

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยกรณีศึกษาเพื่อพัฒนา
การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอ
แคลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ถาวร พงษ์พานิช และคณะ

โครงการวิจัยกรณีศึกษาเพื่อพัฒนา

การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอ

แกลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย

นางถาวร พงษ์พานิช

นายเตือน แพงวังทอง

นายภาณุวัฒน์ รักดีวงศ์

นายเกษรา คาคุณเคล

นายสวัสดิ์ จิตต์จันนะ

นางอารีย์ ปรีดีกุล

นางสาวอัญญาณี สุวรรณโรจน์

นางเอื้ออารี โกศัย

สังกัด

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

โรงเรียนบ้านเขาสมอแกลง

รื้อ สิริวัฒน์อุปถัมภ์

ชุดโครงการการศึกษากับชุมชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	1
เกริ่นนำ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
กรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานวิจัย.....	9
ขอบเขตการศึกษาวิจัย	11
วิธีดำเนินการวิจัย.....	13
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการจัดการท่องเที่ยว	16
ความหมายของการท่องเที่ยว.....	17
ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	18
ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว.....	18
การแบ่งแหล่งท่องเที่ยวตามแนวผสมผสาน.....	20
บทที่ 3 ชุมชนเขาสมอแครงเชิงประจักษ์ตำนานและมิติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในเชิงวิเคราะห์.....	51
กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนเขาสมอแครงเชิงประจักษ์.....	53
กรณีศึกษาที่ 2 เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน.....	74
กรณีศึกษาที่ 3 เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวพิษณุ โลก.....	78
กรณีศึกษาที่ 4 ความสัมพันธ์ประวัติเขาสมอแครงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย.....	86
กรณีศึกษาที่ 5 รายงานการปฏิบัติงาน.....	93
กรณีศึกษาที่ 6 นิทานตำนานพื้นบ้าน.....	102
กรณีศึกษาที่ 7 ภาพย้อนอดีต.....	105
กรณีศึกษาที่ 8 ลวดลายบนแผ่นอิฐและกระเบื้อง.....	108
กรณีศึกษาที่ 9 นิราศเขาสมอแครง.....	111

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กรณีศึกษาที่ 10 การเสวนาเขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน.....	138
บทที่ 4 ศักยภาพการท่องเที่ยวเขาสมอแครง.....	139
ประเด็นที่หนึ่ง ศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครง.....	142
ประเด็นที่สอง บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศักยภาพของเขาสมอแครง และชุมชน เขาสมอแครงในแง่มุมของการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว.....	148
ประเด็นที่สาม ชุมชนเขาสมอแครงจะนำศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงมา ใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงได้อย่างไร.....	176
บทสรุปของการวิเคราะห์.....	180
บทที่ 5 แผนแม่บทของการท่องเที่ยว : บทวิเคราะห์และการพัฒนา.....	182
บทนำ ภาพฝันของชุมชนเขาสมอแครง	182
แผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครง.....	182
สรุปขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครง....	185
ภาพฝันที่พึงประสงค์ในอนาคต.....	195
บทที่ 6 กระบวนการดำเนินงานวิจัยผลกระทบและการสร้างเครือข่าย จากการดำเนิน โครงการ การวิจัย กรณีศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของ เขาสมอแครง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก.....	206
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย.....	239

บทที่ 1

บทนำ

เกริ่นนำ

จากการที่คณะวิจัยได้คลุกคลีและกำเนิดในถิ่นเมืองพิษณุโลก ประกอบกับ ผ่านการประเมินคุณค่าสภาพองค์ความรู้ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า บทสรุปที่ปฏิเสธไม่ได้ คือ พิษณุโลก ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอนาคต เป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนา เป็นสี่แยกอินโดจีนในเชิงท่องเที่ยวอย่างแน่นอน

ข้อมูลจากหลายทางนับย้อนจากอดีตสู่ปัจจุบันบ่งชี้ว่า ชุมชนเขาสมอแครง เป็นแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ อาทิ หลักฐานจากพงศาวดารเหนือ (กล่าวถึงที่มาของเขาสมอแครงเชื่อมโยงถึงการเกิดเมืองพิษณุโลก) ตำราพิชัยสงคราม (อ้างถึงบ้านถมอแครง หรือเขาสมอแครง) ข้อมูลจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม ชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก (ที่ร่วมกันศึกษาค้นคว้าท้องถิ่น) ความสนใจจากหน่วยงานบุคคลหลายฝ่าย อาทิ พล.ต.รวมศักดิ์ ไชโยภินทร์ (รองแม่ทัพภาคที่ 3 ในเวลานั้น) จากนักโบราณคดี หน่วยศิลปากรที่ 3 กรมศิลปากร ในระดับท้องถิ่น อาทิ กลุ่มอาสาสมัครร่วมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (อมส.) เป็นต้น

ปัจจุบัน ธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คือตัวทำรายได้ของประเทศ และเป็นคู่แข่งสำคัญกับประเทศอื่น แนวโน้มการท่องเที่ยวมุ่งเน้นท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Ecotourism) ฉะนั้น เขาสมอแครง คือแห่งสำคัญที่จำเป็นเร่งด่วนให้เกิดการฟื้นฟูทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยพัฒนาครบทุกส่วน บนความสมดุล ระหว่างคุณภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยผลทางอ้อมคือรายได้ของชุมชนที่ตามมาภายหลัง

ศักยภาพของการเกิดบริการแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงของ เขาสมอแครง คือ

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

เนื่องด้วยเขาสมอแครงมีสภาพเป็นเนินเขา ท่ามกลางพืชนาเขียวชอุ่ม ยอดเขาเป็นจุดรับลมชมวิว เห็นทัศนียภาพกว้างไกลสุดลูกหูลูกตา เป็นจุดชมดาว ชมเมืองพิษณุโลกเป็นอย่างดี มีพันธุ์ไม้ป่า ไม้ไทยโบราณ ที่มีคุณค่าเป็นตัวยาสมุนไพรรักษาเฉพาะทาง อาทิ ก่อให้เกิดห้องเรียนนิเวศวิทยาได้โดยง่าย

2. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (โบราณสถาน, โบราณวัตถุ)

บนสันเขามีสิ่งปลูกสร้างและร่องรอยทางประวัติศาสตร์อันทรงค่ายิ่ง รวมทั้งสิ้น 27 รายการอันได้แก่

1. พระเจดีย์ใหญ่ (เจดีย์ยอดด้าว)	2. สระสองพี่น้อง
3. หินช้างโขลง	4. บ่อทอง
5. ถ้ำถ้ำขาม	6. โบสถ์วัดตระวงเหล็ก
7. เจดีย์วัดตระวงเหล็ก	8. วิหารศาลาคู่
9. วิหารศาลาเดี่ยว	10. หนองกระซอน
11. เจดีย์ห้ายอด	12. บ่อช้างลัวง
13. นาดายาย	14. รอยพระพุทธรบาทจำลอง 1 (ยอดบันไดนาค)
15. รอยพระพุทธรบาทจำลอง 2 (โรงเจ)	16. พระพุทธรบาทตะแคง
17. บ่อน้ำหินศาลาเดี่ยว	18. บ่อตาบ่อยาย
19. ถ้ำพระ	20. ศาลพ่อปู่ขุนเณร
21. พระพุทธรณาย	22. วัดคลองเรือ

เหล่านี้เป็นแหล่งที่ชาวพินนุโลกทุกคนตลอดจนหน่วยงานราชการต่างสนใจร่วมกันค้นคว้าศึกษา **เขาสมอแครง** จึงจัดเป็นชุมชนที่ควรเร่งอนุรักษ์ ทั้งนี้ เพื่อมิให้ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ ขุดพังเลือนตามกาลเวลาไป

3. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา

เขาสมอแครงเป็นแหล่งพุทธประวัติมาแต่อดีตกาล เนื่องด้วยหลักฐานพงสาวดารเหนืออ้างว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยเสด็จมาบิณฑบาตที่บ้านพราหมณ์ และเสด็จกลับไปฉันทบุรีที่นั่นได้ค้นสมอที่ภูเขาแห่งนี้ นอกจากนี้ยังเป็นบริเวณที่พระอรหันต์ 2 องค์ คือ พระอุบาลีเถระ และพระศิริมานนทีเถระ ได้นิพพาน ณ ที่แห่งนี้ ภายหลังจากได้นำพระธาตุเจ้าของพระอรหันต์ทั้งสองมาประดิษฐานไว้ในองค์พระเจดีย์บนเขาสมอแครง เป็นปูชนียสถานทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่ง เป็นต้น

4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา และเกิดตำนานความเชื่อคติชนชาวบ้าน

เขาสมอแครงยังจัดเป็นแหล่งของตำนานทางศาสนา, ตำนานสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น (The Local Wisdom's) ทำให้เกิดชุมชนรักหวงแหนอนุรักษ์ท้องถิ่นคนได้ ผู้มาสัมผัสตำนานต่าง ๆ สามารถเก็บซบคุณค่าของแหล่งที่เกี่ยวเกิดความซาบซึ้งอยากอนุรักษ์และเคารพในภูมิปัญญาที่เล่าขานกันมา ตลอดจนภูมิปัญญาด้านการทำกิน การรักษาพยาบาล บ้าน คติธรรมต่าง ๆ เป็นต้น

จากข้อมูลศักยภาพพื้นฐานดังกล่าวของเขาสมอแครง นับได้ว่าเขาสมอแครงมีทุนทางประวัติศาสตร์ ทุนทางทรัพยากรต่าง ๆ ที่สามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้น

อยู่กับปัจจัยสนับสนุนในด้านการจัดการอีกหลายด้าน ที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการดำเนินงานท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สุดคือการพัฒนาคนในชุมชน ให้มี “ความรู้” และ “ความตระหนัก” ในความสำคัญ และช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ ซึ่งกระบวนการอนุรักษ์พัฒนาต้องอยู่ภายใต้กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคในส่วนสังคมเขาสมอแครง เพื่อให้กิจกรรมเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ดังนั้นเพื่อเป็นการดำเนินงานวิจัยพัฒนาให้เป็นจริง และส่งผลต่อการพัฒนางานวิจัยนี้ จึงมีกรอบแนวคิดหลักและกระบวนการดำเนินงานวิจัยเป็น 3 ระยะ ตามรายละเอียดดังนี้คือ

ระยะที่ 1 การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐานขององค์ประกอบต่าง ๆ ในชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

ของชุมชน

ระยะที่ 3 การประเมินผลการพัฒนา

การดำเนินงานระยะที่ 1

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจและประเมินความพร้อมหรือศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีของเขาสมอแครงและชุมชนเขาสมอแครง ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์
2. เพื่อหาวิธีหรือรูปแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในเชิงอนุรักษ์ จากบุคลากรในท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และการศึกษาทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
3. เพื่อหารูปแบบหรือกลวิธีในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

คำถามหลักของการวิจัย

1. องค์ประกอบพื้นฐานของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีของเขาสมอแครงและชุมชนเขาสมอแครง มีศักยภาพพอเพียงที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ได้หรือไม่
2. การจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ในรูปแบบใดที่จะเหมาะกับทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่น และการประเมินของผู้เชี่ยวชาญตลอดจนความต้องการของนักท่องเที่ยว
3. มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกื้อหนุน หรือขัดขวางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

4. โรงเรียนจะมีบทบาทอย่างไรได้บ้างในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เชิงอนุรักษ์

ประเด็นศึกษา

1. สภาพพื้นฐานของชุมชน

- ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะของประชากร การตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน การถือครองที่ดิน ที่อยู่ ที่ทำกิน (เนื่องจากบริเวณเชิงเขาสมอแครงมีบ้านหลายหลังคาเรือนแต่ไม่มีโฉนด เพราะเป็นที่ดินราชพัสดุ) อาชีพ รายได้

- สภาพพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และขนบธรรมเนียม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเขาสมอแครง

- ภาวะผู้นำชุมชน ศึกษาบทบาทของผู้นำด้านต่าง ๆ วิสัยทัศน์และขีดความสามารถของผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความคาดหวังและความต้องการของชุมชนที่มีต่อผู้นำชุมชน และผู้นำต่อชุมชน

- โครงการสร้างทางสังคม ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน กลุ่มของชุมชน

- กระบวนการของชุมชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ การเรียนรู้ การช่วยเหลือเกื้อกูล และสัมพันธ์ภาพในชุมชน

- ความต้องการและความร่วมมือของคนในชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้าน ปัจจัยทั้งทางบวกและลบที่ส่งผลต่อการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2. ปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินงานการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

- ลักษณะพื้นฐานทางกายภาพ สถานที่ท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานในท้องถิ่น

- ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคติของคนในชุมชนต่อความสำคัญในโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น และวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น

- ตลาดการท่องเที่ยวและวิธีการดำเนินการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ ของชุมชนอื่น และแนวคิดของชุมชนเขาสมอแครงในการพัฒนาการท่องเที่ยว

- ปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

3. สภาพทั่วไปของโรงเรียน ได้แก่ ประวัติ บุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ นโยบายการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน ความต้องการ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

4. ทักษะคติของครูผู้สอนต่อความสำคัญในโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น

5. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทักษะคิดของชุมชน ต่อโรงเรียน และโรงเรียนต่อชุมชน ความร่วมมือของโรงเรียนกับชุมชนในการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์

6. ปัจจัยทั้งทางบวกและลบที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันของโรงเรียนและชุมชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เช่น การพัฒนาชุมชน โรงเรียน วัด การพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน

7. แนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นการศึกษาถึงแนวทางที่จะให้โรงเรียนเป็นแกนนำในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้โรงเรียนกับชุมชน ซึ่งรวมถึงวัดด้วย สามารถร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริงและอย่างยั่งยืนถาวร และอาจจะศึกษาถึงปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือดังกล่าวได้

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม กระบวนการของชุมชน เก็บข้อมูลโดยอาศัยนักเรียนโรงเรียนบ้านเขาสมอแครงรั้วศิริวัฒนอุบลวัฒน์ ระดับตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 5 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นผู้สอบถามบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลใกล้เคียงรอบที่อยู่อาศัยของนักเรียน ตามแนวทางและเครื่องมือที่คณะวิจัยและครูได้ช่วยกันออกแบบไว้ให้สอดคล้องกับการเรียนการสอน ตลอดจนจากข้อมูล จปฐ.

ด้านผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ ได้แก่ อบ.ต., ส.จ. ผู้ใหญ่บ้าน ที่ไม่เป็นทางการ คือ อดีตผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่โรงเรียนเสนอแนะ เก็บข้อมูลโดยใช้ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อผู้นำผ่านการสนทนา ซักถามแบบไม่เป็นทางการ

ด้านความต้องการและความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้าน ใช้กระบวนการเวทีประชาคมในโครงการชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้บุคคลในสังคมที่สนใจในการพัฒนาชุมชนของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งส่วนหนึ่งได้จากการประชุมกับประชาชน ผู้นำชุมชน (อบ.ต.) และอีกส่วนหนึ่งอาศัยการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติมโดยนักเรียนและไวยาวัจกรของวัด แล้วเชิญมาร่วมกันแสดงความคิดเห็น

ส่วนในด้านสภาพพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ได้ข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ที่มีประวัติของเขาสมอแครงและที่เกี่ยวข้องกับเขาสมอแครงเท่าที่จะหาได้ จากนั้นก็ได้ร่วมมือกับผู้นำชุมชนที่มีความรู้เชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชุมชนและเขาสมอแครง กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อส.มศ.) กลุ่ม 1 นักเรียนและผู้สนใจ ออก

สำรวจพื้นที่จริงส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้จากการสัมภาษณ์บิดา มารดา ผู้ปกครอง โดยนักเรียนตามแนวทางที่ครูกับคณะวิจัยได้ออกแบบไว้แล้วเช่นกัน

2. ศึกษาสถานะพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน ในด้านสภาพทั่วไปของโรงเรียน ทักษะคติของครูต่อความสำคัญในโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปะวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยการศึกษาจากเอกสารของโรงเรียน เช่น สมุดหมายเหตุประจำวัน บันทึกการประชุมของโรงเรียน และประชุมปรึกษาหารือโดยตรงกับคณะครูในโรงเรียน

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน แนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ศึกษาจากการสำรวจสัมภาษณ์ บุคคลต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียน และในชุมชน ซึ่งรวมถึงวัดด้วย โดยมอบหมายให้นักเรียนสำรวจ และสัมภาษณ์ตามแนวทางสร้างเครื่องมือไว้ ประกอบกับการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งของโรงเรียนและชุมชน เพื่อพบปะพูดคุยกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม

3. ประชุมผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง (focus group) โดยผ่านทางคณะครูประสานงานกับผู้นำชุมชนขอเชิญประชาชนที่สนใจการพัฒนาเขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์หาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน พร้อมอภิปรายซักถามเพิ่มเติมตามที่ประชาชนต้องการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในด้านของประวัติเขาสมอแครง และด้านการท่องเที่ยว จากเอกสารตำราต่าง ๆ รวมทั้งผลการประชุมสัมมนาของชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก และการประชุมสัมมนาวิพากษ์ผลการศึกษาเบื้องต้นที่กำหนดไว้ในกิจกรรมที่ 5

2. เก็บข้อมูลชุมชน ได้จัดดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของการสำรวจ และลักษณะของการสัมภาษณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การสำรวจ/สัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1.1 คณะวิจัยและครูโรงเรียนบ้านเขาสมอแครง ช่วยกันสร้างแบบ

สำรวจและสัมภาษณ์ตามแนวทางวิจัยที่ได้วางไว้

2.1.2 ครูนำเครื่องมือเก็บข้อมูลไปมอบหมายให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงมัธยมปีที่ 3 ออกสำรวจและสัมภาษณ์บุคคลในครอบครัวและรอบบ้านตนเองอีก 3-4 ครอบครัว

2.1.3 เมื่อครูซักซ้อมการเก็บข้อมูลให้นักเรียนเข้าใจแล้ว ให้นักเรียนออกปฏิบัติหน้าที่ โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ แล้วนำผลรวบรวมมาเสนอในชั้นเรียน ตามแนวทางที่ครูได้กำหนดไว้ จากนั้นมอบข้อมูลให้ครูนำส่งคณะวิจัยอีกต่อหนึ่ง

2.1.4 คณะวิจัยวิเคราะห์และสรุปผล

2.2 การสำรวจภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลจากธรรมชาติ และที่เป็นจริง โดย

2.2.1 การเดินทางสำรวจสภาพของเขาสมอแครงและชุมชน ผู้ออกสำรวจ ประกอบไปด้วย คณะวิจัย ครูที่รับผิดชอบ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่ม อ.สม.ศ. ที่ 1 ผู้นำชุมชน และผู้สนใจ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว และเจตคติของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่มีต่อทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ และแนวคิดที่มีต่อการพัฒนาเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.2.2 เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนให้มากที่สุด ทั้งการประชุม งานบุญ งานส่วนบุคคล งานวัด งานโรงเรียน งานกีฬา ฯลฯ เพื่อเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน ความเข้มแข็งของโรงเรียนและของชุมชน

3. ประชุมผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและบทบาทของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อประเมินศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวในโอกาสต่อไปด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

3.1 คณะวิจัยร่วมประชุมกับคณะครู เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การจัดประชุมผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อให้ครูเป็นแกนนำในการดำเนินการวิจัยในส่วนของการพัฒนาความคิดการพัฒนาเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ครูและชุมชนรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน ให้ครูและชุมชนได้เรียนรู้การแก้ปัญหาของตนเองด้วยการวิจัย และให้เป็นพื้นฐานในการสร้างสังคมการเรียนรู้

3.2 คณะครูที่เกี่ยวข้องดำเนินการประชุมผู้นำและกลุ่มชาวบ้านที่สนใจ เพื่อดำเนินการวิจัยตามแนวทางที่ได้วางไว้ โดยมีคณะวิจัยร่วมประชุมด้วยในฐานะเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน

4. วิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อสรุปเบื้องต้น และเขียนรายงาน

5. จัดประชุม เพื่อเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง (ผู้นำชุมชน ครู ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งภาครัฐและเอกชน ฯลฯ) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

6. ปรับปรุง/เพิ่มเติมข้อสรุปตามข้อมูลใหม่ที่สำคัญ

7. สรุปผลและเขียนรายงาน

การดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 และระยะที่ 3

คำถามหลักในการวิจัย

1. ปัจจัยที่สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในสภาพของเขาสมอแครง ที่มีสิ่งทีแสดงถึงความรุ่งเรืองในอดีตนั้นมิอะไรบ้าง

2. ประชาชนในชุมชนควรมีบทบาทอย่างไรในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขาสมอแครง จึงจะเหมาะสมและสามารถกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม

3. รูปแบบการดำเนินกิจกรรมของประชาชนที่สนับสนุนการท่องเที่ยวควรเป็นไปในลักษณะใด จึงจะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติมากกว่าการแสดงการดำรงชีวิตเพื่อเป็นสินค้าแห่งการท่องเที่ยว
4. การจัดวางรูปแบบการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ทางกายภาพของเขาสมอเคลงควรเป็นอย่างไร จึงจะดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว
5. กิจกรรมใดบ้างที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวภายในทั้งที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง และอยู่ในที่ห่างไกลออกไป ที่ควรสนับสนุนให้มีขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวเขาสมอเคลง
6. การบริหารจัดการที่เหมาะสมควรดำเนินการอย่างไร จึงโปร่งใส บริสุทธิ์ ทั้งการรวมทุน และการกระจายรายได้อย่างยุติธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป มีบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง ผู้รับผิดชอบแต่ละหน้าที่ควรเป็นใคร ผู้รับผิดชอบนั้น ๆ ได้มาอย่างไร
7. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวนั้น ควรจะมีหลักสูตรอะไรบ้าง และบุคคลที่ควรได้รับการฝึกอบรมควรได้มาอย่างไร จึงจะเหมาะสม และมีคุณภาพ
8. การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสม และสำเร็จประโยชน์แห่งการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
9. ทำอย่างไรอิทธิพลของหน่วยงานต่าง ๆ หรือนายทุนที่มีเหนือการจัดการแหล่งท่องเที่ยว จึงไม่มากนัก จนทำให้อุดมการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนนั้นเสียไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประสานให้โรงเรียนและชุมชนศึกษากิจกรรมที่จะจัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์เขาสมอเคลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีกิจกรรมพื้นฐานสามารถแบ่งเป็นด้าน ๆ ได้แก่ กิจกรรมด้านโครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมการศึกษาและ/หรือการชูดค้น กิจกรรมการบริหารจัดการ กิจกรรมการจัดหลักสูตรท้องถิ่น กิจกรรมประชาสัมพันธ์
2. เพื่อประสานให้โรงเรียนและชุมชนระบุกิจกรรมที่จะพัฒนาเป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอเคลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยคัดสรรจากกิจกรรมที่เป็นไปได้และปฏิบัติได้จริงจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษากิจกรรม
3. เพื่อประสานให้โรงเรียนและชุมชนวางแผนแม่บทการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอเคลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก บนพื้นฐานข้อมูลที่ได้จากการระบุกิจกรรมที่คัดสรรแล้ว

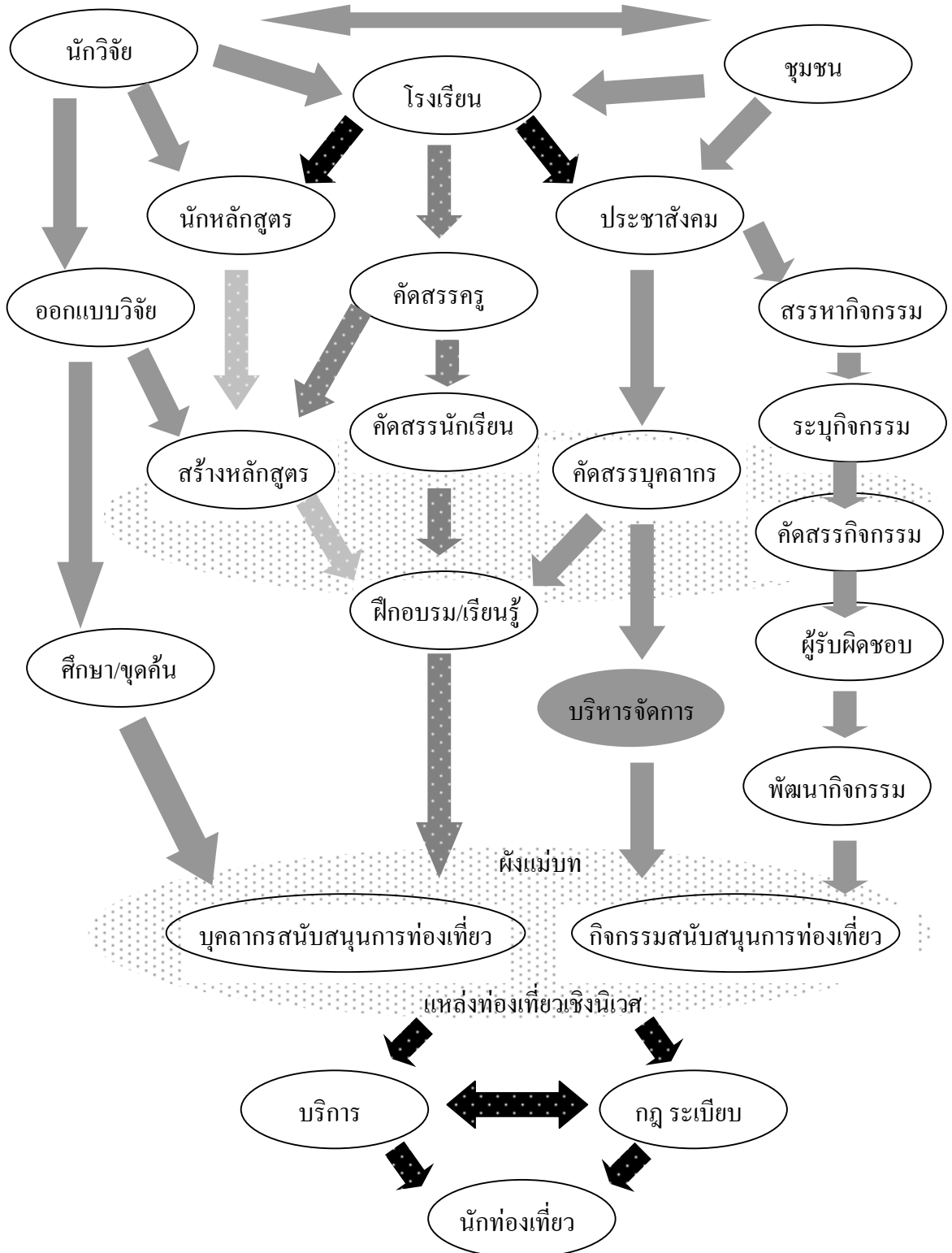
4. เพื่อประสานให้โรงเรียนและชุมชนดำเนินการพัฒนากิจกรรมบางกิจกรรมที่เป็นไปได้ในช่วงเวลาของการดำเนินงานวิจัยในระยะที่สองและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอแครง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

5. เพื่อประสานให้โรงเรียนและชุมชนพัฒนากิจกรรมที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอแครง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก พร้อมกับกิจกรรมหลักอย่างเป็นรูปธรรม

กรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานวิจัย

การวิเคราะห์สถานการณ์	รูปแบบในการวิจัย	ผลการวิจัยและพัฒนา	ผลกระทบของการพัฒนา
การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว - รูปแบบการท่องเที่ยว - โครงสร้างพื้นฐาน - การบริหารจัดการ - บุคคลผู้รับผิดชอบ - หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	สร้างชุมชนการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการร่วมกัน สร้างอนาคตเป็นกลยุทธ์หลักในการแก้ปัญหาตามแนวทางการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อ - กำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว - สรรหากิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว - คัดสรรกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว - พัฒนากิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว - บริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว - แนวทางการร่วมมือดำเนินงานท่องเที่ยว	1. กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว - แผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยว - ผังแม่บทของแหล่งท่องเที่ยว - แผนการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว 2. แนวการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว - แนวการบริหารจัดการ - แนวทางการร่วมมือ ดำรงการท่องเที่ยว 3. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว - การรับผิดชอบต่อบุคคล / กลุ่มบุคคลในการพัฒนา กิจกรรมท่องเที่ยว - หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว	1. ต่อชุมชน - เกิดแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน - ประชาชนมีงานทำ - มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น - เป็นชุมชนการเรียนรู้เข้มแข็ง - การพัฒนาที่ยั่งยืน 2. ต่อโรงเรียน - เรียนรู้การสร้างเสริม ชุมชนการเรียนรู้ - ประสบการณ์พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น - ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ - หลักสูตรชุมชน 3. ต่อสถาบันราชภัฏ - มีส่วนในการสร้างเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง - พัฒนาบุคลากร - สัมพันธ์กับชุมชน - สนองนโยบาย - บุคลากรมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น

ในการดำเนินการวิจัยนี้ มีแนวความคิดหลักที่ต้องพิจารณาคือ แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยว และการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอแครง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์โดยสรุปแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันแล้ว จะได้กรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย ดังแผนภาพ

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1. พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนเขาสมอแครง พร้อมทั้งวัด และโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 11

2. ประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมที่จำเป็นต้องพัฒนาขึ้นมาส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ ควรจัดกิจกรรมใด ในบริเวณไหน และควรจัดดำเนินการอย่างไร มีใครบ้างเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาให้คงสภาพที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อยู่ตลอดเวลา

2.2 กิจกรรมที่จำเป็นกิจกรรมใดที่ต้องพัฒนาก่อนและหลังตามลำดับ และจะมีวิธีการพัฒนากิจกรรมนั้น ๆ ขึ้นมาได้อย่างไร บทบาทของโรงเรียนในงานการท่องเที่ยวนั้นควรเป็นอย่างไร วัดจะสนับสนุนการท่องเที่ยวได้ในลักษณะใด

2.3 การบริหารจัดการที่เหมาะสมควรดำเนินการอย่างไร จึงโปร่งใส บริสุทธิ์ ทั้งการร่วมทุนและการกระจายรายได้อย่างยุติธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป มีบทบาทหน้าที่อะไรบ้าง ผู้รับผิดชอบแต่ละหน้าที่ควรเป็นใคร ผู้รับผิดชอบนั้น ๆ ได้มาอย่างไร

2.4 หลักสูตรการฝึกฝนบุคลากรบริการการท่องเที่ยวมีหลักสูตรอะไรบ้าง จะเสริมสร้างศักยภาพของโรงเรียนให้เข้มแข็งได้อย่างไร

2.5 การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสมและสำเร็จประโยชน์

3. กลุ่มประชาชนที่มีส่วนร่วมในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ครู นักเรียน และประชาชนในชุมชน กลุ่มอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวังทอง พระสงฆ์ในเขตชุมชนหน่วยราชการ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาการท่องเที่ยว

4. กิจกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบด้วย

4.1 กิจกรรมด้าน โครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการศึกษาสำรวจพื้นที่และวางผังแม่บทของการพัฒนาชุมชนเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ พร้อมด้วยการสร้างเสริมสาธารณูปโภค สาธารณูปการจำเป็นพื้นฐาน เท่าที่จำเป็นในส่วน

ของ

4.1.1 ธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่เขาสมอแครง และภูเขา ลูกอื่นที่อยู่อาณาบริเวณเดียวกัน และมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปกคลุมอยู่ตลอดทั้งลูก รวมถึงแหล่งเที่ยวชมธรรมชาติและโบราณสถานอีก 2-3 แห่งรอบเชิงเขา และหนองกระทอนที่ค่อนข้างตื้นเขินอยู่ด้านหน้าเขาทางทิศตะวันออกอีกแห่งหนึ่งด้วย

4.1.2 โบราณวัตถุ/สถาน ซึ่งประกอบด้วยโบราณสถานทรงเจดีย์องค์ใหญ่มาก วัดเก่าแก่บนยอดเขาอีกหลายแห่ง และวัดที่อยู่เชิงเขาด้านตะวันออกอีกแห่งหนึ่ง

4.1.3 ด้านชุมชน อันได้แก่ พื้นที่การดำรงชีวิต การผลิตผลงานหัตถกรรม และการละเล่นประเพณีต่าง ๆ

4.2 กิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยว เป็นการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มุ่งหวังให้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ ในส่วนของ

4.2.1 ธรรมชาติแวดล้อม ที่ประกอบด้วยเขาสมอแครง และภูเขาลูกอื่นที่อยู่อาณาบริเวณติดกันที่มีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปกคลุมอยู่ตลอดทั้งลูก รวมถึงแหล่งเที่ยวชมธรรมชาติและโบราณสถานอีก 2-3 แห่ง และหนองกระทอนที่ค่อนข้างตื้นเงินอยู่ด้านหน้าเขาทางทิศตะวันออกด้วยนั้น ควรจะจัดกิจกรรมอะไรได้บ้างที่เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติและเป็นที่น่าสนใจในความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว

4.2.2 โบราณวัตถุ/สถาน อันหลากหลายที่ยังไม่สามารถค้นหาที่มาได้ถูกต้องสมบูรณ์และมีอายุไม่น้อยกว่า 1,000 ปี โบราณสถานทางเจดีย์องค์ใหญ่ ซึ่งยังไม่ปรากฏประวัติและลักษณะที่แน่ชัดของสิ่งก่อสร้างนี้ว่าเป็นเจดีย์หรือสิ่งอื่น รวมถึงวัดเก่าแก่ที่อยู่บนยอดเขาอีกหลายแห่ง และวัดที่อยู่เชิงเขาด้านตะวันออกอีกแห่งหนึ่งนั้น ควรจะจัดกิจกรรมอะไรได้บ้าง หรือจะนำเสนอสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไรจึงจะสอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งเหล่านั้น

4.2.3 ด้านชุมชน ที่ประกอบไปด้วย การดำรงชีวิต การผลิตผลงานหัตถกรรม การละเล่น ประเพณีต่าง ๆ และมีกิจกรรมอื่นอะไรบ้างที่สามารถนำเสนอต่อผู้มาเยือนได้อย่างน่าสนใจ

4.3 กิจกรรมการศึกษาและ/หรือการขุดค้น เป็นกิจกรรมสืบสาวเรื่องราวที่มาของโบราณวัตถุสถานให้ชัดเจนเพื่อการศึกษาของผู้มาเยือน และบางส่วนอาจจัดเป็นแหล่งศึกษาสืบค้นต่อไปของนักศึกษา นักโบราณคดี และนักวิจัยผู้สนใจ

4.4 กิจกรรมการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญสูงสุดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้การดำเนินการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเขาสมอแครงเป็นไปอย่างสอดคล้องกับการดำรงชีวิตของชุมชนนั้น ควรจะดำเนินการอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง จะหาผู้ดูแลรับผิดชอบรวมถึงการอนุรักษ์ในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร จะดำเนินการอย่างไรให้ผู้มาเยือนร่วมมือในการอนุรักษ์ และรักษามลภาวะของสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

4.5 กิจกรรมการจัดหลักสูตรท้องถิ่น เป็นกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยวที่เป็นบทบาทของโรงเรียนโดยตรง เพื่อผลิตบุคลากรทั้งที่เป็นนักเรียนและบุคคลในชุมชนมาสนับสนุนงานการท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั้น ควรจัดทำเป็นหลักสูตรอะไรบ้าง จึงจะสามารถผลิตบุคลากรได้ตรงกับความต้องการของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

4.6 กิจกรรมประชาสัมพันธ์ ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นอย่างไร เมื่อใด จึงจะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยจะดำเนินไปตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย โรงเรียน และชุมชน โดยมีกระบวนการดังนี้

1. คณะวิจัยร่วมกันวางแผนการวิจัยเพื่อให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมที่สุดสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1.1 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว

คณะนักวิจัย คณะครู และผู้นำชุมชน ร่วมกันจัดประชาสัมคม ผ่านกระบวนการสรรหาอนาคตร่วมกัน (FSC) ซึ่งวางเป้าหมายไว้ดังนี้

1.1.1 ชาวบ้านตระหนักถึงความเป็นเจ้าของชุมชนที่จะต้องดูแล และพัฒนาชุมชนที่มีตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ได้ในอนาคต

1.1.2 รวบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำมาให้ประชาชนพิจารณาถกเถียงอีกครั้งเพื่อยืนยันว่าจะเป็นกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยว

1.1.3 ให้ชุมชนคัดสรรกิจกรรมที่ยืนยันไว้ จัดเรียงตามลำดับตามความจำเป็นก่อนหลัง เพื่อกำหนดเป็นกิจกรรมที่จะพัฒนาต่อไปในอนาคต จัดทำแผนภูมิแบ่งงานออกเป็นช่วง ๆ (bench marks) ตามความเหมาะสม

1.1.4 เสนอรายการกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยวให้กับคณะครูในโรงเรียนของชุมชนพัฒนาร่วมกันเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับฝึกอบรมบุคลากรสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.1.5 กำหนดกลุ่มบุคคลร่วมกันรับผิดชอบพัฒนากิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดไว้ว่าเป็นกิจกรรมที่จะต้องพัฒนา

1.1.6 กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบร่วมกัน ช่วยกันวางแผนพัฒนากิจกรรมที่อยู่ในความรับผิดชอบ เพื่อใช้เป็นแนวทางการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย

1.2 การวางแผน ออกแบบแหล่งท่องเที่ยว และวางโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น

1.2.1 คณะนักวิจัย คณะครู และผู้นำชุมชน ร่วมมือกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของตำบลผ่านหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล เสนอขออนุมัติต่อจังหวัด และร่วมมือกันประสานงานจัดหาแหล่งทุนสนับสนุนจากหน่วยงานที่สามารถสนับสนุนการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ กิจกรรม และสภาพชุมชนได้อย่างเพียงพอ

1.2.2 คณะนักวิจัย คณะครู และชุมชน ร่วมมือกันดำเนินการวางโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเขาสมอเคลง (หากสามารถหาแหล่งทุนสนับสนุนได้)

1.2.3 ดำเนินการศึกษาประวัติศาสตร์ ประวัติโบราณวัตถุสถาน หรือชุดค้น เพื่อหาความเป็นไปที่ถูกต้องชัดเจน

1.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสนับสนุนการท่องเที่ยว

1.3.1 คณะวิจัยและคณะครู ร่วมกันประชุมวางแผนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ตามความเหมาะสมกับกิจกรรมที่ได้กำหนดให้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเขาสมอเคลง สำหรับใช้ฝึกอบรมบุคลากรสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชนเขาสมอเคลง โดย

1.3.1.1 วางจุดประสงค์ของหลักสูตร

1.3.1.2 ออกแบบกิจกรรมฝึกอบรม

1.3.1.3 กำหนดแนวทางประเมินผล

1.3.1.4 ทดลองใช้กับนักเรียนในโรงเรียนของชุมชน และ

ปรับปรุงแก้ไข

1.3.2 โครงการนำร่องฝึกอบรมนักเรียน โรงเรียนบ้านเขาสมอเคลงฯ ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไข

1.3.3 เปิดฝึกอบรมให้กับบุคคลทั่วไปในชุมชนที่สนใจ และได้รับการยอมรับจากประชาสังคม เพื่อออกไปเป็นบุคลากรบริการการท่องเที่ยวของชุมชน

2. วิเคราะห์ข้อมูล และประเมินผลแต่ละขั้นตอน

3. รายงานผลการวิจัยและประชาสัมพันธ์เผยแพร่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีผังแม่บทแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอเคลง
2. มีแผนแม่บทพัฒนาชุมชนเขาสมอเคลงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์
3. มีแผนดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งการกำหนดระยะเวลาการดำเนินงานตามลำดับกิจกรรม รวมถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้รับผิดชอบ และหน่วยงานสนับสนุน
4. วางโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อแหล่งท่องเที่ยวแล้วเสร็จเท่าที่จำเป็น
5. พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์บางกิจกรรมแล้วเสร็จ

6. ได้หลักสูตรท้องถิ่นที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว
7. ได้สร้างสังคมการเรียนรู้ และความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากทุกฝ่าย อันจะส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน และทำให้ชุมชนเข้มแข็งในโอกาสต่อไป
8. ได้แหล่งท่องเที่ยวใหม่เพิ่มขึ้นหนึ่งแห่งในชุมชนเขาสมอแกลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
9. ชาวชุมชนเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดีและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการมาเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการจัดการท่องเที่ยว

เนื่องจากนโยบายการจัดการท่องเที่ยวยังเป็นนโยบายใหม่ แต่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจากการสำรวจศักยภาพโดยทั่วไปแล้ว สามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทั้งของภูมิภาค และอาจกล่าวได้ว่าของโลกทีเดียว ดังนั้นการเน้นนโยบายการท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนสำคัญ ที่จะทำให้สามารถดึงรายได้มาจากต่างประเทศ และทั้งจากออมเงินภายในประเทศโดยส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวไทย และถ้าผลการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จแล้ว เศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนรากหญ้าที่เป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติก็จะสูงขึ้น แต่การดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะประสบผลสำเร็จและยั่งยืนนั้น ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ที่จะได้รับผลประโยชน์ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินอย่างสำคัญ นั่นคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมวัดผลประเมินผลและร่วมรับประโยชน์ หลังจากการดำเนินงานวิจัยพบว่า ปัจจัยทางบวกที่ส่งเสริมการดำเนินงาน คือ การสร้างกระบวนการให้ความรู้ ความเข้าใจ และรายละเอียดอื่น ๆ เช่น การจัดการท่องเที่ยวให้ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนตามจุดมุ่งหมายสำคัญ ดังนั้นในบทนี้จึงเสนอรายละเอียด “ความรู้” ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดตามหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

1. ความหมายของการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ประเภทของการท่องเที่ยว
2. ช่วงชั้นโอกาสเชิงนันทนาการ
3. การแบ่งแหล่งท่องเที่ยวตามแนวผสมผสาน
4. ความสำคัญสังคมวิทยาการท่องเที่ยว
5. วิธีการศึกษาวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว
6. สาเหตุที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว
7. ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยว
8. ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว
9. ประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยว
10. กรอบความคิดหลักในการดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว 6 กรอบแนวคิด

ความหมายของการท่องเที่ยว

เมื่อพูดถึงการท่องเที่ยวก็ย่อมจะเป็นที่เข้าใจกันดีว่าเป็นการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ นั้นเอง แต่จะตรงกับความหมายของการท่องเที่ยวที่ใช้กันในงานท่องเที่ยวโดยทั่วไปเพียงใดก็จะขอวิเคราะห์ให้เห็นถึงความหมายที่แท้จริง เพื่อป้องกันความสับสนในความหมายที่แตกต่างกันดังนี้

การท่องเที่ยวโดยทั่วไปมีสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่หลายอย่าง ได้แก่ “การเดินทาง” ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญของการท่องเที่ยว เพราะถ้าไม่มีการเดินทาง การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นไม่ได้ ส่วนจะเดินทางด้วยพาหนะอะไรไม่ใช่ประเด็นสำคัญ “ความต้องการ” เป็นความรู้สึกที่มีต่อการเดินทาง ซึ่งจะต้องเป็นไปด้วยความเต็มใจ ตั้งใจ ไม่มีใครบังคับ “ที่หมาย” เป็นแหล่งที่ตั้งใจไว้ว่าจะเดินทางไป ซึ่งจะเป็นสิ่งใดก็ได้ ภูมิประเทศ ภูเขา ทะเล น้ำตก ป่า สิ่งก่อสร้าง หรือแม้แต่สถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในเมือง หรืออยู่นอกเมือง เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นการถาวร และ “ผลลัพธ์” ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยว อาจจะเป็นความรู้สึกที่ดี ความรู้ที่ได้รับ ประสบการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น รวมถึงความสดชื่น รื่นเริง และเบิกบานใจ ผลลัพธ์นี้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งก่อนเดินทาง ระหว่างเดินทาง และในที่สุดภายหลังการเดินทาง ผลลัพธ์นี้มีใช่เป็นการประกอบอาชีพ หรือรายได้ใด ๆ ทั้งสิ้น

ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงน่าจะเป็นการเดินทางของบุคคลใด ๆ ด้วยความสมัครใจ ไปยังที่ใดที่หนึ่ง หรือที่ต่าง ๆ ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ผ่อนคลายจากความตึงเครียด มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ใด ๆ ทั้งสิ้น จากความหมายนี้ สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว เกิดขึ้นเพื่อลดความตึงเครียดหรือเบี่ยงเบนจากชีวิตประจำวันของมนุษย์ด้วยเงื่อนไข 4 ประการ คือ

1. การเดินทาง ที่ออกจากที่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่น ๆ เป็นการชั่วคราว ซึ่งอาจจะใช้เวลาเป็นเดือนก็ได้ ซึ่งไม่จำกัด

2. ความสมัครใจ การเดินทางออกจากร้านนั้นจะต้องเป็นไปด้วยความเต็มใจ เป็นความสมัครใจของตนเอง ไม่มีผู้ใดมาบังคับขู่เข็ญ

3. พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเดินทางแต่ละครั้ง เป็นการหาความสนุกสนาน การผ่อนคลายความตึงเครียด ค้นหาประสบการณ์ใหม่ ๆ มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

4. แหล่งท่องเที่ยว อันเป็นแหล่งต่าง ๆ ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทาง ซึ่งอาจจะอยู่ระหว่างทาง หรือปลายทางก็ได้ แหล่งท่องเที่ยวเป็นได้ทั้งสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ และที่สร้างขึ้นมาจากฝีมือของมนุษย์ในรูปของสิ่งของ สิ่งปลูกสร้าง หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีความคุ้มค่าเพียงพอต่อการที่เขาจะไปท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

โดยปกติ นักท่องเที่ยวมักจะนึกถึงแหล่งท่องเที่ยว หรือบางครั้งก็เรียกกันว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวก่อนเป็นสิ่งแรก ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นคนเรียก มีหลายลักษณะ ได้แก่

1. **สถานที่** เป็นพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง ถ้ำ น้ำตก โบราณสถาน
2. **สิ่งของ** เป็นวัตถุต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์ คิดค้น และสร้างสรรค์ขึ้นและมีคุณค่าต่อบุคคล เช่น ของที่ระลึก ศิลป โบราณวัตถุ
3. **กิจกรรม** เป็นการปฏิบัติ กระทำต่าง ๆ ที่ทรงค่า เช่น การเล่น การแสดง การดำรงชีวิตของชนเผ่า
4. **นามธรรม** เป็นคุณค่าของสิ่งที่จับต้องได้เพียงสัมผัสต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญา ความเป็นชนเผ่า วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีทั้งหมดออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะ คุณค่า และความสนใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1. **ประเภทธรรมชาติ** หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวสวยงามเกิดเองตามธรรมชาติ เช่น ถ้ำภูเขา น้ำตก น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนสัตว์ อุทยานต่าง ๆ แนวปะการัง ห้วยคลอง หนอง บึง
2. **ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ สถานที่ และศาสนา** หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะ และสถาปัตยกรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประสาทหินพิมาย อนุสาวรีย์ชาวบ้านบางระจัน
3. **ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม** หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและสืบทอดต่อกันมาเป็นมรดกของตระกูล ทรัพยากรประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตในชุมชน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า สวนสนุก กิจกรรมต่าง ๆ เช่น พายเรือ จักรยานภูเขา และล่องแก่ง ตัวอย่างในประเทศไทย เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานช้างสุรินทร์ งานร่มบ่อสร้าง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ งานผลไม้จันทบุรี และสวนสนุกต่าง ๆ

ช่วงชั้นโอกาสเชิงนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS)

การแบ่งแหล่งท่องเที่ยวเช่นนี้ เป็นการแบ่งบนพื้นฐานและแนวความคิดของการวางแผน การจัดการ และการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวประเภทอุทยานแห่งชาติ การแบ่งการท่องเที่ยวแบบ ROS นี้ใช้ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ (Physical settings) ลักษณะทางสังคม (social settings) และลักษณะการจัดการพื้นที่ (managerial settings) เป็นตัวกำหนด (Clark & Stankey 1979 อ้างใน โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย 2544) จากหลักการดังกล่าว แหล่งท่องเที่ยวถูกจัดออกเป็น 5 กลุ่ม ดังได้นิยามและให้ความหมายไว้ดังนี้ (ศูนย์วิจัยป่าไม้ 2541 อ้างใน โครงการการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย 2544)

- พื้นที่สัน โดษ (primitive : P)

การท่องเที่ยวแบบบาง ด้วยเข้าถึงได้ยาก ร่องรอยของผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์น้อย การควบคุม/จัดการนักท่องเที่ยวตลอดจนพัฒนาการต่าง ๆ ไม่ปรากฏในพื้นที่

- พื้นที่กึ่งสัน โดษชั้น 1 (semi-primitive : SP-I)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมไม่ต่างกับแบบแรกมากนัก หากแต่ปริมาณการใช้ประโยชน์หรือโอกาสพบเห็นนักท่องเที่ยวสูงกว่า มักปรากฏร่องรอยผลกระทบจากการจัดกิจกรรมใช้ประโยชน์แบบบาง มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่บ้าง ด้วยโปรแกรมการสื่อความหมาย และควบคุมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก

- พื้นที่กึ่งสัน โดษชั้น 2 (semi-primitive : SP-II)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมยังคงความเป็นธรรมชาติ หากแต่เข้าถึงได้สะดวกกว่า 2 กลุ่มแรก ปริมาณการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น พบนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ร่องรอยผลกระทบชัดเจน มีการจัดการการท่องเที่ยวด้วยกฎระเบียบ และโปรแกรมการสื่อความหมาย และควบคุมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งมีการพัฒนาในระดับปานกลาง

- พื้นที่ธรรมชาติพัฒนา (developed natural : DN)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมยังคงความเป็นธรรมชาติ หากแต่ธรรมชาติได้พัฒนาปรับเปลี่ยนไปแล้ว เพื่อสนองต่อกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือน เข้าถึงได้สะดวก โดยรถและ/หรือเรือ ปริมาณการใช้ประโยชน์ค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยว ปรากฏร่องรอยผลกระทบชัดเจน มาตรการควบคุม/จัดการใช้ทุกรูปแบบ สิ่งอำนวยความสะดวกออกแบบให้กลมกลืนกับธรรมชาติ

- **พื้นที่ชนบท (rural : R)**

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะพื้นฐานเป็นแหล่งชุมชนชนบท ที่มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงสะดวกปานกลางถึงสูง โดยทางรถและ/หรือเรือ การจัดการสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่อาศัยอยู่พร้อมกับจัดการพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว มีการควบคุมและจัดการการท่องเที่ยวสูงเพื่อมิให้กิจกรรมท่องเที่ยวขัดแย้งกับกิจกรรมชุมชน มีร่องรอยการใช้ประโยชน์ของมนุษย์เกือบทุกรูปแบบ

การแบ่งแหล่งท่องเที่ยวตามแนวผสมผสาน

การแบ่งแหล่งท่องเที่ยวตามแนวผสมผสานระหว่างแนวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและแนวของคลากและสตันกี (Clark & Stankey) จะได้แหล่งท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทุกมิติ 9 ประเภท ดังต่อไปนี้ (โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย 2544)

ประเภทธรรมชาติ

1. **แหล่งธรรมชาติดั้งเดิม (ททท.1100)** ตรงกับพื้นที่สัน โดยอยู่ไกลชุมชน คุณค่าอยู่ที่ความอุดมสมบูรณ์เป็นธรรมชาติ มีปรากฏการณ์และ/หรือสภาพทางธรรมชาติ เช่น อุทยานทั้งหลาย และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

2. **แหล่งธรรมชาติดัดแปลง แต่คงสภาพธรรมชาติ (ททท.1200)** การปรุงแต่งทำเพียงเพื่อความสะดวกในการเข้าถึงและเพิ่มความสามารถในการรองรับ ตรงกับพื้นที่กึ่งสัน โดย คุณค่าต่อผู้มาเยี่ยมชมอยู่ที่การสัมผัสธรรมชาติเขตภายนอกและได้รับความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ชายหาด ถ้ำ น้ำตก

3. **แหล่งธรรมชาติดัดแปลง หรือก่อสร้างเพิ่มเติม (ททท.1300)** มีการจัดกิจกรรมตอบสนองความต้องการของผู้เยี่ยมชม มีสิ่งอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ ตรงกับพื้นที่ธรรมชาติพัฒนา คุณค่าอยู่ที่การพักผ่อนภายใต้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ แต่ได้รับความสะดวกสบายครบถ้วน เช่น รีสอร์ทต่าง ๆ

ประเภทประวัติศาสตร์

1. **โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ (ททท.2100)** ที่ได้รับการรักษาไว้ในสภาพดั้งเดิม มีการดัดแปลงปรุงแต่งน้อยที่สุด และกระทำไปเพื่อการเข้าถึงคุณค่าต่อส่วนรวมที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และศาสนของชาติ คุณค่าอยู่ที่การรับรู้และการมีวิสัยทัศน์ที่ดีต่อสังคม

2. อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน วัดสำคัญทางศาสนา และศาสนสถาน (ททท.2200) คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่ค่านิยมที่ดีทางวัฒนธรรมและจริยธรรมที่สถานที่เหล่านี้สื่อให้ทราบ คุณค่าอยู่ที่ความพอใจและความสุขทางจิตใจอันเกิดจากการสัมผัสเยี่ยมชม

3. กำแพงเมือง คูเมือง และอื่น ๆ (ททท.2300) คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่ความเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ คุณค่าอยู่ที่การได้รับความรู้และวิสัยทัศน์จากการทราบถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง

ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

1. แหล่งความเป็นอยู่และวิถีชีวิต (ททท.3100) ซึ่งผู้เยี่ยมชมสามารถสังเกตเห็นความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวชุมชนได้ โดยที่ตนเองไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนของชนเผ่า ศูนย์วัฒนธรรม คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่การได้รับรู้ วิสัยทัศน์ ความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ และภูมิปัญญาของชนเผ่า

2. แหล่งวัฒนธรรม ประเพณี และหัตถกรรมพื้นเมือง (ททท.3200) ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี และซื้อสินค้าที่ระลึกจากผู้ประกอบการหัตถกรรม คุณค่าต่อส่วนรวมคือการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่ความพอใจจากการร่วมกิจกรรม ชื่อของที่ระลึก

3. แหล่งกิจกรรม ประกอบอาชีพ ศูนย์วิจัย และสถานีทดลอง (ททท.3300) เป็นแหล่งที่ผู้เยี่ยมชมจะได้รับความรู้ใหม่ ๆ และสิ่งที่คุณเองไม่คุ้นเคยมาก่อน คุณค่าอยู่ที่ความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และความท้าทายที่ผู้เยี่ยมชมได้รับ รวมถึงสถานที่บันเทิงและจับจ่ายซื้อของ ซึ่งนอกจากศูนย์วิจัยและสถานีทดลองวิทยาศาสตร์และการเกษตรแล้ว ยังได้แก่สวนสนุก ศูนย์การค้า และแหล่งผจญภัยต่าง ๆ

การท่องเที่ยวในอดีต ก่อปัญหาขึ้นอย่างมากมายให้กับแหล่งท่องเที่ยว ดังที่เราเห็นอยู่ทุกวันนี้ เช่น ความสกปรกของชายหาด ความเสื่อมโทรมของแนวปะการัง การสูญเสียทัศนียภาพของผืนป่าหรือหินผาจากรอยขีดข่วนหรือจากขยะ เป็นต้น จึงก่อให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวที่สำคัญและได้รับความนิยมยิ่ง คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือเชิงนิเวศ (ecotourism) นำกรอบความคิดทั้งนิเวศวิทยา (ecology) และการท่องเที่ยว (tourism) ผสมผสานกันแล้วได้ความหมายว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่หวังโยอย่างยั่งยืนและเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งต่างกับการท่องเที่ยวไทยปัจจุบัน

และสำหรับ รองศาสตราจารย์ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว สาเหตุที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยว ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวและประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ดังนี้

ความสำคัญของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว

วิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นวิชาใหม่ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ จิตวิทยาสังคม การเมืองการปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะ การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคล 2 ฝ่าย คือ ผู้ประกอบการ และผู้ไปรับบริการหรือนักท่องเที่ยว สำหรับหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึงความสำคัญของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยาสังคม และการเมืองของประเทศ เพื่อให้เห็นภาพรวมของการท่องเที่ยวได้อย่าง ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังจะช่วยให้สามารถกำหนดบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่าง เหมาะสมต่อไปดังนี้

1. ความสำคัญของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวต่อระบบเศรษฐกิจ ถ้าพิจารณาถึงภาพ รวมแล้วจะพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้ เกิดรายได้ และมีผลต่อระบบเศรษฐกิจดังนี้ (เสรี วังส์ไพจิตร, 2534)

1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศให้แก่ประเทศชาติ เช่น เดียวกับการส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศนั่นเอง โดยถือว่าสินค้าทางการท่องเที่ยวเป็นสินค้า ออกที่มองไม่เห็น (Invisible Export) อันได้แก่ ประสบการณ์ในการเดินทางซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทาง เข้ามาซื้อและนำกลับออกไป และรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศดังกล่าวก็คือ ค่าใช้จ่ายของ นักท่องเที่ยว (Tourist Expenditure) ที่นักท่องเที่ยวนำมาใช้จ่าย “ซื้อ” สินค้าและบริการทางการ ท่องเที่ยวในประเทศ ซึ่งคำนวณได้จากจำนวนนักท่องเที่ยว คูณกับวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันของนักท่องเที่ยวซึ่งได้จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2533 รายได้จากการ ท่องเที่ยวของประเทศไทยสูงถึง 115,752 ล้านบาท เปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2503 เป็นปีแรกของการ รวบรวมสถิตินักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ มีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 196 ล้านบาท เท่านั้น จะเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2533 เพิ่มขึ้นมากกว่ารายได้จากการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2503 ถึง 589.57 เท่า

1.2 การท่องเที่ยวช่วยแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลชำระเงินของประเทศ ได้ กล่าวคือ ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายมีสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ สถานะการขาดดุลการค้าและดุลชำระเงิน เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาจะต้องพึ่งประเทศที่พัฒนาแล้วในการนำเข้าสินค้า ที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ โดยเฉพาะเครื่องมือ เครื่องจักร และเทคโนโลยีต่าง ๆ อันถือเป็นปัจจัย ทุนที่จำเป็น

ดุลทางการท่องเที่ยวของประเทศไทยเกินดุลตลอดเวลาที่ผ่านมา ในปี พ.ศ. 2520 ประเทศไทยได้เปรียบดุลทางการท่องเที่ยว 1,423 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2525 เกินดุล 17,727 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2527 ดุลการท่องเที่ยวเกินดุล จำนวน 20,026 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2532 ดุลการท่องเที่ยว เกินดุลถึง 77,093 ล้านบาท และจากการศึกษาวิจัยของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พบว่า ใน

ปี พ.ศ. 2525 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการนำเข้าสินค้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 34 ของรายได้ของการท่องเที่ยวที่ได้รับ แต่ผลของรายได้สุทธิทางการท่องเที่ยว (Net Tourist Income) ช่วยลดอัตราขาดดุลการค้าของประเทศในปีเดียวกันได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2528 : 75)

1.3 การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มรายได้จากการจัดเก็บภาษีของรัฐบาล กล่าวคือ นักท่องเที่ยวจะต้องจ่ายค่าภาษีต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ฐานภาษีของรัฐบาลในแหล่งท่องเที่ยวกว้างขึ้น และนอกจากนักท่องเที่ยวจะต้องจ่ายค่าเสียภาษีเมื่อซื้อสินค้าและบริการ (Sale Tax) โดยตรงแล้ว ยังต้องจ่ายค่าภาษีในทางอ้อมอีก เช่น ค่าธรรมเนียมการใช้สนามบิน ค่าภาษีศุลกากร ค่าธรรมเนียมการประทับตรา หนังสือเดินทาง และยังมีธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับนักท่องเที่ยวอีก เช่น

- (1) ภาษีที่กรมสรรพากรจัดเก็บ ได้แก่ ภาษีเงินได้ ภาษีการค้า เป็นต้น
- (2) ภาษีที่หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นจัดเก็บ ได้แก่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย เป็นต้น
- (3) ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจัดเก็บ ได้แก่ ค่าธรรมเนียมโรงแรม ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น

1.4 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้ เพราะการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการกระจายรายได้ออกไปยังส่วนต่าง ๆ ของระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยที่การท่องเที่ยวประกอบขึ้นด้วยธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมาก ดังนั้น รายรับจากการท่องเที่ยวจึงกระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างรวดเร็วทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ

1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน การท่องเที่ยวถือเป็นการสร้างอาชีพให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางทั้งแรงงานทั่วไป (Unskilled) และแรงงานที่มีความชำนาญ (Skill) เพราะเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้สัดส่วนของแรงงานสูงกว่าเครื่องจักร (Labour – Intensive Industry)

แรงงานในการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นแรงงานคน ซึ่งต้องมีลักษณะของความมีอัธยาศัยในการต้อนรับขับสู้ (Hospitality) และการจ้างงานก็มีทั้งตรงและทางอ้อม การจ้างงานทางตรง ได้แก่ อาชีพในธุรกิจโรงแรม บริษัทนำเที่ยว การบินและการขนส่ง ร้านค้าของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง มัคคุเทศก์ ภัตตาคาร และร้านอาหาร สถาบันบันเทิงต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น การจ้างงานทางอ้อม ได้แก่ อาชีพทางการเกษตร กสิกรรม ประมง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบด้านอาหาร อาชีพก่อสร้าง ธุรกิจที่ดินหรือบริการในสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ งานการธนาคารในด้านการแลกเปลี่ยนเงินตรา เหล่านี้เป็นต้น

1.6 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราอย่างกว้างขวาง และกระตุ้นการผลิตและการลงทุนในอัตราสูง ด้วยค่าทวีทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier) เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะนอกจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะมีผลโดยตรงต่อผู้จัดการที่พัก

และธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งสร้างงานอาชีพอีกมากมายแล้ว ในผลทางอ้อมจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวยังทำให้รายได้ของแรงงานในธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ หมุนเวียนรับจ่ายต่อไปอีกหลายรอบจนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุดของตัวเอง ยิ่งหมุนเวียนได้มากรอบเพียงใดก็ยิ่งทำให้มูลค่าของมันเพิ่มมากขึ้นเพียงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์จริงไม่ใช่ว่าค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะนำมาหมุนเวียนไปทั้งหมด เพราะบางส่วนอาจถูกเก็บออมเอาไว้ (Save) บางส่วนอาจจะถูกนำไปใช้จ่ายนอกระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว (Import) ดังนั้น ถ้าหากรายได้ที่ได้รับถูกนำมาใช้ในท้องถิ่นแล้วค่าทวี (Multiplier) ก็จะมีสูงมากขึ้น แต่ถ้าต้องสั่งซื้อสินค้าเข้ามาจากภายนอกท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวมาบริโภคค่าทวีก็จะต่ำหรือน้อยมาก

1.7 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัด (Limitless Boundary Industry) ไม่มีปัญหาเรื่องการผลิตและไม่มีกำหนดโควตาการจำหน่าย กล่าวคือ การผลิตไม่ขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศ หรือเครื่องมือเครื่องมือ โดยเฉพาะเจาะจงเหมือนเช่นการผลิตในสาขาอื่น ๆ การท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละประเทศ แต่ละภูมิภาคของประเทศ และขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลแต่ละประเทศที่จะใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของตน (Mcintosh and Goeldner, 1986 : 283-284)

2. ความสำคัญของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวต่อสังคมและจิตวิทยาสังคม การท่องเที่ยวจะมีส่วนสร้างเสริมต่อการพัฒนาแนวความคิด การพัฒนาองค์กรให้รู้จักประดิษฐ์คิดค้นทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มีคุณค่า หรือนำมาเป็นจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีต่อกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสื่อกลางสำคัญให้ตระหนักถึงความเป็นมนุษย์และภูมิปัญญาของกันและกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 การท่องเที่ยวช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีระหว่างคนในท้องถิ่นหนึ่งกับอีกท้องถิ่นหนึ่ง การท่องเที่ยวเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้คนในแต่ละท้องถิ่นได้มาพบปะแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกัน ทำให้เข้าใจกันและกัน ให้เกียรติเคารพกันและกันยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นการสร้างความรักสามัคคี ก่อให้เกิดสมานฉันท์ระหว่างคนในชาติได้เป็นอย่างดี

2.2 การท่องเที่ยวจะช่วยพัฒนาระดับความเจริญของสังคมท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมนั้นให้สูงขึ้น โดยที่คนในท้องถิ่นจะพยายามเลียนแบบชีวิตความเป็นอยู่ของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะสะดวกสบายกว่า จึงเท่ากับเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และสังคมให้เจริญขึ้น

2.3 การท่องเที่ยวช่วยก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในสังคม กล่าวคือ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนมากขึ้น เมื่อนั้นหรือพื้นที่นั้นก็จะเป็เมืองเปิด เป็นเมืองที่มีเสรีภาพ มีความ

มันคงปลอดภัยทั้งทางด้านสังคม ชีวิตร่างกาย และทรัพย์สิน และยังแสดงถึงความเป็นเอกภาพของประชากรท้องถิ่นด้วย

2.4 การท่องเที่ยวจะช่วยลดช่องว่างของสังคม แล้วเสริมมาตรฐานสวัสดิการสังคมโดยตรง โดยที่การท่องเที่ยวช่วยให้เกิดรายได้อย่างทั่วถึง ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ได้ทัดเทียมกัน และสิ่งที่ต้องพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวก็สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นด้วย โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่กำลังต้องการการพัฒนาอย่างรีบด่วน จึงเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้สังคมโดยตรง

2.5 การท่องเที่ยวช่วยเสริมสร้างสุขภาพกายและจิตใจที่ดี ด้วยประสบการณ์ที่ได้เดินทางพักผ่อนท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ ได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน จึงเท่ากับเป็นการเสริมคุณภาพชีวิตทางใหม่ และทั้งยังช่วยลดภาวะความตึงเครียดของสังคมในทางอ้อมอีกด้วย

2.6 การท่องเที่ยวช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีระหว่างท้องถิ่น และเป็นการช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน

2.7 การท่องเที่ยวช่วยส่งเสริม อนุรักษ์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น รวมทั้งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดศิลปวัฒนธรรมประเพณีหรืองานเทศกาลของท้องถิ่น เพื่อดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นขึ้น

2.8 การท่องเที่ยวจะช่วยสร้างความรู้สึกรักและภาคภูมิใจ เพราะทุกคนที่อยู่ในท้องถิ่นมีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของในมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

2.9 การท่องเที่ยวช่วยบำรุงรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความพยายามที่จะรักษาและพัฒนาอย่างเหมาะสม เพื่อความคงอยู่แห่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันทรงคุณค่า เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

2.10 การท่องเที่ยวจะช่วยให้เกิดการพัฒนา การท่องเที่ยวจะช่วยให้มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของตัวเมืองให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและสวยงาม เป็นการช่วยป้องกันปัญหาการเสื่อมโทรมของสภาพเมือง และสถานที่ท่องเที่ยวอย่างได้ผล

นอกจากนั้น เสรี วังสัโพิจิตร (2534 : 222-223) ยังได้อ้างถึงการศึกษาและประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยวของอีไอยู (EIU : The Economist Intelligence Unit) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า ในปี พ.ศ. 2544 จะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยสูงถึง 12 ล้านคน ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประมาณว่าจะมีวันพักผ่อนคนละ 8.0 วัน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันต่อคน ประมาณ 5,100 บาท อัตราเฉลี่ยค่าใช้จ่ายเพิ่มร้อยละ 6 ต่อปี จะได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 490,000 ล้านบาท นับว่าเป็นรายได้ก้อนใหญ่ซึ่งมี

ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของชาติอย่างมาก จึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความเอาใจใส่อย่างจริงจัง

3. ความสำคัญของสังคมวิทยาการท่องเที่ยวต่อการเมืองของประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า “ไม่มีสิ่งใดซึ่งจะให้ชาติหนึ่งต่อชาติหนึ่งเกิดความไม่ตรีต่อกันและกัน ยิ่งกว่าซึ่งต่างได้รู้จักกันและกันเป็นอันดี...” (องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2520 : 5) ซึ่งเป็นการยืนยันได้เช่นเดียวกันว่า สังคมวิทยาการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการเมืองของประเทศไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา สังคม นั่นคือ แม้แต่องค์การสหประชาชาติก็ยังคงจัดปีการท่องเที่ยวสากลขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2510 โดยมีคำขวัญว่า Tourism : Passport to Peace นั่นคือ การท่องเที่ยวเป็นสื่อนำไปสู่สันติภาพ

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่า สังคมวิทยาการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการเมืองของประเทศ เพราะสังคมวิทยาการท่องเที่ยวเป็นสื่อที่มีความเกี่ยวข้องอย่างมากต่อความเข้าใจอันดีต่อกันในทางการเมือง ทั้งภายในและระหว่างประเทศ โดยที่การเมืองและสังคมวิทยาการท่องเที่ยวจะเป็นดัชนีที่บอกสถานภาพซึ่งกันและกัน แปรผันโดยตรงต่อกัน เช่น ในสถานภาพทางการเมืองของประเทศมีความมั่นคง ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะเป็นตัวกำหนดและบอกถึงความเจริญของสังคมวิทยาการท่องเที่ยวด้วย ในทางกลับกัน ภาวะตกต่ำของสังคมวิทยาการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งก็ย่อมบอกถึงสถานภาพทางการเมืองของประเทศได้เป็นอย่างดี

แม้ในระดับของการเมืองภายในประเทศ การท่องเที่ยวก็ยังได้ถูกนำมาใช้ในการเป็นเครื่องมือปฏิบัติการจิตวิทยามวลชนด้านการพัฒนาท้องถิ่น และการส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ดังเช่น กรณีการนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวบริเวณเขาค้อ ภูหินร่องกล้า หรือบริเวณอื่น ๆ ซึ่งเคยเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความมั่นคงมาก่อน (ธรรมบุญ ประจวบเหมาะ, 2534 : 97)

นอกจากนี้ สังคมวิทยาการท่องเที่ยวยังเป็นอุตสาหกรรมประเภทเดียวเท่านั้นที่สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ชาวต่างประเทศ และยังสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศได้ด้วย เมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเยือนพบเห็นคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์ด้วยความประทับใจ ก็จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกัน ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรกที้นำไปสู่สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างประเทศที่ดีต่อกัน อันจะส่งผลดีเป็นอนุเคราะห์

ในกรณีของประเทศไทย ในส่วนที่มีปัญหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ทางการเมืองภายในประเทศอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ก็จะสามารถช่วยแก้ภาพลักษณ์และปรับความเข้าใจของประชาชนชาติอื่น ๆ ให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องได้อย่างรวดเร็ว

ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ก็เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ข้อตกลงหรือสัญญาะหว่างประเทศในด้านของการท่องเที่ยวมักจะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือและความเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นสื่อที่ก่อให้เกิด

ความเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มประชาชนจากภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ที่มีความแตกต่างกันในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า สังคมวิทยาการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจสังคม และจิตวิทยาสังคมและการเมือง ตลอดจนคุณประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ ถ้าสังคมวิทยาการท่องเที่ยวนี้ได้มีการนำไปใช้อย่างมีระบบ และเหมาะสมกับสถานการณ์ก็จะเกิดคุณค่าอย่างมากต่อประเทศ

อย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้กล่าวถึงมาทั้งหมดยังเป็นด้านดีของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วย แต่ในด้านตรงกันข้ามยังมีข้อบกพร่องของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอีกหลายประการที่ควรจะได้ตระหนักถึง และให้ความระมัดระวังอย่างสูง และต้องหาวิธีการป้องกันต่อไป ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป

วิธีการศึกษาวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว

การศึกษาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวนั้น ผู้ที่ทำการศึกษจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพทั่วไปทางด้านวัฒนธรรม และสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพโบราณสถาน ศิลปวัตถุที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนั้นอยู่ห่างไกล การคมนาคมสะดวก ตลอดจนความสะดวกปลอดภัยมีมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาใช้สำหรับการวางแผนดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องตามโอกาสและความเหมาะสม

นอกจากนี้ผู้ทำการศึกษจะต้องทำการศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมของแต่ละชุมชนจนเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว ผู้ศึกษายังต้องทำการศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องราวของภูมิศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างดี เช่น ภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม ระยะทาง ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคมนับว่าเป็นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมการดำเนินงานจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะการคมนาคมสะดวกปลอดภัย ค่าใช้จ่ายจะถูกจะเป็นแรงจูงใจที่จะส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปใช้บริการในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ

นอกจากนั้น การศึกษาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวที่จะต้องให้ความสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ แหล่งข้อมูลของเทศกาลประจำปีที่สำคัญของแต่ละจังหวัด ซึ่งอาจจะศึกษาได้จากสำนักงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชนที่อยู่ใกล้กับภูมิลำเนาของนักศึกษา เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสาขา ในขณะเดียวกัน นักศึกษาควรทราบถึงสถานที่สำคัญ ๆ เช่น พิพิธภัณฑสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ที่น่าสนใจที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ ซึ่งนักศึกษาต้องทราบรายละเอียดต่าง ๆ มากพอสมควร เพื่อที่จะเป็นผู้แนะนำนักท่องเที่ยวไป หรือ

ตอบข้อซักถามของนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ สิ่งที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ที่เข้าไปท่องเที่ยว เช่น สถานที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม และอาหารที่ผู้ทำการศึกษาจะต้องทราบรายละเอียดดังกล่าวด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมสัมภาระต่าง ๆ คิดตัวไปอย่างพอเพียง และพร้อมที่จะแก้ปัญหา ก่อนที่จะเดินทางเข้าไปยังสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น เครื่องมือที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ “แผนที่” เพราะแผนที่จะจำลองสถานที่ตั้งเส้นทางคมนาคม ระยะทางที่สำคัญลงในแผนที่อย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้เองนักศึกษาจึงต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนที่บ้าง เพื่อที่จะเลือกใช้แผนที่และแปลความหมายในแผนที่ที่นำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง ในการเดินทางท่องเที่ยวไปในต่างแดนหรือต่างท้องถิ่น แผนที่จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญ

ซึ่ง วิชัย เทียนน้อย (2528 : 3) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงความจำเป็นเกี่ยวกับการใช้แผนที่ เป็นเครื่องมือประกอบการศึกษาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวอีกว่า ในการออกเดินทางท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ควรมีแผนที่ของบริเวณนั้น ๆ คิดตัวไปด้วยเสมอ เพราะในบริเวณที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และส่วนบริการต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีการบอกทิศทางแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน ซึ่งการบอกทิศทางนี้อาจเป็นในรูปของป้ายบอกทางด้วยตัวอักษร ด้วยรูปแผนที่ รูปภาพ หรือการออกแบบสถานที่ให้สามารถสื่อการเข้าถึงจุดต่าง ๆ ได้โดยง่ายแล้วยังเอื้ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง ทำให้เราสามารถกำหนดระยะเวลาในทางเดินทางและป้องกันการหลงทางอีกด้วย และเพื่อป้องกันความสับสนที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าหากเป็นไปได้ก่อนที่จะออกเดินทางไปที่ท่องเที่ยวในสถานที่แห่งใหม่ที่เรายังไม่คุ้นกับบริเวณนั้นมาก่อน ควรจะหาแผนที่ที่ครอบคลุมบริเวณนั้น ๆ มาศึกษารายละเอียดเสียก่อน

ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่า การศึกษาวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวถือเป็นวิธีการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว ดังนั้น ผู้นำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ควรทำการศึกษาให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเรื่องราวที่สนใจโดยตรงและเรื่องราวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการพัฒนาการอันเกิดจากแนวความคิดของมนุษย์ ในเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้ความเข้าใจถึงวิถีชีวิต (Way of life) ของท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ วิธีการศึกษาสังคมวิทยาการท่องเที่ยวยังช่วยให้สามารถวางแผนเตรียมการท่องเที่ยวเกิดประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นสำคัญ

สาเหตุที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

ในสภาพของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นสังคมวัตถุนิยมมากขึ้น ตลอดจนภาวะการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของประชากรเพื่อความอยู่รอดของตนเองและสมาชิกในครอบครัวอย่างนำวิตกขึ้นทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่ต้องทำงานหนัก บางคนทำงานเพื่อปากท้องของตนเองและสมาชิกในครอบครัว จึงไม่มี

เวลาว่างสนใจต่อกิจการท่องเที่ยว แต่ขณะเดียวกัน คนบางกลุ่มจะประกอบกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างความร่ำรวยหรือยกฐานะทางด้านสังคมให้สูงขึ้น กลุ่มชนพวกหลังนี้จึงมีฐานะทางด้านเศรษฐกิจดีพอที่จะหาเวลาออกไปท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนในสถานที่ต่าง ๆ ได้ ตามความเป็นจริงแล้ว กลุ่มชนทุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีมั่งมีหรือยากจน หรือผู้ที่อยู่ในปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย ย่อมมีความปรารถนาที่ต้องการเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเมื่อมีโอกาสหรือสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจเอื้ออำนวย

ดั่งที่ นิคม จารุมณี (2536 : 33) อธิบายว่า นักท่องเที่ยวภายในประเทศเกือบทั้งหมดล้วนเป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น สาเหตุที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวจึงมีหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุที่สำคัญได้ดังนี้

1. ความเครียดในการทำงาน จากการทำงานที่เคร่งเครียดตลอดเวลาจะต้องใช้กำลังกายหรือกำลังความคิดเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เอง ร่างกายจึงจำเป็นต้องพักผ่อน เพื่อให้การทำงานในช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น การหยุดงานในวันสิ้นสุดสัปดาห์ การปิดภาคเรียนหรือการหยุดพักผ่อนของข้าราชการและคนงานทั่วไปจึงเป็นเรื่องที่สำคัญกับการใช้เวลาว่างที่ปรากฏในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กิจกรรมการพักผ่อนของประชากรเหล่านั้นที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวไปจะใกล้หรือไกลจะขึ้นอยู่กับระยะเวลาและศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล

2. รายได้ของประชากรดีขึ้น จากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้คนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานและประดิษฐ์ค้นคิดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ประชากรมีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีเวลาว่างเหลือพอที่จะนำมาใช้เพื่อการพักผ่อน การที่ฐานะทางด้านเศรษฐกิจของประชากรดีขึ้น จะมีผลส่งให้ประชากรมีความต้องการที่จะเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการพักผ่อนและหาความรู้เพิ่มเติมให้แก่ตนเอง เช่น การพาครอบครัวไปเที่ยวชมปราสาทหินพิมาย การเดินทางไปงานเทศกาลประจำปีของจังหวัดใกล้เคียง เพราะค่าใช้จ่ายถูก การเดินทางสะดวก ปลอดภัย ทำให้ประหยัดทั้งเวลาและเงินทอง แต่สิ่งที่ได้รับคือ ความรู้ ความพึงพอใจ ความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว คุ่มค่ากับเงินทองที่เสียไป เป็นต้น

3. ความสะดวกทางการคมนาคม การคมนาคมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดกิจการท่องเที่ยวปรากฏขึ้น ในสภาพปัจจุบัน การไปมาติดต่อกันระหว่างสถานที่ต่าง ๆ กระทำได้สะดวกและรวดเร็ว มีการตัดถนนหรือเส้นทางผ่านเข้าไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งจากการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าว ต้องเสียค่าใช้จ่าย และเวลาไม่มากนัก ประกอบกับการเดินทางที่สะดวก จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ประชากรอยากเข้าไปใช้บริการ และคนส่วนมากก็มีโอกาสที่จะกระทำได้อย่างทั่วถึง

4. **มีเวลาว่าง** เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี จึงทำให้เครื่องมือเครื่องใช้ที่นำมาใช้ในการผลิตมีประสิทธิภาพ มีการนำเอาเครื่องมือและเครื่องจักรชนิดต่าง ๆ มาใช้ทำงานแทนคน จึงทำให้การผลิตสินค้ากระทำได้อย่างรวดเร็ว อันเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้คนมีเวลาว่างเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การทำนาในประเทศไทย แต่เดิมพื้นที่นำมาใช้ปลูกข้าว 20-30 ไร่ ครอบครัวของเกษตรกรต้องใช้เวลาเป็นแรมเดือนในการเตรียมพื้นที่และเพาะปลูกข้าว

ในสภาวะปัจจุบันเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีการพัฒนาการผลิตที่ทันสมัย ได้นำเอาเครื่องจักรกลหรือเทคโนโลยีในระดับต่าง ๆ ตามสถานภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคลมาใช้ในการผลิต พื้นที่ดินขนาดดังกล่าวจะใช้เวลาทำการเตรียมพื้นที่และทำการเพาะปลูกข้าว 1-2 วันเท่านั้น และการนำเครื่องจักรกลและเครื่องใช้ชนิดอื่น ๆ เข้ามาเสริมในการทำการเพาะปลูกนั้นเอง จะทำให้ประชากรสามารถทำนาได้ปีละหลายครั้ง ผลผลิตต่อไร่สูง สามารถกำจัดวัชพืชได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถขยายพื้นที่ในการทำนาได้มากขึ้น ซึ่งถ้าหากราคาผลผลิตข้าวไม่ตกต่ำมากแล้ว จะทำให้รายได้ของประชากรโดยทั่วไปดีขึ้น และเวลาว่างพอที่จะนำไปใช้แสวงหาความสุขทางด้านการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ได้ตามโอกาสและสภาพทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวย

5. **จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น** จากการที่จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้สภาพชุมชนในเมืองเกิดสภาพความแออัดยัดเยียด สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปในเมืองเกิดมลภาวะ สถานที่ท่องเที่ยวภายในเมืองมีจำกัด และสถานที่ท่องเที่ยวตามชนบทเมืองต่าง ๆ ทั้งยังมีการค้นพบแหล่งโบราณสถานใหม่ ๆ เช่น บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี และยังมีพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ขึ้นอีกมากมาย โดยอาศัยหลักวิชาการและเพื่อสนองต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ และมีความจำเป็นต้องหาสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้นเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง ประชากรที่พักอาศัยอยู่ในเมืองจะหาโอกาสเดินทางท่องเที่ยวไปในท้องที่ชนบทและเมืองต่าง ๆ แต่ในทางตรงกันข้ามจะมีประชาชนชาวชนบทบางส่วนเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเมือง ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมมากมาย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวชนบท ดังนั้นจึงพอจะชี้ให้เห็นได้ว่า การที่จำนวนของประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการสถานที่และการเดินทางท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างถิ่นหรือต่างแดนจึงเพิ่มมากขึ้นด้วย

จึงกล่าวได้ว่า การที่ประชากรมีความเคร่งเครียดกับการทำงานมากขึ้น ประชากรมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อันเนื่องมาจากการมีรายได้สูงขึ้น การพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างพอเพียง เช่น การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร ไฟฟ้า ที่พัก ร้านอาหาร ฯลฯ ตลอดจนการพัฒนารูปแบบการประชาสัมพันธ์ แหล่งข้อมูลและสถานที่ท่องเที่ยวให้ทันสมัย ถูกหลักวิชาการ สามารถเอื้ออำนวยการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งกว่านั้นการที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่ผลักดันให้ประชากรแสวงหาทางออก เพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด ด้วยการสร้างทัศนคติและพัฒนาค่านิยมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้และความ

บันเทิงจากมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า หรือภูมิปัญญาของมนุษย์แต่ละท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสร้างคุณค่าให้กับความเป็นมนุษย์และความพึงพอใจให้กับตนเอง กลุ่มของตนเองทั้งหมดที่กล่าวมา จึงถือได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยว

การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของการเดินทางและการท่องเที่ยวตั้งแต่สมัยโบราณมานับว่าเป็นประโยชน์ที่จะช่วยให้เรามองเห็นภาพรวมและภูมิหลัง พร้อมทั้งประวัติความเป็นมาของความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบัน และแม้ว่าการท่องเที่ยวในระบบมวลชนขนาดใหญ่จะเพิ่งเป็นที่นิยมกันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นก็ตาม ในหัวข้อต่อไปนี้จะขอแยกกล่าวถึงการเดินทางท่องเที่ยวในสมัยโบราณของโลก การท่องเที่ยวสมัยใหม่ของโลก ประวัติและวิวัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย เพื่อให้นักศึกษาพิจารณาถึงสังคมวิทยาการท่องเที่ยวที่มีมาแต่อดีตในส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยสังเขป สามารถเชื่อมโยงกับประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทยเรา เพื่อเป็นแนวทางช่วยให้เราสามารถเข้าใจในรายละเอียดความสัมพันธ์ของกระบวนการต่าง ๆ ที่มีต่อสังคมวิทยาการท่องเที่ยวได้ดีขึ้นดังต่อไปนี้

1. **ประวัติการเดินทางท่องเที่ยวในสมัยโบราณของโลก** การเดินทางท่องเที่ยวในสมัยโบราณมีขอบเขตจำกัดมาก เนื่องจากการขาดความสะดวกในการเดินทางการคมนาคมมีไม่เพียงพอต้องเสียเวลาในการเดินทางมาก ค่าใช้จ่ายไม่สะดวกสบาย อีกทั้งยังเสี่ยงต่ออันตรายต่าง ๆ นานัปการ (Mcintosh and Goeldner, 1986 : 21-28) และส่วนใหญ่ของการเดินทางในสมัยโบราณ มักจะเป็นการสำรวจเพื่อสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นของตน หรือเพื่อขยายอำนาจทางการเมือง การค้า การแสวงหาโชคกลาง การอพยพไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนต่างถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องของความหิวโหย และการหนีภัยนั่นเอง การท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินจึงยังมีน้อยมาก

ในยุคโบราณของทางตะวันตก การเดินทางในสมัยต้น ๆ เป็นการเดินทางไปเพื่อการค้า การพาณิชย์ การศาสนา การรักษาพยาบาล หรือการศึกษา แม้ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ฉบับเก่า ก็ยังมีบันทึกถึงการค้าและขบวนการเดินทางขนาดใหญ่ ๆ เอาไว้

ซึ่ง เสรี วังสไพจิตร (2534 : 74) อธิบายเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า ในประเทศกรีกโบราณได้มีการเดินทางไปร่วมกีฬาโอลิมปิกเป็นครั้งแรก ในปี 776 ก่อนคริสต์ศักราช ทำให้เกิดธุรกิจที่พักแรมขึ้น อันเป็นสิ่งจำเป็นทั้งของนักกีฬาและผู้เดินทางอื่น ๆ และปัจจุบันนี้มีกีฬาโอลิมปิกได้กลายเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวอย่างหนึ่งด้วย และยิ่งกว่านั้นชาวโรมันในสมัยโบราณได้ช่วยกระตุ้นให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปโดยสะดวกขึ้น เพราะมีการสร้างทางหลายสายเป็นเครือข่ายเชื่อมถึงกัน มีที่พักสำหรับม้าที่ใช้ขับขี่ยานพาหนะ ๑ มีการเดินทางไปชมวัดสำคัญ ๆ ในเขตเมดิเตอร์เรเนียน รวมทั้งพีระมิดและอนุสาวรีย์อื่น ๆ

แหล่งท่องเที่ยวในสมัยแรก ๆ นั้น ส่วนใหญ่เน้นที่โบราณสถานเป็นสำคัญ เช่น มหาพีระมิดแห่งอียิปต์และสฟิงซ์ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งสวนลอยแห่งบาบิโลน (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิรัก) หรือประภาคารใหญ่ในเมืองอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ เป็นต้น ต่อ ๆ มา ๆ ก็ได้สนใจสถานที่ทางธรรมชาติที่แปลก ๆ และน่าสนใจ (โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวสมัยใหม่) และนอกจากสนใจในแหล่งน้ำแร่ที่ชาวโรมันชื่นชอบกันแล้ว ความนิยมก็ได้แพร่มาที่ประเทศอังกฤษและทวีปยุโรป ในศตวรรษที่ 18 บ่อน้ำแร่เป็นที่นิยมกันมากในหมู่คนชั้นสูง ทั้งในแง่ของการบำบัดรักษาโรคและการแสดงฐานะทางสังคม รวมทั้งมีการเดินร่ำและเล่นเกมต่าง ๆ ที่นั่นด้วย จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและการสมาคมที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดทีเดียวในประเทศอังกฤษ

ประวัติศาสตร์จะให้อะไร ๆ แก่เราได้มากมายกว่าที่คิด เพราะอาณาจักรโรมันและอาณาจักรของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชต่างก็ให้บทเรียนแก่เราว่า นักท่องเที่ยวจะประสงค์เดินทางไปยังที่ที่ปลอดภัยและสะดวกสบายเป็นสำคัญ เมื่ออาณาจักรเหล่านี้เจริญขึ้นถึงขีดสูงสุด การท่องเที่ยวและการเดินทางก็มีปริมาณมากและมีความปลอดภัยสูง การนั้นทนทานและการพักผ่อนวันหยุดก็มีมากเหมือนในปัจจุบัน แต่เมื่ออาณาจักรเหล่านั้นล่มสลายลง การท่องเที่ยวก็ต้องตายตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะเมื่อบ้านเมืองตกต่ำ ถนนหนทางเสื่อมโทรมลง ท้องถิ่นต่าง ๆ เต็มไปด้วยขโมยและโจรผู้ร้าย ทำให้การเดินทางไม่ปลอดภัย และผู้เดินทางในสมัยปัจจุบันก็เหมือนกับผู้เดินทางในสมัยกรีกและโรมัน คือไม่ต้องการเดินทางไปยังสถานที่ที่มีชื่อเสียงในทางไม่ปลอดภัยเหล่านั้นเลยแม้แต่สักคนเดียว

ในศตวรรษที่ 17 และ 18 ก็มีการท่องเที่ยวเรียกว่า แกรนด์ทัวร์ (Grand Tour) เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย นักการทูต นักธุรกิจ และนักการศึกษาเดินทางไปทั่วยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองใหญ่ ๆ ในฝรั่งเศสและอิตาลี เพราะดูเหมือนจะเป็นเรื่องน่าสมมุติที่นักการศึกษาจะต้องเดินทางไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ ที่ปารีส โรม ฟลอเรนซ์ และเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมอื่น ๆ จึงกล่าวได้ว่า แกรนด์ทัวร์นี้เป็นเรื่องของการเดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทางการศึกษา แต่ต่อมาก็กลายสภาพไปบ้าง คือหันไปในทางแสวงหาความเพลิดเพลินเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่อมากำว่า “แกรนด์ทัวร์” ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยเป็นการเดินทางไปทั่วยุโรป แต่ไม่ได้ใช้ระยะเวลาอันหลายปีอย่างเมื่อก่อน หากแต่เป็นเวลาสั้น ๆ แค่ 3 สัปดาห์ เท่านั้น

ในปี ค.ศ. 1822 นายโรเบิร์ต สมาร์ต (Robert Smart) แห่งบริสตอล ประเทศอังกฤษ ได้ประกาศตัวเองเป็นตัวแทนคนแรกของเรือกลไฟโดยสาร เริ่มการจองตัวโดยสารเรือกลไฟตามท่าเรือหลายแห่ง เช่น ช่องแคบบริสตอล และดูบรินแห่งไอร์แลนด์ เป็นต้น

ในปี ค.ศ. 1841 นายโทมัส คูก (Thomas Cook) ได้เริ่มเดินรถไฟขบวนพิเศษจากไลเชสเตอร์ (Leicester) ไปลัฟโรว์ (Loughborough) ซึ่งมีระยะทางยาว 12 ไมล์ และในวันที่ 5 เดือนกรกฎาคมของปีนั้น รถไฟของนายคูกก็รับผู้โดยสารไปกลับถึง 570 คน ในราคาคนละ 1 ชิลลิง ซึ่ง

เชื่อกันว่าเป็นรถไฟเดินทางระยะสั้นที่มีการโฆษณาเผยแพร่เป็นครั้งแรก จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า นายคุกเป็นตัวแทนท่องเที่ยวรถไฟระยะทางสั้น ๆ เป็นคนแรก และความพยายามของเขาก็ถูกผู้คนเลียนแบบกันไปทั่วโลก แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทของนายคุกก็เติบโตอย่างรวดเร็ว มีการจัดท่องเที่ยวโดยมีผู้คอยบริการอำนวยความสะดวกไปสู่ยุโรป และต่อมาก็นำไปสู่สหรัฐอเมริกา ต่อมาก็ก็นำไปสู่การท่องเที่ยวทั่วโลก แม้กระทั่งทุกวันนี้บริษัทคุกก็ยังคงดำเนินกิจการอยู่ และเป็นบริษัทหรือองค์การทางการเดินทางท่องเที่ยวที่ใหญ่ที่สุดในโลกเช่นเดิม

2. การท่องเที่ยวสมัยใหม่ของโลก การท่องเที่ยวสมัยใหม่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การท่องเที่ยวในสมัยหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวสมัยปัจจุบัน ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ไพฑูรย์ พงสะบุตร, ม.ป.ป. : 13-15)

2.1 หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือ ตั้งแต่ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวได้ขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งการขยายตัวของการท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง มีการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งทางรถไฟ ทางรถยนต์ ทางเรือ และทางเครื่องบิน ทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง อีกทั้งยังใช้เวลาเดินทางน้อยลง ทำให้สามารถเดินทางไปทั่วโลก ๆ ได้สะดวกอีกด้วย

(2) การพักผ่อนหย่อนใจของสังคมอุตสาหกรรม การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นผลให้ประเทศทางตะวันตกเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งประชาชนมีรายได้สูงขึ้น และอยู่กันหนาแน่นตามเมืองใหญ่ ๆ ประกอบอาชีพตามโรงงานอุตสาหกรรม หรือบริษัทห้างร้านที่มีกำหนดเวลาทำงานและเวลาพักผ่อนที่แน่นอน ลักษณะเช่นนี้ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น เพราะประชาชนมีทั้งเงินและเวลาที่จะใช้ไปในการท่องเที่ยว รวมทั้งต้องการที่จะพักผ่อนร่างกายและจิตใจหลังจากที่ได้ทำงานเคร่งเครียดมาแล้วในเมือง หรือในโรงงานอุตสาหกรรม

2.2 การท่องเที่ยวสมัยปัจจุบันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวได้พัฒนาไปอย่างมาก ในปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้กลายเป็นธุรกิจที่สำคัญของหลายประเทศ ทั้งที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา และการท่องเที่ยวได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมทุก ๆ ทวีปที่มีประชากรอาศัยอยู่ จนมีผู้กล่าวว่า ปัจจุบันนี้เราได้เคลื่อนจากการท่องเที่ยวชนิดที่เป็นตัวแตรกลิ้ง ๆ ทางด้านบัญชีมาเป็นสิ่งที่ใหญ่โตที่สุดในด้านการค้าของโลก และในหลาย ๆ ประเทศ การท่องเที่ยวก็ได้กลายเป็นแหล่งสำคัญของรายได้จากการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และมีผู้ทำนายว่า เมื่อถึงปี พ.ศ. 2543 การท่องเที่ยวจะกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดอุตสาหกรรมหนึ่งในโลกทีเดียว (เสรี วังสีไพจิตร, 2534 : 81)

3. ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทย สำหรับการท่องเที่ยวของประเทศไทย ทั้งสังคมชนบทและเมือง ในอดีต “วัด” จัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญยิ่ง เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เมื่อมีการทำบุญและกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาจึงจัดขึ้นที่วัด โดยมีมหรสพเป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงไปทำบุญตลอดจนเที่ยวชมมหรสพ เมื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งเป็นการพบปะญาติมิตรภายหลังจากที่เหน็ดเหนื่อยทำงานมาตลอดทั้งปี ตามประเพณีนิยมของวัฒนธรรมไทยที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

ต่อมาการท่องเที่ยวได้เริ่มต้นพอมองเห็นภาพชัดเจนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และปรากฏเป็นระบบขึ้นอย่างมั่นคง เมื่อปี พ.ศ. 2503 อันเป็นปีที่ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น เพื่อเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาติ ซึ่งในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงรากฐานของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศของไทย ความสำเร็จของการท่องเที่ยวในรอบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา และประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในผู้นำการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในทศวรรษใหม่ ซึ่งทั้ง 3 หัวข้อหลัก ๆ ดังกล่าว จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจอย่างต่อเนื่องระหว่างการท่องเที่ยวในอดีตของโลกกับวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 รากฐานของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศของไทย ถ้าจะพิจารณาอย่างเป็นระบบแล้ว นักวิชาการบางท่าน กล่าวว่า การเริ่มรากฐานการท่องเที่ยวของไทยในยุคใหม่ เริ่มหลังนโยบายเปิดประเทศ นับตั้งแต่หลังการลงนามในสัญญาเบาริ่ง ในปี พ.ศ. 2398 (Walter Meyer, 1988 : 59-75) ซึ่งในระบะนั้นโรงแรมและบ้านพักของชาวตะวันตกได้เริ่มเข้ามาตั้งแต่อยู่แล้วในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จเยือนยุโรปเป็นเวลา 9 เดือน ในปี พ.ศ. 2440 โดยเรือหลวง “มหาจักรี” ซึ่งเรียกกันในวงการท่องเที่ยวว่า แกรนด์ทัวร์ ได้เสด็จไปยังเวนิส เจนีวา ตูริน ฟลอเรนซ์ โรม เวียนนา บูดาเปสต์ วอร์ซอ เซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก เอสเสนเฮก บรัสเซลส์ ปารีส และอื่น ๆ เป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของสยามในเวลานั้นด้วย โรงแรมโอเรียนเต็ลอันเก่าแก่ก็ได้เกิดขึ้นในสมัยนั้นด้วย และในปี พ.ศ. 2467 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ (อธิบดีรถไฟ) ในสมัยนั้น ได้จัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟขึ้นเพื่อทำหน้าที่รับรองให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเมืองไทย รวมทั้งการโฆษณาเผยแพร่เมืองไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศด้วย (ละเอียดศิลานาน้อย, 2518 : 1)

เมเยอร์ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า สำหรับการท่องเที่ยวภายในประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ก็ได้เสด็จพระประพาสดินหลายครั้งด้วยกัน แม้แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ก็ยังให้ความสำคัญพระทัยต่อการสร้างภาพลักษณ์

ของสยามอยู่ และในส่วนของพระองค์เองก็ได้เสด็จเยือนหัวหินอยู่เป็นประจำ (Walter Meyer, 1988 : 62-63)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงเสด็จเยือนภาคเหนือหลายจังหวัด และเสด็จเยือนต่างประเทศในระหว่างปี พ.ศ. 2472-2474 โดยได้เสด็จไปยัง สิงคโปร์ ชวา บาห์ลี อินโดจีน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น แคนาดา และสหรัฐอเมริกา ซึ่งระหว่างนั้นก็มียางานว่ามีแขกมาเยี่ยมเยือนกรุงเทพฯ กันเป็นจำนวนมากไม่น้อย ในระยะนั้นการท่องเที่ยวของโลกก็กำลังเข้าสู่ยุคของการท่องเที่ยวที่เป็นธุรกิจท่องเที่ยวรอบโลกชนิดรวมกิจกรรมสำเร็จ (Packaged) อย่างแท้จริง มีการจัดนำเที่ยวทางเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่และพักในโรงแรมชั้นดี และนักท่องเที่ยวเหล่านั้นก็ได้มาเยือนกรุงเทพฯ ด้วย

จากนั้นต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อิทธิพลของฝรั่งเศสและอังกฤษเริ่มลดลง สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น และก็เริ่มเป็นประเทศส่งออก “นักท่องเที่ยว” ให้แก่ประเทศไทย และสงครามได้ส่งผลให้มีการพัฒนาการขนส่งจากการใช้เรือมาเป็นเครื่องบินทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์อย่างมาก ในฐานะมีที่ตั้งอันเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ได้เป็นศูนย์กลางทางการบินในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2529 : 27) อธิบายถึงวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มเติมว่า ในปี พ.ศ. 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ก็ได้ประกาศจัดสร้างองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ขึ้น และย้ำถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวว่า รายได้อาจจะไม่ได้เข้าสู่รัฐบาลโดยตรง แต่จะกระจายไปสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่า และเหนือสิ่งอื่นใดก็คือรายได้ที่มองไม่เห็น อันได้แก่ ความนิยมยกย่องคนไทยเมื่อได้เห็นวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนไทย ซึ่งมีค่ายิ่งกว่าเงินตราเสียอีก จากแนวคิดนี้ พลโทเฉลิมชัย จารุวัตร ผู้อำนวยการคนแรกขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2503-2519) ได้กล่าวย้ำตรงกันต่อนางหนึ่งว่า

“...ที่สำคัญนอกเหนือจากเงินตราต่างประเทศที่จะพึงได้รับแล้ว ยังมีผลตอบแทนสำคัญยิ่งที่มองไม่เห็นอยู่อีกประการหนึ่งคือ บรรดาชาวต่างประเทศที่เคยมาท่องเที่ยวประเทศไทยแล้วนั้น จะยกย่องประเทศไทยและให้เกียรติคนไทยที่เขาพบในต่างแดน หรือในเมืองของเขา มากกว่าผู้ที่มิเคยมา เพราะการที่ได้มาท่องเที่ยวเมืองไทยได้สร้างความประทับใจ และความนิยมชมชื่นของคนไทย และเมืองไทยให้แก่เขาแล้วโดยไม่รู้ตัว”

หลังจากอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2506 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในสมัยต่อมาก็ได้ใช้นโยบายพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และในช่วงนั้นก็ได้อนุญาตให้สหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยด้วย ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชาติอย่างมหาศาล และการท่องเที่ยวก็พลอยได้รับผลพวงของการพัฒนาอย่างรุนแรงและรวดเร็ว มีการก่อสร้างขนาดใหญ่เกิดขึ้น การจ้างงานขยาย

ตัวอย่างรวดเร็ว มีบาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวด คอฟฟี่ช็อปต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในละแวกใกล้ฐานทัพเหล่านั้น รวมทั้งการที่ทหารอเมริกันกลุ่มที่ได้พักผ่อนและพักผ่อน (Fest and Recreation) เลือกลงเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากกว่าที่อื่น (เสรี วังสไพจิตร, 2534 : 102)

อย่างไรก็ตาม เมเยอร์ยังกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของไทยอีกว่า ความสะดวกสบายเกี่ยวกับการเดินทางโดยเครื่องบินที่จะเป็นสวัสดิการให้กับกลุ่มทหารอเมริกันสะท้อนให้เห็นถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับการพัฒนาและเป็นที่น่าสนใจแก่ผู้รับบริการมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย

ดังจะเห็นได้จากเครื่องบิน ดีซี 6 บินจากเซี่ยงไฮ้ไปกัวลาลัมเปอร์สัปดาห์ละ 4 เที่ยวบินไปสิงคโปร์ 5-7 เที่ยวบิน และมาไทยสัปดาห์ละ 20 เที่ยวบิน นอกนั้นไปฮอนโนลูลู ไทเป มะนิลา ซิดนีย์ และญี่ปุ่น จึงทำให้การท่องเที่ยวเติบโตขึ้นรวดเร็วไปด้วย โรงแรม บาร์ ไนต์คลับ อาบอบนวด ภัตตาคาร ผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด กลุ่มทหารอเมริกันที่มาพักผ่อนเหล่านี้พักอยู่นานวันกว่านักท่องเที่ยวโดยทั่วไป และใช้จ่ายมากกว่า ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมาก และกลุ่มทหารเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดภาพลักษณ์ว่ากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของเซ็กซ์แห่งตะวันออก ซึ่งมีผลกระทบต่อเมืองมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มทหารอเมริกันที่มาพักผ่อนมิใช่นักท่องเที่ยวที่แท้จริง (Bona fide Tourist) การถอนทหารอเมริกันออกไป พร้อมทั้งส่งกลุ่มทหารพักผ่อนเข้ามายังประเทศไทย หลังจากปี พ.ศ. 2512 จึงมิได้ทำให้การท่องเที่ยวกระทบกระเทือนแต่อย่างใด มีเฉพาะสถานบริการในภาคตะวันออกเฉยเห็น่อจำนวนมากเท่านั้นที่ต้องปิดกิจการลง

3.2 ความสำเร็จของการท่องเที่ยวของประเทศไทยในรอบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา
ระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่การก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการเก็บสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ขณะนั้นมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาเยือนประเทศไทยเพียง 81,340 คน และมีรายได้จากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวเพียง 196 ล้านบาท เท่านั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวสูงถึง 4,809,508 คน และมีรายได้สูงถึง 96,385.57 ล้านบาท มีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 15.02 ต่อปี โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2533 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาท่องเที่ยวสูงถึง 5,298,860 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงถึง 115,752 ล้านบาท นับว่าประสบความสำเร็จอย่างมากทีเดียว เมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าออกชนิดอื่น ๆ แล้วจะพบว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยสูงมากกว่าสินค้าออกชนิดอื่น ๆ กล่าวคือ ทำรายได้สูงเป็นอันดับ 1 มาโดยตลอดจนปัจจุบันนี้

3.3 ประเทศไทยหนึ่งในผู้นำการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกในทศวรรษใหม่
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ประมาณการว่า ในปี พ.ศ. 2533 จะมีรายได้ให้ประเทศไม่ต่ำกว่า 115,752 ล้านบาท ยังคงเป็นรายได้อันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการส่งสินค้าออกแต่ละ

รายการของไทย และตั้งเป้าหมายในปี พ.ศ. 2534 ไว้ว่า จะมีนักท่องเที่ยวถึง 6 ล้านคน ซึ่งจะบรรลุเป้าหมายของแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 6 ที่ตั้งไว้ โดยมีรายได้ทางการท่องเที่ยวถึง 128,000 ล้านบาท (ธรรมนูญ ประจวบเหมาะ, 2534 : 9-17)

นอกจากนั้น สำนักงานข่าวกรองเศรษฐกิจได้พยากรณ์การท่องเที่ยวของภูมิภาคอาเซียนไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2534 จะมีนักท่องเที่ยวมาเยือนถึง 29.3 ล้านคน โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 6.7 และนักท่องเที่ยวจากระยะไกลจะมีอัตราเพิ่มร้อยละ 10 จนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2538 และจะคงที่หลังจากนั้น ทั้งนี้จะมีไทยเป็นผู้นำ รองลงมาคือ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ แหล่งที่มาสำคัญของนักท่องเที่ยวก็คือ ญี่ปุ่น และยุโรป ซึ่งจะนิยมท่องเที่ยวชายหาด ชายทะเลมากขึ้น ตลอดจนแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกมากมาย เช่น วัด โบราณสถาน เมืองประวัติศาสตร์ เทศกาลประเพณีของจังหวัดต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุด คือ บุคลิกภาพ หรือการแสดงความเป็นมิตร รวมทั้งรอยยิ้มที่ประทับใจของคนไทยทั่วไป เป็นส่วนหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยวโดยภาพรวมแล้ว แบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในสมัยโบราณของโลก ยุคที่สอง เป็นการท่องเที่ยวสมัยใหม่ของโลก และยุคที่สาม เป็นยุคขยายตัวการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ ประวัติและวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของประเทศไทย อันเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยได้เปิดประเทศ เพื่อการค้า การเมือง และการศึกษาศิลปวัฒนธรรมกับอารยประเทศ ทั้งทางตรงและทางอ้อม จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวทุกส่วนของโลก แหล่งท่องเที่ยวสมัยแรกส่วนใหญ่จะเป็น โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ และพระราชวังที่สำคัญที่เกิดจากความคิดและความพิถีพิถันด้วยการออกแบบการก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมอันล้ำลึกของมนุษย์ในสมัยเก่าที่ย้ายวนใจให้ไปศึกษาและท่องเที่ยวมากขึ้น ต่อมาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศมีมากขึ้นกับการคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร เครื่องอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องเจริญขึ้น จึงเป็นผลให้สังคมวิทยาการท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมประเภทผสม หรือบริการที่ทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว

ในรอบศตวรรษที่ผ่านมา จำนวนประชากรของประเทศต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรเริ่มดีขึ้น เพราะเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา เช่น ประชากรมีโอกาสด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การศึกษา การเมือง การปกครอง มากขึ้น และปริมาณของโครงสร้างขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ ถนนหนทาง การสื่อสาร การไฟฟ้า ฯลฯ มีพอเพียงที่จะเอื้ออำนวยให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทและเมือง สามารถเดินทางไปมาหาสู่ และรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึง ทั้งยังมีการพัฒนาค่านิยมให้สอดคล้องกับสังคมโลกหรือยุคโลกาภิวัตน์ จนเป็น

ผลให้การท่องเที่ยวเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต ค่านิยมและทัศนคติของประชากรโดยรวม ทั้งผลดีและผลเสียมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งสามารถสรุปผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ดังนี้ (วิชัย เทียนน้อย, 2528 : 5-7)

1. ผลกระทบทางด้านการเมือง การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ จะก่อให้เกิดรูปแบบของอาณานิคมขึ้นมา และในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวภายในประเทศกลับช่วยกระตุ้นความรู้สึกรักชาติมากยิ่งขึ้น ประชาชนมีความภาคภูมิใจในมรดกบรรพบุรุษของตนที่ได้สร้างสรรค์ไว้ อันเป็นผลก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นักศึกษาและนักเรียนที่เดินทางท่องเที่ยวไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ภายในประเทศ ซึ่งจะยังผลระยะยาวต่อความรักชาติหรือชาตินิยมมากขึ้น ถ้าหากเอกลักษณ์และเอกภาพของท้องถิ่นที่มีอยู่ไม่ถูกทำลายไปเสียก่อน อย่างไรก็ตาม การติดต่อกันระหว่างกลุ่มชนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน แม้ว่าจะอยู่ในประเทศเดียวกันก็ไม่เป็นผลดีเสมอไป ทั้งนี้เพราะอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และศีลธรรมขึ้นได้ และจากความภาคภูมิใจในวิถีการดำรงชีวิต ความชื่นชมในเอกลักษณ์ของท้องถิ่นของตน ของกลุ่มชนแต่ละภาค อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดและเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ในบางโอกาส

2. ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม จากสภาพโดยทั่วไป ทางด้านภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ย่อมก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมขึ้นมา และเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศขึ้นมา ดังจะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวจากประเทศอุตสาหกรรมเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประชากรในเมืองที่เจริญแล้ว เดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกลออกไปในประเทศของตนจากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวพื้นเมือง อาจจะทำให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ชาวเขาเผ่าแม้วในภาคเหนือมีความต้องการให้คนทั่วไปเรียกเขาว่า “ม้ง” ถ้าใครเรียกพวกเขาว่า “แม้ว” จะถือว่าเป็นการดูถูกเหยียดหยามพวกเขา เป็นต้น

สิ่งที่สามารถสังเกตได้อีกอย่างหนึ่ง ที่เป็นผลกระทบอันเกิดมาจากการท่องเที่ยวก็คือ นักท่องเที่ยวมาจากแหล่งที่เจริญมักจะมองชาวพื้นเมืองอย่างดูถูกเหยียดหยามขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในชนบทยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการค้า เพื่อสนองความพอใจของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีการวางแผนเป็นอย่างดีแล้ว การท่องเที่ยวในประเทศจะต้องเร่งอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเก่าแก่เอาไว้ แต่บ่อยครั้งที่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวพื้นเมืองถูกลดแบบเพื่อการค้า เพื่อตอบสนองความต้องการและเป็นของขวัญสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีเต็นท์ราชองชาวพื้นเมืองและสิ่งของที่ผลิตด้วยมือ เป็นต้น

3. ผลกระทบทางด้านสังคมและศีลธรรม ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อด้านวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว ถ้าหากพิจารณาอย่างถ่องแท้จะน้อยกว่าทางด้านสังคม หรืออาจจะพอ ๆ กัน โดยข้อเท็จจริงแล้ว พื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และชาวพื้น

เมืองจะต่างกัน การผสมผสานกันในเรื่องดังกล่าวอาจจะเกิดประโยชน์ แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นตัวการทำลายที่สำคัญ กล่าวคือ จากผลกระทบที่เกิดจากการพบเห็น จะทำให้ชาวพื้นเมืองพยายามต่อสู้เพื่อที่จะยกฐานะด้านการศึกษาให้เท่าเทียมกันกับนักท่องเที่ยว แต่ตามความเป็นจริงแล้วโอกาสที่ชาวพื้นเมืองจะทำได้เช่นนั้นเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง และจะเป็นผลทำให้ชาวพื้นเมืองเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีขึ้นกับนักท่องเที่ยวได้

ผลกระทบจากการพบเห็นที่ส่งผลออกมาในทางลบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “ผลกระทบต่อมาตรฐานด้านศีลธรรม” จากสถานภาพของชาวพื้นเมืองกับนักท่องเที่ยวแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาทางด้านอาชญากรรม โสเภณี การฉ้อโกง การปล้นทรัพย์ และยาเสพติดให้โทษ ที่ปรากฏขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ นอกจากนี้เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังต่างถิ่นหรือต่างแดน มักจะทำอะไรที่ตัวเองเก็บกดไว้ออกมา โดยปราศจากความละอาย เพราะเขาถือว่าถิ่นที่เขากำลังท่องเที่ยวอยู่ ไม่มีผู้รู้จักมักคุ้นกับพวกเขามาก่อน ฉะนั้น การแสดงออกของนักท่องเที่ยวดังกล่าวจะถูกชาวพื้นเมืองบางกลุ่มหรือบางคนนำไปกระทำบ้าง เช่น การแสดงออกทางด้านการแต่งกาย หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้สังคมในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

4. ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ แผนงานต่าง ๆ ที่มีมากและขาดประสิทธิภาพ จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น การสร้างอาคารพาณิชย์ โรงแรมหรู ๆ ขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวที่ขัดกับภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยสถาปนิกออกแบบขึ้นมาเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวหรือเชิงพาณิชย์มากกว่าการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม จึงทำให้ทัศนียภาพของบริเวณนั้น ๆ เสียไป การรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าหากมีผู้เข้าไปใช้บริการมากเกินไป อาจจะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวสกปรก เกิดสภาพมลภาวะขึ้น ดังนั้น การวางแผนที่รัดกุมจะช่วยให้การอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าว ให้คงความสวยงามต่อไปได้ นอกจากนี้สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งมีคนเข้าไปรับบริการมากเกินไป อาจจะทำให้ทัศนียภาพอันสวยงามถูกทำลายไปได้ ซึ่งบางครั้งจะต้องปิดดำเนินการ เพื่อการบูรณะสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการชั่วคราว เช่น ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาจากผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สามารถขจัดให้หมดไปได้ โดยอาศัยวิธีการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานและการวางรูปแบบที่ดี มีการแนะนำและให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักท่องเที่ยวย่อมพอใจในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีศิลปะและสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยวิถีชีวิตที่น่าศึกษา ค่าใช้จ่ายที่ได้จากนักท่องเที่ยวบางส่วนควรจะนำกลับไปใช้ เพื่ออนุรักษ์และปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวนั้นให้คงสภาพเดิมอยู่ตลอดไป

5. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ รายได้ที่เข้ามาสู่ประเทศอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวถือกันว่าเป็นรายได้ “จำเป็น” ประเภทหนึ่ง การที่นักท่องเที่ยวนำเงินเข้ามาใช้จ่าย จะทำให้เกิดกระแสการเงินหมุนเวียนเกิดขึ้น และช่วยในการกระจายรายได้จากถิ่นหนึ่งไปสู่อีกถิ่นหนึ่ง ค่าใช้จ่ายที่นักท่องเที่ยวต้องใช้ ได้แก่ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าบริการอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งเงินเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะทำให้ชาวพื้นเมืองมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้น เช่น งานด้านบริการต่าง ๆ อันเป็นผลทำให้รายได้ของประชากรสูงขึ้น และผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่ตามมาก็คือ จะทำให้ค่าครองชีพของประชากรในแหล่งท่องเที่ยวสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น ค่าครองชีพในเมืองพัทยา ภูเก็ต เป็นต้น หลังจากการที่เมืองทั้งสองพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว และทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่แห่งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะทำให้ค่าครองชีพของชาวพัทยาและภูเก็ตสูงกว่าในบริเวณใกล้เคียงมาก สินค้าส่วนมากราคาแพง ค่าจ้างแรงงานในเขตเมืองดังกล่าวจึงสูงตามไปด้วย ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ชาวเมืองพัทยาและภูเก็ตที่ยากจนอยู่แล้วยิ่งยากจนลง ไม่มีกำลังซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค หรือเครื่องยังชีพให้กับตนเองและครอบครัวได้

ดังที่ได้กล่าวถึงกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวมาแล้วทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ จะทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งความรุนแรงจะมีมากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นเป็นประการสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. นโยบายของรัฐบาล กล่าวคือ นโยบายของรัฐบาลต้องประกอบด้วยแผนแม่บทหรือแผนระยะยาวและแผนระยะสั้นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวต้องชัดเจน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรทุกระดับได้เป็นอย่างดี

2. สถาบันหรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น กล่าวคือ ความล้มเหลวของกิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่ผ่านมา มักเกิดจากความล้มเหลวของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถาบัน หรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการในเชิงพัฒนาที่ผสมกลมกลืนระหว่างศาสตร์ที่เป็นสากลกับศาสตร์ท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้คุณค่าและเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญในเชิงการศึกษา การกระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณลักษณะเฉพาะ (Uniques) ที่สะท้อนให้เห็นความมีอารยธรรมเป็นของตนเองเอาไว้มากกว่าเชิงพาณิชย์ และมีการปรุงแต่งมากจนเกินความเป็นจริง ยิ่งกว่านั้น ผู้บริหารในระดับของท้องถิ่นที่มิใช่เป็นคนท้องถิ่น ทำให้ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นดีพอ จึงใช้อำนาจและยึดแนวความคิดของตนเองเป็นตัวตั้ง จนทำให้เกิดผลกระทบต่อเอกลักษณ์เฉพาะจนคุณค่าลดลง

3. คุณภาพของประชากรในท้องถิ่น กล่าวคือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งยังขาดความรู้ความเข้าใจและมองไม่เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง ไม่มีการ

ห้ามปรามหรือต่อต้าน เมื่อเห็นนักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม มีการเอารัดเอาเปรียบ แสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม ฯลฯ ซึ่งล้วนก่อให้เกิดผลกระทบในทางเสียต่อตนเอง ท้องถิ่น และประเทศโดยรวมได้ทั้งสิ้น

ดังนั้น การกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงาน จึงควรที่จะพิจารณาจากส่วนบนลงมา (Top-Down) และจากส่วนล่างหรือผู้ปฏิบัติขึ้นไป (Bottom Up) ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และเอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว

เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้วอาจลงความเห็น หรือสรุปได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวจะให้ประโยชน์แก่สังคม 2 ทาง คือ ทางตรง และทางอ้อม ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันนี้ สังคมวิทยาการท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของโลกไปแล้ว ในหลายประเทศ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นสินค้าหลัก ในระบบการค้าระหว่างประเทศอย่างรวดเร็ว และในอีกหลายประเทศอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็เป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอยู่ในลำดับที่ 1-3 ของ 10 ลำดับอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศอีกด้วย ประเทศไทยของเราก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว นับเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อประโยชน์แก่ประเทศชาติได้เป็นอย่างมาก ทั้งในด้านที่มาของเงินตราต่างประเทศ การจ้างงาน การกระจายโอกาสและรายได้ การกระตุ้นการผลิต และความสามารถในการช่วยปรับดุลชำระเงินของประเทศ

จากแนวความคิดดังกล่าวแล้วนั้น จะตรงกับแนวคิดของ วิชัย เทียนน้อย (2528 : 8) ที่กล่าวถึงประโยชน์ที่พึงได้รับจากการท่องเที่ยวซึ่งครอบคลุมไปถึงประชากรในท้องถิ่นมากมายหลายสาขาวิชาชีพ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

1. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางตรง ได้แก่

1.1 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม ในย่านเมืองอันเป็นแหล่งการท่องเที่ยวสำคัญทุกแห่ง จะต้องจัดสถานที่พักอาศัยขึ้นมา เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาพักอาศัย หลับนอนเป็นการชั่วคราว ที่พักที่จัดขึ้นบริการนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ โรงแรม บังกะโล และ โมเต็ล ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยว ผู้ที่ทำหน้าที่ให้การบริการแขกที่เข้ามาพักจะประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ผู้จัดการ พนักงานต้อนรับ พนักงานด้านบริการภัตตาคาร และพนักงานฝ่ายแม่บ้าน เป็นต้น ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อกิจการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริม และมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางเข้าไปใช้บริการมากเท่าใด ก็จะมีผลทำให้ประชากรในบริเวณนั้นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

1.2 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับภัตตาคาร การบริการทางด้านอาหาร นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องใช้บริการ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งใด จึงต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนไม่น้อย เพื่อซื้ออาหารรับประทานด้วยเหตุนี้เอง ตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีการจัดสถานที่เพื่อบริการทางด้านอาหารอย่างพอเพียง และน่าจะเป็นไปตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ๆ ด้วย ความต้องการเรื่องอาหารการกิน ไม่ว่าจะเป็นจำพวกเนื้อ หรือพืช และผลไม้ สิ่งเหล่านี้ประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์และเป็นอาหารที่สามารถจัดหาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงและราคาไม่สูงมากนัก นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร พนักงานบริการ และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จะเป็นแรงงานที่ได้มาจากคนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ จะทำให้ผู้ที่ประกอบอาชีพการจำหน่ายอาหาร ภัตตาคาร ตลอดจนผู้ที่ทำการซื้อขายสินค้ากับนักท่องเที่ยวโดยตรงที่ปรากฏอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยววันั้น เช่น การขายผลไม้ เครื่องดื่ม ของที่ระลึก และของใช้เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

1.3 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ งานเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ นับว่าเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์หรือผู้จัดการนำเที่ยวจะเป็นผู้ที่ให้ข่าวสารหรือข้อมูลทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานที่ และรายละเอียดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้และความสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้อง และคนในท้องถิ่นนั้นก็สามรถเป็นหรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้ เพียงแต่ได้รับการฝึกฝนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดี นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางเข้ามายังบริเวณนั้น ๆ ย่อมต้องการที่จะออกไปเที่ยวชมสิ่งที่น่าสนใจตามที่ตนเองต้องการ เช่น ออกไปเที่ยวชมทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติ ชมการละเล่นพื้นเมือง ชมวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและโบราณสถาน เป็นต้น การออกจากที่พักของนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จำต้องอาศัยมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยว และจะจ่ายเงินให้มัคคุเทศก์เป็นการตอบแทนตามที่ได้ตกลงกันไว้

1.4 งานหรืออาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง งานหรืออาชีพที่ทำรายได้ให้กับประชาชนที่เกิดขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ กิจการบริการขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเดินทางโดยเครื่องบิน และมาใช้บริการทางด้านรถยนต์ รถไฟ หรือเรือยนต์ไปสู่แหล่งการท่องเที่ยวที่ตนเองพึงปรารถนาต่อไป ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยก็จะใช้บริการขนส่งในท้องถิ่นที่มีอยู่เช่นเดียวกัน การขนส่งนี้มีได้หมายความว่าประโยชน์ที่พึงได้รับอันเกิดจากการท่องเที่ยว จะมีแต่เฉพาะรถยนต์ปรับอากาศเท่านั้น แม้แต่รถแท็กซี่ จักรยานสามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก และเรือยนต์ แม้แต่ลูกหาบก็จะได้รับประโยชน์ด้วย เช่น การเช่าจักรยานยนต์เพื่อขับขี่เล่นแถบพืฬาหรือบางแสน การ

เช่ารถม้าชมเมืองลำปาง และเช่าเรือล่องลมความงามของทิวทัศน์สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในยามราตรี เป็นต้น เพราะฉะนั้น จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่ารายได้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่ผันไปสู่ประชากรในชนบทที่อยู่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวและแก่ผู้ที่จัดการบริการขนส่งแต่ละปี จะเป็นจำนวนเงินไม่น้อย และทำให้ประชาชนแถบนั้นมีงานทำเพิ่มขึ้น

1.5 งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังบริเวณใด มักจะซื้อของที่ระลึกเก็บไว้ไปฝากญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง และนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะมีความสุขกับการซื้อของที่ระลึกและของพื้นเมืองเหล่านั้น บางคนอาจจะชอบเครื่องประดับที่ทำจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น เปลือกหอย เม็ดกระดิ่ง เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน และพวงกุญแจรูปผีตาโขน อำเภอเด่นชัย จังหวัดเลย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักสาน เครื่องเงินสิ่งของแกะสลัก ฯลฯ ซึ่งสิ่งของเหล่านี้จะประดิษฐ์ขึ้นมาจากฝีมือของชาวพื้นเมืองในแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ๆ การที่นักท่องเที่ยวซื้อสินค้าดังกล่าวจะทำให้ประชากรมีงานทำและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

2. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่

2.1 การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตของที่ระลึก แรงงานที่นำมาผลิตของที่ระลึกในท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีจำนวนไม่น้อย เพราะสินค้าพื้นเมืองหรือของที่ระลึกเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ถ้าหากสินค้าจำพวกนี้ขายได้ปริมาณมาก จะทำให้ผู้ประกอบการจ้างแรงงานมาดำเนินงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเหตุทำให้รายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวกระจายออกไปสู่ชนบทอีกด้วย

2.2 การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ประเภทที่จะนำมาใช้ประกอบอาหารสำหรับเลี้ยงนักท่องเที่ยว เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ และกุ้ง นับวันจะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะอาหารจำพวกเนื้อทุกแห่งในโลกขาดแคลนมาก การที่บริเวณต่าง ๆ ของประเทศมีการพัฒนาแหล่งการท่องเที่ยวออกไปอย่างกว้างขวาง และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปใช้บริการเป็นจำนวนมาก ร้านอาหารและภัตตาคารต่าง ๆ จึงต้องสั่งซื้อสินค้าประเภทเนื้อสัตว์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกษตรกรขายสินค้าได้ราคาดีและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ซึ่งรายได้ของประชากรที่เพิ่มขึ้น ในกรณีดังกล่าวจะสืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว แม้ว่าปรากฏให้เห็นไม่เด่นชัดนัก แต่คนส่วนมากก็ยอมรับและเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาก

2.3 การผลิตพืชผักผลไม้ ตามปกติแล้วประชากรของประเทศไทยมากกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชผักที่ปลูกได้มักจะส่งออกจำหน่ายยังตลาดที่ย่านชุมชนในเมือง แต่ถ้าหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียง จะทำให้พืชผักผลไม้จำหน่ายได้ราคาดีขึ้น เพราะภัตตาคารและร้านค้าต่าง ๆ ต้องการพืชผักและผลไม้ไปประกอบอาหารสำหรับเลี้ยง

นักท่องเที่ยว ยิ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากเท่าไร พืชผักผลไม้ของเกษตรกรย่อมขายได้เพิ่มมากขึ้น และราคาดีมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

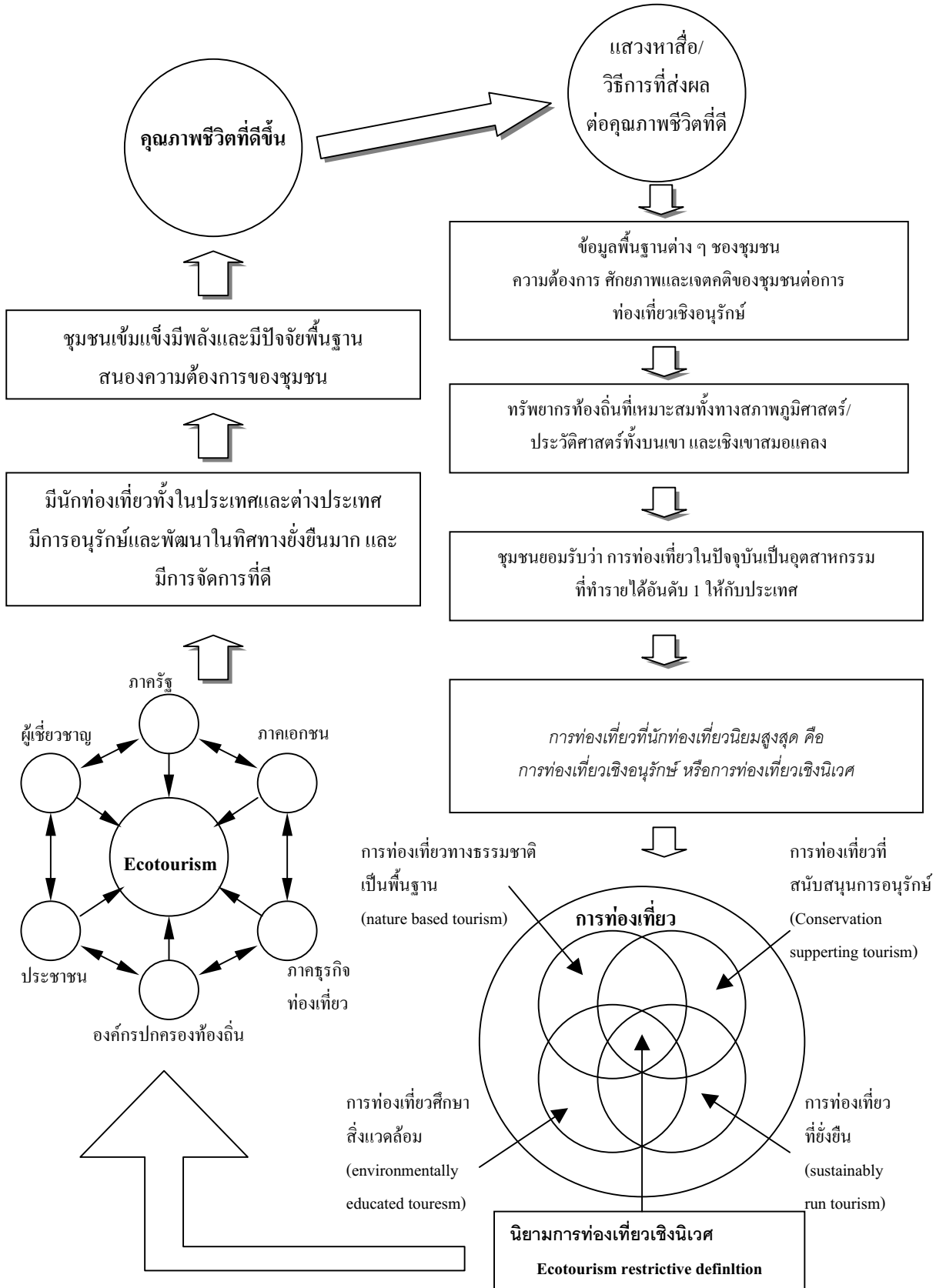
2.4 อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่น ๆ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไป ในท้องถิ่นใดก็ตาม ปัจจัยที่จะสนับสนุนกิจการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สถานที่บริการ ด้านเรีงรมย์ต่าง ๆ สาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง สนามบิน หรือท่าเรือ จะได้จัดให้มีการก่อสร้างขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงาน ไม่ว่าจะเป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างสี และช่างอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะมีผลกระทบอัน เกิดจากการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2522 : 20) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ขึ้น ในท้องถิ่น จะเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้น ในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เช่น การตัดถนนหนทางสายใหม่ การดำเนินการพัฒนาเกี่ยวกับไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การกำจัดขยะมูลฝอย การจัดระบบน้ำเสีย และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานอื่น ๆ เพื่อบริการสำหรับประชาชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป ในขณะเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ พ่อค้า หรือนักธุรกิจ จะมีความกระตือรือร้นในการที่จะช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นของตนให้พร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนต่อไป

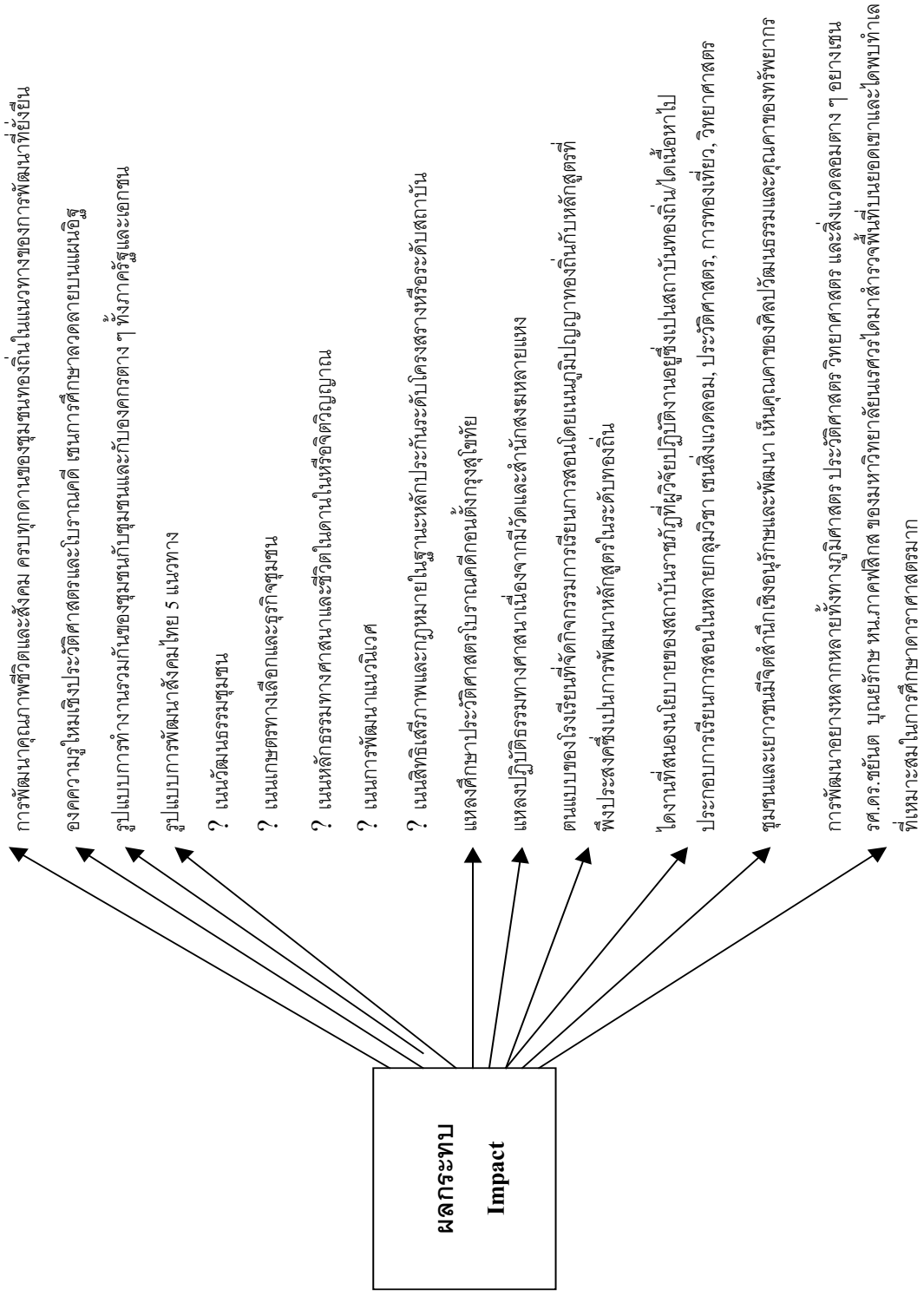
จากแนวคิด ทฤษฎีด้านการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวและความมุ่งหมายของงานวิจัย เมื่อสรุปเป็นกรอบความคิดหลักเพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติงานตามกระบวนการของงานวิจัย ได้รอบความคิดหลัก 6 กรอบความคิด ดังแผนภาพต่อไปนี้คือ

สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่กล่าวแล้ว สามารถสรุปเป็นกรอบความคิดได้ดังนี้

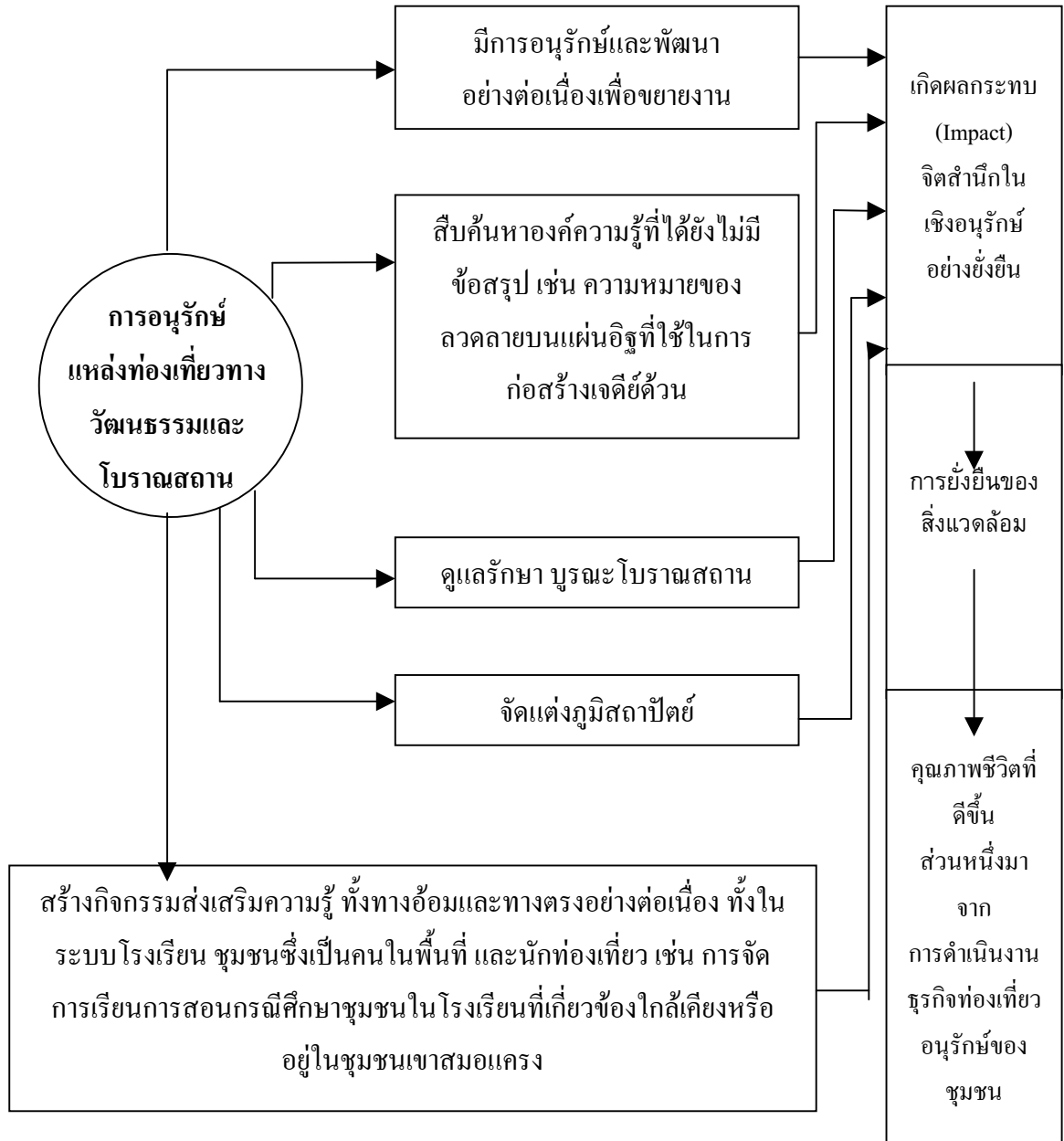
กรอบความคิดหลัก 1 : โครงการวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

กรอบความคิดหลัก 2 :
ผลกระทบสำคัญของงานวิจัยที่จะเกิดขึ้น

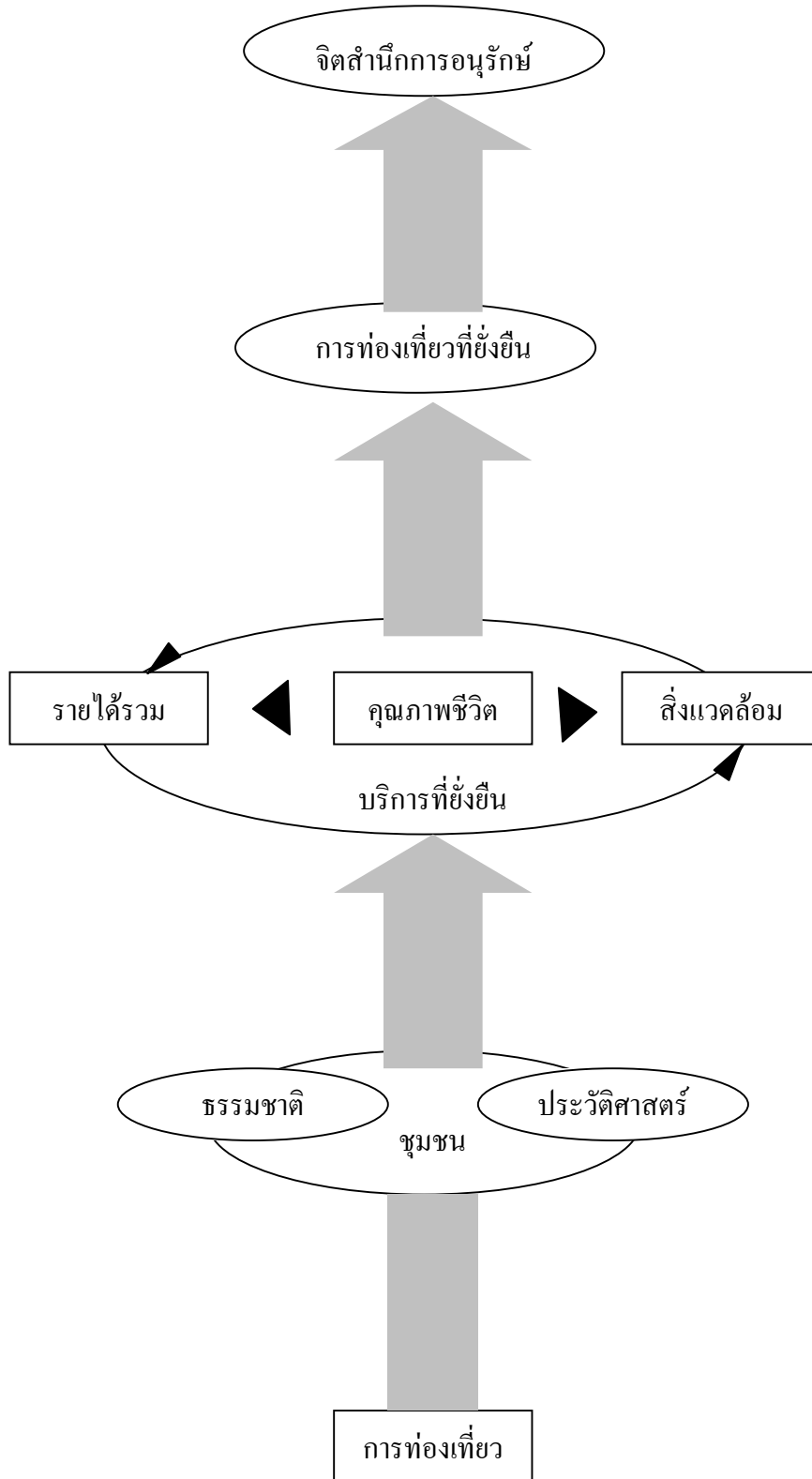

กรอบความคิดหลัก 3 : การดำเนินงานในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณสถาน

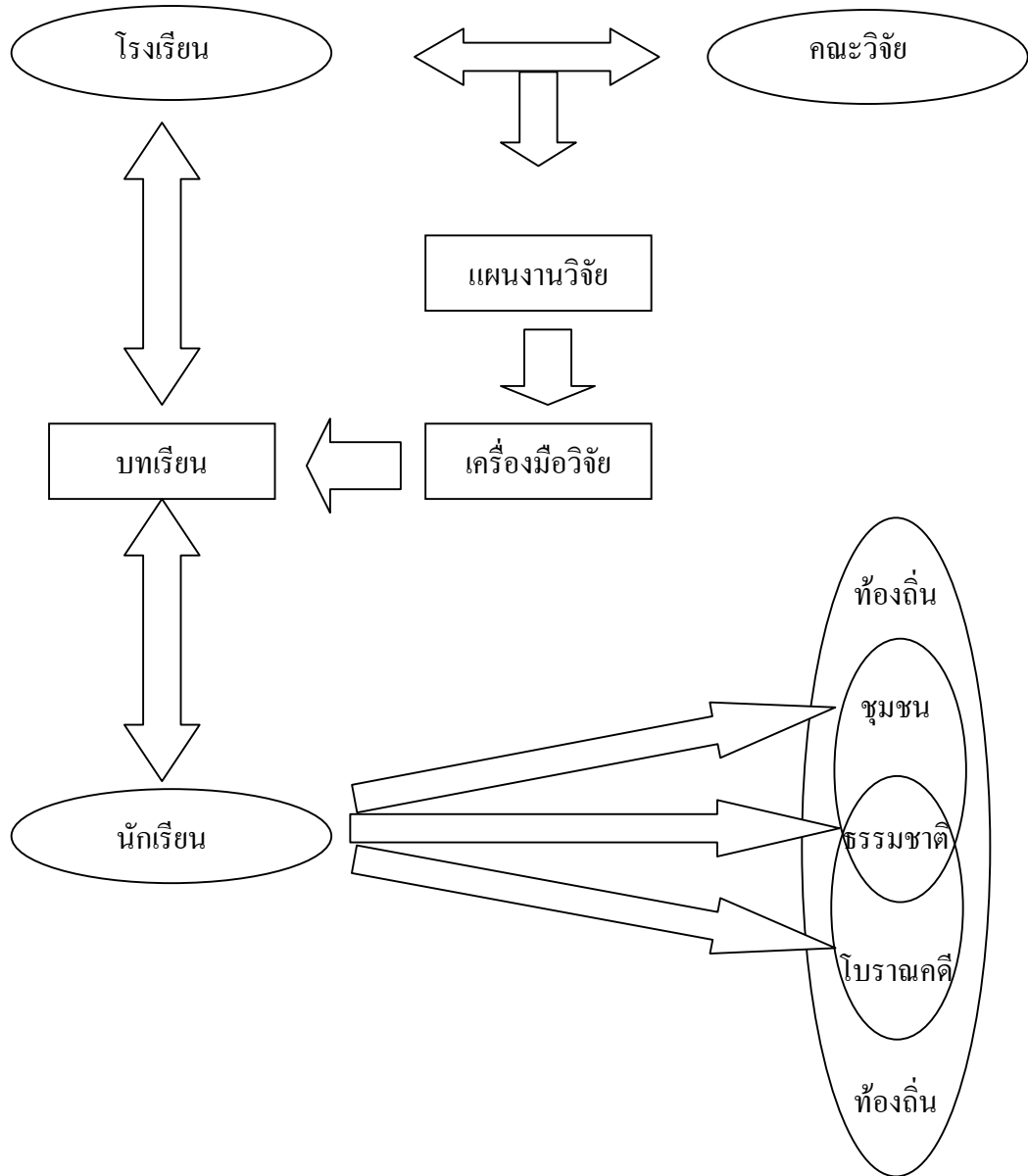

(ใช้แนวความคิดการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับรางวัลยอดเยี่ยม
อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประจำปี 2541)

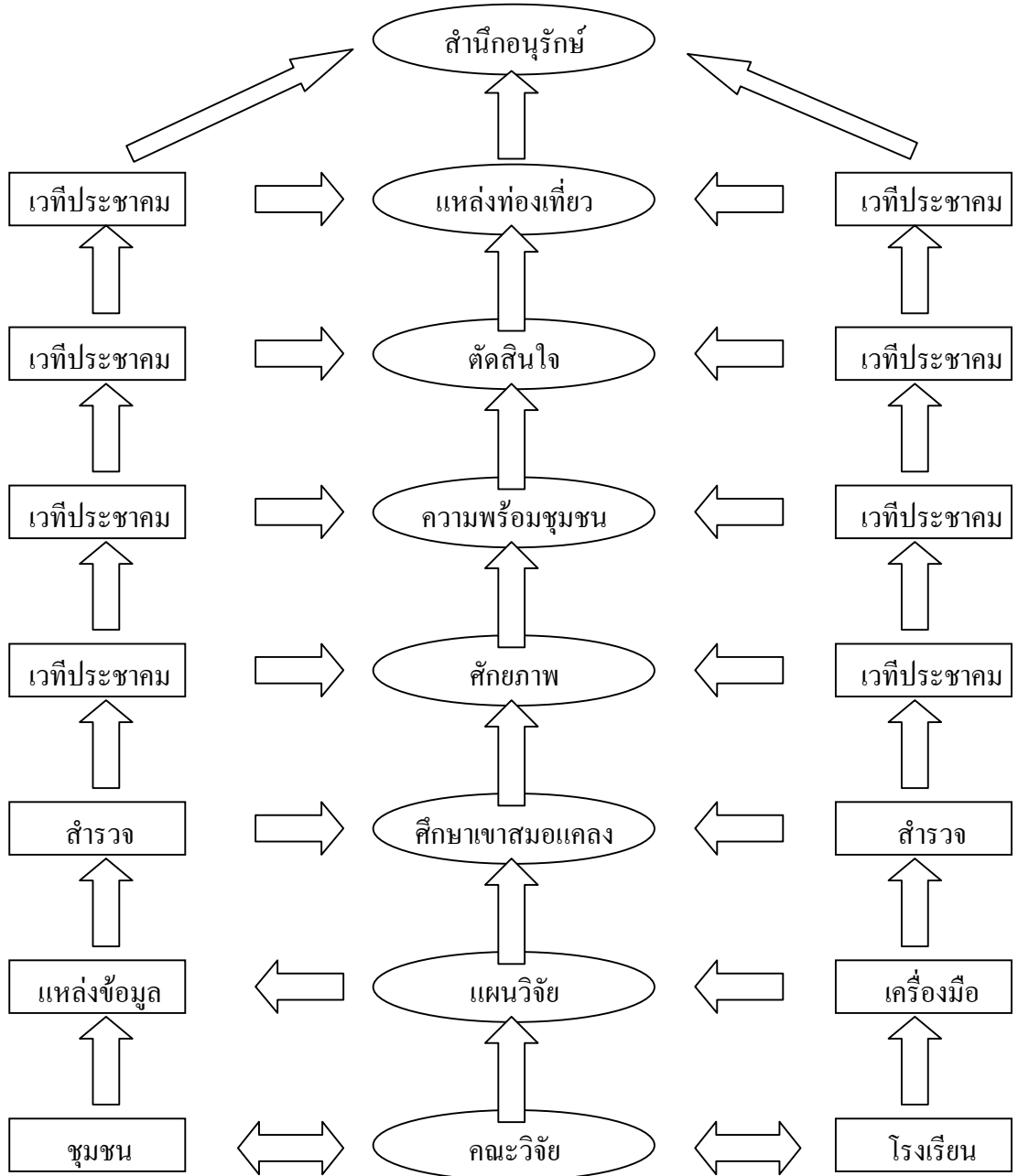
กรอบความคิดหลัก 4 : ความสำคัญของประวัติศาสตร์ต่อการท่องเที่ยว

กรอบความคิดที่ 5 : การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษา

กรอบความคิดหลักที่ 6 : สรุปเป็นกรอบความคิดการวิจัย

บทที่ 3

ชุมชนเขาสมอแครงเชิงประจักษ์ ตำนาน

และมติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในเชิงวิเคราะห์

ในมติของคำว่า “ความจริงแท้” นั้นจะมีหลายมิติ หลายระดับ เป็นความจริงแท้ที่เกี่ยวข้องทั้งในมิติของ กาลเวลา (Time) และสถานที่ (Space) ดังนั้นคำว่าความจริงแท้จึงอยู่ในกระบวนการความเป็นผลวัต ที่มีทั้งความเกี่ยวพัน ความยึดโยง และความเปลี่ยนแปลงไป ในงานวิจัยนี้ โจทย์สำคัญตัวหนึ่งของชุมชนเขาสมอแครงคือ ต้องการทราบความจริงของโบราณวัตถุ โบราณสถาน ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีความเป็นมาอย่างไร เช่น สร้างตั้งแต่ในสมัยใด มีวัตถุประสงค์เช่นไร มีอะไรบ้าง ฯลฯ ทั้งนี้เชื่อว่าถ้าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญสูงสุดแล้ว จะเป็นสายใยยึดโยงถักทอไปพัฒนาความตระหนักในการรักท้องถิ่น และอนุรักษ์ตลอดจนพัฒนาให้เขาสมอแครงเป็นศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมในกระบวนการท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด

“ประวัติศาสตร์ไทย” จากที่มีการสืบค้นมาพบว่ามีคุณค่าแก่นานับเป็นพันปี แต่ความชัดเจนในด้านหลักฐานและการสืบค้นมีน้อยมาก ทั้งนี้มีเหตุผลสำคัญหลายประการ อันได้แก่ การขาดการบันทึก การเผาทำลาย จากการรบการทำสงคราม และการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมไปอยู่ในชุมชนใหม่ ทั้งนี้เพราะประสบภัยพิบัติประเภทต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม โจรผู้ร้าย หรือความแห้งแล้ง แต่ถึงแม้ความจริงจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม “เขาสมอแครง” ยังมีรอยอดีตหลายอย่างทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถาน เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนตำนานพื้นบ้าน เป็นรอยอดีตที่สามารถค้นคว้า แต่ต้องนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงเพื่อตอบโจทย์สำคัญ หลายโจทย์ประเด็นสำคัญซึ่งเป็นที่มาของจุดมุ่งหมายสูงสุดของการวิจัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ คือ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมศึกษาค้นคว้าถึงความสำคัญของเขาสมอแครงที่กลุ่มนักวิจัยและชุมชนที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป เคยประทับใจ เคยมีความผูกพันกับเขาสมอแครงตั้งแต่ในอดีต โดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำกินที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งบำเพ็ญศีลและทำบุญที่สำคัญ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เป็นที่รวมของพรรณไม้และสมุนไพรนานาพรรณ มีโบราณวัตถุโบราณสถาน ตลอดจนสิ่งก่อสร้างสำคัญทางศาสนาหลายอย่าง อันได้แก่ รอยพระพุทธบาท เจดีย์ยอดคว้น สระสองพี่น้อง และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ชุมชนที่อยู่ในวัยต่ำกว่า 40 ปี จะมีวิถีชีวิตที่ถูกอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีอิทธิพลเหนือสภาพจิตใจ เหนือวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะผลของการพัฒนาให้ทันสมัย ซึ่งเน้นความสะดวกในการเดินทางโดยการสร้างทางพาดผ่านชุมชนเขาสมอแครง ชุมชนในวัยที่มีอายุต่ำกว่า 40

ปี จะเข้าไปเที่ยว เข้าไปทำงานในตัวเมือง ดังนั้นความผูกพันในวัฒนธรรมประเพณี และสถานที่ต่าง ๆ บนเขาสมอแครงจึงมีน้อยมาก หลายคนจะตอบว่า ไม่เคยขึ้นเขาสมอแครง ไม่ทราบประวัติความเป็นมา ดังนั้นจึงไม่เห็นความสำคัญของท้องถิ่น จากสภาพชุมชนรุ่นใหม่ที่มีพฤติกรรมดังนี้ นักวิจัยจึงเริ่มรวมตัวกันเพื่อศึกษาค้นคว้า รวบรวมโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การรวบรวมตำนาน การศึกษาพงศาวดาร การสอบถามท่านผู้รู้และนักวิชาการ การจัดเวทีประชาคม การเสวนาทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ จึงสรุปรวบรวมความสำคัญของเขาสมอแครงเพื่อให้มีความชัดเจนในระดับหนึ่งให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และในหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้และเกิดความตระหนักในการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป ทั้งนี้เพราะคำว่า “ประวัติศาสตร์” เป็นการรวบรวมสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ดังนั้นความสำคัญที่เป็น “ความจริงแท้” ยังคงมีอยู่อีกมากมาย แต่ในที่นี้งานวิจัยขอเสนอกรณีศึกษาความเป็นมาของเขาสมอแครงที่สำคัญ ซึ่งมี 10 กรณีศึกษา ดังนี้

1. ชุมชนเขาสมอแครงเชิงประจักษ์

1.1 สภาพประวัติศาสตร์ของชุมชนเขาสมอแครงโดยย่อ

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเขาสมอแครง

1.3 สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ

1.4 สภาพทางการปกครอง

2. เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน โดย รองศาสตราจารย์ปราณี แจ่มขุนเทียน

3. เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวพิบูลย์โลก โดย ดร.ภาณุวัฒน์ รักดีวงศ์

4. ความสัมพันธ์ประวัติเขาสมอแครงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย โดย ทีมลูกพนมสมอ

5. รายงานผลการปฏิบัติงานของกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสมศ.)

6. นิทานตำนานพื้นบ้าน โดยชุมชนสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุ

7. ภาพย้อนอดีต ซึ่งได้จากการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ทั้งจากในชุมชนและนอกชุมชนที่เคยมีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเขาสมอแครง และนำมาวาดเป็นภาพเพื่อให้เห็นความสมบูรณ์ ความชัดเจนจากในอดีต

8. ลวดลายบนแผ่นอิฐและกระเบื้อง ซึ่งคุณระเบียบ ส้ารวล นักโบราณคดี ได้คัดลอกลายไว้ จากก้อนอิฐต่าง ๆ บนยอดเขาสมอแครง ซึ่งในขณะนี้ยังไม่ได้ศึกษาความหมาย และความ เป็นมา

9. นิราศเขาสมอแครง ซึ่งได้จากการประกวดการแต่งนิราศเขาสมอแครง โดย นักศึกษา สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

10. การเสวนาเขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน โดย นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ และชุมชนเขาสมอแครง วันที่ 21-22 มิถุนายน 2546

กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนเขาสมอแครงเชิงประจักษ์

1. สภาพทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเขาสมอแครง

เขาสมอแครงคาดว่าน่าจะมีประวัติศาสตร์อันยาวนานในอดีต แต่เป็นชุมชนร้างจึงขาดหลักฐานที่จะใช้อ้างอิงได้อย่างชัดเจน ชุมชนเขาสมอแครงจึงกลายเป็นชุมชนใหม่ที่มีการก่อตั้งขึ้นมาประมาณ 100 ปีตามหลักฐาน คือ บุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่มาอยู่กับเขาสมอแครงตั้งแต่ถือกำเนิดขึ้นมาจนปัจจุบัน เกือบ 90 ปี บุคคลนั้นคือ คุณตาซั่ว เกตุทอง (สวัสดี จิตต์จนะ 2545) กล่าวว่า "ตาเองก็เกิดที่เขาสมอแครง (ปี พ.ศ. 2455) ที่ดินของตาก็อยู่ติดกับเขาเชิง(ด้านตะวันตก)นั่นแหละ เป็นที่ดินของพ่อ ตาอยู่ที่นั่นกับพ่อเรื่อยมา ตอนนั้นมีเพียงบ้านของตาอยู่หลังคาเดียว ไม่มีบ้านคนอยู่หรอก เพราะมันเป็นป่าที่ทึบมาก" ลุงออกดก็พูดยืนยันอีกว่า "ต้นไม้แต่ละต้นเท่าคนโอบ มีสัตว์ทุกชนิด แม้กระทั่งเสือ ส่วนข้างก็นานๆ เห็นครั้ง คงมีไม่มากนัก" "ตาเลี้ยงชีวิตอยู่กับของป่ารอบตัว ลำบากมาก" ตาซั่วกล่าวต่อ ตาทนกับความลำบากได้ไม่นาน ก็มีครอบครัวและย้ายไปอยู่บริเวณหมู่ที่ 4 บ้านบางสะพานปัจจุบันนี้ตั้งแต่นั้นมาจนปัจจุบัน เมื่อตาซั่วออกจากเขาสมอแครงไปแล้วก็ไม่ทราบความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับชุมชนสมอแครงมากนัก ช่วงระหว่างจากตาซั่วถึงยายน้อยเป็นช่วงที่ร้างบ้านเรือนอีกครั้ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2483 ลุงโพธิ์ บุญช่วย และลุงโชติ ครุชคิลกานันท์ ข้าราชการครูบำนาญ (สวัสดี จิตต์จนะ 2545) ก็ให้คำยืนยันว่า "ตอนนั้นมีบ้านอยู่เพียง 2 ครอบครัว เป็นของยายน้อย กับยายตุ่น" ส่วนลุงออก อินทแสน (สวัสดี จิตต์จนะ 2545) ซึ่งอพยพจากพิจิตรปี 2487 มาอยู่ที่เขาสมอแครง บอกว่า "มีผู้อพยพมาด้วยกันประมาณ 20 ครอบครัว และพบว่าที่เขาสมอแครงเองมีคนอยู่เพียง 4 ครอบครัว คือ นายสา นางปุก ศรีธานี นายเรือง หนองทราย นายดี บุญช่วย และนายอิน จันทร์หอม

จากนั้นชาวมอญก็เริ่มทยอยย้ายจากราชบุรีและถิ่นอื่นๆ เข้ามาอยู่มากขึ้นๆ ตามลำดับ" พร้อมกับวัฒนธรรมประจำถิ่น แต่ด้วยความทุรกันดารทุกครอบครัวต่างเริ่มหันมาตัดไม้ขาย ลุงพาน ลุงออก ลุงโพธิ์ ทุกคนยอมรับและยืนยันหนักแน่นว่า "ก็มันมีต้นไม้เยอะแยะ ต้นใหญ่ใหญ่ๆ ทั้งนั้น ก็ตัดขาย ต้นใหญ่ก็ทำเป็นเสา ไม้พื้น หรือไม้ฝาขาย จะมีนายทุนมาสั่งให้ตัดไปส่ง แต่ที่ทำเป็นลำ

เป็นสัน ก็จะมีไม้หมอน ไม้พื้นรถไฟ เพราะต้องใช้มาก เศษไม้ชนิดร่อนแ่ก่นก็ทำเป็นหลักพลู กิ่งก้านสาขาก็เผ่าถ่านขาย" เพราะไม่รู้จะทำอะไรกิน"

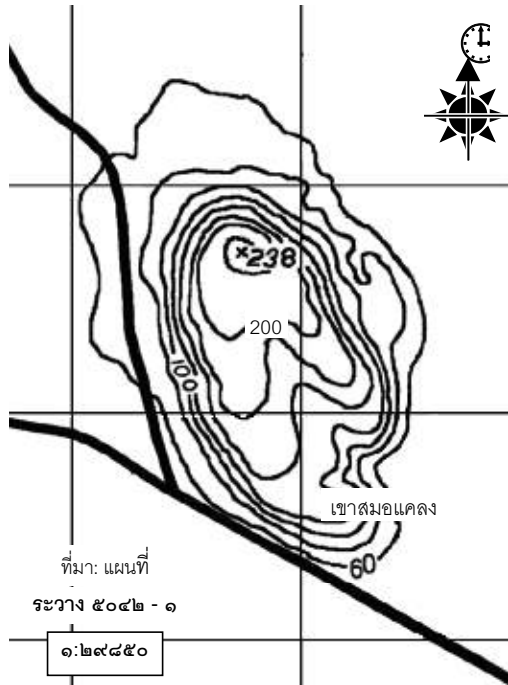
ประมาณปี 2500 คือ ราวๆ 5 ปีต่อมา ไม้ก็หมดป่า ภูเขาทั้งลูกก็เหลือแต่หินแดง ๆ (ดู ภาพเปรียบเทียบในรูปที่ 2) โรงเจเริ่มก่อสร้างขึ้นบนยอดเขาลูกเล็ก พร้อมสร้างถนนไปยังโรงเจ และตากาย (ไม่ทราบนามสกุล) หัวหน้าตอนกรมทางมีหน้าที่ควบคุมการทำทางสายพิษณุโลก-หล่มสัก ต้องการหินทำทางจำนวนมาก ชาวชุมชนเขาสมอแกลงก็เริ่มมีอาชีพใหม่คือ การตีหิน ได้แก่ การขุดหินก้อนใหญ่จากภูเขา มาตีให้แตก ย่อยเป็นหินก้อนเล็ก เพื่อใช้ในการสร้างทาง การทำหินระยะหลังเริ่มพัฒนาขึ้นจากการใช้มือขุดมาเป็นการใช้ระเบิด แต่เขาสมอแกลงยังมีโชคคืออยู่ที่ ทางการห้ามระเบิดหิน เพื่อลดอันตรายและไม่ให้ก่อความรำคาญให้กับชาวบ้าน การตีหินจึงหมด ไป เขาสมอแกลงจึงถูกทำลายลงไปไม่มากนัก ลุงออกดกล่าวสรุปก่อนสิ้นสุดการสนทนาว่า "เขาสมอแกลงมีพระคุณต่อพวกผมที่สุด ทำให้มีชีวิตอยู่มาได้จนป่านี้นี้" จากสำนึกนี้ ประกอบกับผู้นำ หมู่บ้าน ลุงพาน ศรีตะบุตร เห็นอันตรายจากภูเขาหัวโล้นที่อาจเกิดขึ้นกับชาวชุมชนเขาสมอแกลง ก็เริ่มชักชวนประชาชนหันมาอนุรักษ์ป่า โดยการปิดป่า (ความจริงไม่มีป่าแล้ว) ห้ามตัดต้นไม้ ติดต่อกันหลายปี พันธุ์ไม้ที่ยังเหลืออยู่ก็เริ่มขึ้นมาจากตามธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มกลับคืนมาทีละน้อย แต่ก็ยังมีคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอยู่ พบก็จะลงโทษตาม โทษานุโทษ สุดท้าย ก็ใช้กลยุทธ์ฝากป่าไว้กับพระเจ้าแผ่นดิน โดยการจัดพิธีสาบานตนต่อหน้า พระบรมสาทิสลักษณ์ และยกป่าให้เป็นป่าชุมชนในงานเฉลิมพระเกียรติ พระชนมายุครบ 50 พรรษา จึงสามารถเก็บป่าให้เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ไว้ได้ในที่สุด ชุมชนเขาสมอแกลงก็เริ่มใหญ่ขึ้นๆ ตามลำดับ จนเป็นชุมชนดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

2. สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเขาสมอแกลง

2.1 ที่ตั้ง

เมื่อท่านออกเดินทางจากจังหวัดพิษณุโลกไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ ก็จะต้องเลียบชายเขา ลูกหนึ่ง "เขาสมอแกลง" ที่เขียวชอุ่มไปด้วยพืชพรรณไม้นานาพันธุ์ ซึ่งแตกต่างจากความเป็นภูเขา ทิวไปริมทางพิษณุโลก-หล่มสัก ซึ่งเป็นความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของชาว ชุมชนนั้น กอบกู้ความอุดมสมบูรณ์นั้นคืนมาจากความเตียนโล่งแห้งแล้งที่เกิดขึ้นจากผลพวงของ การพัฒนาชนบทของรัฐ เมื่อครั้งศตวรรษที่ผ่านมา เขาสมอแกลงตั้งเด่นอวดความงามอยู่ริมฝั่งด้าน ทิศเหนือของถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก ใช้เวลาเดินทางจากตัวเมืองพิษณุโลกมุ่งไปทางทิศตะวันออกเพียง 20 นาที หรือ 15 กิโลเมตรก็ถึง ชุมชนเขาสมอแกลงตั้งอยู่ในเขตอำเภอวังทองต่อเขต

อำเภอเมืองพิษณุโลก และหากเดินทางต่อไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร หรืออีกเพียง 3 นาที ก็จะถึงที่ว่าการอำเภอวังทอง

การตรวจสอบทางทหารของกรมแผนที่ทหาร พบว่า เขาสมอแครงเองมีความสูงประมาณ 200 เมตร และตรงที่บริเวณเจดีย์ยอดดวน ประดิษฐานอยู่นั้น ถือเป็นยอดสูงสุดของเขาสมอแครง คือ 238 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ส่วนฐานของเขาสมอแครงเมื่อมองจากด้านบน จะมีลักษณะคล้ายวงรีหรือรูปไข่ วางตัวจากด้านทิศเหนือ ในท้องที่ของหมู่บ้านโรงบ่มยา ทอดตัวยาวลงไปทางทิศใต้ เฉียงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 20 องศา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่ 1 แผนที่ความสูงเขาสมอแครง

จากเส้นความสูงแสดงว่า เขาสมอแครงมียอดสูงสุดอยู่ในบริเวณด้านทิศเหนือ เขาด้านทิศเหนือจึงสูงชันประมาณ 80 องศา ส่วนด้านตรงข้ามกลับเอียงลาดลงที่ละน้อยๆ ประมาณ 20 องศาโดยเฉลี่ย เมื่อมองในระยะไกลจะเห็นเขาสมอแครงมีลักษณะคล้ายสามเหลี่ยมยาวที่มีส่วนสูงอยู่ที่ปลายหนึ่งของฐาน ดังภาพที่ 2 เมื่อเปรียบเทียบภาพต่างยุคจะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ขณะที่ในอดีตจะเห็นมุมดินมุมหินภูเขา พร้อมทั้งเจดีย์ยอดดวนได้ชัดเจน ซึ่งต่างกับภาพปัจจุบันที่ทุกส่วนของภูเขาดูราบเรียบนุ่มนวล มองไม่เห็นแม้แต่เจดีย์ยอดดวน ด้วยมีต้นไม้อุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 2 ทักษะภาพของเขาสมอแครง มองจากด้านทิศตะวันตก

ปัจจุบัน

ประมาณ ปี 2500

นั่นเอง แต่ที่เห็นชัดเจนกลับเป็นเสาดำของสถานีถ่ายทอวิทยุโทรทัศน์ต่างๆ

ของสถานีถ่ายทอวิทยุโทรทัศน์ต่างๆ

อาณาเขตติดต่ออาณาเขตของชุมชนเขาสมอแกลงประกอบไปด้วยหมู่บ้านหมู่ที่ 11 ซึ่งอยู่บริเวณบ้านโรงพยาบาลด้านทิศเหนือของภูเขาคิดกับเขตทหารค่ายพระบรมไตรโลกนาถ แล้วแผ่ขยายบริเวณโอบรอบเขาสมอแกลงลงทางทิศใต้เรื่อยๆ ไป

ด้านทิศตะวันออกเส้นเขตแดนจะเลาะเชิงเขาตั้งแต่กลางเขาไปอ้อมหัวเขา เลาะถนนมิตรภาพไปจนถึงทางขึ้นเขา ก็ข้ามถนนไปฝั่งตรงข้ามอีกเล็กน้อยประมาณ 1,500 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 9 ตารางกิโลเมตร และหมู่ที่ 8 ก็มีอาณาเขตติดกับหมู่ที่ 11 มาตลอดตั้งแต่เขตอำเภอเมืองจนข้ามถนนมิตรภาพไปทางใต้ ลีกลงไปประมาณ 5 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร รวมทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 20 ตารางกิโลเมตร ส่วนหมู่บ้านหมู่ที่ 1 จะเริ่มจากเชิงเขาทิศตะวันออกเป็นแถบเรียบถนนกว้างประมาณ 1,000 เมตรไปทางทิศตะวันออกจนจรดแม่น้ำวังทอง ส่วนหมู่บ้านหมู่ที่ 2 ก็มีอาณาเขตติดกับหมู่ที่ 1 ตลอดแนวถนนด้านทิศใต้ขยายลงไปทางใต้ประมาณ 6,500 เมตร สุดเขตตำบลวังทอง ซึ่งติดอยู่กับเขตตำบลวังพิกุล ชุมชนเขาสมอแกลงมีเขตติดต่อกับชุมชนอื่นๆ สรุปได้ดังนี้ภาพที่ 3

ทิศเหนือ	มีเขตติดกับเขตอำเภอเมือง และเขตค่ายทหาร
ทิศใต้	มีเขตติดกับหมู่ที่ 2 บ้านตาลโปร่งและบึงราชนก
ทิศตะวันออก	มีเขตติดกับหมู่ที่ 1 บ้านวังทอง หมู่ที่ 2 บ้านตาลโปร่ง และหมู่ที่ 3 บ้านน้ำคั่ววน
ทิศตะวันตก	มีเขตติดกับบ้านสมอแกลง หมู่ที่ 9 บ้านเสือลากหาง และหมู่ที่ 10 บ้านคอนม่วง

ภาพที่ 3 อาณาเขตติดต่อของชุมชนเขาสมอแกลงกับชุมชนอื่น ๆ

2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศที่เป็นสภาพพื้นที่ของชุมชนเขาสมอแกลงโดยรวมเป็นที่ราบเชิงเขาสมอแกลงและเชิงเขาฟ้าซึ่งเป็นกิ่งก้านสาขาของเทือกเขาเพชรบูรณ์ทำให้พื้นที่ด้านทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนเขาสมอแกลงเต็มไปด้วยภูเขาต่อเนื่องกันไปจนถึงจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ส่วนทางด้านทิศใต้ของชุมชนจะเป็นที่ราบลาดต่ำลงไปเล็กน้อยตามลักษณะของที่ราบเชิงเขา ส่วนด้านหน้าเขาเดิมเป็นที่ลุ่มเป็นหนองใหญ่ อยู่ในเขตหมู่ที่ 1 มีชื่อว่า "หนองกระทอน" พื้นที่หนองมีขนาดใหญ่นับเป็นสิบๆ ไร่ แต่ปัจจุบันถูกทับถมทำให้ตื้นเขินและถูกรุกที่หนองอันตื้นเขินนั้นเป็นที่ดินทำกินกลายเป็นนาไปเกือบหมด เหลือที่เป็นหนองจริงประมาณ 6-7 ไร่ เท่านั้น ส่วนบนเขาด้านทิศตะวันออกมีหน้าผาและถ้ำอยู่ ซึ่งมี

ภาพที่ 4 หนองกระทอนยุคปัจจุบัน

◀ มองจากพื้นดิน

▼ มองจากบนเขา

คำบอกกล่าวถึงสิ่งที่น่าสนใจที่ได้พบ เห็น และได้ประสบมาในอดีต เช่น มีค้ำควาจำนวนมากที่บินออกจาก "ถ้ำค้ำควา" มีถ้ำยชามจำนวนมากอยู่ที่ปากถ้ำรอกคนมายืมไปใช้ที่ปาก "ถ้ำถ้ำยถ้ำชาม" ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว จะด้วยเหตุอะไรไม่สามารถสืบทราบได้ แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งที่น่าจะเป็นสาเหตุให้ถ้ำทั้งหลายยุบพังลงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ การขุดหินเพื่อนำมาทอขายเป็นหินขนาดต่างๆ เพื่อทำถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก และปัจจุบันก็มีการขุดตัวลงให้เห็นอยู่บ้าง และยังมีตำนานเล่าขานถึงถ้ำอีกหลายถ้ำ

ส่วนเขาสมอแกลงนั้นมีความสูงไม่มากนัก มียอดแยกออกเป็นสองยอด ยอดต่ำอยู่ด้านหน้าเขาสมอแกลงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีความสูง 100 เมตรจากระดับน้ำทะเล และยอดสูงเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์ยอดดวนสูง 238 เมตรจากระดับน้ำทะเล

สำหรับบนเขาทั้งลูกอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณไม้ต่างๆ ซึ่งเป็นความอุดมสมบูรณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นประมาณสามทศวรรษที่ผ่านมา ด้วยความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชนอนุรักษ์ไว้ และได้ถวายเป็นป่าเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระชนมายุครบ 50 พรรษา

อันเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า การที่เขาสมอแครงได้รับการดูแลเอาใจใส่จากชุมชนไม่น้อยกว่า 30 ปีนี้ แสดง

ภาพที่ 5 ป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ของเขาสมอแครง

ถึงความรัก ห่วงแหน และมีจิตสำนึกในการ

▼ ฝั่ พืชแห่งความชุ่มชื้น

◀ กิ่งก้อ สัตว์แห่งความชุ่มชื้น

อนุรักษ์เขาสมอแครง และธรรมชาติแวดล้อม

ได้เป็นอย่างดีตามแนวสันเขามีพระสงฆ์ตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นหลายสำนัก บนพื้นที่ที่ยังไม่มีการออกโฉนดที่ดิน วัดที่สำคัญ คือ วัดราชศิริหิรัญยาราม ซึ่งสร้างทับวัดเก่าคือวัดตะแกรงเหล็ก สำนักสงฆ์สระ

สองพี่น้องเป็นสำนักสงฆ์ที่สร้างขึ้นบริเวณสระสองพี่น้องและได้บูรณะสระให้อยู่ในสภาพปกติจนปัจจุบัน ระหว่างสองวัดนี้ กรมประชาสัมพันธ์และกองทัพบกได้จัดสร้างสถานีถ่ายทอดวิทยุและโทรทัศน์ไว้หลายสถานี แลเห็นเสาอากาศตั้งสูงจากยอดเขาขึ้นไปเสียดฟ้าหลายเสาทำให้ทัศนียภาพของเขาสมอแครงลดความงดงามลงไปมากทีเดียว และได้ทำลายโบราณวัตถุสถานไปบ้างหรือแม้ยังไม่ได้สืบค้น

2.3 แหล่งน้ำ

ชุมชนเขาสมอแครงแม้จะเป็นที่ราบเชิงเขาก็มีแหล่งน้ำอยู่บ้าง ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำประดิษฐ์ มีดังนี้

2.3.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับภูมิประเทศอื่นๆ ของชุมชน ได้แก่ หนองกระทอน ภาพที่ 4 ปัจจุบันต้นเงินและถูกรุกที่ดินจนแทบไม่เห็นร่องรอย ตั้งอยู่บริเวณหลังวัดเขาสมอแครง มีลักษณะคล้ายแอ่งน้ำเล็กๆ เท่านั้น ประชาชนมีแนวคิดที่จะพัฒนาให้เป็นหนองที่เห็นชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งปริมณฑล

2.3.2 แหล่งน้ำประดิษฐ์

มีหลายแหล่ง ด้วยมีลักษณะเป็นที่สูงหน้าไช้ยก จึงต้องขุดบ่อ หรือสระไว้ใช้ ซึ่งได้แก่

สระสองพี่น้อง เป็นสระที่ขุดขึ้นบนสันเขา 2 ลูกคู่กัน แสดงว่า ในช่วงเวลาที่ขุดสระ นั้นเป็นช่วง

◀ ภาพที่ 6 สระสองพี่น้องสองยุคอดีต-ปัจจุบัน

ที่ต้องมีคนอยู่ และน่าจะอยู่กันเป็นหมู่เป็นเหล่า เพราะปกติคนที่อยู่กันเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็จะขุดแค่บ่อ เมื่อขุดเป็นสระก็แสดงว่าจำเป็นต้องใช้น้ำจำนวนมากและไม่ใช่เพียงเพื่อบริโภคอุปโภคเท่านั้น น่าจะใช้ในการอื่น เช่น การเกษตรหรือก่อสร้างด้วย ข้อเสนอแนะประการหนึ่ง คือ ต้องการให้ทั้งดิน และน้ำในการก่อสร้าง ซึ่งนำไปใช้ได้ ด้วยทุกคน

◀ ภาพที่ 7 สำนักงานผู้ดูแลสระสองพี่น้อง

กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า "สระขณะนั้น" มีน้ำไม่ขาดตลอดปี ลุงโพธิ์ ลุงโชติ และลุงอด ต่างก็ยืนยันถึงประสบการณ์การใช้น้ำในสระสมัยนั้นว่า "น้ำในสระทั้งสองจะสลับกันลด ถ้าลูกหนึ่งน้ำลด อีกลูกหนึ่งก็จะมาก" ที่สุดน้ำทั้งสองบ่อก็แห้งเพราะการตัดไม้ขุดหินขายภาพที่ 6 ซ้ายมือ เมื่อมีสำนักงานภาพที่ 7 สระทั้งสองก็มีน้ำตลอดปี ภาพที่ 6 ขวามือ

บ่อทอง เป็นแหล่งน้ำที่ถูกขุดขึ้นริมเชิงเขาด้านทิศตะวันตก ภายในบ่อเรียงด้วยหินมีน้ำตลอดปี แต่ใช้

◀ ภาพที่ 8 บ่อทอง บ่อเรียงหินอย่างสวยงาม

¹ ขณะนั้น หมายถึง สมัยที่ลุงทั้งสามท่านเพิ่งย้ายมาอยู่ที่เขาสมอเคลงใหม่ๆ

ดื่มกินไม่ได้ด้วยมีสีเหลืองและกร่อย คนในอดีตจึงใช้เป็นน้ำอาบ น้ำใช้ ปัจจุบันก็ยังมีน้ำอยู่แต่ขาดการเอาใจใส่ น้ำจึงอยู่ในสภาพที่สกปรก น่าเสีย สำหรับประวัติการสร้างบ่อทองนี้ไม่ทราบแน่นอนว่า ประวัติความเป็นมาเป็นอย่างไร สร้างเมื่อไร และใครสร้าง แต่มีลักษณะการสร้างเช่นเดียวกับบ่อตาบ่อยาย บ่อหิน ทุกคนที่อยู่ในชุมชนเขาสมอเคลงปัจจุบันนี้ต่างก็บอกว่า เมื่อมาอยู่ก็มีบ่อนี้อยู่แล้ว และอาศัยน้ำในบ่อนี้ในการซักล้าง ส่วนที่ใช้ดื่มกินก็ไปเอาที่บ่อข้างล้ง

บ่อตา บ่อยาย เป็นแหล่งน้ำที่ขุดขึ้นริมเชิงเขาด้านทิศตะวันออก มีลักษณะเป็นหินเรียงมีน้ำตลอดปี น้ำใส ใช้บริโภคได้ตลอดปี อยู่ภายใต้การดูแลของวัดเขาสมอเคลง ตั้งอยู่บริเวณด้านซ้ายมือของทางขึ้นเขาไปนมัสการบูรพารอยพระพุทธบาททั้งสองรอยและพระพุทธฉาย ซึ่งวัดเขาสมอเคลงได้ดูแลบ่อทั้งสองมาโดยได้ทำฝาปิดปากบ่อมิดชิด ส่วนบ่อเอาใจใส่ ฝาปิดบ่อจึงอยู่ในสภาพที่น้ำในบ่อสกปรกเช่นกัน สำหรับสร้างบ่อทองนี้ ไม่ทราบแน่นอนว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร ใครสร้าง แต่ภายในบ่อจะเป็นหินเรียงเช่นเดียวกับบ่อทอง หากจะสันนิษฐาน ก็คงจะกล่าวได้เพียงประการเดียวว่า ทั้งบ่อทอง บ่อตา และบ่อยายน่าจะสร้างในยุคสมัยเดียวกัน จึงสร้างบ่อเหมือนกัน

ที่มา: อาณัติ ป๊ะชะนี 2544

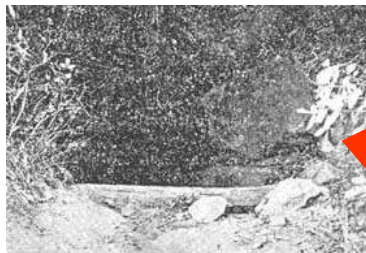
ตลอด บ่อยาย
ตาขาดการ
ชำระทำให้
ประวัติการ

ที่มา: อาณัติ ป๊ะชะนี 2544

ภาพที่ 9 บ่อตา บ่อยาย

บ่อข้างล้ง เป็นแหล่งน้ำที่พิเศษกว่าแหล่งอื่น มีผู้กล่าวว่า บ่อนี้ถูกขุดข้าง อยู่ตรงบริเวณมุมทางแยกเข้าวัดเขาสมอเคลงด้านซ้ายมือ เป็นบ่อหินที่ไม่ใช่หินเรียง แต่เป็นการขุดชอกแซกไปตามชอกหินจนถึงน้ำ เหตุที่ใช้ข้างขุด เนื่องจากพ่อค้าขนของจากนครไทยมาขายด้วยช้าง ช้างหิวน้ำ แต่ไม่มีน้ำให้ช้างดื่มกินจึงได้

ที่มา: อาณัติ ป๊ะชะนี 2544

บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า หากขุดพบน้ำจะถวายช้างหนึ่งตัว จึงให้ช้างไ้ขังวงขุดก็พบน้ำ ช้างตัวที่ขุดก็หมดแรงล้มลงสิ้นใจ ณ ที่นี้ ต่อมาก็เป็นจุดพักช้าง ให้ช้างคูดน้ำขึ้นมาดื่มมาอาบกิน จึงชื่อ "บ่อข้างล้ง"

ภาพที่ 10 บ่อข้างล้งที่ช้างไ้ขังวงขุด

บ่อหิน เป็นแหล่งน้ำอีกแห่งหนึ่งที่เป็นหินเรียง และยังใช้ได้ทุกวันนี้อยู่ในบริเวณบ้านของคนที่ปลูกอาศัยอยู่ และใช้น้ำจากบ่อหินนั้นได้ตลอดปีไม่มีวันแห้ง เป็นบ่อที่มีมาแต่โบราณ

ที่มา: อาณัติ ปิยะณี 2512

เช่นกัน ในอดีต ประมาณปี พ.ศ. 2490 นักเรียนที่เรียนบนศาลาเดี่ยวเชิงเขาตรงข้ามกับบ่อหินนี้ได้อาศัยใช้น้ำในบ่อหินนี้สำหรับบริโภค คิม กิน มาโดยตลอดจนกระทั่งโรงเรียนได้ย้ายไปอยู่ในบริเวณที่เป็นโรงเรียนบ้านเขาสมอแคลงรีว ศิริวัฒน์อุปถัมภ์ปัจจุบันนี้

ภาพที่ 11 บ่อหินที่มีอายุอย่างน้อย 71 ปี

2.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของชุมชนเขาสมอแคลง ก็ไม่ต่างกับแหล่งชุมชนอื่น กล่าวคือ มีฤดู 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ระหว่างเดือน พฤศจิกายน ถึง มกราคม ปัจจุบันไม่หนาวมากและไม่นานเหมือนในอดีต จะหนาวมากอยู่ประมาณ 1 - 2 สัปดาห์เท่านั้น นอกนั้นก็เพียงเย็นๆ และร้อนจัดในเวลากลางวัน แต่กลับร้อนมากตลอดวัน และร้อนนานในฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน ในเดือนเมษายนจะร้อนจัดมากเช่นเดียวกับท้องที่อื่น ส่วนฤดูฝน ปัจจุบัน

ที่มา: อาณัติ ปิยะณี 2512

▶ ภาพที่ 12 น้ำป่าในปัจจุบัน และอดีต

จะเริ่มตั้งแต่เดือน เมษายน ต่อพฤษภาคม ถึงตุลาคม ของทุกปี ปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน บางปีน้อย บางปีก็มาก มีเพียงน้ำจากภูเขาไหลป่าไปตามตรอกชอกชอยเท่านั้น แต่ปีนี้ สำหรับชุมชนเขาสมอแคลงมีน้ำหลาก

มากกว่าทุกปี เนื่องจาก น้ำป่าไหลหลากจากภาคเหนือท่วมพื้นที่บริเวณหนองกระทอนและบริเวณรอบๆ ทั้งหมด จนกระทั่งไหลป่าข้ามถนนไปฝั่งตรงข้าม ท่วมนองไปทั่ว แต่ไม่นานนัก 2 - 3 วันก็แห้ง สาเหตุก็เนื่องมาจาก ทางน้ำ ลำคลอง หรือลำรางดินเงิน มีวัชพืชปกคลุม บางแห่งก็ถูกรุกที่เป็น

ที่ทำกินหรืออยู่อาศัยเฉพาะตน ทำให้น้ำที่ไหลบ่ามาผ่านไปไม่ได้ไม่สะดวกจึงทำให้เกิดน้ำท่วม เมื่อ วัชพืชล้มน้ำไหลผ่านได้สะดวก น้ำก็ลดลงเร็วขึ้น ดังภาพที่ 12 เปรียบเทียบกัน

3. สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนเขาสมอเคลงนับว่าเป็นชุมชนที่มีความอุดมทั้งทรัพยากรบุคคลที่มีความผูกพัน ต่อสิ่งแวดล้อม มีความตระหนักในความร่วมมือระหว่างกันและพร้อมที่จะร่วมแรงจรรโลงชุมชน ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่มากมาย ดังจะยกมาให้ทราบดังต่อไปนี้

3.1 ภูเขา

เมื่อเดินทางมาวังทอง สิ่งแรกที่จะได้พบก่อนถึงวังทองก็คือ ภูเขาที่มีชื่อว่า สมอเคลง ที่มีประวัติศาสตร์น่าศึกษาอย่างยิ่ง ทอดตัวขวางทางข้างหน้ารถของเรา อวดความร่มครึ้ม เขียวชอุ่ม ความอุดมสมบูรณ์ให้ประจักษ์ และเมื่อเลยเขาสมอเคลงไป ก็จะพบเขาฟ้าทางด้านซ้ายมือ ที่มี ลักษณะคล้ายกับเขาสมอเคลงเหมือนพี่น้องกันทีเดียว ทำให้เคลิบเคลิ้มไปกับตำนานเขาสมอเคลง ที่ว่า "เขาสมอเคลงเกิดจากหนุมานหักยอดเขาฟ้าผ่านมา เห็นพระธิดาที่หนีภัยมา ก็วางยอดเขาลง เพื่อไปช่วยพระธิดาองค์นั้น" ว่าเป็นความจริง ไม่ใช่ตำนาน และยังมีผู้กล่าวว่า "ตำนานบนยอดเขา ฟ้าราบเรียบและมีขนาดใกล้เคียงกับฐานของเขาสมอเคลง" แต่เป็นเพียงคำบอกกล่าว ยังไม่ได้มีการสำรวจเพื่อหาข้อเท็จจริงมายืนยัน และคงเป็นตำนานมากกว่า เพราะตามหลักการแล้วภูเขาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่ใช่การสร้างสรรค์ขึ้นโดยมนุษย์หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพียงเขาสองลูกที่อยู่ในชุมชนนี้ก็นับเป็นทิวทางกายภาพที่มากพอ เมื่อผนวกกับทิวทางสังคมดังได้กล่าวแล้ว เขาสมอเคลงเป็นแหล่งที่น่าท่องเที่ยวทั้งเพื่อความบันเทิง เพื่อสุขภาพ และเพื่อการศึกษาจากปมปัญหา ที่เขาสมอเคลงจัดรอให้ศึกษาอย่างมากมายทีเดียว

3.1.1 เขาสมอเคลง

เขาลูกนี้ไม่ใหญ่นัก ตั้งเด่นอยู่กลางชุมชน มีความสูงประมาณ 200 เมตร มีพื้นที่ ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร เป็นภูเขาดินผสมกับหินทราย การเรียงตัวของหินทรายบางส่วนมีดิน เป็นส่วนรับน้ำหนัก หากดินถูกกัดเซาะไหล ไปกับน้ำในฤดูน้ำหลากจนเหลือน้อย ไม่สามารถที่จะรับน้ำหนักหินก้อนมหึมาได้ หินนั้นอาจกลิ้งหล่นลงมาเป็นอันตรายต่อผู้ คนที่อาศัยอยู่ตามบริเวณเชิงเขาได้ แต่โชคดี ที่ชาวชุมชนมีความสำนึกและ

ภาพที่ 13 เขาสมอเคลง

ตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือยึดดิน และลดความเร็วของน้ำที่ไหลลงจากภูเขา และหากมีวัชพืชมากมาย น้ำอาจไม่ไหลเลยก็ได้ เพราะถูกพืชดูดซับไว้หมด จึงเห็นได้ว่า แม่จะเป็นเพียงภูเขาลูกเล็กแต่ก็มีทรัพยากรหลากหลายซ่อนเร้นอยู่อย่างมิดชิด ภายใต้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวชุมชนเขาสมอแครงร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษาไว้

3.1.2 เขาฟ้า

เขาฟ้าเป็นภูเขาที่แตกสาขาออกมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ที่ทอดพาดผ่านด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือจากจังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ ไปจังหวัดอุดรดิษฐ์เรื่อยไปจนถึงภาคเหนือ เป็นเทือกเขาที่มีภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อน แต่มีความสมบูรณ์น้อย เนื่องจากถูกตัดไม้ทำลายป่าลงอย่างมาก โดยเฉพาะจากชาวเขาเผ่าต่าง สำหรับสภาพป่าของเขายังมีความอุดมเต็มที่ แต่น่าเสียดายที่ได้กลายเป็นสนามซ้อมยิงปืนของทหารค่ายพระบรมไตรโลกนาถ หากมองเขาสมอแครงบน

ถนนที่มาจากพิษณุโลกจะพบว่า มีภูเขาสองลูก ลักษณะคล้ายกันมากทอดตัวคู่กันเหมือนพีกกับน้องที่เดียว ซึ่งนำพิสวงมากตรงที่ถ้านำเขาสมอแครง(ศรีซั่ว)ไปวางไว้บนที่ราบเขาฟ้า(ศรีซั่ว)ได้ก็จะกลายเป็นเขาลูกเดียวกัน

ภาพที่ 14 ทิวทัศน์ของเข่าฟ้ากับเขาสมอแครง

3.2 ป่าไม้

ป่าไม้ของชุมชนเขาสมอแครงในอดีตเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ที่รกทึบมาก ต้นไม้ก็มีขนาดใหญ่ขนาดคนโอบ เป็นทรัพยากรที่เลี้ยงชีพผู้อพยพมาอยู่เรื่อยมาจนในที่สุดก็หมดไป มีการพัฒนาขึ้นใหม่โดยการร่วมมือร่วมใจอนุรักษ์ป่าบนเขาสมอแครงของชาวชุมชนเขาสมอแครงประมาณยี่สิบปีเศษๆ จึงได้ป่าที่ค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ และจะสมบูรณ์มากขึ้นๆ ตามจำนวนปีที่ผ่านไป ส่วนป่าไม้บนพื้นราบที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็หมดไปด้วยกลไกการพัฒนาแห่งรัฐ ในที่สุดก็กลายเป็นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยของชาวบ้านไป หากพิจารณา สังเกต ภาพอดีตก็จะพบว่าสองข้างทางยังไม่มีบ้านพักอาศัยอยู่มากนัก โดยเฉพาะหน่วยงานราชการจะไม่มีเลย ซึ่งจะแตกต่างจากปัจจุบันที่สองฟากทางไปเขาสมอแครงจะเต็มไปด้วยบ้านเรือน ตึกราม ทั้งเก่าและใหม่ปลูกสร้างเรียงรายไปตลอดเส้นทาง จน

ภาพที่ 15 สภาพป่าไม้ของสมอแครง

สุดเขตอำเภอวังทองที่เดียว ซึ่งก็คงไม่ต่างจากบริเวณอื่นของเส้นทางสายนี้

3.3 ประชากร

3.3.1 จำนวนประชากร

ชุมชนเขาสมอแครงเป็นชุมชนเริ่มก่อตั้งใหม่หลังจากทิ้งร้างบ้านเรือนมานาน เท่าที่สืบสาวได้ ครอบครัวยุคแรกของชุมชนเขาสมอแครงคือครอบครัวของตาซั่ว เกตุทอง อายุนับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) รวม 90 ปี หย่อนไม่กัวัน หรือดำรงชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. 2455 แต่ก็ยังไม่ตลอดไป ต่อมาก็ได้ ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น ราว พ.ศ. 2484 มี 4 ครอบครัวแรกคงได้กล่าวแล้วข้างต้นได้ย้ายเข้ามาอยู่ ก่อนที่เขาสมอแครง เพราะเกรงภัยสงครามบ้าง โจรสู้รบบ้าง พ.ศ. 2487 ลุงออกดกับคนอื่นๆ อีก 20 ครอบครัวก็ย้ายเข้ามา จากนั้นก็ย้ายตามกันเข้ามาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้ ชุมชนเขาสมอแครงมี ประชากรทั้ง 2 หมู่ คือ หมู่ 8 และหมู่ 11 รวม 3,817 คน หญิงมีจำนวนมากกว่า มีถึง 2,017 คน ส่วน ชายมีเพียง 1,800 คน รวม 908 ครัวเรือน หมู่ที่ 8 มี 456 ครัวเรือน หมู่ที่ 11 มี 452 ครัวเรือน

3.3.2 อาชีพ

อาชีพของคนในชุมชนเขาสมอแครง ส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีจำนวนถึง 548 ครัวเรือน รองลงมาก็มีอาชีพรับราชการ มีจำนวนถึง 228 ครัวเรือน นอกนั้นก็ทำนา ทำสวน ทำไร่ และค้าขาย เฉลี่ยแล้วประมาณ ร้อยละ 2 - 6 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

3.3.3 เศรษฐกิจชุมชน

แม้ว่า ชาวชุมชนเขาสมอแครงส่วนมากจะมีอาชีพรับจ้าง แต่เมื่อพิจารณาจากราย ได้ต่อครัวเรือนแล้ว สภาพเศรษฐกิจอยู่ในระดับค่อนข้างดี ด้วยมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าเกณฑ์ เฉลี่ยของ จปฐ. และเมื่อดูตัวเลขแล้ว พบว่า จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่อปีสูงอยู่ระหว่าง 50,000 - 100,000 บาท ถึง 496 ครัวเรือน และมีรายได้ต่อปีสูงรองลงมาอยู่ระหว่าง 30,001 - 50,000 บาท ถึง 279 ครัวเรือน

3.3.4 ประเพณี

ชุมชนเขาสมอแครงเป็นชุมชนรวม และเป็นชุมชนใหม่ วัฒนธรรมประเพณีจึง เป็นสิ่งที่คิดตัวของคนบางกลุ่มบางพวก ซึ่งต่างก็มาจากพื้นฐานที่ต่างกัน การพัฒนาวิถีชีวิตขึ้น เป็นวัฒนธรรมร่วมจึงไม่มี และค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ส่วนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่คิดตัวมาเพียงไม่กี่ ครอบครัว จึงไม่สามารถรักษาหรือดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ และด้วยมีวัฒนธรรมใหม่ที่ให้ ความสะดวกมากกว่าก็เลยยึดถือไว้เป็นวัฒนธรรมร่วมกัน ส่วนมากก็เป็นวิถีชีวิตทั่วไปเช่น การทำ บุญตักบาตร การรดน้ำดำหัวในวันสงกรานต์ การทำบุญกลางบ้าน หล่อเทียน วันแม่ ลอยกระทง และที่เป็นวัฒนธรรมใหม่อันน่าจะทำนุบำรุงและอนุรักษ์ไว้ คือ การประดับโคมไฟ(จองเปรียง)รอบ เขตบ้านในวันสำคัญที่ได้สัมผัสแล้วจะพบว่า มีเสน่ห์งดงามมากทีเดียว และยังมีอีกหลายประเพณีที่

น่าสนใจ แต่ปัจจุบันนี้ ได้สูญหายไปหมดแล้ว เช่น ประเพณีแห่นาคม้าตาย การร้องเพลงเกี่ยวสาว
 คราวสงกรานต์ การเล่นกลองยาว เป็นต้น ดังภาพ

ภาพที่ 16 ประเพณีร้องเพลงเกี่ยวสาวคราวสงกรานต์
 และงานแห่นาคม้าตาย

3.4 โบราณสถานและโบราณวัตถุ

เขาสมอแครงที่ได้กล่าวผ่านมา ได้แสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ในแง่ภูมิที่สามารถ
 สืบค้นหาความจริงได้ มีประจักษ์พยานหลักฐานชัดเจน ด้วยมีอายุไม่ยาวนานเกินไปนัก แต่ก็มีอีกหลาย
 สิ่งที่ไม่สามารถหาหลักฐานที่ชัดเจนมาอ้างอิงได้ ด้วยเป็นสิ่งที่มีความยาวนานเกินกว่าที่จะหาหลักฐานมา
 ยืนยันได้ ด้วยมีอายุที่ยาวนานเกินไปที่จะสืบค้น แม้แต่การขุดค้นก็เป็นไปได้ยาก ด้วยขาดพยาน
 หลักฐานทั้งเอกสาร และบุคคลนั่นเอง ซึ่งมีทั้งที่เป็นสถานที่ และเป็นวัตถุ ดังจะได้กล่าวต่อไปดังนี้

3.4.1 โบราณสถาน

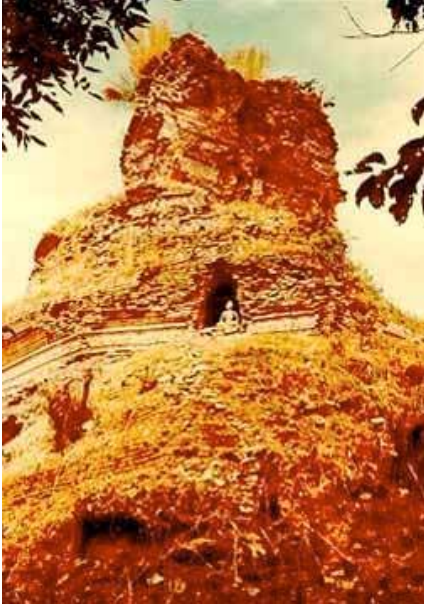
โบราณสถานเท่าที่ปรากฏอยู่ในชุมชนเขาสมอแครง มีดังนี้

3.4.1.1 เจดีย์ยอดคว้น

เป็นโบราณวัตถุที่อยู่สุดปลายทางขึ้นสู่ยอดเขา
 สมอแครง บริเวณยอดสูงสุด บางทีก็เรียกกันว่า
 "เจดีย์คว้น" เป็นโบราณสถานปฏิบัติสังฆกรรมแล้ว
 มีฐานคล้ายเจดีย์โดยทั่วไป

ภาพที่ 17 โบราณสถานปฏิบัติสังฆกรรมเป็น "เจดีย์"

แต่เมื่อพิจารณาจากเจดีย์ในอดีตก่อนที่จะมีการปฏิสังขรณ์ ประกอบคำบอกเล่าของบุคคลที่เคยขึ้นเที่ยวเล่นที่เจดีย์นี้ในสมัยที่ยังเป็นเด็กแล้ว เห็นว่า มีความแตกต่างไปจากของเดิม ลุงออกและเอื้ออารี โกศัย (สวัสดิ์ จิตต์จนะ 2545) ดังนี้ "เมื่อเป็นเด็กเคยขึ้นไปเที่ยวและปีนป่ายเจดีย์เล่น ตอนนั้น ดินทับถมองค์เจดีย์ถึงคอป่อง³ เวลาปีนขึ้นไปจึงไม่ทราบ ว่าปีนขึ้นองค์เจดีย์แล้ว ยังนึกว่าปีนเขาตามปกติ⁴ เมื่อถึงเจดีย์ก็จะพบรูสองคู่ 4 รู รอบองค์ แต่อยู่ตรงข้ามกัน มองเห็นหน้ากันได้ยอดเจดีย์พังไปรูหนึ่งเหลือแค่ 3 รู (เอื้ออารี โกศัย) หนูยังเคย

ภาพที่ 18 สภาพโบราณสถานก่อนปฏิสังขรณ์

เอาหัวรอดรูเข้าไปแหงนดูข้างบนก็จะมองเห็นท้องฟ้า เพราะเป็นปล่องขึ้นไป ส่วนด้านล่างก็เป็นปล่องลึกลงไป เคยใช้กิ่งไผ่ยาวประมาณ 4-5 เมตร แหย่ลงไปก็ไม่ถึงพื้น" จากสิ่งที่บอกเล่ามาทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดข้อสงสัยว่าเป็น "เจดีย์"จริงหรือไม่? ถ้าเป็นเจดีย์จริงสร้างเป็นปล่องไว้เพื่ออะไร? ทำไมต้องมีรูทั้ง 4 รูรอบเจดีย์? และจากข้อซักถามว่า "รูนี้เป็นรูขุดหรือรูที่ตักใจก่อขึ้น ทั้งสองท่านตอบว่า "เป็นรูที่ก่อไว้ เพราะอิฐเรียงเรียบไม่ใช่การขุด และถ้าขุดก็คงไม่ขุดถึง 4 รู และคงไม่วัด

ภาพที่ 19 เจดีย์คู้วนตามคำบอกเล่า

²เรียกตามที่คนในยุคปัจจุบันที่จะเรียกกันว่า เจดีย์คู้วน

³ทั้งสองคนเรียกว่า "ปล่อง" คู้วน

⁴น่าสงสัยอีกเช่นกันว่า โบราณสถานนี้ตั้งอยู่บนส่วนที่สูงสุดของยอดเขาสมอแครง แต่เพราะเหตุใดในช่วง 35-40 ปีที่ผ่านมาจึงมีดินทับถมโบราณสถานได้สูงถึง 2-3 เมตรทีเดียว หากรอการทับถมตามธรรมชาติแล้วคงใช้เวลานานมากทีเดียว เป็นไปได้หรือไม่ว่า เขาสมอแครงเกิดขึ้นตามธรรมชาติภายหลังที่สร้างโบราณสถานนั้นแล้ว โดยบังเอิญให้สิ่งก่อสร้างอยู่ ณ จุดสูงสุดของภูเขาที่เกิดขึ้น

ให้รู้ตรงกันเช่นนี้" สิ่งเหล่านี้ มีผู้สันนิษฐานว่า "น่าจะเป็นหอสังเกตการณ์เคลื่อนไหวประเทศข้างเคียงในสมัยก่อน" ซึ่งก็น่าจะเป็นไปได้ และหากเป็นเช่นนั้นจริง สาระของการปฏิสังขรณ์ก็น่าจะทำให้สาระเดิมเปลี่ยนไป ประวัติศาสตร์ก็จะไม่ตรง ผู้มีความรู้ความสามารถในด้านนี้จึงน่าจะขุดค้นหาความจริงออกมาให้ประจักษ์ว่า "สิ่งนี้คืออะไร?" หากลองวาดภาพจากการบอกเล่าของบุคคลที่เคยพบเห็นเจดีย์ก่อนที่จะปฏิสังขรณ์ ก็จะได้ดังภาพนี้ เพื่อประกอบการพิจารณา ศึกษาขุดค้น หรือค้นหาความจริง ที่เป็นจริงต่อไป

3.4.1.2 สระสองพี่น้อง

สระสองพี่น้อง เป็นสระโบราณที่มีมานาน หากสันนิษฐานว่า เป็นบ่อที่ขุดใช้ดินและน้ำในการก่อสร้าง โบราณสถานที่เราเรียกว่า เจดีย์ยอดดวน แล้วสระสองพี่น้องนี้ก็น่าจะมีอายุเท่ากับโบราณสถานดังกล่าวแล้ว แต่ถ้าไม่ใช่ตามที่สันนิษฐานแล้ว สระทั้งสองเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เกิดขึ้นมาเมื่อใด และสร้างขึ้นมาเพื่ออะไร? ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะศึกษา ขุดคุ้ย หรือค้นหาความจริงที่แท้จริงให้ประจักษ์ต่อไป

3.4.1.3 ศาลพ่อปู่ขุนเณร

ศาลพ่อปู่ขุนเณร เป็นรูปบูชาที่ชาวชุมชนเขาสมอแครงและทั่วไปศรัทธาและนับถืออย่างยิ่ง จากคำบอกเล่าทุกท่านที่ศรัทธาในพ่อปู่ขุนเณรแล้วมักจะได้อะไรที่ประสอตามที่ได้บอกกล่าวแก่พ่อปู่ไว้ แม้แต่ตัวข้าพเจ้าเองก็เคยได้รับสิ่งที่บอกพ่อปู่ไว้หลายครั้งในเวลาที่ไม่นานนักจากที่ได้บอกกล่าวท่านไว้ และที่สำคัญยิ่ง ข้าพเจ้าต้องขออนุญาตเล่าถึงสิ่งที่เคยประสบแก่ตนเอง ประมาณ 2-3 ปีที่ผ่านมา จำเวลาที่แน่นอนไม่ได้ วันนั้น ข้าพเจ้ากับภรรยาได้นำอาหารเครื่องกราบไหว้ไปไหว้พ่อปู่ขุนเณรตามโอกาสที่ทำได้ เมื่อกราบไหว้พ่อปู่เสร็จแล้วก็ออกมานั่งคุยกับคนเฝ้าและดูแลศาลพ่อปู่ ขณะนั้นเวลาประมาณ 09:00 น.เศษ ก็มีหญิงอายุประมาณ 40 ปี ก้าวขึ้นมาบนศาลพ่อปู่ขุนเณร เห็นข้าพเจ้าและภรรยานั่งอยู่ด้วยกันก็กล่าวว่า "อ้อ! มีคนนำอาหารมาไหว้พ่อปู่อย่างนี้เอง พ่อปู่ถึงต้องรีบมา" เราก็ถามว่า "พ่อปู่รีบมาจากไหนล่ะ? หญิงผู้นั้นก็ตอบว่า "มาจากบ้านคนทรงนะซี พ่อปู่รีบออกจากทรงบอกว่า ต้องมารับอาหารที่เพราะมีคนนำอาหารมาไหว้ ฉันจึงต้องตามมาดูให้แน่ใจ" นี่เป็นเพียงประสบการณ์ที่เราทั้งสองประสบด้วยตนเอง แต่ก็มีความเชื่อถือเฉพาะบุคคล โปรดศึกษาด้วยความพินิจพิจารณา

ภาพที่ 20 รูปบูชาพ่อปู่ขุนเณร

พ่อปู่ขุนเณรก็เป็นโบราณวัตถุอีกสิ่งหนึ่งที่ยังไม่มีใครทราบว่า เป็นใคร? มาจากไหน? สำคัญอย่างไรกับเขา

สมอแครง จึงได้มีการปั้นรูปท่านขึ้นมาให้ชาวเขาสมอแครงกราบไหว้ขอพร และมีการกราบไหว้กันมาจนทุกวันนี้ ความศรัทธาในพ่อปู่ขุนเณร จะปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในวังงาน ประจำปีของวัดเขาสมอแครง ซึ่งจะมีคนจากทั่วสารทิศมากราบไหว้พ่อปู่ขุนเณรแน่นขนัดมากจนรถติดบนถนนเพื่อรอเข้าไปกราบไหว้พ่อปู่ขุนเณรนับเป็นกิโลเมตรทีเดียว หากใครสนใจในประวัติศาสตร์ของท่านก็สามารถศึกษาหาความรู้ได้ตามความประสงค์ หากทราบประวัติของท่านอย่างแท้จริงแล้ว กรุณาบอกผู้วิจัยด้วยจะเก็บไว้เป็นความรู้สำหรับคนอื่นๆ ต่อไปด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

3.4.1.4 หนองกระทอน

หนองกระทอนเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่อยู่บริเวณหน้าเขาด้านทิศตะวันออก เป็นแหล่งน้ำที่มีมาแต่โบราณ เท่าที่ทราบและแน่นอนก็คือ ขณะนี้หนองกระทอนดูจะเหลือแต่ชื่อเท่านั้น หนองกระทอนเองบัดนี้ดินเงินและถูกรุกที่เป็นที่ทำกินจนเหลืออยู่เป็นร่องรอยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และเมื่อถึงหน้าน้ำ(ฤดูฝน) น้ำจะท่วมบริเวณหนองกระทอนในขนาดที่ใกล้เคียงกับเนื้อที่หนองที่แท้จริง ก็คงต้องศึกษากันต่อไปว่า หนองนี้ถือกำเนิดมาอย่างไร? เมื่อไร?

3.4.1.5 หินช้างโขลง

หินช้างโขลง เป็นโบราณวัตถุที่เกิดขึ้นมานานแล้วโดยธรรมชาติในโบราณสถานดังกล่าว ส่วนเรื่องราวที่เคยได้ยินนั้นเป็นเพียงตำนานเล่าขานกันต่อๆ มา ว่าเป็นโขลงช้างที่กลายเป็นหิน ความจริงเป็นหินที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติแต่บังเอิญ มีรูปพรรณสัณฐาน

เหมือนกับช้างที่กำลังหมอบอยู่ สองสามก้อน หากมองของจริงก็จะไม่เหมือน แต่พอเห็นในภาพกลับเหมือนช้างจริง ดังภาพนี้ เห็นแม่แต่ลูกน้อยตาที่ค่อนข้างชัดมาก (สรช) น่าแปลกดี

ภาพที่ 21 หินธรรมชาติรูปช้าง
"หินช้างโขลง"

3.4.1.6 บ่อช้างลี้วง

บ่อช้างลี้วงก็เป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งที่น่าศึกษา เพราะยังไม่ทราบประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของบ่อนี้ เท่าที่ทราบก็เป็นเรื่องเล่าขานกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น และที่ทราบแน่นอนก็คือ เป็นบ่อที่ให้น้ำแก่ช้างเดินทางจริง ในสมัยก่อน ประมาณ 50 ปีเศษ เพราะพ่อค้าจากนครไทยจะมาหยุดพักให้ช้างคนน้ำอาบกินที่บ่อช้างลี้วงนี้ หากสนใจก็สอบถามลุงออกลุงพาน ลุงโพธิ์ ที่ชุมชนเขาสมอแครงได้นะครับ จะได้ข้อมูลที่น่าสนใจเพิ่มเติมอีกมากมายทีเดียว

3.4.1.7 นาทา-ยาย

นاتا-ยาย เป็นนาจริงที่ใช้ทำกินของตายายคู่หนึ่งเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบัน หาร่องรอยยาก หากไม่มีการอนุรักษ์ และปรับสภาพให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในอดีต นับวันก็จะยิ่งไม่เหลือร่องรอย เพราะปัจจุบันนี้ บริเวณนاتا-ยายก็ถูกสำนักสงฆ์(ที่ไม่ได้รับอนุญาต)บุกรุกที่ปลูกสร้างสำนักจนเกือบหมดพื้นที่นาอยู่แล้ว

3.4.1.8 ถ้ำด้วยถ้ำสาม

เรื่องราวในอดีต แม้ทราบประวัติอย่างดี มีบุคคลยืนยันแน่นอนหนา แต่ไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน ก็ไม่มีใครยอมรับว่าเป็นความจริง จึงต้องปล่อยให้ดูเหมือนว่าเป็นตำนานไป จนกระทั่งสูญหายไปตามกาลเวลา นี่คือ สภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีในปัจจุบัน เช่นเดียวกับเขาสมอแคลง ที่คนในอดีตหลายคนบอกเล่าถึงประสบการณ์ของตนเองตรงกันว่า "เคยได้ยินเสียงปีพาทย์ นาฏตะโพน แ่วมาจากบนเขาในวันเพ็ญ หรือวันพระ" แต่ทุกคนที่เคยได้ยินก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า "เหลวไหล" ถ้ำด้วยถ้ำสามก็จะมีสภาพเช่นเดียวกัน ทุกคนต่างก็เล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า "ในอดีตจะมีถ้ำสามวางไว้ให้ยืมใช้ในงานสร้างกุศลต่างๆ เมื่อใช้เสร็จผู้ยืมไปก็จะนำมาคืน เป็นดั่งนี้มานาน" จนในที่สุด ถ้ำก็เหมือนกับสรรพสิ่งในโลกที่ต้องมีวันเสื่อมสลายไป ในที่สุด ปากถ้ำด้วยถ้ำสามก็ทนรับน้ำหนักหินก้อนหิมามาไม่ไหวก็ถล่มปิดปากถ้ำไว้ เรื่องเล่าขานของถ้ำก็กลายเป็นตำนานไปทันที คงไม่มีโอกาสได้เห็นอย่างที่คนในอดีตเห็นอีกเป็นนิรันดร์

คนกลุ่มหนึ่งกำลังคิดที่จะชาม ก็คงไม่พบอีก หรือพบก็คงไม่น่าแปลกอะไร เพราะทุกคนก็คิดได้อีกว่า "นำเข้าไปไว้กันเอง" ด้วยเขาไม่ได้มาเห็นกับตาตนเอง เมื่อคราวเปิดถ้ำ จะเปิดหรือไม่ก็ขอให้พิจารณากันเอาเองกับคำถามที่ขอฝากไว้ให้คิดว่า "จะได้ประโยชน์อะไรกับการเปิด" ผลดีหรือเสียมากกว่าการไม่เปิด"

ภาพที่ 22 ปากถ้ำด้วย-สามปัจจุบัน

3.4.1.9 วิหารศาลาคู่

วิหารเป็นเพียงคำที่เรียกอาคารที่ปลูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถาน เช่นเดียวกัน วิหารศาลาคู่ไม่ใช่วิหาร แต่เป็นศาลาที่สร้างไว้คู่กัน หลังเล็กหลังหนึ่ง หลังใหญ่อีกหลังหนึ่ง ตามเรื่องที่มีผู้เล่าขานกันถึงที่มาของศาลาทั้งคู่นี้ ปัจจุบันก็ทิ้งไว้เพียงอดีต กับภาพเก่าๆ ที่บันทึกไว้เป็นความทรงจำเท่านั้น เพราะศาลาทั้งคู่ได้พังทลายไปเรียบร้อยแล้ว ด้วยการขาดความตระหนัก เอาใส่ใจ ดูแล หรือขาดจิตสำนึกของการอนุรักษ์มาแต่อดีต ปัจจุบันจึงยอมให้สูญเสียไปโดยไม่ไยดี และไม่เห็นคุณค่า เมื่อกลับมาเห็นคุณค่าของมัน ก็ไม่มีตัวตนให้เห็นอีกแล้ว เป็นอย่างนี้ตลอดไป และจะตลอดไปนานเท่านั้น ดังจะเสนอภาพวิหารศาลาคู่ให้เก็บไว้ในความทรงจำ ภาพที่ 23 ศาลาหลังเล็ก (สรบน) ศาลาใหญ่ (สรล่าง) อยู่คู่กัน และมีอายุไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยปี ตามหลักฐานระฆังที่สร้างขึ้นใน ร.ศ. 124 ก็จะตรงกับ พ.ศ. 2448 ซึ่งผ่านมาแล้ว 96 ปีทีเดียว แต่ศาลานี้คงต้องสร้างก่อนสร้างระฆัง

ภาพที่ 23 วิหารศาลาคู่ปี 2512

3.4.1.10 พระพุทธรูปตะแคง

พระพุทธรูปตะแคงเป็นพระพุทธรูปจำลอง ที่แปลกจากพระพุทธรูปจำลองที่อื่นๆ ที่วางไว้บนฐานแน่นหนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนกราบไหว้บูชา แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พระพุทธรูปของค์นี้กลับนำไปประดิษฐานไว้ข้างผาหินบนเขาสมอเคลงดูๆ ไป ก็น่าแปลกใจว่า ทำไมต้องประดิษฐานไว้เช่นนั้น? ใครเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งนี้ขึ้นมา? และ

ที่มา: อาถัฒติ ปีชชะนี 2512

นานเพียงใดแล้ว? ทุกคำถามคือปัญหาที่ยังรอการไขอยู่ตลอดกาล หากยังไม่ยอมรับตำนานที่เล่าสู่กันฟังมาตลอด ตามที่ได้นำเสนอไปแล้วในรายงานผลการวิจัยระยะแรก

ภาพที่ 24 รอยพระพุทธรูป

ตะแคง

3.4.1.11 วิหารศาลาเดี่ยว

วิหารนี้ก็เช่นเดียวกับวิหารศาลาคู่ น่าจะเป็นเพียงศาลา ซึ่งวัดคงไม่จำเป็นต้องมี วิหารถึงสามหลัง และศาลาหลังนี้ ในอดีตประมาณ 50 ปีเศษ เคยใช้เป็นที่เรียนของนักเรียนในชุมชนมาก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นโรงเรียนบ้านเขาสมอแครงฯ ปัจจุบัน จึงนับได้ว่า ศาลาเดี่ยวเป็นจุดเริ่มต้นของโรงเรียนดังกล่าว วิหารศาลาเดี่ยวสร้างขึ้นบริเวณเชิงเขา ทางเข้าวัดเขาสมอแครงปัจจุบัน คู่กับ บ่อหิน ที่ใช้น้ำเป็นแหล่งน้ำดื่ม น้ำกินของนักเรียนโรงเรียนวิหารศาลาเดี่ยว ซึ่งขณะนี้อยู่ในบริเวณเขตบ้านของชาวบ้านที่มาอาศัยที่เชิงเขาปลูกอาศัยอยู่ และบ้านนั้นก็ได้อาศัยน้ำในบ่อเป็นน้ำดื่มกินมาตลอดปี โดยไม่มีแหล่งขุด ดังภาพที่ 2 - 11 ข้างต้น ส่วนวิหารศาลาเดี่ยวก็เช่นเดียวกับวิหารศาลาคู่ที่ผุพังทะลายลงตามกาลเวลา เหลือแต่ซากเสาศิลา เศษอิฐ เศษกระเบื้องเกลื่อนกลาดทั่วไป เช่นโบราณสถานที่มีทั่วไปในประเทศของเรา ที่มีความรู้สึกซาบซึ้งต่อการอนุรักษ์

ภาพที่ 25 บริเวณ"วิหารศาลาเดี่ยว"

3.4.1.12 บ่อทอง บ่อตา-บ่อยาย

บ่อทั้งสามนี้ก็เป็โบราณสถานเช่นกัน และได้กล่าวมาแล้วดังภาพที่ 8 และภาพที่ 9 ในหน้าที่ 59 และหน้าที่ 60 ที่ผ่านมา

3.4.1.13 วัดตระพังนาค วัดตระรางเหล็ก

วัดทั้งสองนี้ ปัจจุบันได้ยึนแต่ชื่อ ไม่เหลือร่องรอยให้เห็น วัดตระพังนาคถูกรุกที่สร้างสำนักสงฆ์หลายสำนัก ๆ ละรูปสองรูป ส่วนวัดตระรางเหล็ก อยู่ภายใต้สิ่งก่อสร้างของวัดคีรีราชหรือญาราม โดยสมบูรณ์

3.4.1.14 วัดเจดีย์สามยอด/เจดีย์ห้ายอด

วัดเจดีย์สามยอด ด้วยมีเจดีย์ใหญ่อยู่สามองค์ ปัจจุบันเหลือร่องรอยเพียงกองอิฐเก่าอยู่ 3 กอง เท่านั้น ดูไม่ออกว่าเป็นเจดีย์ ส่วนเจดีย์ห้ายอดนั้น ไม่เหลือร่องรอยอะไรให้เห็นเลย

3.4.1.15 ถ้ำพระ

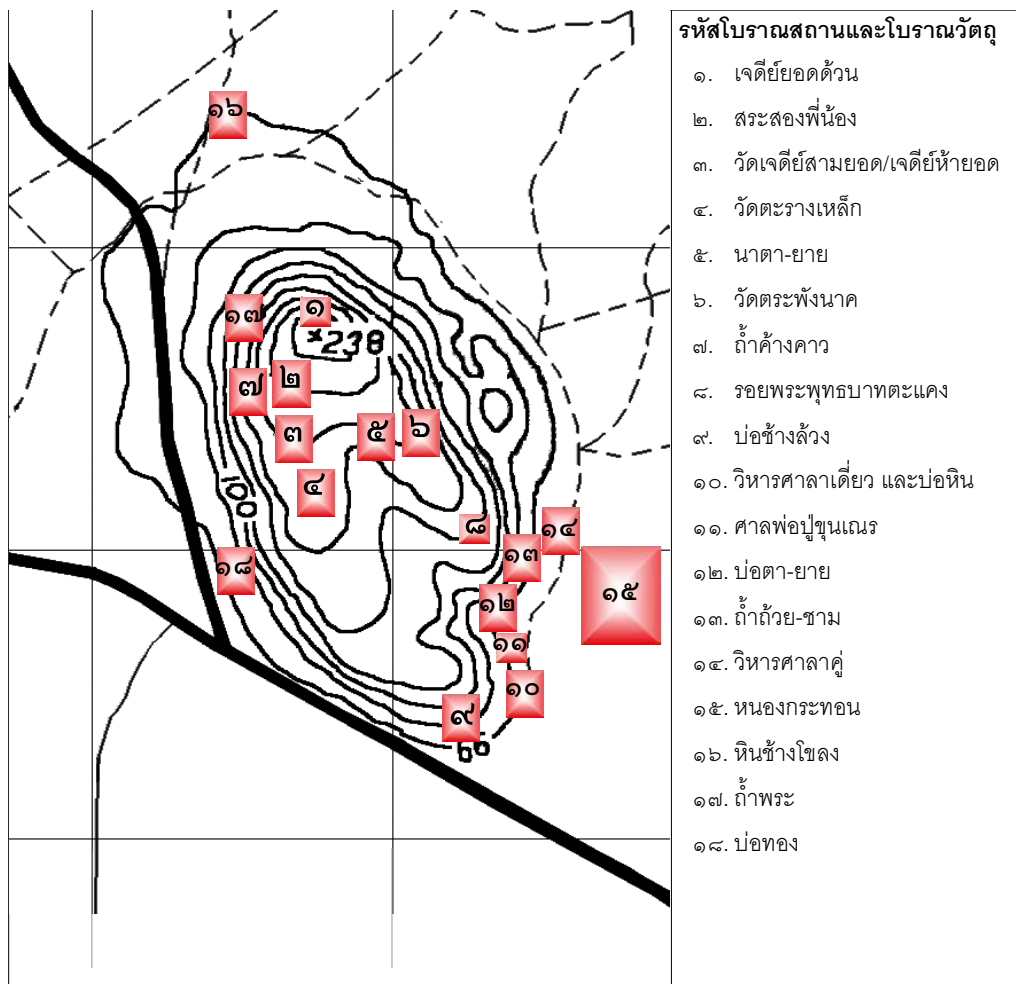
ถ้ำนี้อยู่บนเขาด้านทิศตะวันออก เป็นถ้ำที่พระครูคงจกจากที่ต่างๆ จะมาหยุดพักปฏิบัติธรรมอยู่เป็นเนืองๆ ร่องรอยที่ปรากฏชัด คือ ข้อความที่เขียนตามผนังถ้ำมีอยู่มากมาย ด้วย

สีแดง เป็นข้อความแสดงธรรมะเตือนใจผู้ปฏิบัติธรรมและผู้พบเห็นตามสมควรแก่พื้นฐานของแต่ละบุคคลจะรับรู้ได้อย่างเข้าถึง

3.4.1.16 ถ้ำค้างคาว

ในอดีต มีค้างคาวมาอาศัยอยู่ในถ้ำหนึ่งบนเขาสมอแครงจำนวนมาก เวลาที่มันบินออกหรือบินกลับรังเป็นภาพที่น่าดูมาก แต่ปัจจุบันไม่มีให้ดูแล้ว เพราะดินถ้ำพังทะลายปิดถ้ำไปแล้ว

ทรัพยากรที่เป็น โบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหลายที่กล่าวมานี้อยู่กระจัดกระจายทั่วเขาสมอแครง เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนจึงของนำมากำหนดเป็นจุดบนแผนที่เขาได้ดังนี้

ภาพที่ 26 ตำแหน่งของโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่มีอยู่รอบๆ เขาสมอแครง

4. สภาพทางการปกครอง

ชุมชนเขาสมอเคลงก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่นที่มีการปกครองทั้งระบบส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การปกครองในรูปของคณะกรรมการบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล และส่วนภูมิภาค เป็นการปกครองที่ถ่ายทอดอำนาจจากส่วนกลางผ่านทางนายอำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน

4.1 องค์การบริหารส่วนตำบล

ชุมชนเขาสมอเคลงประกอบด้วยชุมชนหลักสองหมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 11 ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของสองหมู่บ้านจึงมีกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลรวม 4 คน ดังนี้

หมู่ที่ 8	ได้แก่	นายอด อินทะแสน	กรรมการ
		นายพาน ศรีหะบุตร	กรรมการ
หมู่ที่ 11	ได้แก่	นายสมพร ทัดแพ	ประธานกรรมการฝ่ายบริหาร
		นางค้อย ศรีตะเขตต์	กรรมการ

4.2 คณะผู้บริหารหมู่บ้าน

ชุมชนเขาสมอเคลงมีผู้นำท้องถิ่นของแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 8	ได้แก่	นางสมหมาย บุญช่วย	ผู้ใหญ่บ้าน
		นายแดง บุญทรัพย์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
		นายอิม เทศริ้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 11	ได้แก่	นายเสงี่ยม มีเอี่ยม	ผู้ใหญ่บ้าน
		นายสัมพันธ์ มีศิลป์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
		นายสุเทพ บุญชู	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
		นายโษษฐ อิมทับ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

4.3 ผู้นำกลุ่มต่างๆ

การบริหารนอกจากอยู่ในรูปของระบบราชการแล้วยังมีการบริหารกันเองในรูปของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่ม กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสลักหิน และอื่นๆ เป็นต้น แต่กลุ่มเหล่านี้ก็เกาะกันอย่างหลวมๆ ไม่มีการร่วมกันคิดร่วมกันแก้ปัญหา ดูเหมือนเข้ากลุ่มกันตามรูปแบบหรือตามกระแสเท่านั้น จึงไม่มีผลงานที่โดดเด่น เพียงพอที่จะเอกลักษณะของหมู่บ้าน

สรุป

ชุมชนเขาสมอแครงมีโครงสร้างของทุนที่ดีทั้งทางกายภาพ และทางสังคม ทุนทางกายภาพมีอยู่มากมายในบริเวณเขาสมอแครง ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าไม้ อัญมณี สมบูรณ์ โบราณสถานและโบราณวัตถุมากมาย ที่มีความเก่าแก่ควรแก่การอนุรักษ์ เยี่ยมชม และศึกษา มีบุคลากรที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย หากเพิ่มทุนทางปัญญาให้กับชุมชน จนยอมรับในคุณค่าของสิ่งต่างๆ เพื่อส่วนรวม เกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจ พร้อมทั้งจะร่วมดำเนินการกันด้วยความตั้งใจ เต็มใจ และมีจุดหมายเดียวกัน คือ การอนุรักษ์สิ่งต่างๆ ไว้ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ได้ว่าเป็นทุนที่มีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาทุกรูปแบบของชุมชนนี้

กรณีศึกษาที่ 2 เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

โดย รองศาสตราจารย์ปราณี แจ่มขุนเทียน

ตำนานพื้นบ้าน

เดิมมีเมืองใหญ่ มีบึงกว้างมาก ในบึงมีปลาหมอตัวใหญ่ตัวหนึ่ง ชาวบ้านช่วยกันจับปลาหมอตัวใหญ่นั้นมาทำอาหารและร่วมรับประทานทุกคน มีหญิงชราคนเดียวเท่านั้นที่ไม่ได้รับประทาน เนื่องจากการฆ่าปลาหมอจึงทำให้เกิดอาเพศ ฟ้าดินบันดาลให้ผู้รับประทานเนื้อปลาถึงแก่ความตายและบ้านพักก็เกิดถล่มหลายกลายเป็นบึงราชนก ซึ่งปัจจุบันมีเนื้อที่มากถึง 500 ไร่ เหลือโคนดินไม่ถล่มอยู่เพียงแห่งเดียว คือ บ้านพักหญิงชรา ชาวบ้านจึงเรียกโคนดินนั้นว่า “หัวโนน”

ในขณะที่พื้นดินกำลังถล่มหลาย พระราชาชิตาขึ้นมาหนีออกมาได้ ที่นี้พระหัตถ์ก็มีแหวนวงใหญ่มากติดนิ้วพระหัตถ์อยู่ 1 วง พระราชาชิตาเข้าใจว่าแหวนวงนี้ใหญ่และหนัก ทำให้เดินทางซำนางจึงถอดแหวนขว้างทิ้ง ปัจจุบันบริเวณนั้นเรียกว่า “ร่องหนองแหวน” เมื่อขี่ม้าต่อไปได้สักครู่ม้าหมดแรงล้มลง ขาดใจตาย ทำให้พระเนตรเบิกกว้าง และเหลือกขึ้น ปัจจุบันบริเวณที่พระราชาชิตาตายจึงเรียกว่า “บ้านลาดตาขาว”

เมื่อเมืองถล่มหลายลงแล้ว มีหนุมาน ได้แบกหินก้อนใหญ่เหาะผ่านมาและมองเห็นพระราชาชิตานอนอยู่ หนุมานจึงรีบวางก้อนหินขนาดใหญ่ลงเพื่อจะช่วยนาง แต่เมื่อเห็นพระราชาชิตาสิ้นพระชนม์แล้วจึงเหาะกลับไป ส่วนก้อนหินก้อนใหญ่ที่ขนมาถูกทิ้งวางอยู่ในลักษณะตะแคง ชาวบ้านจึงเรียกว่า “เขาตะแคง” ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น เขาสมอแครง

ความสำคัญของแหล่งโบราณคดี

1. ด้านพุทธศาสนา ตำนานและพงศาวดารกล่าวว่า

1.1 เมื่อครั้งพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จไปบิณฑบาตที่บ้านพราหมณ์และได้เสด็จไปฉันจังหันใต้ต้นสมอ ณ บริเวณเขาสมอแครง

1.2 พระอุบาลีเถระ และพระศิริमानนท์เถระ พระอรหันต์ของพระพุทธเจ้า ได้นิพพานที่เขาสมอแครงและได้บรรจุพระธาตุเข้าของพระอรหันต์ทั้งสองไว้ในองค์เจดีย์ที่ปรากฏ ณ ที่แห่งนี้

1.3 ในอดีตประชาชนเล่าว่า เดิมมีวัดขนาดใหญ่ อยู่บนพื้นที่เขาสมอแครงมากถึง 7 วัด แต่ปัจจุบันสำรวจพบเพียง 4 แห่ง คือ วัดตระพังนาค วัดสระสองพี่น้อง* วัดพระพุทธบาท** และ วัดร้างบนยอดเขาสมอแครง***

2. ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี หลักฐานโบราณวัตถุโบราณสถานที่พบเขาสมอแครงที่สามารถใช้นับสนุนความเป็นมาของเขาสมอแครงทางด้านประวัติศาสตร์ มีดังนี้

2.1 ในเอกสารพงศาวดารเหนือ กล่าวว่า เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไทสร้างพระพุทธชินราชในวันนั้น พระองค์ได้นิมนต์พระศิริमानนท์จากสำนักเขาสมอแครงไปช่วยงานด้วย หลักฐานนี้แสดงว่า วัดบนเขาสมอแครงนี้ น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยก่อนกรุงสุโขทัย และสมัยสุโขทัย

2.2 การขุดค้นทางโบราณคดีและการขุดแต่งโบราณสถาน บนยอดเขาสมอแครง หลักฐานที่พบ คือ เจดีย์ทรงลังกา มีฐานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ 3 ชั้น หลังจากนั้นจะเป็นฐานย่อแปดเหลี่ยม แล้วขึ้นเป็นองค์ระฆัง แต่ไม่พบบัลลังก์ คือ จากองค์ระฆังก็ถึงปล้องโคนรูปแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวจัดเป็นศิลปสมัยสุโขทัยตอนปลาย หรือสมัยอยุธยาตอนต้นนั่นเอง หลักฐานนี้แสดงว่า น่าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ในสมัยสุโขทัยตอนปลาย หรือสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งอาจจะเป็นสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ได้

2.3 หลักฐาน โบราณวัตถุที่พบบนเขาสมอแครง พบพระพุทธรูปสมัยทวารวดี 2 องค์ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปองค์เล็กที่เรียกว่า “พระสามขา” จัดเป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนต้น และจากการขุดค้นทางโบราณคดียังพบโบราณวัตถุสมัยอยุธยา เช่น เศียรและเศษ

* วัดสระสองพี่น้อง ชาววังทองเชื่อว่า เป็นสระน้ำที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ให้ทรงสร้างไว้

** วัดพระพุทธบาท เป็นวัดอยู่เชิงเขาด้านหน้า มีรอยพระพุทธบาทติดอยู่ที่ผนังถ้ำบนเขาสมอแครง

*** มีเรื่องเล่าว่า เจดีย์บนเขาสมอแครง ผู้สร้างคือ พระยาจิตรไวย สร้างเพื่อบรรจุพระธาตุเจ้าของพระอุบาลีเถระ และพระศิริमानนท์ ต่อมาชาวเมืองน่านมาบูรณะเป็นครั้งที่ 2 ต่อมาเจ้าเมืองน่านสร้างทับ คือ บูรณะเป็นครั้งที่ 3 จากเรื่องเล่านี้แสดงว่า เจดีย์บนเขามีการสร้างซ่อมแซมบูรณะมาหลายครั้ง

พระพุทธรูป เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง ตะกรันดินเผา ตุ๊กตาเสียมกระบาล ชิ้นส่วนพระพุทธรูป หินทราย พระแสงโลหะ ดอกบัวดินเผาและตะปูเหล็ก โบราณวัตถุพบกระจัดกระจายทั่วไป

3 ด้านการเมืองและการสงคราม พบหลักฐานพงสาวดารเหนือและตำราพิชัยสงครามได้ แสดงแผนที่ของเมืองพิษณุโลก โดยระบุที่ตั้งเมืองพิษณุโลก ตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ ได้กำหนด ระยะทางจากเมืองพิษณุโลกถึงเมือง และสถานที่ต่าง ๆ ไว้ด้วย ตำราพิชัยสงครามยังระบุชื่อบ้าน “ถมอแฉก” ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพิษณุโลก ห่างจากตัวเมือง 474 เส้น หรือ 19 กิโลเมตร เพราะฉะนั้นในหมู่บ้านถมอแฉก คงจะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีเขาสมอแฉกตั้งอยู่ในเขต หมู่บ้านด้วย

ตำราพิชัยสงครามฉบับนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงครองเมืองพิษณุโลก หลักฐานนี้แสดงว่าเขาสมอแฉก น่าจะมีความสำคัญทางด้านฝึกทหารหรือใช้ขึ้นไปดูกำลังศึก ซึ่งปัจจุบันกองทัพภาคที่ 3 ก็ได้ใช้เขาสมอแฉกฝึกรบเช่นกัน

4. เป็นสถานที่สำคัญของเมืองพิษณุโลก จากการศึกษาสำรวจพบว่า มีโบราณสถานสำคัญและมีขนาดใหญ่ต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ อดีตแม่ทัพภาคที่ 3 และอดีตประธานชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก เสนอข้อคิดไว้ว่า “เขาสมอแฉก” นี้ พระมหากษัตริย์ที่เคยมาเกี่ยวข้องกับเมืองพิษณุโลก (สันนิษฐานว่า พระมหากษัตริย์ที่มีพระนามต่อไปนี้ คือ สมเด็จพระบรมไตรปิฎก พระเจ้าเชียงใหม่ พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) น่าจะเคยเสด็จไปนมัสการโบราณสถานบนเขาสมอแฉก เพราะเป็นศาสนสถานอริยวาสีที่สำคัญ

5. อดีตน่าจะเคยเป็นแหล่งศูนย์รวมทางด้านศาสนา ซึ่งปัจจุบันยังพบวัดบนยอดเขาสมอแฉก พบรอยพระพุทธรูป และพบพระพุทธรูป

สภาพปัญหาแหล่งโบราณคดีเขาสมอแฉก

1. โบราณวัตถุเก่าแก่ เช่น พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ได้ถูกโจรกรรม สูญหายไม่มีใครรับผิดชอบ

2. การก่อสร้างพระพุทธรูป วัด และอาคารต่าง ๆ เนื่องในศาสนา โดยผู้สร้างไม่คำนึงถึงพุทธลักษณะที่ถูกต้อง รวมทั้งการให้สีสรรของอาคารไม่ถูกต้อง จึงทำให้มองดูไม่มีคุณค่า

3. จุดต่าง ๆ บนยอดเขาสมอแฉก มีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เนื่องในพุทธศาสนา ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมเสียไป เช่น ทำบันไดด้านหน้าเขาสมอแฉก เป็นต้น

4. ขาดผู้รับผิดชอบควบคุมดูแลแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ มีการขีดเขียนสลักชื่อผู้มาเยือน ทำให้แหล่งศิลปกรรมด้อยคุณค่าลงไป

ข้อเสนอแนะและแนวทางอนุรักษ์

1. ควรจัดอบรมสัมมนา ประชาสัมพันธ์ ให้เจ้าอาวาสได้เรียนรู้คุณค่าในการอนุรักษ์พุทธลักษณะของพระ ทราบรูปแบบของอาคาร การใช้สีที่ทำให้โบราณวัตถุสถานที่สร้างมีคุณค่า
2. เร่งประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และผู้เกี่ยวข้อง ทราบถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ โดยทำป้ายอธิบายความสำคัญของแหล่งโบราณคดีแต่ละแหล่งที่พบบนเขาสมอแครง เมื่อทุกคนทราบจะได้ช่วยกันอนุรักษ์ไม่ทำลาย
3. หาทางกำหนดมาตรการลงโทษผู้ทำลาย หรือลักลอบขุดโบราณวัตถุ
4. ควรมีผู้รับผิดชอบในการวางผัง การควบคุมการก่อสร้างใด ๆ บนแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เพราะโบราณวัตถุสถานที่ก่อสร้างไปแล้ว ไม่ให้สุนทรียภาพแก่ผู้พบเห็น มีหลายแห่ง เช่น การสร้างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะไม่ถูกต้อง การใช้สีอาคารจัดจ้านเกินไป ตลอดจนการขีดเขียนบนแผ่นดินของผู้ไปชม ทำให้แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ด้อยทูลคุณค่าและความรู้สึก

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

จากการศึกษาภาคสนาม พื้นที่โดยรอบเขาสมอแครง พบที่ตั้งชุมชนโบราณกระจายกระจายทั่วไปตามริมฝั่งแม่น้ำวังทองหรือแม่น้ำเจ๊ก แม่น้ำดังกล่าวเกิดจากเทือกเขาสูงทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพิษณุโลก ตรงบริเวณเขากระยางและเขาทรง้ายอิ่ง แล้วไหลผ่านหมู่บ้านแก่งซอง บ้านถิ่นไทย ค่ายสฤยดีเสนา บ้านแก่งจูนางและบ้านไชยนาม บริเวณหมู่บ้านดังกล่าวเป็นพื้นที่ในเขตหุบเขาสูง ประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากถิ่นอื่น จากการศึกษาสำรวจพื้นที่ในบริเวณน้ำเจ๊กไหลผ่าน พบว่า หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปที่สร้างโดยช่างท้องถิ่น และมีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อแม่น้ำเจ๊กไหลผ่านอำเภอวังทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลาดเชิงเขาติดต่อกับพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและสาขา ชาววังทองนิยมเรียกแม่น้ำเจ๊กว่า “แม่น้ำวังทอง” ต่อจากเขตพื้นที่ของอำเภอวังทอง แม่น้ำวังทองได้ไหลลงสู่ที่ราบทางใต้ในบริเวณพื้นที่ภาคกลางตอนเหนือแล้วแยกออกเป็นหลายสาขาไหลไปทางทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตก คือ พื้นที่ของอำเภอนิคมประบางและอำเภอบางกระพุ่ม การศึกษารวบรวมหลักฐานทางโบราณคดีในเขตพื้นที่แม่น้ำวังทอง และสาขาไหลผ่านพบหลักฐานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญ

ความสำคัญของเขาสมอแครง หลักฐานพงศาวดารกล่าวว่าเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาฉันจังหันใต้ต้นสมอ แสดงว่าบริเวณเขาสมอแครงน่าจะเป็นที่ตั้งชุมชนมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลเรื่อยมา จนถึงสมัยจ่านกร้องและจำการบูรมาสร้างเมือง ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่สำรวจพบจะมีอายุเก่าแก่ ตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนปัจจุบัน หลักฐานโบราณวัตถุ

สถานบนเขาสมอแครง ปัจจุบันสำรวจพบวัดโบราณ 4 แห่ง คือวัดตระพังนาค (พบพระพุทธรูปหินสมัยทวารวดี) วัดสระสองพี่น้อง วัดพระพุทธรบาท และวัดร้างบนยอดเขาสมอแครง มีเจดีย์ทรงลังกา ต่อมาได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีและขุดแต่งโบราณสถานในปี พ.ศ. 2526 – 2528 คือ ขุดแต่งเจดีย์ ขุดแต่งวิหาร และขุดตรวจฐานอาคารหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ได้แก่ เศียร และเศษพระพุทธรูปสำริดศิลปะสมัยอยุธยา เศษตะเกียงฉลุ กระจุกดินเผา ขุดแต่งวิหาร พบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง ตุ๊กตาเสียมกระบาล ตะกรันดินเผา ชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทราย พระเครื่องโลหะ ดอกบัวดินเผาและตะปูเหล็ก โบราณวัตถุดังกล่าวจะจัดกระจายอยู่ทั่วไป

การกำหนดอายุเจดีย์ทางลึกลงบนยอดเขาสมอแครง เจดีย์มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น หลักฐานที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ทรายประทับบนอิฐพบมากกว่า 30 ทราย จากการศึกษาด้านโบราณคดีแล้วสันนิษฐานว่า โบราณสถานเจดีย์สร้างในสมัยสุโขทัยตอนปลาย และมีการบูรณะซ่อมแซมในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งยังสรุปชัดเจนลงไปไม่ได้ สมควรทำการศึกษารวหาหลักฐานอื่น ๆ มาประกอบการพิจารณา เพื่อกำหนดอายุแหล่งโบราณคดีเขาสมอแครงต่อไป

กรณีศึกษาที่ 3 เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวพิษณุโลก
โดย ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดิวงส์ รองคณบดีคณะครุศาสตร์ ฝายนโยบายและแผนฯ
และเป็นนักวิจัยในโครงการ

บทนำ

“เขาสมอแครง” เป็นเนินเขาที่มีลักษณะแปลกไปจากเนินเขาลูกอื่น ๆ เพราะเป็นเนินเขาที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับตัวเมืองพิษณุโลกในปัจจุบัน ซึ่งหากนับถึงซากโบราณสถานที่จะจัดกระจายอยู่โดยรอบเนินเขาแล้ว จะพบว่า “พิษณุโลก” ยังมีเมืองที่น่าจะเป็นเมืองเหล่านั้น เป็นเมืองที่มีที่ตั้งอยู่โดยรอบเนินเขาสมอแครงทั้งสิ้นบริวารอยู่มาก ประการสำคัญก็คือ เมืองบริวาร

นอกจากนี้ “เขาสมอแครง” ยังเป็นเนินเขาที่มี “อะไร” อีกหลาย ๆ อย่างปรากฏอยู่ และใน “อะไร” ที่ปรากฏอยู่นั้น ต่างก็มีคำถามที่ว่า “ทำไม” ปรากฏในลักษณะที่เป็นการแอบแฝงทั้งในรูปของ “องค์ภูมิปัญญา” และ “วัฒนธรรม” อันเป็นวิถีชีวิตของคนในแถบนี้ อยู่อย่างหลากหลาย บทความชิ้นนี้จะนำเสนอเพียงแค่ว่า ในเขาสมอแครงนั้นมาอะไรอยู่บ้าง และมีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

การนี้ ผู้เขียนได้พยายามศึกษาเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิเท่าที่จะหาได้ และตรวจสอบกับบุคคลในพื้นที่บริเวณเขาสมอแครงและผู้รู้หลายท่าน จากนั้นจึงสรุปความคิดออกมา โดยจำแนกตำนานเขาสมอแครงออกมาเป็น 4 ยุคคือ

- ยุคที่ 1 ยุคพุทธกาล
- ยุคที่ 2 ยุคสร้างเชิงแสน
- ยุคที่ 3 ยุคกรุงสุโขทัย
- ยุคที่ 4 ยุคกรุงศรีอยุธยา
- ยุคที่ 5 ยุคกรุงรัตนโกสินทร์

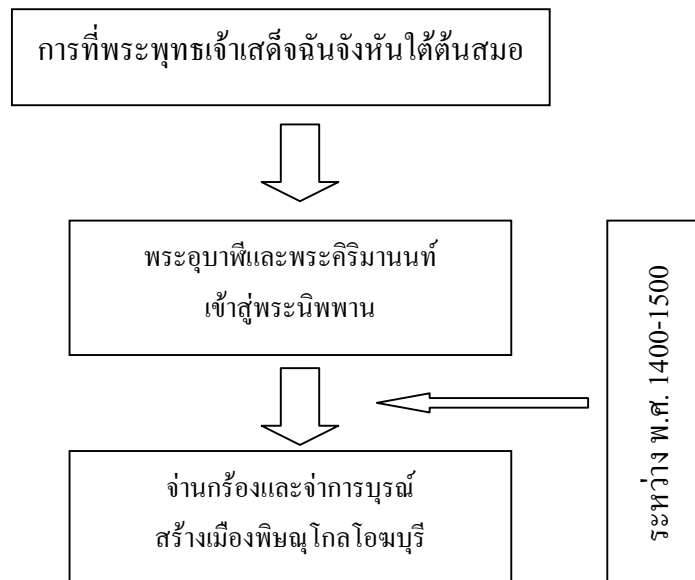
ในแต่ละยุคดังกล่าว ล้วนแต่บอกให้เห็นถึง “อะไร” ที่ปรากฏในบริเวณเขาสมอเคลง และพื้นที่โดยรอบทั้งสิ้น โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

ยุคพุทธกาล

ในพงศาวดารเหนือ ได้กล่าวไว้ว่า

... พอได้ ณ วันพฤหัสบดี เดือนสามขึ้นค่ำหนึ่ง เพลาเข้าต้องกับเพลामื่อพระพุทธเจ้า
 ล้นจันทันใต้ต้นสมอวันนั้น พระอุบาฬีและพระภิรมานนท์ก็นิพพานในที่นั้น แต่ก่อนก็เรียกว่า
 พนมสมอ บัดนี้ก็เรียกว่า เขาสมอเคลง เขาบรรจุพระธาตุเจ้าทั้งสองไว้ที่นั่น แลครั้งพระสงฆ์องค์ใด
 เข้ามาอยู่ที่นั่น ก็ยอมเรียกตามที่นี่ว่า เป็นอรุญญาลี จ่านกร้องสร้างเข้าตะวันตก จ่าการบูรณสร้าง
 เข้าตะวันออก แข่งกันทำปีหนึ่งกับเจ็ดเดือน แล้วจึงรอบบ้านพราหมณ์ทั้งหลาย...

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระราชรัตนมูณี (แจ่ม จันทาโก) ความในข้อนี้
 ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ตำนานหนหลังของเขาสมอเคลง (ขอให้ข้อสังเกตในการใช้คำว่า “เคลง”
 หรือ “เคลง”) นั้นปรากฏอย่างชัดเจนถึงสองเวลาในขณะเดียวกันคือ

ภาพเวลาดังกล่าวชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของสองปรากฏการณ์คือ ปรากฏการณ์ในช่วงพุทธกาลจากพงศาวดารเหนือ และพระราชปราชญ์เรื่องพระพุทธชินราช ซึ่งเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์การสร้างเมืองพิษณุโลกทั้งสิ้น

ความในข้อนี้จึงชี้ประเด็นของความสำเร็จของเขาสมอแครงในเชิงพระพุทธศาสนาได้ว่า อย่างน้อยมีปรากฏการณ์สำคัญคือ การที่พระพุทธเจ้าทรงมาบิณฑบาตในแถบละแวกนี้ และได้ทรงประทับฉันจังหันใต้ต้นไม้อัน พนมสมอแห่งนี้

ยุคที่สอง ยุคเชียงแสน

ในยุคนี้มีหลายตำนานที่กล่าวอย่างสอดคล้องกัน โดยเริ่มต้นจากช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 14 ประมาณปี พ.ศ. 1490 กว่า ๆ ที่เป็นช่วงสมัย “นครเงินยางเชียงแสน” ซึ่งมีพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเป็นผู้ครองนครอยู่ และในขณะเดียวกันช่วงลุ่มน้ำยม-น่าน ก็มีพระเจ้าพุทธราชผู้ครองกรุงศรีสัตนาลัยหรือเมืองเซียงเป็นผู้มีอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้

สองนครต่างก็ยกกำลังเข้าสู้รบกันอาจเป็นเพื่อขยายเขตแดนหรือเพื่อผลทางการเมืองอื่นก็ตาม ผลที่ปรากฏคือไม่มีผู้แพ้ชนะอย่างเด็ดขาด สองเมืองจึงรวมขอมกันและถือสัมพันธ์เกี่ยวดองกัน โดยพระเจ้าพุทธราชแห่งเมืองศรีสัตนาลัยหรือเมืองเซียงยกราชธิดาคือพระนางประทุมราชเทวีเป็นพระมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก

สองพระองค์มีพระราชบุตรสองพระองค์คือเจ้าไกรสรราชและเจ้าชาติสาคร ซึ่งตามขนบธรรมเนียมกษัตริย์ก็จำเป็นต้องหา “เมือง” สำหรับลูกหลวง ดังนั้น พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกจึงมีพระกระแสรับสั่งให้บาอินทร์ บาพรหม บาพิษณุ บาราชสังข์ และบาราชกุศล ล่องใต้ลงมาทางลุ่มน้ำยม-น่าน และได้แวะพักที่ “เขาสมอแครง” ซึ่งพบตำนานอันเป็นมงคล จึงขอพระราชทานสร้างบ้านแปงเมือง โดยให้ช่างรื้อไปสร้างทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ และจำการบูรณะเป็นผู้สร้างทางฝั่งตะวันออก โดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองคือการป้องกันภัยจาก “ละโว้”

การสร้างเมืองดังกล่าวกระทำในช่วงปี พ.ศ. 1496 โดยมีการตอกเสาหลักเมืองในช่วง “ขามพิษณุ” ดังนั้นนามเมืองทางฝั่งตะวันออกจึงมีชื่อว่า “พิษณุโลก” ส่วนทางฝั่งตะวันตกมีชื่อว่า “โคมบุรี” อันอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเมืองที่มีลักษณะคตินิยม “เมืองคู่” ในลักษณะเมืองหลักเมืองรองในเวลาต่อมาก็เป็นไปได้

การนี้จึงเกี่ยวพันกันกับตำนานอีกตำนานหนึ่ง คือ “ตำนานสร้างพระพุทธชินราช” ในช่วง พ.ศ. 1499 ที่มีพระอุปาลีและพระศิริมานนท์จาก “วัดเขาสมอแครง” เป็นองค์ประธานในการหล่ออีกด้วย

ยุคที่สาม ยุคสุโขทัย

ในยุคนี้อาจจะอยู่ประมาณช่วงพุทธศตวรรษ 1800-1900 ที่ดินแดนแถบนี้ยังมีกรุงศรีสัตนาลัยหรือเมืองเชลียงครองอำนาจเหนือดินแดนอยู่ และมีความเกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างกรุงสุโขทัยกล่าวคือ มีตำนานที่เล่าต่อกันมาคือ กรุงสุโขทัยอันมีพ่อขุนศรีนาวนำถอมพระราชบิดาของพ่อขุนบางกลางหาวครองนครอยู่ได้ถูกขอมสมาสโฆลญล่ำพง (บางเล่มจะเป็นขอมสบาสโฆลญล่ำพง) เข้ายึดเมืองได้

พ่อขุนบางกลางหาวจึงขอความช่วยเหลือจากพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด (ปัจจุบันเชื่อว่า เป็นเมืองนครไทย จ.พิษณุโลก) เข้าร่วมต่อสู้กับขอม เพื่อทำลายอิทธิพลของขอม และแบ่งเมืองออกมาเป็นกรุงสุโขทัย จึงทำให้มีกลุ่มเมืองที่มีอำนาจเหนือดินแดนแถบลุ่มน้ำยม-น่านอีกหลายเมือง อาทิ สุโขทัย เชลียง/ศรีสัตนาลัย ราด สรลวงสองแคว ปากยม เป็นต้น

กลุ่มเมืองดังกล่าวล้วนมีความ “เกี่ยวดอง” ต่อกันทั้งสิ้น จนสืบสายออกมาเป็น “ราชวงศ์สุโขทัย” ในชั้นหลัง

ความสำคัญของเขาสมอแครงในชั้นนี้ที่น่าสนใจมีฐานก็คือ (1) ความเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางตะวันออกของเมืองสรลวงสองแคว และ (2) เป็นแหล่งสำคัญทางศาสนาในแถบภูมิภาคนี้ ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานของการมี “บ้านพราหมณ์” อาศัยอยู่ และน่าที่จะเกี่ยวข้องกับตำนาน “ตาปะขาว” ที่มาช่วยหล่อพระพุทธรชินราชและมาหายตัวไปที่วัดเตาไหหรือวัดตาปะขาวหายในปัจจุบันก็ได้ เพราะหากพิจารณาเส้นทางเดินของตาปะขาวหาย กับบ้านพราหมณ์ที่ปรากฏหลักฐานแถบบริเวณหมู่บ้านฉัตรแก้วในปัจจุบัน ก็จะพบว่าไม่ไกลเกินไปนักสำหรับการเดินลัดตัดทุ่งเข้ามา

ในด้านความเป็นแหล่งยุทธศาสตร์นั้น ก็จะพบว่า หากขึ้นไปยอดเขาสมอแครงแล้ว จะสามารถเห็นได้ไกลเกินกว่า 100 กิโลเมตร (หากอากาศเปิด) และอย่างน้อย 50 กิโลเมตร ในเวลาที่มีหมอกแดด ซึ่งภูมิทัศน์โดยรอบ ด้านเหนืออาจมองไกลได้ถึงเขาหลวง ศรีสัตนาลัย ด้านใต้มองเห็นพิจิตร ด้านตะวันออกมองเห็นเขาฟ้า เขาหนองกบ และด้านตะวันตกมองเห็นได้ไกลกว่าตัวเมืองพิษณุโลก

ในขณะที่เดียวกันหากพิจารณาถึงการเป็นฐานส่งสัญญาณแสงและสัญญาณควัน ก็เป็นที่ประจักษ์ได้อย่างชัดเจนว่า “เขาสมอแครง” น่าที่จะเป็นแหล่งสื่อสารทางแสงและควันที่สำคัญมาก เพราะสามารถบอกให้ผู้ที่อยู่ในเมืองพิษณุโลกได้เตรียมกำลังไว้รับศึกได้ในเวลาไม่นานนัก

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้ นามเมืองพิษณุโลกโอฆบุรีกลับไม่ปรากฏ แต่มีนามที่ชื่อว่าเมืองสรลวงสองแควปรากฏขึ้นแทน และเมืองสรลวงหรือเมืองสระหลวงก็ไม่ใช่ “พิจิตร” และมีได้มีลักษณะเป็นเมืองคู่อีกด้วย มีหน้าซ้ำในชั้นปลายสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท (ประมาณ พ.ศ. 1902-1905) ก็มีนามเมืองอีกนามหนึ่งคือ “เมืองชัยนาท” ขึ้นมาเป็นเมืองคู่กันกับเมืองสรลวงสองแควอีกด้วย และปรากฏสืบต่อมาจนถึงชั้นกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

ยุคที่สี่ กรุงศรีอยุธยา

ในยุคนี้เริ่มประมาณ พ.ศ. 1902-1905 ดังได้กล่าวมาแล้วคือ พระมหาธรรมราชาลิไท ได้ยกทัพไปปราบกวนเมืองในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาจนเป็นเหตุให้ขุนหลวงพั่งวุ่นในพระนามพระรามาริบัติแห่งกรุงศรีอยุธยาหรือเมืองอโยธยา ยกทัพมายึดเมืองสรลงสองแควซึ่งมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง มาตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จนกระทั่งต้องมีการรวมชอมกันและสร้างสัมพันธไมตรีด้วยการเกี่ยวคองกัน โดยเมืองสุโขทัยต้องยกให้ขนิษฐาของพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นผู้ครองเมือง ส่วนตัวพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นผู้ครองเมืองสรลงสองแควแทน ซึ่งน่าที่จะเป็นการลดระดับการใช้อำนาจของพระมหาธรรมราชาลิไท

ช่วงนี้จึงอาจเป็นช่วงเวลาที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงออกผนวช และมีความเกี่ยวข้องกับตำนานพระพุทธรชินราชในอีกตำนานหนึ่งก็เป็นได้

ต่อมา การเคลื่อนไหวของอำนาจทางการเมืองในดินแดนแถบนี้ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุพรรณภูมิที่มีผู้สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับพ่อขุนผาเมือง กล่าวคือ พ่อขุนผาเมืองได้เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับขอมในฐานะราชบุตรเขย และได้สถาปนาศูนย์อำนาจทางแถบลุ่มน้ำป่าสัก – เจ้าพระยา ซึ่งในชั้นลูกหลานจึงมีข้อพิพาทดังกล่าวขึ้น

เวลานี้ เป็นที่ชัดเจนแล้วว่ากรุงสุโขทัยอยู่ในอาณัติของกรุงศรีอยุธยา และมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติเกิดขึ้น โดยมีหลักฐานที่สำคัญคือ “เจ้าสามพระยา” อันเป็นราชบุตรที่เกิดจากสายสัมพันธ์ของราชวงศ์สุโขทัยกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ และได้ครองเมือง “ชัยนาท” ที่สร้างขึ้นตรงกันข้ามปากฝั่งแม่น้ำกับ “เมืองสรลงสองแคว” และต่างก็มีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติต่อกันในฐานะที่ผู้ครองเมืองชัยนาทเป็นบุตรเขยของ “พระมหาธรรมราชาผู้มฤตพาน”

ต่อมาเจ้าสามพระยาได้มีโอกาสขึ้นครองราชสมบัติในพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ก็ได้ทรงสถาปนา พระยาपाल เป็นพระมหาธรรมราชาธิราชครองเมือง “ชัยนาทสองแคว” ซึ่งเป็นการเรียกนามเมืองที่แปลกออกไปจากเดิมคือ มีลักษณะเป็นการครองเมืองคู่

ในช่วงนี้ พระบรมราชาธิราชที่ 2 มีพระราชบุตรคือพระรามเสวย ก็เตรียมสถาปนาเป็นกษัตริย์สืบราชบัลลังก์ และมีโอกาสที่พระยุทธิษฐิระราชบุตรของพระมหาธรรมราชาธิราชบรมपाल ผู้ครองเมืองชัยนาทสองแควจะรั้งตำแหน่งอุปราชต่อ แต่ในที่สุดเมื่อพระรามเสวยขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1991 ในพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็มีได้แต่งตั้งพระยุทธิษฐิระเป็นอุปราช ดังนั้น พระยุทธิษฐิระจึงเข้าถวายตัวกับพระเจ้าติโลกราช เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีสายสัมพันธ์กันมาจากรุ่นพ่อรุ่นปู่ และนำทัพยกยึดเมืองสรลงสองแควเรื่อยมาจนถึงเมืองปากกมหรือนครสวรรค์

ในปี พ.ศ. 2008 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้กรีธาทัพเข้ายึดเมืองคืนได้จนถึงเมืองสรลงสองแคว และดำเนินวิเทโศบายทางการทูต โดยการผนวชที่วัดจุฬามณี และขอบิณฑบาตเมืองเซียง เมืองศรีสัชนาลัย คืนจากพระเจ้าติโลกราช

หลังจากนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงได้ทรงรวมเมืองชัยนาทและสรลวงสอง แควเข้าด้วยกันและขนานนามเมืองใหม่เป็น “เมืองพระพิษณุโลก” ในฐานะศูนย์อำนาจกลุ่มหัวเมือง ฝ้ายเหนือตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ดังนั้น เมืองพิษณุโลกตกมาถึงช่วงปี พ.ศ. 2112-2127 อันเป็นช่วงเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงครองเมืองพิษณุโลกนั้น “เขาสมอแครง” น่าที่จะเป็นแหล่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญ อีกแหล่งหนึ่งที่มีชื่อเป็นเพียง “แหล่งสื่อสาร” เท่านั้น แต่น่าที่จะเป็นแหล่งสื่อสารกำลังพลและฝึกปรือกำลังพลด้วย โดยหากพิจารณาจากคติทางการเรียนรู้ในศิลปการสงคราม การเรียนรู้ตำราพิชัยสงคราม และการเรียนรู้อาวุธศึกษา ที่อาศัยรับเรียนจากสำนักดาบและสำนักเรียนที่มักปรากฏอยู่ทั่วไปในสมัยนั้นว่า เกิดมาจาก “วัด” และปรากฏหลักฐานบนเขาสมอแครงว่า มีซากวัดอย่างน้อย 7 วัด อยู่บนเขาไม่ว่าจะเป็นวัดตารางเหล็ก วัดสระสองพี่น้อง วัดเจดีย์ห้ายอด วัดบนยอดเขา วัดพระบาทเขาสมอแครง เป็นต้น

หากพิจารณาในประเด็นนี้ก็จะพบว่า ทั้ง 7 วัดบนเขาต่างสามารถสื่อสารกำลังพลในลักษณะ “ข้าพระ” หรือ “ขโยมวัด” ได้เป็นจำนวนมาก และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะภูมิประเทศโดยรอบที่เป็นเนินเขากลางทุ่ง ยิ่งทำให้เห็นภาพของการเฝ้าระวังจากจุด “สูงชม” อันเป็นการต้องตามตำราพิชัยสงครามได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่เชิงเขายังมีหนองน้ำที่เรียกว่า หนองกระซอน/หนองกระทอน ยิ่งทำให้เห็นภาพของการเลี้ยงดูสัตว์สงคราม (ช้าง/ม้า/วัว/ควาย) ได้เป็นอย่างดี และการที่ปรากฏหลักฐานถึงการคงอยู่ของบ่อน้ำบนยอดเขา (สระสองพี่น้อง) ทุ่งนาบนยอดเขา (นาตายาย) ถ้าที่เก็บถ้วยชามบริเวณเชิงเขา ทำให้น่าที่จะสันนิษฐานถึงความสำคัญของการเชื่อมโยงความเป็นจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์กับการใช้ความสำคัญของการเป็นแหล่งศาสนาเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนกัน และเป็นการผูกโยงจิตใจของกำลังพลมิให้ยอมแพ้แก่ข้าศึกได้โดยง่ายได้เป็นอย่างดี การดำเนินการในส่วนนี้ ทำให้เขาสมอแครงมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้นในเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งประวัติศาสตร์สงครามและประวัติศาสตร์ศาสนา

การนี้ เขาสมอแครงและเมืองพระพิษณุโลก จึงมีความสำคัญเชื่อมโยงต่อกันมานับตั้งแต่ยุคสร้างเมืองพิษณุโลก จวบจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ด้วยความเป็นเมืองชุมชนขนาดใหญ่ และเป็นชุมชนที่อยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างเกาะตะมะเรื่อยไปจนถึงแถบอีสานเหนือและลัดเลาะมาถึงอีสานใต้ จวบจนเขมรต่ำ ทำให้เขาสมอแครงเป็นแหล่งประชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานกันได้โดยง่าย ด้วยการพิจารณาจากนิทานพื้นบ้าน อาทิ นิทานหนุมานแบกเขาฟ้ามาทิ้งตะแคงเข้าไว้ ตำนานเมืองลุ่มที่ปรากฏคลองหนองแหวน ลาดตาขาว เป็นต้น ซึ่งต้นตอของตำนานมีที่มาคล้าย ๆ กันกับตำนานหนองหารหลวงของแอ่งอารยธรรมอีสานเหนือ และตำนานเวียงกุมกามของโยนกนาคนครทางลุ่มปิง-วัง เป็นต้น

ดังนั้น นอกจากที่เขาสมอแครงจะเป็นแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนาแล้ว ยังเป็นแหล่งเชื่อมต่อที่สำคัญของการเคลื่อนไหวและเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมอีสาน/ล้านช้าง วัฒนธรรมล้านนา และวัฒนธรรมลุ่มน้ำยม-น่าน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของการผสมผสานวัฒนธรรมจาก “สามทะเล หรือสามประเทศ” ที่อาจกร่อนคำออกมาเป็น “สยามประเทศ” ก็อาจเป็นไปได้อีกด้วย (ข้อสันนิษฐานนี้ ผู้เขียนใช้ข้อค้นพบของอาจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กับของอาจารย์จิตร ภูมิศักดิ์ที่ได้รับการรวบรวมไว้ในหนังสือเสียมกุก กองทัพสยามที่ปราสาทนครวัดเป็นใคร? มาจากไหน? ไทย ลาว หรือข่า เป็นกรอบความคิดและผูกโยงกับแนวทางการเคลื่อนไหววัฒนธรรมของสามแอ่งอารยะ เพราะในสมัยนั้นอิทธิพลของขอมเองก็ยังไม่ลบหายไปโดยแท้ แต่อาจแปรความสัมพันธ์จากชนเผ่าศัตรูมาเป็นชนเผ่าที่เกี่ยวข้องกันทางเครือญาติแล้วก็เป็นไปอย่างไรก็ตามแนวคิดนี้อาจจะเป็นแนวคิดที่ผิดก็ได้)

เพราะฉะนั้น เมื่อนำตำนานและหลักฐานทั้งหมดมาผูกโยงเข้าหากัน จึงทำให้เห็นความสำคัญของเขาสมอแครงในวิถีชีวิตของคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาในยุคของพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ในช่วงสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ยุคที่พระยาจักรีและพระยาสุรสีห์ทำสงครามด้านทัพอะแซห่วนก็ขึ้น ในช่วงปลายสงครามท่านก็ได้ลอบทัพไปตั้งหลักทางแถบตำบลชมพูในปัจจุบัน ซึ่งมีระยะห่างจากพิษณุโลกประมาณ 80 กิโลเมตร โดยลอบทัพมาทางทิศตะวันออก

ซึ่งหากการเป็นเช่นนี้จริง “เขาสมอแครง” จะเป็นจุดยุทธศาสตร์ทั้งในลักษณะการเฝ้าระวังและการชุมนุมโจมตี เพื่อระวังหลังได้เป็นอย่างดี เพราะจะเป็นจุดหน่วงรั้งการลอบทัพได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางภูมิประเทศ และจุดชัยภูมิ และอาจเป็นที่มาของวีรกรรมของ “พ่อปู่ขุนเณร” ก็เป็นไปได้

ยุคที่ห้า ยุคกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากที่เมืองพิษณุโลกต้องเสียให้แก่อะแซห่วนก็แล้ว ก็เป็นไปได้ที่เมืองพิษณุโลกจะถูกยุบตัวเองจนเป็นเมืองขนาดเล็ก และได้พัฒนาตนเองอย่างช้า ๆ เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้มีการสร้างทางรถไฟขึ้นไปเองเชียงใหม่และทำให้ “เมืองพระพิษณุโลก” อยู่ในลักษณะที่เป็นเมืองพักกิ่งทางระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ และมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่จวบจนปัจจุบัน

ในส่วนของเขาสมอแครง เท่าที่สืบประวัติได้นั้น พบว่า กลุ่มชนรุ่นสุดท้ายที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาจากหลากหลายทิศไม่ว่าจะเป็นชาวราชบุรี ชาวพิจิตร และแม้แต่ชาวหล่มหรือจากแถบอีสานเหนือต่างเข้ามาหักร้างถางพงและจับจองที่ดินทำกิน ซึ่งการนี้เป็นที่น่าเสียดายว่า ได้มีการทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุ ตลอดจนทรัพยากรในป่าอาทิสมนไพรหายาก สัตว์ป่า

และต้นไม้ใหญ่ ซึ่งอาจเป็นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการหรือเหตุผลอื่นใดก็ตาม แต่ส่วนทำให้ความสำคัญของเขาเสมอแคลงทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาทางการสาธารณสุขได้สูญหายไป และบางสิ่งสูญหายไปแบบไม่สามารถนำกลับคืนมาได้

บทสรุป

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้เห็นว่า “เขาสมอแคลง” เป็นเนินเขาที่เป็นเสมือนหนึ่ง “ประตู” หรือ “Gateway” ทางอารยธรรมของสามแห่งคือ แหล่งอารยธรรมล้านนา แหล่งอารยธรรมล้านช้างหรืออีสานเหนือ และแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำยม-น่าน โดยจะพบว่า เขาสมอแคลงน่าที่จะเป็นแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ที่อาจเป็นจุดแวะพักของบรรดากลุ่มพ่อค้าวาณิชที่ค้าขายในเส้นทางระหว่างเกาะตะมะ-เขมรต่ำ (พระนครหลวง-นครวัด) จึงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนและผสมผสานวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากกลุ่มซากโบราณสถานและโบราณวัตถุบนเขา อาทิ พระพุทธรูป ศิลปทวารวดีที่มีได้มีการเคลื่อนย้ายมาจากลุ่มน้ำภาคกลาง หากแต่เป็นการสร้างขึ้นใหม่ที่วัดตารางเหล็ก (ข้อมูลจากเอกสาร) บนเขาสมอแคลง หรือรอยตราต่าง ๆ บนแผ่นอิฐที่ปรากฏบนเจดีย์คว้นบนยอดเขา ต่างก็เป็นเครื่องบอกให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางอารยธรรมที่มาผสมผสานกันจาก “สามเทศะ” ก็ได้

ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์สงคราม ยิ่งทำให้เห็นว่า เขาสมอแคลงเป็นชุมชนทางศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้ต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือศาสตร์ด้านการปกครอง องค์ความรู้ด้านศิลปศาสตร์ ได้แก่ รอยจารึกและปูนปั้น ที่ปรากฏเป็นองค์พระพุทธรูป หน้าบัน โครงสร้างอาคารสถานที่ที่เป็นสถาปัตยกรรมโบราณอันเป็นองค์ความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ องค์ความรู้ทางด้านสัตว์สงคราม (อาทิ ช้าง-คชศาสตร์ ม้า-อศวศาสตร์) นอกจากนี้ที่น่าที่จะยังมีองค์ความรู้ทางด้านอุตสาหกรรมอีก เช่น การตีดาบหรือช่างเหล็ก ช่างทอผ้า และศิลปกรรมนันทนาการ อีกเป็นต้น

องค์ความรู้เหล่านี้ ต้องปรากฏอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่เหล่านี้ และมีการผูกโยงกับ “วัด” ในฐานะที่เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กับเป็นแหล่งฝึกศึกษาเรียนรู้จากพระสงฆ์ผู้ทรงวิทยาคุณที่พำนักในอารามเหล่านี้ ซึ่งอาจเป็นไปได้อีกเช่นกันว่า อารามเหล่านี้ น่าที่จะเป็นอารามหลวงเพราะเป็นอารามที่กษัตริย์ทรงมีรับสั่งให้สร้างขึ้นเพื่อบังหน้าวัตถุประสงฆ์สำคัญคือ “ความเป็นกองคอยเหตุ” และสื่อสารให้คนในเมืองได้ทราบเพื่อเตรียมการล่วงหน้าต่อไป

ดังนั้น ซากโบราณสถานต่าง ๆ ที่ปรากฏตำนานในท้องถิ่นที่มีอยู่ จึงน่าที่จะมีที่มาและที่ไปของสิ่งเหล่านี้ทั้งสิ้น และควรแล้วที่ “ลูกหลานชาวเขาสมอแคลง” ต่างจะได้ร่วมกันลุกขึ้นมาปกป้องรักษา และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิต โดยไม่ทำลายความเป็น “คนเขาสมอแคลง” ให้สูญหายไปอีกเป็นคำรบสอง

กรณีศึกษาที่ 4 ความสัมพันธ์ประวัติเขาสมอแกลงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย

โดย ทีมลูกพนมสมอ

ความสัมพันธ์ประวัติเขาสมอแกลงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเขาสมอแกลง

เป็นศาสนสถานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทวารวดี (ละโว้) สุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์เขาสมอแกลงเชิงวิเคราะห์

ตำนานพระราชพงศาวดารเหนือระบุว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จบิณฑบาตที่หมู่บ้านพรหมณ์ที่มีแม่น้ำผ่ากลาง (คลอง โลกช้าง) แล้วได้มาหยุดฉันจึงหันเข้าที่ใต้ต้นสมอที่พนมสมอ (เขาสมอแกลง)

ต่อมาก่อนจุลศักราช 400 (ก่อน พ.ศ. 1500) พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกต้องการลงมาตีเมืองศรีสัชนาลัย จึงได้ลงมาทำสงครามกับศรีสัชนาลัย เกิดการล้มตายเป็นอันมาก กษัตริย์ของศรีสัชนาลัยในสมัยนั้นคือ พระเจ้าพุทธราช (พุทธราช) ขณะนั้นมีพระสงฆ์เป็นราชาคณะผู้ใหญ่ชื่อว่า พระพุทธโฆษาจารย์ ได้ถวายพระพรห้ามปรามขอให้สงบศึก ทั้งสองพระองค์ก็ยอมตกลง พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเห็นว่า ณ ที่แห่งนี้ สมควรที่จะสร้างเมืองเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่น จึงมีคำสั่งให้จ่านกร้องและจ่าการบุญคุมไพร่พลลงมาตรวจดูภูมิสถาน เมื่อจ่านกร้องและจ่าการบุญลงมาถึงยังบ้านที่พระพุทธเจ้าบิณฑบาต ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเหนือตอนสร้างเมืองพิษณุโลก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างใน สุขชน ชามพูนท, 2513 : 13-34) ทรงพระราชนิพนธ์มีสาระสำคัญดังนี้

“...พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ทรงพระราชดำริที่จะผูกพันกรุงศรีสัชนาลัยให้มั่นคง และเพื่อที่จะจัดการป้องกันอาณาเขตแดนละโว้อีก จึงทรงพระราชดำริเห็นว่า ควรสร้างพระนครขึ้นในที่ใกล้แม่น้ำร่วมแควแม่ยม และแม่น้ำแควตะวันออก คือตำบลปากพิง ซึ่งในเวลานั้นเรียกกันว่า 2 แคว เหมือนอย่างเมืองนครสวรรค์อีกแห่งหนึ่ง เหตุว่าแม่ยมไหลลงทางน้ำ ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า คลองพิง มาร่วมกับแควตะวันออก แล้วไหลลงแควกลางซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองพิงจรเก่าเป็นสำคัญอยู่ จึงทรงชี้แจงให้พระเจ้ากรุงศรีสัชนาลัยทรงทราบพระราชประสงค์ ในการที่จะสร้างเมืองใหม่นี้ ว่าเป็นการซึ่งจะป้องกันข้าศึกฝ่ายละโว้ขึ้นไปยังพระราชอาณาเขตกรุงศรีสัชนาลัย และคิดให้พระราชโอรสอันเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีสัชนาลัยเสด็จลงมาครองเมืองนั้น เพื่อจะได้ช่วยพระอัยกาป้องกันราชอาณาจักร แลอาศัยเหตุอีกอย่างหนึ่งว่านิทานเก่ากล่าวมาว่า

พระพุทธเจ้าได้เสด็จบิณฑบาตไปถึงที่นั่น แล้วหยุดคนที่ได้ต้นสมอ ที่เขาสมอแครง ซึ่งเดิมเรียกว่าพนมสมอ ควรจะเป็นที่ตั้งพระพุทธศาสนา จึงมีรับสั่งให้จ่านกร้องและจำการบุญ คุณกำลังไพร่พล และเสบียงอาหารลงมาตรวจดูภูมิประเทศแถบนั้น จะสมตั้งพระนครลงในแห่งที่ได้ก็ให้จัดสร้างขึ้นเมื่อจ่านกร้อง จำการบุญลงมาถึงที่ตำบลซึ่งพระพุทธเจ้าไปบิณฑบาต ซึ่งมีบ้านพราหมณ์ตั้งอยู่สองฟาก เห็นว่าเป็นที่มีลำน้ำตรงแลเป็นที่แผ่นดินราบ เป็นชัยภูมิควรที่จะตั้งเมืองได้ จึงได้เกณฑ์ไพร่พลที่มาแลพราหมณ์ ซึ่งตั้งอยู่ในที่นั้นให้ตั้งเตาเผาอิฐที่จะสร้างกำแพงเมือง แล้วกะการที่จะสร้างเมืองตามขบวนศึก คือตั้งกำแพง 2 ฟากน้ำ ก่อป้อมลงมาจากริมแม่น้ำทั้งทางเหนือน้ำใต้น้ำ 2 ฟากแล้ว มีใบบอกส่งแผนที่ขึ้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก เมื่อทรงเห็นชอบด้วยแล้วจึงโปรดให้เกณฑ์คนเมืองน่าน เมืองแพร่ เพิ่มเติมลงมาช่วย เมื่อตระเตรียมการทั้งปวงพร้อมแล้ว จึงให้พราหมณ์ทำพิธีตามไสยศาสตร์สระเกล้า รำขนง ไล่อำพวย แล้วจึงเริ่มการสร้างกำแพงเมืองในเวลาเช้าวันศุกร์ เดือน 3 ขึ้น 1 ปี ฉลู เบญจศกจุลศักราช 315 พระพุทธศาสนากาลล่วงแล้ว 1496 วัน นี่เป็นวันซึ่งนับว่าเป็นชะตาเมืองพิษณุโลก กำหนดกำแพงเมืองที่สร้างนั้นโดยยาว 50 เส้น โดยกว้างยื่นเข้าไปแต่แม่น้ำข้างละ 10 เส้น 15 วา อันกำหนดกว้างของเมืองซึ่งสร้างนี้ก็ยังคงกันอยู่กับรากกำแพงเมืองพิษณุโลก ซึ่งปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ต่างแต่ด้านสกัดเป็นข้างหนึ่งกว้างข้างหนึ่งแคบ เหตุว่านานมาสายน้ำกัดเซาะตลิ่งพังไปข้างออกไปขึ้นบ้าง จ่านกร้องสร้างข้างตะวันตก จำการบุญสร้างข้างตะวันออก ทำการแข่งกันปี 1 กับ 7 เดือน การก่อกำแพงเมืองแล้วสำเร็จ จึงส่งข่าวขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก จึงได้เสด็จยกพยุหโยธาลงมาพร้อมด้วยพระอัครมเหสี และพระราชบุตรทั้ง 2 พระองค์ ตั้งพลับพลาอยู่ไกลเมืองประมาณ 100 เส้น ครั้งเมื่อได้ทอดพระเนตรการเมืองนั้นทั่วแล้วเป็นต้องพระราชอัชฌาศัย จึงดำรัสให้การพระราชพิธีกลบार्ตแลมงคลการสร้างเมืองใหม่ แล้วทรงปรึกษาคับชีพอพราหมณ์ว่าจะขนานนามเมืองใหม่ว่าอะไรดี ชีพอพราหมณ์ผู้รู้วิทยาการทูลข้อความตามสังเกตว่า เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึงนั้นเป็นยามพิษณุ เพราะฉะนั้นขอพระราชทานขนานนามพระนครว่าเมืองพระพิษณุโลก พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกก็ชอบพระทัย...” มีข้อความในพงสาวดารเหนือกล่าวถึงการสร้างพระปรางค์ และการหล่อพระพุทธรูป มีสาระสำคัญว่า “...บัดนี้ จะว่าด้วยการพระราชกุศล อันพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้ทรงสร้างที่ในเมืองพระพิษณุโลกนั้นคือ พระองค์ให้จัดการสถาปนาพระมหาธาตุรูปปรางค์สูง 8 วา และให้สร้างวิหารทิศทั้ง 4 ทิศ มีพระระเบียงล้อมรอบ 2 ชั้น แล้วทรงพระราชดำริจะสร้างพระพุทธรูป สำหรับพระวิหารนั้น

ในเวลานั้นที่เมืองศรีสัชนาลัย ทั้งสวรรคโลก และสุโขทัย เป็นที่เลื่องลือปรากฏในการฝึกมือช่างต่าง ๆ ทั้งการทำพระพุทธรูปว่ามีฝีมือดียิ่งนัก พระองค์จึงทรงพระวิตกไปว่าถ้าจะทำแต่ด้วยฝีมือชาวเมืองเชียงแสน จะสู้พระพุทธรูปเมืองสวรรคโลกไม่ได้ ก็จะเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศประการหนึ่ง การที่พระองค์มีพระเชษานุภาพครอบงำประเทศทริภุชไชย และศรีสัชนาลัยอยู่ได้

ควรจะให้ปรากฏพระเกียรติไว้ จึงมีพระราชสารไปยังกรุงศรีสัตนาลัยขอช่างมาช่วยปั้นหุ่นพระพุทธรูป สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาลัยจึงส่งช่างพราหมณ์ที่มีฝีมือดี 5 นาย ให้มากับราชทูตมีชื่อจดหมายไว้ในหนังสือโบราณว่า ชื่อบาอินทร 1 บาพรหม 1 บาพิษณุ 1 บาราชสังข 1 บาราชกุศล 1 รวมพราหมณ์ 5 นาย ครั้นเมื่อมาถึงเมืองพระพิษณุโลกแล้ว พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกจึงได้ให้ช่างสวรรคโลก สมทบกับช่างชาวเมืองเชียงแสน แลช่างชาวเมืองหริภุญไชย ซึ่งพระองค์ให้ตามเสด็จมาก่อนแล้ว นั้น ช่วยกันปั้นหุ่นพระพุทธรูป 3 พระองค์ มีทรวดทรงสัณฐานคล้ายกัน แต่ประมาณนั้นเป็น 3 ขนาด คือ พระองค์ 1 ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่า พระพุทธชินราช หน้าตักกว้าง 5 ศอกคืบ 5 นิ้วมีเศียร อีกพระองค์ 1 เริ่มพระนามไว้ว่า พระพุทธชินสีห์ หน้าตัก 5 ศอกคืบ 4 นิ้ว อีกพระองค์ 1 เริ่มพระนามไว้ว่า พระศรีศาสดา หน้าตัก 4 ศอกคืบ 6 นิ้ว พระองค์ทรงเลือกลักษณะอาการตามชอบพระทัยให้ช่างทำคือ สัณฐานอาการน้อยอย่างพระพุทธรูปเชียงแสน ไม่เอาอย่างพระพุทธรูปในเมืองศรีสัตนาลัย เมืองสวรรคโลก แลเมืองสุโขทัย...¹

จากข้อความในพงสาวดารเหนือข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บริเวณที่ตั้งเมืองพิษณุโลกที่เขาสมอแครงนั้น เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของพราหมณ์ “...มีบ้านพราหมณ์ตั้งอยู่สองฟาก...” ดังนั้นเมืองพิษณุโลกในสมัยก่อนสมัยกรุงสุโขทัยหรือร่วมสมัยกับกรุงสุโขทัยมีพราหมณ์ตั้งชุมชนอยู่แล้วที่เขาสมอแครง ในการพิธีสร้างเมืองพิษณุโลก ก็มีการทำพิธีตามพิธีศาสนาพราหมณ์ มีความว่า “...เมื่อเตรียมการทั้งปวงพร้อมแล้ว จึงให้พราหมณ์ทำพิธีตามไสยศาสตร์ สระเกล้า รำแขนง ไล่อัมพวาย แล้วจึงเริ่มสร้างกำแพงเมือง...” ในตอนที่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเสด็จมาทอดพระเนตรเมือง และตั้งชื่อเมืองมีความว่า “...ครั้นเมื่อได้ทอดพระเนตรการเมืองนั้นทั่วแล้วเป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัย จึงดำรัสให้การพระราชพิธีกลบार्ท และมงคลการสร้างเมืองใหม่ แล้วทางปริกษาคด้วยชีพราหมณ์ว่าจะขนานนามเมืองใหม่ว่าคืออะไรดี ชีพพราหมณ์ผู้รู้วิทายากราบทูลข้อความตามสังเกตว่า เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาถึงนั้นเป็นยามพิษณุ... ขอขนานนามพระนครว่า เมืองพระพิษณุโลก...” และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการหล่อพระพุทธรูปว่า “...สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาลัยจึงส่งช่างพราหมณ์ที่มีฝีมือดี 5 นาย ให้มากับราชทูต มีชื่อจดหมายไว้ในหนังสือว่า ชื่อบาอินทร 1 บาพรหม 1 บาพิษณุ 1 บาราชสังข 1 และบาราชกุศล 1 รวมพราหมณ์ 5 นาย...” ข้อความนี้แสดงว่าเมืองศรีสัตนาลัย ก็มีพราหมณ์ผู้รู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ อยู่ในราชสำนักเพื่อกระทำพระราชพิธีตามศาสนาพราหมณ์และเป็นเมืองช่างฝีมือ และในสมัยนี้น่าจะมีครอบครัวพราหมณ์ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองพิษณุโลก และเมืองศรีสัตนาลัยจำนวนมากแล้ว และคงจะได้มีการตั้งชุมชนขึ้นแล้ว

¹ เมื่อครั้งสร้างพระพุทธชินราชในวันนั้น กำหนดพิธี พระองค์ได้นิมนต์พระศิริมานนทร์ละระจากสำนักสงฆ์เขาสมอแครงไปช่วยงานด้วย

ข้อมูลสนับสนุนที่น่าสนใจ ที่ทางผู้เรียบเรียงอยากจะนำเสนอฝากไว้ให้เป็นเกร็ดความรู้ ให้กับท่านผู้ที่สนใจ

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อังใน พุณศักดิ์ วรรณพงษ์, 2538 : 7-8) ได้เคยอธิบายไว้ว่า “อิทธิพลของลัทธิพราหมณ์ในศาสนาฮินดูซึ่งเดินทางมาจากยังประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ จากประเทศอินเดียได้เป็นผู้นำเข้ามาเผยแพร่ในชั้นแรก พระมหากษัตริย์ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์นั้น ยังมีสภาพเป็นมนุษย์ที่มีหน้าที่คอยปฏิบัติบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอยู่บนภูเขานอกเมือง เพื่อจะให้คุ้มครองเมืองมิให้เกิดภัยอันตราย พระชะงูผีที่สถิตย์อยู่บนภูเขานอกเมืองสุโขทัยนั้น เป็นตัวอย่างที่แลเห็นได้ชัด พราหมณ์นั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาอยู่แล้ว ได้แก่ พระศิวะ เมื่อเข้ามาเผยแพร่ศาสนาฮินดูในเอเชียอาคเนย์ ก็รับเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่บนภูเขาซึ่งมีอยู่ทั่วไปนั้นว่า เป็นองค์พระศิวะ และเพื่อให้มีกำลังสนับสนุนในการเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ ก็ได้ให้ความศักดิ์สิทธิ์แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ในที่ต่าง ๆ โดยกระทำพิธีกรรมยกให้พระมหากษัตริย์ในเขตแคว้นต่าง ๆ ขึ้นเป็นเทพเจ้า หรือเป็นเทวราช เรียกว่า ไสเลนทร์ คือ องค์พระศิวะ ความจริงพราหมณ์ในอินเดียนั้น ในการเพ็ดทูลต่อพระมหากษัตริย์ก็เรียกพระองค์ว่า เทวะหรือพระเป็นเจ้ามาแต่รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือประมาณ พ.ศ. 500 ลงมาอยู่แล้ว ลัทธินี้ได้เกิดขึ้นในดินแดนแถบที่เรียกว่า อาณาจักรศรีวิชัยและเข้าไปในเกาะชวาก่อน แล้วจึงขึ้นมาสู่กัมพูชาต่อมาก็มายังกรุงศรีอยุธยา และถ้าจะพูดกันตามทฤษฎีลัทธิที่ยังคงเหลืออยู่ในประเทศไทยเท่านั้นในปัจจุบัน เพราะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันยังเป็นพิธีพราหมณ์ ซึ่งเคยปฏิบัติกันมาแต่ก่อนทุกประการไม่มีสิ่งใดบกพร่อง และด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา จนถึงพระราชสมเด็จเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน จึงเป็นองค์ไศลเลนทร์ตามคตินี้ทุกพระองค์”

เขาสมอแคลงกับการตั้งถิ่นฐานสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 หรือประมาณปี พ.ศ. 1893 ถึง พ.ศ. 2310 ในช่วงต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ขุนหลวงพระจั่วราชวงศ์สุพรรณภูมิได้เสด็จไปเสวยครองสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจั่ว) ในปี พ.ศ. 1918 พระองค์ได้เสด็จยกกองทัพมาตีเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ได้ตั้งปรากฏหลักฐานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ อักษรนิติ (คुरुสภา, 2504 : 2-3) ว่า “...ศักราช 737 (พ.ศ. 1918) เสด็จไปเมืองพิษณุโลกและได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมืองและครัวอพยพมากครั้งนั้นมาก...”

จากหลักฐานข้างต้นนี้แสดงว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1918 นั้น ขุนสามแก้ว เจ้าเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ซึ่งถูกจับกุม พร้อมครอบครัวได้ถูกอพยพไปอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก

อุดม บูรณะเขตต์ (2530 : 77-79) ได้เขียนหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก กล่าวถึงชาวล้านช้าง ได้อพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองพิษณุโลกครั้งใหญ่ มีสาระสำคัญว่า "...เมื่อ ปี พ.ศ. 1971 ถึงปี พ.ศ. 1981 รวมระยะเวลา 10 ปี แคว้นล้านช้าง ซึ่งมีราชวงศ์ขุนลอ พระราชโอรสของ ขุนบรมปกครองอยู่นั้น ได้เกิดยุคเข่นขึ้นภายในราชวงศ์พระมหากษัตริย์ลาว เกิดการช่วงชิงอำนาจกันทำให้ไพร่บ้านพลเมืองเดือดร้อนระส่ำระสายขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าสามแสนไท (เจ้าอุ่นเรือน) พระราชโอรสของพระเจ้าฟ้ารุ่ง ซึ่งได้ขึ้นครองราชสมบัติในระหว่างปี พ.ศ. 1916 ถึง ปี พ.ศ. 1959 นั้น พระองค์มีมเหสี 2 องค์ คือ พระนางแก้วยอดฟ้าพระราชธิดาของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อุทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระโอรส 3 องค์คือ พระยาล้านคำแดง ท้าวใส และท้าวคำเต็ม ส่วนพระมเหสีอีกองค์หนึ่งคือ พระนางน้อยอ่อนสา พระราชธิดาของพระเจ้าเชียงใหม่ ทรงมีพระราชโอรส 3 องค์ และพระราชธิดา 5 องค์ พระเจ้าสามแสนไท (เจ้าอุ่นเรือน) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 1959 มีพระชนมายุได้ 58 พรรษา

พระเจ้าล้านคำแดง พระราชโอรสองค์ใหญ่ ได้เสวยราชแทน ในปี พ.ศ. 1959 ถึง พ.ศ. 1971 จึงได้เสด็จสิ้นพระชนม์เมื่อมีพระชนมายุได้ 53 พรรษา ทรงมีพระราชโอรส 2 องค์ คือ ท้าวพรหมทัตและท้าวยุคล ส่วนพระราชธิดาไม่ปรากฏนาม เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าพรหมทัตพระราชโอรสองค์ใหญ่ได้เสด็จเสวยราชสมบัติแทนได้ไปไม่ถึงสองปี พระนางแก้วพิมพาพระราชธิดาองค์ใหญ่ของพระเจ้าสามแสนไททรงมีอิทธิพลมาก ได้ทรงคบคิดกับพระยาคำเกิดซึ่งเป็นขู้ จับพระเจ้าพรหมทัตไปประหารชีวิตด้วยการตัดพระศอกที่ผาเดี่ยว ใกล้แม่น้ำคาน พระมหากษัตริย์ที่ขึ้นครองราชสมบัติต่อมาอีก 4 องค์คือ พระยาปากห้วยหลวง (ท้าวคำเต็ม) กับท้าวใส ซึ่งเป็นพระราชอนุชาของพระเจ้าล้านคำแดงทั้ง 2 พระองค์ พระยาไคล และพระยาเชียงสา ซึ่งต่อมาก็ถูกพระนางแก้วพิมพาสังหารเสียสิ้น ในที่สุดพระนางแก้วพิมพาต้องยกพระยาคำเกิดขู้ของพระนาง ขึ้นครองราชสมบัติแทนได้ 3 ปี ก็สิ้นพระชนม์อีกโดยฝีมือของพระนางแก้วพิมพาอีก ในปี พ.ศ. 1981 จนพวกราษฎรทนไม่ไหว จึงคุมกำลังกันจับพระนางแก้วพิมพาไปสำเร็จโทษเสียด้วย

ในระยะนั้น ลาวเกิดพิศอกกับเวียดนาม ในสมัยพระเจ้าแหลมลอย เรื่องการรบระหว่างเวียดนามกับจีน โดยเวียดนามขอให้ลาวช่วยรบกับจีน แต่ลาวกลับหันไปช่วยจีนรบเวียดนาม เวียดนามจึงคุมแค้นอยู่และกำลังจะรวบรวมพลยกมาโจมตีลาว ในปี พ.ศ. 1972 ได้มีเชื้อพระวงศ์พระมหากษัตริย์ลาวบางองค์ได้หลบหนีการจ้องล้างของพระนางแก้วพิมพาลงมาทางใต้ถึงเมืองเวียงจันทน์ ต่อมาพระนางแก้วพิมพาได้ส่งทหารติดตามมาฆ่าเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่ง จึงได้เสด็จหนีพร้อมด้วยนายบ้านชาวเวียงจันทน์ 3 พี่น้อง คือ ท้าวพาน ท้าวยวง และท้าวณร พาคัวชาว

เวียงจันทน์หลายพันคน ช้าง 30 เชือก ม้า 300 ตัว อพยพออกจากเมืองเวียงจันทน์ เลียบมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามลำน้ำโขง เข้ามาในเขตแดนไทยทางปาก (น้ำ) เทือง ถึงเขตด่านได้แบ่งครัวไว้ที่เมืองนี้อีก 250 ครัว เพื่อติดต่อข่าวจากบ้านด่าน แล้วได้เดินทางต่อมาถึงเชิงเขาขง (ปัจจุบันชื่อว่า เขากระยาง เขตติดต่อระหว่างอำเภอนครไทยกับอำเภอวังทอง) จึงให้พักไพร่พลชั่วคราว แล้วส่งคนลงมาสืบหาทำเลตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน พวกกองหน้าได้ข้ามเขาลงมาถึงที่ราบลุ่มเชิงเขาสมอแครง ได้พิจารณาเห็นเป็นสถานที่เหมาะสมเพราะดินดำดี มีทั้งป่าเขาห้วยหนองคลองบึงและที่ราบสรรพอาหารสมบูรณ์ จึงได้กลับไปบอกท่านท้าวทั้งสามและเชื้อพระวงศ์ที่ราบ ขบวนการอพยพจึงได้เดินทางต่อมาตั้งมั่นอยู่บริเวณรอบ ๆ เขาสมอแครง สร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยแปลงป่าให้เป็นนา กลายเป็นตำบลใหญ่ ต่อมาได้มีผู้คนและบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น (จนมีคำเปรียบเทียบกับ “ไก่บินไม่ตกจากหลังคา”) ในระยะนั้นได้สร้างวัดขึ้นอีกถึง 4 วัด ท่านท้าวทั้งสามพี่น้องจึงได้หารือกันว่า ควรจะแบ่งแยกครัวอพยพออกไปหาที่ทางทำมาหากินใหม่ เพราะยังมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่อีกมาก จึงได้แบ่งครัวอพยพออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกนำโดยท้าวพานพี่ชายคนใหญ่ ออกเดินทางจากเขาสมอแครงมุ่งขึ้นไปทางเหนือถึงแม่น้ำแควน้อย จึงหยุดยั้งตั้งครัวที่ปากห้วยเล็ก ๆ สายหนึ่ง (ปัจจุบันเรียกตามชื่อของท่านว่า ปากพาน) ริมแม่น้ำแควน้อยนั่นเอง (ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตอำเภอวัดโบสถ์) ส่วนที่สอง นำโดยท้าววงพี่ชายคนรอง นำครัวอพยพลงใต้ลงมาถึงลำน้ำสายหนึ่งจึงได้หยุดยั้งตั้งครัวอยู่ลำน้ำนั้น ภายหลังได้สร้างวัดขึ้นมา ลำน้ำและวัดก็ได้ชื่อตามตัวท่านคือ “คลองตายวง” และ “วัดตายวง” (ปัจจุบันนี้เพี้ยนมาเป็น “คลองตายม” และ “วัดตายม” ในเขตอำเภอบางกระทุ่ม) สำหรับท้าวณรงชายน้องชายคนเล็กนั้นให้ปกครองดูแลครัวที่เหลืออยู่ที่เขาสมอแครงนั่นเอง จนสิ้นอายุขัยที่มี นับถึงบัดนี้เป็นเวลากว่า 500 ปีแล้ว...”

ต่อมาจุลศักราช 993 ปีเถาะ ตรีศก สงครามพม่าและเขมรสงบลง สมเด็จพระเอกาทศรถ (น้องพระนเรศวร) พระราชดำเนินนมัสการรอยพระพุทธบาทเป็นอย่างไกล แต่ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินออกนอกพระราชนครไม่ รอยพระพุทธบาทเขาสมอแครง

อาณาเขตในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมัยอยุธยาเรียกว่า บ้านถมอแครง อยู่ทางทิศตะวันออกประมาณ 474 เส้น จากตัวเมือง (9 กิโลเมตร) ในสมัยธนบุรี พ.ศ. 2318 อะแซหวุ่นกี้ยกกองทัพ 30,000 คน ล้อมพิษณุโลก พระยาจักรี (ร.1) ต้องตีฝ่าวงล้อมพม่าออกมาทางเขาสมอแครงไปชมพู บ้านมุง และพักอยู่ที่เพชรบูรณ์

จัดทำ – เรียบเรียง

โดย ทีมลูกพนมสมอ

ประวัติศาสตร์พิณุลอกสมัยทวารวดี

พิณุลอกในสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 9 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 หรือปี พ.ศ. 800 ถึงปี พ.ศ. 1600 สันนิษฐานว่า พิณุลอกในสมัยทวารวดีคงจะมีการตั้งถิ่นฐานจนเป็นชุมชนขนาดใหญ่แล้วในบริเวณเมืองนครไทยและเขาสมอแครง (อำเภอวังทอง) โดยได้พบหลักฐานคือ พระพุทธรูปศิลาศิลป์ สมัยทวารวดี ที่วัดตระพังนาคบนเขาสมอแครง 2 องค์ พบใบเสมาหินแกะสลักรูปพระศุภเจดีย์และพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปสมัยทวารวดีที่วัดหน้าพระธาตุหรือวัดเหนือ อำเภอนครไทย ซึ่ง ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2526 : 126) ได้สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปศิลปทวารวดีและใบเสมาหินนี้เป็นศิลปสมัยทวารวดีตอนปลาย ฝีมือช่างชาวอีสานหรือช่างชาวพื้นเมืองพิณุลอก โดยมีการสร้างขึ้นที่นี่ หรืออาจจะมิชนย้ายมาจากอีสานโดยผ่านอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มาสู่อำเภอนครไทย แล้วเชื่อมโยงมาถึงเขาสมอแครง ในเขตอำเภอวังทอง จังหวัดพิณุลอก ในระยะต่อมา

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าในสมัยทวารวดีนั้น พิณุลอกโดยเฉพาะบริเวณเมืองนครไทย เขาสมอแครง วัดโพธิญาณ เมืองยมราชและบริเวณพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับเมืองพิณุลอกมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยทวารวดีขึ้นแล้ว

จารึกวัดยอดเขาสมอแครง

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยอยุธยา
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๒๒
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด
วัตถุจารึก	อิฐ
ลักษณะวัตถุ	แผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า
ขนาดวัตถุ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	พล.๑๐
พบเมื่อ	วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖
สถานที่พบ	พระเจดีย์ วัดยอดเขาสมอแครง อำเภอเมือง จังหวัดพิณุลอก
ผู้พบ	นายระเบียบ ตำรวล
ปัจจุบันอยู่ที่	หน่วยศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพิณุลอก
พิมพ์เผยแพร่	ครั้งแรก

ประวัติ

จารึกวัดยอดเขาสมอแครงนี้ เป็นจารึกบนแผ่นอิฐ นายระเบียบ สำรวล เจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ได้พบอยู่ในกลุ่มอิฐซากเจดีย์โบราณ บริเวณวัดร้าง ยอดเขาสมอแครง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สภาพแผ่นอิฐชำรุด เส้นอักษรลบเลือนเป็นส่วนใหญ่ นายคงเดช ประพัฒน์ทอง หัวหน้าสำนักหน่วยศิลปากรได้ส่งภาพจารึกแผ่นอิฐนี้มาให้เจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2527 นอกจากนั้น ยังมีภาพจารึกแผ่นอิฐที่เป็นเศษชิ้นเล็ก ๆ อีก 2 ภาพ พบในที่ใกล้เคียงกับจารึกวัดยอดเขาสมอแครงนี้ แต่แผ่นอิฐชำรุดมาก อ่านจับใจความไม่ได้ จึงได้นำรูปภาพมาลงไว้เป็นหลักฐาน โดยไม่อ่านแปลข้อความในจารึกนั้น

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ใน..... ใน.....
๒.ก่อนก็คก่อนก็ค
๓.เม...เจ.พืหานแลเม...เจ.พืหานแล
๔.ปรด.....ปรด.....

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ อ่าน แปล

กรณีศึกษาที่ 5 รายงานการปฏิบัติงาน ของ กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสม.ศ.)

รายงานการปฏิบัติงาน

กลุ่ม อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม อสม.ศ. กลุ่มที่ 1 อ.วังทอง จ.พิษณุโลก สถานที่ปฏิบัติงาน บริเวณเขาสมอแครง หมู่ที่ 11 ต.วังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

1. การตรวจสอบ

1.1 โบราณสถาน พระเจดีย์ใหญ่ (เจดีย์ด้วน) (หมายเลข 1 ตามแผนผัง)

พระเจดีย์ใหญ่ ตั้งอยู่บนยอดเขาสมอแครงสูงสุดทางทิศเหนือพระเจดีย์ใหญ่ได้ปฏิสังขรณ์ครั้งหลังสุดเมื่อ พ.ศ. 2528 โดยกรมศิลปากร โดยทำการขุดแต่งโบราณสถานตามหลักฐานที่ค้นพบคือเป็นพระเจดีย์ทรงลังกา มีฐานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ 3 ชั้น กว้าง 20 เมตร ยาว 20 เมตร จากนั้นจะเป็นฐานย่อแปดเหลี่ยมแล้วขึ้นเป็นองค์ระฆัง แต่ไม่พบบัลลังก์ คือจากองค์ระฆังถึงปล้องไฉนรูปแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวจัดเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยตอนปลาย หรือสมัยอยุธยาตอนต้นนั่นเอง หลักฐานนี้แสดงว่ามีการปฏิสังขรณ์มาหลายสมัย ซึ่งก็อาจเป็นสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ได้ และปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2528 นี้ มีความสูงทั้งหมดประมาณ 22 – 25 เมตร โดยการใช้อิฐของพระเจดีย์องค์เดิมก่ออิฐครอบพระเจดีย์เก่าที่ทรุดตัวลงมา สาเหตุเพราะมีการลักลอบขุดค้นหาวัตถุโบราณเจดีย์จึงทรุดตัวลงมา จวบจนทุกวันนี้เป็นเวลา 15 ปีมาแล้ว ได้มีต้นไม้และวัชพืชขึ้นหนาแน่นมาก จับเกาะติดอยู่ตามซอกอิฐและรอยแตกขององค์พระเจดีย์ ถ้าปล่อยทิ้งไว้โดยที่ไม่มีใครดูแลรักษา องค์พระเจดีย์อาจทรุดลงมาอีกในไม่ช้า

ความสำคัญของพระเจดีย์ใหญ่

ตามตำนานพงศาวดารเหนือได้เขียนไว้ว่า เจดีย์บนเขาสมอแครง ผู้สร้างคือ พระยาจิตรไวย สร้างไว้เพื่อบรรจุพระธาตุของพระอรหันต์เถระเจ้า คือ พระอุบาลีเถระ และพระกิริमानนท์เถระ ต่อมาชาวเมืองน่านมาบูรณะเป็นครั้งที่ 2 ต่อมาเจ้าเมืองน่านสร้างทับ คือบูรณะเป็นครั้งที่ 3 จากตำนานนี้แสดงว่า เจดีย์บนเขามีการสร้างซ่อมแซมบูรณะมาหลายครั้ง

1.2 โบราณสถาน สระสองพี่น้อง (หมายเลข 2 ตามแผนผัง)

สระสองพี่น้อง ตั้งอยู่บนหลังเขาสมอแครง ห่างจากพระเจดีย์ไปทางทิศใต้ประมาณ 800 เมตร ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่า ได้สันนิษฐานไว้ว่าเป็นสระขึ้นมาเพราะว่าสมัยที่สร้างพระเจดีย์ใหญ่ คงจะมีการขุดเอาดินที่สระสองพี่น้องนี้ไปปั้นอิฐเพื่อสร้างพระเจดีย์ หรือว่ามีการขุดไว้เพื่อเอาน้ำไว้ใช้ในการสร้างหรือซ่อมพระเจดีย์ก็อาจเป็นได้ สระลูกเหนือที่เข้าใจว่าเป็นสระของผู้พี่น้องนั้น มีความกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 10 เมตร สระลูกใต้ซึ่งเข้าใจว่าเป็นสระของผู้พี่น้องกว้าง 12 เมตร ยาว 12 เมตร ความลึกนั้นของเดิมตื้นเงินมาก ต่อมาเมื่อมีสำนักสงฆ์สองพี่น้องมาตั้งอยู่บริเวณสระและได้มีการขุดลอกลงไปประมาณ 5 เมตร และส่วนสระนั้นได้ปล่อยปลาและเต่าไว้ให้ประชาชนชม แต่ยังไม่มีการขุดลอกความเป็นมาของสระสองพี่น้องนี้ว่าอย่างไร ส่วนด้านใต้ติดกับสระผู้พี่น้องนั้นมีเนินดินและมีเศษอิฐเศษกระเบื้องแตกอยู่เป็นจำนวนมาก ตามความเข้าใจของผู้ตรวจสอบว่าน่าจะเป็นวิหารที่อาศัยของพระหรือเจดีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง

ความสำคัญของสระสองพี่น้อง

ตามเอกสารพงศาวดารเหนือ กล่าวว่าเมื่อพระมหาธรรมราชาลิไท สร้างพระพุทธรูปชินราชในวันนั้นได้ นิมนต์พระศิริमानนท์เถระ จากสำนักเขาสมอเคลงไปช่วยงานด้วย หลักฐานนี้แสดงว่าวัดบนเขานี้มีมาตั้งแต่ช้านานแล้ว และเนินดินที่ข้างสระแห่งนี้ก็คิดว่าคงเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์มาก่อน

อนึ่งสระสองพี่น้อง ชาววังทองเชื่อว่า เป็นสระน้ำที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทรงสร้างไว้

1.3 โบราณสถาน นาคายาย หรือนาศรีพิบูล (หมายเลข 3 ตามแผนผัง)

นาคายาย อยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ ห่างจากเจดีย์ประมาณ 1,000 เมตร อยู่ระหว่างร่องเขาซึ่งเป็นทางน้ำ มีก้อนหินใหญ่ล้อมรอบเป็นคันทามิ 2 แปลง ๆ ละ 2 ไร่ ซึ่งเป็นที่ปลูกข้าวไร่ของสองตายายซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเขาสมอเคลงนี้ แต่เดิวนั้นถ้าไม่ใช่คนพื้นนี้จะไม่รู้จัก เพราะสภาพของการเป็นนาไม่หลงเหลืออยู่เลย เพราะมีบางคนได้ไปทำลายด้วยการเอาหินไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวหรือบางคนก็เอาเครื่องจักรมาขุดไถออกไป และขุดเอาดินลูกรังไปขาย ขณะนี้ก็มีกุฏิพระที่ไม่ยอมสังกัดวัดมาตั้งที่พักรักษา และมีต้นไม้ขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงดูสภาพไม่ออก ความสำคัญส่วนนี้จึงสูญหายไป เพราะไม่มีใครสนใจและหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่มีงบประมาณมาทูลบำรุงรักษาของเก่าของโบราณจึงสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย “นาคายายหรือนาศรีพิบูลก็เรียก”

ความสำคัญของนาคายาย

ถ้ารูปลักษณะของนาคายายยังอยู่ในสภาพที่เป็นผืนนาแล้วจะดูสวยงามมาก คนรุ่นหลังได้ชมแล้วจะชมว่าคนสมัยก่อนนั้น มีความมานะและความขยันเป็นยอด มีภูมิปัญญาเป็นเยี่ยม และขึ้นชื่อว่าตายนั่น หมู่สาวสมัยนี้คงเทียบไม่ติด ในด้านการประกอบอาชีพ

1.4 โบราณสถาน พระอุโบสถ วัดตระพังนาคหรือวัดตระรางเหล็ก (หมายเลข 4 ตามแผนผัง)

พระอุโบสถแห่งนี้ เดิมทียังมีเค้าโครงที่ดูออกว่าเป็น โบสถ์โดยมีพัทสีมาและลูกนิมิตให้เห็นและมีเสาและผนังโบสถ์ดูเป็นรูปโบสถ์ที่ถูกทำลาย แต่ยังใช้การได้อยู่ โดยพระสงฆ์ที่วัดพระพุทธรูป เขาสมอเคลงยังมาใช้ทำพิธีกรรม เช่น เข้าพรรษา – ออกพรรษา และสวดกฐิน เป็นต้น ก่อนที่จะสร้างโบสถ์หลังปัจจุบันนี้ แต่น่าเสียดาย มีผู้ที่ไม่รู้คุณค่าของวัตถุโบราณ หรือว่ามีจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้ใช้เครื่องจักรไถพระอุโบสถเก่าทิ้งไป และสร้างขึ้นใหม่ทับที่เดิมสร้างมาเป็นเวลานานพอสมควรยังไม่มีทีท่าว่าจะเสร็จเมื่อใด ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านว่าพระอุโบสถที่ถูกไถทิ้งนี้คือ เจ้าของหรือพระครอบครวของพระแม่กวนอิมนั่นเอง ช้ำยังเอาเครื่องจักรไถเอาดินลูกรังไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวอีก

ความสำคัญของพระอุโบสถ วัดตระพังนาค หรือวัดตระรางเหล็ก

พระอุโบสถแห่งนี้ อาจจะใช้ในการทำสังฆกรรมเกี่ยวกับก่อสร้างวัดอุโบสถบนยอดเขา นี้เป็นส่วนมาก และอาจจะเป็นวัดที่พระศิริมานนท์ระประจำอยู่ก็อาจจะเป็นได้ ถ้าอยู่ถึงปัจจุบันนี้อาจจะมีผู้คนมาบูรณะปฏิสังขรณ์เพื่อการท่องเที่ยวที่จะดีมาก เสียหาย

ตามประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่าบนเขาสมอแครงนี้มีวัดอยู่ 7 วัด และได้กล่าวชื่อวัดตระพังนาคด้วย ก็แสดงว่าวัดนี้มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยหรือสมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว

อนึ่ง ผู้สำรวจได้เข้าไปในสถานที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อหาร่องรอยความเป็นโบสถ์เก่าแก่ แต่ก็ต้องผิดหวัง และเมื่อเสด็จลอดเข้าไปใต้อาคารก็ไปพบต้นไม้ที่กลายเป็นหินกองอยู่หลายก้อน รวมแล้วประมาณบรรพตกรุดม 6 ล้อ อาจจะได้ คิดว่าหินนี้คงมีประโยชน์บ้าง ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโปรดหาทางยับยั้ง ก่อนที่จะมีการย้ายที่เสียก่อน

1.5 โบราณสถาน รอยพระพุทธรูปจำลอง 1 (หมายเลข 5 ตามแผนผัง)

รอยพระพุทธรูปจำลอง ตั้งอยู่ข้างก้อนหินพระพุทธรูปทางทิศตะวันออกของเชิงเขา สูงจากพื้นราบประมาณ 150 เมตร อยู่ในเขตบำรุงรักษาของวัดพระพุทธรูปเขาสมอแครง พระพุทธรูปจำลองนี้แกะสลักด้วยหินทรายแผ่นหนาประมาณ 5 นิ้ว กว้าง 55 เซนติเมตร ยาว 150 เซนติเมตร ตามประวัติการสร้างศาลาคู่ หรือวัดเขาสมอแครง หรือวัดพระพุทธรูปเขาสมอแครง ในปัจจุบัน

ได้เขียนไว้ในประวัติการสร้างวัดว่า มีพระสงฆ์รูป 2 รูปเดินธุดงค์มาปักกุด เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ข้างก้อนหินใหญ่ (พระพุทธรูป) เพราะเห็นว่าเป็นที่สงบเงียบเหมาะกับผู้ทรงศีลมาก ท่านทั้งสองอยู่ที่นั่นเป็นเวลาพอสมควรก็มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสพากันมาทำบุญและมาฟังธรรมในวันธรรมะสวานะเป็นเนืองนิจ ต่อมาได้ทราบชื่อของพระธุดงค์ทั้ง 3 รูปว่า หลวงพ่อพระอุบาลีและหลวงพ่อพระศิริมานนท์ ต่อมาในปี ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) หลวงพ่อทั้งสองได้ร่วมกันเชิญชวนชาวบ้าน สร้างพระพุทธรูปขึ้นหนึ่งองค์ปางห้ามญาติ สูงประมาณ 160 เซนติเมตร หล่อด้วยดีบุกผสมสัมฤทธิ์ ชื่อพระพิภพดี เอาไว้บูชา พร้อมหล่อระฆังไว้อีกหนึ่งลูกศูนย์กลางประมาณ 14 นิ้ว และให้สร้างรอยพระพุทธรูปจำลองขึ้นในปีเดียวกัน และปีต่อมา ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) ได้จัดงานเฉลิมฉลองรอยพระพุทธรูปในวันเพ็ญเดือน 3 ติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบันนี้ และในปี พ.ศ. 2478 ชาวบ้านและพระสงฆ์ที่อาศัยในชนบทใกล้เคียง ๆ นี้ ได้ร่วมใจกันสร้างที่พำนักสงฆ์ขึ้น เป็นศาลา 2 หลัง คือหลังใหญ่กว้างประมาณ 8 เมตร ความยาวประมาณ 15 เมตร สูงประมาณ 5 เมตร (ทรงไทย - มะลิลา) มุงด้วยกระเบื้องทำด้วยไม้ เมื่อผู้แล้วจึงเปลี่ยนเป็นกระเบื้องขอทรงขนมตัด พื้นราบกับดินครั้งแรกปูลาดด้วยอิฐต่อมาฉาบด้วยปูนอาสนสงฆ์ ยกระดับประมาณ 30 เซนติเมตร ไม่มีฝาปล่อยโล่ง ใช้เป็นศาลาการเปรียญ (ศาลาบำเพ็ญบุญ) ส่วนหลังเล็ก กว้าง

ประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร มุงด้วยกระเบื้องไม้ สูงประมาณ 5 เมตร ยกพื้นสูง 1 เมตร 2 ระดับ ไม่มีฝ้าล้อม ไว้สำหรับพระสงฆ์อาศัย ชาวบ้านเรียก “วัดศาลาลูก” เป็นครั้งแรกตั้งแต่นั้นมาก็มีการรื้อถอนขยายและเปลี่ยนชื่อมาเป็น “วัดพระพุทธบาท เขาสมอแครง” ปัจจุบันนี้

ความสำคัญของรอยพระพุทธบาทจำลอง 1

เพราะเป็นรอยพระพุทธบาทคู่บ้านเขาสมอแครงมาเกือบร้อยปี และมีคนศรัทธามาก บางคนถึงกับตั้งใจไว้ว่า ถ้าข้าพเจ้าแข็งแรงดีจะมาราบสักการะเป็นประจำปีมิให้ขาด และเมื่อมาสักการะแล้วจิตใจสบาย

1.6 โบราณสถาน รอยพระพุทธบาทจำลอง 2 (หมายเลข 6 ตามแผนผัง)

รอยพระพุทธบาทจำลอง แกะสลักด้วยหินทราย ประดิษฐานอยู่ที่ศาลาข้างสำนักสงฆ์ โรงเรียน ห่างจากพระเจดีย์ประมาณ 1300 เมตร มาทางทิศตะวันออก ความกว้างของรอยพระพุทธบาท 60 เซนติเมตร หนา 4 นิ้ว ความยาว 120 เซนติเมตร ใจกลางรอยพระพุทธบาทมีรูปกงจักร และในฝ่าพระบาททั่วไปมีรูปสัตว์นา ๆ ชนิด แกะสลักติดไว้ เดิมที่รอยพระพุทธบาทนี้ อยู่ข้างโบสถ์ วัดตระพังนาค (วัดราชคิริหิรัญญารามปัจจุบัน) ได้มีชาวพินธุโลก โดยการนำของอุบาสก 2 ท่าน คือ มหาพร้อมและมหาเนียม ได้นำไปไว้ที่วัดราชบูรณะ พินธุโลก ระหว่างปี พ.ศ. 2495 – 2498 ต่อมาชาวบ้านเขาสมอแครงไม่ยอม จึงไปร้องขอกับทางจังหวัด จึงได้อามาคืนไว้ที่วัดศาลาลูก ดินบันไดขึ้นเขาปัจจุบัน ต่อมา พ.ศ. 2500 พระอาจารย์พล (หลวงตาพล) ได้ขอจากพระอุปัชฌาย์พระครูประพันธ์ ศิลคุณ เจ้าคณะอำเภอขณะนั้น มาไว้ที่สำนักสงฆ์โรงเรียนตั้งแต่นั้นมา

ความสำคัญของรอยพระพุทธบาทจำลอง 2

เป็นที่เคารพสักการะของชาววังทองและหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อถึงหน้าเดือน 3 กลางเดือน จะมีประชาชนมาเที่ยวงานนมัสการรอยพระพุทธบาทเป็นประจำ

1.7 โบราณสถานรอยพระพุทธบาทตะแคง จำลอง (หมายเลข 7 ตามแผนผัง)

รอยพระพุทธบาทตะแคง ตั้งอยู่เชิงเขาทางทิศตะวันออกของเขาสมอแครง ห่างจากพื้นล่างประมาณ 300 เมตร มีรอยพระพุทธบาทติดอยู่ที่ผนังเชิงเขาสมอแครง รอยพระพุทธบาทมีขนาดกว้าง 72 เซนติเมตร ยาว 165 เซนติเมตร มีการแกะสลักติดแผ่นหินตะแคง และอยู่บนก้อนหินซ้อนเหลียงกันหลายก้อน ครั้งแรกไม่มีบันไดขึ้น ต่อมาทางวัดได้จัดทำขึ้น รอยพระพุทธบาทตะแคงแห่งนี้ ไม่พบประวัติความเป็นมาอย่างไร มีแต่คำบอกเล่าของผู้ที่มาอยู่ก่อนว่าตั้งแต่มาก็เห็นอยู่อย่างนี้ ไม่รู้ว่าสร้างสมัยไหน แต่ความเห็นของผู้ตรวจสอบเข้าใจว่า คงสร้างสมัยเดียวกับสร้างพระเจดีย์ใหญ่ ก็อาจเป็นไปได้

ความสำคัญของรอยพระพุทธรูปบาทตะแคง

มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน เมื่อได้พบเห็นแล้วก็จะมิจิตน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปที่มีต่อสัตว์โลก และสัตว์โลกย่อมประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน เมื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน ก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ สังคมจะไม่ยุ่งเหยิง

1.9 โบราณสถาน วิหารศาลาเดี่ยว (หมายเลข 9 ตามแผนผัง)

วิหารศาลาเดี่ยว ตั้งอยู่ตีนเขาสมอแครงทางทิศตะวันออก ติดกับทางเข้าวัดพระพุทธรูปบาทเขาสมอแครง วิหารมีความกว้างประมาณ 12 เมตร ความยาวประมาณ 24 เมตร อยู่บนเนินดินสูงประมาณ 3 เมตร มีลักษณะที่พอสงเกตได้คือมีเศษกระเบื้องเศษอิฐและเศษศิลาแลงที่สันนิษฐานว่าเป็นเสาวิหารหรือที่หักสงฆ์ เพราะไม่พบเสมาและลูกนิมิตเศษอิฐต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วบริเวณเนินดิน และมีวัชพืชขึ้นปกคลุมแน่นหนามาก วิหารหรือที่หักสงฆ์แห่งนี้ มีบริเวณกว้างใหญ่พอสมควร น่าจะเป็นวัดใดวัดหนึ่งที่มีในตำนานว่าในบริเวณเขาสมอแครงมีด้วยกัน 7 วัดก็ว่าได้ และที่ด้านข้างถนนได้มีประชาชนเอาขยะมาทิ้งไว้ เพราะไม่ได้เห็นความสำคัญต่อสถานที่ และในใจกลางวิหารมีการลักลอบขุดเอาของโบราณไปนานแล้ว วิหารหรือที่หักสงฆ์นี้เข้าใจว่าคงสร้างไว้ในสมัยเดียวกันกับสร้างพระเจดีย์บนยอดเขา

ความสำคัญของวิหารศาลาเดี่ยว

เป็นโบราณสถานที่มีบริเวณกว้างใหญ่พอสมควร รองจากพระเจดีย์ อาจจะเป็นที่สำคัญทางศาสนายุคก่อนก็ได้ ผู้คนผ่านไปมาให้ความสนใจมาก คิดว่าฐานเนินดินนี้คงจะมีอะไรหลงเหลือบ้าง

1.10 โบราณสถานบ่อน้ำหิน ศาลาเดี่ยว (หมายเลข 10 ตามแผนผัง)

บ่อน้ำหินศาลาเดี่ยว ตั้งอยู่พื้นราบทางทิศตะวันออกของภูเขา ติดกับทางเข้าวัดพระพุทธรูปบาทเขาสมอแครง ห่างจากวิหารศาลาเดี่ยวประมาณ 30 เมตร เศษบ่อกว้าง 120 เซนติเมตร ความลึกประมาณ 6 เมตร ซึ่งขณะนี้บ้านเรือนประชาชนตั้งอยู่ติดกับบ่อ และได้ใช้น้ำในบ่อนี้เป็นน้ำใช้ และได้เอาพลาสติกซีเมนต์มาใส่ปากบ่อไว้ ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าที่ข้างบ่อไปทางทิศใต้ประมาณสิบกว่าเมตร มีศาลาอยู่ 1 หลัง ไม่ใหญ่เท่าไรประมาณ 6 x 10 เมตร มุงด้วยกระเบื้องไม้ยกพื้นสูงประมาณเมตรเศษ ราว พ.ศ. 2486 ทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นที่ศาลาแห่งนี้เรียกโรงเรียนศาลาเดี่ยว โดยการนำของอาจารย์จรูญ ศรีม่วง โดยรวบรวมเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสืออายุตั้งแต่ 7 – 15 ปี มาเรียนรวมกันที่ศาลาแห่งนี้ และได้อาศัยน้ำในบ่อนี้ใช้ดื่มกิน ต่อมาปี พ.ศ. 2492 โรงเรียนได้ย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนเขาสมอแครงปัจจุบัน และบ่อน้ำยังใช้อาบน้ำของชาวบ้านตลอดมา

ความสำคัญของบ่อน้ำหิน ศาลาเดี่ยว

เป็นบ่อน้ำเก่าแก่ช้านาน เป็นที่อาศัยได้ใช้และดื่มกินของชาวบ้านมาหลายยุค หลายสมัย และเรียงด้วยหินทรายอย่างดี สมควรอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังไว้ศึกษาต่อไป

1.11 โบราณสถาน บ่อตา – บ่อยาย (หมายเลข 11 ตามแผนผัง)

บ่อตา – บ่อยาย ตั้งอยู่พื้นราบติดเขาทางทิศตะวันออก อยู่ในบริเวณวัด พระพุทธบาทเขาสมอแครง ข้างถ้ำถั่วขามไปทางทิศใต้ประมาณ 20 เมตรเศษ บ่อตามีความกว้างประมาณ 170 เซนติเมตร ลึกประมาณ 6 เมตร ส่วนบ่อยายกว้างประมาณ 130 เซนติเมตร ลึกประมาณ 6 เมตร เช่นกัน บ่อตา – บ่อยาย ทั้งสองบ่อนี้เป็นบ่อที่ชาวบ้านได้ใช้สอยมาก่อนพร้อมกับทางวัดศาลาคู่เริ่มสร้างครั้งแรกเมื่อราว ร.ศ. 124 หรือ พ.ศ. 2448 เป็นต้นมา และตายายสองคนนี้เข้าใจว่าคงอาศัยอยู่ในเขาสมอแครงนี้และอาจเป็นคู่เดียวกับเจ้าของนาตายาย (นาศรีพิบูล) ก็อาจเป็นไปได้

ความสำคัญของบ่อตา – บ่อยาย

เป็นบ่อน้ำเก่าแก่ และมีความสำคัญต่อเนื่องกับการสร้างพระเจดีย์บนยอดเขาและมีความเป็นมาที่ประวัติน้ำสมอแครงมาโดยตลอด ฉะนั้นควรอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังศึกษาต่อไป

1.12 โบราณสถานบ่อทอง (หมายเลข 12 ตามแผนผัง)

บ่อทอง ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมามิได้จารึกไว้ บ่อทองตั้งอยู่พื้นราบดินเขาสมอแครงทางทิศใต้ ปัจจุบันอยู่ข้างถนนเข้าค่ายพระบรมไตรโลกนาถ และบรรจบกับถนนซอยบ่อทอง บ่อแห่งนี้ตั้งอยู่ริมทางน้ำไหล น้ำมีสีแดงเรื่อ ๆ คล้ายสีทอง จึงเรียกว่า “บ่อทอง” เคยมีครอบครัวหนึ่งมาอาศัยทำไร่สวนอยู่บริเวณบ่อแห่งนี้และได้ทำนาในช่องทางน้ำไหลแห่งนี้ และได้อาศัยบ่อแห่งนี้เป็นน้ำกินน้ำใช้พร้อมกับหมู่ชาวบ้านในซอยบ่อทองแห่งนี้ มีบางคนเล่าว่าครอบครัวที่อาศัยในพื้นที่ติดกับบ่อแห่งนี้เป็นครอบครัวที่มีวิชาอาคมในทางสัจยันต์ ได้ใช้น้ำในบ่อนี้ประกอบพิธี เช่น ทำน้ำมนต์เป็นต้น ถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง ครั้งต่อมาครอบครัวนี้ได้เสียชีวิตไปหมด และมีครอบครัวอื่นจะมาอาศัยก็ไม่สามารถอยู่ได้ เพราะพื้นที่แห่งนี้แรงมาก ทำให้อยู่ไม่สุขสบาย ส่วนทางน้ำไหลนั้นเดิมเป็นทางราบ ต่อมาราว พ.ศ. 2500 ทางการได้ก่อสร้างถนนสายพิษณุโลก – หล่มสัก ได้มาขุดเอาดินบริเวณนี้ไปก่อสร้างทาง จึงทำให้พื้นที่ในบริเวณนี้ดูเป็นหลุมบ่อผิดจากสภาพเดิม

ความสำคัญของบ่อทอง

เป็นบ่อน้ำเก่าของคนโบราณได้ขุดทำไว้ตั้งแต่สมัยที่มีผู้คนมาอาศัยอยู่เขาสมอแครงแห่งนี้ เป็นบ่อน้ำที่ได้ใช้ดื่มกินของผู้คนในซอยบ่อทองนี้ บ่อนี้มีน้ำไหลซึมอยู่ตลอดไม่แห้งขาด ควรจะอนุรักษ์ไว้ เพื่อคนรุ่นหลังไว้ดูเพื่อการศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของคนยุคก่อน ๆ ต่อไป

1.13 โบราณสถาน ถ้ำถั่วขาม (หมายเลข 13 ตามแผนผัง)

ถ้ำถั่วขามตั้งอยู่บริเวณวัดพระพุทธรบาทเขาสมอแครง ติดกับเชิงบันไดขึ้นไปนมัสการรอยพระพุทธรบาทและพุทธรถาย หรืออยู่ในบริเวณวัดศาลาลู่ ข้างพระวิหารศาลาลู่ทางทิศใต้ ในสมัยร้อยกว่าปีมาแล้วได้เล่าต่อกันมาว่า ในถ้ำแห่งนี้มีของใช้ เช่น ถั่วขามเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะมีงานบวช งานแต่งงาน ก็ได้มายืมถั่วขามในถ้ำนี้แห่งนี้ไปใช้ ต่อมาเกิดการแตกหักเสียหายไปเรื่อย ๆ บางส่วนก็มีผู้คนที่มาหยิบยืมเอาไปแล้วไม่ยอมเอามาคืน แล้วภายหลังหินได้เลื่อนลงมาปิดปากถ้ำเกือบหมดจนเข้าไปไม่ได้แล้ว และมีคนพอจะเชื่อถือได้เล่าให้ฟังว่า เคยเข้าไปในถ้ำแห่งนี้เป็นเวลานานก็ยังไม่มียี่หวางจะสิ้นสุด คงมีถั่วเข้าไปเรื่อย ๆ และในถ้ำนั้นก็มียี่พระพุทธรูปองค์ใหญ่เท่าตัวคนอยู่ในถ้ำนี้ด้วย และยังมีคนเล่าอีกว่า เคยมีคนลักขุดเอาของโบราณตั้งแต่บนถ้ำลงไปว่าได้ยินเสียงฟ้าร้องและได้ยินช้างร้องและเสียงหินเคลื่อนที่ จึงเกิดการเกรงกลัว จึงหยุดขุด มิฉะนั้นคงไม่มีให้เราได้เห็นอยู่ทุกวันนี้

ความสำคัญของถ้ำถั่วขาม

เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกที่หนึ่งที่ยังหลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้ชมและได้ศึกษา และเป็นมหัศจรรย์เมื่อมีฝนตกชุกจะมีน้ำไหลออกมาเป็นเวลาค้างหลายวัน เหมือนกับว่าน้ำไหลออกจากท่ออย่างใหญ่ทีเดียว คิดว่าภายในถ้ำแห่งนี้คงมีปล่องน้ำไหลลงจากที่ใดที่หนึ่ง ภายในส่วนบนเขา แห่งนี้

1.14 โบราณสถานถ้ำค้างคาวและถ้ำพระ (หมายเลข 14 ตามแผนผัง)

ถ้ำค้างคาวและถ้ำพระนั้น ตั้งอยู่เชิงหน้าผาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระเจดีย์ ห่างจากพระเจดีย์ประมาณ 200 เมตร เมื่อไปถึงเชิงหน้าผาและไต่ลงไปจะเห็นถ้ำพระเป็นถ้ำที่มีความกว้างประมาณ 3 เมตร อยู่ในซอกหิน ถ้ำแห่งนี้จะมีพระดินป่าหรือพระธุดงค์มาอาศัยเป็นประจำ จึงเรียกว่า “ถ้ำพระ” และในซอกถ้ำจะมีช่องเข้าไปได้อีกและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ ค้างคาวชอบเข้าไปทางพระเจดีย์ และถัดจากนั้นต่อลงมาจากถ้ำพระเล็กน้อยซึ่งเป็นที่ลาดชันมาก จะมีถ้ำค้างคาว ซึ่งเป็นหินแยกเป็นรูถ้ำเข้าไปได้ไกลพอสมควร นานมาแล้วมีค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีคนเล่าให้ฟังว่า มีชาวไร่มาเอามูลค้างคาวไปทำปุ๋ยเสมอ

ความสำคัญของถ้ำค้างคาวและถ้ำพระ

เพราะเป็นถ้ำเก่าแก่ เหมาะแก่การอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชมและศึกษา ความเป็นมาแต่ครั้งอดีต และเหมาะแก่การท่องเที่ยวและทัศนศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

1.15 โบราณสถานหนองกระซอน (หนองกระทอน) (หมายเลข 15 ตามแผนผัง)

หนองกระซอน ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ทางทิศตะวันออกของภูเขา ห่างจากวิหารศาลาเดี่ยวประมาณ 100 เมตร เดิมทีหนองกระซอนมีอาณาเขตพื้นที่ประมาณ 7 ไร่เศษ ปัจจุบันเหลืออยู่

ประมาณ 3 ไร่เศษ เพราะประชาชนได้บุกรุกเป็นที่ทำกินไปมาก หนองกระซอนแห่งนี้เดิมที่เป็นหนองตื้นเงินลึกประมาณ 1 เมตร มีคันหินกั้นน้ำทางทิศตะวันตกและเข้าใจว่าเป็นทางเดินไปตักน้ำหรือไปเอาดินมาปั้นอิฐเพื่อสร้างวิหารหรือเจดีย์ที่ใดที่หนึ่ง ในบริเวณเขาสมอเคลงแห่งนี้ ต่อมาทางการได้ขุดเอาดินไปถมที่หอสุมศพระเทพ ที่วังทอง จึงมีรูปร่างเป็นสระขึ้นมา และต่อมาได้มีประชาชนมาทำที่จัดสรรและกั้นเสริมที่ดินสูงขึ้นมากก็ดูเหมือนว่าหนองหรือสระลึกลงไปอีก ตามความเห็นของผู้สำรวจน่าจะเป็นหนองที่เอาดินไปปั้นอิฐก่อสร้างวิหารและเจดีย์ที่ใดที่หนึ่งเป็นแน่

ความสำคัญของหนองกระซอนหรือหนองกระทอน

เป็นหนองน้ำที่ชาวบ้านในย่านนี้ใช้น้ำเป็นที่ทำนาทำไร่ และเป็นที่ทำปลาเพื่อประกอบอาหารอยู่เป็นประจำ และเป็นหนองน้ำเก่าแก่ที่เกี่ยวข้องในการสร้างโบราณสถานในสมัยก่อน จึงสมควรอนุรักษ์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังไว้ดูและศึกษากันต่อไป

1.16 โบราณสถานวิหารศาลาคู่ (วัดศาลาคู่)

วิหารศาลาคู่ ตั้งอยู่ติดพื้นล่างเขาทางทิศตะวันออก อยู่ในบริเวณวัดเขาสมอเคลง ติดกับบันไดขึ้นเขาเพื่อไปนมัสการรอยพระพุทธรูป วิหารหรือวัดศาลาคู่นี้มีประวัติความเป็นมา ตามประวัติการสร้างวัดพระพุทธรูปเขาสมอเคลงว่า มีพระพุทธรูป 2 รูป มาปักกอด เพื่อเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ข้างก้อนหินใหญ่ (พระพุทธรูป) เพราะเห็นว่าเป็นที่สงบเงียบ เหมาะกับการเจริญธรรม ท่านทั้งสองอยู่ที่เขาสมอเคลงเป็นเวลานานพอสมควรก็มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสพากันมาทำบุญและมาฟังธรรมในวันธรรมสวนะเป็นเนืองนิจ ต่อมาได้ทราบชื่อของพระพุทธรูปทั้งสองรูปว่า หลวงพ่ออุบาลี และหลวงพ่อกิริมานนท์ ในปี พ.ศ. 2448 ท่านได้ร่วมกับชาวบ้านสร้างพระพุทธรูปขึ้นหนึ่งองค์ คือ พระพิภพศิขรินห้ามญาติ และในปีเดียวกันนั้นได้สร้างรอยพระพุทธรูปจำลองด้วย ต่อมาราว พ.ศ. 2478 ชาวบ้านและพระสงฆ์ที่อาศัยในชนบทใกล้ ๆ นี้ ได้ร่วมมือกันสร้างที่พำนักสงฆ์ขึ้น เป็นศาลา 2 หลัง คือ หลังใหญ่กว้างประมาณ 8 เมตร ยาวประมาณ 15 เมตร สูงประมาณ 5 เมตร (ทรงไทย - มลิลดา) มุงด้วยกระเบื้องไม้ พื้นราบติดกับดิน ครั้งแรกปูลาดเรียงด้วยอิฐ อาสสงฆ์กระดืบ สูงประมาณ 30 เซนติเมตร ไม่มีฝา กั้น ใช้เป็นศาลาบำเพ็ญบุญ ส่วนศาลาหลังที่สองอยู่ทางทิศเหนือ แนวเดียวกับหลังแรก ห่างกันประมาณ 15 เมตร กว้างประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร มุงด้วยกระเบื้องไม้เช่นกัน ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร 2 ระดับ ไม่มีฝาล้อม เอาไว้สำหรับพระสงฆ์อาศัย ชาวบ้านจึงเรียก วัดศาลาคู่เป็นครั้งแรก ตั้งแต่นั้นมาก็มีการลื้อถอนขยับขยายและสร้างขึ้นแทนใหม่ จึงเรียกว่าวิหาร สำหรับเอาไว้ รูปปั้นหลวงพ่อบุญหลวงพ่อกิริมานนท์ และพระพิภพศิขรินทุกวันนี้นี้ เพราะท่านทั้งสองนี้เป็นผู้สร้างสถานที่แห่งนี้มาก่อน

ความสำคัญของวิหารศาลาฤดู หรือวัดศาลาฤดู

เพราะเป็นวิหาร ที่มีความสำคัญในการสร้างวัดพระพุทธรูปบาทเขาสมอแครงมาเป็นครั้งแรก และเกี่ยวกับโบราณสถานเช่นรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง และพระพิภพดี และเกี่ยวกับพระอริยะสงฆ์ที่สร้างพระพุทธรูปชินราชมาพร้อมกับมีประวัติเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเจดีย์บนยอดเขาสมอแครงด้วย จึงมีความสำคัญในประวัติศาสตร์มาก จึงควรอนุรักษ์สถานที่ไว้ต่อไป

1.17 โบราณสถานเจดีย์ 5 ยอด หรือ 3 ยอด (ตามเครื่องหมายดอกจันสามดอก)

โบราณสถานเจดีย์ 5 ยอด หรือ 3 ยอด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์ใหญ่แนวเดียวกันกับสระสองพี่น้อง โดยห่างจากสระสองพี่น้องมาทางทิศใต้ประมาณ 100 เมตร เจดีย์องค์แรกซึ่งเป็นเนินดิน มีอิฐล้อมรอบ ฐานกว้างประมาณ 8 x 8 เมตร ความสูงขณะที่สำรวจนี้ราว 2 เมตร ใจกลาง ซึ่งมีหินก้อนใหญ่ ๆ อยู่ภายใน เป็นก้อนหินขนาดเท่าบาตรพระหรือเล็กกว่าเล็กน้อย ตามความเข้าใจของผู้สำรวจเข้าใจว่า เจดีย์หรือวิหารที่หักของพระสงฆ์เหล่านี้ถูกลักลอบขุดทำลายมาแล้ว และมีคนมาเอาหินอิฐก่อเรียงขึ้นมาใหม่พอให้คุณเป็น โบราณสถานต่อไป ขณะนี้มิวัชพืชขึ้นอยู่หนาแน่นมาก และเจดีย์หรือวิหารเนินดินโบราณรายเรียงต่อ ๆ กันมา มีระยะห่างกัน 30 – 50 เมตร ไล่เรียงกันลงมาตามความลาดของหลังเขาไปทางทิศใต้ บางที่ก็มีเสาศิลาแลงและกระเบื้องขอแดง บางที่ก็มีการขุดหาสิ่งของโบราณไปเป็นจำนวนมาก บางที่ก็มีการเอาเครื่องจักรขุดทำลายไปแล้วก็มี จนมีเนินดินที่สังเกตได้ว่าเป็นเจดีย์หลงเหลืออยู่สามที่เท่านั้น บางคนมักเรียกว่าเจดีย์สามยอดก็มี

ความสำคัญของเจดีย์ 5 ยอด หรือ 3 ยอด

เป็นเนินดินลักษณะเจดีย์หรือที่หักสงฆ์ (กุฎสงฆ์) เป็นโบราณสถานที่เก่าแก่มากานานสมควรลูกหลานไทยต้องอนุรักษ์มรดกของชาติไว้สืบต่อไป เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้ชมและศึกษา และน่าจะจัดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ อยู่ในความดูแลของทางการ โดยใกล้ชิด

กรณีศึกษาที่ 6 นิทานตำนานพื้นบ้าน โดย ชุมชนสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุ

นิทานตำนานพื้นบ้าน นิทานตำนานพื้นบ้านที่เล่าขานกันมา (ตามการศึกษาค้นคว้าของอานันท์ ปะชะนี) มีดังนี้

ตำนานเขาสมอแครง¹ เดิมมีเมืองใหญ่ มีบึงกว้างขวาง ในบึงมีปลาหมอตัวใหญ่ตัวหนึ่ง ชาวบ้านช่วยกันจับปลาหมอตัวใหญ่นั้น มาทำอาหารและร่วมรับประทานทุกคน มีหญิงชราคนเดียว

¹ เอกสารโครงการวิจัย สกว. และสัมภาษณ์คุณตาเรือง หนองทราย เดือนสิงหาคม 2543 ผู้บันทึก นร.ร.ร.บ้านเขาสมอแครง

เท่านั้นที่ไม่ได้รับประทาน เนื่องจากการฆ่าปลาหมอบทำให้เกิดอาเพศ ฟ้าดินบันดาลให้ผู้รับประทาน เนื้อปลาถึงแก่ความตาย และบ้านพักก็เกิดถล่มทลายเป็น “บึงราชนก” ซึ่งปัจจุบันมีเนื้อที่มากถึง 500 ไร่ เหลือโนนดินไม่ถล่มอยู่แห่งเดียว คือ บ้านพักหญิงชรา ชาวบ้านจึงเรียกว่าโนนดินนั้นว่า “หัวโนน” ในขณะที่พื้นดินกำลังถล่มทลาย พระราชาธิราชมีม้าหนีออกมาได้ที่นี้ พระหัตถ์ก็มีแหวน วงใหญ่มากติดนิ้วพระหัตถ์อยู่ 1 วง พระราชาธิราชเข้าใจว่าแหวนวงนี้ใหญ่และหนัก ทำให้เดินทางช้านางจึงถอดแหวนขว้างทิ้ง ปัจจุบันบริเวณนี้เรียกว่า “ร่องแหวนใหญ่” เมื่อขี่ม้าต่อไปได้สักครู่มีหมาแดงลี้มลงขาดใจตาย ทำให้พระเนตรเบิกกว้างและเหลือกขึ้น ปัจจุบันบริเวณที่พระราชาธิราชตาย จึงเรียกว่า “บ้านลาดตาขาว”

เมื่อเมืองถล่มจมลงได้บาดาลแล้ว ขณะนั้นหนุมานได้เหาะผ่านมาและได้มองเห็นพระธิดากำลังตกอยู่ในอันตรายจึงคิดจะช่วย ระหว่างที่หนุมานได้เหาะลงมาจะช่วยพระธิดาได้เหลือบมองเห็นภูเขาสูงหนึ่งที่สูงตระหง่านยอดเขาสูงทัดเทียมฟ้า หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เขาฟ้า” จึงเกิดความคิดขึ้นมา แล้วหนุมานก็เหาะลงไปที่เขาภูนั้น แล้วใช้หางตัดยอดเขาและแบกยอดเขานั้นเพื่อช่วยพระธิดา แต่พอหนุมานเหาะมาถึง เมื่อรู้ว่าพระธิดาสิ้นพระชนม์แล้วจึงวางยอดเขาที่แบกลงมาอยู่ในลักษณะตะแคง ชาวบ้านจึงเรียกยอดเขาภูนี้ว่า เขาตะแคง ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น เขาสมอแครง เพราะเหตุที่ว่ามีต้นสมอขึ้นอยู่ที่เขาภูนี้มาก

นิทานตำนานเจดีย์ยอดด้วน¹ สมัยก่อนมีกษัตริย์องค์หนึ่งโปรดให้สร้างเจดีย์ไว้บนยอดเขา ทหารจึงดำเนินการก่อสร้าง พอสร้างไปจนถึงช่วงที่จะทำยอด ก็เกิดฝนตกแล้วมีฟ้าผ่า ฟ้าได้ผ่าไปที่ยอดเจดีย์จะทำให้ยอดเจดีย์ที่สร้างพังลงมา กษัตริย์ก็สั่งให้ทำการซ่อมแซมและสร้างใหม่ แต่ก็ถูกฟ้าผ่าอีก เป็นอยู่อย่างนี้ถึง 7 ครั้ง 7 ครา จนทำให้เจดีย์มีสภาพเป็นยอดด้วนมาจนถึงปัจจุบัน

นิทานตำนานนาตา-ยาย และบ่อตา-ยาย² สมัยก่อนมีผิวเมียคู่หนึ่งอาศัยอยู่บนเขาอยู่กันมานานก็ยังไม่มียูก อยู่มาวันหนึ่งเกิดความคิดขึ้นมาถึงอนาคตข้างหน้าตอนแก่ชรา เพราะทั้งคู่ไม่มีลูก ใครจะมาหาให้กิน จึงเกิดความคิดที่จะทำนาบนเขา เพราะถ้าตัวเองแก่แล้วจะได้ไม่ต้องเดินขึ้นเดินลงเขาไปทำนาให้ลำบาก ทั้งคู่ก็เริ่มดำเนินการทำนาบนเขาตั้งแต่นั้น แล้วก็ขุดบ่อไว้เพื่อจะได้นำน้ำไว้ทำนา จนกลายเป็นที่มาของสถานที่ดังกล่าว

นิทานตำนานสระสองพี่น้อง³ สมัยก่อนมีพี่น้องคู่ที่ขอบทะเลาะกัน และได้หนีศึกมาอาศัยอยู่ที่เขาภูนี้ สาเหตุที่มาอาศัยอยู่ที่นี้ก็คือ ก่อนที่แม่ของทั้งสองจะตายได้สั่งเสียลูกบอกให้ไป

¹ สัมภาษณ์ นางสายทอง ปีชะนี เดือนมีนาคม 2545 ผู้บันทึก อานัติ ปีชะนี

² สัมภาษณ์ นายเกตุ บัวงาม เดือนเมษายน 2545 ผู้บันทึก อานัติ ปีชะนี

³ เอกสาร โครงการวิจัย สกว. และสัมภาษณ์ คุณชายน้อย โคลงสร้อย เดือนสิงหาคม 2543 ผู้บันทึก ด.ญ.มะลิวัลย์ บรรดาศักดิ์

ชุดหาสมบัติที่ฝังไว้บนเขาสมอแครง เพื่อจะได้เอาไวใช้เพราะว่าแม่คงจะอยู่ดูแลลูกทั้งสองไม่ได้อีกแล้ว พุดจบแม่ของทั้งสองก็สิ้นใจตาย เมื่อจัดการทำพิธีกับศพแม่เรียบร้อยแล้ว ทั้งสองก็แย่งกันตามที่ได้แม่ได้สั่งเสียไว้ พอมาถึงเขาก็พบพื้นที่ลานกว้างที่หนึ่งที่ไม่มีต้นไม้ขึ้น ก็จึงคิดว่าเป็นที่ฝังสมบัติทั้งสองต่างก็แย่งกันขุด ขุดจนเป็นบ่อแล้วทั้งคู่ก็หมดแรงจึงหยุดพัก แล้วก็คิดว่าแม่คงอยากให้เราทั้งสองสามัคคีกันจึงออกอุบายขุดสมบัติขึ้นมา เพราะว่าขุดเท่าไรก็ไม่เจอสักที แล้วตั้งแต่นั้นมาพี่น้องคู่นี้ก็รู้จักสามัคคี

นิทานตำนานเจดีย์ 3 ยอด³ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นที่ฝังนายทหารผู้สูงศักดิ์ หรือไม้อาจจะเป็นพระยาหรือขุนที่ตายในสนามรบ หรือถูกประหารเพราะกระทำผิดมณฑลเพราะเล่ากันมาว่าพบหลักประหารตรงเจดีย์นี้

นิทานตำนานบ่อข้างล้ง¹ เล่ากันมาว่าสมัยก่อนครั้งที่เขาแห่งนี้ยังเป็นป่าหนาทึบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มากมาย และมีข้างอาศัยอยู่เป็นโขลง ๆ พอช่วงหน้าแล้งหาแหล่งน้ำไม่ได้ พวกข้างและสัตว์ก็ต่างหาแหล่งน้ำกัน บังเอิญมีโขลงข้างโขลงหนึ่งผ่านมาทางนี้ ด้วยสัญชาตญาณผู้นำโขลงข้างหรือพญาข้าง ก็รู้ว่าที่ตรงนี้มีน้ำ ซึ่งเป็นที่มาของบ่อน้ำข้างล้ง และสมัยก่อนนี้ยังมีภูตดาณียอยู่บริเวณนี้ด้วย เพราะพบเห็น แต่ปัจจุบันภูตดาณียถูกทำลายและกลายเป็นเส้นทางหลวงสายพิษณุโลก-หล่มสัก

นิทานตำนานหินข้างโขลง¹ สมัยก่อนเมื่อครั้งเขาสมอแครงยังเป็นป่าหนาทึบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ ต่อมามีคนเข้ามาตั้งเป็นที่อยู่ถื่นฐาน ผู้คนก็ทำไร่ทำสวนเพื่อเป็นแหล่งอาหาร พอเข้าหน้าแล้งอาหารป่าขาดแคลน สัตว์ป่าต่างเดือดร้อน รวมทั้งข้างที่เป็นสัตว์ใหญ่ที่อาศัยอยู่ที่แห่งนี้ เมื่อข้างผ่านไปแถวที่อยู่อาศัยของผู้คนเห็นพืชผลของไรสวนของคนที่ทำไว้ ด้วยความหิวจึงเข้าไปกินพืชผลของชาวบ้าน พอชาวบ้านเห็นโขลงข้างมาทำลายพืชผลไรสวนจึงเอาปืนไลยิงด้วยความโกรธเมื่อข้างได้ยินเสียงปืนก็ตกใจก็พากันวิ่งหนีเพราะกลัวตาย

และสมัยก่อนนั้นเรื่องไสยศาสตร์ และวิชาอาคมมีดยังมีอยู่ และปรอทก็เป็นชื่อของไสยศาสตร์ประเภทหนึ่งที่มีอาคม วิธีใช้ก็คืออมใส่ปากและท่องคาถา เมื่อมีดจะไปไหนก็จะหายตัวไปที่นั่นได้ แล้วบังเอิญก็ไม่รู้ว่าใครเอาปรอทของอวิชาณีไปไว้ได้ก่อนหินใหญ่ ซึ่งพอดีกับโขลงข้างที่หนีชาวบ้านที่เอาปืนไลยิงมา แล้วหนีไปตรงก่อนหินก่อนนั้น ชาวบ้านที่ไล่ตามข้างมาก็ตามมาจนรอบเขาก็ไม่เจอ จึงสั่งว่าข้างทั้งโขลงหายไปไหนได้หาเท่าไรก็ไม่เจอ จึงพากันกลับ แล้วเหตุการณ์เช่นนี้ก็เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกจนทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ต่อมาได้มีพระครูคงค่องค์หนึ่งผ่าน

¹ สัมภาษณ์ คุณตาทอง พิรมย์แหยม เดือนมกราคม 2545 ผู้บันทึก อานันต์ ปีชะนี

มาแถวหินก้อนนั้น แล้วนั่งสมาธิเห็นของอวิชา จึงนำของอวิชาดังกล่าวออกมาจากใต้ก้อนหิน แล้วตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีชาวบ้านคนไหนเห็นโขลงช้างนี้อีกเลย

จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่บอกว่า แถวป่าบริเวณดังกล่าวจะพบก้อนหินที่มีลักษณะคล้ายช้างหมอบกับดิน จะเห็นคล้ายกับช่วงหัวและก้อนของช้างอยู่เป็นแนว ๆ ขึ้นไปบนเขา แต่ปัจจุบันมีหินที่คล้ายลักษณะดังกล่าวเพียงก้อนเดียวเท่านั้น

นิทานตำนานบ่อทอง¹ เล่ากันว่า มีพระรูดงค์มานั่งปักกฏอยู่แถวนั้น แล้วบอกให้ชาวบ้านขุด บอกว่ามีทองพอ ชาวบ้านขุดก็พบทองดังที่พระรูดงค์องค์นั้นว่า แล้วต่อมาหลุมที่ขุดได้ทองนั้นก็มึ่น้ำผุดขึ้นมา แล้วมีสีออกเหลืองแดงจาง ซึ่งต่อมาชาวบ้านนั้นมักนิยมนำน้ำในบ่อทองมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ปัจจุบันบ่อทองไม่มีน้ำดังกล่าวแล้ว เป็นบ่อที่แห้งไม่มีน้ำ

นิทานตำนานถ้ำด้วยขาม² ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นทางเข้าของเมืองลับแล และด้วยขามดังกล่าวก็เป็นของคนโบราณที่เป็นชาวเมืองลับแล ปัจจุบันถ้ำดังกล่าวนี้เข้าไปมิได้ เพราะมีก้อนหินใหญ่เลื่อนมาปิดปากถ้ำเองโดยธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่า ด้วยขามในถ้ำแห่งนี้เป็นของชาวบ้านต่างมาอาศัยขี้มไปเมื่อมีงานต่าง ๆ แต่พอขี้มไปแล้วก็ไม่ยอมเอามาคืน ถ้ำจึงปิดเอง และไม่มีใครสามารถเข้าไปได้อีกเลย เพราะเกรงกลัวอิทธิฤทธิ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะลงโทษ

กรณีศึกษาที่ 7 ภาพย้อนอดีต ซึ่งได้จากการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ทั้งจากในชุมชนและนอกชุมชน ที่เคยมีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเขาสมอแดง และนำมาวาดเป็นภาพ เพื่อให้เห็นความสมบูรณ์ ความชัดเจนจากในอดีต

¹ สัมภาษณ์ นายเกตุ บัวงาม เดือนเมษายน 2545 ผู้บันทึก อานัติ ปิชะนี

² สัมภาษณ์ คุณยายคำ จันทร์หอม เดือนพฤษภาคม 2545 ผู้บันทึก อานัติ ปิชะนี

ถ้ำถ้ำยฆาม

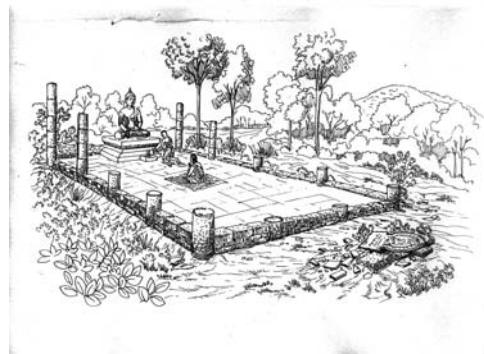
บ่อทอง

เจดีย์ด้วน

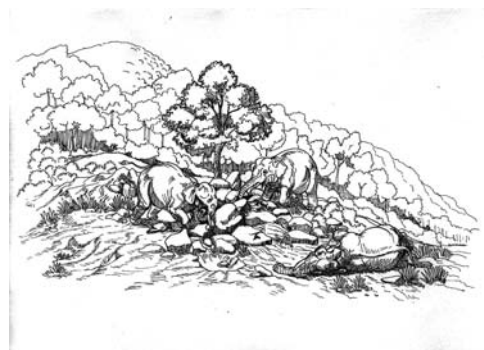
หินช้างโขลง

สระสองพี่น้อง

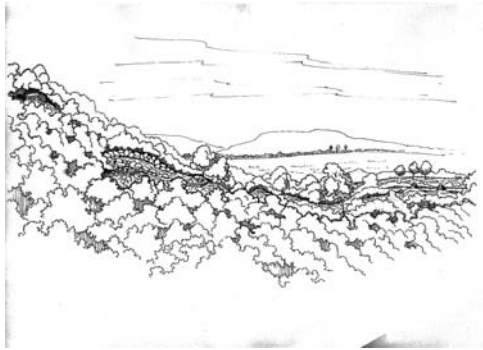

วัดตระพังนก

นาตยาย

บ่อช้างล้วง

เจดีย์ห้ายอด

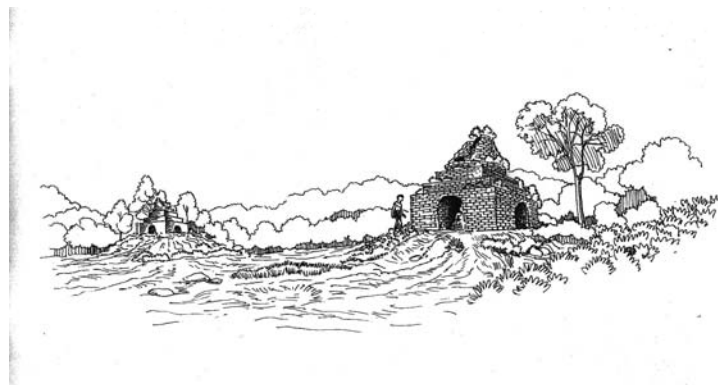
หนองกระทอน

วิหารศาลาลู่

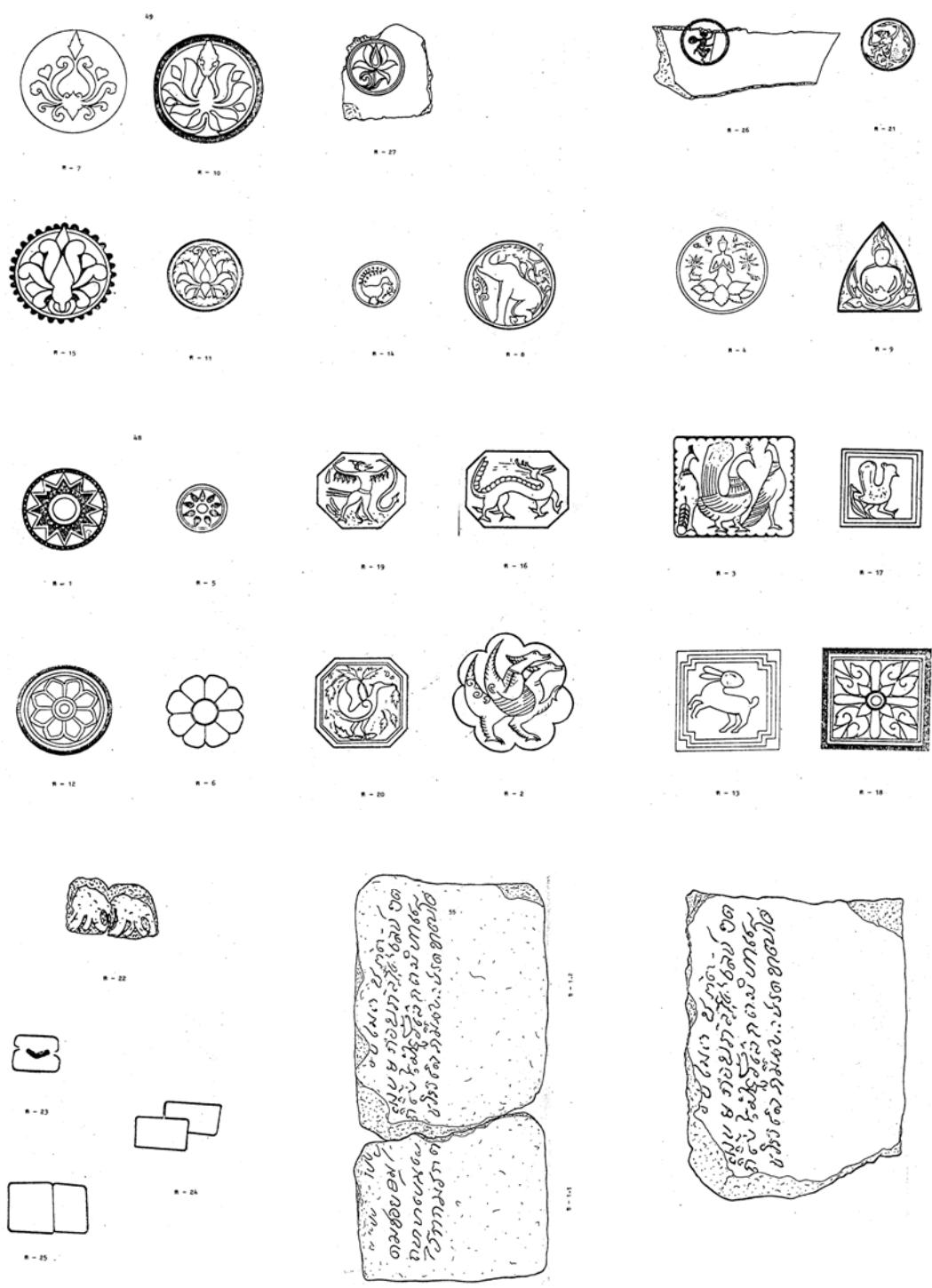

วิหารศาลาเดี่ยว

วัดตารางเหล็ก

กรณีศึกษาที่ 8 ลวดลายบนแผ่นอิฐและกระเบื้อง ซึ่งคุณระเบียบ ตำรวด นักโบราณคดี ได้คัดลอกเอาไว้ จากก้อนอิฐต่าง ๆ บนยอดเขาสมอแครง ซึ่งในขณะนี้ ยังไม่ได้ศึกษาความหมาย และความเป็นมา

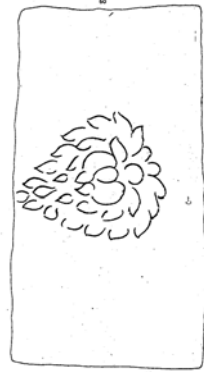

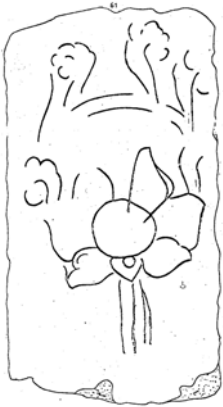
8-3

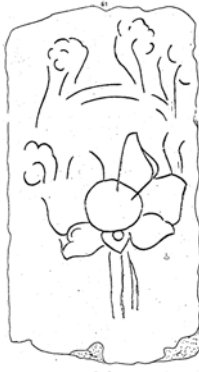
8-4

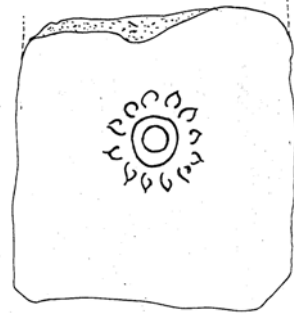
8-5

8-6

8-7

8-8

8-9

8-10

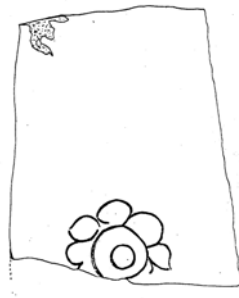
8-11

8-12

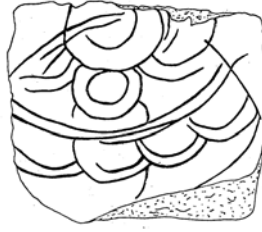
8-13

8-14

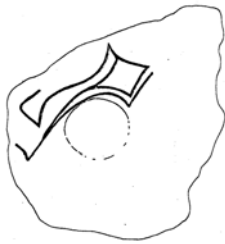
8-16

8-17

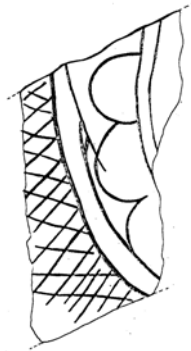
8-18

8-19

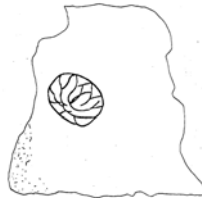
8-20

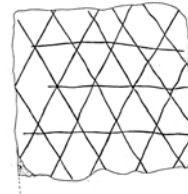
8-21

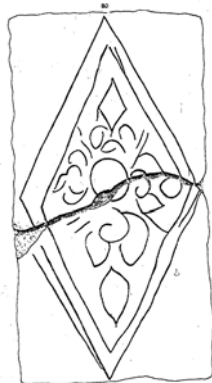
8-22

8-23

8-24

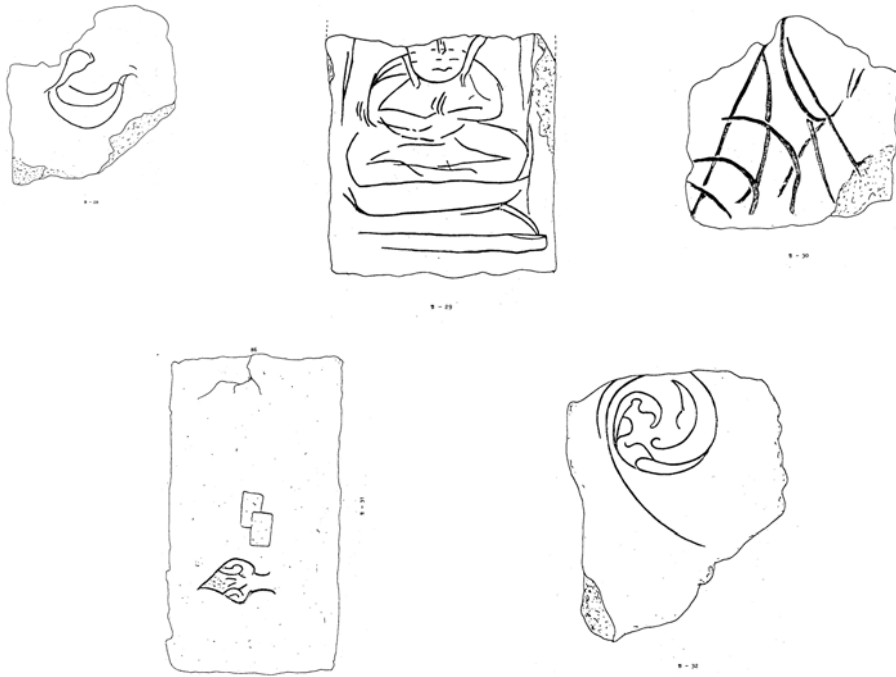
8-25

8-26

8-27

กรณีศึกษาที่ 9 นิราศเขาสมอแกลง ซึ่งได้จากการประกวดแต่งนิราศเขาสมอแกลง
โดย นักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม

นิราศเขาสมอแกลง

รางวัลชนะเลิศอันดับ 1

ภาคผนวก นิราศเขาสมอแกลง แต่งโดย นักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จุดประสงค์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน ในสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องของท้องถิ่น โดยออกภาคสนามจริง และเพื่อเป็นการสรุปรวบรวมประวัติศาสตร์ และตำนานของเขาสมอแกลงในเชิงคำกลอน เพื่อให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งตลอดจนได้รสชาติในคำประพันธ์นักศึกษาที่แต่งเข้าประกวดได้รับรางวัล 2 ท่าน และได้มอบเงินในงานวิจัยเพื่อเป็นรางวัลค่าตอบแทน

	นิราศ ยามแรมร้าง	เยาวมาลัย
เขา	สิ้นสุดสงสาร	โศกเศร้า
สมอ	สมดั่งการ	ไกลนุช นามแม่
แกลง	คิดแต่แกลงเจ้า	จิตนี้โหยหา

จิตอาลัยให้หวนรัญจวนจร
 พุทฺธที่ส่องหมองใหม่จะไกลจาก
 ขึ้นสองค้ำเดือนแก้วเศร้าวิญญา
 มียอกจากไปใจเอ๋ยสุดเผยพจน์
 สะอื้นอ่อนถอนฤทัยไม่จำนรรจ์
 วันจะจรจากกันมิทันพบ
 ไม่ทันลาภิมาร้างห่างกันไกล
 ไปด้วยงานการวิจัยให้ตระหนก
 เพื่อเผยแพร่ให้รู้แจ้งแหล่งทั้งปวง
 เพราะบ้านเมืองสองแควต่อแต่นี้
 ทุกท้องถิ่นอนุรักษ์ประจักษ์ตา
 วัฒนธรรมท้องถิ่นไม่สิ้นสูญ
 เป็นของดีก่อนเก่าฟ้าห้วงโย
 ทั้งบทเพลงกล่อมเห่ออีกเสภา
 เกร็ดนิทานตำนานเก่าเราผูกพัน
 ทั้งวิถีดาวถ้าสำคัญยิ่ง
 ว่าชาติเราเก่าแก่แต่ไรมมา
 แม้รุ่นเราไม่มีจิตคิดตระหนก
 ถ้าเหยียบย่ำชำระรอยถ้อยอาดูร
 พอรวมพลคนกล้ามาพร้อมพรุ่ง
 รอเวลาโมงตรงคงประวิง
 เราแลเห็นเช่นว่าไม่พ่ายาก
 แสนห่วงเจ้าไม่อยากจะร่อนสำออย
 ใจจะจากแต่บุษสุดสงวน
 ได้ฟังข่าวราวกับชำระกำตรอง

* นิราศลามาร้างห่างสมร
 สุดอาวรณยามจะไกลย่นา
 ดั่งจิตพรากไม่เห็นนุชสุดห้วงหา
 กรกฏาคมมาสาจะคลาดกัน
 มีกำหนดตามเวลามาหมายมั่น
 ใ้อมิ่งขวัญแต่วันเดียวเปลี่ยวหัวใจ
 เธอมาหลบหลีกหนีไปไหน
 ดูอะไร ไม่เคยเห็นช่างเป็นดวง
 ได้ประจักษ์รู้จริงสิ่งแหงนหวง
 ขอลู่ลวงสำเร็จดังเจตนา
 มีของดีควรพิทักษ์เร่งรักษา
 พัฒนาให้ยั่งยืนคงสืบไป
 เพิ่มไพบูลย์คงอยู่คู่สมัย
 ลูกหลานไทยภายภาคหน้าศึกษากัน
 การดนตรีนานาก็คงมั่น
 บันทึกกันเป็นลายลักษณ์อักษร
 ของทุกสิ่งบ่งบอกออกภาษา
 มีภาษาวัฒนธรรมโรจน์จำรูญ
 คงเสียดลัดลื่นงามเสื่อมทรามสูญ
 ไม่เกื้อกูลสมบัติชาติอนาจจริง
 ที่ยืนนั่งพอประมาณท่านชายหญิง
 ไม่หยุดนิ่งรับอาหารทานรอคอย
 สุดลำบากรำพึงจิตคิดที่ถ้อย
 ออกเศร้าสร้อยคำนึงหน้าน้ำตานอง
 นี่ยังค่วนจะจากเพื่อนเหมือนซ้ำสอง
 แสนหม่นหมองรำให้อาลัยราญ

ถึงทอมหน้าเพื่อนเคยรักจะหักห้าม
 เขาคงสุขเราสะทกอกสะท้าน
 นี่ไกลเจ้าที่พี่เฝ้ารัก
 โอ้ออกนุชสุดสุดซาข้างมาลวง
 มาหวังซำหวังซ้อนก่อนอกเหลือ
 ทั้งสองรักจะมาพราจากอารมณ์
 เพื่อนจะจากหลายเวลากว่าจะพบ
 ก่อนเคยรักเคยถนอมพร้อมห่วงใย
 พบเพื่อนใหม่ลืมเก่าเราแล้วหรือ
 ดั่งคำด้อยเพียงคิดสั้นสำคัญ
 เกิดเป็นเพื่อนคนกลางสุดหมางหม่น
 กับเพื่อนเก่าเขารักใคร่ดั่งนัยนา
 แสนรักเพื่อนคนเก่าเขามาก่อน
 ถนอมนำน้ำจิตคิดห่วงใย
 ได้ช่วยเหลือเจือจุนอุ่นในอก
 ร่วมเที่ยวเตร่เฮฮาแสนการุณย์
 เราเป็นเพื่อนคนกลางมันอย่างว่า
 เลือกที่รักมักที่ชังดั่งโบราณ
 พอคณพร้อมขึ้นรถนับได้สรรพรเสร็จ
 สุริย์ฉานแดดแจ่มแสงอุไร
 แต่เหลือวเลข้างหลังไม่เห็นเจ้า
 จะจากเจ้าไม่พบมิ่งยังอาหาร
 มิมาส่งคงโกรธพิโรธรัก
 อยู่ทางหลังคงมากลั่นคนสำคัญ
 รถวิ่งเลียบลำน้ำผ่านสาริต
 ใครจะสอนแทนหนอที่อระอา
 รถผ่านหน้าอาชีวะระอุอก
 ถ้าเจ้าตัดสลดรักจักจันรรจ์
 มองดูสาวอาชีวะระยะห่าง
 พอชมเล่นเย็นตาคราดออม
 ริมน้ำ่านปัจฉิมทิศพิศเรือนแพ

ไปเรียนทางเมืองเชียงใหม่ให้สงสาร
 ประหนึ่งปานฟ้าผ่ามากลางทรวง
 จะไกลเพื่อนให้ห่วงหนักกรักเหนหวง
 แล้วจะควงคูใครยามใคร่ชม
 ดั่งหนีเสือปะจรเข้คะเนสม
 ใครจะข่มใจเจ็บเก็บอาลัย
 เราคงจบไม่ทันล่านาสงสัย
 ทุกวันนี้กระไรเหมือนไกลกัน
 ไม่ยึดถือสัจจาว่าเสกสรร
 ไม่รักมันไยลวงเล่นเช่นทำมา
 เพื่อนคนอื่นเขาดีลั่นจนพ้นหน้า
 คบกันมานานปีแสนดีใจ
 ร่วมทุกข์ร้อนหนาวเย็นเป็นนิสัย
 ทั้งเพื่อนใหม่เขาก็ดีมีพระคุณ
 คลายวิตกเพื่อนคนใหม่ไม่เคืองขุน
 เคยคำจุนหนุนนำให้สำราญ
 เพียงคบหาเล่นเล่นเช่นกล่าวขาน
 ไม่สงสารเราบ้างหรืออย่างไร
 ก็ระเห็จจากวังจันทน์ปล้นสมัย
 ร้อนในใจยังวิตกกอกอารมณ์
 โอ้ออกเราแสนคำนึงถึงสมร
 ฤทัยถอนสะอื้นรำสุครำพัน
 สุดตระหนักเรื่องเก่าเล่าโศกศัลย์
 ยิ่งนับวันยิ่งจะห่างเริ่มร้างรา
 ใจยังคิดถึงลูกศิษย์แสนห้ำหา
 ต่างมีภาระกิจมาติดพัน
 น้ำตาตกครวญหนักกรักกระสัน
 โอ้ใครกันจะปลุกปลอบพีสุดที่ตรอม
 ให้ระครางไม่เหมือนนุชสุดถนอม
 เหมือนพะยอมยามยากหากเปรียบเปรย
 ลอยกระแสดวงคาน่าเปิดเผย

บ้างว่าดีบ้างว่าด้อยปล่อยละเลย
 เอกลักษณ์เมืองสองแควต่อแต่นี้
 จับขึ้นบกจะทิ้งถิ่นสิ้นคนตัว
 คั่งรักเราต้องพลัดสลดสลด
 มิได้ชมโฉมเจ้าทุกเช้าเย็น
 ผ่านหน้าศาลจังหวัดจัดตกแต่ง
 ให้ศาลตัดสินคดีถึงที่โบย
 ขึ้นทางใหญ่กลับรถบพจร
 รถสัญจรแน่นขนัดเลาะลัดไป
 ผ่านหลักเมืองเรื่องฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์
 ขออารักษ์หลักชัยอย่าได้แคลน
 ที่โกรธซึ่งบึงพักรังไม่ทักทาย
 แม้ได้สมอารมณ์หมายได้เธอมา
 รดวิงผ่านสะพานนเรศวร
 ใ้อรักเราเสร้านักมักสิ้นเปลือง
 เหมือนลำน่านผ่านกลางระหว่างรัก
 จะเชื่อมคลองสองฝั่งดังจินดา
 ยิ่งนับวันจะไกลกันนะงนุช
 แม้นพบอื่นดิงามข้ามเลยไป
 แลเห็นปรางค์วัดใหญ่ไม่ไกลนัก
 วอนหลวงพ่อกุ้มภัยเกาเหตุเล่าห์กล
 ทั้งวัดใหญ่วัดนางข้างวัดราช ฯ
 โบสถ์วิหารการเปรียญแนบเนียนดี
 ที่ในวัดมหาธาตุวิลาสลักษณ์
 คู่อฟ้าศาลามีที่ประจำ
 อันองค์พระพุทธรชินราช
 พระมหาธรรมราชาลิไท
 ทั้งสามองค์ลดหลั่นกันตามส่วน
 อีกเชียงแสนศรีสัตตาคัดนำมา
 ชินราชศรีศาสดาจีนสีห์
 เททองเล่นสุดแสนปรีดการมณ

ไม่เพิกเฉยขยับย้ายถ่ายเทครัว
 คงไม่มีให้เห็นเป็นสิ่งชั่ว
 แพียงกลัวคนมาฟังยังลำเค็ญ
 อนาคตไกลน้องต้องทุกเจ็ญ
 มิได้เห็นเพราะรักร้างห่างแคโดย
 ดังเขาแกล้งให้รักครวญต้องหวนโหย
 ไม่โอดโอยเหมือนตดรักสุดหนักใจ
 ออกอารมณ์คร่ำครวญต้องหวนให้
 เหมือนดั่งใครคิดขัดรักหนักดินแดน
 ประนมหัตถ์บรรจบพักรังประจักษ์แสน
 คุ่มครองรักที่หวนแหนแทนลูกยา
 ขอให้หายพิโรธเราเถิดเจ้าขา
 จะบูชามาลัยไหว้หลักเมือง
 วิโยครวญดวงจิตคิดฝันเฟื่อง
 คอยโกรธเคืองโกรธซึ่งบึงพักรัง
 มากันกักหนักจิตคิดใฝ่หา
 ไม่สมมาตรปรารถนานาน้อยใจ
 มีอาจจุดเหนี่ยวรั้งดังฝันใฝ่
 จะย้อนนโยถึงพิฤติล
 ก็ประจักษ์วันทาสถาผล
 จะประจัญบิทาเข้าราวี
 ดูโอภาสงามงดหมดทุกที่
 ทั้งทาสิตติกระจกยกมาทำ
 เป็นศรีศักดิ์อยู่ทุกยามงามคมขำ
 ล้วนแต่ล้ำเลิศค่าคู่ฟ้าไทย
 ประวัติศาสตร์ทั้งตำนานกล่าวขานไป
 โปรดเกล้าฯให้หล่อพระปฏิมา
 นายช่างล้วนสุโขทัยให้สรรหา
 ปั้นหุ่นไวยังดงามตานานิยม
 พอได้ที่ก็หลอมทองต้องผสม
 ดูขำคมทั้งสององค์จ่านใจ

แต่องค์ใหญ่ไม่ติดสัมฤทธิ์ผล
 ไม่ลดละพยายามเจ็ดขามใน
 มีประชาวผู้หนึ่งมาถึงที่
 จัดการหล่อต่อตั้งยังเพิ่มเติม
 แล้วตาแก่เดินไปไม่ไกลนัก
 จึงให้นามประชาวหายท้ายพารา
 ตรงที่ล่อยล่องสรวงขึ้นบนสรวง
 มีศาลาสร้างไว้มีไคร่นาน
 องค์พระพุทธรูปภูมิจินราช
 ด้วยทองแท้แม่หุ้มไว้ไม่ราสี
 บานประตูปึงมุกยุคของเก่า
 บานไม้แกะของแก่นำเอาไป
 ลายกนกอกเลาเสลาสลัก
 ดูเนื้อเนียนคิดสร้างไม่ร้างรา
 ผิดกับใจใครบางคนยามยลหยั่ง
 แต่ภายในลึกลับนับประเวียง
 ถ้าทราบนอกงามในก็ใครรัก
 ไม่จริงยังยื่นฝืนทำทวน
 ถ้านอกงามทราบนในไม่เข้าท่า
 แต่ดวงจิตวทวนพันประมาณ
 จะหาใครใจจริงไม่กลิ้งกลอก
 ที่รักกันจริงจึงตั้งสัญญา
 อีกวัดนางพญามีมาเก่า
 ในเบญจภาคีดินับล้าน
 พุทธคุณเมตตามหานิยม
 มีระกายผิวเลยเอ่ยวจี
 มีพระกรของเก่าท่านเล่าไว้
 จะเหลือถึงรุ่นเราเฝ้าคอยปั้น
 มีแต่พระที่เขากรูกันปรูปรอง
 หลอกกันมาหลายรุ่นคุณอาจารย์
 รดวิ้งขึ้นสะพานสูงตั้งงูจิต

หมองกลมองค์ราชาเกินปราศัย
 ให้ลองใหม่ถึงสองหนผลดังเดิม
 ไม่พูดจาพาที่ที่ฮึกเหิม
 ผู้ริเริ่มจนสำเร็จเหตุมีมา
 ได้สักพักก็ล่องหนสุดค้นหา
 มีวัดวาเตาเผาเก่าโบราณ
 คนทั้งปวงเรียกช่องฟ้าว่ากล่าวขาน
 แต่ก่อนกาลอ้างอิงสิ่งที่มี
 ดูผุดผาดสีทองผ่องเหลืองที่
 จึงเนื้อดียามมองต้องแสงไฟ
 ทั้งพระเจ้าบรมโกศโปรดเลื่อมใส
 ถวายให้วัดพระแท่นแสน โสภา
 งดงามนักของดีมีคุณค่า
 เป็นบุญตายามไครชมสุขสมใจ
 แทบบ้าคลั่งงามแต่ นอกเกิดหญิง
 ไม่เฉยนิ่งแปรเปลี่ยนหมุนเวียนวน
 เพียงเพ็ญพักตร์สิ่งปรุงแต่งแบ่งสับสน
 ล้วนแปลกปนแต่งไว้ลวงดั่งบ่วงมาร
 ดูหน้าตาเต็มแต่งดูแดงฉาน
 ไม่ขอพานพบแล้วแก้วกานดา
 ไม่ลวงหลอกเพียงเล่นเช่นคำว่า
 ก็จะมีมอชีวาจนวายปราณ
 โบราณเล่าพระดีมีสัจฐาน
 ทุกถิ่นบ้านปรารธนาว่าพระดี
 ของมีคมเขี้ยวว่าไว้ที่
 ล้วนมากมีคุณค่าค้นหา
 แดกครั้งใหญ่ราวร้อยปีดีเหลือนับ
 เหมือนเรื่องฝันกลางแดดฝนพันประมาณ
 ที่โง่งงก็เข้าโลงแล้วละหลาน
 นางพญาก็ปลอมบานตามแพลงลอย
 ให้ไปติดกับดักฟ้าหาไม้สอย

เพราะสุดเอี่ยมเหลือมล้าทำเหมือนคอย
 เห็นมัสยิดบ้านแขกแยกตลาด
 นั่งชายฝักผลไม้ไม่ปรารมณ
 ลงสะพานฝุ่นก็ฟุ้งคลุ้งถนน
 เดี่ยวชุดมดนมโคลน โยนประจาน
 ถึงทางแยกตาลเดี่ยวเหลียวหานุช
 เห็นแต่สาวพานิชย์ไม่คิดตา
 โอ้ออกเอ๋ยจะเลยร้าง ไปกลางเดือน
 คงมาเดี่ยวดังชื่อแยกแปลกมิเบา
 มาตามทางกลางฝุ่นวุ่นวายจิต
 จนถึงศูนย์ขนส่งไม่หลงลง
 เมื่อครั้งก่อนเคยมารับกับท่ารถ
 มาวันนี้ใครอื่นล่อยชื่นใจ
 ที่ตึกร้านผ่านมาเวลานี้
 ทั้งฝุ่นควันหวนจะค้ำน้ำระคาง
 รถวิ่งเรื่อยเรื่อยมาพ่าย่าแย
 ฝ้าแลแลไม่เห็นแพแซ่กัน ไป
 ถึงทางแยกแปลกใจไม่พบเจ้า
 เห็นคนอื่นเขามาคุ่ดูงามตา
 มองบิกซีห้างใหญ่ใจรำลึก
 คิดคิด ไปน่าน้อยใจชะรอยเป็น
 เคยมาซื้อข้าวของอันต้องใจ
 คงถูกใจยิ้มร่าพารัญจวน
 เธอกับควงคนใหม่ไปคูหนึ่ง
 ดั่งลงเราให้เศร้าแสนแน่นใจกาย
 สองข้างทางตึกร้านอีกบ้านช่อง
 เห็นร้านรวงปืมน้ำมันสุดพรรณา
 เห็นต้นบอนลำใหญ่ใบมันหนา
 เหมือนปากคนก่นคำว้าแกลนคลอน
 มาก่อนแคะแทะลากเหมือนปากควัน
 เรามีดีเขาจึงมาพึ่งพาล้น

แท้ก็ปล่อยให้เจ็บชำระกำกม
 ดูกระจาดร้านรวงช่วงผสม
 คนนิยมมีมากไม่ยากนาน
 หน่ายเหลือทนทำทางสร้างขนาน
 จนชาวบ้านเดือดร้อนอ่อนอุรา
 ไม่เห็นเจ้าพี่ที่สุดถวิลหา
 ทำกรีดกรายไม่เข้าท่าระอาเรา
 จนจากเรือนเหมือนว่าช่างนำเศร้า
 กำสรดแสนสุดทนเทาเปล่าเปลี่ยวทรวง
 แต่ลิขิตคำขอพอลุล่วง
 ดั่งพี่ห้วงเกรงใครเขาส่งเจ้าไกล
 คงลืมหมดแล้วกรรมมังยังหรือไม่
 คงมีใครเขารับส่งจำนนาง
 ต้องทุกข์ตรอมฤติที่ขัดขวาง
 เห็นก่อสร้างก็ต้องดหมดกำไร
 ถึงสามแยกเรือนแพมีแต่ไหน
 ถึงแยกใหญ่รถคับคั่งประดังมา
 พี่ต้องเศร้าโศกสรวยป่วนหนักหนา
 อยู่เอกาแต่พินี้หนอเวร
 ให้รู้สึกวิตกตรองต้องทุกข์เข็ญ
 ทำให้เห็นเหมือนใจเจ้าฝ้าเรรวน
 พียงให้เสื่อเจ้าฝ้าแต่สรวล
 เห็นสมควรจึงมอบให้จากใจชาย
 เจ็บแทบคลั่งซึ่งทำจริงหญิงทั้งหลาย
 คิดจนตายคนไม่จริงสิ่งสัจจา
 แต่นั่งมองสุดจะนับจับเคหา
 ตรงที่ว่างเป็นป่าแหมแหมป่าบอน
 มีเป็นป่าเป็นดงคงสลอน
 ช่างปากบอนเสียดสินีหรือคน
 เป็นรอยบันทอนถอนก่อนเป็นผล
 ยามอัปจนก็ตีจากลำบากกาย

ดั่งไม้ใหญ่วิหคก็กกกู่
 ครั้นพืชผลหล่นร่วงเป็นช่วงวาย
 ระยะเวลาเร่งรถบจร
 ถึงคับคั่งก็คล่องขึ้นล่องพา
 เขตตำบลรัฐฎีกพลิกผันหน้า
 ประเดี้ยวหนึ่งถึงโคกข้างไม่ว่างเว้น
 อันโคกข้างอันชื่อนี้มีคนเล่า
 นำพังพลายมาเลี้ยงไว้ไกลหนทาง
 พอรถข้ามลำคลองมองเหนือได้
 เขาว่ากันคือแควน้อยค่อยเอ่อล้น
 คุกกว้างขวางผิดหลักประจักษ์ยิ่ง
 พอนานปีเปลี่ยนทางกลางทุ่งนา
 เรียกปากโทกที่สองแควกระแสร่วม
 คงช้านานหลายร้อยปีที่เปลี่ยนจร
 เคยชื่อสัตว์ตรงเนไม่แปรเปลี่ยน
 ทำคนซ้าซ้าชากอยากปลดปลง ไ
 รถวิ่งฉิวลี้ลับระงับ โศก
 จนผ่านบ้านชินลาภทราบความมา
 ถึงร้องโพธิทางแยกดูแตกต่าง
 ดั่งรักเราซ่อนเร้นเช่นบังใบ
 ทั้งตูมบานผ่านทางไม่ห่างนัก
 แยกเหนือได้ออกตอกทวิ
 ไม่เห็นเลยเคยผ่านมานานนัก
 เป็นทุ่งกว้างร้างรกรกเวียนวน
 ต้องหยุดครรถไว้ติดไฟแดง
 อันแยกนี้เป็นสี่แยกแปลกใจจึง
 จะพัฒนาให้ใหญ่โตพิไลท่าน
 พุดกับทำสุดขัดกันอยู่นั้นเจียว
 รถวิ่งไวไกลตำบลสมอแข
 อันเพ็ญแขจะเกี่ยวข้องของสิ่งไร
 พอผ่านวัดเคยมารามิ่งงาน

บินมาสู่แสงผลจนเข้าสาย
 ก็สลายผกผันไม่บินมา
 ก็ค่อยผ่อนทางดีที่โอ้อ่า
 จวนเวลาฟ้าสายจะฉายเพล
 จนล่วงเลยถึงโลตัสไม่ขัดเข็ญ
 อยากรจะเห็นข้างพลายคล้ายชื่อบาง
 ครั้งพุทธเจ้าองค์นั้นเรศร์เหตุก่อสร้าง
 เรียกโคกข้างด้วยคชามาพักพล
 สูดกว้างใหญ่มิใช่คลองต้องเหตุผล
 แต่สุดทสนสายเก่าเจ้าไหลมา
 เห็นจะจริงว่าลำแควแน่นักหนา
 ก็ไปป่าบรรจบผ่านดงดอน
 ไหลมารวมทางข้างเหนือเหลือผันผ่อน
 เหมือนสมรเปลี่ยนใจไม่มั่นคง
 กลับหันเหียนเป็นสองต้องไหลลง
 ไม่อยากปลงใจเชื่อเหลือมารยา
 จิตวิโยคครวญคร่ำรำให้หา
 คูโอ้อ่าแต่เจียบเขียบยะเขียบใจ
 สองข้างทางเห็นบัวบึงจึงรำให้
 พอจะไขความในออกบออกคดี
 เป็นโคลนปลักที่ลุ่มราบทราบวิถี
 แต่ชื่อนี้แยกร้องโพธิ์โลกพิกล
 หรือโพธิ์หักเหียนหายร้ายลับสน
 จะหาต้นโพธิ์มิได้ให้ค่านึง
 ในใจแจ่มคิดเห็นเป็นที่หนึ่ง
 ว่าไปถึงอินโดจีนช่างปีนเกลียว
 ดูชาวบ้านยังอดอยากไม่อดอยากเหลือ
 นึกแล้วเปรียบปากกันครั้นบ่นไป
 แต่แลแลในจิตคิดสงสัย
 สมอใหญ่จะเกี่ยวกันฉันยังง
 ร่วมทำบุญสุนทานดังประสงค์

ครั้งผูกพัทธสีมาว่าจ่านง
 สมอเข้ไม่เห็นแม่เจ้าเข้ไซ
 ปล่อยกระต่ายหมายคอยละห้อยนาน
 ถึงทางแยกข้างทางเข้าบึงราชนก
 แต่บึงนี้มีเรื่องเล่าเก่าแก่มาก
 ทั้งพาราหนาแน่นสักแสนหมื่น
 จนนครเขตชั้นที่พลันรุ่งเรือง
 อีกชาวบ้านร้านช่องก็ฟ่องไส
 สงบสุขกันดีล้วนส่วนสำคัญ
 มาวันหนึ่งชาวประมงลงทอดแห
 นำกลับเรือนชาแหละล้างอย่างดำธา
 ยิ่งเชือดเนื้อก็เพิ่มพูนไม่สูญหมด
 ทั้งพาราได้ลื้มลองต้องหทัย
 มียายแก่อาศัยอยู่ไกลเมือง
 ไม่แผ่เผื่อเจือจุนไม่สุนทรธา
 ครั้นราตรีคนหลับระงับเงียบ
 ก็ท่อมทันลั่นหลากหลายจากแดนใด
 มีธิดารู้ความตามผลเหตุ
 ออกจากเมืองทันทีมีจ่านงค์
 ม้าก็วิ่งเหยื้อยอ่อนทอดถอนจิต
 จึงถอดแหวนทิ้งลงตรงธรณี
 มีหนูมานเหาะผ่านมาคราทราบ
 เอาตรีเพชรตัดขอยอดเขามิเบาทาน
 แต่มีทันพลันลุ่มจมคงคา
 เห็นเจ้าหญิงวิ่งม้ามาฮืดยาว
 จึงเรียกบ้านลาดดาขาวชาวบุรี
 เป็นแถวคลองมาตันอยู่ดูกระไร
 ราชนกพารามาเป็นบึง
 เหลือแต่เกาะบ้านยายเฒ่าเขาเอ็นดู
 เป็นคติโบราณท่านชี้ไว้
 อย่าข้องแวงมักมีโทษโง่คอนันต์

ในใจตรงศรัทธาผลพันประมาณ
 ดังข้างแรมร้างไกลไม่สงสาร
 ไม่โปรดปรานประทานรักเลยสักครา
 สุดวิตกดังพี่พราจากเคหา
 มีพาราราชนกเป็นบงเมือง
 ดูราบรื่นขายค้ำมาลือเลื่อง
 ก็ฟูเฟื่องเศรษฐกิจดีทุกวี่วัน
 บ้างทำไรไถนาพาสุขสันต์
 ก็คงมั่นร้างศึกเสื่อเหนื่อได้มา
 ได้ปลาหมอบเผือกแท้ให้กังขา
 เป็นภักษาในมือค้ำให้ฉ่ำใจ
 จึงแจกจ่ายให้ชิมรสกันสดไส
 กินกันไปเพลิดเพลินเกินอัตรา
 ไม่รู้เรื่องเขาใจดำทำเมินหน้า
 สุครระอาหนอชาวเมืองแค้นเคืองใจ
 เย็นสุดเปรียบเกิดฝนฟ้าสุธาไหล
 คนตักน้ำทั้งบุรีไม่มีคง
 เรื่องอาเพศจึงชี้มีว่าประสงคค์
 ก็มุ่งตรงเขาฟ้าจากธานี
 ดินก็ลุ่มตามจิตซิดจนจี
 ทุกวันนี้เรียกหนองแหวนแสนมนาน
 ก็รู้เลิศเข้าช่วยด้วยสงสาร
 แบกเหาะผ่านหวังหนูนเมืองเป็นเรื่องราว
 จึงทิ้งยอดภูผาอำปากหวา
 จนหมดลมตาเหลือกขาวคราวสิ้นใจ
 บัดเดี๋ยวนี้ลาดบัวขาวพราวฟ่องไส
 นำแปลกใจเป็นร่องควรมองดู
 ก็แสนทิ้งกว้างสุดตาน่าอดสู
 เรียกหัวโนนยังอยู่ถึงทุกวัน
 พบสิ่งใดผิดแผกแปลกเหลืออนันต์
 จนทุกวันนี้ยังยึดถือกันอื้อถึง

อันยอดเขาที่ตัดมาหาได้ไซ้
 เดิมเรียกเขาตะแคงแสร้างคำนี้
 เชื้อโบราณบานบุรีไม่คืนัก
 เชื้อไว้บ้างไม่เสียหายสหายครัน
 ที่สั่งสอนไว้ก็ศีมีถัม
 แม้นใช้เป็นของก่อนเก่าเราสหาย
 เพราะเชื้อใหม่เดินทางอย่างทุกวัน
 เดินตามหลังฝรั่งมันปล้นลำเค็ญ
 รถวิ่งเข้าเสือลากหางทางสะดวก

แต่โบราณว่าเสือชุมรุมกินคน
 ทุกวันนี้ไม่เหลือแล้วเสือสา
 จะโจนลงให้เสือกินสิ้นกายา
 ขอพลีเนื้อให้เสืออ้อมกระหิ้มว่า
 ด้วยเก็บไว้ทั้งกายใจหมายทั้งปวง
 อันวัดศรีโสภณหนทางผ่าน
 ทุกอาทิตย์มีตลาดกาเดาใหญ่โต
 ทั้งของกินของใช้มีให้ครบ
 เคยผ่านมาแข่งแข่งจริงทั้งหญิงชาย
 รถก็วิ่งนั่งนั่งยังสงสาร
 ฝ่ายเกษตรทางมือขวามาครบครัน
 ศูนย์ช่างศูนย์สหกรณ์ศูนย์วิจัย
 ศูนย์ชันสูตรโรคสัตว์จัดไว้ดี
 ชาวพิจิตรกินแพะนี้แหละหนา
 โรคแอนแทรกซ์แทรกซ้อนอ่อนอาการ
 ตามใจปากยากนานผลาญชีวิต
 ตามใจเจ้าแสนยุ่งยากลำบากใจ

ถึงเรือนจำซ้ำชอกสุดออกปาก
 เอาใจพี่ไปกักขังสักกี่วัน
 ถ้า मैं นึกคิดคดทำปดไป
 พี่ไม่ผิดมาใส่โซ่ไอ้ทรมานเขย
 ทั้งหัวใจเป็นจำเลยเฉยไม่ได้

หนุมนทิ่งไว้ไปไม่ถึง
 คูลิกซึ่งตามตำรับฉบับบรรพ์
 หลายคนมักท้วงติงสิ่งเสกสรร
 อย่าหัวรั้นดูเหตุผลกลอุบาย
 นำผสมประยุกต์ใช้ไม่เสียหาย
 ไม่เสียหายมีคุณค่าว่าที่เป็น
 แทบอัจนปนปั้นดั่งที่เห็น
 จะตกเป็นขี้ข้าอารยชน
 ดั่งคำพวกเขาบอกออกสับสน
 เดินววงนลากหางกลางพนา
 ถ้ามีบ้างคงจะดีพี่ไผ่หา
 มรณาให้ล้มคนที่ลั่นลวง
 คงโอฆามังสาเราเฝ้าหวงแหน
 กลับเพื่อปวงเพราะรักเล่ห์ทำเจโก
 อุโบสถงามตระการใหญ่อักโข
 เห็นแล้วโกลาหลคนวุ่นวาย
 แต่ก่อนแจ้งไม่รู้จบจัดแจงขาย
 ชื่อสหายขายสะดวกพวกเดียวกัน
 ส่วนราชการทั้งสองฝั่งจัดสรร
 ฟากซ้ายนั้นมีหลายส่วนล้วนมากมี
 ศูนย์ทดลองพืชไร่คู่อ้วนดี
 เมื่อครั้งโรคระบาดไม่พลาดงาน
 ดิดโรคร้ายจากพม่าน่าสงสาร
 ต้องส่งผ่านศูนย์นี้ที่วิจัย
 ตามใจตัวมักผิคิดใจ
 อย่าตามใจใครมากลำบากครัน
 ให้ลำบากดั่งจำจองหมองโศกศัลย์
 สุดจันรรจ์ขอรุณกับหล่อนเลย
 เชิญคนไก่อักขังไว้ไม่เปิดเผย
 ทำเมินเฉยชินชามากกว่าปี
 ต้องจำใจให้เขาข่มระทมที่

ต้องเจ็บแสบแปลบปวดยวดฤดี
 ศรีสุคติถัดไปไม่ไกลคูก
 สิรินครเจ้าฟ้าหญิงยั้งนบเนียน
 จะแลหาสาวสาวพวกชาวหมอ
 คิคคิคคูดสูกลมร้อนร้อนใน
 ไม่ทันนานผ่านไวม่าไกลนั้ก
 โรงเรียนเขาสมอแกลงแกล้งอภิปราย
 พอลงรถเห็นลูกศิษย์แสนคิดถึง
 พวกหนูหนูจะไปทัวร์ทั่วธานี
 ไปเมืองเก่าสุโขทัยไกลอีกโข
 ชักชวนให้ครูไปด้วยช่วยติดตาม
 ให้ศีลพรอ่อนหวานการกายหน้า
 ต้องทอดถอนร้อนรนพันประวิง
 มีนักข่าวคราวพีเดลินิวส์
 จะปิ่นเขาไหวหรือถือป้ายการ
 ก็ทักทายปราศรัยด้วยไมตรี
 นิเทศศาสตร์มาดหมายหลายกระบุง
 เห็นผู้คนเฝ้าตั้งบั้งต้อนรับ
 ข้าวต้มเครื่องเป็ลื่องทุกซ์สุขอุรา
 พอคณพร้อมออกรสบทจร
 หลายคันรถเป็นขบวนชวนวถวน
 ตามถนนหนทางไม่ร้างรก
 ได้พักหนึ่งก็หยุดรถบทจร
 ถึงบ่อทองต้องลงตรงบ่อน้ำ
 พิณิจดูสัณฐานนานอิมเอม
 เป็นของเก่าโบราณนานนักหนา
 ครั้นยามแล้งสีน้ำบ่อก็กลั่นกรอง
 หลายคนว่าทำทีจะมีแร่
 มีผู้ขอสัมปทานนานเหลือใจ
 แต่ขอบบ่กว้างยาวราวสามศอก
 คำบอกเล่าเค้าเงื่อนเหมือนแอบอิง

ดั่งเขาดิโบายใจให้ตรมตรอม
 สาธารณสุขตรงข้ามนามหวลหอม
 ทูลกระหม่อมลั่นเกล้าของเหล่าไทย
 ก็สุดท้อไม่เห็นเช่นคำไซ
 นี้กระไรไม่มีงามหรือทรมเซย
 เข้าแวงพักรวมพลพื้นเฉลย
 จนลวงเลยสองโมงกว่าไม่ซ้ำที่
 มาเข้าค่ายหมายใจจึงบั้งถึงที่
 เราวิ่งรี่เข้าไปทักประจักษ์ความ
 ฟังเสียงโห่เจ้าดีใจรีบไต่ถาม
 แต่ในงานนี้ครูอดสูจริง
 โบกมือลาหวังศิษย์คิดทุกสิ่ง
 ทำนั่งนิ่งตัดใจอาลัยราญ
 รูปร่างจิวหล่อเหลาเราสงสาร
 สุดประมาณหุ่นสำอางค์อย่างชาวกรุง
 เขารุ่นพี่จบมายังหน้าขุ่น
 เลยต้องมุ่งเป็นนักข่าวดังกล่าวมา
 มาจองจับหาของทานานหนักหนา
 รสโอชยามยากถูกปากคน
 ขึ้นเหนือก่อนรอบเขาไปไม่ลับสน
 เราสุขลั่นกองเสบียงไม่เกียงอน
 เป็นทางบกจรดสะดวกพวกสลดอน
 สุดทอดถอนหยุดทักไม่มีใครเปรม
 รีบเดินจ้ำรดหน้าหาเกษม
 ไม่เห็นเต็มเลยหนอไอ้บ่อทอง
 แต่ช้วนาคาปีไม่มีหมอง
 ออกหมองหมองดั่งสุวรรณชั้นวิไล
 สืบความแต่หนหลังยังสงสัย
 หวังจะได้สินแร่คงแท้จริง
 ความลึกลับบอกสองวาน่าเกรงกริ่ง
 ล้วนเป็นลึกลับน่าเชื่อเมื่อมองความ

เคยมีหมอสักเลขยันต์อันเก่งกาจ
 มาปลุกบ้านใกล้บ่อพ่อคนงาม
 ใช้น้ำบ่อฝนหมึกนิกพิเคราะห์
 ทั้งชาตรีอยู่ยงคงกระพัน
 พอสิ้นบุญ ไม่มีใคร ใค้อู่บ้าน
 ที่ตรงนี้ก็ว่างเปล่าเศร้าวิญญา
 มักเจ็บป่วยด้วยเจ้าที่ผู้มีฤทธิ์
 มีศาลเจ้าตั้งไว้ให้บวงบน
 ใ้อบ่ทองก็เหมือนดังเรื่องสังข์ทอง
 ให้รูปร่างตามพระสังข์ทั้งอินทรีย์
 หลงรูปรสกลิ่นเสียงเพียงปรุงแต่ง
 เห็นเจ็บตายหลายสิ้นพวกคนชวย
 รูปภายนอกพอกไว้ไซ้สิ่งมัน
 แม้พินิจไม่ผิดพลาดอาจเป็นไป
 จากบ่อทองขึ้นรถบพจร
 เขียวชะอุ่มพุ่มพฤษย์นิกเสียดาย
 สักกิโสดตามทางมากกลางเดือน
 คิดขึ้นมาคราไคยามไกลกัน
 รถจอดถื่นหินข้างโขลงสามโมงครึ่ง
 ผู้นำทางบรรยายถ้อยน้อยเวลา
 ด้วยโมโห โกรธาพยาบาท
 ปวงพังกลายเป็นหิน ไม่สิ้นเปลือง
 มีคำเล่าเด็กเข้าไปเล่นใกล้หิน
 ให้ขยาดขลาดกลัวตัวเรรวน
 พิเคราะห์คูดรูปร่างเหมือนช่างนอน
 บัดเดียนนี้ทับเสียดก่อนก็อ่อนใจ
 เหมือนดังรักไม่สมอารมณ์มาด
 ก็อย่าอยู่ให้อับอายหมายภิเปรย
 จะสาปแช่งให้เป็นหินสิ้นทั้ง
 แม้ไม่สมดังจินต์สิ้นสัตถุญา
 เห็นต้นไม้อันป่าหน้าพินิจ

แสนสามารถคงกระพันนั้นสุดถาม
 ครั้นถึงยามสักเสกลงเลขยันต์
 นานว่าเหมาะสักศีลพิธีฤทธิมหันต์
 ไม่นึกหวั่นหอกดาบคาบศิลา
 วิชาการก็สูญหายเสียดายว่า
 คนไม่กล้าครอบครองด้วยต้องมนต์
 แสนสักศีลพิธีเดชาสถาผล
 ทั้งผู้คนยำเยงเกรงฤทธิ์
 อยากรจะลองชุบคนพื้นวิถี
 ทำจะดีให้เจ้าหลงได้ตั้งงวย
 ต้องแกร่งแ่งจึงดีของทีสวย
 เหตุเพราะด้วยหลงภายนอกชอกเข้าใจ
 ย่อมแปรผันตามเวลาอย่าสงสัย
 ไม่เห็นใครคงทนพ้นความตาย
 เลียบสิ่งขจรณ์ชมพนาเวลาสาย
 นำใจหายถ้าเนาตัดควิบัดปล้น
 ใ้อัจฉเหมือนให้หวนดูป่วนปั่น
 สักก็วันจะได้พบนั่งสบตา
 พอมาถึงลงสำรวจตรวจค้นหา
 ว่าข้างป่าไปกินข้าวของชาวเมือง
 ก็ตวาดด้วยมนต์ขลังยังลือเลื่อง
 ก็หมดเรื่องข้างป่าหารบกว
 มักป่วยไข้ไม่ยลยินสิ้น โดยควน
 ไม่มาป่วนปั่นเล่นแผ่นไปไกล
 ด้วยแต่ก่อนทรายไม่ถมจมไศล
 ดูยังงังก็เป็นหินไม่คินเลย
 ถ้าแคล้วคลาดจากกัน ไกลให้เมินเฉย
 สุดเอื้อนเอ่ยสาบสรรเช่นนั้นมา
 ให้โลกรู้ว่ารักจริงหญิงหนักหนา
 ก็จงอย่าร่วมรักใครให้อับอาย
 ท่านหยิบคิดมือมาว่าดีหลาย

ช้างย่ำแป๊ะเต้แก๊กชัยให้เมื่อยกาย
 ครั้นชมเสร็จจึ้นรถจควัดเขาฯ
 ผ่านสุสานฝั่งศพต้องหลบตา
 ธรรมเนียมเงินยามตายไม่วายยุ่ง
 ดิถุเขามองแม่น้ำท่าละเอื่อน
 เปลือกที่ทางสร้างใหญ่ไม่เห็นเหมาะ
 เขาว่าเห็ดโคลนจึ้นงามยามชอบกล
 ถึงวัดเขาฯเข้าร่วมพอสมจิต
 ศาลาคูคู่ว่าเก่าเล่าไต่ยิน
 เดิมเรียกวัดศาลาคูอยู่เชิงผา
 จะสร้างแต่เมื่อไรไม่อินนาม
 มีพระพิภพดีที่เก่าแก่
 เพิ่งสูญไปค่นปีเมื่อมีงาน
 เป็นพระยืนรุ่นเก่าเขาเล่าอ้าง
 พิกบดีผู้สร้างช่างคนทำ
 ถ้าด้วยขามนามนี้มีปรากฏ
 มีถ้วขามรามไหในดินแดน
 ยามมีงานบ้านใดใครใช้สอย
 แต่ภายหลังคนใจคดหมดความดี
 ทั้งสับเปลี่ยนยกย้ายบ้างถ่ายเท
 ปากคูหาจึงปิดตายร้ายหนอทรวง
 ท่านผู้เฒ่าเข้าไปถึงในถ้ำ
 มืองค์พระปฏิมาแต่คราใด
 ทั้งลึกลับเดินทางกลางคูหา
 บ้างจึ้นไปถ้ำยายชีที่สำคัญ
 เสียตายแสนเกิดมาซ้ำไปนิต
 นี้เกิดเสียเมื่อเลขร้างห่างจนไกล
 เหมือนรักเราเศร้าแสนในแดนดิน
 ดั่งหินผามาพรากไกลในโฉมตรู
 เลยมาชมบ่อตายายข้างซ้ายมือ
 ห่างกันราวสักสิบวาพากันมอง

ต้มกินได้สบายตนพ้นโรคา
 พอทำเนาหายร้อนผ่อนหนักหนา
 พี่ระอาไม่ยอมมองต้องบิดเบือน
 พากันยุ่งหาทำเลเท่ที่ไม่เหมือน
 ตายแล้วเพื่อนยังยุ่งยากลำบากคน
 ดั่งอยู่เกาะกลางป่าชาน้ำสับสน
 ยิ่งหน้าฝนใกล้สุสานบานเต็มดิน
 พาเดินพิศชมสถานนานเสียสิ้น
 ยามนี้ลือจากถิ่นสิ้นความงาม
 เสาศาลาไม้แก่นสุดแสนงาม
 ก็เรียกตามรูปศาลามาแต่นาน
 จะสร้างแต่ครั้งใดไม่เล่าขาน
 พวกใจมารไม่เว้นโอ้เป็นกรรม
 มีชื่อข้างฐานจารึกยังนึกจำ
 เลยเรียกซ้ำกลับหายเสียตายแทน
 ยืนฟังพจน์เล่าประวัติชัดเจนแสน
 ไม่ขาดแคลนสังคโลกสุดโชคดี
 มาเยี่ยมบ่อสักเท่าไรใช้ทุกที่
 รู้วิธีลอบลักมาตักดวง
 พวกขามเปลลาดถ้วด้วยแหนหวง
 เพราะเป็นห่วงทรัพย์สิ้นจะสิ้นไป
 ลึกเหลือล้ำโอ้โง่งเป็นโรงใหญ่
 ตั้งอยู่ในไม้ไผ่ถ้วถ้วถ้วจันจรจ
 ไปทะลุถึงเขาฟ้าน่าเสกสรร
 ไม่มีใครยืนยันว่าฉันใด
 แม้นได้พิศเป็นบุญदान่าเลื่อมใส
 ทำไฉนจะยลสืบค้นดู
 ถูกปิดกั้นเสียสิ้นสุดอดดู
 รู้ทั้งรู้ที่อยู่เต็มอกวิตกตรอง
 คนอิงอ้อเก่าแก่แน่ทั้งพอง
 เดียวนี้ต้องปิดฝาไว้ปลอดภัยดี

ฟังคนเก่าเล่าไข่ม้อยไข่ม้อย
 เขาว่าขุดเมื่อครั้งเก่าเล่ามานานปี
 พอชมเสร็จขึ้นรถสลตนัก
 มาจอดริมข้างข้างทางจรพลัน
 เรียกว่าวัดศาลาเดี่ยวเที่ยวขุดค้น
 เสาววิหารพอดันหาศิลาแลง
 แต่เดิมที่มีศาลาอันครคร่า
 มีหลังเดี่ยวมุงเกลือไม้ใช้นานปี
 มีบ่อน้ำครั้งเก่าเขาขุดไว้
 ยังเหลืออยู่ไม่ตื่นเงินห่างเนินดง
 แลไปข้างกลางทุ่งไม่ยุ่งนัก
 ว่าขุดดินปั้นอิฐประดิษฐ์ซัด
 เหมือนคำเก่าเล่าไว้ในหนังสือ
 สร้างสะพานขุดบ่อก่อศาลา
 สังเกตรอบเชิงเขาลำเนาไพร
 เพราะยึดมั่นดังสัญญาค่านิยม
 จึงขึ้นรถมาต่อบ่อซ้างล้าง
 ที่ปากบ่อติดถนนคนสัญจร
 เขาเล่าขานตำนานมีขี้บั้งซัด
 มาพักค้างอ้างแรมรอนนอนทำครัว
 เกิดอดอยากหน้าแล้งน้ำแห้งหมด
 ก็บนบานศาลกล่าวเจ้าเอ็นดู
 พอน้ำไหลใสเย็นเช่นคำขอ
 ต้องฝังศพกลบไว้ไครยลยิน
 แล้วขึ้นรถรีบจรเพราะร้อนแดด
 ด้วยชั้นศิราดยาดังมรดา
 ผ่านวัดแม่กวนอิมให้ขี้ม้อยอง
 ก็เลียบปามาเดี่ยวบัดเดี่ยวใจ
 ถึงวัดสระสองพี่น้องให้หมองหม่น
 เกือบก่อนร่อนักพักผ่อนก่อนจะเดิน
 พอหายเหนื่อยเดินต่อพอกำเนา

ใครเกิดมาก็ใช้สอยสองบ่อนี้
 สร้างเจดีย์ใช้กันมาแต่ครานั้น
 มิทันพักก็ไปต่อพ่อกุณลิน
 แล้วบุกบันคูวิหารท่านชี้แจง
 เดียวนี้จนทลายสิ้นดินแอบแฝง
 ที่อิฐแดงก้อนใหญ่ใช้ดินดี
 เคยใช้ทำเป็นโรงเรียนอ่านเขียนนี้
 ก็ถึงที่ทรุดพังไม่ยังคง
 ได้กินใช้แสนงามตามประสงค์
 ต้องเดินลงไปคูจิ้งจู้ซัด
 เขารู้จักหนองกระทอนก่อนประวัติ
 ไว้สร้างวัดสร้างเจดีย์ดังมีมา
 โบราณถือเป็นกุศลพันหนักหนา
 โมทนาถึงสวรรค์ชั้นอินทร์พรหม
 มีบ่อน้ำกว้างใหญ่ให้เหมาะสม
 ตามสังคมนับถือลือลือกำจร
 คนทั้งปวงเข้าไปใกล้ให้สลอน
 ใช้ดับร้อนแก้กระหายสบายตัว
 ชาวจังหวัดนครไทยมิใช่ชั่ว
 ไปมาทั่วต้องหยุดยั้งยังเชิงภู
 แสนกำสรดโศกทรวงดวงอดสู
 ก็พริ้งพुरुคดมาจากดิน
 ซ้างเชือกพอกก็สิ้นใจให้สูญสิ้น
 คนในถิ่นรู้ทั่วกันไม่ฉันทา
 ซ้างเผาเผาแรงรัดเลาะภูผา
 ริมมุ้งหน้าตามเดือนเหมือนตั่งใจ
 โทรทศน์ช่องห้าพาสดใส
 ก็ครรไรวกวนเสียนเพลिन
 ทั้งผู้คนจ่อแจแจสรรเสริญ
 เขาเชื่อเชิญคัมมน้ำทานาเอ็นดู
 ขึ้นยอดเขาเจดีย์พืดอดสู

ตามระยะจังหวะเหมาะเอะไปดู
 จะขอชมพฤษานานาพันธุ์
 ไม่พรั้าเพื่อเอื้อหน้าอัยใคร
 ประคู้คู่มุกมันทั้งโมกหลวง
 มะขามคู่ผกากรองมอหานาง
 อินทนิลสมอทั้งข่อยป่า
 ปีบพลับพลาสารภีนี้ละมุน
 ทั้งเต็งรังมะค่าเพกาแดง
 มะกล่ำโพธิทองกวาวคราวจะโรย
 กระถินกระท้อนหูกวางขวางตั้งหนาม
 สลัดไคเหมือนเจ้าตัดสลัดคลี่
 เห็นขันทองแคทรายดังหมายมาด
 หนอนตายอยากเหมือนตายจากเจ้าแจ่มจันทร์
 ทองพันชั่งดั่งนวลน้องทองพันชั่ง
 มะขามป้อมดั่งพี่ขามขามรัฐจวน
 ทั้งโสมคนปนฟ้าทลายโจร
 เขาปลิ้นเจ้าไปไกลพีนี้โจรา
 ตะแบกป่าดั่งแบกทุกสไม่สุขสม
 ยามกิ่งหักเหมือนรักเร่เหกระโจน
 เห็นกระเช้าสีดาอุราหวม
 ต้องผลาญราพณ์ปราบยักษ์แย่งรักไป
 ยักษ์ลักมาลึงพาไปโอ้ใจนุช
 เพียงเท่านั้นพี่ก็ซำรำน้ำตา
 นันเลียบแมวแก้วเอ๋ยเหมือนเคยหยิก
 เห็นรอยเลียบเจ็บใจให้ระทม
 มอง โศกพวงหน่วงจิตคิดไม่ตก
 โศกดั่งไม้ยืน โศกาแสนจาบัลย์
 โอ้กาหลงดั่งหลงรักหนักในจิต
 หลงเพียงเจ้าเฝ้าแต่เจ้าอุรา
 เห็นต้นรักยืนเดี่ยวเปลี่ยวกลางป่า
 เหมือนรักเรามาไร้สุขสุดสะอาง

ที่มุ้งสู้อยอดสิ่งขรณร์ร้อนเหลือใจ
 ทั้งภูเขารวมกันฉั่นปราศัย
 พนาลัยชมป่ามากกลางทาง
 อีกไม้พลวงพุทราไทรไม้ทองหลวง
 ไกลดัดันยางมะกอกดอกพิกุล
 กระดังงาคนทาห่มมันหอมกรุ่น
 ยามแดดอุ่นกระทุ่มหอมพะยอมโหย
 ดิหมีแฝงจีเหล็กป่าข้าหวน โหย
 กระโดนเปล้าเหมือนจะโดยสิ้นฤดี
 โอ้ออกหวมเหมือนหนามตั้งเร้งหลักหนี
 สลัดพีให้ห่างหายมาหลายวัน
 ยามนิราศไม่เห็นหน้าพาโศกศัลย์
 หักสะบันเหมือนกิ่งขางยามห่างนวล
 เดียวนี้ยังรักมันหันเหวน
 ในจิตป่วนถึงโหมโยงนงพงา
 ดั่งพีโคจรผลาญนานนักหนา
 สุดจักบ้ำหรือนงรามยอมตามโจร
 ดั่งลึงลมต้องลอยขึ้นห้อยโหน
 อยากตะโกนให้ก้องป่าพนาไพร
 เหมือนพระรามตามสีดามาแต่ไหน
 ทำไฉนเจ้าจะเป็นเช่นสีดา
 ไม่ผ่องผุดคงมันดั่งฝันหา
 แม้นอย่างว่าก็จะตายไม่หมายชม
 ข่างผันพลิกมายามนี้ไม่มีสม
 สุดตรอมตรมยามรักร้างห่างไกลกัน
 ออกหนออกแสนวิโยคสุดโศกศัลย์
 ด้วยเจ้านั้นมาคว่นหักรักจึงรา
 ดั่งลิจิตคำหวานนานนักหนา
 เมื่อไรรู้จะลี้มลงพะวงนาง
 อนิจจาในจิตคิดองขนาง
 ต้องแรมทางกลางเดือนเพ็ญไม่มี

เห็นต้นปรังไม่พะวงก็ปลงจิต
 จะรักหลงโลกพิโรธโทษใครดี
 จะหาใครมันคงซื้อตรงต่อ
 ปลงในโลกจนกว่าร่างจะวางวาย
 ถึงเจดีย์ยอดคั่นหวนรำลึก
 อัฐเก่าแก่แผ่นไม้น้อยค่อยดูไป
 ฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมดูเทียบทิศ
 แต่ส่วนองค์ทรงระฆังยังขยลยิน
 ท่านเล่าไว้ให้ฟังยังจำจด
 ทั้งตราช่างเสือบูหรงหงส์อุบล
 มีวิหารฐานกว้างก็ร้างหัก
 เขาซ่อมแต่งแปลงไว้ในครรลอง
 ท่านอาจารย์เล่าให้ฟังว่าครั้งเก่า
 ด้วยมองเห็นทิวทัศน์ชัดจริงเชียว
 เป็นศิลปะสุโขทัยในชั้นต้น
 กับเจดีย์ทรงลงกาน่าจดจำ
 เห็นกาฝากรากเกาะเขาระกอนอิฐ
 ขาดคนแลกร้างอย่างคนมี
 ที่หักทรุดครั้งเก่าเขาเล่าไว้
 บ้าสมบัติไม่รู้ค่าว่าสำคัญ
 ได้พระกรสุโขทัยไปกี่มาก
 สมบัติชาติพินาศไปไม่ไยดี
 ตั้งรักเราร้าวรานระรานแยก
 เหลือแต่ร่างไม่วางวายร้ายเหลือทน
 หลายคนเหนื่อยเมื่อขาล้าลำบาก
 สิบเอ็ดโมงเพลพอดีมีสัญญา
 ไปดูถ้ำที่ชะเง้อมตรงเอี่ยมเขา
 คนนำทางพาหลงคงอวรณ์
 ระยะทางเวฬุคณัดแน่น
 เสียงหักขูดตามมรดามาประดัง
 พบทางลงตรงผาศิลาลาด

โอ้ชีวิตเวียนว่ายตายเป็นผี
 ในยามนี้แต่ลำบากทุกข์ยากกาย
 ไม่ลอยท้อสู้ต่อไปยังไม่สาย
 ทั้งหญิงชายจำจดหมดทุกข์ภัย
 พินิจนึกตรวจตราข้าสงสัย
 ตราอะไรประทับกับอิฐดิน
 เป็นสามชั้นก่ออิฐสนิทสิ้น
 ยอดหักวินองค์ค่าครึ่งถึงฐานบน
 ตราทั้งหมดกว่าสามสิบหีบอนุสนธิ
 มีมากล้นดูเพลินเดินเมียงมอง
 ปฎิมาเหลือแต่ตักสลักของ
 คนทั้งผองสำรวจทั่วตัวเป็นเกลียว
 ไข้อยู่เฝ้าดูข้าศึกนึกหวาดเสียว
 ยามแลเหลียวไปทุกทิศไม่ผิดคำ
 จากหลักฐานขุดค้นเห็นคมข่า
 เขาช่างทำกันแข็งขันขยันดี
 จนราวแยกไม่สนิทผิดเหลือที่
 ของสิ่งนี้จะอยู่ได้เท่าไรกัน
 ขุดสมบัติกันยกใหญ่ไม่พอนผัน
 ขุดทุกวันจนทลายตายก็มี
 พวกนี้อยากไม่รู้พอกอบศี
 เห็นแก่ได้สิ้นศักดิ์ศรีความเป็นคน
 ดวงใจแตกสลายลงคงสับสน
 ต้องร้อนรนตั้งเจดีย์ที่กล่าวมา
 เห็นนั่งมากกว่าเดินเกินสังขาร
 กลองดังมาบอกเวลาพากันจร
 เดินเสี่ยเราขานสั้นด้นสังขรณ์
 ไม่ค่อยร้อนได้ป่าไผ่แผ่ใบบาง
 ยินดีแสหนาหน่อพอมีหวัง
 พวกข้างหลังก็มองหาเวลาเดิน
 ไม่บังอาจลงไปไกลเขาเงิน

เกรงจะพลัดร่วงหล่นชนเผชิญ
 พบซากฐานเจดีย์มีสององค์
 ก็หันกลับอ้อมมาพากันตรง
 หาหน่อไม้รายทางระหว่างกลับ
 ได้พักหนึ่งถึงวัดจตุรง
 กลุ่มแม่บ้านงานนี้มีของโปรด
 พริกกะปิผัดโป๊ยเขียนเพียรแบ่งปัน
 เพราะเหน็ดเหนื่อยเมื่อล้าพากันหิว
 ริมสระสองพี่น้องมองอยู่นาน
 อร่อยลิ้มชิมรสไม่อดอยาก
 เด็กผู้ใหญ่สาวหนุ่มกรูมรุมมา
 ก็เดินย้อยหน้อยหนึ่งก็ถึงขอบวัด
 เจ้าอาวาสมรณังยังมีทัน
 มาพักผ่อนอิริยาตรงม้านั่ง
 สองสระขุดทรุดฝั่งยังใหญ่โต
 พระองค์ดำพระองค์ขาวคราวครองเมือง
 มาแอบซุ่มฝึกฝนพวกคนไทย
 ตามพิเคราะห์ที่เหมาะสมคิดเห็น
 ลีร้อยเส้นเว้นว่างห่างนคร
 พออ้อมหน้าสำราญท่านทั้งสอง
 มีของหวานทานกันนั้นของดี
 เห็นมะเฒ่าเหมือนพี่เฝ้าคิดถึงน้อง
 มากกลางดงพงป่าพนาวัน
 พวกสาวสาวชาวบ้านร้านตลาด
 ดูรูปร่างช่างระกำซ้ำดูดี
 ไม่เหมือนเจ้าแก้วใจนัยเนตร
 มาอยู่ดงคราวนี้พี่ขาดทุน
 พอได้ที่ก็ครรถามาทางเก่า
 พวกนวลน้องเซ่งแซ่แท้ประโคน
 อันวัดนี้มีชื่อลือกระฉ่อน
 ประดิษฐานนานปีดีเหลือใจ

ชั้นเหลือเกินพวกอาสาเมียงมอง
 อัฐยังคงปรากฏอยู่คู่ทั้งสอง
 บ้างเรียกร้องกู่กันสนั่นดง
 คณานับพอประมาณท่านประสงค์
 เขาล้อมวงทานข้าวราวเที่ยงวัน
 มาเตรียมโภชนาหารทานสุขสันต์
 แกงอ่อมเนื้อรสดีครันพากันทาน
 จนไส้กั่วสุดโอชากระยาหาร
 เร่งจัดการตามกำหนดคดข้าวปลา
 แสนถูกปากขบฉันทันถ้วนหน้า
 อิ่มกายอึดตั้งใจปราศัยกัน
 เข้านมัสการศพพบผายผัน
 ไม่น่าเหม็นเช่นกันกับวัดโพธิ์
 คอยรับฟังเขาวาน่าสุโข
 อพิไธธรรมด่าว่ากันไป
 ครั้งเกิดเรื่องเสียดกรุ่นยุ่งยิ่งใหญ่
 เอาไว้ใช้กอบกู้ศักร
 เพราะโดดเด่นไม่ไกลเมืองเรื่องผ่อนผัน
 ยามศึกร้อนก็เกณฑ์กันได้ทันที
 เห็นพวกน้องกรูมรุมกลุ่มคุณพี่
 มะเฒ่ามีสุกคำล้วนสำคัญ
 แม่เนื้อทองใจจิตคิดหวนหัน
 จะชื่นใจใครกัน ในยามนี้
 แม้สะอาดผิวคล้ำดำฉวี
 ไม่พอที่จะมองเห็นพอเป็นบุญ
 ทั่วประเทศไม่เทียมเท่าเจ้าเนื้ออุ่น
 พวกแม่คุณชอบเกาะเกาะพูดทะเลโม
 รถเลี้ยวเข้าวัดกวณโหมกระหึ่มโหม
 เสียงสวดโอมสวดมนต์บ่นอะไร
 มีกวณโหมหินอ่อนก่อนสงสัย
 จากเมืองจินท่าไฉนจึงได้มา

ดูวัดวาอารามงามพิลึก
 มีตาเดรองค์เดียวเปลี่ยวิญญา
 เคยมีข่าวชาวบ้านร้านตลาด
 พระตัดไม้ขายสิ้นแผ่นดินวัด
 ให้สึกาคุมการเงินเพลินไม่หยอก
 วัดครอบครว้มนั้มีกระหิ่้มกัน
 ที่วัดอื่นบนเขานี้มีแต่ป่า
 ทำพิเรนทร์เล่นพิลึกนีกไคร่ครวญ
 ขายวัดถมุงกลจนล้นวัด
 ไครมาไหว้ฉายรูปภาพทราบว่ไคร
 จะว่พระปฏิบัติก็ซัดเงิน
 ดิद्यศข้างขุนนางพระกะจะเอา
 ผิดหลักธรรมคำสอนอ่อนเคียงสา
 นำอายุเขาแก่เสียเปล่่าเจ้านักเลง
 บวชไม่เรียนเรียนไม่รู้ดูดาบอด
 ท่านเป็นสงฆ์องค์สัมพุทธสุดเคธา
 เห็นวัดนี้ก็ปวดหัวมั่วไม่หยอก
 ที่ควรทำก็ไม่ทำระกำใน
 พากันเดินเลาะลัดตัดชายป่า
 วัดตระพังนาคนี้มีให้ยล
 วัดเจดีย์ห้ายอดตลอดป่า
 มีซากอิฐหินศิลาช่างว่าดวง
 ทั้งสระตาสระยายก็หายหมด
 เห็นคันดินเป็นแนวบั้งอย่างทีคง
 พบฐานอิฐก่อไว้ไม่ใหญ่กว้าง
 ก็สำรวจตรวจตราว่าอย่างไร
 เดินลงมาคราไคลบันไคก่อ
 พวกข้างหน้าเดินเรื่อยเหน้อยเต็มที
 เก็บมะเฒ่าเข้าปากพออยากเคี้ยว
 อร่อยลิ้นลิ้นทั่วมั่วพะวง
 คนเหลือน้อยเพราะกลับรถไม่อดทน

สร้างเป็นตึกเจ๊กจีนป็นหน้าผา
 เป็นสมภารรักษาอาวาสวัด
 เกิดพิพาทเรื่องป่าว่าถนัด
 แถมยังจัดญาติมาอยู่ตั้งรู้กัน
 ทั้งผลดอกกำไรไม่แปรผัน
 คนรู้ทันกลับด่าทอพอสมควร
 แปลกนักหน้าวัดนี้หมดอดป็นป่วน
 ดูแล้วสรวยทำประหลาดอนาใจ
 หารูปจัดคนดั่งเด่นเห็นเลื่อมใส
 พวกคนใหญ่คนโตโก้ไม่เบา
 ยังหวังลาภสรรเสริญจากไครเขา
 อยากรเป็นเจ้าคุณกระมังช่างกระไร
 หลงโมหาหลงวัดญูข่มเหง
 ทำอวดเก่งกับโลกันด้นะท่านตา
 ไปไม่รอดจอดไม่แจวแล้วเจ้าขา
 แต่กลับมาบ้่าวัตถุระอุใจ
 มงายหลอกคนก็เชื่อเหลือวิสัย
 ถ้าปล่อยไว้ศาสนาพาอับจน
 สำรวจหาวัดเก่าเราสับสน
 เดินกววจนเหน้อยอ่อนสะท้อนทรวง
 สำรวจมาด้วยใจไกลลูล่วง
 เห็นรอยร่วงโรยรากกลางป่าดง
 เสร้่ากำสรดเขาขุดพังยังไหลหลง
 แล้วตัดตรงลัดควนมาแต่ไกล
 ดูกร้างไกล่กฏีที่อาศัย
 สืบถามไปไม่ได้ความตามคดี
 ระย่นย่อเหงื่อเต็มร่างพลางเรีวรี
 เราข้างหลังพบของดีที่ทางลง
 ทั้งสุกเปรี้ยวหวานงอมขอมทานสั่ง
 พอเดินลงถึงแยกละแวกไพร
 จรดลตามที่มีวิสัย

ผ่านนาทานายหายเหนื่อยใจ
 เป็นพื้นราบมีน้ำขังตั้งสัณฐาน
 เดินกันเรื่อยเห็นกุฎีมีเถระครู
 ถึงโรงเจแห่งเจียแสนเพ็ญนัย
 พี่นักรบต้องคมยาวว่าใคร่ตรง
 พระพุทธบาทจำลองของสิ่งนี้
 อยู่ในเมืองเลื่องชื่อลือสกกล
 คุณความขาราวสี่ศอกบอกกำหนด
 เป็นของเก่าไม่ค่อยชัดจั่วงาม
 มีรูปปั้นพระพุทธรเจ้ากับเหล่าสัตว์
 อีกโคลงให้ห้ำหั่นจัดอย่างไร
 คือพระเจ้าห้าพระองค์ดำรง มั่น
 นางกาเผือกฟักไข่ใกล้ลมแรง
 ตรีศูรีเป็นสัมมาทั้งห้าองค์
 จวนครบศานาปีห้าพัน
 พอหายเหนื่อยเมื่อยล้าพากันเดิน
 เห็นลั่นทมตรมตรอมกรอมทรวงจริง
 ลงข้างล่างทางคดสลดสลัด
 พุทธบาทตะแคงแหล่งลำเนา
 พินิจดูปูนปะไข่เกาะสลัก
 ทางลาดชันบันไดไกลจริงเชียว
 มีมณฑปครอบพระพุทธรบาท
 ทั้งซุ้มเสาประดิษฐ์ประดับระยับตา
 กนกกระหนาบเครือวัลย์เป็นหลั่นลด
 ดาวประดับเพดานอรชร
 ตรงซิดกันเป็นศิลาพากันไหว
 เรียกพระพุทธรฉายคล้ายพุทธา
 ใครมีบุญจะเห็นเป็นพระพุทธรของค
 หรือบุญน้อยเพ่งพิศพินิจดี
 แล้วเดินลงบันไดนาคจากภูผา
 เห็นรูปหล่อทหารหาญท่านทั้งปวง

ไม่กว้างใหญ่พอประมาณคาดการดู
 บัดนี้ตัดทางผ่านยังคงอยู่
 จำวัดกันพันดูไม่มามอง
 ก็ผ่อนฟักได้ร่มเงาเราทั้งสอง
 ข้าวเหนียวห่อพอรองท้องเราสองคน
 นายหลายปีเขามาขอพ้อขัดสน
 ต้องรื้อนรณขอกลับมายังอาราม
 มีครบหมดมงคผลแล้วถาม
 ปล่อยไ้ตามยถากรรมนำเข้าใจ
 ตามประวัติไ้ไ้แต่านาคมากสงสัย
 เรื่องมีในบาลีเขาชี้แจง
 ตามกัปปีกัลป์พุทธรันดรก่อนแถลง
 จึงตกแหล่งของห้าสัตว์พลัดพราวกัน
 ตอนนี่คงเหลือศรีอาริย์นานจริงนั่น
 รอไฟกัลป์จะล้างโลกวิโยคจริง
 ตาม โขคเงินบันไดชันมันทุกสิ่ง
 ระดมยิงยามไกลห่างร้างนางเยาว์
 แวะอ้อมตัดขึ้นเชิงผาศิลาเขา
 ทราบแล้วเราก็นั่งพักสักเดี๋ยวนเดียว
 พอรู้จักก็เดินลงตรงที่เสีย
 ทั้งลคเลี้ยวด้งลงตรงตามมา
 ตามขนาดสี่ศอกทรงเรา
 รูปเทวาประนมบังคมกร
 ทั้งงามหมดจดกระจ่างจับประดับสลอน
 ดูซบซ้อนสลักเสลาเข้าตำรา
 เป็นริ้วลายเหลืองขาวยวหนักหนา
 คนไปมาพากันมองลองดูที่
 บ้างว่ายืนบ้างนั่งลงเป็นสักขี
 เห็นแต่ริ้วเหลืองขาวริ้วในทรวง
 ซิดข้างซ้ายตามนาคมาน้ำตาร่วง
 ก็ทักท้วงว่าใครหนอไอ้พ้อคุณ

เขาเล่าว่าคราวศึกลาวคราวว่าเกล้า
 ด้วยเลือดรักชาติไทยใจการุณ
 ญาติกาพากันสร้างแต่ปางนั้น
 งามสง่าองอาจชาติชาติตรี
 เดินลงมานั่งรถบทธรร
 พบสมภารวัดเขาเรากังวล
 ท่านสมภารยังหนุ่มคูกรุ่มกริม
 สนทนาด้วยไมตรีดีเหลือใจ
 ให้ชมของเก่าแก่มิแต่ต้น
 ของดีดีมีไม่มากหากมิเบา
 ก็ชักถามตามประวัติที่วัดเขา
 จะขอเล่าตามสายหมายจำเนียร
 มีตำนานขานไขไว้ตอนต้น
 มาประทับฉันจึงหันท่านอวารณ์
 พระอุบาลีเถราศิริมานนท์
 ผู้คนแสนโศกาน้ำตาริน
 เมื่อปลงศพเสร็จสรรพก็จัดสร้าง
 นำพระธาตุบรรจุใส่ไว้เพียงพอ
 จึงเกิดวัดมากมายหลายสถาน
 ให้จัดซ่อมแซมบรรดามี
 ในวัดเขามีศาลท่านพ่อปู่
 ไครบนบวงบอกกล่าวยาวสบาย
 ก็สืบเสาะตำนานแต่กาลก่อน
 มีเถาเงื่อนแต่ต้นปนตำรา
 ด้วยหนี่ภัยพาไพร่พลมาล้นหลาม
 ทำววงทำวพานพามาแรมรอน
 ก็เรื่อยลัดตัดป่าพนาเวสน์
 จึงจัดตั้งบ้านเรือนเหมือนเคยทำ
 ทั้งสามทำวลาวพระยามาตั้งถิ่น
 มิทันนานบ้านโตใจในแรมเดือน
 ท่านทำวพานท่านพาประชาราษฎร์

ท่านนายร้อยถูกเกณฑ์เอาไม่ขุนเคือง
 ซัพเป็นจุนไม่เสียตายตายยอมพลี
 ราลึกลับถึงความสำคัญอันศักดิ์ศรี
 คนเช่นนี้น่าเสียคามวายชนม์
 ไปกุฎีฝันผ่อนไม่สับสน
 นี้ก็จวนจวนคำสุคร่ำไร
 กระทบอ้อมอ้อมต้อนรับใหญ่
 ด้วยเรื่องใหญ่ตามโครงการงานของเรา
 ท่านสืบค้นเก็บก่อพอจะเก่า
 สงสารเจ้าอธิการพานพากเพียร
 พอทำเนาหลายจำนวนชวนจิตเขียน
 ที่ผิดเพี้ยนไปบ้างตามอย่างกลอน
 พุทธองค์ทรงพระชนม์แต่ปางก่อน
 พนมสมอนุสรณ์ศิขรินทร์
 ก็ดับขันธ์เป็นชั้นต้นบนเขาสิ้น
 ในท้องถื่นสมอแครงไข้แก้งยอ
 องค์เจดีย์ใหญ่กว้างอย่างเดิมต่อ
 ต่างพนอกราบกรานกันนานปี
 แต่โบราณศรัทธาตามน้ำที่
 จึงยังมีซากอยู่มากมาย
 ขุนเขรนามคนรู้ไม่ขาดสาย
 ก็สมหมายดังมาดไม่คลาดคลา
 พ่อขุนเขรนากรของไครหนา
 ได้ความว่าท่านเป็นลาวชาวนคร
 จากคนสามตำบลสิ้นสลอน
 เข้านครไทยถิ่นสิ้นเคราะห์กรรม
 ภูมิประเทศเหมาะสมแสนคมขำ
 แลบลุ่มต่ำสมอแครงแต่งบ้านเรือน
 ต่างทำมาหากินตามทุ่งเถื่อน
 แล้วจึงเคลื่อนขยับขยายถ่ายเทครัว
 ขึ้นทางเหนือเลยเสนาสัมิไซชื่อ

อยู่ปากพานบ้านป่าดงคำรง
 ท่านท้าววยวงล่วงใต้ไม้ไผ่กลั่น
 ทั้งเรือสวนติดลาดคลองห้องไร่นา
 ครั้นนานไปก็เพี้ยนทำเปลี่ยนแปลง
 จึงเรียกวัดตายนสมภิเปรย
 ท้าวขุนเณรยังยืนหยัดไม้พลัดพราว
 ใด้อาศัยใบบุญคุณอนันต์
 จะเท็จจริงอย่างไร ไม่ปรากฏ
 บ้างว่าท่านนายด่านผ่านตระเวน
 ถึงทุกปีมีงานการฉลอง
 ราวเดือนสามของขามมากมายครัน
 พอใกล้ค่ำก็อำลานิจจานัก
 อบต.อาสาฯจะลาจร
 ขึ้นรถกลับอับแสงยามอัสดง
 เห็นลับลิวทิวไม้ในพนา
 ตั้งแต่ต้นจนจบปลายท้ายที่สุด
 ด้วยมีใจรักษาชีवादัง
 ทุกวันนี้ก็กลลอนอ่อนฝีกหัด
 เรียนเล่นเล่นเป็นแต่พอขอไปที
 ไปหลงเห่อเพื่อคลังฝรั่งดอง
 คำบังเมาของนอกบอกกันไป
 ชาติแผ่นดินจะสิ้นไปเพราะใครเล่า
 เป็นเมืองขึ้นกันหนักหนออารยชน
 คุณแต่งตัวผมเผ้าไม่เข้าตา
 ไล่กันไปไม่เห็นเป็นอันตราย
 โข้วสายเคียวสันตึกดึกออกเที่ยว
 เที้ยวเชคคับคับคลังซังไม่กลัว
 เป็นสตรีไม่มีงามตามระบอบ
 จะตกแต่งแต่พองามกันตามวัย
 มีคอนเสริตเพลิสพริงสะบั้งสะบัด
 เหมือนพวกสัตว์ในนรกตกไฟลง

รักษาหัวเมืองหน้าด่านผาแดงพนา
 ก็ปีกหลักตั้งฐานถื่นสิ้นทุกซ์ขา
 ตั้งชื่อว่าวัดตายนงไม่ร่วงเลย
 ผิดที่แรกผิดนามตามเฉลย
 ยังคุ่นเคยปรากฏชื่อลือทุกวัน
 มีไพร่มากปกครองป้องกันชัมตา
 จวบทุกวันนี้ยังมีศาลท่านขุนเณร
 ตามกำหนดบอกเล่าของเจ้าเณร
 เป็นกองเกณฑ์รักษาป่าอรัญ
 ตามครรลองครองธรรมนำมาสรรค์
 กระทำกันไม่ขาดตกยกสุนทร
 ที่พร้อมพริกก็โคลคลาลาสลอน
 ทั้งแม่บ้านสโสมสรยอกรลา
 จะรอนรอนอ่อนลงตรงภูผา
 จนริถาขบไวถึงในวัง
 อาจมีสะดูพลาดผิดคิดตั้งหวัง
 ให้คงยังสู่แผ่นดินถื่นศีลปีกวี
 เพราะไม่จัดให้จริงจางบัดลี
 ไม่เห็นมีใครมันคงชำระชาติ
 มันน่าลองให้ยับจนดับไหล
 เห็นของไทยล้าหลังซึ่งเหลือทน
 เพราะมีวมาหลงต่างชาติขาดเหตุผล
 หนีไม่พ้นเป็นขี้ข้าชางนำอาย
 คุณเสื้อผ้าผิดแพกแพกปากขาย
 ถ้าไม่ตายไม่รู้สึกสำนึกตัว
 เขาว่าเปรี้ยวกรี้ดกราดอาจกันทั่ว
 อยากมีผิวตัวสั้นนั้นประไร
 รักษากรอบสุจริตตตินิสัย
 นี้มิใช่งามหน้าระอาทน
 ที่เบียดเสียดเหยียดยัดไม่ขัดสน
 ถูกน้ำร้อนต้มจนป่นเป็นจุน

ที่ไปวัดขัดเคืองเรื่องลำบาก
 ทุ่มเสียสิ้นฉันอยากค่าตอบแทนคุณ
 ยามนั่งเรียนเพียรหลับสัปหงก
 ภาษาไทยอังกฤษไม่คิดตาม
 ที่ในเชคพีแก๊จ้องทำองหา
 โอ้หนังสือไทยไม่รู้จักหนังสือจัง
 เป็นต้องแห้วเล่นเหมือนชิงเปรต
 เศรษฐกิจของชาติพินาศไป
 พวกนิสิตศึกษาปัญญาชน
 พวกคาราบักลิ่งยังเป็นแฟน
 เห็นเขาแต่งก็อยากงามตามอย่างเขา
 ทั้งเล็บผมข้อมทาพากันลือ
 อีกเสื้อผ้าแบบพร้อมที่น้อมให้
 ยามสอบเข้าไม่ติดคิดแทบตาย
 ทั้งทุ่มสิ้นทุ่มยาวพราวสะพรั่ง
 คอยปกปิดหนีบแน่นแสนระทม
 พวกแต่งตัวลืมหล่งผิดพงเผ่า
 ดัดจริตกริดกรายชายหญิงคลอ
 คนยุคใหม่ยุคไอทีนี้ทุเรศ
 เงินยังกู้เขาเรียนต่อช่างหนอใจ
 มาดูหมิ่นคนไม่มีสีเหมือนกา
 ตัวเป็นกಾಯากข้อมขนจนลำพอง
 ทำตัวเช่นมีกิจการสักล้านแสน
 หรือมีไว้ให้ใครตามยามอยากกิน
 อีกคลั่งไคล้การกีฬานพาค่ำ
 ดูลูกหนังชังตานร้ายชอบกล
 เล่นพนันขันต่อเป็นบ่อเหตุ
 คนทำตนโทษใครโยชิงชัง
 แต่ฉันบ่นกร่นว่าทำสาระแน
 เหมือนดั่งหมาเห่าเต่าเฝ้าก่อเวร
 ไม่ใช่เรื่องก็เหมือนเรื่องแค้นเคืองขัด

แสนทุกข์ยากเรื่องเสื้อผ้าทำว่าวุ่น
 ไปทำบุญหรือทำบาปอยากทราบความ
 ให้นักออกเรอหาว่าราวีสาม
 พอคฤถามก็บ่นอู้ไม่รู้ฟัง
 ในโรงหนังนั่งหน้าทำบักลิ่ง
 เพลงฝรั่งนั่งนอกอย่าบอกใคร
 สุดทุเรศไร้สมองตรงหรือไม่
 เพราะคนไทยไม่รักชาติอนาจจริง
 ก็มีมากหลากสิ้นกร่นเกร่อแสน
 ตามแบบแผนทุกอย่างไม่วางมือ
 ไม่มองเงาตัวสักทีเหมือนผีกระสือ
 ไม่ฝึกปรือก็เห็นกันสุดบรรยาย
 เธอไม่ใช่ล่าหลังปอพอใจหมาย
 พอเข้าได้ก็ลอยชายตามสายลม
 ไม่ระวังนั่งเดินเพลินนุ่งห่ม
 คิดแล้วสมน้ำหน้าพวกบ้าบอ
 ไม่ดูเงากันเสียบ้างช่างจะถ่อ
 ไม่นึกถึงแม่พ่อบ้างหรือไร
 ชอบพกเพงมือถือซื่อกันใหญ่
 ทำมักใหญ่ใฝ่สูงเปรียบยุทอง
 ต่างก็ร่วมปีกยกกันทั้งสอง
 ปากยังร้องกาทาธาบิน
 ต้องติดต่อผู้แทนทุกท้องถิ่น
 เรียกหาง่ายไม่ถวิลสิ้นกังวล
 พอตกคำก็หันหาพาสัสสน
 ทำเป็นบ่นงานมากไม่ยอมฟัง
 ต้องเป็นเปรตใช้หนี้ถึงที่ขัง
 หยุตกันมั่งเกิดเรื่องชั่วจกถั่วเวร
 ไม่อยากเห็นใครแย่งจกทุกข์เจ็ญ
 เหมือนดั่งเถรตรงยั้งสิ่งไฉน
 ที่บ่นว่าสารพัดขัดทั้งสิ้น

เห็นผิดพลาดอนาถใจในกบิล
 อันชั้นเชิงพรรณนาว่าเรื่องรัก
 จะหาห้วงมาใส่ทำไมกัน
 อยู่คนเดียวเปลี่ยวเอนกมานานแล้ว
 จึงตัดหวังบ่วงรัดตัดศตริ
 ถ้ำตัดคู่เหมือนตัดบุตรสุดที่รัก
 แม้ไร้คู่ก็ไร้บุตรสุระธา
 ยังหวังแต่แม่พ่อผู้ก่อเกิด
 ยังหวังเพื่อนแสนรักหนักใจพลัน
 เพื่อนที่ดีมีน้อยค่อยปราศรัย
 จำใส่ใจไม่พลาดอาจผิดครอง
 เหลือแต่หวังผูกขานว่าสมบัติ
 บริจาคให้ทานนานมิเบา
 อันหญิงใดไม่ปรารถนานึก
 จะมัวหวังหวัง โศกวิโยคโย
 เพียงครวญคร่ำร่ำว่าน้ำตาตก
 แต่งแต่งไปก็นึกขำขำดูดี
 ประนมกลอนกราบครูผู้สอนศิษย์
 ทั้งครูพักอักษรรามภิเปรย
 สำนวนกลอนอ่อนหัดยังขัดข้อง
 มีผิดพลาดขาดตกไปใจการุณย์
 ไม่เก่งกาจอาจหาญทำการใหญ่
 อันกลอนกาลเก่ากวีดีเลิศล้ำ
 ศิลปินสร้างสรรค์วรรณกรรม
 ท่านผู้อ่านอย่าฉันทว่ากระไร
 ถ้ำกลอนดีมีคุณค่า่าน่าใจจด
 มีประโยชน์ก็ดีใจไม่อาวรณ์
 แม้กลอนใดไม่สมอารมณ์มาด
 ให้ไต่ตรงตรงพินิจพิจารณา
 ข้าพเจ้านายสาคร สอนสาธิต
 หวังนิราศเรื่องนี้อธิบาย

ประมาทหมิ่นนิทานไม่ว่ากัน
 โปรดประจักษ์ไม่เคยมีที่โศกศัลย์
 ลำบากครั้นยามมีคู่ไม่สู้ดี
 หมายเมืองแก้วพูนเพิ่มเฉลิมศรี
 อันเป็นที่ผูกมียึดถือมา
 ไม่ต้องหักหวังหวงดวงยี่หวา
 ห่วงผูกคอกีรอร่าไม่มาพัน
 ให้กำเนิดพระคุณกว่าฟ้าสวรรค์
 ที่โศกศัลย์ทุกวันนี้ที่ควรตรอง
 ต้องรักใคร่ไมตรีไม่มีสอง
 ถ้ำเพื่อนหมองเหมือนเราหม่นสุดทนเทา
 แม้กำหนดหลงไหลให้โศกเศร้า
 ด้วยหวังเอาพระนิพพานกาลต่อไป
 คั่งขำศึกร้ายเหลือเมื่อเข้าใกล้
 คิดจะไกลไม่หมายชิดอิสตรี
 นึกตกลงในตัวกลัวไซ้ที่
 เพราะไม่มีมูลจริงสักสิ่งเลย
 ให้ประสิทธิ์วิथाกล้าเฉลย
 ได้เอื้อนเอ่ยภาษาวันทาคุณ
 ใครอ่านพบขอพี่น้องจงเกื้อหนุน
 นึกเป็นบุญดีงานประทานธรรม
 หวังดำรงคงไว้ไม่ถลา
 ควรน้อมนำใส่ตนไม่จนใจ
 งานที่ทำมาจากจิตตตินิสัย
 เพียงอ่านไปเล่นเล่นเห็นว่ากลอน
 อันพากย์พจน์บทกวีที่สั่งสอน
 ให้อักษรคงคู่มีรูรา
 อย่าใจจดเค็ดขาดพลาดหนักหนา
 ด้วยปัญญาตามนุสนธิ์กลอุบาย
 ด้วยมีจิตเป็นกุศลตนถวาย
 ช่วยขยายสืบสานตำนานเดิม

ฉันแต่งเสร็จวันที่เก้าเช้าสองยาม
 ถ้าแม่มีใครต่อข้อเพิ่มเติม
 ฉันแต่งไว้เท่านี้มีกำหนด
 ให้มันคงตราบกัลปีวนา

ให้วาบหวามตามข้อพอเฉลิม
 จากของเดิมจงไว้คู่อยู่เอกา
 ครบถ้วนหมดครสกวีมีหน้าหนา
 สุขุขุรายามนิราศไม่พลาดเคย

จบความ ตามที่คั่น ความจบ
 ถ้วนถี่ มีครันครบ ถี่ถ้วน
 มากมี ที่พานพบ มีมาก
 ดียิ่ง สั้งสรรถ้วน อ่านรู้ยั้งดี
 (กล โคลงทวาตริงประดับ)

ประพันธ์โดย นายสาคร กอนจร
 เอกภาษาไทย ค.บ./๕๐

นิราศเขาสมอแครง

รางวัลรองชนะเลิศ

หวนอาลัยอาลัยหวนนวลยุพิน
 พรากน้องนุชนุชน้องพรากจากไกลถิ่น
 ใจชานโศกโศกชานใจไกลพุ่มพวง
 รัศมีสุริยาประภัสสร
 ส่องรุจีทิพากาลผ่านเมฆา
 รุ่งอรุโณทัยใจสะท้อน
 รำพึงไรไจรัญจนถึงนวลนารี
 ถึงเชิงเขาเบื้องบูรุมที่ริมป่า
 ได้พบพานชาวบ้านท่านชี้แจ้ง

นิราศคราครานิราศสวาทถวิล
 คร่ำครวญจินต์จินต์ครวญคร่ำระกำทรวง
 ว่าถวิลถวิลว่าอาลัยห่าง
 รำไรหวังหวังไรรำจำไคลคลา
 อลงกรณ์อ่อนวิมลบนเวหา
 สูธาราธาคลพันราตรี
 เพลากาลจากน้องต้องหมองศรี
 จรลีหาโหยอ่อนโรยแรง
 รุจिरาประภากรไม่อ่อนแสง
 สมอแครงแหล่งคีรีมีตำนาน

แต่ปางเดิมเริ่มเรื่องเป็นเมืองใหญ่
 มวลมัจจานานาชาลาธาร
 มีปลาหมอตัวใหญ่ได้ปรากฏ
 ช่วยจับปลาทำอาหารกันลานลน
 เกิดอาเพศเหตุร้ายมลายสิ้น
 บันดาลคลชนมลายวายชีวา
 เมื่อธานีณสิ้นไปในเหตุร้าย
 บึงราชนกปัจจุบันอันวิไล
 องค์นารีธิดาน้อยค่อยประสงค์
 รีบเสด็จตามประสงค์ทรงอาษา
 ทรงอาษาพาไปไม่ไกลนัก
 คิดสมอารมณ์หญิงถอดทิ้งไป
 ทรงอาษามาถึงซึ่งถิ่นที่
 สิ้นเรี่ยวแรงมรณาชีวาวัน
 จึงเรียกถิ่นสิ้นชีวาธิดาสาว
 ให้ตรองตรึกจารึกไว้ในที่มา
 ขณะนั้นหนุมานผู้ชาญฤทธิ์
 แยกศิลาผ่านมาประสพพรัน
 วางศิลามหิมาคะแวงไว้
 เห็นธิดามรณาชีวาจริง
 ด้วยศิลาตะแคงในแหล่งเก่า
 ล่วงเวลาช้านานผ่านพ้นไป

ได้สดับตำนานสะท้านจิต

แม่ยอดชูอยู่คนเดียวเปลี่ยวดวงมาน
 ครั้นเหลียวหน้าพาใจให้โทมน์ส
 ครั้นแลซ้ายแลขวาพะว้าพะวัง

ถึงอารมณ์นามว่าพระพุทธรบาท

วัดโบราณกาลเก่าเล่ามีมูล
 อยู่สถานอารัญเชิงบรรพต
 ค่อยดำเนินสมความตามมรคา
 เห็น โขดเงินเนินศลาชะงุ้มง้า

อณาเขตกว้างไกลได้กล่าวขาน
 ภัทษาหารเลี้ยงดูแก่หมู่ชน
 อยากลิ้มรสโอชาโกลาหล
 เว้นหนึ่งคนเรื่องจริงหญิงชรา
 สะท้านถิ่นดินสะเทือนเคลื่อนเวหา
 หญิงชราเมตตพาพินภัย
 จึงกลับกลายเป็นธรรมาศัย
 หัวโนนไซร์โนนดินถิ่นหญิงชรา
 สวมธรรมรงค์วงใหญ่ในหัตถา
 ต้องรักษาชีพตนให้พินภัย
 ด้วยน้ำหนักรมรงค์ที่วงใหญ่
 จารึกไว้ร่องหนองแวนแดนปัจจุบัน
 องค์นารีพระธิดาถลาถลัน
 พระเนตรนั้นเบิกกว้างช่างทรมมา
 บ้านลาดตาขาวชาวชนลันเคหา
 ชาวประชาได้ตระหนักประจักษ์กัน
 ผู้พิชิตหะเหินเดินเวหนันต์
 นึกประหวั่นในใจให้ประวิง
 มุ่งมั่นใจลงไปได้ช่วยหญิง
 จึงได้ทิ้งก้อนศิลาคลาเหินไป
 จึงบอกเล่าเขาตะแคงแกลงไซ
 กล่าวขานใหม่สมอแครงแกลงการณ
 หวนพินิจถึงอนงค์ให้สงสาร
 พื่อต้องการให้น้องอยู่เป็นคู่ฟิง
 กระอ่วนอัดแดเดียวเมื่อเหลียวหลัง
 ยิ่งประดั่งโศกาไอ้อาดูร
 ประวัติศาสตร์จารึกไว้ไม่เสื่อมสูญ
 ได้เทิดทูนจรรูญไว้ให้บูชา
 ให้งามจดจจำนำศึกษา
 ทอดสายตารอบกายคล้ายทุกซ์จันต์
 เรียกว่าถ้ำตายายชายศิขริน

พบด้วยขามตามแบบจีนถิ่นธานีณ
 ในถ้ำน้อยชะลวยว่าน่ารักกรีก
 ยังดำรงค้องค์พุทธรูปภูมา
 ยลศิลาผาใหญ่ในเบื้องหน้า
 เฟ่งพินิจพิศดูให้รู้กัน
 ธรรมชาติมีถนอบนบผาหิน
 รัศมีศิริรำจำหลักลาย
 แสงสุริยศาสตร์สายส่องสดสี
 ประสบปากท้องถ้ำอันอำไพ
 พิศดูรูปพระบาทในศาสนา
 ลักษณะตะแคงไว้ให้จีรัง
 บทจรอ่อนโยนลมโชยฉิว
 แสบช่านทรวงห้วงพะวงในพงพี
 จึงพำนักพักผ่อนบนก้อนหิน
 ทัศนาศฤกษ์ไพรใจเลื้อนลอย
 เห็นท่งนาขลาลัยไกลลิบลิ้ว
 เห็นนิเวศเขตชั้นต่อรัฐวา
 พระพายชายเรื่อยจะเฉื่อยฉิว
 บุษบาโชยกลิ่นระรินไกล

เร่งยাত্রามาถึงซึ่งสิ่งขจร

มีมณฑปอารยธรรมจำเนียรนาน
 พระพุทธรูปองค์น้อยรอยจารึก
 สูโขทัยธานีที่ผ่านมา
 อภิวัตน์รอยบาทพระศาสนา
 อธิษฐานคำนึงถึงอนงค์
 วัตถุโบราณสืบค้นบนบรรพต
 ทั้งเศษเสี้ยวพุทธานิมิตนาน
 บัวดินเผาเก่าก่อนสะท้อนภาพ
 ตะปูเหล็กโบราณสืบสนมา
 ถึงอาณาวนาลีที่เหมาะสม
 เขตวัดเก่าแก่เล่าขานแต่นานปี

ตะคันดินถิ่นนี้เคยมีมา
 จึงสำนึกแลไปในถ้ำผา
 นำศรัทธาลักษณ์มือถื่นันท์
 ตระการตาบรรเจิดงามเฉิดฉัน
 อัจฉรย์เหลือล้ำคำบรรยาย
 บรรจงศิลป์บริสุทธิ์พระพุทธรูป
 ประพรั่งพรายฉายแสงให้แจ้งใจ
 จรลีถึงโขดหินเนินไศล
 ระทวยใจกริ่งเกรงให้เวงวัง
 เป็นบุญตาประทับใจไว้ในผนัง
 มีมนต์ขลังนัยยลคลายหม่นฤดี
 ให้หวาดหวิวเหวหวัถึงมารศรี
 ป่านจะนี่คงแลชะเง้อคอย
 แลท้องถื่นกว้างไกลคลายเหงาหงอย
 ถึงน่องน้อยนุชนาถไม่คลาดคลา
 เห็นทัศนทิวไกลดเคลื่อนเรือนเคหา
 เห็นนภาอร่ามเรืองบรรเทืองใจ
 พฤษภารั้วรอยระรินขึ้นไสว
 ศัพท์เสียงไผ่เสียดสีดนตรีการ
 เทพทานพรวนาวาสศาสนสถาน
 ประดิษฐานรอยบาทพระศาสดา
 ให้สำนึกเรื่องวิลาศศาสนา
 อยู่ชยาดอนต้นชนดำรง
 ด้วยศรัทธาบูชาอาณิสยส์
 รักมั่นคงด้วยกุศลดลบันดาล
 ได้ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน
 คู่กตเสียดบาลล่วงกาลมา
 ได้กัมกราบปฏิมาพระสามขา
 ท้าวอาณาอยุธยาเขตชั้นตรี
 จึงชื่นชมอารมตามวิถี
 ตระพังนาคนามนี้มีมานาน

เคยปรากฏรุ่งเรืองเมืองพระพุทธร
มาภายหลังพังทะลายไปตามกาล
ปัจจุบันพื้นฟูบูรณะ

ราชคิริหิรัญยารามนามขจาย

ได้ยลยนิลศิลปกรรมนำสมัย

องค์กวนอิมเขตชุกรุจิรา

อีกพระพุทธรคันธราษฎร์วิลาสนัก

อภิวัตสุนทรขอพรชัย

 ค่อยดำเนินรื่นรมย์ชมรุกขา

พระพายเพยเซยพัดสะบัดปลิว

ให้หวนคิดจิตพะวงอนงค์นาค

ต้องเดินเดียวเปลี่ยมใจให้ออกตรม

 ถึงวัดร้างกลางป่าให้หน้าพิศ

ได้ก่อออัคย์เยี่ยมเหลี่ยมศิลา

วิเวกไพรใจป่วนถึงนวลพนิต

เคยเสสรวลชวนเซยเอ่ยวชิ

 ถึงวัดสระสองพี่น้องต้องหยุดพัก

อนาคเหลือเหงื่อโหลมโทรมกายา

สระสองพี่น้องกลางป่าให้หาหวน

ชลชาติเหลือคณาอัศจรรย์

ระรมรินขึ้นชะอุ่มปทุมชาติ

มัศยาเวียนวายในสายชล

ล้อมรอบสระแลดูยุรยาตร

ลมรำเพยเซยฉิวสยิมใจ

 ต้องคุ่มเดินดำเนินต่อพวยหาน้อย

แนวพงชฎสังัดเจียบเรียบวนา

แลพฤกษาลัดดาเครือไม้เขื่อน่าย

ระกะกระกรเครือเครือเถาว์ลย์

หวังได้ชมสมอรูอาวาสเก่า

ใจคิดถึงยอดชีวันกัลยา

ที่วิสุทธีรุ่งโรจน์โบสถ์วิหาร

ทรชนสาธารณ์ผลาญทำลาย

อารยะศาสน์พิธีมิสูญหาย

ไม่เสื่อมคลายอารยธรรมนำศรัทธา

เรื่องวิไลดำรงทรงคุณค่า

ได้บูชาอภิวันท์จรจรโลงใจ

บรรจงสลักจากหยกขาวสกาไส

ก่อนคลาไคลรื่นรมย์ชมทัศนทิวิ

สกุณาโผผินบินโฉบฉิว

ใบไม้พริ้วปลิวไสวตามสายลม

เคยเยื้องยาดรควงแขนแสนสุขสม

จิตระทมชานเศร้าเหงาวิญญา

เป็นฐานอิฐศิลาแลงที่แข็งกล้า

แลกลับคลาโบราณฐานเจดีย์

ให้หวนคิดพักตร์น้องต้องหมองศรี

แต่ครานี้ไม่มีเสียงจำเรียงมา

เมื่อยล้าหนักบ่ายคล้อยละห้อยหา

ยามหลับตาเห็นหน้าน้องต้องหมองครัน

นเรศวรภูวินัยได้รังสรรค์

ตราบทุกวันได้แลกระแสดล

กระเซ็นสาดพลุ่งพลายใจฉงน

ใบอุบลพ่นน้ำขึ้นน้ำใจ

รุกขชาติค้ายคืนรินไสว

รำไพโรไฟพะวงถึงนงพะงา

พระพายเฉื่อยเรื่อยไปใจผวา

สู่ภูผามองเห็นเป็นเชิงชัน

แลดูสายลูกไม้ให้สุขสันต์

สะพรั่งพรรณพฤษชาติค้ายดา

บนยอดเขายอมเหน้อยแม่เมื่อยขา

ยังหวังหาสลักใจให้อาวรณ

ถึงเจดียยอดค้วนให้ชวนพิศ

สถาปัตยกรรมนำสังวรณ
 พระมหาธรรมราชารัชสมัย
 ทรงตั้งการะฆังคว่ำล้ำผลงาน
 สูงตระหง่านตระการตาน่าเกรงขาม
 จิตรเลขาประทับไว้ให้มันคง
 อันรูปดาวสิบสองแฉกให้แตกฉาน
 บัวบานใหญ่กลีบม้วนชวนภิรมย์
 กระดิ่งงาลำควนชวนสร้างสรรค์
 มีรูปเหลี่ยมผืนผ้าประทับใจ
 กระต่ายเด่นรูปหงส์ดำรงไว้
 รูปมังกรกินนรรำนาโสภา
 เทพพนมทรงธรรมนำคุณค่า
 พระยาครุฑจับนาคอยากบ่าววง
 อันพงสาวดารท่านกล่าวขาน
 ตถาคตศาสดาบารมี
 ต้นสมอพอมรมร่วมพฤกษา
 สมอแครงสิงขรแต่ก่อนกาล
 ศิริमानนทร์อุบาถิองค์เถระ
 ใต้นิพพานผ่านมาในอารัญ
 จึงบูชาพระธาตุศาสนา
 บรรจุไว้มันคงองค์เจดีย์
 ทศนียภาพให้ราบรื่น
 พลวง เสดาส์ล้างชุกุลละลาน
 อันพิชัยสงครามตามลายลักษณ์
 พิษณุโลกเลื่องลือคือนคร
 เขตพนาฝีกอาวุธยุทธศาสตร์
 อภิรักษ์อักโขหมุ่โยธี
 ถิ่นฟูเฟื่องเรื่องวิลาสศาสนา
 เจ้าเชียงแสนธรรมราชาลิไท

ช่างวิจิตรสืบทอดยอดสิงขร
 ให้อาทรถึงท่านบรรพกาล
 พระยาลิไทได้สถุณณ์สันนิษฐาน
 รูปลักษณะฐานยาวกว้างช่างยรรยง
 สังเกตตามอิฐศิลานาพิศวง
 ยังยืนยงคงไว้ให้ได้ชม
 ปทุมบานเล็กกลางช่างเหมาะสม
 ยังอุดมกลีบซ้อนอ่อนนวิไล
 ทั้งดอกจันทน์ดอกพุดสุดพิสมัย
 จีคกลางไว้ซ่อนเหลี่ยมตระเตรียมมา
 นกเขาไทยกวกักยงสูงสง่า
 ทั้งคชชาเคียงคู่อีกชูงวง
 กอปรเทวาเห็นหันบนชั้นสรวง
 นำแหนหวงศิลปกรรมล้ำรุจี
 พุทธกาลผ่านไปในศักดิ์ศรี
 เสด็จสู่ศิริมีมานาน
 พระศาสดาคราครันฉันอาหาร
 ที่สืบสายตำนานอันสำคัญ
 สวากศาสดาพระอรหันต์
 คือเขตชั้นสมอแครงแหล่งศิริ
 เขตพณาอารัญวาสิ
 ล่วงคติดำเนินมานั่นนาน
 ดูดาษต้นพฤกษ่มรมผสมผสาน
 ให้เบิกบาน เต็ง รัง พรั่งสุนทร
 ให้ประจักษ์ที่มาอนุสรณ์
 แต่กาลก่อนสมอแครงแห่งบุรี
 มหาราชนเรศวรบรรศรี
 เพื่อไพร่โยธาปราชัย
 ชนศรัทธาพุทธธรรมนำสมัย
 เสด็จไปบูชานมัสการ

อีกรวมบรมไตรโลกนาถ	มหाराชนเรศวรล้วนสืบสาน
ไตรปิฎกกษัตราภิบาล	ศาสนสถานโอฬารโบราณคดี
ตะวันคล้อยทิวทัศน์เบื้องปัจฉิม	ยังเปรมปรี่มสุขสันขมันขมิ
แม่หลงเล่ห์เสน่ห์ไพเราะให้ปรีดี	ไม่เหมือนที่หลงนุชสุดชีวา
ดอกกนทรืผลเรื่องเหลือองสะพรั่ง	แลพะวังอินทนิลถิ่นบุพผา
ม่วงชมพูแกมขาวสกาวดา	ตะแบกป่าพิศพิศพันธุ์เกิดแดง
สุริยาพรายพรางสร้างแสงสี	รัศมีสุริเยนทร์เย็นขอแสง
เคลื่อนคลาไคลใจระเหยอ่อนเปลี้ยแรง	ค่อยจัดแจงศรีสวัสดิ์นี้วัดครัน
เมื่อยาตรามาถึงซึ่งเชิงเขา	ค่อยบรรเทาเบาสร้างสโศกศัลย์
สกุณาพาคู่เร้าเคล้าเคลียกัน	โผผินผันกลับรังนั่งอวรณ์
ชะเง้อมองนิเวศเขตภูผา	แนวนาละลิลิ้วทิวสิงขร
ศาสนสถานคุณค่าพนาคร	ก่อนจากจรชิมชับซาบดวงมาน
เก็บเอาความสดชื่นระรื่นป่า	เก็บเอาค่าสืบสานโบราณสถาน
เก็บเกื้อกูลบุญกุศลบันดาล	เก็บกลับบ้านฝากองงค์พงพะงา
ห้วงเอ๋ยห้วงใยใฝ่ฝันเฝ้า	น้องเอ๋ยเจ้าคงแลชะเง้อหา
นุชเอ๋ยไม่เคยร้างห่างพียา	สุดเอ๋ยสุดเวทนาใจอาทร
จินต์เอ๋ยทั้งสี่ห้องป้องห้วงหา	กลับเอ๋ยกลับมาหาสมร
ถิ่นเอ๋ยถิ่นเคหาหมาเว้าวอน	ปลอบขวัญเอ๋ยเขยอ่อนก่อนนอนเอย

นายวัชระ กาลภักดี
 โปรแกรมวิชาเคมี วท.บ. ชั้นปีที่ 1
 คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

กรณีศึกษาที่ 10 การเสวนาเขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
 และวิถีชีวิตชุมชน โดย นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ และชุมชนเขาสมอแครง
 วันที่ 21-22 มิถุนายน 2546 ซึ่งได้นำไปไว้ในภาคผนวก

บทที่ 4

ศักยภาพการท่องเที่ยวเขาสมอแคลง

โดยความหมายแล้ว “ศักยภาพ” หมายถึง ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ และเมื่อนำมาผนวกกับคำว่า “การท่องเที่ยว” ซึ่งหมายถึงการเดินทางไปในที่ใดที่หนึ่ง เพื่อการบันเทิงหรือการเสาะหาความรู้ตามที่ตนเองปรารถนา นั้น ก็น่าที่จะนำสองความหมายนี้มาผนวกรวมกันได้ว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวจึงน่าจะหมายถึงความสามารถในการดำเนินการท่องเที่ยวหรือความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการกล่าวถึงสภาพและความสมบูรณ์ของแหล่งหรือสถานที่ที่จะนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว กับเป็นการกล่าวถึงความสมบูรณ์ของชุมชนในการที่จะนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว

เขาสมอแคลง เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติแหล่งหนึ่งที่อยู่ใกล้ตัวเมืองพิษณุโลก และมีความสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม กับอีกทั้งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยพิจารณาจากซากโบราณสถานและตำนานเก่าแก่ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันศึกษาชุมชนและสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในชุมชนเขาสมอแคลง (หมู่ 8 และหมู่ 11 ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก) โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ และอาศัยเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจและสัมภาษณ์ ตลอดจนการจัดทำเวทีประชาคม เพื่อการตรวจสอบข้อมูลและความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของ “สิ่งที่ปรากฏโดยรอบเขาสมอแคลงทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น”

ผลจากการศึกษาชุมชน นำมาสู่การจำแนกประเภทและการกำหนดศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแคลงและชุมชนเขาสมอแคลงในลักษณะที่เป็น “ทุนทางสังคม” ที่ยังสามารถจำแนกออกได้อีกเป็นสองลักษณะได้แก่ “ศักยภาพของเขาสมอแคลง” ซึ่งเป็นศักยภาพของแหล่งแห่งที่ในการนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว และ “ศักยภาพของชุมชนเขาสมอแคลง” ซึ่งเป็นความสามารถของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นการบูรณาการความสามารถหรือศักยภาพของเขาสมอแคลงที่เป็นสถานที่ กับความสามารถของบุคคลในชุมชนในการสรรค์สร้างประโยชน์ร่วมกันในการยังประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยความสามารถดังกล่าวสามารถแจกแจงออกได้ดังนี้

ศักยภาพของเขาสมอแคลง ได้แก่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่เขาสมอแคลงและเขาลูกอื่นๆ ที่ต่อเนื่องกัน และมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ปกคลุมอยู่ตลอดทั้งลูก รวมถึงแหล่งธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ถ้ำ หน้าผา หิน เป็นต้น ในการนี้ยังหมายถึงรวมถึงความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่บนเขา ตลอดจนความสมบูรณ์ของสภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์ของพื้นที่เขาสมอแคลงด้วย

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งปลูกสร้างที่ปรากฏบนเขาสมอเคลง ได้แก่ **ซากโบราณสถาน และซากโบราณวัตถุ** ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่อยู่บนเขาสมอเคลงและบริเวณรอบๆ เช่น เจดีย์ยอดคว้น เจดีย์สามยอด วัดตะแกรงเหล็ก หรือตารางเหล็ก วัดพระพุทธรบาท วัดปราสาทบน*(บริเวณวัดคีรีราชหรือวัดอารามปัจจุบัน) วัดปราสาทล่าง*(บริเวณบ่อข้างลี้วังขณะนี้) เป็นต้น โบราณสถานบางอย่างเมื่อสันนิษฐานจากหลักฐานก็น่าจะมีอายุไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ ปี ซึ่งกลุ่มโบราณสถานเหล่านี้ล้วนมีตำนานและความเป็นมาทั้งสิ้น

ศักยภาพของชุมชนเขาสมอเคลง ได้แก่ **วิถีชีวิตการเป็นอยู่และภูมิปัญญา** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศิลปและวัฒนธรรม อันได้แก่ วิถีการดำรงชีวิตประจำวัน การประดิษฐ์ การก่อสร้างงานช่างฝีมือ ต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของคนในอดีตตกทอดมาถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ หากพิจารณาให้เห็นภาพของความเป็นชุมชนที่ปรากฏก็คือ ภาพของกลุ่มหน่วยราชการอาทิ กลุ่มสาธารณสุข ได้แก่ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร กลุ่มเกษตรกรรมได้แก่ ศูนย์วิจัยพืชไร่ ศูนย์ขยายพันธุ์พืช เป็นต้น กลุ่มความมั่นคงได้แก่ ค่ายกองร้อยอาสาสมัครรักษาดินแดนของจังหวัด ค่ายพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น กลุ่มพัฒนาได้แก่ศูนย์พัฒนาชุมชนเขต เป็นต้น และยังมีอีกหลายหน่วยงานที่เป็นส่วนราชการและมีหน้าที่ในการให้บริการกิจการสาธารณะแก่ประชาชน ที่ชุมชนเขาสมอเคลงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวได้ ในรูปของเครือข่ายการบริหารจัดการ

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำผลการจัดทำเวทีประชาคมของชาวชุมชนเขาสมอเคลง เข้ามาพิจารณาประกอบจะพบว่า ชาวชุมชนเขาสมอเคลงกำหนดกิจกรรมที่สำคัญของเขาสมอเคลงได้ทั้งสิ้น ๒๕ กิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมพัฒนาเจดีย์คว้น
2. กิจกรรมพัฒนากลุ่มทำครก-จักสาน
3. กิจกรรมสร้างร้านค้าชุมชน
4. กิจกรรมสร้างสวนสมุนไพร
5. กิจกรรมสร้างพิพิธภัณฑ์
6. กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินป่า
7. กิจกรรมพัฒนาเจดีย์สามองค์
8. กิจกรรมพัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร
9. กิจกรรมพัฒนารอยพระพุทธรบาท
10. กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสมอเคลง
11. กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ชาม
12. กิจกรรมพัฒนาสะพานตา-ยายและบ่อทอง

13. กิจกรรมพัฒนาย่อตา-ป๋อยาย
14. กิจกรรมเส้นทางท้าวจักรยาน
15. กิจกรรมสร้างหอดูดาว
16. กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์
17. กิจกรรมสร้างลานกีฬาและดนตรี
18. กิจกรรมพัฒนาสระสองพี่น้อง
19. กิจกรรมบ้านแบ่งพัก (home stay)
20. กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างล้ง
21. กิจกรรมพัฒนาสวนสัตว์
22. กิจกรรมสร้างบ้านพักตากอากาศ
23. กิจกรรมพัฒนาท้าวเกวียน
24. กิจกรรมท้าวซ้าง/รถยนต์
25. กิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย(มอบโรงเรียนบ้านเขาสอมแกลงพัฒนาหลักสูตร

และฝึกอบรม)

กิจกรรมเหล่านี้ เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่แล้วพบว่าสามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มกิจกรรม คือ

กลุ่มโบราณสถาน-โบราณวัตถุ และเกี่ยวเนื่อง กิจกรรมพัฒนาเจดีย์ด้วน, กิจกรรมพัฒนาเจดีย์สามองค์, กิจกรรมพัฒนาสระนาตา-ยายและบ่อทอง, กิจกรรมพัฒนาสระสองพี่น้อง, กิจกรรมพัฒนาบ่อตา-ป๋อยาย, กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างล้ง และกิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ขาม

กลุ่มศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และเกี่ยวเนื่อง กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสอมแกลง, กิจกรรมพัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร, กิจกรรมพัฒนารอยพระพุทธรบาท, กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์, กิจกรรมสร้างพิพิธภัณฑ

กลุ่มธรรมชาติ และเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมสร้างสวนสมุนไพร, กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินป่า, กิจกรรมพัฒนาท้าวเกวียน, กิจกรรมเส้นทางท้าวจักรยาน, กิจกรรมพัฒนาสวนสัตว์ และกิจกรรมท้าวซ้าง/รถยนต์

กลุ่มชุมชนวิสาหกิจ ได้แก่กิจกรรมพัฒนากลุ่มทำครก-จักสาน, กิจกรรมสร้างร้านค้าชุมชน,กิจกรรมบ้านแบ่งพัก, กิจกรรมสร้างบ้านพักตากอากาศ, กิจกรรมสร้างหอดูดาว และ กิจกรรมสร้างลานกีฬาและดนตรี

กลุ่มการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย(มอบโรงเรียนบ้านเขาสอมแกลงพัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรม)

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนเขาสมอแครงและเขาสมอแครง
 ดังนั้นในการนำเสนอบทวิเคราะห์ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยขอแนะนำเสนอเป็น 3 ประเด็นดังนี้
 ประเด็นที่หนึ่ง ศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงสามารถจำแนกได้เป็นประเภท
 อะไรบ้าง

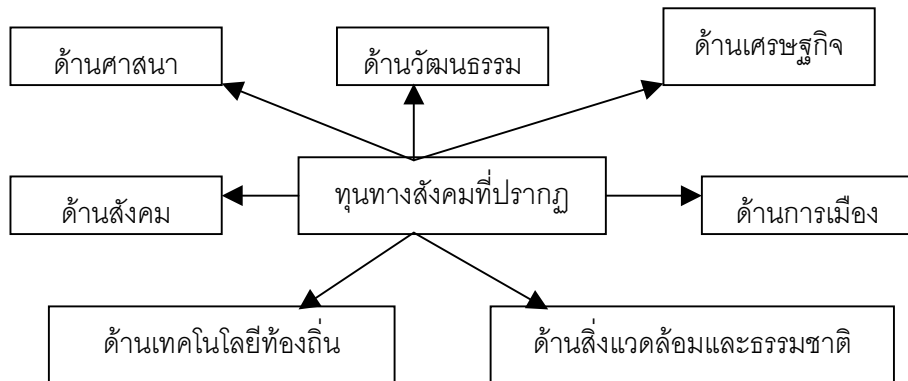
ประเด็นที่สอง บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศักยภาพของเขาสมอแครงและชุมชนเขาสมอแครง
 ในแง่มุมของการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นที่สาม ชุมชนเขาสมอแครงจะนำศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงมาใช้
 ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงได้อย่างไร

รายละเอียดของแต่ละประเด็นนำเสนอโดยสรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่งศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครง

ในประเด็นนี้ เมื่อพิจารณาผลของการศึกษาชุมชนและผลของการศึกษาภาคสนามของ
 กลุ่มนิสิตปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
 และกลุ่มนักศึกษาสาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ประกอบกับการนำ
 ข้อมูลที่ได้รับมานั้น ลงสู่กระบวนการประชาสังคมกับชาวชุมชนเขาสมอแครงแล้วจะพบว่า สิ่งที่เป็น
 เป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวที่จำแนกออกได้เป็นหลายประเภทดังนี้

ทุนทางสังคมประเภทต่างๆ เหล่านี้ สามารถแจกแจงได้ดังนี้

ทุนทางสังคมด้านศาสนา ซึ่งหมายถึงทุนทางสังคมที่นำมาใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทาง
 จิตใจของคนในสังคม ซึ่งจะพบว่า ในบริเวณโดยรอบเขาสมอแครงจะมีแหล่งสำคัญทางศาสนาอยู่
 หลายแห่งได้แก่

แหล่งสำคัญทางศาสนาพุทธนิกายหินยาน อาทิ วัดเขาสมอแครง, วัดสระสองพี่น้อง,
 วัดวชิรธรรมवासและวัดราชคีรีหิรัญญาราม วัดทั้ง 4 แห่งยังเป็นวัดที่มีความสมบูรณ์และดำเนินกิจ
 กรรมทางศาสนาอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีแหล่งสำคัญทางพุทธศาสนาอีกสามแห่งได้แก่ รอยพระพุทธรบาท, รอยพระพุทธรบาทตะแคง และรอยพระพุทธรณาย ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญทางศาสนาที่น่าสนใจ แปลกใจและตื่นตาตื่นใจอีกด้วย

แหล่งสำคัญอีกแห่งหนึ่งก็คือ “พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เจ้าแม่กวนอิม” ซึ่งเป็นพระรูปที่แกะสลักมาจากหินหยกขาว โดยจำลองแบบมาจากเจ้าแม่กวนอิม ณ เมืองหังโจวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และใช้ช่างฝีมือดีมาเป็นผู้ดำเนินการแกะสลัก กรณีนี้ยังเป็นแหล่งสำคัญทางพุทธศาสนาที่มีความแพร่หลายในแวดวงนักท่องเที่ยวอยู่แล้วด้วย

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงชากวัดที่ปรากฏและพิจารณาจากข้อมูลเชิงมุขปาฐะก็จะพบอีกว่า บริเวณบนเขาสมอแครงยังมีชากวัดหลงเหลืออยู่อีกหลายวัดได้แก่ วัดตะแครงเหล็กหรือวัดตารางเหล็ก, วัดเจดีย์ห้ายอด

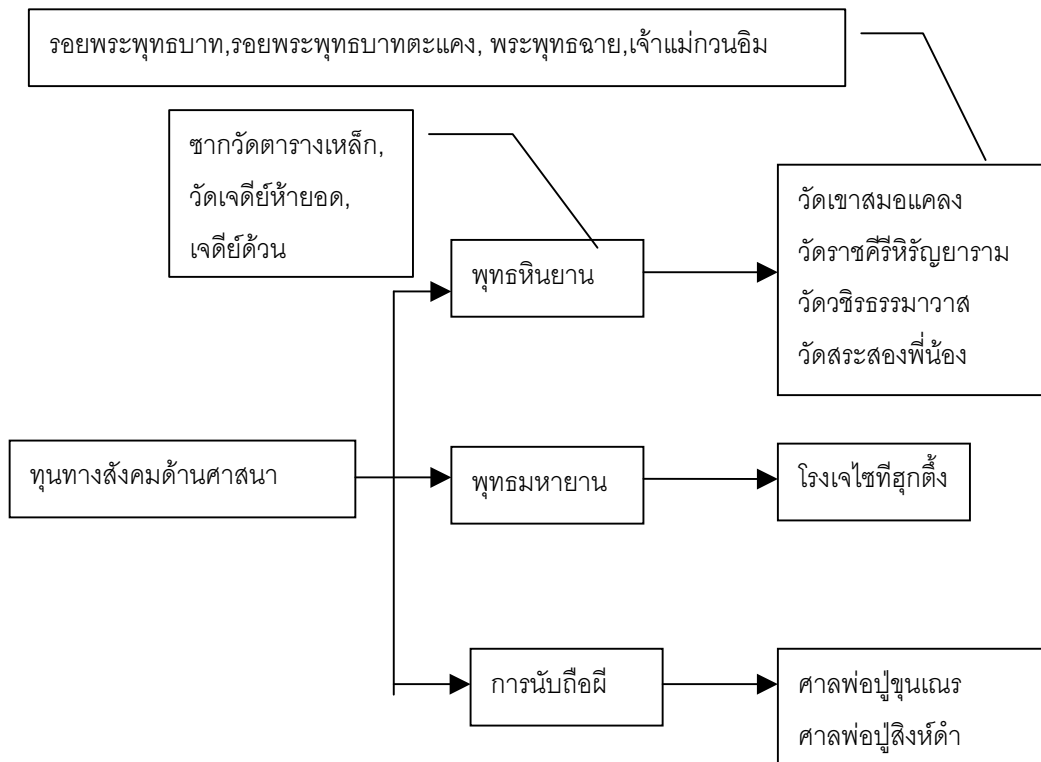
แหล่งสำคัญทางศาสนาพุทธมหายาน ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญอีกแห่งหนึ่งก็คือ โรงเจไซทิสุกตึ้ง ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งมีลักษณะความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันไปในความลึกซึ้งของทางศาสนา และน่าที่จะอาศัยความแตกต่างในส่วนนี้มาใช้ประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

แหล่งสำคัญทางความเชื่อชุมชน ในกรณีนี้จะมี “ศาลพ่อปู่ขุนเณร” ซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขาด้านวัดเขาสมอแครง และ “ศาลพ่อปู่สิงห์ดำ” ซึ่งอยู่บนเขาสมอแครง อันเป็นประเด็นของความเชื่อของชุมชนและบุคคลในสังคมไทยแต่อดีตว่า บุคคลสำคัญที่ได้สิ้นชีวิตลงแล้ว แต่ยังคงมีความผูกพันกับพื้นที่หรือคนในพื้นที่อยู่ ก็จะกลับมาสิงสถิตย์อยู่ในบริเวณที่ใกล้ชิดและแสดงตนให้คนในชุมชนได้รับรู้และสานสัมพันธ์ระหว่างภพโดยมีคนที่มึลักษณะพิเศษมาเป็นคนกลาง ซึ่งอาจเรียกโดยทั่วไปว่า “คนทรง”

ในประเด็นนี้ ทูทางความเชื่อที่ปรากฏเด่นชัดอีกประการหนึ่งก็คือ “เจ้าพ่อหังเจีย” ซึ่งประทับอยู่ ณ โรงเจไซทิสุกตึ้ง ก็เป็นอีกหนึ่งในความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงชุมชนเขาสมอแครงและรวมถึงชาวพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียงด้วย

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในศาสนาที่อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “การนับถือผี” ในลักษณะนี้ อาจเป็นภูมิปัญญาชุมชนที่ถูกนำมาใช้เป็นกลไกสังคมในการยึดโยงความเป็นชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกันในการยึดโยงสังคมภายนอกที่มีความเชื่อเดียวกันเข้ามาอยู่เป็นเครือข่ายสังคมเดียวกันก็ได้

ดังนั้น จึงอาจสรุปเป็นแผนภาพได้ถึงทูทางสังคมด้านศาสนาที่นำมาใช้เป็นศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงได้ดังนี้

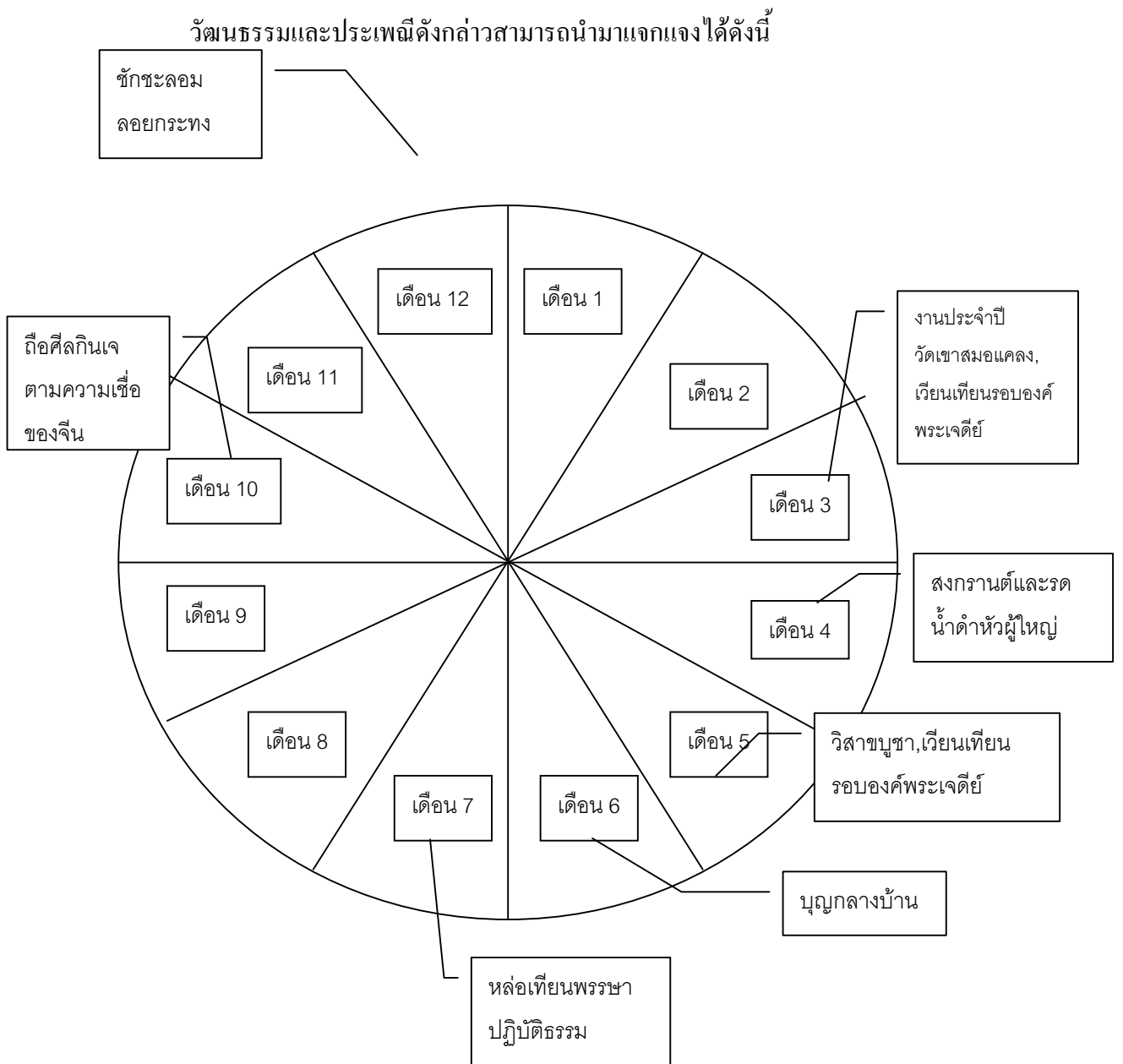
ทุนทางสังคมด้านการเมือง ในประเภทนี้เป็นการแสดงศักยภาพของชุมชนด้านพลังอำนาจในการบริหารจัดการ ซึ่งประเด็นนี้สิ่งที่สำคัญได้แก่

1. การมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งในการดำเนินการ
2. การมีผู้นำชุมชน และผู้นำองค์กรภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ตลอดจนการรวมกลุ่มในการดำเนินการที่มีความเข้มแข็งค่อนข้างสูง
3. เจตนารมณ์ในการอนุรักษ์เขาสมอแกลงของชุมชนมีการก่อตัวและพัฒนาความเข้มแข็ง ตลอดจนการคงตัวของเจตนารมณ์ในระดับสูง
4. การมีส่วนราชการอยู่โดยรอบทำให้มีลักษณะของการใช้พลังอำนาจทางราชการในระดับสูง ซึ่งชุมชนสามารถนำมาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้
5. การสร้างฐานอำนาจทางความคิดภายในชุมชนมีการก่อตัวและดำเนินการที่เข้มแข็งและมั่นคงในระดับหนึ่ง
6. การสร้างเครือข่ายชุมชนของชาวชุมชนเขาสมอแกลงเริ่มมีการก่อตัวที่เห็นได้ชัดและมีการดำเนินการสานความคิดกับเครือข่ายไปบ้างแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวชุมชนป่าสักงามเดินทางมาเยี่ยมเยือนชาวชุมชนเขาสมอแกลง (มีนาคม 2546) ภายหลังจากที่ชาวชุมชนเขาสมอแกลงได้เดินทางไปศึกษาดูงานกับชาวชุมชนป่าสักงาม (กุมภาพันธ์ 2546)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทูตทางสังคมด้านพลังอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเอง (ปกครองตนเอง) และพลังอำนาจในการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างและสานเครือข่ายสังคมของชาวชุมชนเขาสมอแครง ได้แสดงให้เห็นถึงความแกร่งทางพลังอำนาจที่สูงขึ้นมาแล้ว และมีผลต่อการบริหารจัดการในภายภาคหน้าได้อีกด้วย

ทูตทางสังคมด้านสังคม ได้แก่วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชน ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเขาสมอแครง ซึ่งพบว่า ในชุมชนเขาสมอแครงซึ่งเป็นชุมชนที่ผู้อาศัยได้อพยพมาจากหลากหลายถิ่น และทำให้มีประเพณีที่หลากหลายตามไปด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นจุดแข็งของชุมชนในการดำเนินการ

วัฒนธรรมและประเพณีดังกล่าวสามารถนำมาแจกแจงได้ดังนี้

ประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาของชุมชนเขาสมอแครง ซึ่งบางส่วนเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาของถิ่นฐานที่อพยพมานั่นเอง

นอกจากนี้สิ่งที่ยังปรากฏในลักษณะของทุนทางสังคมอีกประการหนึ่งก็คือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งมีปรากฏอยู่อย่างหลากหลายในรูปของแนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน อาทิ การนำพืชสมุนไพรมาใช้ในชีวิตประจำวัน, การนวด, การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา, การนำ “ความเคารพนับถือผู้ใหญ่” เป็นกลไกทางสังคมมาใช้ในการดูแลความสงบสุขของหมู่บ้าน

ในประเด็นเดียวกันนี้ ภูมิปัญญาที่นำไปสู่ด้านการอาชีพและด้านการเศรษฐกิจที่สามารถนำมาแจกแจงเพื่อการสร้างประโยชน์ได้ก็คือ การจักสาน การทำขนม การใช้กระบองเป็นเครื่องมือในการออกกำลังกาย เป็นต้น กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ เป็นกระบวนการที่มีอยู่แล้วในชุมชน หากแต่เรามีได้นำมาจัดการอย่างเป็นระบบเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อชุมชนเขาสมอแครงได้นำองค์ความรู้ด้านต่างๆ มาใช้ในการจัดการอย่างเป็นระบบมีหลักการในการดำเนินการแล้ว ก็น่าที่จะยังประโยชน์อย่างสูงสุดให้กับชุมชนได้

ทุนทางสังคมด้านเศรษฐกิจ ในประเด็นนี้สามารถจำแนกออกเป็นสองประเด็นย่อยได้อย่างชัดเจน

ประเด็นแรกกล่าวได้ว่า เป็นการดำเนินการที่สืบเนื่องมาจากการใช้ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมอันได้แก่ การจักสานและการทำครกหิน

การนำภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพในการผลิต ซึ่งเมื่อนำศักยภาพอื่นมาประกอบกันด้วยแล้ว จะทำให้เห็นภาพของการสร้างประโยชน์จากภูมิปัญญาได้อย่างมหาศาล

ประเด็นที่สองที่กล่าวได้ถึง ปัจจัยที่สามารถนำมาสนับสนุนและช่วยเหลือกันได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาจากภายนอกชุมชนอันได้แก่ หน่วยราชการที่สามารถช่วยเหลือและเอื้อต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต อาทิ ศูนย์ส่งเสริมและขยายพันธุ์พืช ศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าว ศูนย์ช่วยเหลือวิสาหกิจพัฒนาชุมชน เขต 6 ค่ายพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น ส่วนราชการต่างๆ เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งอาจเป็นทั้งแหล่งวิชาการโดยตรงหรืออาจเป็นแหล่งเงินทุนโดยตรงก็ได้ (ด้วยการจ้างงานแรงงานจากชุมชน)

การมองหาทุนทางเศรษฐกิจทั้งสองประเภทนี้ จึงเป็นประเด็นที่กล่าวได้ว่าเป็นจุดแข็งอีกจุดหนึ่งของชุมชนเขาสมอแครงที่จะสามารถหลอมรวมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อนำไปสู่กระบวนการจัดการท่องเที่ยวอันเป็นประเด็นของการนำทุนทางสังคมประเภทนี้ไปใช้ในการดำเนินการนั่นเอง

นอกจากนี้ทุนทางเศรษฐกิจยังเป็นฐานสำหรับการนำไปสู่การสร้างและใช้ทุนทางสังคม อีกประเภทหนึ่งคือทุนทางสังคมด้านเทคโนโลยีที่สามารถจะแจกแจงออกไปได้อีกสองลักษณะคือ

ทุนทางเทคโนโลยีท้องถิ่น คือองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นจากชุมชน และนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอันได้แก่การพัฒนาเครื่องมือเพื่อการประกอบอาชีพ ที่มีราคาต่ำแต่ใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุดและมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนจะสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับคนในรุ่นต่อไปของชุมชนอาทิ เทคโนโลยีในการจักสาน เทคโนโลยีในการทำครกหิน เทคโนโลยีในการเพาะปลูกหรือด้านเกษตรกรรม

นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดว่าแนวคิดในการดำเนินการในส่วนนี้ ยังสืบเนื่องไปสู่การนำทุนทางเทคโนโลยีจากภายนอกมาใช้ในการพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของชุมชนในด้านนี้ ซึ่งจะเป็นการนำประโยชน์ไปใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ องค์ทักษะ และประสบการณ์การดำเนินงาน จากศักยภาพของส่วนราชการต่างๆ โดยรอบชุมชนนั่นเอง ทุนทางเทคโนโลยีประเภทนี้จะเรียกว่า ทุนทางเทคโนโลยีสากล

ทุนประเภทนี้ ที่ปรากฏอย่างชัดเจนบนพื้นที่เขาสมอแครงก็คือ สถานีถ่ายทอดสัญญาณของสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่องต่างๆ อาทิ ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 9 และช่อง 11

ทุนทางสังคมด้านเทคโนโลยีที่ชุมชนเขาสมอแครงมีอยู่ นับได้ว่ามีเป็นจำนวนมาก แต่กลับเป็นจุดอ่อนของชุมชนที่ยังไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทุนทางสังคมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับได้ว่าเป็นต้นทุนของ “เขาสมอแครง” มิใช่เป็นต้นทุนของ “ชุมชนเขาสมอแครง” หากแต่ว่า ผู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวก็คือชุมชนเขาสมอแครง

ทุนด้านนี้ นับได้ว่า เป็นทุนที่เคยปรากฏอย่างอุดมสมบูรณ์ และก็เกือบที่จะสูญสลายไปเนื่องมาจากน้ำมือของมนุษย์ที่เข้ามาอาศัยประโยชน์จากเขาสมอแครงทั้งในแง่ของการทาบหินไปใช้ในการก่อสร้าง การตัดฟันพืชผลบางชนิด การล่าสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณเขาสมอแครงเล็กสัตว์ใหญ่ จนปัจจุบันกล่าวได้ว่า ไม่เหลือพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์บางชนิดให้เยาวชนรุ่นหลังของชุมชนเขาสมอแครงได้พบเห็นอีกแล้ว

ทุนประเภทนี้ จำแนกออกเป็น

กลุ่มพืชสมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้ยืนต้นประเภทพลวง ไม้ไผ่ และไม้เนื้อแข็งที่นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

กลุ่มสัตว์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ภูเขาที่เริ่มเห็นสัตว์เล็กเข้ามาอาศัยอยู่บ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะเห็นสภาพความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของมันได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ “ความเป็นเมือง” ยังคงรุกราล้ำพริมณฑลของ “ความเป็นป่า” และความเป็นมนุษย์ยังคงสภาพการทำลายล้างอยู่เช่นเดิม

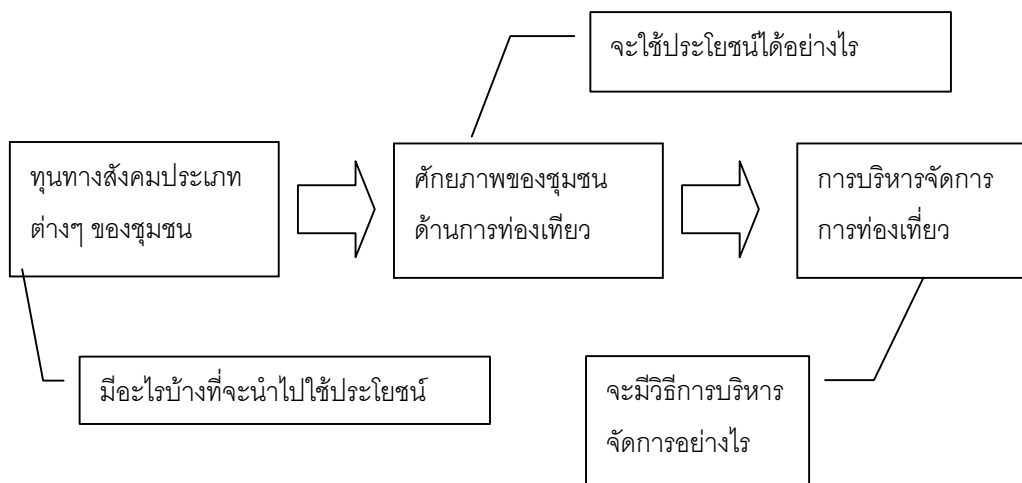
กลุ่มสภาพภูมิศาสตร์ได้แก่ ผาหินและชะงอกผา ที่เป็นแหล่งชมวิว และบางส่วนถูกนำไปใช้ในการสร้างเป็นศาสนสถานและหรือศาสนวัตถุ บางส่วนเกือบจะสิ้นสภาพของความเป็นแหล่งชมน้ำมาเป็นร่องน้ำไหลที่ไม่สามารถดูดซับน้ำได้ทัน บางส่วนแปรสภาพจากความเป็นถ้ำและหลืบผามาสู่ความสูญสลายและสิ้นสภาพเพราะการถล่มทับของดินและหินที่ถูกรน้ำกัดเซาะ

กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ เป็นเครื่องชี้วัดสภาพของความหลากหลายทางพันธุกรรมและสภาพความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ที่ปรากฏอยู่บนและโดยรอบอาณาบริเวณของเขาสมอแกลง ซึ่งชุมชนเขาสมอแกลงยังคงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางการท่องเที่ยวได้ แต่ต้องมีการปรับเสริมเติมแต่งสภาพทางภูมิศาสตร์และบำรุงรักษาสภาพความหลากหลายทางพันธุกรรม โดยมีเป็นการทำลายล้างหรือเปลี่ยนสภาพธรรมชาติเดิม ด้วยกลวิธีต่างๆ ทั้งจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล

ทุนทางสังคมประเภทต่างๆ เหล่านี้ เป็นเครื่องชี้วัดให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยสามารถชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของทุนประเภทต่าง ๆ ได้ดังจะกล่าวต่อไป

ประเด็นที่สอง บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศักยภาพของเขาสมอแกลงและชุมชนเขาสมอแกลงในแง่มุมมองของการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในประเด็นนี้จะได้ชี้ให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ของศักยภาพชุมชนในฐานะทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยว โดยนำเสนอเป็นแผนภาพความคิดในเบื้องต้นได้ดังนี้

ในส่วนนี้จึงเป็นการตอบคำถามทั้งสามประเด็น โดยชุมชนได้ร่วมกันตอบคำถามดังกล่าวผ่านทางเวทีประชาคมและการถอดองค์ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาดูงาน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำเวทีประชาคมหลายครั้งในประเด็นนี้ โดยดำเนินการครั้งที่ 1 เพื่อเสาะหาภาพอนาคตของชุมชนเขาสมอแกลง จากนั้นจึงดำเนินการจัดทำเวทีครั้งที่ 2 เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกัน

ตระหนักและเสาะหาแนวทางดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำชาวชุมชนไปทัศนศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งสนับสนุนการท่องเที่ยว ณ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่และลำปาง อาทิ

บ้านหล่อชา ซึ่งเป็นชุมชนชาวอาข่า ที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยอาศัยวิถีชีวิตของตนเองเป็นจุดขาย

บ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร ซึ่งเป็นชุมชนกระเหรี่ยง ที่จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทรัพยากร ธรรมชาติ ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ได้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองบางส่วนไปแล้ว

บ้านป่าสักงาม ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยที่เคยมี “ป่าสัก” ที่งามที่สุดในประเทศ แต่ได้ถูกทำลายลงอย่างย่อยยับจากน้ำมือของชาวชุมชนป่าสักงามจนกระทั่งไม่มีน้ำทิ้งจะกินและจะใช้ ธรรมชาติจึงลงโทษ....(คำกล่าวของหัวหน้าชุมชน) จากนั้นชาวป่าสักงามจึงได้ร่วมใจกันพลิกฟื้นผืนป่าจนกระทั่งได้รับความสมบูรณ์กลับคืนมา โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์ป่า

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ซึ่งเป็นการรับฟังคำบรรยายการอนุรักษ์ป่าและพัฒนาอาชีพจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ

หมู่บ้านควายจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวที่ไม่มีอะไรเป็นจุดขายเลย แต่เจ้าของหมู่บ้านได้ “สร้าง” การท่องเที่ยวขึ้นมาโดยอาศัย “วิถีชีวิต” เก่าๆ ของเขาขึ้นมาเท่านั้น

บ้านแม่ปิ่นดินพ่อทำสวน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบ Home stay ที่อาศัย “ทุนของครอบครัว” ที่มีอยู่ทั้ง “สมอง จิตใจ แรงกาย แรงใจ และมรดก” เข้ามาเป็นเครื่องมือในการประกอบการ

หมู่บ้านสามขา จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการรับฟังการบรรยายสรุปวิธีการบริหารจัดการในรูปของการมีส่วนร่วมของทุกคนในหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจครอบครัว

ผลจากการดำเนินการในส่วนนี้ พอสรุปได้ดังนี้

กรณีการแสวงหาทรัพยากรหรือทุนที่จะนำมาใช้เป็นศักยภาพในการท่องเที่ยวที่ได้จากการจัดทำเวทีประชาคมพบว่า ชาวชุมชนเขาสมอแครงมองเห็นภาพอนาคตของตนเองดังนี้

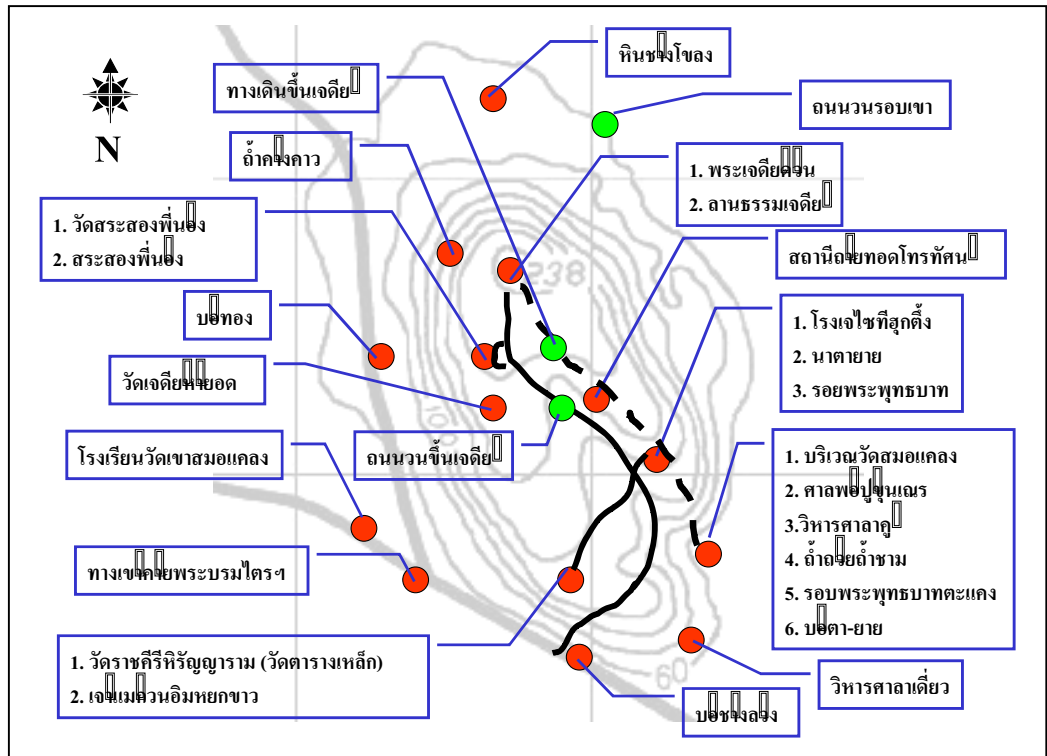

นอกจากนี้ คณะนิสิตปริญญาโทได้ร่วมกันกับชาวชุมชนเขาสมอแครงช่วยกันวิเคราะห์ศักยภาพโดยอาศัยเทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมหรือ SWOT Analysis พบว่า ชุมชนเขาสมอแครงมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวดังนี้

ประเด็นที่สาม ชุมชนเขาสมอแครงจะนำศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนานักิจกรรมการท่องเที่ยวของเขาสมอแครงได้อย่างไร

Mind map ของ นิสิต

ในขณะที่เดียวกันชาวชุมชนเขาสมอแครงได้ร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของตนและพบว่าตนเองมีทุนทางสังคมที่สามารถนำมาใช้เป็นศักยภาพในการท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย โดยสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

นอกจากนี้ ยังได้ร่วมกันสรุปเป็นประเด็นของการพัฒนาแหล่งที่กำหนดเป็นศักยภาพการท่องเที่ยวไว้ในรูปของโครงการและสรรหาตัวผู้รับผิดชอบ ดังนี้

1. กิจกรรมการพัฒนาเจดีย์ยอดดัวน

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์ศรีนวล ประดับวงศ์	2. อาจารย์ปทุมรัตน์ ภูมิรัตน์
3. นายสุริยา รวมญาติ	4. นายอนันติ ปัทมะณี
5. เด็กชายจรพงษ์ บัวเยี่ยม	6. เด็กชายนราศักดิ์ รักเรือง

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาเจดีย์ดัวน	1. จัดประเพณีเวียนเทียนรอบเจดีย์ดัวน ได้แก่ เวียนเทียน จัดงานแสงประดับไฟให้กับเจดีย์ดัวน จัดงานละเล่นศิลปะท้องถิ่นประกอบการงาน 2. จัดกิจกรรมเพื่อสุขภาพ พิชิตยอดเขาสอมแครง โดย เดินวิ่งพิชิตยอดเขาฯ ณ เจดีย์ดัวน 3. อนุรักษ์ดอกไม้กระเจียว 4. จัดภูมิทัศน์และสถานที่บริการ ชมวิว 5. ติดประดับไฟ ให้สวยงามเป็นประจำ

โครงการที่จะทำ พัฒนาเจดีย์ด้วน

กิจกรรมย่อยที่ จัดภูมิทัศน์รอบเขาเจดีย์ด้วน

เหตุผล เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวมาชื่นชมทิวทัศน์

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. พัฒนาพื้นที่ ดัดหญ้าให้ภูมิทัศน์มีบรรยากาศดีขึ้น	1. เดือนละ 1 ครั้ง	1. บุคคลที่สนใจ อุปกรณ์-เครื่องมือ	1. ทำให้สภาพภูมิทัศน์รอบๆเจดีย์ด้วนมีสภาพสวยงาม
2. อนุรักษ์พืชพันธุ์ทางธรรมชาติ (ดอกกระเจียว)	2. ช่วงฤดูกาลของพืชพันธุ์นั้นๆ	ป้ายรณรงค์/บุคคลที่สนใจ โดยจัดให้มีการนำผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้านจากหน่วยงานมาสอนให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ	2. ความงามทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น

สรุป พัฒนาเจดีย์ด้วน

2. กิจกรรมพัฒนาทำครก-จักสาน

รายชื่อสมาชิก

1. เด็กหญิงวนาลี บัวแย้ม	2. เด็กหญิงกิริติ อิมกิจ
3. นายพาน ศรีหะบุตร	4. นางจินตนา เกิดศรี
5. นายสนัด รวมญาติ	6. นางมงคล ดอนแก้วประเสริฐ
7. นางเกะ บุญจันทร์	

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาทำครก-จักสาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. จักสานทำชะลอมลูกน้อยๆ เพื่อใส่ของที่ระลึก โดยมีของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ใส่ลงไปในชะลอมด้วย 2. ทำครกหิน โดยมีลูกเล็กและลูกใหญ่ ส่วนลูกเล็กทำเป็นของที่ระลึกและลูกใหญ่ไว้ใช้ภายในครัวเรือนและไว้ขาย 3. ทำครกและจักสาน ทำเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน เพื่อไว้จำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยว 4. จักสานทำแข่งเล็กและใหญ่ เพื่อบรรจุสิ่งของต่างๆส่งต่างจังหวัดและท้องถิ่น

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
	5. ทำเป็นไซ ทำลอบ ไร่ตัดปลา ตามท้องไร่ท้องนาเป็นอาหารภายในครัวเรือน 6. จักสานทำเป็นตะแกรง กระบุง ตะกร้า เพื่อไว้ใส่ของต่างๆ ทำฝาชีครอบอาหาร 7. จักสาน ทำเป็นตะกร้อสอยผลไม้และประเภทสวยงามทุกชนิด

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาทำครก-จักสาน

กิจกรรมย่อยที่ พัฒนาทำครก-จักสาน

เหตุผล เพื่อให้ประชาชนภายในท้องถิ่นมีรายได้จากภูมิปัญญาของตนเอง

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. จักสานทำชะลอม เพื่อใส่ของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์	2 วัน	ไม้ไผ่	1. เป็นอุปกรณ์ที่สำเร็จรูป 2. เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมและซื้อเป็นของที่ระลึก ของฝาก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น
2. ทำครกหินลูกเล็กลูกใหญ่ เพื่อเป็นของที่ระลึก	5 วัน	หิน เหล็กดี	
3. ทำครก-จักสาน ทำเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อไว้จำหน่าย	5 วัน	หิน เหล็กดี	
4. จักสานเข่งเล็กและใหญ่ เพื่อบรรจุสิ่งของส่ง	2 วัน	ไม้ไผ่	
5. ทำเป็นไซ ทำลอบ ไร่ตัดปลา ตามท้องไร่ท้องนา เป็นอาหารภายในบ้าน	7 วัน	ไม้ไผ่	
6. ทำเป็นตะแกรง กระบุง ตะกร้า ทำฝาชี เพื่อครอบอาหาร	2 วัน	ไม้ไผ่	
7. จักสานทำเป็นตะกร้อสอยผลไม้	2 วัน	ไม้ไผ่	

สรุป พัฒนาทำครก-จักสาน

3. กิจกรรมพัฒนาการสร้างร้านค้าชุมชน

รายชื่อสมาชิก

1. พระวสันต์ ปัญญาโร	2. นางสุพัตรา กิ่งสิงษ์
3. นางพจนา กลั่นการนา	4. นางสาวสุมาลี ศรีสวัสดิ์
5. นางนิตยา แดงศรี	6. เด็กหญิงธิดา เลิกนอก
7. นางสาวพรพรรณ อัครกลับ	

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาสร้างร้านค้าชุมชน	1. จัดร้านค้าและสภาพแวดล้อมให้มีรูปแบบแปลกใหม่ เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว 2. จัดสินค้าให้น่าสนใจ และควรเป็นสินค้าในชุมชน เช่น ผักปลอดสารพิษ ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ในชุมชน และ ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มแม่บ้าน 3. กิจกรรมส่งเสริมการขาย

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาสร้างร้านค้าชุมชน

กิจกรรมย่อยที่ จัดร้านค้าและสภาพแวดล้อมให้มีรูปแบบน่าสนใจ

เหตุผล เพื่อให้บุคคลในท้องถิ่นมีรายได้

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. กำหนดสถานที่	1 สัปดาห์	1. พื้นที่ที่ดำเนินการอย่างน้อย 100 ตร.วา.	1. ได้สถานที่ในการจัดสร้างร้านค้า
2. กำหนดรูปแบบร้านค้า(ยึดหลักง่าย ประหยัด ปลอดภัย)	15 วัน	2. แบบร้านค้าบุคลากร	2. เป็นร้านค้ากึ่งถาวร
3. ดำเนินการก่อสร้าง	ขึ้นอยู่กับแบบ	3. โครงไม้ ก่ออิฐ เทปูน	3. ร้านค้าโครงไม้ ก่ออิฐ พื้นปูน
4. จัดตกแต่งภายนอกและภายในร้านค้า	10 วัน	4. ภายนอกใช้แข่งใบใหญ่ที่สุดในโลก ภายในใช้ผลิตภัณฑ์ในชุมชน	4. ร้านค้าน่าสนใจและภูมิทัศน์ที่สวยงาม
5. รวมกลุ่มสมาชิกและรวบรวมผลิตภัณฑ์ในชุมชนเขาสมอแกลง	30 วัน	6. จัดตัวแทนระดมทุน และหาตลาด	5. มีกลุ่มร้านค้าหมู่บ้าน

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
6. ส่งเสริมการขายและหาตลาดพัฒนาสินค้าให้ดีขึ้น 7. รมรงค์การใช้สินค้าในชุมชน	ดำเนินการเป็นระยะๆ ดำเนินการเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง	7. ประชาสัมพันธ์	6. มีตัวแทนระดมทุนและการตลาด 7. ชุมชนเข้มแข็ง และนิยมใช้สินค้าในชุมชน

สรุป พัฒนาการสร้างร้านค้าชุมชน

4. กิจกรรมการสร้างสวนสมุนไพร

รายชื่อสมาชิก

1. นางบุญมา สังข์ทอง
2. นางทองปลิว แสนสม
3. นางกิมล้อย จันทรสงวนวัฒน์
4. นายฉาย บัวเยี่ยม
5. นางประทุม กระจายกลิ่น
6. นายคั่น แซ่ตวง
7. เด็กชายพิชญ รอดเทศ
8. เด็กชายวีระ แก้วกลม
9. นายจักรพันธ์ บัวเยี่ยม
10. นางฉอ้อน บัวศรี
11. นางเพ็ญศกา น่วมนุ่ม

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
สร้างสวนสมุนไพร	<ol style="list-style-type: none"> 1. สำรวจแหล่งปลูกพืชสมุนไพร 2. กำหนดพืชและออกแบบการปลูกให้เป็นระบบ 3. หาบุคลากรที่มีความรู้ในท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องพืชสมุนไพร 4. ศึกษาประโยชน์ของพืชสมุนไพร 5. ศึกษาคุณภาพการปลูกสวนสมุนไพร 6. รวบรวมบุคคลในท้องถิ่นช่วยกันปลูก 7. สำรวจพืชสมุนไพรในท้องถิ่นที่มี 8. หาพืชสมุนไพรบางชนิดที่ไม่มีในท้องถิ่นเพิ่มเติม 9. ช่วยกันปลูกดูแลรักษา 10. นำสมุนไพรแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่างๆ เช่น ตะไคร้ตากแห้ง ชงเป็นน้ำชา แก้อท้องอืด ทำรายได้ให้กับชุมชนของเรา

โครงการที่จะทำ สร้างสวนสมุนไพร

กิจกรรมย่อยที่ สำรวจแหล่งปลูกพืช

เหตุผล ต้องการที่ที่เหมาะสมในการปลูก

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. กำหนดพื้นที่ที่จะปลูก	2 วัน	1. สมาชิกกลุ่ม คนในท้องถิ่น	- มีพืชสมุนไพร
2. กำหนดเนื้อที่	1 วัน	2. อุปกรณ์การวัดดิน	- มีขนาดเนื้อที่ที่เหมาะสม
3. กำหนดการปลูกพืชแต่ละชนิด	5 วัน	3.เตรียมพืชสมุนไพร	- มีรายชื่อเข้าสู่ชุมชน
4. ทำการจัดหาพืชมาปลูก	ตลอดเวลา	4. พืชสมุนไพร	
5. ทำการปลูก	ตลอดเวลา	5. จอบ เสียม มีด บัวรดน้ำ น้ำ	
6. ดูแลรักษา	ตลอดเวลา	6. บัวรดน้ำ น้ำ ปุ๋ย	

โครงการที่จะทำ สร้างสวนสมุนไพร

กิจกรรมย่อยที่ ศึกษาประโยชน์ของพืชสมุนไพร

เหตุผล รู้เรื่องสมุนไพรดีขึ้น

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. บุคลากรในท้องถิ่น	2 วัน	1. วิทยากร หนังสือ	- ได้ความรู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี
2. หนังสือมาอ่านเกี่ยวกับสมุนไพร	ตลอดเวลา	2. หนังสือ	- มีรายชื่อติดต่อชุมชน

สรุป การสร้างสวนสมุนไพร

4. กิจกรรมการสร้างพิพิธภัณฑ์

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์ประไพ เนียมเปีย	2. อาจารย์วารุณี ยี่มวาริ
3. อาจารย์ทิพัลย์ สิริ	4. อาจารย์วิมล ไพตรรัตน์
5. อาจารย์สุพรทิพย์ พูลสวัสดิ์	6. นายโพ บุญช่วย
7. นายสงัด ขาวเอี่ยม	8. นางสาวปาริณี เพ็ชรแก้ว
9. นางสาวปาริชาติ โฉมงาม	10. เด็กหญิงพรพรรณ จิตสี
11. เด็กหญิงสุกัญญา หนูเทศ	12. เด็กหญิงศุภกัษร คำยอด

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
สร้างพิพิธภัณฑ์	1. ปรับปรุงศาลพ่อปู่ขุนแผน ปรับปรุงบริเวณ และอาคาร 2. รวบรวมโบราณวัตถุที่พอจะหาได้ 3. ค้นหาและรวบรวมภาพถ่ายโบราณสถานเก่า จนถึงปัจจุบัน 4. รวบรวมภาพถ่ายและข้อมูลของประเพณีเขาสมอเคลง เช่น ประเพณีบวชนาค ประเพณีแทงหยวก เป็นต้น 5. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านบุคลากร ด้านผลิต เช่น งานจักสาน งานทำครก งานหล่อพระ 6. รวบรวมชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเขาสมอเคลง เช่น เครื่องครัว เครื่องใช้ และเครื่องมือการประกอบอาชีพ 7. รวบรวมประเพณีการเล่นในท้องถิ่น ด้านบุคคล ผลงานเทศกาล เครื่องดนตรี ตั้งแต่โบราณ-ปัจจุบัน

โครงการที่จะทำ สร้างพิพิธภัณฑ์

กิจกรรมย่อยที่ ปรับปรุงศาลพ่อปู่ขุนแผนเก่า ปรับปรุงบริเวณ และ อาคารที่มีอยู่เดิม

เหตุผล สถานที่ชำรุด จึงนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. สำรวจสถานที่และอาคารที่จะต้องปรับปรุง	1 วัน	1. บุคลากร และอุปกรณ์เครื่องมือในการสำรวจ	- การวางแผนและการปรับปรุงสิ่งที่มีและสิ่งที่ขาด
2. วางแผนการปรับปรุง	1 วัน	2. กระดาษ ปากกา ดินสอ บุคลากร	- แผนการปรับปรุง
3. ลงมือปฏิบัติทำความสะอาด	1 วัน	3. เครื่องมือทำความสะอาด	- สะอาดขึ้น
4. ซ่อมแซม ประตู หน้าต่าง ผนัง พื้น เพดาน หลังคาที่ชำรุด	15 วัน	4. บุคลากร เครื่องมือช่าง เงินงบประมาณ	- ได้อาคารพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์แบบ
5. ติดตั้งระบบไฟฟ้า ลูกกรง ประตูหน้าต่าง	15 วัน	5. เงินงบประมาณ ช่าง อุปกรณ์ไฟฟ้า เหล็กตัด	- อาคารพิพิธภัณฑ์ที่สะดวกและปลอดภัยยิ่งขึ้น
6. จัดหาโต๊ะ ตู้ สำหรับวางแผ่นป้ายนิเทศเพื่อจัดวางเก็บข้อมูล	10 วัน	6. งบประมาณ บุคลากร	- มีอาคารและสถานที่สำหรับจัดติดตั้งสิ่งที่จะนำมาแสดงในพิพิธภัณฑ์

สรุป การสร้างพิพิธภัณฑ์

5. กิจกรรมการพัฒนาเส้นทางเดินป่า

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์ประไพ เนียมเปีย	2. อาจารย์วราวุธ ยี่มวาริ
3. อาจารย์ทิพวัลย์ ศิริ	4. อาจารย์วิมล ไพตรรัตน์
5. อาจารย์สุพรทิพย์ พูลสวัสดิ์	6. นายโพ บุญช่วย
7. นายสัจด์ ขาวเอี่ยม	8. นางสาวปาริณี เพ็ชรแก้ว
9. นางสาวปาริชาติ โฉมงาม	10. เด็กหญิงพรพรรณ จิตสี
11. เด็กหญิงสุกัญญา หนูเทศ	12. เด็กหญิงศุภกษร คำยอด

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาเส้นทางเดินป่า	1. จัดทำแผนผังเส้นทางในการเดินป่า โดยบอกจุดในการเดินทางซึ่งแบ่งทางเดินดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> - ก่อนขึ้นบันไดนาค ชมถ้ำด้วยซาม บ่อตายาย วัดวิหารคู - ขึ้นบันไดนาคไปรอยพระพุทธรบาทจำลอง ชมพระพุทธรบายและหยก ขึ้นไปรอยพระพุทธรบาทตะแคง - ขึ้นโรงเจ (หน่วยกู้ภัยบูรพา รอยพระพุทธรบาท จุดชมวิว) - จุดขึ้นชมนาตายาย - เดินไปวัดเจ้าแม่กวนอิม - เดินขึ้นเจดีย์สามองค์ - ไปเจดีย์ยอดด้าว - ลงไปทางหินโหลงช้าง - เดินผ่านบ่อทองและบ่อข้างลี้วง - แล้วอ้อมกลับที่วิหารศาลาเดี่ยว - กลับมาที่วัดเขาสมอแครง

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินป่า

กิจกรรมย่อยที่ จัดสำรวจเส้นทางและทำแผนผังในการเดินป่า

เหตุผล เพื่อศึกษาธรรม และ แหล่งความรู้ของเขาสมอแครงได้อย่างทั่วถึง

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. สำรวจตรวจสอบระยะทางของเส้นทางของสถานที่ต่างๆ	1 วัน	1. บุคลากร และอุปกรณ์เครื่องมือในการเดินป่า นาฬิกา	- ผลการสำรวจ
2. วางแผนกำหนดเส้นทางการเดินทาง	2 วัน	2. ข้อมูลจากการสำรวจ บุคลากร	- แผนผังการเดินทาง
3. จัดป้ายบอกระยะทางและทำเครื่องหมายบอกทาง	1 สัปดาห์	3. อุปกรณ์ในการเขียนป้าย อุปกรณ์การติดป้าย บุคลากร	- แผนผังการเดินทางที่สมบูรณ์

สรุป การพัฒนาเส้นทางเดินป่า

6. กิจกรรมพัฒนาเจดีย์สามองค์

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์วิมล เต็มศรี	2. นายจรัญ เกตุพราหม์
3. นางพรพิมล ศัคนวน	4. นางพะเยา ไชยวงศ์
5. นางรุ่งทิพย์ จำปานา	6. เด็กหญิงน้ำผึ้ง จำปานา
7. เด็กหญิงชลธิชา ดอนพรม	8. นางสาว บุญดา

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาเจดีย์สามองค์	1. สำรวจเส้นทาง 2. ทำทางขึ้นไปบนเจดีย์สามองค์ 3. ทำป้ายบอกทางขึ้น 4. อนุรักษ์ป่าต้นไม้ 5. พัฒนารอบๆเจดีย์สามองค์ให้สะอาด 6. ทำสวนหย่อมดอกไม้ 7. ทำซุ้มนั่งพักผ่อน

โครงการที่จะทำ พัฒนาเจดีย์สามองค์

กิจกรรมย่อยที่ ทำห้องน้ำ 3 ห้อง

เหตุผล บรรเทาทุกข์ให้กับนักท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. สำรวจสถานที่ 2. ออกแบบ 3. ก่ออิฐ 4. ทำกันเอง	1 สัปดาห์ 3 วัน 2 สัปดาห์ 8 สัปดาห์	1. อิฐ วงส้วม 2. ปูน หิน 3. ทราช 4. กระเบื้อง 5. โถส้วม กระจก 6. อ่างน้ำ ชันน้ำ น้ำ สบู่ และ ผ้าเช็ดมือ	- ความสะดวกสบายกับ นักท่องเที่ยว

สรุป พัฒนาเจดีย์สามองค์

7. กิจกรรมพัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร

รายชื่อสมาชิก

1. นายยอด อินทะแสน	2. นายบริบูรณ์ ตันตระกูล
3. นายประดิษฐ์ บุญดา	4. นางวรรณิภา ศรีอภัยแก้ว
5. นางพรพิมล แซ่มซ้อย	6. นางอรุโณทัย น้อยวงษ์
7. เด็กหญิงอลิษา สนิอินทร์	8. เด็กหญิงน้ำผึ้ง น่วมบุญใหญ่

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร	1. ปรับปรุงสวนหย่อมบริเวณหน้าศาล และบริเวณศาลพ่อปู่ขุนเณร เช่น ปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ดูแลรักษาสวนหย่อม 2. จัดทำป้ายประวัติพ่อปู่ขุนเณร 3. ปรับปรุงสถานที่และบริเวณศาลพ่อปู่ขุนเณร ให้สะอาด 4. ทาสีอาคารศาลพ่อปู่ขุนเณร 5. จัดให้มีกิจกรรมรดน้ำพระและอาบน้ำพ่อปู่ขุนเณร

โครงการที่จะทำ พัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร

กิจกรรมย่อยที่ พัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร

เหตุผล เพื่อเป็นแหล่งสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. ทำสวนหย่อม	ก.พ.- ธ.ค.46	1. ต้นไม้ดอกไม้ประดับ	- มีสวนหย่อม
2. ปรับปรุงบริเวณศาลให้สะอาด	ก.พ. 46	2. อุปกรณ์ทำความสะอาด	- บริเวณสะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น
3. ทำป้ายประวัติพ่อปู่ขุนเณร	ก.พ. – ธ.ค. 46	3. ไม้ สี อุปกรณ์ทาสี	- มีป้ายประวัติพ่อปู่ ขุนเณร
4. ทาสีอาคารศาลพ่อปู่ขุนเณร	ก.พ. – ธ.ค. 46	4. สี อุปกรณ์ทาสี	- ศาลพ่อปู่มีสีสดใส
5. จัดกิจกรรมอาบน้ำพ่อปู่	13-15 เม.ย. 46	5. สถานที่ศาลพ่อปู่ และ อุปกรณ์สักการะพ่อปู่	- มีกิจกรรมอาบน้ำพ่อปู่ ขุนเณร

สรุป พัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร

8. กิจกรรมพัฒนารอยพระพุทธรบาท

รายชื่อสมาชิก

1. นายสมพร ทัดแพ	2. อาจารย์กาญจนา จันทร์เยี่ยม
3. อาจารย์นิภา แพงวังทอง	4. นางนิจ บัวเยี่ยม
5. นางศิริพร พลทอง	6. นางสาวารัญ โขติพรหม
7. นายสุชาติ รวมญาติ	8. นายเกตุ บัวงาม
9. เด็กชายยุทธพงศ์ พลภักดี	10. เด็กชายอัครพล ใจห่อ
11. เด็กหญิงยุภาพร นาทิพย์	

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนารอยพระพุทธรบาท	1. รอยพระพุทธรบาทตะแคง จัดให้มีป้ายประชาสัมพันธ์ ทางขึ้น ป้ายลูกศรชี้ทาง 2. รอยพระพุทธรบาทจำลอง ทำความสะอาด ทาสีฉาบให้สวยงามทั้งสองที่ สถานที่ดีของวัดเขาสมอแครง และของวัดโรงเจ 3. จัดทำแผ่นพับประวัติรอยพระพุทธรบาท 4. มีการประชาสัมพันธ์ 5. มีดอกไม้ประดับรอบๆรอยพระพุทธรบาท 6. ควรทำความสะอาดและมีที่ทิ้งขยะ

โครงการที่จะทำ พัฒนารอยพระพุทธรบาท

กิจกรรมย่อยที่ จัดหาภาชนะที่ทิ้งขยะ

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
จัดหาที่ทิ้งขยะ	1 วัน	ภาชนะที่ทิ้งขยะ	มีที่ทิ้งขยะของนักท่องเที่ยว

โครงการที่จะทำ พัฒนารอยพระพุทธรบาท

กิจกรรมย่อยที่ จัดทำป้ายชื่อสถานที่ ป้ายลูกศร

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. สำรวจพื้นที่จะทำป้าย	1 วัน	สมุดบันทึก	- ทำให้ทราบตำแหน่งที่จะทำป้าย
2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์	7 วัน	เสาหลักป้ายสี	- มีอุปกรณ์พร้อมที่จะทำป้าย
3. จัดทำป้าย เขียนข้อความเกี่ยว รอยพระพุทธรบาท	15 วัน	เขียนป้ายป้ายบอกทาง	- ได้ทราบชื่อที่ชัดเจน
4. จัดหางบประมาณ	1 เดือน	เงิน	- เพื่อให้ได้งบประมาณจัดทำป้าย

โครงการที่จะทำ พัฒนารอยพระพุทธรบาท

กิจกรรมย่อยที่ ทำความสะอาดพระพุทธรบาท

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. สำรวจพื้นที่รอบพระพุทธร บาทในปัจจุบัน	1 วัน	1. สมุดบันทึก	- ทำให้ทราบสภาพปัจจุบันเพื่อจะ นำไปใช้ในการพัฒนา
2. จัดหาอุปกรณ์ทำความสะอาด ทาสีผนัง	3 วัน	2. สี อุปกรณ์ทาสี ไม้ กวาดถูพื้น ผ้าถูพื้น	- มีเครื่องมือที่จะทำกิจกรรม
3. จัดหากำลังคนที่จะทำ	1 วัน	3. แรงงาน	- มีบุคลากรที่จะทำกิจกรรม
4. จัดหางบประมาณ	1 วัน	4. เงิน	- เพื่อให้ได้งบประมาณมาทำ ความสะอาด

สรุป พัฒนารอยพระพุทธรบาท

9. กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสมอแดง

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์มาลัย สุพรรณเสณีย์	2. เด็กชายณรงค์ฤทธิ์ สมานธิ
3. เด็กหญิงสุพัชรีญา วิเศษโกสิน	4. เด็กหญิงจตุพร หอมสุด
5. นายวินัย รอดเทศ	6. นายมารุต ภูภิรมย์
7. นายประจักษ์ นิ่มน้อย	8. นายประเทือง เพ็งเทศ
9. นายจุม บุญทรัพย์	10. นายน้อม ทองดี

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาวัดเขาสมอแดง	1. เก็บขยะบริเวณวัดให้สะอาดอยู่เสมอ 2. ทำความสะอาดห้องน้ำห้องส้วมอยู่เสมอ 3. ตัดหญ้าให้สั้นดูสวยงาม 4. ทำสวนหย่อมในบริเวณวัด 5. ปลูกต้นไม้รอบๆบริเวณวัดและรอบสระน้ำ เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ 6. ปลูกไม้ดอกไม้ประดับข้างถนนเข้าวัดทั้งสองด้าน 7. บำรุงรักษาสระน้ำในวัดเพื่อทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น วันลอยกระทง

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสมอแดง

กิจกรรมย่อยที่ เก็บขยะบริเวณวัดให้สะอาดอยู่เสมอ

เหตุผล เพื่อพัฒนาวัดให้มีความสวยงาม

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. เก็บขยะบริเวณวัดให้สะอาด	1 วัน	1. ไม้กวาด ถังขยะ เต้าผายขยะ	- วัดสะอาดขึ้น
2. ทำความสะอาดห้องน้ำให้สะอาด	ทุกวัน	2. แปรงขัดห้องน้ำ น้ำยาขัดห้องน้ำ	- ห้องน้ำสะอาดขึ้น
3. ตัดหญ้าให้สั้น	เดือน/ครั้ง	3. รถตัดหญ้า น้ำมัน	- หญ้าสั้นดูสวยงาม
4. ทำสวนหย่อมในบริเวณวัด	1 สัปดาห์	4. พันธุ์ไม้ ดินร่วน ปุ๋ย น้ำ จอบ เสียม	- วัดจะดูสวยงาม
5. ปลูกต้นไม้รอบๆบริเวณวัดและรอบสระน้ำ	2 สัปดาห์	5. พันธุ์ไม้ ดิน ปุ๋ย น้ำ จอบ เสียม	- วัดจะดูสวยงามและร่มรื่น
6. ปลูกไม้ดอกไม้ประดับทางเข้าวัดทั้งสองข้าง	1 เดือน	6. พันธุ์ไม้ ดิน ปุ๋ย น้ำ จอบ เสียม	- วัดจะดูสวยงาม
7. บำรุงรักษาสระน้ำในวัด	สัปดาห์/ครั้ง	7. มีด คราด	- สระน้ำสะอาดขึ้น

สรุป พัฒนาวัดเขาสมอแกลง

10. กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ชาม

รายชื่อสมาชิก

1. นายถาวร เทพนิคม	2. นางสาวสมพร รัตนพานิช
3. นางไฉน เกตุพราหมณ์	4. นางสาวจริยา จันทร์สงวนวัฒน์
5. เด็กหญิงไพลิน มโนรัตติยะ	6. นางสาวอรรษาพรรณ แก้วศรี
7. เด็กชายอภิรัช เลิกนอก	8. อาจารย์โสภา พานิช
9. อาจารย์นงลักษณ์ ทองเชตุ	10. อาจารย์จิรวรรณ เขี่ยมสนธิ

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาถ้ำถั่ว-ชาม	1. ทำความสะอาดสถานที่รอบๆถ้ำ 2. จัดทำสวนหย่อมดอกไม้ 3. จัดทำป้ายประวัติของถ้ำ 4. ทางเดินบริเวณถ้ำ 5. ม้าหินอ่อนสำหรับนั่งพักผ่อน

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ชาม

กิจกรรมย่อยที่ ทำความสะอาดสถานที่รอบๆถ้ำ

เหตุผล เพื่อความสะอาดน่าท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. ถางหญ้าบริเวณถ้ำ	3 วัน	1. จอบ เสียม มีด	- บริเวณถ้ำไม่รกรุงรัง
2. เก็บหญ้า เก็บขยะ	1 วัน	2. บั้งก็ คราด ไม้กวาด	- บริเวณถ้ำสะอาด เรียบร้อย

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ชาม

กิจกรรมย่อยที่ จัดทำสวนหย่อมดอกไม้

เหตุผล เพื่อความสวยงาม

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. หาสถานที่	2 วัน	1. บุคลากร	- ได้จุดที่จะทำสวนหย่อม
2. จัดหาไม้ดอกไม้ประดับ	1 สัปดาห์	2. ขอบริจาค และ เพาะพันธุ์	- ได้ไม้ดอกไม้ประดับตามที่ต้องการ
3. ลงมือปลูก	2 สัปดาห์	3. เครื่องมือในการเพาะปลูก	- ได้สวนหย่อมที่สวยงาม

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ขาม

กิจกรรมย่อยที่ ทำป้ายประวัติของถ้ำ

เหตุผล เพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบประวัติของถ้ำถั่ว-ขาม

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. หาสถานที่	1 วัน	1. บุคลากร	- ได้จุดที่จะปักป้าย
2. จัดทำป้ายประวัติ	2 วัน	2. บุคลากร	- ได้ป้ายบอกประวัติ

สรุป พัฒนาถ้ำถั่ว-ขาม

11. กิจกรรมพัฒนาสะพานตาข่าย-บ่อทอง

รายชื่อสมาชิก

1. พระวสันต์ ปัญญโร
2. นางสุพัตรา กิ่งสิงษ์
3. นางพจนา กลั่นการนา
4. นางสาวสุมาลี ศรีสวัสดิ์
5. นางนิตยา แดงศรี
6. เด็กหญิงธิดา เลิกนอก
7. นางสาวพรพรรณ อัครกลับ

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาสะพานตาข่าย-บ่อทอง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำป้ายบอกทางเข้า/แผนผัง 2. จัดคนในเขตพื้นที่ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณสะพานตาข่าย/บ่อทองให้สะอาด 3. จัดตกแต่งอนุสรณ์สถานให้สวยงาม/สวนหย่อม และจัดจุดเด่นที่น่าสนใจ 4. ทำป้ายประวัติ

โครงการที่จะทำ พัฒนาสะพานตาข่าย-บ่อทอง

กิจกรรมย่อยที่ จัดตกแต่งอนุสรณ์สถานให้สวยงามน่าสนใจ

เหตุผล พัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. จัดเตรียมสถานที่	20 วัน	1. บุคลากรในชุมชน เทคโนโลยี	- ที่พักริมทาง(บ่อทอง)
2. ออกแบบ	15 วัน	2. บุคลากร 2งบประมาณ	- ป้ายประวัติ ป้ายบอกทาง สวนหย่อม
3. ดำเนินงานตามแบบ	45 วัน	3. ไม้ดอก ไม้ประดับ อิฐ ปูน หิน	- ป้ายประวัติ ป้ายบอกทาง ปฏิมากรรมหิน
4. จัดคนในเขตพื้นที่ดูแล	3 วัน	4. บุคลากรในชุมชน	- มีการจัดการที่เป็นระบบ
5. ประชาสัมพันธ์	ตลอดเวลา	5. บุคคลในชุมชน และสื่อเทคโนโลยี	- บุคลากรในชุมชนเกิด ความรักท้องถิ่นของตนเอง

สรุป พัฒนาสะพานตาข่าย-บ่อทอง

12. กิจกรรมพัฒนาบ่อตา-บ่อยาย

รายชื่อสมาชิก

1. นายยอด อินทะแสน	2. นายบริบูรณ์ ตันตระกูล
3. นายประดิษฐ์ บุญดา	4. นางวรรณิภา สร้อยแก้ว
5. นางพรพิมล แซ่มซ้อย	6. นางอรุโณทัย น้อยวงษ์
7. เด็กหญิงอลิษา สนิอินทร์	8. เด็กหญิงน้ำผึ้ง น่วมบุญใหญ่

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาบ่อตา-บ่อยาย	1. ปรับปรุงสถานที่และบริเวณพื้นที่บ่อตา-บ่อยายให้สะอาด 2. จัดทำป้ายบ่อตา-บ่อยาย 3. ศึกษาประวัติความเป็นมาของบ่อตา-บ่อยาย เพื่อนำมาเขียนประวัติของ บ่อตา-บ่อยาย 4. ทำป้ายประวัติบ่อตา-บ่อยาย 5. จัดทำที่ทิ้งขยะ เพื่อให้นักท่องเที่ยวทิ้งขยะ 6. จัดทำที่นั่งพักสำหรับนักท่องเที่ยว 7. จัดหาน้ำดื่มเพื่อบริการนักท่องเที่ยว

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาบ่อตา-บ่อยาย

กิจกรรมย่อยที่ -

เหตุผล เพื่อพัฒนาบ่อตา-บ่อยาย

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. ปรับปรุงสถานที่ให้สะอาด	ก.พ.46	1. อุปกรณ์ทำความสะอาด มีด ไม้กวาด ถังขยะ	- บริเวณและสถานที่สะอาด
2. ทำป้ายบ่อตา-บ่อยาย	ก.พ.46	2. ไม้ สี อุปกรณ์ทาสี	- มีป้ายบ่อตา-บ่อยาย ที่ สมบูรณ์
3. ทำป้ายประวัติบ่อตา-บ่อยาย	ก.พ.-ธ.ค. 46	3. หนังสือประวัติบ่อตา-บ่อ ยาย ไม้ สี อุปกรณ์ทาสี	- มีป้ายประวัติบ่อตา- บ่อยาย ที่สมบูรณ์
4. ทำที่ทิ้งขยะ	ก.พ.46	4. ถังขยะ	- มีถังขยะรองรับขยะ
5. ทำที่พักผ่อน	ก.พ.-ธ.ค. 46	5. โต๊ะหินอ่อน	- มีที่นั่งพักผ่อน
6. ทำที่บริการน้ำดื่ม	ก.พ.-เม.ย 46	6. โถงน้ำ แก้วน้ำ ที่ตักน้ำทำ ด้วยกะลา	- มีน้ำดื่มบริการฟรี

สรุป พัฒนาบ่อตา-บ่อยาย

13. กิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน

รายชื่อสมาชิก

1. นายถาวร เทพนิคม	2. นางสาวสมพร รัตนพานิช
3. นางไฉน เกตุพราหมณ์	4. นางสาวจรรยา จันทร์สงวนวัฒน์
5. เด็กหญิงไพลิน มโนรัตติยะ	6. นางสาวอรรษาพรรณ แก้วศรี
7. เด็กชายอภิชัย เลิกนอก	8. อาจารย์โสภา พานิช
9. อาจารย์นงลักษณ์ ทองเชตุ	10. อาจารย์จิรวรรณ เข็มสนธิ

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
เส้นทางทัวร์จักรยาน	1. สำรวจเส้นทางไปวัดเจ้าแม่กวนอิมจนถึงเจดีย์สุวรรณ และเส้นทางแยก ไปตามจุดสถานที่ต่างๆที่สำคัญ 2. มีบริเวณจุดพัก จัดทำป้ายบอกทาง ห้องสุขาที่สะอาด 3. บริการให้เช่าจักรยาน

โครงการที่จะทำ กิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน

กิจกรรมย่อยที่ สำรวจเส้นทางไปวัดเจ้าแม่กวนอิมจนถึงเจดีย์สุวรรณ

เหตุผล เพื่อความสะอาดและปลอดภัยในการท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. จัดทีมสำรวจ	1 วัน	1. กระดาษบันทึก	- ได้ทีมงานสำรวจ
2. ทีมสำรวจเส้นทางเดินเท้าสำรวจเส้นทาง	1 สัปดาห์	2. อาหารและน้ำ	- ได้แนวคิดในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว
3. ทำเส้นทางสำหรับรถจักรยาน	2 สัปดาห์	3. บุคลากร อ.บ.ต. ผู้นำชุมชน	- ได้เส้นทางสำหรับขี่รถจักรยานที่สะดวกและปลอดภัย

โครงการที่จะทำ กิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน

กิจกรรมย่อยที่ บริเวณจุดพัก ห้องน้ำที่สะอาด

เหตุผล จุดพักรอนักท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. สำรวจสถานที่	3 วัน	1. บุคลากร ปุณชาว	- ได้สถานที่
2. จัดหาเก้าอี้	1 สัปดาห์	2. วัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ ก้อนหิน	- ได้ที่นั่ง
3. ห้องน้ำ	1 วัน	3. ไม้ สี	- ได้ป้ายบอกทางไปสู่ฯ

โครงการที่จะทำ กิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน

กิจกรรมย่อยที่ บริการจักรยานให้เช่า

เหตุผล เพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
- จัดหาจักรยาน	2 สัปดาห์	- ผู้ที่จะบริจาค	- ได้จักรยานในการท่องเที่ยว

สรุป เส้นทางทัวร์จักรยาน

16. กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์มาลัย สุพรรณเสณีย์	2. เด็กชายณรงค์ฤทธิ์ สมานธิ
3. เด็กหญิงสุพัชรีญา วิเศษโกสิน	4. เด็กหญิงจตุพร หอมสุค
5. นายวินัย รอดเทศ	6. นายมารุต ภูภิรมย์
7. นายประจักษ์ นิ่มน้อย	8. นายประเทือง เพ็งเทศ
9. นายจุม บุญทรัพย์	10. นายน้อม ทองดี

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
สร้างลานธรรมเจดีย์	1. สร้างหลังคาให้ครอบคลุมลานธรรมเจดีย์ยอดดัวนที่อยู่หน้าเจดีย์ 2. ทำแท่นให้พระนั่งสอนธรรมะ 3. ปลูกไม้ดอกไม้ประดับรอบๆลานเจดีย์ 4. ปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญของทุกปี

โครงการที่จะทำ กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์

กิจกรรมย่อยที่ ทำแท่นให้พระสอนธรรมะ

เหตุผล เพื่อทนุบำรุงศาสนา

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. สร้างหลังคาให้ครอบคลุมลานธรรมเจดีย์	2 เดือน	1. อุปกรณ์การก่อสร้างต่างๆ	- มีความร่มเย็น
2. ทำแท่นให้พระนั่งสอนธรรมะ	1 สัปดาห์	2. อุปกรณ์การก่อสร้างต่างๆ	- สะดวกสบายต่อพระสงฆ์
3. ปลูกไม้ดอกไม้ประดับรอบๆลานเจดีย์	1 เดือน	3. พันธุ์ไม้ จอบ เสียม น้ำ ปุ๋ย	- บริเวณลานธรรมเจดีย์สวยงามขึ้น
4. ปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญของทุกปี	ทุกวันสำคัญของศาสนา	4. ดอกไม้รูปเทียน	- เพื่อรักษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

สรุป สร้างลานธรรมเจดีย์

17. กิจกรรมสร้างสนามกีฬา-ดนตรี

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์ศรีนวล ประดับวงศ์	2. อาจารย์ปทุมรัตน์ ภูมิรัตน์
3. นายสุริยา รวมญาติ	4. นายอานัติ ปัทมะณี
5. เด็กชายจรพงษ์ บัวเยี่ยม	6. เด็กชายนราศักดิ์ รักเรือง

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
สร้างสนามกีฬาและดนตรี	1. มีระบบ มีแบบแผนในการดำเนินการจัดการ ข้อสำคัญคือความพร้อม (ทุน+คน) ที่ตอบสนองความต้องการได้ 2. มีการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา อย่างจริงจังและจริงใจ (เปิดโอกาส+ความรู้+ทุนงบประมาณ) 3. มีวิธีการจูงใจ ให้ชาวบ้านหันมาสนใจ (รางวัล+ผลตอบแทน)

โครงการที่จะทำ ลานกีฬาและดนตรี

กิจกรรมย่อยที่ ส่งเสริมทางด้านการศึกษา

เหตุผล เพื่อความสามัคคีและสุขภาพ

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. จัดหาอุปกรณ์กีฬา	แล้วแต่โอกาสที่เหมาะสม	1. เขียนโครงการขอทุน จาก อ.บ.ต.	- มีอุปกรณ์กีฬาเล่น
2. จัดให้มีการแข่งขัน	แล้วแต่โอกาสที่เหมาะสม	2. ร้องขอเงินสนับสนุน จาก อ.บ.ต.	- โอกาสที่ใช้แสดงความสามารถของเยาวชน
3. จัดตั้งทีมกีฬาประจำหมู่บ้าน	แล้วแต่โอกาสที่เหมาะสม	3. บุคลากรที่มีความสามารถ	- ความสามัคคีในชุมชน

สรุป ลานกีฬาและดนตรี

18. กิจกรรมพัฒนาสระสองพี่น้อง

รายชื่อสมาชิก

1. เด็กหญิงวนาลี บัวเยี่ยม	2. เด็กหญิงกิริติ อิมกิจ
3. นายพาน ศรีหะบุตร	4. นางจินตนา เกิดศรี
5. นายสนัด รวมญาติ	6. นางมงคล คอนแก้วประเสริฐ
7. นางเกษ บุญจันทร์	

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาสระสองพี่น้อง 2 จุด	<ol style="list-style-type: none"> พัฒนาเป็นแหล่งเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี เพื่อให้สัตว์ต่างๆ ได้กินได้อยู่ตลอดไป พัฒนาเป็นแหล่งพักผ่อนในบริเวณรอบๆ ขอบสระสองพี่น้อง พัฒนาเป็นแหล่งจุดชมธรรมชาติ ชมวิวบนเขาสมอแครง เนื่องจากสระสองพี่น้องนั้นตั้งอยู่ริมหน้าผาด้านตะวันตก จะมองเห็นทิวทัศน์ด้านล่างสวยงามมาก เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาสวยงาม และจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว เป็นแหล่งปลูกพืชน้ำสวยงาม เพื่อปรับสภาพน้ำไม่ให้เน่าเสีย จัดสร้างม้านั่งรอบขอบสระทั้ง 8 ด้าน สระ 2 ลูก เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ พัฒนาเพื่อเป็นแหล่งนำรดต้นไม้ดอกไม้ประดับรอบๆ ขอบสระทั้ง 8 ด้านของสระทั้งสองลูก พัฒนาเป็นแหล่งปลูกสมุนไพรต่างๆ และจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

โครงการที่จะทำ พัฒนาสระสองพี่น้อง (2 สระ)

กิจกรรมย่อยที่ ปรับปรุงสระสองพี่น้องให้ถาวรตลอดไป

เหตุผล เพื่อเก็บกักน้ำได้ตลอดปี (2 สระ)

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่เกิดขึ้น
1. ปรับปรุงสระเก่าให้คงทนถาวรตลอดไป ตามแบบแปลนมาตรฐาน	2 วัน	1. พลาสติก ดินเหนียวบดอัดแน่น	- มีน้ำไว้ใช้สอย - สัตว์ได้มีที่ดื่มกิน
2. ปรับปรุงบริเวณรอบๆ สระ	60 วัน	2. ที่กั้นน้ำรั้วซีเมนต์ลงพื้น	- ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ - ลดความร้อนบนยอดเขาสมอแครง
3. สร้างม้านั่งพักผ่อนหย่อนใจ			- ปลูกพืชน้ำเพื่อปรับสภาพน้ำไม่ให้เน่าเสีย
4. ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ			- รดน้ำต้นไม้ ไม้ดอกไม้ประดับรอบๆ ขอบสระ
5. ปลูกพืชน้ำเพื่อปรับสภาพน้ำไม่ให้เน่าเสีย			

สรุป พัฒนาสาระสองพี่น้อง

19. กิจกรรมทำบ้านแบ่งพัก(Home Stay)

รายชื่อสมาชิก

1. นางบุญมา สังข์ทอง
2. นางทองปลิว แสนสม
3. นางกิมล้อย จันทร์สงวนวัฒน์
4. นายฉาย บัวเยี่ยม
5. นางประทุม กระจายกลิ่น
6. นายคั่น แซ่ตวง
7. เด็กชายพิชญ รอดเทศ
8. เด็กชายวีระ แก้วกลม
9. นายจักรพันธ์ บัวเยี่ยม
10. นางฉอ้อน บัวศรี
11. นางเพ็ญผกา น่วมนุ่ม

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
บ้านแบ่งพัก(Home Stay)	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดหาสถานที่และรวบรวมสมาชิกที่มีบ้านพักอาศัย 2. วางแผนการจัดแบบบ้านพักให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ 3. จัดหาวัสดุอุปกรณ์ 4. ให้การบริการ ต้องสะอาด ปลอดภัย และสะอาด 5. มีการประชาสัมพันธ์

โครงการที่จะทำ บ้านแบ่งพัก

กิจกรรมย่อยที่ จัดหาสถานที่และรวบรวมสมาชิกที่มีบ้านพักอาศัย

เหตุผล เป็นที่พักของนักท่องเที่ยว

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. สำรวจหาบ้านในท้องถิ่น	1 สัปดาห์	1. บ้าน	- มีบ้านแบ่งพัก
2. ตบแต่งทำความสะอาด	35 วัน	2. อุปกรณ์ทำความสะอาด เช่น ไม้กวาด	- มีห้องพักที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่
3. หมั่นดูแลรักษาความสะอาด	ตลอดเวลา	3. อุปกรณ์ทำความสะอาด เช่น คน	- บ้านพักมีความสะอาด สะอาด และปลอดภัย

โครงการที่จะทำ บ้านแบ่งพัก

กิจกรรมย่อยที่ วางแผนการจัดแบบบ้านพักให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่
เหตุผล บ้านพักจะได้สะอาด น่าอยู่เหมาะสม

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. ประชุมสมาชิก วางแผน	2 วัน	1. วาระการประชุม	- มีบ้านพักที่สะอาด
2. จัดหาบ้านพัก	1 สัปดาห์	2. สมาชิก	สะดวก และปลอดภัย
3. จัดหาวัสดุอุปกรณ์	1 สัปดาห์	3. จัดซื้อ	

สรุป ทำบ้านแบ่งพัก(Home Stay)

20. กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างล้ง

รายชื่อสมาชิก

1. นายสมพร ทัดแพ	2. อาจารย์กาญจนา จันทร์เอี่ยม
3. อาจารย์นิภา แพงวังทอง	4. นางนิจ บัวเยี่ยม
5. นางศิริพร พลทอง	6. นางสาวกาญจนา โชติพรหม
7. นายสุชาติ รวมญาติ	8. นายเกตุ บัวงาม
9. เด็กชายยุทธพงศ์ พลภักดี	10. เด็กชายอัครพล ใจห่อ
11. เด็กหญิงยุภาพร นาทิพย์	

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาบ่อข้างล้ง	1. จัดบ่บ่ข้าง 1 ตัว โดยให้วงข้างจุ่มลงไปใบบ่อขนาดลำตัว 80 เซนติเมตร 2. ปรับปรุงภูมิทัศน์รอบบ่อให้สวยงาม ปูอิฐตัวนอน และ ปลูกลำไยดอกไม้ประดับ 3. ทำป้ายแสดงประวัติบ่อข้างล้ง จากการบอกเล่า 4. จัดให้มีศาลานั่งพักผ่อน และมีโถงน้ำดื่มบริการ

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างล้ง

กิจกรรมย่อยที่ เขียนป้าย

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. ตรวจสอบสภาพทั่วไป	1 วัน	1. สมุดบันทึก	- ให้ทราบสภาพของบ่อข้างล้วง
2. จัดหาอุปกรณ์	2 วัน	2. เสาคเหล็ก แผ่นป้ายเหล็ก	- มีอุปกรณ์พร้อมที่จะทำป้าย
3. จัดเขียนป้ายชื่อ และประวัติบ่อข้างล้วง	15 วัน	3. เขียนป้ายว่า “บ่อข้างล้วง”	- ได้ทราบชื่อสถานที่และประวัติ
4. งบประมาณ	30 วัน	4. เงิน	- มีงบประมาณในการจัดทำ

โครงการที่จะทำ กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างล้วง

กิจกรรมย่อยที่ ปรับปรุงภูมิทัศน์

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. ปรับปรุงพื้นที่	7 วัน	1. ดิน รถไถ	- สภาพพื้นที่พร้อมที่จะปฏิบัติงาน
2. ปูอิฐตัวหนอน	15 วัน	2. อิฐตัวหนอน ทราย ปูน	- สวยงามและเรียบร้อย
3. ปลูกลูกไม้ ไม้ประดับ	7 วัน	3. ไม้ดอก ไม้ประดับ	- ความสวยงาม
4. จัดหาที่นั่งพักผ่อน	5 วัน	4. โต๊ะหิน	- นักท่องเที่ยวได้พักผ่อน ชมภูมิทัศน์

สรุป พัฒนาบ่อข้างล้วง

21. กิจกรรมพัฒนาสวนสัตว์

รายชื่อสมาชิก

1. อาจารย์วิมล เต็มศรี	2. นายจรัญ เกตุพราหม์
3. นางพรพิมล ผัดนวน	4. นางพะเยา ไชยวงศ์
5. นางรุ่งทิพย์ จำปานา	6. เด็กหญิงน้ำผึ้ง จำปานา
7. เด็กหญิงชลธิชา ดอนพรม	8. นางสาว บุญดา

กิจกรรม

กิจกรรมที่จะทำ	กิจกรรมย่อย
พัฒนาสวนสัตว์	1. ตรวจสอบสถานที่ที่เหมาะสม 2. ทำที่อยู่อาศัยของสัตว์ 3. หาพันธุ์สัตว์ที่เหมาะสม 4. สถานที่นั่งเล่น 5. จัดสวนหย่อม

โครงการที่จะทำ พัฒนาสวนสัตว์

กิจกรรมย่อยที่ สำรวจสถานที่ที่เหมาะสม

เหตุผล -

งานที่ต้องทำ	เวลาที่ใช้	สิ่งที่ต้องนำมาใช้	สิ่งที่จะเกิดขึ้น
1. นัดคนมาประชุม	1 สัปดาห์	1. สถานที่ที่เหมาะสม	- ได้สถานที่
2. ทำที่อยู่อาศัยของสัตว์ (นก)	1 เดือน	2. พันธุ์ที่จะเลี้ยง	- นก กรงนก
เต่า ลิง กระรอก กระแต	1 เดือน	ตาข่าย เสอเหล็ก แรงงานคน	- ความร่วมมือ คือ ความสำเร็จ

สรุป พัฒนาสวนสัตว์

จาก 21 กิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันกำหนดนั้น คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับชาวชุมชนจัดทำเวทีประชาคมอีกครั้งหนึ่ง และพบกับความก้าวหน้าบางประการของการดำเนินการว่า แนวคิดชาวชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือมีการจำกัดกิจกรรมบางประเภทที่ชุมชนคิดว่า เกินศักยภาพที่ตนเองจะกระทำ อาทิ กิจกรรมสร้างหอดูดาว กิจกรรมสร้างบ้านพักตากอากาศ กิจกรรมพัฒนาทัวร์เกวียน และกิจกรรมทัวร์ช้าง/รถยนต์

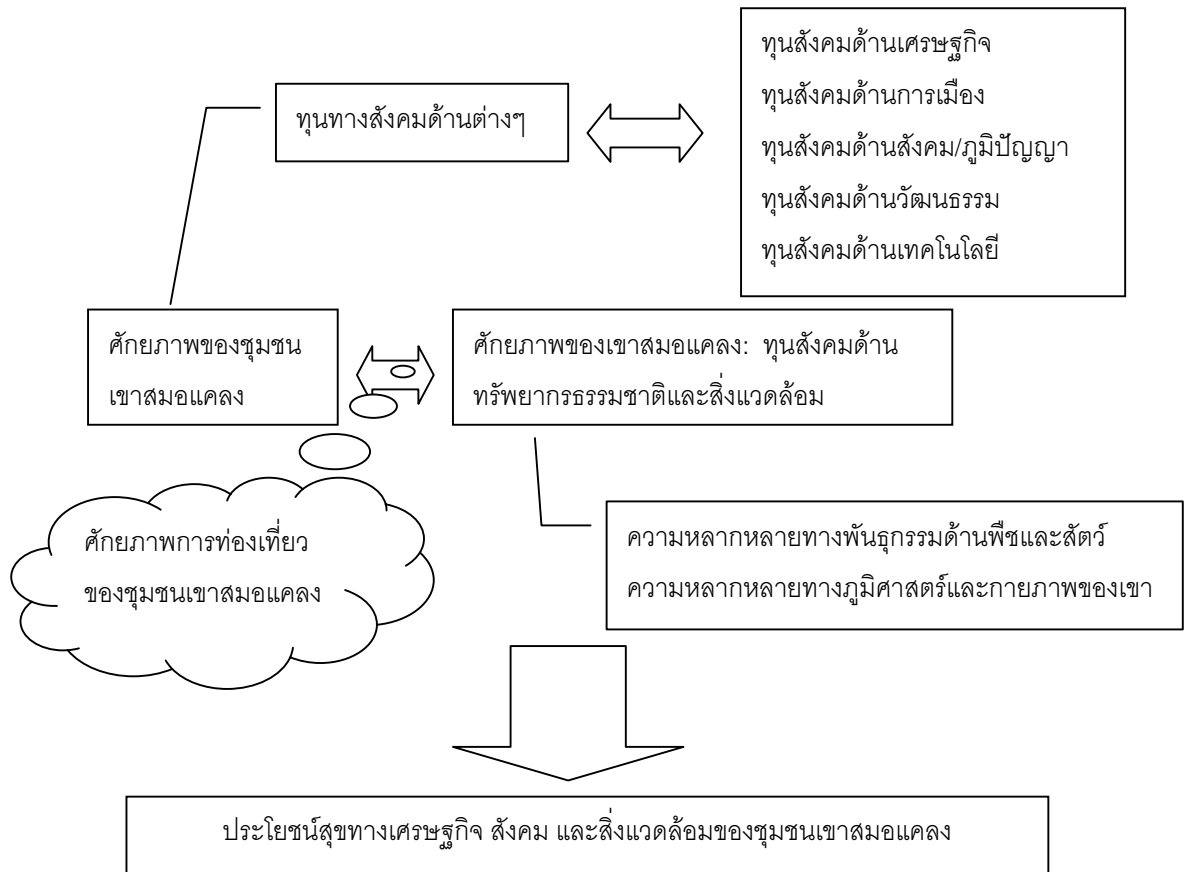
แต่อย่างไรก็ตามหลักจากที่ชาวชุมชนได้ร่วมกันถอดความรู้ภายหลังจากที่ได้ไปทัศนศึกษาดูงานมาแล้ว พบว่า แนวคิดบางอย่างได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีลักษณะของการจัดการที่เกิดขึ้นใหม่คือ

....เราต้องสามัคคีกันทำ....

....บ้านเขาไม่มีอะไร ยังทำได้ บ้านเรามีดีกว่าเขาดังเยอะ ทำไมจะทำไม่ได้....

....เราน่าจะทำทัวร์รถไถนา.....

ดังนั้น หากพิจารณาความเคลื่อนไหวทางความคิดของชาวชุมชนแล้ว จะพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชาวชุมชนเริ่มเกิดขึ้นแล้ว นับแต่ได้ไปศึกษาดูงานและร่วมกันดำเนินการในรูปขององค์คณะหรือกลุ่มทำงาน และเป็นการทำงานที่ “ดึงศักยภาพชุมชน” มาใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งจะเห็นได้จากภาพของความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพชุมชนเขาสมอแครงกับศักยภาพของเขาสมอแครงดังนี้

แผนภาพดังกล่าวทำให้เห็นภาพของการใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวจากความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพชุมชนเขาสมอแกลงและศักยภาพของเขาสมอแกลง ที่จะยังประโยชน์ให้กับ “ชุมชน” และ “เยาวชนรุ่นหลังของชุมชน” ต่อไป

ประเด็นที่สาม ชุมชนเขาสมอแกลงจะนำศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอแกลงมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของเขาสมอแกลงได้อย่างไร

ในการจัดเวทีประชาคมครั้งสุดท้าย ณ วิทยาลัยการสาธารณสุขสุจริตินทร คณะผู้วิจัยได้ตั้งโจทย์ให้กับชาวชุมชนเขาสมอแกลงในลักษณะที่ว่า จะนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาคุณงานและการร่วมระดมสมองจากการทำเวทีประชาคมไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวได้อย่างไร ซึ่งผลที่ได้จากการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ประหลาดใจแก่คณะผู้วิจัยพอสมควรที่ชาวชุมชนต่างร่วมกันคิดและสร้างความเป็นรูปธรรมของกิจกรรมย่อยโดยการร่วมกันพิจารณา (ร่าง) เส้นทางการท่องเที่ยวและเพิ่มเติมในรายละเอียดบางประการ อาทิ

-จัดทัวร์รถไถเดินตาม....
-ความสามัคคีเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันกระทำ....
-จัดทำศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยวโดยมีเจ้าหน้าที่ประจำ....

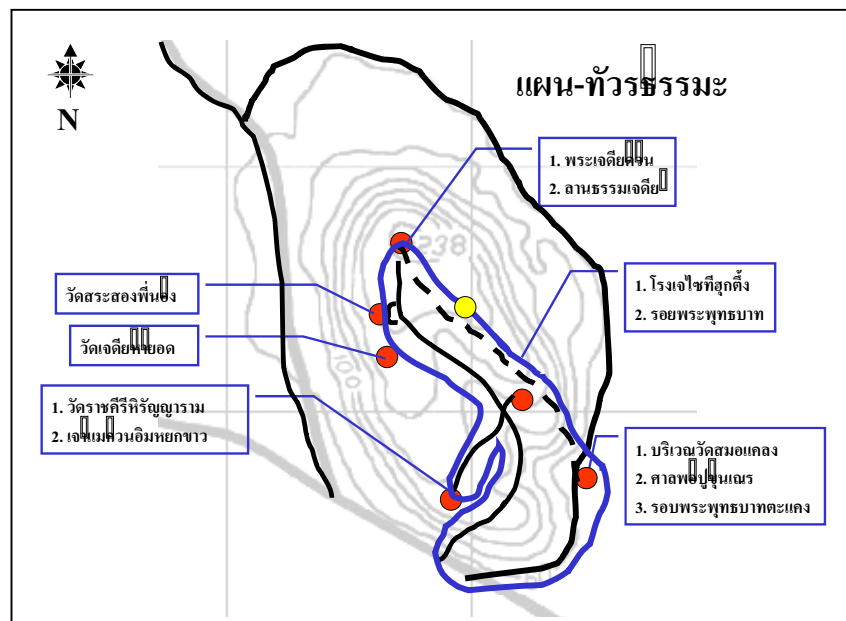
เป็นต้น

การดำเนินการดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ทดลองกระตุ้นความคิดของชาวชุมชน โดยกร่างแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวสำหรับเขาสมอแครงไว้ก่อนที่จะเดินทางไปทัศนศึกษาดูงาน และสอดแทรกไว้ในเอกสารประกอบการทัศนศึกษา เพื่อเป็นตัวอย่างในการประกอบความคิดในการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้ร่วมกันคิดไว้ ให้เข้าร่วมในลักษณะบูรณาการการใช้ประโยชน์ร่วมกันของแต่ละกิจกรรมที่น่าจะมีความเป็นไปได้อย่างเป็นระบบ แต่ไม่มีเหตุผลประกอบใดๆ เลย

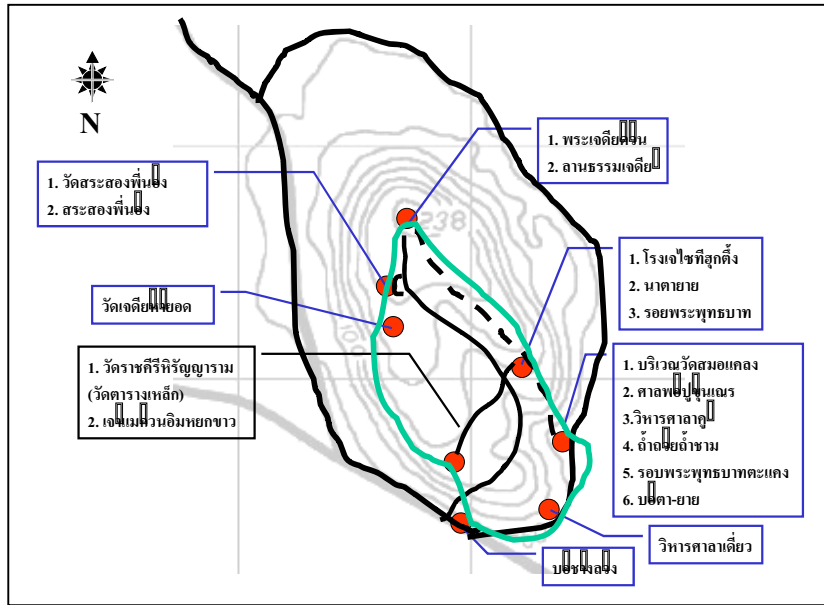
เมื่อนำผลการจัดทำเวทีประชาคมครั้งสุดท้ายซึ่งเป็นการถอดความรู้จากการท่องเที่ยวและร่วมพิจารณานำกิจกรรมเข้ามาประกอบกันเป็นแผนเส้นทางการท่องเที่ยว พบว่า ชาวชุมชนมองเห็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวและมีกิจกรรมในการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันดำเนินการและเป็นการนำจากผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำองค์กรชุมชน ซึ่งผลที่ได้คือเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง

ในประเด็นนี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดในการประกอบกิจกรรมเข้าเป็นแผนท่องเที่ยวของชุมชนไว้ดังนี้

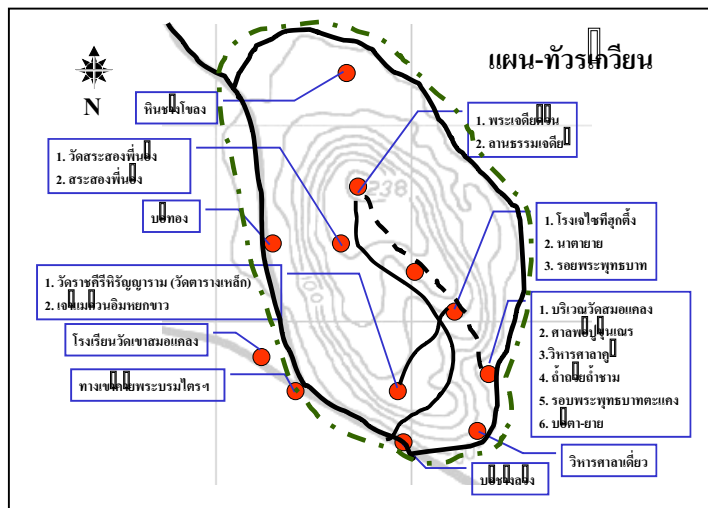
เส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะทัวร์ธรรมะในลักษณะที่เป็นกิจกรรมตามสโลแกนที่ว่า “เดินจงกรม ชมธรรมชาติ หลากศาสนธรรม น้อมนำจิตกุศล” ดังแผนที่เส้นทางข้างล่างนี้

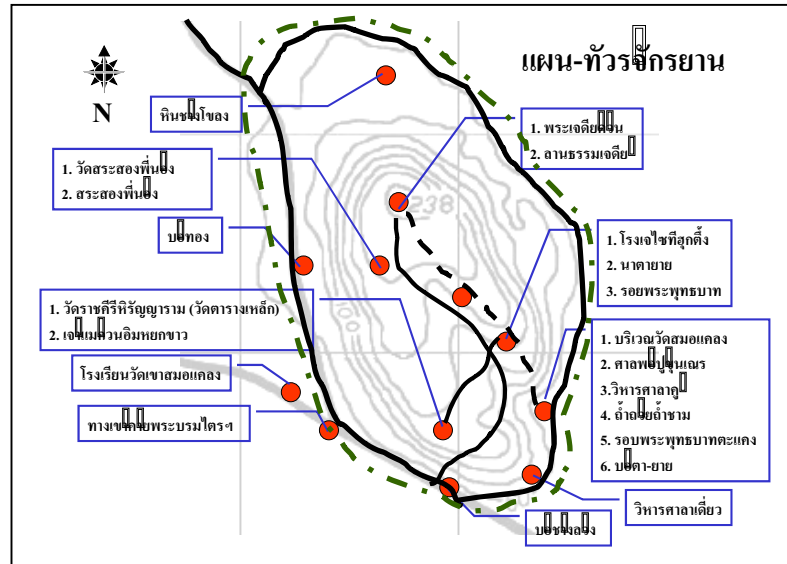
เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามสโลแกนที่ว่า ...แดน
 นักสู้ ชูเอกราช ประกาศศักร์สยาม ถือนามถึนเรศวร... ซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวดังนี้

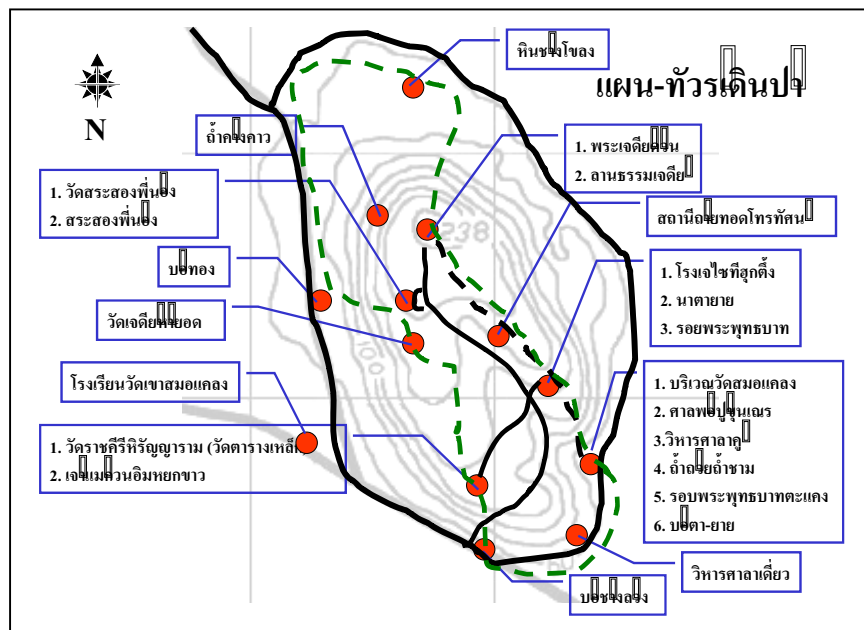
เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติอาทิท้าวเวิเวียน ท้าวจักรยาน ท้าวเดินป่า ซึ่ง
 อาจปรับเปลี่ยนได้หลากหลายเส้นทาง แต่ต้องเป็นไปตามสโลแกนที่ว่า
 ท้าวเวิเวียน : ...ชิมน้ำสมุนไพร ได้รสธรรมชาติ สัมผัสวิถีชีวิต ใกล้ชิดประวัติศาสตร์...

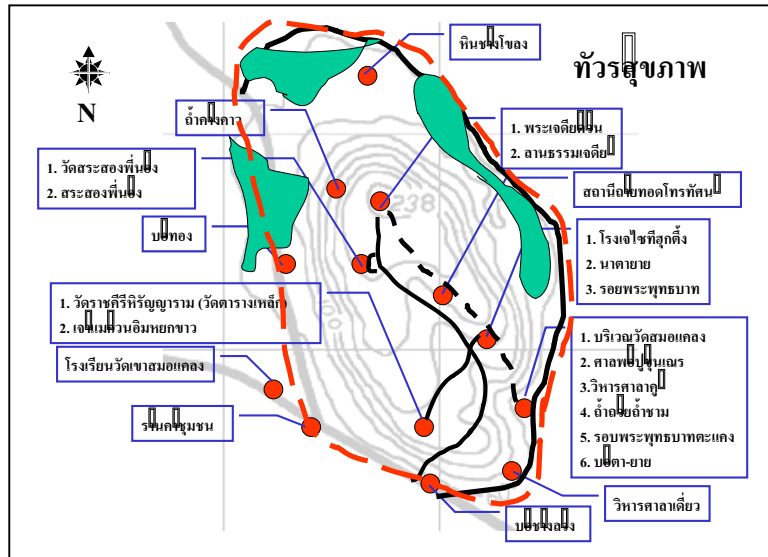
ทัวร์จักรยาน ...ทำท่ายให้ลื้ม ชิมน้ำสมุนไพร ต้นใจเส้นทาง สร้างสรรประวัติ ศาสตร์....

ทัวร์เดินป่า : ...สัมผัสป่าเขา ไร่ใจทุกก้าว เข้าหาประวัติศาสตร์ ศักดิ์ศาสนธรรม...

เส้นทางการท่องเที่ยวประเภทสุขภาพ ซึ่งเป็นการนำเอากิจกรรมด้านสุขภาพเข้ามาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยมีสโลแกนที่ว่า...น้ำและอาหารเลิศรส โอสดงน่านเอก สมุนไพรเครื่องเทศ พิเศษสุดสู่สุขภาพ... ดังนี้

บทสรุปของการวิเคราะห์

จากผลการวิเคราะห์ทั้งสามประเด็นจะเห็นได้ว่า ชุมชนเขาสมอแครงและเขาสมอแครงต่างมี “ทุนทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพในการนำมาประกอบกันเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญสำหรับการดำเนินการก็คือ กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งอาจใช้ศักยภาพจากภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ และลดล้างปัญหาต่างๆ ดังกล่าวได้

บทวิเคราะห์นี้เป็นบทพิสูจน์ศักยภาพชุมชนในการสรรค์สร้างประโยชน์จากการนำทุนทางสังคมมาแปรสภาพสู่การผลิตในอุตสาหกรรมบริการ(การท่องเที่ยว)ได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นการดำเนินการบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน กระทำโดยชุมชน และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีบทบาทหลักในการเป็น Facilitators อย่างแท้จริงเท่านั้นเอง

บทที่ 5

แผนแม่บทการท่องเที่ยว : บทวิเคราะห์และการพัฒนา

บทนำ ภาพฝันของชุมชนเขาสมอเคลง

ผลการจัดเวทีประชาคมช่วยให้ชาวชุมชนเขาสมอเคลงกำหนดกิจกรรมที่สำคัญของเขาสมอเคลงจากศักยภาพการท่องเที่ยวของเขาสมอเคลง ได้ทั้งสิ้น 25 กิจกรรม ดังต่อไปนี้ กิจกรรมพัฒนาเจดีย์ด้วน, กิจกรรมพัฒนากลุ่มทำครก-จักสาน, กิจกรรมสร้างร้านค้าชุมชน, กิจกรรมสร้างสวนสมุนไพร, กิจกรรมสร้างพิพิธภัณฑ, กิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินป่า, กิจกรรมพัฒนาเจดีย์สามองค์, กิจกรรมพัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร, กิจกรรมพัฒนารอยพระพุทธรบาท, กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสมอเคลง, กิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ขาม, กิจกรรมพัฒนาสะพานตา-ยายและบ่อทอง, กิจกรรมพัฒนาบ่อตา-บ่อยาย, กิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน, กิจกรรมสร้างหอดูดาว, กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์, กิจกรรมสร้างลานกีฬาและดนตรี, กิจกรรมพัฒนาสระสองพี่น้อง, กิจกรรมบ้านแบ่งพัก (home stay), กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างลี้วง, กิจกรรมพัฒนาวนสัตว์, กิจกรรมสร้างบ้านพักตากอากาศ, กิจกรรมพัฒนาทัวร์เกวียน, กิจกรรมทัวร์ช้าง/รถยนต์ และกิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย (มอบโรงเรียนบ้านเขาสมอเคลงพัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรม)

กิจกรรมเหล่านี้ เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่แล้วพบว่าสามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มกิจกรรม คือ

กลุ่มโบราณสถาน-โบราณวัตถุ และเกี่ยวเนื่อง ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาเจดีย์ด้วน, กิจกรรมพัฒนาเจดีย์สามองค์, กิจกรรมพัฒนาสะพานตา-ยายและบ่อทอง, กิจกรรมพัฒนาสระสองพี่น้อง, กิจกรรมพัฒนาบ่อตา-บ่อยาย, กิจกรรมพัฒนาบ่อข้างลี้วง และกิจกรรมพัฒนาถ้ำถั่ว-ขาม

กลุ่มศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และเกี่ยวเนื่อง ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาวัดเขาสมอเคลง, กิจกรรมพัฒนาศาลพ่อปู่ขุนเณร, กิจกรรมพัฒนารอยพระพุทธรบาท, กิจกรรมสร้างลานธรรมเจดีย์, กิจกรรมสร้างพิพิธภัณฑ

กลุ่มธรรมชาติ และเกี่ยวเนื่อง ได้แก่ กิจกรรมสร้างสวนสมุนไพรกิจกรรมพัฒนาเส้นทางเดินป่ากิจกรรมพัฒนาทัวร์เกวียนกิจกรรมเส้นทางทัวร์จักรยาน, กิจกรรมพัฒนาวนสัตว์ และกิจกรรมทัวร์ช้าง/รถยนต์

กลุ่มชุมชนวิสาหกิจ ได้แก่ กิจกรรมพัฒนากลุ่มทำครก-จักสาน, กิจกรรมสร้างร้านค้าชุมชน, กิจกรรมบ้านแบ่งพัก, กิจกรรมสร้างบ้านพักตากอากาศ, กิจกรรมสร้างหอดูดาว และกิจกรรมสร้างลานกีฬาและดนตรี

กลุ่มการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย(มอบโรงเรียนบ้านเขาสมอเคลง พัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรม)

กิจกรรมกิจกรรมทั้งหมดนี้ในทางปฏิบัติอาจจะไม่ดำเนินไปตามแผนดำเนินการดังกล่าว และในเวทีประชาคมก็มีการเลือกจัดกิจกรรมเร่งด่วน 5 กิจกรรม คือ การพัฒนาเจดีย์ด้วน พัฒนาการผลิตครกและงานจักสาน การสร้างร้านค้าชุมชน การสร้างสวนสมุนไพร และพิพิธภัณฑสถาน

กิจกรรมทั้งหมดนี้ เมื่อกำหนดช่วงเวลาการดำเนินการแล้ว เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็นำกิจกรรมที่ได้มาทั้งหมดนี้มาวางแผนการดำเนินการต่อไป เพื่อใช้ทำเป็นเอกสารหลัก หรือที่เรียกว่า "แผนแม่บท" เพื่อใช้เป็นเครื่องมือกำหนดการทำงานที่โปร่ง รวมถึงการแสวงหางบประมาณเพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้สำเร็จสมบูรณ์ต่อไป

ในส่วนสรุปของบทนำนี้จะพบว่า ชาวชุมชนเขาสมอเคลงได้จัดทำเวทีประชาคมเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอเคลงไว้มากมาย และกำหนดเป้าหมายเชิงปฏิบัติที่นับว่าเป็นประโยชน์และเป็นไปได้เป็นส่วนมาก โดยสรุปแล้วได้กิจกรรมที่ประชาคมยอมรับร่วมกัน รวม 25 กิจกรรม และประชาคมเห็นว่าในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานควรเลือกพัฒนากิจกรรมที่เป็นไปได้เพียง 5 กิจกรรม ได้แก่ การพัฒนาเจดีย์ยอดด้วน การพัฒนาผลิตครกหิน และการจักสาน การสร้างร้านค้าชุมชน การสร้างสวนสมุนไพร และท้ายสุดประชาคมต้องการให้มีการสร้างพิพิธภัณฑสถานของชุมชนเขาสมอเคลง เพื่อเก็บรักษาวัตถุโบราณของชุมชนมิให้มีการลักลอบเอาไปเป็นสมบัติส่วนตัวเช่นในอดีตอีกต่อไป

แผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอเคลง

ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการดำเนินงานใน 3 ประเด็นคือ ประเด็นแรก กล่าวถึงเทคนิคในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชน ประเด็นที่สองกล่าวถึงกระบวนการในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชน และประเด็นที่สามกล่าวถึงรายละเอียดโดยสรุปของแผนแม่บทชุมชน ประเด็นทั้งสามสามารถนำเสนอรายละเอียดโดยสรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง เทคนิคในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชน

ในการกำหนดแผนแม่บทท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอเคลงของชุมชน คณะผู้วิจัยได้นำเทคนิคในการวางแผนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการประชุมของชุมชน และได้นำเทคนิคการประชุมต่างๆ เข้ามาใช้เป็นกลไกในการดำเนินการประชุมครั้งนี้

ประเด็นการวางแผนคณะผู้วิจัยได้นำเทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมหรือ SWOT Analysis เข้ามาเป็นเครื่องมือ โดยผนวกรวมกับเทคนิคการกำหนดวิสัยทัศน์ (Visioning technique) การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategic Formulation technique) ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวจะเป็นไปตามศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้ได้มาซึ่งวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายสูงสุดที่ชุมชนต้องการ พันธกิจหรือกิจกรรมที่ชุมชนจะต้องทำ วัตถุประสงค์/เป้าหมายคือสิ่งที่ชุมชนจะต้องดำเนินการในช่วงเวลานี้ และยุทธศาสตร์หรือแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่จะต้องกระทำ

ในด้านเทคนิคการประชุมนั้น คณะผู้วิจัยนำเทคนิค AIC (AIC technique) เข้ามาเป็นกรอบความคิดในการดำเนินการประชุม โดยในระหว่างการประชุม คณะผู้วิจัยนำชาวชุมชนให้ร่วมกันค้นหาภาพอนาคตโดยใช้เทคนิค FSC หรือ Future Search Conference ซึ่งปรากฏผลการดำเนินงานมาในระดับหนึ่ง และได้ใช้เทคนิคกับการกำหนดวิสัยทัศน์, พันธกิจ และวัตถุประสงค์/เป้าหมายต่อไป

ดังภาพที่เห็นนี้ จะพบว่า ชาวชุมชนทุกเพศวัยและ
สถานภาพต่างร่วมกันระดมความคิดเพื่อให้ได้มาซึ่ง
ผลการประชุมที่กำหนด โดยอาศัยเทคนิค AIC/FSC

ผลสรุปของการดำเนินการนั้น คณะผู้วิจัยได้นำทางให้ชาวชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมชนในการกำหนดวิสัยทัศน์หรือฝันของตนเอง และร่วมฟังการวิพากษ์ความคิดเห็นของตน ซึ่งผลที่ได้ก็เป็นที่น่าสนใจที่ต่างฝ่ายต่างมีการยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลต่อกัน ในอันที่จะนำไปสู่การร่วมกันทำในที่สุด

ในภาพนี้จะเห็น ได้อย่างชัดเจนถึงภาพ
ความคิดของศักยภาพที่จะนำไปสู่การสร้าง
ภาพอนาคตหรือวิสัยทัศน์ของชาวชุมชนเขา
สมอแครงที่ได้ดำเนินการในรูปของ Mind
Map หรือแผนภาพใยแมงมุมที่ระบุถึง
ประเภทและความคิดที่จะดำเนินการต่อไป

ในการร่วมรับฟังความคิดเห็นหรือการใช้เทคนิคประชาพิจารณ์ หรือ Public Hearing นั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการกระตุ้นและปลุกเร้าให้ชาวชุมชนได้ร่วมกันแสดงออกทั้งทางความคิดและพฤติกรรมโดยแสดงออกได้ดังภาพนี้

ภาพทั้งสองแสดงให้เห็นถึงระบบการทำงานของชุมชนที่ได้ร่วมประสานความคิด ประสานพฤติกรรมในอันที่จะร่วมกันสรรค์สร้างให้ “เขาสมอแคลง” ได้เป็นไปดังที่ได้ร่วมกันฝันไว้

จากนั้น คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันสรุปภาพความคิดของ ชาวชุมชน โดยอาศัยกรอบความคิดของชาวชุมชน เป็นที่ตั้ง เพื่อหลอมรวมภาพความคิดให้เป็นหนึ่ง เดียวในที่สุด

ดังนั้นในส่วนของเทคนิคที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกันกับชาวชุมชนนั้น คณะผู้วิจัย ได้นำเทคนิคการประชุมที่หลากหลายและเทคนิคการวางแผนกลยุทธ์เข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการ ดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่คณะผู้วิจัยรำลึกถึงเสมอก็คือ การกระตุ้นและปลุกเร้าให้ชาวชุมชน ได้ร่วมกันแสดงออกทั้งทางความคิดและพฤติกรรม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและตัดสินใจร่วมกัน

ประเด็นที่สอง กระบวนการในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชน

ในการกำหนดแผนแม่บทของชุมชนในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำหลักการและกระบวนการ กำหนดแผนกลยุทธ์มาเป็นต้นแบบความคิดของการดำเนินการ โดยมี Model ความคิดในการ ดำเนินการดังนี้

สรุปขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแดง

ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เทคนิคที่ใช้
1	การค้นหภาพอนาคตของชุมชน	เพื่อให้ชาวชุมชนได้ร่วมกัน ค้นหาเป้าหมายในอนาคต ที่ตนเองต้องการ	FSC/AIC Civic Forum
2	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกชุมชน โดยเป็นการค้นหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ใน การพัฒนาของชุมชน	เพื่อให้ชาวชุมชนได้ค้นพบ ศักยภาพของชุมชนในการ พัฒนาการท่องเที่ยว	SWOT Analysis AIC/Civic Forum
3	การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ/กิจกรรม วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการ ดำเนินการ	เพื่อให้ชาวชุมชนได้ร่วมกัน กำหนดวิสัยทัศน์สำหรับ การพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงกำหนดกิจกรรมหรือ พันธกิจที่จะต้องกระทำ ตลอดจนวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของการกระทำ	Visioning/AIC/ Brain Storming/ Civic Forum
4	การกำหนดกิจกรรมที่จะพัฒนาพื้นที่ เขาสมอแดงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	เพื่อให้ชาวชุมชนได้ร่วมกัน กำหนดกิจกรรม ตัวบุคคล ผู้รับผิดชอบ และเม็ดเงินที่ จะต้องใช้	Brain Storming/ Civic Forum/AIC
5	กำหนดร่างแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว โดยการรวมกลุ่มกิจกรรมที่พัฒนาเข้า ด้วยกันและจัดเป็นกลุ่มกิจกรรมการ ท่องเที่ยว (ในช่วงนี้เป็นการดำเนินการร่วมกับ คณะวิจัย)	เพื่อให้ชาวชุมชนได้มีร่าง แผนที่เส้นทางการท่อง เที่ยว โดยดำเนินการให้ได้ มาซึ่ง (1) เส้นทางที่ใช้ใน การท่องเที่ยว (route) และ (2) กลุ่มกิจกรรมที่จะใช้ใน การดำเนินการของแต่ละ เส้นทาง	Brain Storming/ Civic Forum/AIC

สรุปขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอเคลง (ต่อ)

ขั้นตอน	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เทคนิคที่ใช้
6	สรุปเอกสารแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอเคลง (ในช่วงนี้เป็นการดำเนินการร่วมกับคณะวิจัย)	เพื่อให้ชาวชุมชนและคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันสรุปข้อมูลเป็นเอกสารแผน	Brain Storming/ Civic Forum/AIC

การดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวเป็นการนำความคิดของชาวชุมชนให้มุ่งสู่การค้นหาคำตอบของตนเอง และทุนทางสังคมที่ตนเองมีอยู่ จากนั้นจึงเป็นการนำความคิดของชาวชุมชนให้รู้จักใช้ศักยภาพของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนอย่างสูงสุด

ซึ่งนอกจากการดำเนินการดังกล่าวแล้ว คณะผู้วิจัยได้ร่วมมือกับสถาบันราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยนเรศวรนำคณะนิสิตนักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทเข้าร่วมดำเนินการในการจัดทำเวทีประชาคมเพื่อกำหนดแผนแม่บทการท่องเที่ยวในฐานะผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์และบางส่วนร่วมกันเป็นผู้ช่วยเหลืองานของกลุ่มการประชุม โดยคณะนิสิตนักศึกษาดังกล่าวประกอบด้วย

1. คณะนิสิตปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เข้าร่วมในการทำเวทีประชาคมทั้งในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและขั้นตอนในการค้นหาทุนทางสังคม

2. คณะนักศึกษاپริญญาโท สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษา สำนักงานคณะกรรมการบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม เข้าร่วมการทำเวทีประชาคมในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

นอกจากนี้ ยังมีคณะนักศึกษاپริญญาตรีวิชาเอกเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม เข้าร่วมกิจกรรมการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว และร่วมจัดทำสื่อการศึกษาในขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรชุมชน

การดังกล่าวทำให้เห็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเขาสมอเคลงของส่วนราชการและสถาบันอุดมศึกษาอีกด้วย

อย่างไรก็ตามในขั้นการจัดทำเวทีประชาคมนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมมรินทร์นคร เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 1 และ 2 การค้นหาคำตอบและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชน

ครั้งที่ 2 ณ วิทยาลัยการสาธารณสุขสุจริตินทร อำเภอวังทอง เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 3 และ 4 การ กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ/กิจกรรม วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ตลอดจน กำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการหรือยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวอย่างคร่าวๆ

ในระหว่างนี้ คณะผู้วิจัยได้นำคณะนิสิตปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคมเข้าร่วมดำเนินการจัดทำเวทีประชาคมเวทีย่อยในประเด็นของการค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนเขาสมอแครง อีกหลายครั้งซึ่งผลจากการดำเนินการดังกล่าวถูกนำมาใช้ในคราวดำเนินเวทีประชาคมครั้งที่ 4

ผลการดำเนินงานจากทั้งสองครั้งข้างต้น ปรากฏผลดังข้อมูลที่นำเสนอไว้ในบทที่ว่าด้วยศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนแล้ว

จากนั้น คณะผู้วิจัยได้นำชาวชุมชนที่เป็นแกนนำเข้าทัศนศึกษาดูงานในแหล่งการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ณ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง และนำผลที่ได้มาถอดความรู้ในรูปของเวทีประชาคมเพื่อนำไปสู่แนวคิดในการบริหารจัดการ (Implementation Stage) ในคราวจัดเวทีประชาคมครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2546 ณ วิทยาลัยการสาธารณสุขสุจริตินทร ซึ่งผลที่ได้เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแสดงออกมาซึ่งผลจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน จากเบื้องลึกของชาวชุมชนอาทิ

แง่มุมการบริหารจัดการ มีคำพูดที่แสดงออกมาบางคำที่เห็นถึงผลจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน อาทิ

...จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครงให้เป็นรูปธรรมคือ ดำเนินการเลย...

...นำความสามัคคีของชาวบ้านชาวเขามาใช้...(กรณีหมู่บ้านหล่อชา)

...เห็นวิธีการแก้ไขปัญหายากจนปัญหาการเป็นหนี้ธนาคารของชาวบ้านหมู่บ้านสามขา...

...พวกเราชาวเขาจะรวมตัวกันจะจัดการกันเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนหมู่บ้านหล่อชา...

...จะทำเขาสมอแครงให้ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบโบราณสถานและธรรมชาติ....

...ประโยชน์ของการที่จะได้รับจากการรักษาพื้นที่อยู่ของตนเอง ต้นไม้ที่เป็นไม้ผล เพื่อเรียกพวกสัตว์กลับมา...

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นคำพูดที่แสดงความในของกลุ่มแกนนำชุมชน แต่ที่เป็นประเด็นสำคัญก็คือคำพูดที่แสดงออกโดยกลุ่มเด็กนักเรียนที่ได้ร่วมกลุ่มกันไปทัศนศึกษาดูงานครั้งนี้ เด็กกลุ่มนี้กล่าวไว้ว่า (สรุปจากใบงานการจัดทำเวทีประชาคมเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2546 ณ วิทยาลัยการสาธารณสุขสุจริตินทร)

...เราได้ความรู้คือ การบริหาร การจัดการและการดำเนินงาน เราสามารถนำความรู้ นี้มาพัฒนาเขาสมอแครงได้ โดยนำความรู้ที่ได้พบเห็นมาประยุกต์ใช้เช่นในเรื่องด้าน

ฝีมือจักสานและการแกะสลักหิน อีกทั้งวัฒนธรรมประเพณี นำมาอนุรักษ์และเผยแพร่...

แง่มุมของการนำความรู้ไปใช้ พบประเด็นที่สะท้อนออกมาในรูปขององค์ความรู้ชุมชนได้ว่า

...ความเข้มแข็งของชุมชนที่พึ่งตนเอง และความสามัคคีของชาวบ้าน รวมทั้งความเป็นมาของวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน...

...ได้ตัวอย่างมาทำงานพัฒนาได้มาก...

...วิถีชีวิตของชาวชนบทซึ่งเอามาตัดแปลงหารายได้เข้าครอบครัว...

...การวางแผน การจัดรูปแบบของการท่องเที่ยว...

...ได้รู้จักการใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้อย่างรู้ค่า และรู้จักหมุนเวียนในหมู่บ้าน การจัดเก็บเงินไว้ใช้ประโยชน์ส่วนรวมและจัดกองทุนหมู่บ้าน ได้รู้จักการฟื้นฟูสภาพป่าไม้และรู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างมีประโยชน์และนำทรัพยากรมาประยุกต์ใช้....

แง่มุมของรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว พบประเด็นที่สะท้อนออกมาในรูปขององค์ความรู้ชุมชนได้ว่า

... ได้ไปเห็นแหล่งท่องเที่ยวหลายแบบหลายอย่าง 1) แบบชาวเขา 2) ชาวพื้นเมือง

3) แบบชาวบ้านจัดการทำเอง 4) แบบนายทุนมาลงทุนแล้วให้ชาวบ้านมารับขาย....

ความในข้อนี้เริ่มชี้ให้เห็นถึงผลที่ได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเองของชาวชุมชนเขาสมอแครง และเมื่อพิจารณาต่อถึงแนวคิดในการดำเนินการที่ถูกบันทึกและคณะผู้วิจัยพบในผลสรุปจากการดูงานของชาวชุมชน ในคราวจัดทำเวทีประชาคมเพื่อถอดความรู้ ดังนี้

...สิ่งที่จะทำ 3.1 ช่วยกันทำความสะอาดโบราณสถาน 3.2 ปกป้องป่าเพิ่มขึ้นและสมุนไพรรักษาโรค 3.3 จัดทำแหล่งข้อมูลท่องเที่ยว 3.4 แต่งตั้งชาวบ้านให้ดูแลโบราณสถานแต่ละจุดด้วยความสมัครใจ 3.5 จัดให้มีมัคคุเทศก์นำเที่ยวจุดต่างๆ ให้มีทั้งเยาวชน ผู้ใหญ่ ทั้งภาษาไทย และฝรั่ง...

แนวคิดดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงเจตนาของชาวชุมชนในอันที่จะนำศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนด้วยกลไกการให้บริการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน

ประเด็นต่างๆ เหล่านี้เป็นเครื่องแสดงออกซึ่งศักยภาพในการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 5 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนแม่บทโดยในวันดังกล่าว

เมื่อนำข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นขั้นตอนของกระบวนการวางแผนกลยุทธ์มาผนวกรวมกับข้อมูลที่ได้จากการถอดความรู้จะทำให้พบกับรายละเอียดของร่างกิจกรรมในแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครงดังนี้

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย	งบประมาณ
1. มัคคุเทศก์น้อย	1. อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว 2. ฝึกการใช้ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3. นำนักเรียนไปปฏิบัติจริง	1,500.- 1,000.- 500.-
2. ผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่น	1. เพาะพันธุ์พืชสมุนไพรเช่น สมอ ใบเตย ยอดตะไคร้ กระเจี๊ยบ มะตูม ฯลฯ 2. ผลิตน้ำสมุนไพรเช่น น้ำสมอ น้ำใบเตย น้ำลูกยอ ฯลฯ 3. ทำป้ายบอกชื่อสมุนไพร 4. สร้างโรงเก็บสมุนไพร 5. จัดหาคนดูแล (เป็นค่าจ้างวันละ 100.-/ 1 คน/ 1 วัน)	1,500.- 500.- 500.- 2,000.-
3. ผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของไม้ไผ่แต่ละประเภท 2. ฝึคนำไม้ไผ่มาจักสานเป็นภาชนะชนิดต่างๆ เช่น เข่ง สุ่ม ตะแกรง ฯลฯ หรือเครื่องตกแต่งบ้านเช่น โคมไฟ แจกัน พวงกุญแจ กรอบรูป ฯลฯ 3. จัดหาแหล่งตลาด/ร้านค้าชุมชน 4. จัดหาวิทยากรมาฝึกอบรมโดยไม่คิดมูลค่า โดยขอความร่วมมือจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง	
4. พัฒนาโบราณสถาน	1. ทำความสะอาดโดยการจัดหาอุปกรณ์ 2. ปลุกคอกไม้ (ซื้อปุ๋ย) 3. ทำที่ทิ้งขยะ (ซื้อที่ทิ้งขยะ 1 ใบ) 4. ทำที่เก็บน้ำไว้รดต้นไม้ (เป็นค่าต่อเติม) 5. จัดหาคนดูแล (เป็นค่าจ้างวันละ 100.-/ 1 คน/ 1 วัน)	500.- 400.- 3,000.-
5. ชมพิพิธภัณฑ์	1. รวบรวมโบราณวัตถุที่พอจะหาได้ 2. ค้นหาและรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขาสมอแครงอาทิ ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลภาพถ่าย ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณี ข้อมูลตำนานต่างๆ	
6. การละเล่นพื้นบ้าน	1. จัดหาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์เสริม 2. จัดหาครูผู้สอนและผู้ร่วมกิจกรรม	15,000.-

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย	งบประมาณ
7. ร้านค้าชุมชน	1. จัดหาสินค้าที่เป็นของที่ระลึกจากเขาสมอเคลงเข้าร้าน 2. จัดหาสินค้าเบ็ดเตล็ดเข้าร้าน	
8. ส่งเสริมการท่องเที่ยว	1. จัดหาบ้านพักตากอากาศ 2. จัดทัวร์จักรยาน โดยขอรับบริจาคจักรยาน 3. ตลาดชุมชนหมู่บ้าน 4. จัดทำเส้นทางเดินชมธรรมชาติ 5. ลานดูดาวบริเวณหน้าเจดีย์ด้วน	แรงงานชุมชน แรงงานชุมชน
9. การบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้มีสภาพที่ดีขึ้น	1. ศาลาเดี่ยว ศาลาคู่ 2. สระสองพี่น้อง 3. เจดีย์สามยอด/เจดีย์ห้ายอด/เจดีย์ด้วน 4. เจดีย์วัดสระพังนาค 5. บ่อช้างลี้วง บ่อตา บ่อยาย นาทายาย 6. การปั้นรูปต่างๆ ที่สอดคล้องกับตำนานของสถานที่ 6. ถ้ำต่างๆ	- ให้ อบต. เป็น ผู้ดำเนินการ - แรงงานชุมชน
10. ศูนย์รวมจิตใจลานโพธิ์-ลานธรรม 11. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	1. สอนธรรมศึกษา นิ่งสมาธิ เดินจงกรม และปฏิบัติธรรม 2. พาไปนมัสการสถานที่สำคัญต่างๆ - การเดินป่าสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมการเดินป่า โดย การจัดทำทางตามแนวโบราณสถานเป็นแนวติดต่อกันไป โดยพักเป็นจุดๆ มีผู้นำทางที่มีความสามารถ อธิบายจุด ต่างๆ ได้ โดยจุดสุดท้ายที่เจดีย์ด้วน	
12. ท่องเที่ยวโดยทัวร์รถไถ และทัวร์ต่างๆ	1. จัดสร้างรถตู้แบบบรรดาง 2 ตอน ไว้คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะชมรอบเขา 2. พัฒนาโบราณสถานตามแนวทางการเดินรถให้นำคู่มือ ขึ้น 3. จัดหน่วยบริการต่างๆ ให้นำประทับใจ โดยมีห้องสุขา ไว้บริการ (ของวัด)	-งบประมาณใน ส่วนนี้ ใช้ของ วัด

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย	งบประมาณ
12. ท่องเที่ยวโดยทัวร์ รถไถ และทัวร์ต่างๆ (ต่อ)	4. ออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาวเขา อย่างแท้จริง และใช้เป็นเครื่องแบบของพนักงานต้อนรับ ของศูนย์ท่องเที่ยว 5. จัดบุคคลคอยรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวก สะดวกแก่นักท่องเที่ยว 6. มีร้านค้าย่อยคอยให้บริการตามจุดต่างๆ ปลายทาง	
13. การสื่อสาร	1. สื่อสารทางไหนก็ได้ให้ทัวร์รู้ 2. ต้องรวมกลุ่มกันทำงาน 3. โปรโมทอะไรก็ได้ที่มีจุดเด่นของเขาสมอแครง 4. จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์	
14. จัดตั้งศูนย์บริการต่อ นักท่องเที่ยว	1. มีศูนย์ฯ ที่ทางขึ้นเขาไปทางเจดีย์ 2. มีไกด์นำไปที่สถานที่จอดรถ 3. กำหนดที่ตั้งที่จอดรถ ณ วัดพุทธบาทหรือวัดเขาสมอ แครง เพราะมีถ้ำถ้ำขามและพระบาท ต่อไปมีทางขึ้นไป นาตายาย เจดีย์ 4. จัดสร้างเป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ทำด้วยไม้ยูคาผ่า ซีก มุงด้วยหญ้าคา และมีพนักงานต้อนรับประจำอยู่	
15. การบริหารจัดการ	1. จัดให้มีการประชุมกลุ่ม 2. จัดการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง	

รายละเอียดดังกล่าว เมื่อพิจารณาเทียบกับผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในบทที่
ผ่านมา อันเป็นผลมาจากการประชุมในระยะแรกๆ จะพบว่า เริ่มมีความเป็นรูปธรรมและมีพลังใน
การดำเนินงานมากขึ้น ดังจะสังเกตได้จากลักษณะของการกำหนดงบประมาณที่ปรากฏถึงการนำ
ศักยภาพชุมชนด้านแรงงานเข้ามาใช้ มีการนำลักษณะการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการกำหนดกิจกรรมและงบประมาณในส่วนนี้ มิได้กล่าวถึง
เงื่อนไขเวลา เพราะในที่ประชุมคราวนั้น ที่ประชุมได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ...งานไหนทำได้ให้ทำไป
ก่อน และให้ค่อยทำค่อยไป... และให้มีการประชุมกลุ่มอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ดังจะเห็นได้จาก
ข้อมูลที่น่าสนใจไว้ในข้อกิจกรรมที่ 15 นั้นเอง

โดยสรุปแล้ว ผลจากการดำเนินการตามกระบวนการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครง จะสามารถนำมาสรุปได้ตามโครงสร้างของแผนกลยุทธ์ได้ดังนี้

ผลการระดมความคิด ในการย้อนรอยอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคตของสมาชิกชุมชนเขาสมอแครง ซึ่งได้มาจากการทำเวทีประชาคมโดยนิสิตปริญญาโทสาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สรุปได้ดังนี้

ลักษณะศึกษา	อดีต	ปัจจุบัน	อนาคต
1. การคมนาคม	การคมนาคมไม่สะดวก ไม่มีถนน เป็นเส้นทางเกวียน เดินด้วยเท้า	ถนนลาดยางบางส่วน บางสายขรุขระมีฝุ่น มีเสียงดังรบกวนจากรถที่วิ่งผ่านชุมชน	การคมนาคมสะดวก เข้าถึงแหล่งชุมชนได้ง่าย ปราศจากมลพิษทางเสียง
2. ทรัพยากรธรรมชาติ	ต้นไม้ ป่าไม้ และดินอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพแวดล้อมดี ในป่ามีสัตว์มาก พืชสมุนไพรมีหลากหลายทั้งชนิดและจำนวน	ต้นไม้ ป่าไม้ลดลง ชนิดและจำนวนของสัตว์ป่าลดน้อยลง มีมลพิษมากขึ้น พืชสมุนไพรลดน้อยลง	ความเป็นธรรมชาติกลับมาคืนมา ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติกลับมาคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ มีการปลูกสวนป่าสมุนไพร
3. วัฒนธรรมประเพณี	มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี มีการปฏิบัติและสืบทอด	เริ่มทอดทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม ประเพณีเริ่มสูญหาย มีการรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา	มีการใส่ใจในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมมากขึ้น
4. สาธารณูปโภค	ไฟฟ้าไม่ทั่วถึง ไม่มีน้ำประปา ไม่มีโทรศัพท์ การสื่อสารลำบาก	มีไฟฟ้า มีประปาใช้ มีโทรศัพท์ใช้ การสื่อสารสะดวก	สาธารณูปโภคดีมากขึ้น เทคโนโลยีมากขึ้น
5. เศรษฐกิจ	พืชผลทางการเกษตรดี ต้นทุนทางการผลิตต่ำ รายได้ขึ้นอยู่กับ การเกษตรเป็นหลัก	เศรษฐกิจตกต่ำ สินค้าทางการเกษตรราคาถูกลง มีอาชีพหลากหลายมุ่งสู่การรับจ้างในเขตเมือง	เศรษฐกิจดี มีการพัฒนาอาชีพหลากหลายในชุมชนและท้องถิ่น

ลักษณะศึกษา	อดีต	ปัจจุบัน	อนาคต
6. สุขภาพ	ขาดความรู้ในการดูแล สุขภาพ มีการใช้ สมุนไพร	ยังขาดความรู้ความเข้าใจ ในการรักษาสุขภาพ นิยม ใช้แพทย์แผนปัจจุบันใน การรักษา การใช้สมุนไพร ลดน้อยลง	มีความรู้ความเข้าใจที่ ถูกต้องด้านสุขภาพ มี การแพทย์ทางเลือก

นอกจากนี้ คณะนิสิตฯ ยังได้ร่วมกันกับชาวชุมชนช่วยกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนเขาสมอแครง จากสถานการณ์ที่พบในปัจจุบัน และสรุปเป็นภาพที่พึงประสงค์ พบว่า

ภาพที่พึงประสงค์	สถานการณ์ที่พบในปัจจุบัน	สภาพปัญหา/ความต้องการ
<p>1. ชุมชนเข้มแข็ง องค์กรในชุมชน ประชาชนมีสำนึกรักท้องถิ่นและมีการ ปลูกฝังค่านิยมสู่เยาวชนนำไปสู่การ เป็นชุมชนที่น่าอยู่</p> <p>2. เศรษฐกิจของชุมชนดี ประชาชนมีรายได้ มีอาชีพเสริม มีงานทำ</p> <p>3. โครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน มีครบถ้วน สมบูรณ์ สะอาด สวยงาม</p> <p>4. ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติที่ กลับสู่ความอุดมสมบูรณ์และมีความ หลากหลาย</p> <p>5. มีการปรับปรุงบูรณะ โบราณสถาน โบราณวัตถุให้เป็นแหล่งศึกษาทาง ประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยว</p> <p>6. อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม</p>	<p>1. ด้านสังคม พบการค้า/เสพยาเสพติด โดยเฉพาะ ในกลุ่มเยาวชนลักขโมย โจรกรรม ประชากรวันหนุ่มสาว ไปทำงานที่ กรุงเทพฯ คนชราและเด็ก ให้อยู่เฝ้าบ้าน</p> <p>2. สาธารณสุข ขาดการส่งเสริมด้านอนามัยแม่ และเด็ก การป้องกันโรค การได้ รับบริการสาธารณสุขขั้นมูลฐาน ไม่เพียงพอ ขาดการดูแลกำจัด ขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล</p> <p>3. เศรษฐกิจ - ภาวะหนี้สิน เงินกู้ยืมระบบ ดอกเบี้ยสูง หนี้ค้ำชำระสูง ที่ดิน ถูกยึด ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน - การผลิตทางการเกษตร ขาด แหล่งน้ำและความรู้ทางการผลิต ต้นทุนทางการผลิตสูง</p>	<p>ปัญหา</p> <p>1. ปัญหายาเสพติด</p> <p>2. ปัญหาลักขโมย โจรกรรม</p> <p>3. ปัญหาการว่างงาน</p> <p>4. ปัญหาความยากจน</p> <p>5. ปัญหาทางการเกษตรกรรม (ผลผลิต / การตลาด / ต้นทุน)</p> <p>6. ปัญหาระบบโครงสร้างพื้นฐาน (ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน แหล่งน้ำ)</p> <p>ความต้องการ</p> <p>อนุรักษ์โบราณสถาน/วัตถุ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สืบสานต่อไป อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม</p>

ภาพพึงประสงค์	สถานการณ์ที่พบในปัจจุบัน	สภาพปัญหา/ความต้องการ
<p>ต่าง ๆ ให้คงอยู่</p> <p>7. มีศูนย์ข้อมูลของหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งศึกษา และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน</p> <p>8. ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การตลาด แหล่งจำหน่ายไม่มีค่าขนส่งสูง พ่อค้าคนกลางกดราคา ราคาผลผลิตต่ำ - กลุ่มและองค์กรต่างๆ ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร อาทิ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ 4. การเมืองการปกครอง <ul style="list-style-type: none"> - ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ - การมีส่วนร่วมของประชาชนมีน้อยเกินไป - ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชน 5. สิ่งแวดล้อม/ทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ถูกทำลาย สัตว์ป่าถูกล่า ดินเสื่อมสภาพ ขาดการบำรุงแหล่งน้ำ 6. การศึกษา ศาสนาวัฒนธรรม <ul style="list-style-type: none"> - ขาดการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น - ขาดข้อมูลข่าวสาร - เด็กและเยาวชนที่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เรียนต่อ - ขาดเทคโนโลยีทางการศึกษา - ขาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก - มีนักบวช/พระอยู่หลายนิคาย - มีปัญหาทางด้านการปฏิบัติ 	

ภาพทึ่งประสงค์	สถานการณ์ที่พบในปัจจุบัน	สภาพปัญหา/ความต้องการ
	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการดูแลเอาใจใส่ บำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี - เจดีย์ถูกทำลาย วัตถุโบราณสูญหาย ขาดการบูรณะ ทำลายของเก่าโดยการสร้างวัดใหม่ 	

ข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวได้ถูกนำมาสร้างเป็นข้อความที่บ่งบอกถึงภาพอนาคตหรือ Scenario วิสัยทัศน์หรือ Vision ได้ดังนี้

ภาพฝันที่พึงประสงค์ในอนาคต

เขาสมอแกลงจะต้องมีป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนสู่สภาพเดิม มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ

มีการปรับปรุง บูรณะซ่อมแซม โบราณสถาน โบราณวัตถุทางพุทธศาสนา รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญต่าง ๆ ตลอดจนการมีการจัดการทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการขยะ การปรับแต่งภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงาม (จุดชมวิว สวนหย่อม ที่นั่งพักผ่อน ป้ายบอกจุดต่าง ๆ มีการบริการอำนวยความสะดวกในด้านการท่องเที่ยว (มีจักรยานให้เช่าเพื่อการขับขี่ท่องเที่ยว) มีการปรับปรุงถนนหนทางบันได ทางเท้า สถานจอดรถ การจัดบริการรถกระเช้าและรถราง)

มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทางด้านประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่การทำบุญกลางบ้านงานบุญเดือนสาม การจักสานการทำขนมจีบ จัดให้มีแหล่งศึกษาข้อมูล พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนป่า สมุนไพร

เศรษฐกิจของชุมชนมีสภาพดีขึ้นเช่น แต่ละครอบครัวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เกิดร้านค้าชุมชนที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว และมีอาชีพเสริมเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ชาวชนนักรเรียนทำหน้าที่เป็นไกด์

ชุมชนเกิดสำนึกรักท้องถิ่น และมีการปลูกฝังสู่กลุ่มเยาวชน มีกลุ่มองค์กรที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่รับผิดชอบโดยตรงต่อเนื่องและมีจำนวนเพียงพอ

วิสัยทัศน์ของการดำเนินการ

...พัฒนาชุมชนเขาสมอแครงให้เป็นชุมชนตัวอย่างของการเป็น "เมืองน่าอยู่
เชิงศิลปวัฒนธรรม ศึกษาโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งพักชมวิว"
และชุมชนเข้มแข็ง...

นอกจากนี้ คณะนิสิตฯ ยังได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนเขาสมอแครง หากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ ไปได้โดยสรุปได้ดังนี้

ผลกระทบทางสังคม : ด้านบวก

1. เป็นผลทำให้เกิดการอนุรักษ์ พื้นที่สำคัญตามธรรมชาติและแหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ทำให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมขึ้น ได้แก่ ความสะอาดเพื่อการท่องเที่ยว
3. ทำให้เพิ่มความตระหนักและสร้างจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งแวดล้อม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มากขึ้น และก่อให้เกิดการคงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ในชุมชนผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ โรงเรียนมากขึ้น
4. สร้างรายได้ให้กับประชาชน ทำให้เศรษฐกิจครอบครัวและเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น โดยการส่งเสริมอาชีพให้ประชาชนมีงานทำ
5. ก่อให้เกิดความรักความผูกพันในท้องถิ่น โดยมีสายใยกลางคือความเป็นคนเขาสมอแครง
6. ก่อให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค ได้แก่ ถนน ประปา ไฟฟ้า ระบบการกำจัดขยะ เป็นต้น

ผลกระทบทางสังคม : ด้านลบ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน-โบราณวัตถุ อาจถูกทำลายโดยผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์
2. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย
3. ก่อให้เกิดมลพิษทางเสียง

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินการ

ในคราวประชุมของชาวชุมชนเขาสมอแครง พบประเด็นในการกำหนดแผนแม่บทการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการดำเนินการคือ การพัฒนาอาณาบริเวณของเขาสมอแคลงทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน

เป้าหมายของการดำเนินการคือ

1. การพัฒนาสถานที่โดยรอบพื้นที่เขาสมอแคลงให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยยึดวิถีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหลักในการดำเนินการ
2. การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นแหล่งข้อมูลของชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งในการพัฒนาทักษะและศักยภาพของบุคคลชน เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
3. กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการจำแนกออกเป็น กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มุ่งให้บริการใน 3 ลักษณะคือ

ลักษณะที่ 1 ผู้เดินทางท่องเที่ยวภายใน 1 วันหรือผู้แวะเวียนในเวลา 1 - 3 ชั่วโมง

ลักษณะที่ 2 ผู้เดินทางท่องเที่ยวใน 1 วัน

ลักษณะที่ 3 ผู้เดินทางท่องเที่ยวมากกว่า 1 วัน

การดำเนินการต่อกลุ่มเป้าหมายทั้งสามลักษณะจะมีความแตกต่างกันไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนควรจะต้องมี Package การท่องเที่ยวไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชมและตัดสินใจท่องเที่ยว

การดำเนินการดังกล่าวสามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และมาตรการได้ โดยอาศัยข้อมูลจากเวทีประชาคมระหว่างตัวแทนชาวชุมชนกับคณะนิสิตปริญญาโทฯ ซึ่งคณะนิสิตฯ ได้ร่วมกันกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ในการดำเนินการ โดยสรุปได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ

1. ส่งเสริม รักษาและฟื้นฟูโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้างสภาพภูมิภาควิถีให้กับประชาชนในท้องถิ่น
2. ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน
3. ปรับปรุง รักษาและอนุรักษ์ระบบนิเวศน์
4. สร้างแหล่งพักผ่อนสาธารณะ

กลยุทธ์ในการดำเนินการ

1. พัฒนาอาณาบริเวณให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งค้นคว้าทางด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และทางธรรมชาติ
2. ปรับปรุงโบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่สืบไป

3. พัฒนาแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ
 4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงโบราณสถาน โบราณวัตถุ
 5. ปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็ก เยาวชนและประชาชนในชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเขาสมอแครง
 6. สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มและองค์กรในการอนุรักษ์เขาสมอแครง
- โดยสรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สารสำคัญของแผนแม่บทในประเด็นนี้ เกิดจากการที่ชาวชุมชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากภายในชุมชนและจากภายนอกชุมชน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ชาวชุมชนได้ร่วมมือกันกำหนดขึ้นมาจากศักยภาพของตนเอง

ประเด็นที่สาม รายละเอียดโดยสรุปของแผนแม่บทชุมชน

ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่กล่าวถึงรายละเอียดของแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสมอแครงในภาพรวมว่า ควรทำอะไร ทำอย่างไร ใครทำ ทำที่ไหน และใช้ทรัพยากรเท่าไร/อย่างไร โดยสามารถนำเสนอรายละเอียดโดยสรุปได้ดังนี้

วิสัยทัศน์ของการดำเนินการ

...พัฒนาชุมชนเขาสมอแครงให้เป็นชุมชนตัวอย่างของการเป็น "เมืองน่าอยู่
เขตอุตสาหกรรม ศึกษาโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งพักมวิ"
และชุมชนเข้มแข็ง...

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินการ กำหนดไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการดำเนินการคือ การพัฒนาอาณาบริเวณของเขาสมอแครงทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน

เป้าหมายของการดำเนินการคือ

1. การพัฒนาสถานที่โดยรอบพื้นที่เขาสมอแครงให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยยึดวิถีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหลักในการดำเนินการ

2. การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นแหล่งข้อมูลของชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งในการพัฒนาทักษะและศักยภาพของบุคคลเพื่อ การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ในการดำเนินการ กำหนดไว้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ

1. ส่งเสริม รักษาและฟื้นฟูโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้าง ความภาคภูมิใจให้กับประชาชนในท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

3. ปรับปรุง รักษาและอนุรักษ์ระบบนิเวศน์

4. สร้างแหล่งพักผ่อนสาธารณะ

กลยุทธ์ในการดำเนินการ

1. พัฒนาอาณาบริเวณให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งค้นคว้าทางด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และทางธรรมชาติ

2. ปรับปรุงโบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่สืบไป

3. พัฒนาแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงโบราณสถาน โบราณวัตถุ

5. ปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็ก เยาวชนและประชาชนในชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเขาสมอแครง

6. สร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มและองค์กรในการอนุรักษ์เขาสมอแครง

กิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินโครงการ

เป็นการนำข้อมูลกิจกรรมที่ชาวชุมชนร่วมกันกำหนด ออกมาคลี่กระจายในรูปของ โครงการพัฒนาที่ชาวชุมชนจะต้องกระทำ และดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ในการดำเนินการ ซึ่งในเบื้องต้นอาจไม่มีความครอบคลุม แต่หากชาวชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการ ทำงานร่วมกันแล้ว จะสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์และทักษะของตนและกลุ่มเข้าด้วยกันเพื่อ พัฒนากิจกรรมใหม่ให้ครอบคลุมกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ข้างต้น ได้

กิจกรรมเหล่านี้ สามารถนำมาระบุในรูปของโครงการพัฒนาได้ดังนี้

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ
1. พัฒนามัคคุเทศก์และผู้นำชมสถานที่	พัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและชุมชน	1. อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว 2. ฝึกการใช้ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3. นำนักเรียนไปปฏิบัติจริง	โรงเรียนบ้านเขาสมอ แคลง/อบต.	1,500.- 1,000.- 500.-
2. พัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรในท้องถิ่น	พัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรและจัดหาคงคูลแลพืชที่เป็นวัตถุดิบ	1. เพาะพันธุ์พืชสมุนไพร เช่น สมอ ใบเคย ยอ ตะไคร้ กระเจี๊ยบ มะตูม มะยม ฯลฯ 2. ผลิตน้ำสมุนไพร เช่น น้ำสมอ น้ำใบเคย น้ำลูกยอ ฯลฯ 3. ทำป้ายชื่อสมุนไพร 4. สร้างโรงเก็บสมุนไพร 5. จัดหาคงคูลแล (เป็นค่าจ้างวันละ 100.-/ 1 คน/ 1 วัน)	กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสมุนไพร กลุ่มสมุนไพร/อบต.	1,500.- 500.- 500.- 2,000.- 36,500.-
3. พัฒนาผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่	พัฒนาทักษะการจักสานและจัดหาลาด	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของไม้ไผ่แต่ละประเภท 2. ฝึคนำไม้ไผ่มาจักสานเป็นภาชนะชนิดต่างๆ เช่น แจ่ง ลู่ม ตะแกรง ฯลฯ หรือเครื่องตกแต่งบ้านเช่น โคมไฟแจกัน พวงกุญแจ กรอบรูป ฯลฯ 3. จัดหาแหล่งตลาด/ร้านค้าชุมชน 4. จัดหาวิทยากรมาฝึกอบรมโดยไม่คิดมูลค่า โดยขอความร่วมมือจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง	กลุ่มจักสาน/อบต. กลุ่มร้านค้าชุมชน	

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ
4.พัฒนาโบราณสถานโดยรอบเขาสมอแคลง	พัฒนาอาณาบริเวณโบราณสถานโดยรอบ และจัดหาคندوقแล ด้วยการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้มีสภาพที่ดีขึ้น	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำความสะอาดพื้นที่โดยการจัดหาอุปกรณ์ 2. ปลูกดอกไม้ (ชื้อปุย) 3. ทำที่ทิ้งขยะ (ชื้อถังทิ้งขยะ 1 ใบ) 4. ทำที่เก็บน้ำไว้รดต้นไม้ (เป็นค่าต่อเติม) 5. จัดหาคندوقแล(เป็นค่าจ้างวันละ 100.-/ คน/ วัน) 6. พัฒนาอาณาบริเวณ : <ul style="list-style-type: none"> - ศาลาเดี่ยว ศาลากู่ - สระสองพี่น้อง - กลุ่มเจดีย์ได้แก่ เจดีย์สามยอด/เจดีย์ห้ายอด/เจดีย์ควน เจดีย์วัดสระพังนาค - กลุ่มบ่อต่าง ๆ ได้แก่ บ่อช้างลี้วง บ่อตา บ่อยาย และรวมถึงการปั้นรูปต่างๆที่ใส่สอดคล้องกับตำนานของสถานที่ ทั้งนี้ รวมถึงนาคายด้วย - กลุ่มถ้ำต่างๆ 	<p>กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน/อบต./กลุ่มคนรักรักษา</p>	<p>500.-</p> <p>400.-</p> <p>3,000.-</p> <p>36,500.-</p> <p>- ให้ อบต.เป็นผู้ดำเนินการโดยอาศัยแรงงานจากชุมชน</p>
5.จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	เพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. รวบรวม โบราณวัตถุที่พอจะหาได้ 2. ค้นหาและรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเขาสมอแคลงอาทิ ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลภาพถ่าย ข้อมูลเชิงวัฒนธรรมประเพณี ต่างๆ ข้อมูลเชิงตำนานต่างๆ 	กลุ่มพิพิธภัณฑ์/วัด/อบต./โรงเรียน	

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ
6. อนุรักษ์การเล่นพื้นบ้าน	เพื่ออนุรักษ์ศิลปะการเล่นพื้นบ้าน	1. จัดหาเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์เสริม 2. จัดหาครูผู้สอนและผู้ร่วมกิจกรรม	ชมรมศิษย์เก่าฯ/ โรงเรียน/กลุ่มผู้รับผิดชอบ	15,000.-
7. ร้านค้าชุมชน/ตลาดชุมชนหมู่บ้าน	เพื่อจัดตั้งร้านค้าชุมชนเป็นแหล่งระบายสินค้าและเป็นแหล่งสวัสดิการชุมชน	1. จัดหาสินค้าที่เป็นของที่ระลึกจากเขาสมอเคลงเข้าร้าน 2. จัดหาสินค้าเบ็ดเตล็ดเข้าร้าน	กลุ่มร้านค้าชุมชน/อบต./ (กลุ่มสวัสดิการชุมชน)	
8. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	เพื่อจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวและกำหนดระบบบริหารจัดการ	1. จัดหาบ้านพักตากอากาศในรูปโฮมสเตย์ 2. จัดทัวร์จักรยาน โดยขอรับบริจาคจักรยาน 3. จัดทำเส้นทางเดินชมธรรมชาติ 4. จัดทำลานดูดาวบริเวณหน้าเจดีย์ด้วน 5. การเดินป่าสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมการเดินป่า โดยการจัดทำเส้นทางเดินตามแนวโบราณสถานเป็นแนวติดต่อกันไปโดยพักเป็นจุดๆ มีผู้นำทางที่มีความสามารถ อธิบายจุดต่างๆ ได้ โดยจุดสุดท้ายจบลงที่เจดีย์ด้วน 6. จัดการท่องเที่ยวโดยทัวร์ รถโต และทัวร์ต่างๆ โดยการ - จัดสร้างรถตู้แบบบรรจกราง 2 ตอน ไว้คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะชมรอบเขา	กลุ่มบ้านพักฯ กลุ่มทัวร์จักรยาน กลุ่มเส้นทางฯ กลุ่มดูดาว/ม.นเรศวร	แรงงานชุมชน แรงงานชุมชน -งบประมาณในส่วนนี้ใช้ของวัด

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ
		<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาโบราณสถานตามแนวทางการเดินรถให้น่าดูยิ่งขึ้น - จัดหน่วยบริการต่างๆ ให้น่าประทับใจ โดยมีห้องสุขาไว้บริการ (ของวัด) - ออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาวชุมชนเขาฯ อย่างแท้จริง และใช้เป็นเครื่องแบบของพนักงานต้อนรับของศูนย์ท่องเที่ยว - จัดบุคลากรคอยรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว - มีร้านค้าย่อยคอยให้บริการตามจุดต่างๆ ปลายทาง 		
9. ศูนย์รวมจิตใจลานโพธิ์-ลานธรรม	พัฒนาแหล่งพักจิต โดยการปฏิบัติธรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. สอนธรรมศึกษา นั่งสมาธิ เดินจงกรม และปฏิบัติธรรม 2. พาไปนมัสการสถานที่สำคัญต่างๆ 	กลุ่มปฏิบัติธรรม	
10. การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์	เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเขาสมอแกลง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ดำเนินการประชาสัมพันธ์ในวงกว้างและทุกรูปแบบ 2. จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ 	กลุ่มประชาสัมพันธ์/อบต.	
11. จัดตั้งศูนย์บริการต่อนักท่องเที่ยว	เพื่อจัดตั้งศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของเขาสมอแกลง	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดให้มีศูนย์ฯ ที่ทางขึ้นเขาไปทางเจดีย์จัดสร้างเป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ และมีพนักงานต้อนรับเป็นการประจำ 	กลุ่มประชาสัมพันธ์/อบต.	

กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	การดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ
		2. จัดให้มีผู้นำทางนำไปที่สถานที่จอดรถ 3. กำหนดที่ตั้งที่จอดรถ ณ วัดเขาสมอแครง		
12. การกำหนดระบบบริหารจัดการ	เพื่อกำหนดและพัฒนาระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน	1. จัดให้มีการประชุมกลุ่มอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง 2. ร่วมกันกำหนดระบบบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของทุกคน	กลุ่มแกนนำ/อบต./ กลุ่มผู้นำชุมชน	

กิจกรรมต่างๆ สามารถแจกแจงออกมาได้เป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่

กลุ่มการบริหารจัดการ ได้แก่ โครงการ/กิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ กลุ่มการบริหารการท่องเที่ยวซึ่งดำเนินการในระดับนโยบาย กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มงานในระดับปฏิบัติ เพื่อดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้รวมถึงกลุ่มงานที่จะต้องดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานของทุกกลุ่มเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขงานอื่นๆ ต่อไป

กลุ่มดำเนินการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ โครงการ/กิจกรรมที่มุ่งเน้นการจัดการจุดต่างๆ ที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมและซื้อหาของที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์กลับไปได้แก่ กลุ่มงานร้านค้าชุมชน กลุ่มงานผลิตภัณฑ์ต่างๆ กลุ่มงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ต้องเร่งดำเนินการจัดหาเส้นทางท่องเที่ยวที่จะต้องมีความท้าทาย สะอาดปลอดภัย สวยงาม สะดวกสบาย (ตามอัตภาพ) เป็นต้น

กลุ่มสนับสนุนการท่องเที่ยว ได้แก่กลุ่มงานที่ทำหน้าที่ในการให้บริการการท่องเที่ยว อาทิ กลุ่มบ้านพัก กลุ่มงานสุขภาพและพืชสมุนไพร (กรณีการปลูก) กลุ่มงานอนุรักษ์การเล่น กลุ่มงานสร้างมัคคุเทศก์ เป็นต้น กลุ่มงานเหล่านี้จะช่วยเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาใช้บริการได้อีกแรงหนึ่งเพื่อให้ผู้เข้ามาใช้บริการได้กลับออกไปอย่างมีความสุขและประทับใจ

กลุ่มงานการให้ความรู้แก่ชุมชนและนักท่องเที่ยว ภารกิจของกลุ่มนี้เป็นภารกิจในการสืบค้น ตรวจสอบ และสะสมองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการสนับสนุนการท่องเที่ยวเขาสมอแครงให้เป็นที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวทุกคนที่แวะเวียนเข้ามา กลุ่มงานนี้ได้แก่ กลุ่มงาน

พิพิธภัณฑ์ กลุ่มงานการให้ความรู้ที่อาจอยู่ในรูปของการบรรยายสรุป การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ และไม่เคลื่อนที่ การให้การศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน การให้ข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบของ Website ของเขาสموแคลงก็เป็นได้ เป็นต้น

การดำเนินงานของทั้ง 4 กลุ่มจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือและความสามัคคีในหมู่คณะดังที่กลุ่มชุมชนเองก็ได้เคยระบุไว้

โดยสรุปแล้วแผนแม่บทการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาสموแคลงจะเป็นเครื่องมือให้กับชุมชนในการเตรียมการดำเนินการในส่วนการบริหารการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป โดยการกระทำของชุมชนเอง เพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ซึ่งนั่นหมายถึงว่า การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในครั้งนี้จะเป็นของชาวชุมชนเขาสموแคลงเองอีกด้วย

บทที่ 6

กระบวนการดำเนินงานวิจัยผลกระทบและการสร้างเครือข่าย จากการดำเนินโครงการวิจัย กรณีศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขาสมอแครง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

จากสภาพการดำเนินงานของโครงการที่เน้นความหลากหลายในทุกมิติ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับสภาพจริงของพื้นที่ที่เข้าไปดำเนินงานวิจัย ซึ่งมีทั้งความหลากหลายในลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่เป็นทั้งภูเขา เขิงเขา ที่ราบ และที่ราบลุ่ม ความหลากหลายในวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีทั้งชาวอำเภอวังทองเอง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้สุด ชุมชนที่อยู่พหุพันธ์ภัยพิบัติจากผู้ร้ายและอุทกภัยจากจังหวัดพิจิตร จังหวัดราชบุรี และจังหวัดอื่น ๆ และในสภาพปัจจุบันยังมีชุมชนอื่นเข้าไปอาศัยอยู่มาก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะมีทางหลวงหมายเลข 1 พาดผ่านหมู่บ้านจากทิศตะวันออกไปจดทิศตะวันตกของประเทศ ทำให้การคมนาคมไปมาสะดวก ทำให้ชุมชนเขาสมอแครงมีทำเลที่ตั้งเปรียบเสมือน "ทำเลทอง" ที่หลายคนหมายปอง ที่จะจับจองให้เป็นดินแดนแห่งธุรกิจของตน ซึ่งกำลังอยู่ในกระแสแห่งความขัดแย้งในกรอบแนวคิดของการจัดการในชุมชนต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของชุมชนเอง

ความเป็น
ป่าเขา

ความเป็นลุ่มน้ำ

ความหลากหลายในพืชสมุนไพร

ความหลากหลายในพืชสมุนไพร (องุ่นป่า)

ความหลากหลายในวัฒนธรรมประเพณี

การจัดดอกไม้ในวันสำคัญ

การจัดแข่งขันกีฬาแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน

ความหลากหลายในแหล่งโบราณวัตถุ
และโบราณสถาน

และที่สำคัญสุดในขณะนี้คือ ทำเลทองของเขาสมอแคลงยังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ทั้งในระดับภาค ระดับเขต ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ที่ตั้งเป็นระยะทางยาวเรียงรายตามถนนสายสำคัญที่พาดผ่าน กว่า 20 หน่วยงาน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 6 สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร ห้องสมุดสมเด็จพระเทพฯ กองพลพัฒนาที่ 3 ค่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ศูนย์วิจัยพืชพันธุ์พืชและปศุสัตว์ กองบัญชาการเรือนจำ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะพื้นที่รอบเขาสมอแคลงส่วนมากจะเป็นที่ราชพัสดุ ที่ผ่านมานุคลากรในหน่วยงานเหล่านี้ส่วนมากจะอยู่ในเมืองหรือในต่างจังหวัด ดังนั้น ความผูกพันกับเขาสมอแคลงจึงยังมีไม่มากนัก เพราะหน่วยงานราชการเหล่านี้เป็นเพียงที่ปฏิบัติงานเท่านั้น เข้ามาทำงาน เมื่อเลิกงานในตอนเย็นก็กลับบ้านในเมือง แม้กระทั่งโรงเรียนในชุมชนก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่ขณะนี้เมื่อกระแส "ชุมชนและการมีส่วนร่วม" เป็นกระแสหลักที่มาแรงซึ่งได้ถูกเข้าไปผนวกในโครงสร้างหน้าที่ของชุมชน ที่จะต้องปฏิบัติงานด้วยหน่วยราชการเหล่านี้จึงน่าจะเป็นตัวจักร เป็นฟันเฟือง ที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนเขาสมอแคลงที่หน่วยงานราชการเหล่านี้ตั้งอยู่

จากความหลากหลายในลักษณะของพื้นที่ ของชุมชน ของวัฒนธรรม โบราณวัตถุและโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ซึ่งได้จากผลการวิจัยในเชิงลึก ทั้งในลักษณะของตำนานจากเอกสารต่าง ๆ และจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ พบว่า เขาสมอแคลงจะเป็นสถานที่ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ตั้งแต่

ยุคสมัยในพุทธกาลเป็นต้นมาด้วย ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้า โดย ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ ที่ได้จาก เอกสารปฐมภูมิ เอกสารทุติยภูมิ การตรวจสอบจากบุคคลในพื้นที่เขาสมอแครงและผู้รู้หลายท่าน ได้สรุปและแยกความสำคัญของเขาสมอแครงเป็น 5 ยุค คือ ยุคพุทธกาล ยุคสร้างเขียงแสน ยุคกรุงสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา และยุคกรุงรัตนโกสินทร์ (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก) ดังนั้นในการทำงานวิจัย องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้งานวิจัยประสบผลสำเร็จคือ "คณะผู้ดำเนินงานวิจัย" และ "กรอบความคิดในการดำเนินงานวิจัย" ตลอดจน "ภาวะความเป็นผู้นำในงานวิจัย" ซึ่งได้สรุปเป็นบทความลงในวารสารของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในหัวข้อ "มุมนบาย ๆ กับการเล่าสู่กันฟัง ในยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานจริงร่วมกับชุมชนในงานวิจัยของ สกว." ดังนี้ คือ

มุมนบาย ๆ กับการเล่าสู่กันฟัง "ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานจริงร่วมกับชุมชนในงานวิจัยของ สกว."

ในระหว่างปี 2543 ถึงปี 2546 ผู้วิจัยได้รับการอนุมัติจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง "กรณีศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ ของเขาสมอแครง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก" ภายในชุดโครงการวิจัยศึกษาชุมชน ซึ่งมี ดร.อมรวิชัย นาคกรทรรพ และคณะ เป็นผู้ประสานงาน เนื่องจากเรื่องที่วิจัยเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถจากคณะวิจัยหลายศาสตร์ หลายสาขา มาปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ครอบคลุมตามหัวข้อวิจัย งานวิจัยนี้จึงได้รับการอนุมัติจาก สกว. ให้มีคณะนักวิจัยรวมทั้งสิ้น 8 คน มาจากหลากหลายสาขาวิชา โดยเป็นคณะอาจารย์ในสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก และอาจารย์โรงเรียนบ้านเขาสมอแครง (วีรศิริวัฒน์อุปถัมภ์) ในสภาพการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นงานที่ได้รับคำชมถึงสภาพงานว่ามีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องของการทำงานกลุ่มซึ่งมีความเคลื่อนไหวในการทำงานเป็นที่มออย่างเหนียวแน่นตลอดเวลาเกือบ 4 ปี และผลของงานได้กระจายไปสู่องค์ความรู้หลายศาสตร์ หลายองค์กรกว้างขวาง ครอบคลุมทั้งองค์การภายในชุมชนที่พื้นที่วิจัยและนอกพื้นที่ในลักษณะโยงใยเป็นเครือข่าย มีการเปิดประเด็นงานวิจัยที่สามารถดำเนินงานต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสอดคล้องกับสภาพของชุมชนในสภาพจริงว่า มีความเป็นพลวัตเคลื่อนไหวตลอดเวลาเพราะการไหลบ่าของ วัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นไปอย่างรุนแรงและหลากหลายตามกระแสของโลกาภิวัตน์ได้รับอิทธิพลจากสื่อเป็นตัวนำ

กรอบแนวคิด การปฏิบัติสำคัญที่ทำให้งานวิจัยได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดีนั้น ได้แก่ การทำงานเป็นทีม ลักษณะของผู้นำ กระบวนการขับเคลื่อนงานด้วยการสร้างบรรยากาศให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และประการสุดท้ายใช้ความยืดหยุ่นสูงเป็นแนวทางการพัฒนา เพราะงานวิจัยทางสังคม

ศาสตร์ควรใช้วิธีการมนุษยวิธี (Ethnomethodology) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม ไม่อาศัยกรอบทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ดำเนินการศึกษาได้อย่างกว้างขวาง

แต่ในบทความนี้ผู้วิจัยของกล่าวเน้นเฉพาะกรอบความคิด และแนวปฏิบัติที่ใช้ในการทำงานเป็นกลุ่ม หรือการทำงานเป็นทีม และเทคนิคการเป็นหัวหน้าโครงการ เพราะสิ่งนี้เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานวิจัยเคลื่อนตัวไปได้เบิ่ไปตามวัตถุประสงค์

กรอบความคิดแรก คือ กรอบความคิดของผู้นำที่เป็นหัวหน้าโครงการ ใช้เป็นแนวปฏิบัติทั้งในการทำงานเป็นทีมกับคณะวิจัยและกับชุมชน ซึ่งมาจากปรัชญาเต๋า ในคัมภีร์เต๋า โดยฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ หนังสือน 2545 ในบทที่ 49 ซึ่งกล่าวว่า

"มุนี, ไม่มีความคิดแน่นอนตายตัว

เขาถือว่าความคิดของเขาคือความคิดของประชาชน

ฉันปฏิบัติต่อคนดีด้วยความดี และปฏิบัติต่อคนเลวด้วยความดีเช่นกัน ฉันจึงนำมาซึ่งความดี

ฉันซื่อสัตย์ต่อผู้ที่ซื่อสัตย์ และซื่อสัตย์ต่อผู้ที่คดโกง ฉันนำมาซึ่งความซื่อสัตย์

มุนี, ในการปกครองบ้านเมืองจึงไม่มีแนวความคิดเป็นของตนเอง

จิตของเขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของประชาชน

ทุกคนจึงเชื่อฟัง และเขาก็ปฏิบัติต่อทุกคนเยี่ยงทารก"

กรอบความคิดที่สอง มาจากของ ฟงนา จันทรสันติ ในขลุ่ยไม้ไผ่ที่กล่าวว่า "ไม่มีคนไหนเลวที่สุด และไม่มีใครดีเลิศ ทุกคนเป็นเพียงส่วนประกอบของความดี ความเลวที่คละเคล้าปนกันอยู่"

กรอบความคิดที่สาม "ศิลปะของคนฉลาด ต้องมองข้ามบางสิ่งบางอย่างไปบ้าง" และกรอบความคิดสำคัญตามหลักการของมนุษยศาสตร์เมื่อต้องทำงานเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ต้องการเป็นคนดี ต้องการทำความดี เจตนาของมนุษย์ถือว่าไฝ่ดีอยู่แล้ว ดังนั้นจึงควรมีสถานการณ์ให้มนุษย์ถึงพร้อมด้วยความดีมิให้ความชั่วมากล้ำกาย

ดังนั้น ในการปฏิบัติงานจริง หัวหน้าโครงการจึงดำเนินงานพัฒนาที่มนักวิจัยตามลักษณะของงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยที่ต้องอาศัยบุคคลผู้รู้ การจัดการท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ ซึ่งเมื่อแต่ละคนมาจากต่างศาสตร์ สิ่งที่สำคัญในการดำเนินงานคือการจัดบรรยากาศในการทำงาน โดยเฉพาะการประชุมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด และความร่วมมือกันช่วยพิจารณาจัดกรอบความคิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง ความเหมาะสมในการพัฒนางานที่จะลงในภาคสนามให้ได้ การจัดบรรยากาศจะจัดให้เป็นกันเอง เช่น ไม่เสียเวลาโดยจะประชุมตั้งแต่เวลา 17.00 น. เป็นต้นไป นักวิจัยแต่ละคนนอกจากจะมาประชุมในเชิงวิชาการแล้ว ยังมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในบางครั้ง เช่น หาอาหารเอง เสริฟเอง หัวหน้าโครงการส่วนมากจะเป็นเลขากระดาน คือ คอยจดบันทึก คอยสรุปอยู่ด้านหน้าห้องประชุม ดังนั้น นักวิจัยในกลุ่มจึงผลัดกันเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ใครมีแนวคิด และ

ความรู้เช่นใด ก็จะเป็นต้นคิดเสนอรูปแบบนั้น หัวหน้าโครงการจะแสดงบทบาทเป็นผู้นำน้อยที่สุด ดังนั้นเมื่อทุกคนได้มีโอกาสเสนอความคิด และความคิดนั้นถูกนำไปใช้ ถูกนำไปปฏิบัติ เขาจึงมีความรู้สึกผูกพัน และความเป็นเจ้าของในโครงการวิจัย ดังนั้นความรู้ แนวการพัฒนางานจะไม่สิ้นสุด จะขยายวงออกไปเรื่อย ๆ เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจนกว้างขวาง แต่มีบางครั้งที่มีข้อขัดแย้งกันบ้าง ในแนวคิดที่จะนำไปปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุการณ์นี้ ผู้วิจัยซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการก็จะไม่ตัดสินใจ และชี้ชัดลงไปเพราะถือว่ายังเป็นเพียงแนวคิด และถ้าเลือกแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งก็จะทำให้เกิดความเสียหายของผู้เสนอ ดังนั้นในการประชุมจึงพยายามพูดคุยถึงวัตถุประสงค์ในการนำเสนอความคิดนั้น เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์และที่มาของแนวคิดนั้นให้ชัดเจนและใช้เวลาเป็นตัวตัดสิน และสุดท้ายหัวหน้าโครงการจะเป็นผู้เลือกแนวความคิดที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่โครงการ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะนำความคิดของแต่ละคนมาใช้ในแต่ละเรื่อง เพราะแนวความคิดของแต่ละคนจะมีความดีความเหมาะสมในลักษณะของตัวเอง และเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป น้อยครั้งที่จะเกิดแนวความคิดขัดแย้งกันอย่างรุนแรง แต่ทุกคนจะไม่ทำให้บรรยากาศในการประชุมเสีย ฝ่ายที่ขัดแย้งกันไม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะถูกออกจากที่ประชุมออกไปนอกห้อง และด้วยความห่วงใยในงานว่าอาจจะเกิดการผิดพลาดในการปฏิบัติ ตามที่ยังมีการประชุม ฝ่ายที่ถูกออกไปก็จะใช้การโทรศัพท์เคลื่อนที่โทรเข้ามา เมื่อนั้นแหละหัวหน้าโครงการก็จะขออนุญาตที่ประชุมออกไปโทรศัพท์ข้างนอก ดังนั้นบรรยากาศในห้องประชุมจึงลดความเครียดลง และอยู่ที่สภาวะเดิมต่อไป งานวิจัยนี้ความขัดแย้งถือว่าเป็นเรื่องปกติและสมควรที่จะต้องเกิดด้วย เพราะวิจัยเรื่องใหญ่มีความซับซ้อนในการดำเนินงาน หัวหน้าโครงการจึงเลือกลักษณะของบุคคลที่มาร่วมกันเป็นกลุ่มในลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะจะเหมาะกับงานที่ต้องการคิดสร้างสรรค์ การแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน เพราะจะได้แนวคิดที่แตกต่างมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน โดยที่ให้มีระดับความแตกต่างไม่ควรมากเกินไป ซึ่งอาจจะกลายเป็นความ ขัดแย้งขึ้นมาได้ ในขณะเดียวกันเมื่อนักวิจัยลงสู่ภาคสนาม หัวหน้าโครงการก็จะให้ผู้วิจัยเลือกจับกลุ่มไปกันเอง มีบางครั้งที่ผู้วิจัยในกลุ่มเลือกผู้ที่มีลักษณะเหมือนกันออกไปปฏิบัติภาคสนาม ในกรณีทำงานไม่ซับซ้อนมากนัก ซึ่งการดำเนินงานที่จะสอดคล้องกับแนวความคิดของสุนันทา เลานันท์ (2531) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่มาร่วมกันเป็นกลุ่ม ว่าจะมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และกลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกัน ตัวขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้บรรยากาศในการประชุมและดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ คือถือว่าเป็นสิ่งที่กำลังปฏิบัตินั้นเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ทุกคนจะคิดว่าตนเองมีความรู้เพียงเล็กน้อยเพียงในเชิงทฤษฎีและความรู้ในภาคสนามที่จะลงไปปฏิบัติงาน บรรยากาศแห่งการรับฟังและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจึงเกิดขึ้นตลอดเวลา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะสร้างสรรค์

เมื่อนักวิจัยลงสู่ภาคสนามจริง คือการลงไปปฏิบัติงานในชุมชน กลุ่มของผู้วิจัยจะให้ความเคารพ และให้สิทธิ์แก่กลุ่มผู้อยู่ในสนามจริงในการปรับวิธีการและแนวความคิดให้สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุด แนวความคิดในการปฏิบัติงานจากการประชุมให้เป็นเพียงกรอบความคิดเท่านั้น อาจจะถูกเลือกนำมาใช้หรือไม่ก็ได้ และการลงภาคสนามจริงจะไปเป็นกลุ่มตั้งแต่ 3 คน ขึ้นไป เพื่อให้เกิดความเป็นเอกฉันท์ (Concensus) ในการร่วมหาข้อสรุปจากการปฏิบัติงานในสภาพจริง ดังนั้นการปฏิบัติงานจึงขึ้นอยู่กับหลักการของการส่งเสริมความยืดหยุ่นสูง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่จริงในชุมชนนั้น ๆ และให้เกิดความคล่องตัวความเป็นอิสระแก่ทีมวิจัย ทั้งนี้จะทำให้ได้แนวความคิดและแนวปฏิบัติ เชิงสร้างสรรค์อย่างหลากหลายมากขึ้น และองค์ประกอบสำคัญในการทำงานเป็นกลุ่ม คือการเลือกคนเข้ามาทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งแต่ละคนต้องอยู่ปฏิบัติงานจริงเกือบ 4 ปีเต็ม หลักการสำคัญในการเลือกกลุ่มนักวิจัย คือ ยึดถือความสำคัญที่มีอยู่เดิมทั้งในลักษณะความเป็นเครือญาติ การมีอุดมคติในการที่จะพัฒนาจุดเขาสมอ แคลงร่วมกัน เพราะเป็นคนถิ่นนี้ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและสืบเนื่องมานาน ความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับงานวิจัย ตลอดจนเลือกคนที่ทำงานในเรื่องนี้แล้วจะไปส่งเสริมและสอดคล้องกับงานในหน้าที่ เช่น สามารถนำผลจากงานวิจัยไปนับเป็นภาระงานในการปฏิบัติงานทั่วไปของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กมลวรรณ มโนวงศ์ 2542 ที่ยึดถือเงื่อนไขที่ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างองค์กรประชุม ได้แก่ ผู้นำ ความเป็นเครือญาติ และผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

สำหรับการทำให้กลุ่มทำงานสัมพันธ์กันด้วยดีต่อมา คือ การใช้ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมมาดำเนินการ โดยสอดคล้องกับแนวความคิดของพิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ (2531) และชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ที่ได้เสนอถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 4 แบบ คือ ความสัมพันธ์เชิงซ้อน สิ่งที่มีการแลกเปลี่ยน ลักษณะของการให้และการรับ และความถี่และระยะเวลาที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเครือข่ายทางสังคมที่ดีขึ้น บุคคลจะต้องมีการพบปะกันบ่อย ๆ ทั้งนี้เพราะการพบปะกัน บุคคลได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ สิ่งของและบริการหรือได้รับการตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์ ซึ่งการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอจะคงไว้ซึ่งสัมพันธ์ภาพที่ดี โดยลักษณะความสัมพันธ์จะมีความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกันตลอดเวลา (Recency – frequency – repetition)

จากบทความนี้ จะเห็นว่างานวิจัยเรื่องนี้มีกรอบแนวคิด และปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดต่าง ๆ ที่เคยศึกษาไว้หลายเรื่อง ซึ่งโดยแท้จริงแล้วในทางปฏิบัติคณะวิจัยได้ทำงานด้วยใจ ด้วยความคิดว่าน่าจะเป็นเช่นนั้น ด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ในเชิงอุดมคติกับงานวิจัยเรื่องนั้น ตลอดจนความสัมพันธ์ในเชิงหน้าที่ โดยที่กรอบความคิดและงานวิจัยต่าง ๆ อยู่ในส่วนของเป็นหลักสำคัญที่ใช้ในการอ้างอิง เพื่อให้เห็นว่าตรงกับทฤษฎีพื้นฐานใดบ้าง

นอกจากความหลากหลายในลักษณะองค์ของคณะผู้ดำเนินงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการดำเนินงานที่หลากหลาย วิธีการและความถี่ของการพบกันจำนวนบ่อยครั้ง จะเป็นการกระตุ้นให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานวิจัย ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนา ได้ "รู้" ถึงความสำคัญของชุมชนตน และเมื่อเกิดความรู้สึกในหลากหลายมิติต่อไป จะเป็นการโยงให้ชุมชนเกิด "ความตระหนัก และมีทัศนคติที่ดีต่อความสำคัญในชุมชนของตนเอง ซึ่งในที่สุดจะสรุปถึงการปฏิบัติจริง โดยการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง เพราะแต่ละคนมีกรอบความคิด มีศักยภาพไม่เหมือนกัน และพื้นที่ ตลอดจนชุมชนเขาสมอแครงก็เช่นเดียวกัน มีความหลากหลาย ดังนั้น "การช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันวางแผน ช่วยกันวัดผลประเมินผล และทำช่วยกันรับผลจากการกระทำของกลุ่มตน" จึงเป็นหลักการ และเป็นแนวทางที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการดำเนินงานและกรอบแนวคิด มีลักษณะดังต่อไปนี้

- ประชุมกันเองในคณะวิจัย เพื่อสร้างกรอบแนวคิด วางแผนการปฏิบัติงาน และประชุมเชิงปฏิบัติการ

- ประชุมกันเองเป็นกลุ่มเล็ก ต่างสถานที่ ทั้งกลางวัน และ ยามค่ำคืน

- ประชาพิจารณ์ครั้งแรก " เขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้จริงหรือ" โดย อบต. เป็นผู้กำหนดหัวข้อเอง

● ร่วมกับชุมชนเดินสำรวจเขาสมอแครง ครั้งที่ 1 ประกอบด้วย อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ศึกษา-
 ธิการอำเภอ อาจารย์จากราชภัฏฯ การศึกษานอกโรงเรียน คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านเขา
 สมอแครง (จิว ศิริวัฒน์อุปถัมภ์) และชุมชน

● คณะวิจัยเดินทางเข้าร่วมประชุม
 สัมมนาหลายแห่ง หลายสถานที่ เป็นการพัฒนา
 กระบวนการเรียนรู้ของคณะ เพื่อนำมาใช้ในงาน
 วิจัย เช่น ประชุมเรื่องการพัฒนาจริยธรรมกับ
 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ชมการ
 จัดกิจกรรมท่องเที่ยวในเรื่องของนิทรรศการอาหาร
 ที่น้ำตกแก่งซอง การประกวดของดีวังทอง ประชุม
 เรื่องวัฒนธรรมที่มหาวิทยาลัยนเรศวร การร่วม
 สังเกตการณ์การทำเวทีประชาคมที่อำเภอ
 พรหมพิราม ศึกษาดูงานโครงการภายใต้การ
 สนับสนุนของ สกว. ที่จังหวัดนครปฐมการศึกษา
 ดูงานการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเขตพื้นที่
 การศึกษาพิษณุโลก เขต 2 ร่วมหารือและร่วม
 กิจกรรมกับทีมประสานงานจาก สกว. ซึ่งนำโดย
 ดร.อมรวิทย์ นาครทรรพ ซึ่งได้แก่ การออกสนาม
 พื้นที่จริง การเสนอความก้าวหน้าของงานวิจัยต่อ
 สกว. ที่จังหวัดนครปฐม

● ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมศึกษา และร่วมปฏิบัติงานกันบ่อยครั้งทั้งระหว่างชุมชนเอง ชุมชนกับคณะวิจัย และการไปแลกเปลี่ยนความรู้คิดกับชุมชนอื่นโดยผ่านกระบวนการประชุม การเสวนา การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การไปศึกษาดูงาน โดยการใช้เทคนิค SWOT AIC และ FSC ตลอดจนวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยองค์ประชุมในชุมชนจะมีตัวแทนของคนทุกกลุ่มในชุมชน โดยเฉพาะบ้าน วัด โรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนการดำเนินงาน การให้บทบาทในการแสดงออกซึ่งความคิด การกระทำ จะเน้นที่ตัวนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะของการถ่ายทอด การฝึกกำลังจากรุ่นบรรพบุรุษ รุ่นผู้ใหญ่ เยาวชน และนักเรียน นอกจากนี้นักเรียนจะเป็นตัวแทนของการพัฒนาในอนาคตแล้ว นักเรียนที่แสดงพฤติกรรมออกมาทั้งในเรื่องของแนวความคิด กระบวนการคิด การแสดงออกจะเป็นตัวนำให้ชุมชนรุ่นอื่นกล้าแสดงออกด้วย เช่น การประชุมกำหนดวิสัยทัศน์ที่โรงแรมอมรินทร์นคร

การจัดเวทีประชาคมที่
วิทยาลัยการสาธารณสุข
สิรินธร 2 ครั้ง ทั้งนี้ได้

เชิญหน่วยงานใกล้เคียง
เข้าร่วมทำเวทีประชาคม
ด้วย เช่น ผู้อำนวยการ
วิทยาลัยการสาธารณสุข

สิรินธร หัวหน้าสำนักงานสิ่งแวดล้อม และนักวิชาการ

การร่วมประชุมกับโรงเรียน อบต. สัจจะ ในยามค่ำคืน การร่วมจัด

นิทรรศการ
เพื่อเผยแพร่
ผลงานวิจัย

ในงานประจำปีของวัดเขาสมอเคลง ในการ
จัดงานจะเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน ทั้งในลักษณะเครือข่ายของนักวิจัย เพื่อน ๆ ตลอดจนลูกศิษย์
ลูกหาของคณาจารย์ในสถาบันราชภัฏและโรงเรียน ทั้งนี้จะเน้นให้นักเรียนมีการแสดงออกมากที่สุด
ในทุกกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมการให้ความรู้แก่คณะผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลกที่มาเป็นประธาน
ในการเปิดงานประจำปี วัดเขาสมอเคลง ประชาชนที่มาเที่ยวงาน

และสำหรับการไปศึกษาดูงานได้จัดการไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเข้มแข็ง ในจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนได้เห็นรูปแบบ และเห็นพลังที่จะนำวิธีการมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับทุนทางสังคม

วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของตนเอง โดยได้ไปดูงานที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงรวมมิตร บ้านหล่อชา (อีโก้) พ่อป๋นดินแม่ทำสวน หมู่บ้านควายไทย บ้านป่าสักงาม โครงการพระราชดำริห้วยฮ่องไคร้ การจักสานที่บ้านปง อำเภอสารภี และบ้านสามขา จังหวัดลำปาง และเนื่องจากงานพัฒนาเขาสมอแคลงแท้จริงแล้วมีน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว สมควรที่จะเป็นอุทยานการเรียนรู้ด้วยทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์ ดังนั้นชุมชนจึงไปศึกษาดูงานด้านวิทยาศาสตร์ที่คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

พิบูลสงคราม ด้วยในการดูงานครั้งนี้ได้ให้ความสนใจกับองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์องค์ประกอบของแร่ธาตุที่อยู่ในบ่อทอง ซึ่งทำให้น้ำในบ่อทองเป็นสีค่อนข้างแดงทอง หรือองค์ความรู้ในการพิสูจน์หินบนเขาสมอแคลงซึ่งทำให้หินมีสีแวววาว หรือองค์ความรู้ที่ใช้พิสูจน์อายุของอิฐของกระเบื้องที่ก่อสร้างโบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งจะช่วยให้ทราบมิติด้านประวัติศาสตร์ของเขา

เสมอคงให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยการใช้พลังงานปรมาณูฟิวชัน คณะชุมชนสนใจแม้กระทั่งกิจกรรมการประกวดก่ออิฐเป็นรูปทรงต่าง ๆ เพราะอาจจะนำไปเป็นกิจกรรมหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือจัดอุทยานการเรียนรู้ ซึ่งนอกจากกิจกรรมการศึกษาลดรายจ่ายอิฐปูน เขาสมอแครงแล้ว ยังอาจจัดกิจกรรมประกวดการก่ออิฐถือปูน ซึ่งเป็นกิจกรรมส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อีกกิจกรรมหนึ่งก็มีความน่าสนใจทีเดียว

● กิจกรรมการสำรวจเส้นทาง สำรวจทรัพยากร และสิ่งสำคัญต่าง ๆ บนเขาสมอแครง ได้ดำเนินการบ่อยครั้ง เพื่อที่จะให้ชุมชนและผู้สนใจได้เกิดความรู้ในสิ่งที่มีค่าบนเขา หลายคนเล่าว่าเมื่อก่อนทำโครงการวิจัยไม่เคยขึ้นมาเที่ยว หรือ

มาสัมผัสบนเขาเลย เคยไปเที่ยวเฉพาะตามห้างใหญ่ ๆ ในเมือง แต่เมื่อมาแล้วรู้สึกประทับใจ และได้รับความรู้ใหม่ทุกครั้ง บางครั้งขึ้นสำรวจเขาหลายสิบครั้งโดยที่แต่ละครั้งจะพบสิ่งที่น่าสนใจใหม่เสมอ จนพูดติดปากว่า "มาครั้งนี้ได้พบถ้ำสวยงามเพิ่มขึ้นอีก ไม่เสียเที่ยว" หรือ "มาครั้งนี้ พบกับต้นไม้ประหลาด มีน้ำหยดจากยอดจากใบ นองพื้นเลยทั้ง ๆ ที่ฝนไม่ตก ดูแล้วมันคือจี๋จกัจั่นนั่นเอง เล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อรวมกันก็มากได้ รวมกันแล้วมีพลัง เอ้า อาจารย์เก็บไปไม้ และยอดไม้มาฝากด้วย ไม่ทราบว่าเป็นต้นอะไร" หรือชุดของนักเรียนบางชุดไปเดินสำรวจใต้โรงเจ ซึ่งมีพิธีกรรมต้องจุดประทัดเสียงดัง ชุมชนและนักเรียนก็พูดว่า "ขนาดเราได้ยินเสียงจุดประทัดยังตกใจ ขวัญหาย แล้วนก กระรอก สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ บนเขาจะไม่ตกใจและเตลิดไปไหนหรือ เรายังอยากให้เขาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ป่าสัตว์ป่า เป็นธรรมชาติอยู่" หรือชุมชนบางชุดที่ขึ้นไปสำรวจวัดเจ้าแม่กวนอิมซึ่งมีการก่อสร้างสถานที่ต่าง ๆ มากมาย เช่น ทำทางขนาดใหญ่ ทำโบสถ์ขนาดใหญ่ มีการตัดต้นไม้ ขุดดิน และแปรสภาพภูมิประเทศเดิมเป็นอันมาก มีการให้รถบัสขนาดใหญ่ขึ้นไปท่องเที่ยวบนเขา ทำให้ชุมชนดั้งเดิมเกิดความกลัวในศอกนาฏกรรมซึ่งในช่วงชีวิตของตนได้พบบบมาแล้วคือในสมัยหนึ่งมีการตัดต้นไม้ขนภูเขาไปเป็นจำนวนมาก ทั้งใช้ในการก่อสร้าง ใช้ทำไม้หมอนรถไฟ ส่วนอิฐนั้นนำมาลงทุนสร้างทาง ดังนั้นเวลาฝนตกหนักน้ำจะไหลบ่าลงจากยอดเขาเป็นสีแดงฉาน รวดเร็ว เป็นอันตรายมาก นำเอาโคลนลงมาทับถมพื้นราบเชิงเขา เสียหายเป็นอันมาก ในหลายส่วนพวกเราชุมชนจึงช่วยกันปลูกป่าให้เขียวขจี เป็นการถวายเป็นหลวง เพื่อเรียกความชุ่มชื้น ความเป็นธรรมชาติ และความปลอดภัยคืนมา ตามที่เห็นอยู่ แต่ยังมีอีกบางจุดซึ่งผู้ดำเนินการยังขาดความตระหนัก ในภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน การเห็นคุณค่าของธรรมชาติมากกว่าความมั่นคงทางธุรกิจ หลายคนได้แต่ภาวนาและครุ่นคิดหาทางร่วมมือกันที่

จะทำให้เกิดการจัดการที่ลงตัว อย่างมีคุณภาพ และทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน (win win situagion) โดยมีการรักษาสภาพธรรมชาติให้คงอยู่มากที่สุดเป็นเป้าหมายสูงสุด และสำคัญยิ่งทั้งจากชุมชนปัจจุบันที่สัมผัสอยู่ และจากชุมชนที่มีอดีตประทับใจในความสำคัญทางธรรมชาติของเขาเสมอ

นำนักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงครามชมบนาเขา
โดย พระวัดเขาสมอแครง และรุ่นพี่ที่จบแล้วแต่อยู่ในชุมชนเขา

นักเรียน ครู นักวิจัย ขึ้นเขาแลกเปลี่ยน
ความรู้กับชาวต่างประเทศ

การสำรวจเขารอบนี้ใช้พลังจากชุมชนเป็นจำนวนมาก เพราะแบ่งความรับผิดชอบสำรวจเป็น
ชั้น ๆ จากเชิงเขาถึงยอดเขา ก่อนเริ่มก็มีการไหว้พ่อบุญเนรที่นับถือ พร้อมทั้งชี้แจงการดำเนินงาน
และแบ่งความรับผิดชอบ

● กิจกรรมการประชาสัมพันธ์โครงการ ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญเช่นเดียวกัน นอกจากนี้จะเป็นการเผยแพร่ข้อมูลความสำคัญที่ควรศึกษา นำท่องเที่ยว ในลักษณะทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของชุมชนแล้ว ยังถือเป็นกิจกรรมเพื่อฝึกการประชาสัมพันธ์โดยชุมชนด้วย การประชาสัมพันธ์เน้นผ่านการสื่อสารหลายทาง ได้แก่ ชุมชนร่วมออกรายการทางอากาศกับรายการลูกทุ่งฟาร์มอะโกร การออกรายการโทรทัศน์ในลักษณะของการรายงานข่าวจากการดำเนินงานท้องถิ่น ชาวภายในสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และที่สำคัญที่สุดคือ ชุมชนจะแจ้งข่าวไปทางสถานีวิทยุเองในรายการ เล่าเรื่องการค้นพบหมุดโลก บนยอดเขาสมอแครง และนอกจากนั้นการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านกระบวนการการศึกษาท้องถิ่น โดยอาจารย์ที่สอนนักศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร และนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และนักศึกษาระดับปริญญาตรี เอกเทคโนโลยีทางการศึกษา ได้ออกฝึกภาคสนาม เพื่อหาทุนทางสังคมของชุมชน ร่วมศึกษาการทำเวทีประชาคม ตลอดจนร่วมทำสื่อการเรียนการสอนในสาระเพื่อท้องถิ่น นักศึกษากลุ่มนี้ก็จะได้รับความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของเขาสมอแครง และสามารถจะประชาสัมพันธ์ต่อไปได้โดยตรง มีนักศึกษาคนหนึ่งกล่าวว่า "เมื่อก่อนหนูไม่รู้ว่าเขาสมอแครงสำคัญอย่างไร เดี่ยวนี้หนูรู้แล้วและชอบประวัติของเขาสมอแครง พี่สาวหนูทำทัวร์ต่อไปหนูจะให้เขาพาทัวร์นะที่เขาสมอแครง ฝรั่งเศสที่มาทัวร์นะอาจารย์ พอเขาเห็นซากปรักหักพังที่สุโขทัย เขาถึงกับกลับน้ำตาไหล หนูคิดว่าเขาคงเสียดายของดีที่ถูกทำลายไป หรืออาจจะเป็นเพราะเขาดีใจที่มาพบของจริงในสถานที่จริง เพราะก่อนมาทัวร์เขาจะศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสถานที่นั้นก่อน เพื่อที่เวลามาพบของจริง เขาจะได้ศึกษาลึกซึ้งลงไปอีก มาเขาสมอแครงครั้งนี้นะอาจารย์ หนูฟังประวัติความเป็นมาของโบราณวัตถุ โบราณสถาน และความเชี่ยวชาญของธรรมชาติบนเขาสมอแครงในสมัยก่อน แล้วหนูภูมิใจ แต่ตอนนี้มาเห็นซากที่ถูกทำลายแล้วทำให้หนูเจ็บใจ โหมโหมทำไมเขาถึงทำได้"

พระ คณะ อบต. ชาวบ้าน ครู นักเรียน และนักวิจัย ออกอากาศรายการสดของลูกทุ่งฟาร์มอะโกร

หลายคนเป็นช่างภาพมือหนึ่งในการบันทึกภาพเพื่อประชาสัมพันธ์

เช่น ออกรายการโทรทัศน์ ทางทีวีช่อง 5 ช่อง 11 และยังมีการบันทึกภาพกิจกรรมเพื่อความทรงจำ โดยท่านเจ้าอาวาสวัดเขาฯ ช่างภาพสมัครเล่น จากสารพัฒนานหลักสูตร นักวิจัยในโครงการ และ หัวหน้าโครงการ

ร่วมงานบุญต่าง ๆ และประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยบนวัดเขาฯ

ตลอดจนร่วมสมทบทุนสร้างพระสถูปเจดีย์ศรีบรรพต

● จุดมุ่งหมายสำคัญสูงสุดของการดำเนินโครงการวิจัยนี้คือให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนพิจารณาได้จากการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชนจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านมา ชุมชนในทุกกลุ่ม ทุกวัย ทั้งผู้นำชุมชนและชุมชนพื้นบ้าน บ้าน วัด โรงเรียน ตลอดจนหน่วยราชการในชุมชนจะเข้าร่วมประชุม ร่วมจัดกิจกรรม ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมประเมินผล ซึ่งทำให้การดำเนินงานวิจัยมีทิศทางการทำงานไปตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และสำหรับมิติของความยั่งยืนในชุมชน ทั้งคณะวิจัยและชุมชนมีความเห็นว่าควรถ่ายทอดความรู้ ความสำคัญของเขาสมอแดลงไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม ความสำคัญแห่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนตำนานของท้องถิ่น ให้กับเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบ ดังนั้นคณะวิจัยจึงได้เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและกำหนดวิธีการจัดการศึกษา ซึ่งรวมถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอน และสาระที่จะต้องสอนให้นักเรียนและเยาวชนทราบด้วย หลังจาก

นั้นคณะวิจัยและครูในโรงเรียนตลอดจนชุมชนจึงจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างหลักสูตรสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นใน 4 เรื่อง คือ ประวัติศาสตร์ชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยว ภาษาอังกฤษสำหรับการท่องเที่ยวและอาชีพและเทคโนโลยีในชุมชน ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ นอกจากจะประกอบด้วยคณะผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนแล้ว ยังมีชุมชนที่เป็นกรรมการสถานศึกษา ศึกษา นิเทศก์ของเขตการศึกษา 2 ที่คอยนิเทศ ติดตามดูแลกระบวนการบริหารและการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นสายงานระดับบริหารด้านวิชาการ ต้นสังกัดของโรงเรียน และคณะวิจัยที่ร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการกับคณะครู นอกจากนั้นคณะวิจัยยังได้นำนักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ในสาขาวิชาเอกเทคโนโลยีทางการศึกษา มาออกภาคสนามเพื่อฝึกปฏิบัติจริง การสร้างสื่อการเรียน การสอนเพื่อโรงเรียน โดยได้จัดทำสื่อช่วยโรงเรียนในหลายลักษณะ ทั้งในเรื่องของประวัติศาสตร์ชุมชน เขาสมอแครง และสื่ออื่น ๆ ที่ครูต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนและนักเรียน "รู้" ในความสำคัญ "ตระหนัก" ในหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ และเผยแพร่ของสำคัญซึ่งเป็นสิ่งดีของชุมชนต่อไป

คณะวิจัยร่วมปฏิบัติงานการพัฒนา
โรงเรียนเขาสมอแครงฯ

นักศึกษาราชภัฏร่วมผลิตสื่อการเรียนการสอนให้โรงเรียน

ประชุมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาร่วมกับคณะครู และกรรมการสถานศึกษา

● กระบวนการประเมินผลการดำเนินงานวิจัย ถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่สุดในการดำเนินงานวิจัย ซึ่งสามารถดำเนินงานได้ทั้งระหว่างการดำเนินงาน และหลังจากการดำเนินงานสิ้นสุดแล้วทุกกิจกรรมในกระบวนการ โดยที่จุดประสงค์สำคัญทั่วไปของการประเมินผล และเสนอผลการวิจัย จะมีไว้เพื่อการตรวจสอบว่าในการดำเนินวิจัยที่ผ่านมาได้ดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัจจัยใดที่เป็นตัวอุปสรรคหรือเป็นปัจจัยเชิงลบที่ทำให้งานวิจัยไม่บรรลุผลตามที่ตั้งไว้ หรือมีปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยเชิงบวก การประเมินผลการวิจัยจึงเป็นดัชนีชี้วัดตัวสำคัญที่จะทำให้งานวิจัยดำเนินการต่อไปได้หรือไม่ หรือสมควรยุติการดำเนินงานไว้เพียงเท่านั้น

สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ คณะวิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการประเมินผลการวิจัย และดำเนินงานในลักษณะประเมินแบบมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย และชุมชนใหญ่ที่กระจัดกระจายกว้างขวางออกไปทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด อีกทั้งเชิญผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ทุกศาสตร์ ทุกมิติที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อประวัติศาสตร์ และความเปลี่ยนแปลงของเขาสมอแครง ซึ่งกระบวนการที่นำมาใช้ ได้แก่ PPA (Participatory Poverty Appraisal) PRA (Participatory Rural Appraisal) PRAP (Participatory Rural Appraisal and Planning) RA (Rapid Appraisal) และ RRA (Rapid Rural Appraisal) เพื่อให้เหมาะกับทุนของชุมชนเขาสมอแครง และชุมชนเครือข่ายดั้งเดิมต่อไป ทั้งนี้เป็นความพยายามของคณะวิจัยที่จะให้ชุมชนในปัจจุบันของเขาสมอแครงมีความรู้และสำนึกในคุณค่าในทุกมิติที่ประกอบกันเป็นเขาสมอแครง ให้เหมาะสมกับ "ความเกรียงไกร" ของเขาสมอแครงในอดีต เพราะชุมชนเขาสมอแครงในปัจจุบันเป็นชุมชนที่ได้มาตั้งรกรากกันอยู่ใหม่ซึ่งเป็นการรวมตัวครั้งสุดท้ายที่อพยพหนีภัยมาจากหลายจังหวัด ประมาณ 70-80 ปี เท่านั้น ความยิ่งใหญ่ของเขาสมอแครงจะเห็นได้จากคำกล่าวและความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน แต่ในที่นี้ขอยกมาแสดงให้เห็น 2 ท่าน คือ

รศ.สมคิด ศรีสิงห์ นักประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

... เขาสมอแครงไม่ใช่เรื่องตลก ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน มันเป็นเรื่องจริงที่อยู่ในพงศาวดาร... ฉะนั้นเขาสมอแครงจึงมีความเป็นจริงและยิ่งใหญ่ การที่ผู้วิจัยไปทำงานที่เขาสมอแครง นับว่าได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ของเมืองพิษณุโลก... เขาสมอแครงมีความสำคัญ ขอให้ทำต่อไปและก็ชุมชนต้องร่วมมือด้วยนะครับ ท่านเป็นคนของหลวงพะงั่ว อยู่ในบริเวณที่หลวงได้พูดถึง ...พงศาวดารเหนือเป็นพงศาวดารของกษัตริย์อะไรที่กษัตริย์ยอมรับ ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ทั้งสิ้น มิใช่เรื่องเพ้อฝัน...

รศ.ดร.ชยันต์ บุญยรักษ์ นักฟิสิกส์และดาราศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

...นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากนะครับ ถ้ามีการศึกษาต่อไป ผมคิดว่าน่าจะมีผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปฯ เข้ามาร่วม นักประวัติศาสตร์ โบราณคดีต่าง ๆ ตลอดจนภาษาไทยที่จะศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี จุดนี้เป็นจุดที่น่าทำอย่างยิ่ง... ผมเคยไปสำรวจแล้วหลายครั้ง บริเวณที่อยู่ทางทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขานะครับ บริเวณที่ห่างจากโบราณสถาน เป็นทำเลที่เหมาะสม ไม่มีแสงจากวังทองหรือแสงจากจังหวัดพิษณุโลกบกรบกวนครับ สามารถทำเป็นที่ดูดาวได้ ... ใช้พื้นที่ประมาณไร่หนึ่ง ไม่ต้องตัดต้นไม้ ก็จะสามารถทำกิจกรรมดาราศาสตร์ได้...

(การประชุมวิพากษ์ผลการวิจัยเบื้องต้น ณ ห้องประชุมสิริราชภัฏ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม 12 ตุลาคม 2543)

จากความยิ่งใหญ่ของเขาสมอแครงดังกล่าว ทำให้คณะวิจัยต้องสร้างกรอบแนวคิด และการปฏิบัติในเชิงซ้อนของกระบวนการประเมินผลและเสนอผลดังนี้

ประการแรก ประเมินแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนทุกครั้งที่มีกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในลักษณะการสัมภาษณ์เชิงลึก และการใช้แบบสอบถาม โดยเน้นในข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพความพึงพอใจ ความพร้อมที่จะให้เขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยว สืบค้นข้อมูล สอบถามถึงต้นทุนที่แสดงถึงศักยภาพในชุมชนเขาสมอแครง สอบถามถึงแนวการดำเนินงาน การจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การสอบถามนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการเอง และโรงเรียนโดยผ่านครูและนักเรียน เพื่อฝึกการเก็บข้อมูล ให้ผู้ถามได้ซึมซับการเรียนรู้ข้อมูล ตลอดจนเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ข้อมูลในส่วนนี้ถือว่าเป็นข้อมูลสำคัญอย่างยิ่ง เพราะความเข้มข้นและความยั่งยืนในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการวิจัยของชุมชน จะพบได้จากข้อสรุปนี้ซึ่งจะนำมาวางแผนในการวิจัยต่อไป

ประการที่สอง การเสนอผลการวิจัยโดยจัดเวทีสาธารณะใหญ่ ๆ 2 ครั้ง ซึ่งครั้งแรก เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2543 ณ ห้องประชุมสิริราชภัฏ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม โดยใช้หัวข้อว่า การประชุมวิพากษ์ผลการวิจัยเบื้องต้น และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2546 ณ ศาลาวัดพระพุทธรบาทเขาสมอแครงฯ ในหัวข้อว่า การเสวนา "เขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน" ทั้ง 2 งาน ได้รับเกียรติเป็นอย่างสูงจากนักประวัติศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ นักโบราณคดี ตลอดจนบุคคลสำคัญในทุกระดับที่มาร่วมเวทีวิพากษ์และเวทีเสวนา ด้วยใจ ด้วยพลังที่ทุกท่านมีความผูกพันและความเชื่อในความยิ่งใหญ่ เชื่อในพลังแห่งประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมอันดีงามในอดีตที่ผ่านมาของเขาสมอแครง และมีเจตนาอย่างแรงกล้าที่จะมาถ่ายทอดความดีงาม ความประทับใจในอดีตให้ชุมชนเขาสมอแครง ตลอดจนชุมชนนักวิชาการได้ทราบได้ตระหนัก เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา ให้ชุมชนที่มีมรดกล้ำค่าได้คงอยู่ต่อไป บุคลากรที่มีเกียรติหลายท่านได้แก่ พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ พลเอก ดร.ศิริ ทิวะพันธุ์ อดีตแม่ทัพกองทัพอากาศที่ 3 รศ.ดร.มังกร ทองสุขดี อดีตอธิการบดีสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ดร.สืบแสง พรหมบุญ อาจารย์เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รศ.ปราณี แจ่มขุนเทียน อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดี รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รศ.สมคิด ศรีสิงห์ อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร รศ.ดร.ชยันต์ บุญยรักษ์ ภาควิชาฟิสิกส์

จากมหาวิทยาลัยนเรศวร จำลิมเอก ดร.ทวี บุรณเขตต์ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์น้อย ลายคราม และมีอีกหลายท่านที่มีความเชี่ยวชาญในหลากหลายสาขาเพื่อการพัฒนา อีกกลุ่มหนึ่งที่เข้าร่วมการวิพากษ์ การเสวนา คือ ชุมชนเขาสมอแครงเอง ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มนักเรียน ครู ส่วนราชการต่าง ๆ ในชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้อาวุโส และที่ขาดไม่ได้คือ พระ โดยเฉพาะวัดพระพุทธบาทเขาสมอแครง ซึ่งท่านจะทั้งเข้าร่วมกิจกรรม นำกิจกรรม และให้การสนับสนุนแนวทางการอนุรักษ์พัฒนาในโครงการวิจัยเสมอมา จุดประสงค์หลักในการประเมินผลการดำเนินงานนี้ จะเป็นจุดประสงค์เชิงซ้อนซึ่งมีหลายประการ ดังนี้

1. เป็นการรายงานผลการดำเนินงานวิจัย และแจ้งรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ให้ชุมชนทราบ
2. ประชาสัมพันธ์โครงการ
3. ขยายเครือข่ายแห่งความร่วมมือไปยังชุมชนอื่น
4. สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้ถึงจุดประสงค์ปลายทางของโครงการ คือให้ชุมชนตระหนักในการอนุรักษ์และพัฒนาเขาสมอแครง

การเสนอผลการศึกษาศักยภาพของเขาสมอแครงต่อชุมชนในพื้นที่เขาสมอแครง และชุมชนในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะบุคลากรในระดับอำเภอ จังหวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย พร้อมทั้งมอบทุนการศึกษาแก่นักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จากการประกวดการแตงนิราศเขาสมอแครง ในการประชุมเสวนาเสนอผลครั้งนี้ ได้รับเกียรติจาก พลเอก ดร.ศิริ ทิวะพันธุ์ เป็นประธานการประชุม

และมีนักประวัติศาสตร์ ตลอดจนบุคคลากรสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าร่วม
สัมมนาและวิพากษ์ด้วย ได้แก่ รศ.ดร.มังกร ทองสุกดี รองผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก จสอ.ดร.ทวี
บุญนเขตต์ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวภาคเหนือ เจ้าอาวาสวัดเขาสมอแครง และวัดบางสะพาน
ประพันธ์ชยานุสรณ์ อาจารย์จากสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และมหาวิทยาลัยนเรศวร อบต.ของ
อำเภอวังทอง คณะครูโรงเรียนบ้านเขาสมอแครง และชุมชน ที่ห้องประชุมสิริราชภัฏ สถาบันราชภัฏ
พิบูลสงคราม

**การเสวนาเขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน
ในวันที่ 21 – 22 มิถุนายน 2546
ณ ศาลาวัดพระพุทธบาทเขาสมอแครง**

**กำหนดการประชุมเสวนา
ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนเขาสมอแครง
อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
ณ ศาลาวัดพระพุทธบาทเขาสมอแครง**

วันเสาร์ที่ 21 มิถุนายน 2546

08.00 – 08.40 น.	ลงทะเบียน
08.40 – 09.00 น.	การแสดงของชุมชนเขาสมอแครง
09.00 – 12.00 น.	การเสวนาภาคเช้า
“เขาสมอแครง : ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน”
โดย - พล.ท.รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ อดีตแม่ทัพภาคที่ 3
- พลเอก ดร.ศิริ ทิวะพันธุ์ อดีตแม่ทัพกองทัพภาคที่ 3 และสมาชิก
วุฒิสภาในปัจจุบัน (สว.)
- รองศาสตราจารย์มังกร ทองสุกดี อดีตอธิการบดีวิทยาลัยครู
พิบูลสงคราม
- รองศาสตราจารย์ปราณี แจ่มขุนเทียน อดีตอาจารย์ด้าน
ประวัติศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
- ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ ผู้ดำเนินรายการ (01-7276032)

- 12.00 – 13.00 น. สู้งานกิน
- 13.00 – 13.30 น. การแสดงของชุมชนเขาสมอแครง
- 13.30 – 16.30 น. เวทีชาวบ้านเขาสมอแครงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน
โดย - ดร.สีบแสง พรหมบุญ
 - นายสมพร ทัดแพ ประธานกลุ่มรักษ์เขาสมอแครง
 - นางสาวปาริชาติ ไฉมงาม ตัวแทนเยาวชนเขาสมอแครง
 - ตัวแทนส่วนราชการในชุมชนเขาสมอแครงจากค่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ, วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร,
 สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 6
 - อาจารย์น้อย ลายคราม ผู้ดำเนินรายการ

หัวข้อเสวนาภาคบ่าย

- 1) คิดอย่างไรกับเขาสมอแครง
- 2) เขาสมอแครงมีความสำคัญอย่างไรกับวิถีชีวิตชุมชน
- 3) จะใช้ประโยชน์จากเขาสมอแครงโดยไม่เปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชนอย่างไร

วันอาทิตย์ที่ 22 มิถุนายน 2546

- 08.00 – 08.30 น. รวมพลที่ศาลพ่อปู่ขุนเณร
- 08.30 – 09.00 น. ชี้แจงการเดินทางและจัดกลุ่มการเดินทางเขาสมอแครง
- 09.00 น. เป็นต้นไป ออกเดินทาง (ตลอดเส้นทางมีกิจกรรมและรางวัลเป็นที่ระลึก)

ผู้เข้าร่วมเสวนาจะประกอบด้วยวิทยากรที่ได้ให้เกียรติเข้าร่วมประชุมตาม ตาราง และนอกจากนั้นยังมีนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาอุทศาสตร์ การ พัฒนาจากสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ท่านอธิการบดีสถาบันราชภัฏพิบูล สงคราม ชุมชนเขาสมอแครง และผู้สนใจทั่วไป และที่สำคัญสุด เป็นการขยาย คำว่าชุมชนออกไปให้กว้างขวาง และครอบคลุมยิ่งขึ้น คือกลุ่มบุคลากรสำคัญจากหน่วยราชการ สำคัญในชุมชนนั้น ๆ

การแสดงรำพื้นเมือง ได้แก่ การรำย้อนยุค และการรำกลองยาว ซึ่งชุม ชนได้ฟื้นฟู และนำเข้าไปจัดเป็นหลักสูตรสถานศึกษา

การรายงานผลการวิจัย และการดำเนิน งานในระดับชุมชน โดยหัวหน้าโครงการ และประธาน อบต.

บรรยากาศแห่งความร่วมมือ ความเป็น กันเองในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

จุดประสงค์ปลายทางที่สำคัญที่สุดคือกลุ่ม นักเรียน และเยาวชนที่จะทำใหโครงการ เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป ดังนั้น คณะวิทยากรผู้ร่วมเสวนาจึงภูมิใจที่ได้ให้ลายเซ็นแก่นักอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

ท่านเจ้าอาวาสวัดเขาสมอแคลง ได้รับนิมนต์ให้เป็นตัวแทนในการมอบ
ของที่ระลึกแก่คณะวิทยากร

ชุมชนร่วมกันจัดงานอย่างแข็งขัน ทั้งพระ อบต. ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มอื่น ๆ

จากการจัดเสวนาในครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้มีเวลาเตรียมการเพียง 10 วัน ซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลาที่สั้นมาก วิทยากรบางท่านได้รับเชิญก่อนหน้าเพียง 7 วัน งานนี้เป็นงานที่ถือว่าอยู่นอกแผนปฏิบัติการ แต่เนื่องจากคณะนักวิจัยได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” เป็นตัวขับเคลื่อนในการดำเนินงาน ดังนั้นทั้งคณะวิจัยเองและชุมชนจึงเกิด “ความอยากรู้” อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เช่น ในเอกสารกล่าวอย่างนี้ ตำนานกล่าวอย่างนั้น แล้วบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีความรู้ ความรัก ความผูกพันกับเขาสมอแคลงละท่าน มีกรอบแนวคิดทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงพัฒนาอย่างไร การประชุมสัมมนาจะจัดบ่อยมากทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ซึ่งจุดมุ่งหมายจะเป็นไปทั้งการตรวจสอบแนวคิด การประชาสัมพันธ์ การสร้างเครือข่าย การพัฒนาความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พัฒนาด้วย คำพูดและการร่วมกิจกรรมของคณะวิทยากรและชุมชนในครั้งนี้สามารถนำไปตั้งเป็นโจทย์การพัฒนาที่ดียิ่งได้ต่อไป

ดร.สืบแสง พรหมบุญ (พื้นเพท่านเป็นคนวังทอง) “ความจริงแล้วการเชิญในเวลา กระชั้นชิดเช่นนี้ ส่วนมากผมจะมาได้ เพราะมีงานมาก และขณะนี้ก็ไม่สบายมาก เอาละแต่ที่นี้คือ บ้านผม ผมภูมิใจที่ได้มา และพร้อมที่จะร่วมพัฒนา”

รศ.ดร.มังกร ทองสุกดี อดีตอธิการบดีสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และประธานชมรม ประวัติศาสตร์พิษณุโลก “สมัยเด็ก ๆ ผมอยู่วัดโบสถ์ แต่พี่น้องที่อยู่วังทองนี่แหละ ไปมาหาสู่กัน ผม เห็นเขาหลวงสุโขทัย และเขาสมอแครงตั้งแต่เด็ก ฝันว่าโตขึ้นจะต้องปีนเขาพิชิตให้ได้ ถ้าชุมชนเขา สมอแครงมีอะไรจะให้ช่วย หรือประสานงานบอกได้เลย”

พลโทรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ อดีตแม่ทัพกองทัพภาคที่ 3 “เขาสมอแครงมีตำนานหลาย อย่าง โดยเสียหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับต้นสมอ ขณะนี้ผมเพาะต้นกล้าไว้ให้นำมาปลูกได้”

ยังมีคำกล่าวสำคัญที่แสดงถึงเจตนารมณ์การเป็นเครือข่ายที่ดียิ่งอีกหลายท่าน และที่น่า ประทับใจยิ่งกว่านั้น คือชุดคณะวิทยากรทุกคนจะอยู่ร่วมวงการเสวนาทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย และ ถึงแม้การเสวนาจะจบสิ้นแล้วก็ตาม คณะวิจัยและวิทยากรได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอีก และ สำหรับชุมชนเขาสมอแครงจะกล่าวว่า “ได้รับความรู้และแนวทางการพัฒนาดีมาก ดีใจที่วิทยากร สำคัญให้ความสำคัญกับเขาสมอแครงและพร้อมจะช่วยเหลือ เสียขายบางคนที่มาไม่ได้”

สรุปแล้ว การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ยังมีแนวทางการพัฒนาที่เข้มแข็งและเป็นไปได้ อย่าง มาก คือ การดึงความสัมพันธ์ในความรักท้องถิ่น ความผูกพันมาเป็นตัวขับเคลื่อน เป็นตัวจักรสำคัญ น่าจะสำคัญที่สุดและดีที่สุด ยังมีความเป็นไปได้และมีความหวังถึงแม้กระแสโลกาภิวัตน์จะเป็น กระแสหลักที่มาแรง แรงที่จะข้ามพรหมแดน เกิดภาวะความรู้พรหมแดน ไม่มีรัฐชาติ (National State) ก็ตาม

● กระบวนการพัฒนางานวิจัยภายใต้การเรียนรู้ร่วมกันของนักวิจัย กระบวนการสำคัญ ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้อีกกระบวนการหนึ่ง คือ การให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในนักวิจัยเอง เพราะนักวิจัยส่วนมาก แต่เดิมจะเป็นนักวิจัยเชิงปริมาณ แต่งานวิจัยดังกล่าวนี้เป็นงานวิจัยเชิง คุณภาพ และประการสำคัญที่สุดคือ เป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในทุกกระบวนการ ถึงแม้ งานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนจะมีหลักการให้การเป็นกรอบทฤษฎีไว้ แล้วก็ตาม ได้แก่ การมีส่วนร่วมกันทุกกระบวนการตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมวัดผลประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ แต่เมื่อนักวิจัยลงพื้นที่จริง ต้องแตกกรอบแนวคิด ทฤษฎีให้มีรายละเอียดเพื่อปฏิบัติงานในพื้นที่ให้ชัดเจน ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ซึ่ง นักวิจัยยังไม่เคยทำถึงแม้ว่าตามภารกิจหน้าที่หลักของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะ สถาบันราชภัฏจะต้องเป็นสถาบันเพื่อท้องถิ่น ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน นำความคิดความต้องการ ของชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานพัฒนา ดังนั้นในงานวิจัยนี้ถึงถือว่าเป็นจุดเริ่มสำคัญที่

ฝึกให้อาจารย์ในสถาบันราชภัฏได้มีหลักการ มีกระบวนการ และมีประสบการณ์ในการโยนโยกรอบแนวคิดทฤษฎีในทางวิชาการ มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ชุมชนจริงให้เกิดการพัฒนา ผลสำเร็จจากกระบวนการพัฒนานักวิจัยจะเห็นได้จากบทสนทนาในระหว่างนักวิจัย โดยถือว่าเป็นกระบวนการประเมินการดำเนินงานวิจัยในช่วงสุดท้ายของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

- ผศ.สวัสดิ์** เวลาดำเนินงาน มีความขัดแย้งทางความคิด ก็จะปล่อยให้ระเบิดออกมา แล้ว run งานความสนุกต่อไป
- ดร.ภาณุวัฒน์** คือชุดเรามีความเป็นพี่น้อง ช่วยกันทำงาน ด้วยใจ
- อ.อารีย์** ได้ความรู้ ได้กระบวนการวิจัย ได้ความคิดของพี่ ๆ ตัวเราเองจะพัฒนาอย่างไร จะบกพร่องตรงไหน เป็นเพราะไม่เคยรู้กระบวนการทำงาน อานิสงฆ์ของการทำงานนี้คือเราได้ทำงานตามอัตภาพของตน
- อ.เอื้ออารี** ทำงานระยะแรกทำตามสบาย แต่เมื่อแรก ๆ ที่ ดร.กระแตเข้ามาทำตามไม่ทัน แต่ต่อมาเริ่มแย่งง่าย เข้าใจขึ้น
- ผศ.สวัสดิ์** เนื่องจากระหว่าง ดร.กระแต กับคณะยังมี gap ดังนั้นพี่จึงแห่เข้าไปแล้ว ทุกคนจึงคลายความคิดขึ้น เราจะมีการกระจายความคิดกัน กระจายความเข้าใจกัน ผมว่าดีมาก ผมพอใจ
- อ.เอื้ออารี** คิดว่าเราจะช่วยเขาได้มากแค่ไหน อยากจะช่วยแต่เราไม่ค่อยรู้ เพราะเราสอนในระดับล่าง ดังนั้นจึงไม่มั่นใจ ไม่ทราบว่าจะช่วยเขาได้แค่ไหน (พูดไปน้ำตาซึมไป) สรุปแล้วมีอะไรจะให้พี่ช่วย และถ้าช่วยได้พี่จะช่วยต่ออีก
- อ.เดือน** มันก็ดีนะ มันมีความหลากหลาย ทำให้เกิดความสมดุล มีพลังผมกับถาวร เหมือนกันคือทำเพื่อบ้านเกิด เมื่อเข้ามามีใจแต่ไม่มั่นใจในการกระทำ แต่พอลงมือทำก็เห็นแนวทาง และในที่สุดก็เป็น Informal เพราะตอนแรกผมไม่พอใจ เพราะไม่เคยพบสภาวะนี้ ผมพอใจที่จะได้การเรียนรู้ และผมคิดว่าการทำงานกับชาวบ้านต้องคลุกคลีมากขึ้น
- อ.เอื้ออารี** แต่เดิมชุมชนไม่เข้าโรงเรียน แต่ตอนหลังเมื่อมีหลักสูตรธรรมะได้เข้าไปหาพระปลัดสุนันท์ ท่านบอกว่าอยากขออะไร นักเรียนอนุบาลต้องเข้าห้องน้ำดั่งนั้นจึงขอห้องน้ำให้นักเรียนอนุบาล และต่อมาหลวงพ่อทวีศักดิ์คลองเรือก็ได้ช่วยด้วย ดังนั้นจึงได้เริ่มมีการพูดคุยกับชาวบ้าน ซึ่งพอดีกับอาจารย์ถาวรได้เข้าไปทาบตามเรื่องงานวิจัย ดังนั้นจึงมีกิจกรรมที่จะต้องเข้าชุมชน ภายหลังชุมชนจึงเข้ามาโรงเรียน และเริ่มเข้ามาตลอด ระยะนี้จึงได้รับการสนับสนุนจากวัด และจากชุมชนตลอด

- อ.เตือน ผมว่าเขาสมอแครงมีของดีทั้งมองไม่เห็น แต่ไม่มั่นใจว่าจะยั่งยืน
- ผศ.สวัสดิ์ ถ้าต้องการให้ยั่งยืน คือทำให้เป็นปัญหาของชุมชนให้ได้
- อ.เอื้ออารี เรื่องนี้จะบอกชุมชนตลอดว่าหนุอยู่นี้เป็นช่วงหนึ่งเท่านั้น แต่ที่นี้จะเป็นของ
ท่านตลอด ท่านจะอย่างไร
- ผศ.สวัสดิ์ น่าจะมีความต่อเนื่อง เช่น น่าจะสร้างสหกรณ์ และศาลาเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งจะ
เป็นการจัดการทั้งการดำรงชีวิตของเขา
- อ.เตือน อีกจุดหนึ่งคือคนในชุมชนเขาสมอแครง มีหลายรุ่น ซึ่งจะมีช่วงต่อกัน แต่
การเชื่อมโยงขัดแย้งกัน
- อ.เอื้ออารี เช่นประชุมศิษย์เก่า คนอยากจะเป็นผู้นำเยอะ และมีข้าราชการมาก แต่เรายังไม่
รู้จัก ฟังรู้จากงานศิษย์เก่าฟังรวมตัวกันครั้งแรกของงาน 60 ปี ซึ่งจะมีคนมาช่วย
มาก
- อ.เตือน โรงเรียนคงต้องทำทำเนียบ หรือดึงลูกออกเป็นหลัก
- อ.เอื้ออารี ลูกออกมีความรู้ ความคิดมากจริง ๆ
- อ.ถาวร ความพอดีมีหลายตัว เช่น อบต.ต้องการแผนมีส่วนร่วม
- อ.เอื้ออารี กลุ่มพัฒนาชุมชน เข้าไปไม่ได้ เช่น กีฬาด้านยาเสพติด แต่โรงเรียนเข้าไปได้
ไม่มีคนร่วม และได้โทรไปโรงเรียนให้คนมาร่วมงาน ซึ่งตอนหลังเด็กมา
ผู้ปกครองเข้ามา คนอื่น ๆ เข้ามาในหน่วยงานอื่นก็เช่นเดียวกัน โรงเรียนจะ
ช่วยเป็นคนประสานให้
- ผศ.สวัสดิ์ และ งานสานต่อไป คือให้เขาทำงานวิจัยเอง
- ดร.ภาณุวัฒน์
- อ.เตือน ที่ผ่านมาเราไปช่วยเขาให้ทำให้เป็น แต่ต่อมาเราให้เขาทำเอง

ในการประชุมทุกครั้ง เราจะหารือกันตลอด และมีทั้งบรรยากาศที่เคร่งเครียดในลักษณะ
ของงานวิชาการ แต่ในท้ายที่สุดจะจบลงด้วยความสนุกสนาน โดยเวลาประชุมจะเกินกว่าที่กำหนดไว้
ตามตารางเกือบทุกครั้ง

● ผลกระทบและเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย ความเข้มแข็งของงานวิจัย ตลอดจน
ความยั่งยืนในการพัฒนาร่วมกับชุมชน คือ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมต้องมีการสร้างเครือ
ข่าย และในทำนองเดียวกันเนื่องจากงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ กระบวนการดำเนินงาน ต้องมี
ความพร้อมไหวให้สอดคล้องกับบริบท และความเป็นพลวัตของชุมชนเช่นกัน ตามกรอบแนวคิด
ดังกล่าว ผลกระทบและเครือข่ายที่เป็นผลจากงานวิจัยเกิดขึ้นในหลายประการ

ประการแรกที่สำคัญที่สุด คือ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหลายกลุ่มหลายองค์กร ดังเช่น

อาฉติ ป๊ะชะนี ซึ่งเป็นตัวอย่างหนึ่งของวัยรุ่นประจำชุมชนเขาสมอแครง เขาเกิดที่นี่ พ่อแม่พี่น้องก็อยู่ติดเชิงเขาสมอแครง ขณะนี้เรียนจบปริญญาตรีจากสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และในช่วงหลังเรียนจบได้สมัครเป็นนักศึกษากองทุนหมู่บ้าน มีแนวความคิด มีจิตใจ และมีพลังที่จะพัฒนาเขาสมอแครงตามที่ตนคิดฝันไว้ แต่เมื่อมาร่วมงานวิจัยในฐานะที่เป็นคนหนุ่มโสดคนเดียวที่จะพัฒนา ในที่สุดกระบวนการวิจัยได้พัฒนาแนวคิดเดิมของเขา ดังคำกล่าวต่อไปนี้ “เมื่อก่อนผมโลกทัศน์แคบ คิดว่าทุกอย่างต้องเป็นไปตามที่ผมคิด แต่มีคุณหมอหม่อมทินครไทย ก็ว่าผมโลกทัศน์แคบด้วย พอผมมาทำงานกับอาจารย์ทำให้ผมมีความคิดกว้างขึ้น ที่ว่าทุกอย่างไม่ใช่อยู่ที่เราคนเดียว คนอื่นเขาก็มีความคิดอยากพัฒนาเหมือนกัน ต้องเปิดโอกาสให้เขา เพราะจะได้มาช่วยกันเติม เปรียบเสมือนการต่อจิ๊กซอว์ และวันนี้ห้อง ๆ มาทำให้ผมได้มีโอกาสหวนเมื่อดกล้างไป มันคงค่อยเป็นค่อยไป ผมหันหลังให้กับหมู่บ้านมาเกือบ 20 กว่าปี ผมไม่รู้เรื่องหมู่บ้าน ผมเพิ่งมารู้และต่อจากนั้นใช้เวลาศึกษาก็เหมือนกับคนเขาสมอแครงทั่วไปที่เขาไม่รู้ แต่ต่อมาเมื่ออาจารย์มาวิจัย มาจัดนิทรรศการที่งานวัดทำให้ชาวบ้านเขารู้เพิ่มขึ้น ผมขอทุนทางสิ่งแวดล้อมไปแต่ก็เงียบ แสดงว่าการพัฒนาจะมากอยเราไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งผมเคยคิดว่าวัดต่าง ๆ น่าจะรวมเป็นวัดเดียว แต่ต่อมามีคิดว่าบางองค์ท่านอยากจะสงบเงียบของท่าน ท่านก็ต้องไปแยกสำนัก สรุปแล้วโครงการวิจัยนี้ทำให้ผมเกิดการเรียนรู้มากขึ้น โดยที่ไม่ต้องเสียเงินไปลงทะเบียนด้วย”

หรือคำกล่าวของประธานบริหาร อบต.วังทอง คือ คุณสมพร ทัดแพ ได้กล่าวว่า งานวิจัยนี้เป็นสื่อกระตุ้นชาวบ้าน เพราะจริง ๆ แล้วชาวบ้านอยากพัฒนาการท่องเที่ยว แต่ไม่ทราบทิศทางซึ่งตนเองก็เช่นเดียวกัน อบต.มีเงินที่จะพัฒนาแต่ไม่ทราบว่าชาวบ้านต้องการอะไร ถือว่าเป็นการช่วยสร้างความต้องการให้ตรงจุด เป็นการจุดประกายความหวังให้คนเขาสมอแครง ดังนั้นทีมวิจัยมีส่วนมีพลังดึงใจชาวบ้านให้มีส่วนร่วม และในทำนองเดียวกันชุมชนเขาสมอแครงซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยทุกกลุ่ม ทั้งพระ องค์กรต่าง ๆ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านเอง ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้องค์ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนในการดำเนินงานพัฒนา แม้งานวิจัยจะเสร็จไปตามกรอบเวลาแล้วก็ตาม ดังคำกล่าวของลุงออกที่ว่า “ขณะนี้ได้สับเปลี่ยนตัวประธานกลุ่มรักษ์เขาแล้ว เพราะคนเดิมมีหน้าที่หลักสำคัญอีกหน้าที่หนึ่ง เกรงว่าจะทำให้งานพัฒนาไปรวดเร็วตามที่ควรจะเป็น

ประการที่สอง เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันในหลายสถาบัน ทั้งสถาบันการศึกษาและสถาบันอื่น เช่น โรงเรียน สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยนเรศวร หน่วยราชการภายในชุมชนและนอกชุมชน ดังเช่น วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร โดยท่านผู้อำนวยการเองกล่าวว่า ในประเพณีการรับน้องใหม่ในปีต่อ ๆ ไป ของวิทยาลัยจะให้นักศึกษาวิ่งขึ้นเขาสมอแครง หรือท่าน

แม่ทัพรวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์ กล่าวว่าถ้าจะปลูกต้นสมอจะให้เลย ซึ่งท่านก็เป็นตัวหนึ่งของคณะวิทยากรทุกท่านที่สัมพันธ์กับเขาสมอแครง กล่าวว่า พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือต่าง ๆ ในการพัฒนาเขาฯ ซึ่งในขณะนี้ท่านได้ให้ “ความรู้ความเข้าใจ” ในหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อเป็นการพัฒนาความตระหนักเรียบร้อยแล้ว และสำหรับกลุ่มชุมชนที่ชาวเขาสมอแครงได้ไปศึกษาดูงานมากล่าวว่ามีอะไรให้ช่วยเหลือบอกได้เลย สำหรับชาวบานป่าสักงานหนึ่งในโครงการพระราชดำริห้วยฮ่องไคร้ ได้แวะมาเยี่ยมเยียนชุมชนเขาสมอแครง และโรงเรียนพร้อมกับให้ข้อเสนอแนะว่า เขาสมอแครงควรปลูกต้นไม้เยอะ ๆ เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้น และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สำหรับมหาวิทยาลัยนเรศวรขณะนี้ได้มาพัฒนาโครงการให้เขาสมอแครงเป็นแหล่งศึกษาทางดาราศาสตร์ ซึ่งจะได้ประโยชน์ทั้งจากชุมชนเอง และให้การศึกษแก่นักศึกษามหาวิทยาลัย

ประการที่สาม เกิดการพัฒนาต่อยอดในชุมชนเขาสมอแครงให้หลากหลายในทุกมิติ และในขอบเขตพื้นที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ภายใต้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมซึ่งขณะนี้ทั้งสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ชุมชนเขาสมอแครงและมหาวิทยาลัยนเรศวร ได้เสนอโครงการวิจัยไปยังหน่วยงานต่าง ๆ หลายเรื่อง ดังนี้

1. การศึกษารูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านเขาสมอแครง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก (งบประมาณการถ่ายทอดเทคโนโลยี ปี 2546 ของ ทบวงมหาวิทยาลัย) โดย ดร.ปาจริย์ ทองสนิท รองคณบดีคณะวิศวกรรมโยธา มหาวิทยาลัยนเรศวร หลานสาวชาวอำเภอวังทอง

2. การวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการศึกษาและพัฒนาศักยภาพในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ : กรณีศึกษาบึงราชนค ตำบลวังทอง อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

The Study and Development on Communal Capacity in Ramsar Site : The cause Study of Bung – Rajanok Phitsanuloke

โดย ดร.ภาณุวัฒน์ ถักดีวงศ์ คณาจารย์คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ร่วมกับคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวร

(ขอรับทุนสนับสนุนปีงบประมาณ 2546-2547 จาก Ramsar Small Grants Fund โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

3. การพัฒนาศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาสมอแครง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

(ขอรับทุนสนับสนุนงบประมาณ ปี 2546-2547 จากกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก / แผนสนับสนุนโครงการขนาดเล็กของชุมชน Thailand – GEF / Small Grants Programme)

โดยความร่วมมือจากคณะวิจัยในสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยชุมชนเป็นเจ้าของโครงการ

ประการที่สี่ โรงเรียนบ้านเขาสมอแครงซึ่งเป็นโรงเรียนในชุมชน ได้มีแนวทางการพัฒนาหลักสูตรจากการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ชัดเจน ตลอดจนโรงเรียนกล้าเข้าโรงเรียน นักเรียนมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมชุมชน ชุมชนอื่นเชิญไปแสดงหรือเป็นกิจกรรมเดินในหมู่บ้าน ตลอดจนนำคิดตัวไปเผยแพร่ในสถานศึกษาอื่นที่ตนไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น อย่างเช่นกรณีของนางสาวปาริชาติ โฉมงาม ซึ่งขณะนี้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในเมือง และสถานศึกษาดังกล่าวได้มอบหมายให้ฝึกนักศึกษาเพื่อน ๆ รำย้อนยุคด้วย และที่สำคัญที่สุดคือนักเรียนก็ได้รับผลกระทบจากการร่วมงานวิจัยด้วย ได้มองเห็นอาชีพที่ประกอบได้ในชุมชนไม่ต้องจากบ้านไปทำอาชีพอื่น ๆ ในเมือง ในอาชีพมัคคุเทศก์ที่สามารถจะยึดเป็นอาชีพได้ และอีกประการหนึ่งคือเกิดจิตสำนึกในการบริการที่อยากจะให้นักท่องเที่ยวหรือแขกที่มาเยือนได้รู้จักประวัติศาสตร์หรือสิ่งดีสิ่งสำคัญบนเขา โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนเขาสมอแครงที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัยหลายอย่าง เช่น การเข้าร่วมกับชุมชนทุกครั้ง การเดินสำรวจเส้นทาง ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และการไปศึกษาดูงาน คำพูดที่แสดงออก เช่น

อ.ถาวร : ส้ม (นักเรียน ม.3) ประธานรุ่นหนู ม.3 บอกว่าถ้าเราประชุมกันให้บอกเขาด้วย เพราะเขาเคยบอกครูว่าอาชีพรองจะเป็นมัคคุเทศก์

ส้ม : พวกหนูก็เหมือนกันคะ หนูจะเป็นมัคคุเทศก์ เมื่อไม่นานมานี้มีทัวร์มา 3 คัน หนูยังพาเขาขึ้นเขาแนะนำ

อบต.ต้อย : วันนั้นมีรถยนต์เข้ามา 5 คัน ในวัด เขาบอกว่าวัดมีสิ่งดี ๆ มากมาย แต่ไม่มีเวลา หนูได้ไปสวัสดีเขา และบอกว่ายินดีที่จะเป็นมัคคุเทศก์ให้

● กระบวนการพัฒนานักวิจัย “นักแสดงที่ประสบผลสำเร็จต้องอินไปกับบทที่ตนเองแสดงให้ได้” สิ่งนี้นักวิจัยทางสังคมศาสตร์กล่าวเป็นอย่างมากคือ กล่าวว่าการวิจัยเป็นคนพื้นที่นั้นแล้วไปทำวิจัยในพื้นที่ สิ่งสำคัญที่จะเกิดขึ้นคือ ความลำเอียงในผลงานวิจัย เกรงว่านักวิจัยจะนำความรู้สึกของตนเองที่มีมุมมอง มีทัศนคติ มีความเชื่อต่อชุมชนที่ตนเองมีอยู่แล้วไปตัดสิน ซึ่งวิตกว่าจะเป็น การตัดสินบนข้อมูล บนทัศนคติของตนเอง มิใช่ชาวบ้าน และความกลัวที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ “เราทำให้เขามากไปหรือเปล่า เดียวเขาจะไม่เข้มแข็ง” ความกลัวทั้งสองอย่างนี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาให้เป็นจริง และเข้มแข็ง เพราะคณะวิจัยจะตกอยู่ในความกลัว บางครั้งก้าวไปแล้ว 2 ก้าว กลับมาหยุดหนึ่ง หรือกระโดดไปแล้ว 3 ก้าว หยุดและถอยหลังอีก 10 ก้าว เป็นการเอาเถิดอาล่อกับกิจกรรมที่จะดำเนินการ อาทิ ปกป้องทางกรวิจัยและกรอบความคิดในลักษณะข้างต้น เป็นความจริงแท้ในระดับหนึ่ง แต่เมื่อทุกคนได้สัมผัสในพื้นที่ที่จะไปพัฒนา และบางครั้งอาจไปคลุกกับการพัฒนาในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบทแล้ว ถ้าอดใจได้เขาเกือบจะอดใจว่า “งานพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งโดยให้เขาดำเนินการกันเองโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

ในชุมชนเป็นสิ่งที่ยากยิ่งนัก ไหนจะพบกับความไม่รู้ ความไม่รอบรู้ในหลากหลายมิติที่จะมาเชื่อมโยงเกี่ยวพัน แล้วสรุปวิเคราะห์เพื่อหาทางเลือกใหม่ในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ บางครั้งเขายังพอใจในสภาพที่เขาเป็นอยู่ เพราะความเคยชิน ไม่อยากเปลี่ยนแปลง เขาอยากจะนอนบนเปลผ้าขาวม้าผูกอยู่ใต้ต้นไม้หน้าบ้าน สูบบุหรี่พันควั่น โขมงอย่างมีความสุข ใครมาตัดถนนหน้าบ้านมีเสียงรถวิ่งอีกทีก็กรึกโครม ทิ้งขยะให้เกลื่อน ควันพิชลอยฟองทำให้ต้นไม้ที่เคยให้ร่มเงาเวลานอนเปล ต้องเหี่ยวเฉาตายไป แก่ก็ยังไม่นึกอะไร แก่เปลผ้าขาวม้าถอยหลังไปอีกไปผูกกับต้นไม้เชิงเขาก็ได้ ถอยไป ๆ จนถึงต้นไม้บนเขา โดยลืมนึกไปว่าสักวันหนึ่งซึ่งอาจไม่ใช่รุ่นแกเอง อาจเป็นรุ่นลูกหลานเหลน ฯลฯ เหลียวหาดต้นไม้ต้นสุดท้ายไม่เจอแล้ว เมื่อนั้นจะไปนอนให้สุขได้ที่ไหน นักพัฒนาจะไปชวนแก้วว่า ลุง ลุงจะทำอะไรดี ครอบครัวลุง ชุมชนลุงจะต้องทำอะไร ความเดือดร้อนนี้จะได้ไม่มาถึงตัวเรา” ในสถานการณ์เช่นนี้ คำชักชวน การให้ความรู้เพื่อให้ลุงและครอบครัวเกิดความตระหนัก และลุกขึ้นมาทำ ลุกขึ้นมาปลูก ต้นไม้ ท่านว่าเป็นไปได้สักเสี้ยวหนึ่งไหม โดยเฉพาะในปัจจุบันที่กระแสการดำเนินงานการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมารัฐเป็นคนชี้แนะ เป็นคนทำให้ทั้งสิ้น โดยที่ลุงเป็นเพียงผู้คอยบริโภคร้อยบ้าง ไม่ร้อยบ้าง ชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง เคี้ยวบ้าง กลืนบ้าง คายบ้าง เพราะนักพัฒนามาจากต่างถิ่นรับนโยบาย รับแผนการพัฒนามาจากส่วนกลาง องค์ความรู้จะกระจุกตัวอยู่กับผู้รู้ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แยกตัวกันออกไปทั้งนี้เป็นเพราะการขาดการกระจายโอกาสแห่งการเรียนรู้ ตลอดจนขาดการเผยแพร่ข่าวสารอย่างทั่วถึง แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่เราเรียกกันว่า โลกาภิวัตน์ ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เจ้าต้อยลูกคนโตในบ้าน หรือคนข้างบ้าน หรือคนอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง หรือคนอยู่อีกซีกโลกหนึ่ง มีความรู้ในงานวิจัยเชิงพัฒนา ดังนั้นหล่อนทั้งตระหนักในมหันตภัยที่กำลังคืบคลานมา หล่อนมีความรู้ในการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม หล่อนจะเพียงแต่มาชวนลุง ให้ตระหนักเพื่อลุกขึ้นมาพัฒนา หรือหล่อนจะต้องลงมากลุกเล่นด้วย เพราะมีเหตุผลที่เปลี่ยนกรอบความคิดหรือขยายกรอบความคิดอย่างน้อยไป 2 ประการ คือ ยุคของความไร้พรหมแดน ลุงก็รู้ และถ้าลุงไม่พัฒนา เจ้าต้อยก็ได้รับผลด้วย ความรู้ในยุคนี้จึงค่อนข้างเสมอกัน หรือเจ้าต้อยอาจเห็นว่าอยู่คนละหมู่บ้านกับลุง คนละชุมชนกัน เราไปทำให้หรือลงไปทำด้วยเดี๋ยวชุมชนเขาจะไม่เข้มแข็ง โจทย์สำคัญในประเด็นนี้คือ ชุมชนคืออะไร ใช้สิ่งใดเป็นตัววัด ระยะเวลาที่ กลุ่มสนใจคนละกลุ่มมี เจ้าต้อยเป็นกลุ่มนักวิจัย ลุงมาและครอบครัวเป็นกลุ่มผู้ถูกวิจัยอย่างนั้นหรือ ในความหมายของชุมชนมีความหมายหลากหลาย ถึงจะอยู่คนละมุมโลกมีคำมีวัตถุประสงค์เหมือนกัน ก็ถือว่าเป็นชุมชนเดียวกันได้ในมิติแห่งความคิด ความเชื่อ และอุดมคติ หรือมีความคิดไม่เหมือนกันอยู่ใกล้กัน การกระทำบางอย่างส่งผลถึงกันก็ถือว่าเป็นชุมชนเดียวกัน แต่มีความหลากหลายในแนวคิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวปฏิบัติโดยเฉพาะชุมชนเมือง

ดังนั้นในการดำเนินงานวิจัยเรื่องนี้ หัวหน้าโครงการวิจัยถือว่าเป็นทีมวิจัยที่จะดำเนินงานร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญที่สุด คือใช้หลักความเป็นชุมชนเดียวกันเป็นปัจจัยหลักในการคัดเลือกเข้าทีม

โดยเฉพาะมิติเชิงซ้อน ความสัมพันธ์กันในทีม มิใช่อยู่ในสถาบันเดียวกันเท่านั้น แต่ยังมีความเป็นชุมชนเดียวกันในแง่ของความเป็นนักพัฒนา ความเป็นนักวิชาการ อยู่ในอำเภอเดียวหรือเคยร่วมทุกข์สุขกันมา ที่สำคัญคือทุกคนอยู่ในมิติที่ผูกพันในการมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเขาเสมอแครง ไม่ว่าจะ เป็นวัยเด็กหรือวัยใดก็ตาม ทั้งนี้เพื่อที่จะให้แนวทางการพัฒนาลักษณะของนักวิจัย มีความเนียนนุ่มไปกับชุมชน ไม่แบ่งแยกซึ่งเป็นลักษณะการวิจัยชาวบ้านที่เมื่อดำเนินการแล้วประสบผลสำเร็จ เป็นส่วนมาก เพราะเขาทั้งคิด ทั้งวางแผน ทั้งปฏิบัติการ ประเมินผล และรับผลด้วยกัน ถึงแม้หัวหน้าโครงการจะมีกรอบความคิดว่า วิจัยที่จะประสบผลสำเร็จนั้นต้องทำแบบวิจัยชาวบ้าน อาจารย์ที่เป็นนักวิจัยต้องมีวิญญูณผูกพันกับมิชชาชาวบ้าน มิใช่มิติของอาจารย์ มิใช่มิติของนักวิจัย ซึ่งแต่เดิมเพียงคอยสนับสนุน เมื่อชาวบ้านเขาไม่เอา ไม่ทำ นักวิจัยก็หยุดเพราะกว่าจะก้าวถึงขั้นการเป็นนักวิจัย การเป็นอาจารย์น่าจะอยู่ในภาวะที่คาดได้ว่าทุกท่านได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ในแนวทางการพัฒนาในลักษณะที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและสูงสุดอยู่แล้ว เพียงแต่จะอย่างไรให้ชุมชน “รู้” “ตระหนัก” และ “ปฏิบัติ” ในแนวทางที่ยังประโยชน์เหมือนกัน โดยอาจารย์และนักวิชาการต้องให้ความสำคัญกับข้อมูลของชุมชนที่ใช้เป็นทุนในการพัฒนา และสภาพปัญหาที่ชัดเจนก่อนเสนอขออนุมัติโครงการ

แต่ถึงแม้หัวหน้าโครงการจะมีกรอบความคิดหลักในการทำวิจัยให้เป็นลักษณะของงานวิจัยชาวบ้านก็ตาม แต่ทั้งหมดนี้ยังเก็บไว้ไม่ได้แจ้งให้คณะนักวิจัยทราบ เพราะต้องการสังเกตกรอบแนวคิดและพฤติกรรมซึ่งขณะนี้เป็นช่วงรอยต่อเปลี่ยนผ่านทางกรอบความคิดที่สำคัญ ระหว่างบทบาทนักวิจัยกับชาวบ้าน หรือวิจัยเชิงคุณภาพกับเชิงปริมาณ ดังนั้นทีมวิจัยจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างหนึ่งในการดำเนินงานวิจัยซึ่งเป็นตัวแทนที่เป็นจริงของความหลากหลายในปัจจุบันทั้งในชุมชนและนักวิชาการ

เมื่อเวลาผ่านไป 3 ปี ทำให้ประเมินได้ว่าผลงานวิจัยที่ดำเนินร่วมกับชาวบ้านได้รับความสำเร็จเกือบ 90% ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างน่าพอใจโดยที่ปัจจัยหลักจะอยู่ที่เรื่องที่วิจัยกำลังอยู่ในกระแสของการพัฒนาในทุกระดับ ดังนั้นองค์กรท้องถิ่นทุกองค์กรจึงยอมรับการดำเนินโครงการและมีการรองรับในกิจกรรม ตลอดจนงบประมาณการพัฒนาในส่วนที่นอกเหนือจากการสนับสนุนจากทีมวิจัย และอีก 10% นั้น เป็น 10% ที่ใช้ประเมินสรุปในลักษณะการพัฒนารอบแนวคิดการวิจัยชาวบ้านของคณะวิจัยที่ยังเป็นการวิจัยในลักษณะก่อนการเปลี่ยนผ่าน คือนักวิจัยเป็นเพียงผู้ชี้แนะ ร่วมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การคลุกคลี ยังเกิดความกังวลเกิดคำถามทั้งในใจและการปฏิบัติ ดังนั้นจึงขอสงวน 10% นี้ไว้เติมเต็มในกระบวนการต่อไป หรือไว้สำหรับผู้ประเมินโครงการในลักษณะที่มองเกณฑ์ชี้วัดคนละตัว เพื่อเป็นการให้ออกาสให้ ความที่เที่ยงตรง ความเชื่อมั่นในกรอบทฤษฎีอื่นที่นำมาเป็นตัวประเมินซึ่งคณะวิจัยยังขาดกรอบความคิดทฤษฎีที่ครอบคลุมในการประเมินทั้งหมด

ดังนั้นในกระบวนการวิจัยเชิงพัฒนาต่อไป หน่วยงานที่ให้ทุนควรจะสนับสนุนให้บุคลากรทุกภาคส่วนของสังคม ได้ทำวิจัยในลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยนำความผูกพันในการพัฒนาที่นักวิจัยมีอยู่เป็นทุนดำเนินการสำคัญ เช่น การกลับไปทำวิจัยในท้องถิ่นของตน และเป็นการพัฒนาในทุกมิติหลักทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เพราะมิติการพัฒนาแต่ละมิติจะสัมพันธ์กัน และส่งผลถึงกันและกัน เมื่อมิติใดมิติหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง และประการสุดท้ายที่สำคัญที่สุดคือนักวิจัยต้องเป็นนักแสดง นักปฏิบัติที่อินกับบทบาทการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้ได้

บทที่ 7

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “กรณีศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ เขาสมอแกลง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” เป็นงานวิจัยที่ดำเนินงานระหว่างปี 2543 – 2546 แบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การสำรวจและศึกษาข้อมูลพื้นฐานขององค์ประกอบต่าง ๆ ในชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของชุมชน

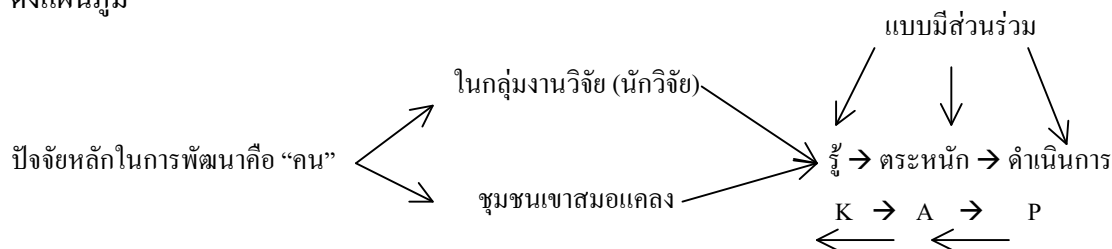
ระยะที่ 3 การประเมินผลการพัฒนา

พื้นที่ที่ทำการศึกษา คือ ชุมชนบ้านเขาสมอแกลง หมู่ที่ 8 และ 11 ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการ ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (PAR)

กระบวนการดำเนินงานวิจัยและกรอบแนวคิดหลักในการดำเนินงาน

งานวิจัยนี้เน้นการพัฒนาสังคม ซึ่งในสังคมสิ่งแวดล้อมสำคัญจะประกอบไปด้วย “คน” “วัฒนธรรม” และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยทั่วไป เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ แร่ธาตุ สมุนไพร โดยมีคนและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด เพราะคนเป็นทั้งผู้ทำให้เกิดขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ การทำให้คงอยู่และการทำลาย ดังนั้นเป้าหมายหลักสำคัญของงานวิจัย คือ การพัฒนาคน โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี ทั้งทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และการพัฒนาชุมชน เป็นทฤษฎีหลักกระบวนการที่นำมาพัฒนาคนคือกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่และการปฏิบัติงานบนเส้นทางแห่งปัญญา ฐานคิดทฤษฎีในการพัฒนาคนให้เกิดปัญญาและดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน คือให้รู้ ให้ตระหนัก และให้ปฏิบัติการ โดยดำเนินงานไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน เพราะความรู้ก่อให้เกิดความตระหนัก ความตระหนักก่อให้เกิดการปฏิบัติการอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งเป็นไปทั้งในแนวทางตรงและผกผัน ดังแผนภูมิ

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในงานวิจัย

1. **ทฤษฎีทางสังคมวิทยา** เป็นทฤษฎีที่นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มคนและปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น วิวัฒนาการทางสังคม ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม โครงสร้างสังคม รูปแบบของสังคม และวัฒนธรรมที่สมาชิกในสังคมปฏิบัติ (สนธยา พลศรี, 2545) ซึ่งมีทฤษฎีหลัก 5 ทฤษฎี

- 1.1 ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม
- 1.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง
- 1.3 ทฤษฎีปฏิวัตินิยมหรือทฤษฎีแลกเปลี่ยน
- 1.4 ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์
- 1.5 ทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม

2. **ทฤษฎีทางมนุษยวิทยา** ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เน้นการศึกษาในลักษณะความเป็นปัจเจกของมนุษย์ และเป็นการศึกษารายกรณี จากประวัติย้อนหลัง

3. **ทฤษฎีทางจิตวิทยา** เป็นทฤษฎีที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งในลักษณะของการก่อเกิดการเป็นพฤติกรรม และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทฤษฎีหลักที่นำมาใช้ได้แก่

- 3.1 ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการของ Maslow
- 3.2 ทฤษฎีการสร้างแรงเสริมและแรงจูงใจ (Motivative Theory)

4. **การพึ่งตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท** (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546) ซึ่งได้นำองค์ประกอบสำคัญนำมาประยุกต์ใช้ 3 ประการ

4.1 BAN (Balance, Ability, Networking) คือการเพิ่มความรู้ความสามารถตลอดเวลาทั้งในแง่บุคคลแต่ละคนและในแง่ชุมชน ความรู้ความสามารถเปรียบเหมือนอาวุธที่มีพลังสามารถฟันฝ่าอุปสรรคน้อยใหญ่ได้ การรักษาสมดุลตลอดเวลาหรือเกือบตลอดเวลา ทั้งในแง่บุคคล กลุ่มคน และด้านต่าง ๆ ของความรู้ ความสามารถ ที่เพิ่มเติมขึ้นมาทุกขณะ บางขณะอาจขาดดุลไปบ้าง แต่ต้องไม่นาน ความสมดุลของคนเปรียบได้กับคนที่สุขภาพดีทั้งกายและใจ ชุมชนสมดุลคือชุมชนที่มั่นคงแข็งแรง สามารถทำงานน้อยใหญ่ให้ลุล่วงไปได้ และประการสุดท้ายคือการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการมีเพื่อนคู่หู ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ทั้งในระดับเอกชนและระดับชุมชน ความคิดและประสบการณ์ของแต่ละคน แต่ละชุมชนเป็นสิ่งมีค่า เมื่อเอามารวมกันย่อมก่อให้เกิดพลังงานอันยิ่งใหญ่

4.2 PAR (Participatory Action Research) หมายถึงทั้งการพึ่งตนเองและการพัฒนาของชุมชน จะต้องมิกิจกรรมหลัก 2 ประเภทควบคู่กันไป คือการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนา (action) และการทำวิจัย เช่น การประเมินผลงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงการ

ทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คำว่าความร่วมมือ (Participation) หมายถึงทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะ เป็นราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้านจะต้องเข้าทำงานและพึ่งตนเอง คือทั้งปรึกษาหารือ วางแผน ดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

4.3 Resocialization (การขัดเกลาทาสังคมครั้งใหม่) หมายถึง การจัดทำประชาชนให้หันกลับไปเห็นคุณค่าของความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย และความรู้พื้นบ้าน (Folk wisdom) เพื่อจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไทย เนื่องจากถูกวัฒนธรรมตะวันตกครอบงำ ทำให้เสียเอกลักษณ์ ก่อให้เกิดความไม่สมดุลและเกิดปัญหาสังคม

5. การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นให้ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมกันจัดทำหลักสูตรกับโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน อันจะก่อให้เกิดความสุขในตนเองและสังคม

6. การดำเนินงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

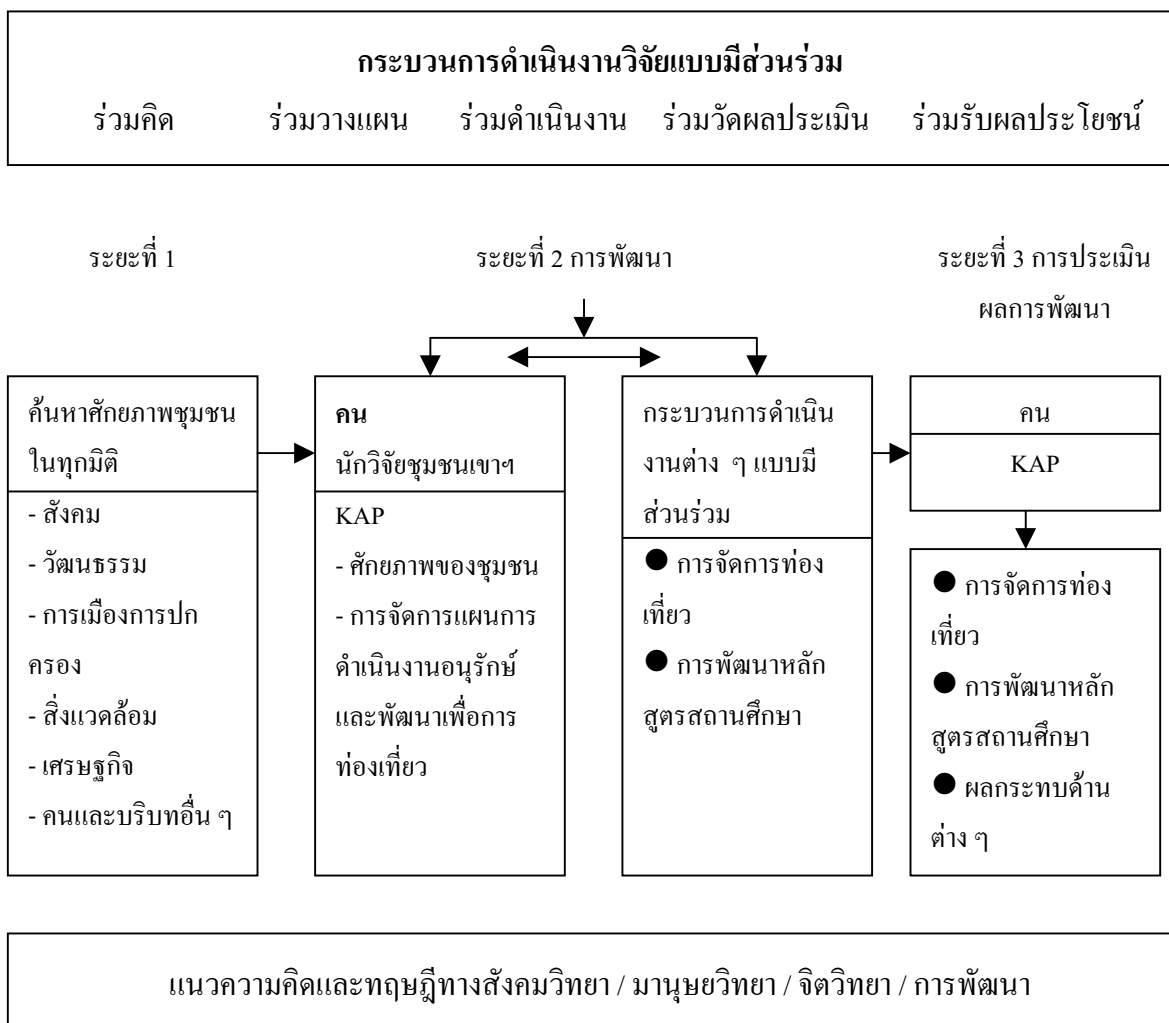
แต่ในปัจจุบัน การดำเนินงานโดยวิธีการมีส่วนร่วมยังมีความหลากหลาย แต่อาจ จะสรุปได้ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ (สุพรรณิ ไชยอำพร, สนิท สมักรการ 2546)

1. กลุ่มที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมสามารถแยกออกเป็นประเภทได้ชัดเจน ลักษณะนี้ น่าจะเรียกได้ว่า เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine participation) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision – making) ซึ่งกลุ่มแนวความคิดนี้คือองค์การสหประชาชาติ หรือ UN (Castillo, 1983) โดยได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง 3 ประการ คือ

- ประชาชนส่วนใหญ่ได้ร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา
- ประชาชนร่วมปรึกษาหรือเข้ามามีส่วนร่วม – ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด

2. กลุ่มที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมไม่สามารถแยกออกเป็นประเภทได้ แต่มีความต่อเนื่องกันไป ไม่ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนใดก็เรียกว่ามีส่วนร่วมทั้งนั้น ความแตกต่างเป็นเรื่องของปริมาณ กล่าวคือ ยิ่งเข้าร่วมมากกิจกรรม ก็เรียกว่ามีส่วนร่วมมาก ถ้าเข้าร่วมน้อยกิจกรรม เรียกว่ามีส่วนร่วมน้อย ผู้นำสำคัญได้แก่ ลิสเซน (Lessen อ้างใน Castillo, 1983) ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมคือการเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม ซึ่งอาจจะเป็นในขั้นดำเนินโครงการ ขั้นตัดสินใจ ประเมินผล และบำรุงรักษาก็ได้ ซึ่งคาสติโล (Castillo, 1983) ก็มีความเห็นทำนองเดียวกัน แต่ในงานวิจัยนี้ ดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีและกระบวนการดำเนินงานวิจัยสามารถสรุปเป็นกรอบความคิดหลักที่ใช้ในการดำเนินงานได้ดังนี้

ผลการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานวิจัย พบว่า น่าพอใจ ซึ่งจะแยกเป็นประเด็นที่พบได้ดังนี้

1. พัฒนาคำถามความรู้ความสามารถของคณะดำเนินงาน

1.1 คณะนักวิจัย คณะวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และสามารถดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนมีความตระหนักรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเขาสมอแครง ซึ่งจะพบได้จากการประเมินคณะนักวิจัยโดยการสัมภาษณ์และการปฏิบัติงาน

1.2 ชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักรู้ ในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาเขาสมอแครง ซึ่งจะพิจารณาได้จากการดำเนินงานกลุ่มรักษ์เขาโดยที่ชุมชนได้เปลี่ยนประธานกลุ่มรักษ์เขาฯ เมื่อพิจารณาแล้วว่าประธานคนเดิมมีงานมาก จะทำให้การบริหารงานไม่คล่องตัว อบอุ่น ว่างทองจัดงบประมาณมาพัฒนาเขาสมอแครง กลุ่มผู้สูงอายุรวมตัวกันเป็น “ครู” สอนทั้งครูและนักเรียนในการรำย้อนยุค หรือประเพณี พร้อมทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิม และชุมชนเป็นไปในทุกภาคส่วนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น บ้าน วัด โรงเรียน และส่วนราชการ ในขณะที่และที่ผ่านมา “วัด” มี

บทบาทอย่างเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมดำเนินงานวิจัย โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาส คือ ท่านพระครูปลัดสุนันท์ จนทสาโร ท่านจะให้ความอนุเคราะห์และร่วมดำเนินงานกับคณะนักวิจัยและชุมชนตลอดมา เช่น ร่วมเดินป่า ร่วมเสวนา ร่วมศึกษาดูงาน สอนนักเรียนในโรงเรียน และท่านได้เตรียมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

2. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเช่นเดียวกัน ซึ่งจะพิจารณาระบวนการดำเนินงาน และความพึงพอใจได้จากบทสนทนาดังนี้

“พี่เอื้อ คิดอย่างไรที่การประชุมทุกครั้ง และการร่วมกิจกรรมเดินป่าสำรวจเขาสมอแครง พี่เอื้ออนุญาตให้ทั้งนักเรียนและคณะครูเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตลอด” เป็นคำถามที่หัวหน้าโครงการได้ถามความคิดเห็นอาจารย์เอื้ออารี โกศัย ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเขาสมอแครงฯ และเป็นหนึ่งในคณะวิจัย คำถามนี้ได้ถามขึ้นหลังจากกระบวนการดำเนินงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ดำเนินงานเกือบเสร็จเรียบร้อยแล้ว เพียงแต่ขึ้นตอนอยู่ระหว่างการจัดทำรูปเล่ม “พี่เห็นว่าเป็นกระบวนการที่ถูกต้องแล้วนะ โดยเฉพาะในขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแท้จริง ตั้งแต่ระบุถึงสภาพปัญหา ความสำคัญ และจุดมุ่งหมายการทำหลักสูตร ตลอดจนถึงวิธีการเรียนการสอน ถ้าครู ชุมชน ซึ่งรวมถึงกรรมการสถานศึกษา และนักเรียนไม่ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เขาก็จะไม่รู้ถึงปัญหา ความต้องการ จุดอ่อน จุดแข็ง ภูมิปัญญาชุมชน ตลอดจนทุนต่าง ๆ ของชุมชนเขาสมอแครง เมื่อเราถามเขาเขาก็จะพูดไม่ถูก แต่ขณะนี้เมื่อทุกคนเข้าสู่กระบวนการวิจัยนี้แล้ว เขาก็สามารถมาแลกเปลี่ยนและร่วมเสนอแนะในการจัดทำหลักสูตร ซึ่งในขณะนี้ได้จัดทำเรียบร้อยแล้ว และได้ใช้สอนแล้ว ซึ่งจะต่างจากโรงเรียนอื่นที่ชุมชนจะบอกว่าแล้วแต่ครู”

แล้วปรากฏการณ์ที่พบคือ “ความเป็นธรรมชาติ” เมื่อครู นักเรียน และชุมชน พบกันบ่อย ๆ เขาจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยธรรมชาติ ในเวทีแลกเปลี่ยนนั่นเอง เขาตระหนักในความสำคัญในวัฒนธรรมดั้งเดิม และในที่สุดได้แลกเปลี่ยน ได้สอน ได้ถ่ายทอดวิชาหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะการรำยี่อญยุค การรำกลองยาว ฯลฯ และมีชื่อเสียง อำเภอบอกไปจัดการแสดงในงานของอำเภอ นักเรียนบางคนจบมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในเมือง ซึ่งอาจารย์ในสถาบันดังกล่าวได้ให้นำไปสอนเพื่อน ๆ หรือนักเรียนกล่าวว่า “หนูมีอาชีพสำรองแล้วคือการเป็นมัคคุเทศก์” หรือในขั้นตอนท้ายสุดเวลาร่วมกันเดินสำรวจป่าชาวบ้านจะสอนนักเรียนเอง ถึงความเป็นมาของชุมชน การปลูกกระแสม้าให้ชุมชนโดยเฉพาะ เยาวชนตระหนักและให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นคือเกิดการปฏิบัติก่อนที่จะมานั่งร่างหลักสูตรเสียอีก ซึ่งน่าจะสรุปได้ว่า “เป็นการดำเนินงานนอกกรอบเดิม” ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด กระบวนการนี้สรุปได้ว่าเป็นไปตามทฤษฎีทางสังคมวิทยา เรื่องปรากฏการณ์นิยม

3. การจัดการท่องเที่ยว ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในขั้นตอนท้ายสุดขณะนี้ อบต.ได้จัดงบประมาณรองรับในการพัฒนาแหล่งสำคัญต่าง ๆ ซึ่งในส่วนนี้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยไม่มีงบให้ดำเนินการ

4. กระบวนการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม

PAR (Participatory Action Research) คือการดำเนินงานวิจัยที่ขับเคลื่อนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งระหว่างนักวิจัยด้วยกันเอง ชุมชนด้วยกันเอง และระหว่างนักวิจัยกับชุมชน งานวิจัยในลักษณะนี้จะก่อประโยชน์สูงสุดในสังคมขณะนี้ เพราะสภาพของสังคมปัจจุบัน อิทธิพลของข่าวสารก่อให้เกิดมนุษย์มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงความรู้ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีเพียงสิ่งเดียวที่เป็นปัญหาหลักคือ เมื่อทุกคนเข้าถึงข่าวสารได้เหมือนกันแล้ว ทำอย่างไรจึงจะจัดการกับข่าวสารนั้นเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งคำว่าทุกคนคือบุคคลระดับตั้งแต่ระดับรากหญ้าเลยทีเดียว ทุกคนมีสิทธิในการเสนอความเห็นเสนอปัญหาาร่วมกัน วางแผนร่วมกัน ปฏิบัติงานร่วมกัน ประเมินผลร่วมกัน และร่วมรับผลการดำเนินงานร่วมกัน

ฉะนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) น่าจะเหมาะสมกับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์มากที่สุด เพราะท้ายสุดทุกคนจะเกิดความตระหนักในการพัฒนาและสามารถขับเคลื่อนงานวิจัยไปด้วยตนเอง ซึ่งจะสู่จุดหมายปลายทางคือ “ชุมชนเข้มแข็ง และยั่งยืน” แต่ปัญหาสำคัญที่สุดที่เป็นโจทย์สำคัญคือ “แล้วจะทำอย่างไรจึงจะให้บุคคลทุกระดับมาร่วมกิจกรรมกัน” ในเมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันอยู่ในภาวะที่ทุกคนต้องมีการแข่งขันกันสูงเพื่อความอยู่รอด ทุกคนต้องทำงานเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตนเองและเลี้ยงครอบครัว เข้าใจกันมาต้องออกไปประกอบอาชีพที่ตนเองกำลังทำอยู่ อย่างเช่นชุมชนเขาสมอแครง มีการทำอาชีพการเกษตรด้วยตนเอง หรือไปเป็นลูกจ้าง หรือมีรถมารับไปทำอาชีพรับจ้างก่อสร้างในเมือง แต่การประกอบอาชีพเหล่านี้ทำให้เขาได้มีอยู่มีกินเป็นวัน ๆ ไป และในขณะที่นั้นทันที เขาสามารถแก้ปัญหาปากท้องของเขาและครอบครัวได้ แต่เรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องของอนาคต ดังนั้นการดำเนินงานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงต้องใช้ทฤษฎีทางสังคมวิทยาหลายทฤษฎี โดยเฉพาะโครงสร้าง – หน้าที่นิยม และการแลกเปลี่ยน คณะวิจัยจะไปหาข้อมูลในระดับรากหญ้า และในระดับ อบต. ซึ่งในขณะนี้ อบต. ต้องทำแผนจากชุมชนรากหญ้าเช่นเดียวกัน และ อบต. คือตัวแทนชุมชนซึ่งสามารถโน้มน้าวจัดประชุมได้ คณะวิจัยจึงเข้าไปในช่วงนี้ ทั้งคณะวิจัยและ อบต. จึงประสานงาน ประสานประโยชน์ด้วยกันได้ และเมื่อจัดประชุมกันบ่อยครั้งชุมชนเกิดความตระหนักรู้เอง เกิดการพัฒนาตนเอง ซึ่งได้รูปแบบจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยเฉพาะทีมประสานงาน ได้มาร่วมกับนักวิจัยพัฒนาโครงการวิจัยกัน ซึ่งได้แก่ คำถามหลักในการวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงาน ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินงานวิจัย และสุดท้ายคือผลที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งทำให้

คณะวิจัยได้แนวทาง ได้วิธีการในการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และระหว่างการพัฒนาโครงการ คณะนักวิจัยจะลงพื้นที่จริงโดยทั้งเป็นไปในลักษณะของการเก็บข้อมูลในชุมชน และดำเนินงานในชุมชนตามกรอบแนวคิดที่ค่อนข้างชัดเจนแล้ว เพราะพื้นที่จริงคือโจทย์คำถามที่เป็นไปได้มีไ้จากนักวิจัยมาตัวเอง ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงลงสู่ชุมชน และชุมชนได้ใช้วิธีการเดียวกันนี้พัฒนาการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงด้วยเช่นกัน เพราะการดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นการปฏิบัติงานบนเส้นทางแห่งปัญญา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนเป็นตัวจักรและเป็นน้ำมันหล่อลื่นสำคัญ “การพัฒนาความรู้และความตระหนักมิได้เกิดแต่การสอนโดยการพูด การชี้แจง หรือการเสนอแนะ กระบวนการดำเนินงานที่สำคัญที่สุดคือการได้ลงมือปฏิบัติงานจริง เพราะในช่วงการปฏิบัติงานจริงจะทำให้เขาได้ประทะสังสรรค์กับทุกสภาพ ได้โจทย์คำถาม ได้วิธีการ และสุดท้ายได้คำตอบทั้งในเชิงความรู้ เชิงคุณธรรมจริยธรรม ด้วยตนเองภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นจริงในสังคมนั้น ๆ”

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยในขณะนี้ นับว่ามีวิธีการที่ทำให้นักวิจัยมีอิสระในการดำเนินงาน เพราะทำหน้าที่เป็น facilitator ทำให้คณะวิจัยชุมชนมีอิสระ มีแนวคิดดำเนินงานอย่างยืดหยุ่นและเป็นอิสระ แต่งานวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้ ต้องใช้ความพยายามและการศึกษาอย่างมาก ซึ่งจะหนักในงานด้านวิชาการ อันเป็นจุดประสงค์ปลายทาง ดังนั้นจึงขอเสนอแนะในส่วนสนับสนุนดังนี้

1. สกว. ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้โครงการแต่ละโครงการในสื่อต่าง ๆ เสมอ
2. การพัฒนาทีมวิจัย ควรจัดประชุมเสมอ และกันงบประมาณส่วนนี้ไว้กองกลางที่

สกว.

3. ไม่ว่างานวิจัยในลักษณะใด ควรนำหลักการวิจัยชาวบ้านมาเป็นแบบอย่าง กล่าวคือถึงแม้คณะวิจัยจะเป็นอาจารย์ ควรให้กลับไปทำงานวิจัยในชุมชนของตนเองในลักษณะของ “นักวิชาการจากชาวบ้าน” เพื่อให้ทำงานในชุมชนได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องกังวลว่านี่คือนักวิชาการ หรือนั่นคือชุมชนทำให้เขาหมด เดี่ยวจะไม่เข้มแข็ง เพราะขณะนี้ “ชุมชนต้องการตัวแบบ” เพื่อให้เขามั่นใจ

4. งานวิจัยแบบ PAR ต้องใช้เวลามาก ดังนั้นจึงควรมีแผนงานหรือหน่วยงานอื่น ๆ รองรับการพัฒนาต่อไป ซึ่งขอสนับสนุน สกว. ที่จะจัดการกิจ – หน้าที่ของตนเองเพิ่ม คือ การประสานกับหน่วยงานอื่น เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อม หรือกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก (UNDP) เพื่อจะได้มีงบประมาณหรือกิจกรรมดำเนินงานต่อไปให้สัมฤทธิ์ผลในเชิงลึกและครอบคลุมทุกมิติ

โครงการวิจัยกรณีศึกษาเพื่อพัฒนา

การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ของเขา

สมอแครง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัย	สังกัด
นางถาวร พงษ์พานิช	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นายเดือน แพงวังทอง	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นายภาณุวัฒน์ รักดีวงศ์	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นายเกษรา คาจุกุศล	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นายสวัสดิ์ จิตต์จันะ	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นางอารีย์ ปรีดีกุล	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นางสาวอัญญาณี สุวรรณโรจน์	สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม
นางเอื้ออารี โกศัย	โรงเรียนบ้านเขาสมอแครง ร.วิ สิริวัฒน์อุปถัมภ์

ชุดโครงการการศึกษากับชุมชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

แหล่งอ้างอิง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานผลการสัมมนา

ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ครั้งที่ 2 ณ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก 11-13
กุมภาพันธ์ 2525. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2527.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ วิทยาลัยครูพิบูล
สงคราม. รายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา. 2523.

พระราชปรารภเรื่องประวัติพระพุทธชินราช. มปท, มปป.

พิบูลสงคราม, วิทยาลัยครู. รวมเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก จัดพิมพ์เป็น
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชรัตนรังษี (ทองปลิว ไรโรด). พิษณุโลก :
วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม. 2535.

พิบูลสงคราม, วิทยาลัยครู. หลักฐานประวัติศาสตร์เนินดินที่อะแซห่วนกึ่งอูดตัวเจ้าพระยาจักรี
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในงานถวายปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่
พระราชรัตนมุนี. พิษณุโลก : วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม. 2537.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย-อยุธยา พระมหากษัตริย์
กษัตริย์ราช. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนชั่นดิง เซ็นเตอร์ จำกัด. 2546.

เมืองพิษณุโลกราชธานี 5 ยุค ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระราชรัตนมุนี
(แห่ม จันทาโก). มปท, 2512.

รวมศักดิ์ ไชยโกมินทร์, พล.ท.. สงครามประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศ
พรีนติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. 2544.

วัฒนธรรม, กอง กรรมการศาสนา. สัมมนาประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา. 2522.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). พระราชวังจันทร์ “วังพระนเรศวร” เมืองพิษณุโลก ที่ประสูติ
ที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรฯ. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศพรีนติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.
2546.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). เสียมกุก กองทัพสยามที่ปราสาทนครวัด เป็นใคร? มาจากไหน?
ไทย ลาว หรือข่า. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศพรีนติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. 2545.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองนอกแตก”. กรุงเทพฯ :
บริษัทพิมพ์เนศพรีนติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. 2546.

อำเภอ สุลักษณ์านนท์. เมืองพิษณุโลก หนังสือที่ระลึกวันครบรอบหนึ่งปีถึงแก่กรรมนายระเบียบ
สำรวจ. มปท. มปป.

ภาคผนวก

1. การเสวนาเขาสมอแครง : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และวิถีชุมชน โดยนักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ
และชุมชนเขาสมอแครง วันที่ 21-22 มิถุนายน 2546
2. สรุปความคิดเห็นจากการศึกษาดูงานภาคเหนือ
ของชาวเขาสมอแครง

การเสวนาเขาสมอแครง :
ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน
โดย นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการ และชุมชนเขาสมอแครง
วันที่ 21-22 มิถุนายน 2546

อ.น้อย ลายคราม เพื่อไม่ให้เวทีนี้เงียบเกินที่จะมาทางผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งมีประสบการณ์สูงได้มีโอกาสบ้าง ท่านพลโทรวมศักดิ์ครับในความคิดของท่าน ในฐานะที่มีประสบการณ์และมีความเกี่ยวข้องกับเขาสมอแครงมานาน ท่านมองไปข้างหน้าท่านอยากเห็นเขาสมอแครงเราเป็นอย่างไร จะเป็นมรดกแบบไหน จะเป็นอะไร ขอความคิดตรงนี้ต่อเวทีนี้ครับผม

พลโทรวมศักดิ์ ก็ขอบคุนครับ ผมมีความสัมพันธ์กับเขาสมอแครง วังทอง สมอแข ชัยนามมานาน 4 ปีแล้วครับ ปี 2506 ผมมาผูกพันค้าขายสฤษดิ์เสนาที่นั่นะครับ 4ปีที่ผ่านมาทุกวัน ก็ตอนอยู่กองพลอยู่ป่าห้วย ทหารร่ม ก็ได้มาหลายครั้งสมัยคุณระเบียบไช้ใหม่ ศิลปะนะขึ้นไปก็อัสจรรย์ อัฐมีแต่ตรง บริษัทไหนกันแน่ อัฐมีหลายตราเหลือเกิน ก็ได้รับความรู้เป็นชุมชนกลุ่มนั้นๆ เหมือนที่อาจารย์ชุมชนเล่าให้ฟัง คิดขึ้นทำขึ้นนะครับ ก็สนใจว่าเจดีย์นี้สมัยไหนกันแน่ สมัยก่อนสุโขทัยแน่เห็นว่ามีศิลาแดงด้วยไช้ใหม่ ก็เลยทำให้เห็นว่าแหล่งนี้ตอนหลังเจริญขึ้นเรื่อยๆจนกระทั่งมีเจ้าแม่กวนอิมมา ผมบอกตรงๆนะครับว่าไม่ค่อยสบายใจละครับ ดูแล้วเป็นสาขาของภาวนาทางพุทธ มันมองมามันมีความรู้สึกผิดหมดเป็นผู้หญิงยื่นและบางแห่งมีสังคายนิกนะ ให้ความรู้สึกศาสนาพุทธผิดอย่างไรชอบกล นี่ความรู้สึกผมนะ และถามอีกหลายท่านที่มีความรู้สึกเช่นนี้ วัดที่มีเจ้าแม่กวนอิม พระสังคายนิกเกี่ยวข้องนี้ มันลดความรู้สึกเลยว่ามันศาสนาอะไร ผมรู้สึกเดี๋ยวนี้ก็ไม่สบายใจ

อ.น้อย ลายคราม สรุปว่าอย่างนี้มีสิ่งแปลกปลอม

พลโทรวมศักดิ์ ไช้ใหม่ ผมเคยไปพูดกรุงเทพฯ นะพระเยอะเยอะ พูดเรื่องนี้เลยนะคนมองหน้าผมนะ ผมไม่ห่วงนะผมเกรงว่าอีก 500 ปี 200 ปี ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนจะเปลี่ยนไป ความศักดิ์สิทธิ์อะไรหลายอย่างเปลี่ยนไปแน่ พอเรามาไหว้พระพุทธรูป ก็ไหว้เจ้าแม่กวนอิม อะไรหลายๆ อย่างฝากไว้ละลูกหลานฝากด้วยนะ นี่ผ่านไปอีก 500 ปี 1000 ปี ข้างหน้าไม่ทราบว่าจะไหว้เจ้าแม่กวนอิม ศาสนาพุทธ

สังคายยา ฐานวาทกับวัดเรามากเหลือเกิน อันนี้ขอห่วงใยครับฝากไว้ด้วย ที่บ้านนี้วัดเขาสมอที่เกิดของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไปถามหลวงพ่อดีเจ้าแม่กวนอิม พระสังคายยาใกล้โบสถ์สัก 20 เมตรนี่ครับ ผมไม่สบายใจ ผมถามหลวงพ่อดี ผมถามจริงเถอะมาสร้างนี่หลวงพ่อดีอย่างไรมาสร้างในเขตวัด ผมไม่เห็นด้วยนะครับ ไม่เป็นไรโยม ให้อุโบสถ์เสร็จก็มาหาวันนี้ได้เงิน 3 แห่งวางนั้น เป็นอย่างนั้นไปสาธุเลย อมิตพุทธละอย่างนั้น ที่เป็นอย่างนี้ถ้าหลวงพ่อดีมีจิตวิญญาณ ทางสืบศาสนาและในเขตวัดไม่น่ามีสิ่งแปลกปลอม ไม่ใช่แค่สิ่งแปลกปลอมแต่ความรู้สึกมันผิดไปเลยนะครับ ไม่น่าจะมีของพรรคนี่เกิดขึ้นที่นี่ ผมก็เลยฝากลูกหลานไว้

อ.น้อย ฉายคราม ตรงนี้ทำอย่างไรดีครับ จะช่วยกันจัดระเบียบอย่างไรตรงนี้

พลโทรวมศักดิ์

ใจผมถ้าเป็นเจ้าอาวาสจะไม่ให้สร้างเลย จะให้เงินเป็นล้านผมก็ไม่เอา นี่โยมยอเขาไปเอาที่อื่นเถิด เขตนอกวัดก็แล้วกันเขตวัดนี่ขอร้อง คือไม่กีดกันมันน่าคิดนะครับ มันคนละรูปลักษณ์กัน และทำให้เด็ก ๆ งง ต่อไปศาสนาพุทธ ศาสนาอะไรกันแน่ไหวกันใหญ่เลย นี่ขอห่วงใยของผมนะตอนนี้ถ้าคิดจะช่วยกัน ถ้าความเห็นของพวกปู่ตาเห็นด้วย ก็ฝากไว้ด้วยนะ แต่ไม่ใช่ต่อต้านนะน่าคิดหน่อยตอนนี้คำว่าสมอเนี่ยมันไม่ใช่กะหม้อ เป็นสมอไทย สมอเทศก็มี สมอพิเภก ผมจำผิดหรือเปล่า สมัยคุณระเบียบอยู่ผมเคยเอาต้นไม้มาปลูก เมื่อกี้ผมพูดกันคร.อะไรว่าสมอมี 2 อย่าง สมอไทยสมอพิเภก ผมเอามาปลูกนะครับผมเพาะเป็นร้อยเลย ผมบอกอาจารย์ภาณุวัฒน์จะปลูกตรงไหนบอก เดือนหน้าผมจะเอามาให้ปลูก หรือพวกเราช่วยกันปลูกก็ได้ ปลูกเป็นที่รำลึกนะครับผมมีอยู่แล้ว และจำได้ว่าปี 31 ผมปลูกต้นไม้ทองกวาวจากพิษณุโลกมาวางทอง ต้นทองกวาวนี้เห็นว่าตายกันเยอะถ้าจะช่วยซ่อมผมมีต้นทองกวาวเหมือนกัน อาจารย์สืบแสงมาด้วยจะได้เป็นที่ระลึกทำอย่างนี้ต้องมีคนริเริ่ม หนึ่งไปทำหลุมไม่มีต้น พอมาถึงก็ปลูกได้เลยเอาดินใส่ตอนนี้ใครรับผิดชอบก็ไม่มี อบต.เอาหลุมเก่า ๆ กันน้ำท่วมถมสูง ๆ หน่อย ผมเห็นแต่มีต้นอโศกอินเดียไม้ดอกไม่ค่อยมีไม่มีแดงเหลืองมันไม่มีเลยครับ อโศกอินเดียมันก็สวยแต่สีส้มไม่หลากหลาย ผมก็ยังชอบไม้ดอกอีกนั่นแหละ เอากล้วยพฤษณ์ มาช่วยกันปลูกในครั้งนั้นนะครับ รวมทั้งทองกวาวด้วย หูกวางด้วยโรงเรียนชอบปลูกหูกวางไหมครับก็ร่มดีเหลือเกินใบรกจริง แต่ลูกมันนี่ค้างคาชอบ กระรอกกระแตชอบนะครับ ต้นไม้ต่าง ๆ ผมมีให้ผมจะโทรหาใครดีครับ อบต.ใครดีครับ ที่นี้หรือว่าหลวงพ่อดีเลย อยู่ใกล้ ๆ วัดไหมครับ

- อ.น้อย ลายคราม** นายก อบต. คว้าเขาเรียกนายก อบต. ละครับ
- พลโทรวมศักดิ์** มาหาโรงเรียนดีกว่า่ายดี ครูใหญ่โรงเรียนมีมีครับ โรงเรียนนี้ละครับจำได้นะ ครับแล้วผมจะเอามาให้แต่ต้องช่วยกันปลูกนะครับ เอนักเรียนนี่ปลูกผมมี หนังสือแนะนำวิธีการปลูกต้นไม้ให้เหมือนกัน เขียนไว้ตั้ง 20 กว่าปีแล้ว ก็ ความรู้สึกเขาสมอแกลงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พูดกันวันนี้ก็ได้ประโยชน์ เยอะและก็บางอย่างก็ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น อาจารย์พุงไม่รู้ว่าจะเคยอยู่แถวนี้ผมถาม ว่าเมื่อก่อนสัตว์ป่ามีไหม เก้งกวางเดินผ่านหน้าเรา อ้อลืมนึกไปกระรอกกระแตมี นะครับ ลิงค้างยังมีไหม
- ชาวบ้าน** ไม่ค่อยมีครับ
- พลโทรวมศักดิ์** ก็ป่านี้ไม่มีบ้าน เมื่อผมมาอยู่ 06 นะครับ พอจะขึ้นเขายังมีเก้งเดินผ่านละครับ เมื่อประมาณ 40 ปีมาเนี่ยยังมีวิ่งอยู่ก็ตั้งหลาย มีแต่อดีตละครับ ต่อไปเราช่วยกัน รักษาแล้วกัน ต้นหมากรากไม้เนี่ยป่ามันคงหมดไปตามสภาพ ผมก็คงมีแค่นี้
- อ.น้อย ลายคราม** ครับ ขอบคุณครับ สมองในรูปของการอนุรักษ์และพัฒนา ใครจะทำในรูปอื่น อีกครับที่จะทำให้เขาสมอแกลงของเราในวันหน้า ให้เขาสมอแกลงนั้นเป็นสิ่ง ยังมีความภาคภูมิใจของเราชาวสมอแกลง หรือมองว่าจะทำให้เกิดประโยชน์สุข ให้กับพวกเราชาวตำบลวังทอง และพิษณุโลกด้วย เขาสมอแกลงของเราละครับ
- ดร.สืบแสง** ขออนุญาตนิดนึง อยากจะลองนะครับอย่ายึดมั่นว่าถูก ลองคิดด้วยกันว่าควรจะทำอย่างไรกับเขาสมอแกลง อันแรกในฐานะที่ผมคนวังทองคนเขาสมอแกลง ส่วนใหญ่แล้วอยู่นอกพิษณุโลก เพราะว่าทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ก็ถูกแล้วที่เรา ตื่นตัวกัน แต่ว่าจะต้องเดินถูกทางผมพูดอย่างนี้ เดินถูกทางว่าเราจะรักเขาสมอ แกลงกันอย่างไร ตรงนี้สำคัญนะครับ เพราะฉะนั้นผมจะขอต่อยอดที่ท่าน แม่ทัพพูดอยู่ ที่ท่านถามยังค้างอยู่นะ ที่ท่านแม่ทัพพูดว่าจะรื้อฟื้นอะไรต่อพูด ง่าย ๆ ว่ารื้อฟื้นภูมิหลังหรือเกี่ยวกับ เขาสมอแกลงชุมชนใกล้เคียงนี้ ทำอย่างไร เราจะได้ความรู้เหล่านั้นกลับมา อันนี้สำคัญที่สุด เพราะถ้าเราไม่ตั้งอยู่บน พื้นฐานความรู้แล้วนี้ เราก็จะทำอะไรผิดพลาด เพราะฉะนั้นก็จะเริ่มจากที่ท่าน แม่ทัพพูด พูดถึงต้นไม้เนี่ย ผมจะเริ่มจากต้นไม้ที่แถวนี้เคยมีโอ๊กอินเดียไม้ไซพีช ที่นี้แน่นอน ปลูกไปแล้วไม่ว่าแต่อย่าปลูกเพิ่มได้ไหม ผมมีความรู้ทางป่าไม้น้อย เพราะพ่อมีความรู้เรื่องนี้มาก พ่อไม่รู้หมดเห็นต้นไม้บอกได้เลยว่าเป็นต้นอะไร จะไปหาแหล่งน้ำจากที่ไหนเป็นสมาชิกหน่วยระบบพิเศษของท่านแม่ทัพได้ รู้หิวน้ำจะกินน้ำตรงไหน ผมจำได้ว่าแถวนี้มีป่าอยู่ 2 แบบ ถ้าเป็นป่าโปร่งจะเป็นป่าเต็งรังเป็นหลักถ้าเป็นเขตที่ฝนตกชุก ๆ ทางเขาจะเป็นป่าที่บึงมีสัตว์ป่า

เยอะนั่นอีกแบบหนึ่ง นั่นด้านโน้นลึก ๆ เข้าไป จากวังดินสอขึ้นไปเป็นป่าทึบ ซึ่งจะมีตั้งแต่ต้นยางต้นสัก ต้นอะไรสารพัดแล้วแต่สภาพพื้นดิน ลักษณะความสูงและฝนตก ทั้ง 3 อย่างมีทุกประเภทข้างบนนั่น แต่แถวนี้เป็นป่าเต็งรังแน่นอน เราก็น่าจะอาศัยความรู้จากป่าไม่ว่าเรามีพื้นสภาพแวดล้อมเป็นของท้องถิ่นก็ต้องคิดว่าถ้าเราปลูกต้นไม้สภาพแวดล้อมบริเวณเขาสมอแครงหรือใกล้เคียงนี้เราควรจะปลูกต้นไม้ท้องถิ่น เดิมที่เคยรู้จักอยู่ ๆ ปลูกกันไป เพราะเราเอาต้นไม้แปลกปลอมเข้ามาเวลาเราจะอธิบายให้ใครฟัง โอ้โฮโฮโศกอินเดียขึ้นอยู่บนเขานี้ตั้งแต่สมัยพระนิพพานหรือเปล่า เราก็อายุเขา นั่นก็สิ่งแวดล้อม สองก็สัตว์ป่าเป็นอย่างไรเราไม่สามารถจะฟันสัตว์ป่าได้ แต่เราเอามาเข้าพิพิธภัณฑ ที่กampungดูได้ว่าเมื่อก่อนเขตแถวนี้มีสัตว์ป่า เก้ง กวาง เสือ บ้านเสื่อลากหางนี้หลังบ้านผมเมื่อก่อนยังเคยเจอเสือเลย สมัยผมยังเล็ก ๆ เพื่อนบ้านที่เป็นพรานป่าเขาจะเล่ากันว่า จะต้องเดินไปป่า 3-4 วันกลับมากจะต้องแบกกวางเข้ามาละ และกวางสมัยโน้นหางยาวมาก เขาไปล่าสัตว์กัน 3-4 วันเขาฝั่งเขาอะไรทางโน้นนะ ข้ามแม่น้ำไปและก็ลิกไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นมันก็หมดเพราะเหตุนี้แหละ สัตว์ป่านี้เราก็รู้จักอยู่ แต่เราจะสามารถฟื้นความรู้อันนี้กันได้ไหม ว่าให้คนที่จะมาดูเห็นเป็นสัตว์สตัฟฟ์ก็ยังดี กดปุมให้รู้ว่าเคยมีเก้ง มีเสือ มีช้าง ทางเดินข้างป่ามันเป็นอย่างนี้ และผมในภาพนี้ว่าเวลาเราจะทำอะไรให้คนมาเที่ยวแถวนี้รวมทั้งเขาสมอแครง เราจะทำแต่เขาสมอแครงอย่างเดียวเขาคงไม่มาหรือเขาอยากจะทำอะไรเขาสมอแครงไป ไปทางวังทองไปทางราชนกันเป็นอะไร วังทองเป็นอย่างไร วันนี้ต้องหมายความว่าเราต้องฟื้นสภาพชุมชน สภาพกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนโบราณ ที่แต่ก่อนนี้พืชป่าเป็นอย่างไร พืชไร่เป็นของใหม่ แต่พืชพื้นเมืองของแถวนี้สมัยสิบปีแล้วร้อยปีแล้ว หลายร้อยปีแล้วเป็นอย่างไร สภาพทางยุทธศาสตร์เป็นอย่างไร นี่คือผมใช้คำรวมว่า จะเรียกว่าองค์ความรู้หรือพื้นฐานความรู้ที่เราต้องรวบรวมให้เป็นระบบ ซึ่งอันนี้โดยเฉพาะเขาสมอแครงอย่างเดียวคงไม่พอ แต่ท่านจะต้องเป็นหนึ่งในแนวละ ท่านทำของท่าน ท่านทำเขาสมอแครงให้ดี แต่ถ้าจะต้องสร้างเครือข่ายกับโรงเรียน อบต. หรือโรงเรียนวังทอง คณะครูทั่ววังทอง ชัยนาม และเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน วัด อรัญญิก ราชนหรือใครเราก็ต้องสร้างเครือข่ายอย่างนี้ขึ้นมา และจัดข้อมูลให้เป็นระบบ ในขณะที่เดียวกันส่วนที่เป็นเรื่องของเขาสมอแครงทั้งหมด ท่านต้องอาศัยความช่วยเหลือจากคนอื่นแน่นอน แต่ท่านต้องเป็นหลักว่าอะไรที่เขาอยากได้ และอะไรที่เขายังไม่ได้ ยกตัวอย่างกลับมาถึงนี้เลย เดชาน้องชายผม ที่เขา

ถามว่าเจดีย์คั่นที่บูรณะแล้วมันผิดรูปไป ในความหมายของผม คือพอบูรณะแล้วมันทันสมัยเกินไปและมันใหม่ ต้องอธิบาย เรื่องนี้พูดสั้นไม่ได้ ผมยืนยันว่าการบูรณะเจดีย์คั่นนี้ทำมาหลายสมัย ผมมองว่าอย่างน้อย 5 สมัยรวมถึงสมัยล่าสุดด้วย สมัยล่าสุดที่บอกว่ารูปมันเปลี่ยนไปคืออย่างนี้ เขาบูรณะเขาจะมองว่าสมัยหลังสุด เพื่อจะคงรูปที่บูรณะครั้งหลังสุดให้ได้ ซึ่งเป็นแปดเหลี่ยมอะไรนี้ แต่เขาพลาดไปนึกตรงที่เขาไปทำให้เรียบ คือถ้าเป็นอิฐโบราณมันขรุขระอย่างไรก็ต้องปล่อย ไม่ต้องไปฉาบปูนทำให้มันเรียบ หรือไปเจียน ภาษาช่างเขาเรียกเจียน ทำให้แผ่นอิฐเรียบแบบประสาททักษิณ ท่านเคยไปนะปะที่ทำเสียนกระทั่งสวยเพราะแผ่นอิฐเข้ากันสนิทเรียบ เพราะใช้เครื่องมือสมัยใหม่เข้าไปเจียน ความหมายของผมคืออย่างนั้น และรูปเจดีย์คั่นที่เห็นขณะนี้ยืนยันว่า ผิดไปจากที่ผมเคยเห็นเมื่ออายุ 8 ขวบถึง 16 ที่เคยถามผมว่าขึ้นไปหรือเปล่า ผมขึ้นไปนั่งนิกที่ระหว่างนั่งรอ ช่วงที่ผมขึ้นไปบนเขาสมอแครงมากที่สุดจะเป็นช่วงที่ผมเรียน ม.1-ม.6 ที่โรงเรียนผดุงราษฎร์เป็นช่วงอายุ 8 ขวบถึง 14 ผมไปเรียนกรุงเทพเมื่ออายุ 14 ไปเรียนกรุงเทพคริสเตียนอีก 2 ปี ก็อาจยังเคยขึ้น แต่พอเข้าจุฬาแล้วไม่เคยขึ้นอีกเลย แต่การขึ้นครั้งนั้นผมยืนยันว่า ก็ต้องเล่าเพราะจะได้ต่อยอดความรู้กัน การขึ้นไปบนนั้นนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เจดีย์พัง ผมไม่เถียงเลยเพราะผมจำคิดว่าเรื่อง งานวัดที่เขาสมอแครงนี้เป็นงานใหญ่ เป็นรองของวัดใหญ่เลย คนพิชญ์โลก คนวังทองรองงานวัดเขาสมอแครง เดียวนี้ไม่มีคนสนใจ สมัยนั้นรอกันได้ยืนเสียดรถยนต์มาต้องแย่งกันขึ้น รดแน่นเป็นหมูเลยครับ สมัยนั้นไม่มีที่นั่งแบบนี้ต้องนั่งกับพื้นเลย แล้วก็ขึ้นไปช่วงงานวัด 5 วัน หรือ 7 วันก็แล้วแต่ ผมจำได้นะทุกคนจะต้องขึ้นไปบนเจดีย์ยอดคั่น และเอาข้าวห่อกันไป มันไม่เป็นระบบจริงไหม ผมจำได้ว่าสมัยผมยังเล็ก ๆ จะโทษผมก็ได้นะว่าสมัยเด็ก ๆ ผมอาจมีส่วนทำลาย แต่ผมไม่ได้ทำลายแบบซุกหรืออะไรหรอก เราก็ปีนขึ้นไปการปีนขึ้นไปนั่นแหละคือการทำลาย ปีนขึ้นไปจนถึงองค์ระฆัง พบมีโพรงอยู่มีคนซุกสมบัติไปแล้วนะ แต่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นโพรงและขึ้นไปได้จนถึงองค์ระฆังไปคู่วิวได้ คนที่จะขึ้นไปได้ที่ละ 5-6 คนต้องต่อกันไป นั่นแหละครับระหว่างขึ้นระหว่างลง อิฐมันก็ต้องหักไปเรื่อย แต่ยังมีคนมือบอนไปซุกซี้อะไรด้วย เพราะผมยืนยันว่ายังมีเศษอิฐเศษขามสังคโลก เราไม่รู้ค่าแต่จำได้เพราะตอนนั้นเราเป็นนักเรียนแล้วนี่ก็พอรู้บ้างโตอย่างนี้ขนาดนี้ 8 ขวบ ถึง 14 ขวบ ไซ้ใหม่ นี่เราก็ขบแล้ว

ดร.สืบแสง

นี่อย่างผม 8 ขวบ 14 ขวบ ผมเรียน ม.1-ม.6 จบอายุ 14 ก็เร็วหน่อย ก็จำได้ว่าไป
 คูอย่างนี้แค่ปีละหน ครั้งละ 7 วัน คนเป็นแสนคงไม่ถึงอาจเป็นพันเป็นหมื่น มันก็
 พังเมื่อไหร่ก็พัง แล้วมีการชุดคั้นอีก 2 ครั้ง ตั้งแต่ผมเป็นหนุ่มจนถึงเดี๋ยวนี้ผม
 ทราบว่ามีการชุดคั้นอย่างเป็นทางการ 2 ครั้ง อิจฐเป็นรูปอะไรผมเข้าใจว่าเป็น
 สัญลักษณ์ของเตาเผา เป็นยี่ห่อของเตาเผา ที่มาช่วยบูรณะด้วยทุกคนช่วยกัน ก็
 สมัยไหนว่ากันอีกที แต่ขอยืนยันว่าจากความรู้ที่ผมมีนี่ เดิมสร้างเจดีย์บนนั้น
 เขาเคยชุดไปถึงฐานที่เป็นฐานแลง ซึ่งนั่นอาจเป็นส่วนของอิทธิพลศิลปะขอม
 บ้างก็ได้ ไม่งั้นไม่เรียกว่าละหมอเคลงนะสะ ท่านอาจารย์ปราณีบูรณะไม่
 ทราบว่าชุดไปถึงฐานหรือเปล่า แต่ผมทราบจากนักโบราณคดีรุ่นเก่า คือพ่อของ
 อาจารย์ศรีศักดิ์ อีกทีนะ อาจารย์มานิตย์แต่ท่านเสียไปแล้ว ยืนยันไม่ได้ต้องไป
 ถามท่านอาจารย์ศรีศักดิ์ ว่าฐานเจดีย์องค์นี้เป็นศิลปะแลงซึ่งใกล้เคียงกับศิลปะ
 ขอม มันจะใช่ของขอมหรือไม่ก็แล้วแต่ เพราะที่อยู่ชุกก็ใช้แลงเหมือนกัน แต่
 เอาละเจดีย์ก็มีฐานรากหลายสมัย ผมสรุปได้อย่างนั้น ที่นี้ผมก็จะพูดที่ต่อ
 เนื่องจากพอบูรณะแล้วนี่ บูรณะเป็นสิ่งดีแต่ถ้าบูรณะโดยไม่เข้าใจเจตนาสมัยแท้
 ของการบูรณะ ด้วยเจตนาดียอมรับ แต่ว่าพอไปทำให้มันสวยและเรียบนี้ ผิดละ
 สำหรับผมนะทฤษฎีผมถ้าทำให้มันเรียบผิปกติ ของโบราณเขาไม่ทำเรียบ
 อย่างนี้ อะไรก็แล้วแต่ก่อนอิจฐก่อนปูนมันไม่เรียบเหมือนสมัยนี้เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน
 แล้วแต่ช่างเถอะเราไม่ว่ากัน แต่ว่าถ้าเราจะอนุรักษ์และพัฒนาขึ้นมาใหม่ ผมไม่
 อยากจะเรียกว่าพัฒนาด้วยซ้ำ มันมักจะแซ่เม ทำให้พื้นคืนสภาพเอาอย่างนี้ก็
 แล้วกัน ทำให้มันใกล้เคียงกับสิ่งที่ควรจะเป็น ไม่ว่าจะป็นสระสองพี่น้องนี้ ถ้า
 จะมีการชุดลอกไม่ใช่เพียงแต่ว่าจะเอาไปชุดลอก ต้องประสานกับกรมศิลปว่า
 จะต้องชุดอย่างไรเพราะอาจศึกษาชั้นดินได้ ว่าได้สระสองพี่น้องนั้นชั้นดินเป็น
 อย่างไร บริเวณรอบสระเป็นอย่างไร เพื่อให้มีน้ำ มันจะมีน้ำไม่ได้ถ้าไม่มีป่า
 เมื่อก่อนสระสองพี่น้องมีน้ำตลอดปี สมัยผมเด็กขึ้นหน้าแล้งยังมีน้ำ เดียวนี้ไม่มี
 สักหยดยกเว้นน้ำฝน ก็จะทำอย่างไรก็ชุดลอกตาน้ำ ผมจำได้บ่อข้างล้งน้ำสูง
 กว่านี้ ตอนนี่ไม่ได้ไปดูไม่รู้เป็นอย่างไรบ่อข้างล้งเป็นบ่อประวัติศาสตร์ผมเชื่อ
 ว่าตอนถือน้ำพิพัฒน์สัตยา สมัยพระบรมไตรโลกนาถที่เมืองพิษณุโลก ผมเชื่อ
 ว่าน้ำส่วนหนึ่งเอามาจากบ่อนี้ด้วย ก็จะชุดลอกอย่างไรไม่ให้เสียความรู้ทาง
 โบราณคดี ไม่ใช่ไปชุดตามที่เรายกชุดนะครับ ถ้า อบต.จะชุดลอกขึ้นมาที่
 ประหวั้นเหมือนกัน ที่ผมยกตัวอย่างนี้แล้วก็ถ้าจะสำรวจเส้นทางเดินบนเขา ปัก
 ป้ายบอกชื่อต้นไม้จะได้รู้ใช้ไหมครับ ทำอย่างไรก็อย่าให้แปลกปลอมจนเกิน

เหตุ ทำให้มันเหมาะสมตามสภาพธรรมชาติของเดิม และส่วนสื่อแปลกล้อม
 ที่ท่านแม่ทัพพูดผมก็จะต่อ ที่ท่านพูดถึงเจ้าแม่กวนอิม ผมเองก็เห็นด้วยกับท่าน
 นะ อย่างไรก็ตามมันสายไปเสียแล้ว เขามาแล้วเพียงแต่ภาวนาว่าอย่าให้มากไป
 กว่านี้ แต่ผมว่าก็ทำใจเป็นกลาง ถือว่าคนมีศีล มีธรรม มีศาสนาดีกว่าไม่มี พระ
 เจ้าแม่กวนอิมถ้าว่าไปก็จะเป็นสายมหายาน ซึ่งเป็นพุทธเหมือนกัน แต่ว่าไม่เกี่ยว
 กับเขาสมอแคลงที่ผมข้องใจ เขานับถือของเขา โดยเฉพาะคนจีนนับถือเจ้าแม่
 กวนอิมมาก ก็เราไปเผยแพร่ให้เขามาแล้วก็ไม่ว่ากัน แต่อย่าให้ขยายไปกว่านี้
 ศาลเจ้ามีขนาดนี้ก็พอเท่านี้ ต่อไปก็ต้องระวังอย่าให้มีเพิ่มขึ้นอีก เพื่อจะทำของ
 ที่มีอยู่แล้วให้กิน ไม่ใช่ให้คนนะให้กินสภาพเดิมให้มากที่สุด เชื่อว่าอย่างตัว
 พระบาทตะแคงนั้นนะสมัยผมมาก็ไม่มีอะไรมากเท่าเดี๋ยวนี้ สมัยก่อนมีตัว
 พระบาทกับทองที่ปิด เดี่ยวนี้มีอะไรต่อมิอะไรเพิ่มเติมเข้าไปหมด เมื่อก่อนนี้
 ตัววัดหรือถึงที่จะซื้อรูปเทียนอยู่ข้างล่างนี้ นะครับ อยู่ในเต็นข้างล่าง เต็นโบราณ
 ไม่ใช่เต็นอย่างสมัยนี้ แล้วต้องเดินขึ้นไปลำบากมาก เดี่ยวนี้เดินสบาย แต่ก่อน
 ต้องปีนไม่มีบันไดให้ขึ้นนะครับ ต้องปีนก่อนหินขึ้นไปนะครับ ละก็หญิงสาว
 กับชายหนุ่มเขาถึงชอบเพราะต้องจูมมือกันนี้แหละ ปีนก่อนหินนะรู้หรือเปล่า
 เพราะฉะนั้นเด็กสมัยนี้ร่างคู่กันเป็นแถว เพราะขึ้นสบาย (มีเสียงหัวเราะ) สมัย
 ก่อนต้องจับมือกันขึ้นนะ ผมก็เล่าว่าอย่างนี้เพราะแนวความรู้ที่จะต้องรวบรวม
 ถ่ายทอดจัดให้เป็นระบบ ค่อย ๆ ทำกันในขณะเดียวกัน ไปรอให้คนอื่นเขาทำ
 แล้วเราค่อยทำไม่ได้ แต่เราทำของเราแต่เราต้องสร้างเครือข่าย อย่างที่ผมพูดนะ
 เพื่อที่ว่าในที่สุดจะเป็นที่ดึงดูดใจของคนที่จะมาเที่ยวเมืองพิษณุโลกนี้ ไม่ใช่แค่
 มาไหว้หลวงพ่อบุทธชินราชแล้วก็ไป ถ้าเขาจะโสมสแต่ย์เขาจะอย่างไร อยู่ที่
 ไหน ถ้ามาที่เขาสมอแคลงเขาจะไปดูชยันตัม ไปดูวัดเก่าที่วังทอง คนวังทองรู้
 หรือเปล่าว่าวัดวังทองนี้เก่าสมัยอยุธยา โบสถ์วัดวังทองเป็นสมัยอยุธยา ผมเข้าใจ
 ว่าตอนปลายนะครับ และที่พระพุทธรูปเก่ามีหลายองค์ ผมก็ไม่ทราบว่ามีเหลือกี่
 องค์ ตัวหน้าต่างก็เป็นหน้าต่างสมัยอยุธยา นะครับ หน้าต่างของโบสถ์ ผมจำได้
 ว่าหลังโบสถ์ก็มีเจดีย์เก่าอยู่เดี๋ยวนี้ผมจำไม่ได้ผมมาเมื่อ 2-3 ปีที่แล้ว ที่
 ไปที่วัดไปหาเสียงให้จุดนี้ จำไม่ได้แล้วว่าบูรณะไปอย่างไร แต่ผมจำได้ว่าสมัย
 ผมเป็นเด็กนี่หลังเจดีย์ก็เป็นป่าช้า เราไปต่อยกันทุกวันนะโกตัก (คนวังทองรุ่น
 เดียวกับ อ.สืบแสง) จำได้ไหม เราไปต่อยกันสมัยนั้นตัดสินใจเวลาจะแก้ปัญหา
 ไม่ใช่ยิงหรือก ไปต่อยกันตัวต่อตัวที่ป่าสักหลังวัดวังทอง ผู้ชายหนุ่มสมัยนั้น
 ไปต่อยกันตรงนั้น แต่ที่วัดวังทองนี้ มีเจดีย์เก่าอยู่กรุเคยแตก มีพระพิมพ์นาง

พญาด้วย ที่กรุวัดวังทองสมัยผมตอนเด็กๆ แต่ตอนนั้นยังไม่รู้เรื่องพระ จำได้
 แต่ว่าตอนหลังกรุไปไหนหมดแล้วและเจดีย์เป็นอย่างไรบ้าง ที่ผมพูดอย่างนี้
 เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่า ถ้าเรารู้จักกระตุ้นหรือสร้างเครือข่ายหรือฟื้นความรู้เกี่ยวกับ
 วัดที่วังทอง ชุมชนทราวดีที่แม่น้ำเจ๊ก แม่น้ำวังทอง ตลอดจนสภาพของ
 เมืองป่าหมากเดิม ที่เป็นชุมชนทางค้าของเมืองป่าหมาก อยู่ในราชพงศาวดาร
 อยู่ในตำนานสารพัด ภาษีอากรการเก็บภาษีอากรยังเก็บของป่าอยู่ มาที่เมืองป่า
 หมากจากเมืองชัยนาม สมัยรัตนโกสินทร์แต่ที่สมัยอยุธยาที่เมืองป่าหมาก
 เดี่ยวนี้ที่เป็นวังทองนี้เป็นด้านศุลกากรเก็บภาษีของป่าแม้กระทั่งสมัยผมเป็น
 เด็กๆยังมีไม้เยอะสัตว์ป่าเยอะ ก็สิ่งเหล่านี้เป็นเครือข่ายระบบความรู้ที่เมื่อนำมา
 จัดระบบพิมพ์ออกมา ทำออกมาให้คนได้ฟังระยะสั้นๆ และให้เกิดโอกาสท้องถิ่น
 มาเชื่อมโยงกับเขาสมอแคลง เขาสมอแคลงก็มีไฮไลต์ของเรานอกจากจะมี
 พระบาทตะแคง ใครอยากจะได้ภาษาอังกฤษเขาเรียกเทคกิ้ง คือเดินป่า เดินป่า
 ถ้าเดินมันร้อนอย่างปัจจุบันนี้ต้นไม้ไม่ค่อยมีคนก็ไม่อยากเดิน แต่ถ้าเดินป่าแล้ว
 เป็นป่าสมัยที่จำลองฟื้นฟูสภาพเหมือนกับสมัยก่อน ๆ มีไม้เต็งมีไม้อะไรและมี
 ป้ายบอกไว้ ว่าเป็นไม้ชนิดใดและมีต้นสมอเทศ สมออะไรก็แล้วแต่ สมอไทย
 ขอให้ผมเพราะอย่างน้อยคำว่าสมอตามตำนานที่ว่ามี พระพุทธเจ้ามาฉันจังหันที่
 ได้ต้นสมอ ต้องมีสมอให้เขาอุไซ้ไหมครับ รวมทั้งที่จะต้องมีการจัดบ
 ประมาณชุดโบราณคดีที่บนเขามากกว่านี้ แต่ถ้าเราแน่ใจว่าเป็นที่ฝึกทหารสมัย
 อยุธยา หรือเก่ากว่าสมัยอยุธยาที่ตามไปถึงสมัยสุโขทัย หรือไม่เอาแค่สมัย
 อยุธยาที่พอ ผมก็พอใจถ้าชุดพบค่ายสำหรับฝึกทหาร หรือพบอาวุธโบราณ
 เราก็เอาเก็บเข้าพิพิธภัณฑสถานบนเขานั้นแหละ หรือจะเชิงเขาก็ได้ ก็ต้องมีการขุด
 ค้นสำรวจดู สำรวจชุมชนอย่างถูกหลักวิชาการ ถ้าค่อยๆทำอย่างนี้ค่อยสร้างเขา
 เรียกว่าเพดาน ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของเราที่ละน้อยนี้ และอีกอันที่ต้องรีบทำผม
 กลัวจะลืม ผมชักจะขี้ลืมแล้วตอนนี้ต้องพยายามเก็บทั้งคำบอกเล่าจากผู้ใหญ่ ที่
 มีอายุสัก 70-80 ปี ที่ท่านอาจารย์อะไรที่เป็นอาจารย์อยู่ที่ จปร.นี้ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยัง
 มีชีวิตอยู่เล่าถึงสภาพการดำรงชีพสมัยเก่า รูปภาพเท่าที่มีที่รดคิดหล่มจักรยาน
 ต้องมานอนที่โคกช้าง ถ้าไม่รีบเก็บตอนนี้มันจะหมดนะ ตอนนี้อย่างผมมีแต่
 รับรองเป็นภาพขาวดำแน่ ถ้ายังมีภาพวาดภาพเขียนภาพเก่า ๆ นี้ คำบอกเล่าจาก
 คนโบราณเรือสินค้าหรือเรือเอี่ยมจุ่นนี้ เมื่อก่อนขึ้นมาขายของวังทองและขึ้นไป
 ขายของชัยนามทุกหน้าน้ำหลาก เดี่ยวนี้ไม่มีแล้วไซ้ไหมหรือมีก็น้อยเต็มที แต่
 ก่อนหน้าน้ำซื่อของผ่านเรือเอี่ยมจุ่นกันทั้งนั้น จริงไหม เพราะฉะนั้นภาพชีวิต

ของชุมชนถ้าย่อยลงไปเรื่อยๆ จะต้องรีบเก็บตั้งแต่เดี๋ยวนี้เพราะยังงั้นตายเรียบ ผมกับอาจารย์มังกรอาวุโสเท่าผมไม่รู้จะอยู่ถึงกี่ปีแล้ว แต่คนที่แก่กว่าผมมียังแข็งแรงอยู่และกำลังจะจากเราไป ก็ต้องหยุดทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อจะเก็บความรู้เหล่านี้มาเก็บรวบรวม จัดเข้าระบบและสืบทอดต่อละก็ฝ้ายคั่นคว่ำก็คั่นไป อาจารย์ปราณี และทีมงาน อาจารย์ถาวร ก็คั่นไป พยายามรวบรวมภาพทั้งหลายที่เกี่ยวกับเมืองพิษณุโลกและเขาสมอแกลง คุณจะคิดแต่เขาสมอแกลงไม่ได้ มันต้องเชื่อมโยงกับชุมชนพิษณุโลก เชื่อมโยงกับชุมชนใกล้เคียงกันเพราะมันคาบเกี่ยวกัน ผมพูดเมื่อที่ท่านอาจไม่นึกถ้าผมไม่พูด ที่ผมพูดข้ามไปวังทองว่ามีโบสถ์โบราณที่วัดวังทองเดี๋ยวนี้นะ มีโบสถ์โบราณสมัยอยุธยาอยู่ ถ้าไปสร้างโบสถ์ที่นั่นอยู่ได้มันต้องผ่านทางนี้แหละมันไปไหนไม่ได้ พูดแล้วเส้นทางเดินโบราณต้องผ่านเขาสมอแกลงถูกไหมครับ อันนี้ท่านจะเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้อย่างไรเมื่อท่านไปพบว่าที่วังทองมีโบสถ์สมัยอยุธยา มีชุมชนทราวดี มีพระพุทธรูปสมัยทราวดี เครื่องใช้สมัยสังคโลก ตามวัดพิศุกลงไปจนกระทั่งถึงอะไรละ ข้ามไปพิจิตร สากเหล็ก มันมีทางน้ำโบราณ และมีคูเมืองโบราณของสมัยทราวดี ผมเคยพาอาจารย์ศรีศักดิ์ไปดูเมืองโบราณ เมืองเล็กๆสัก 2-3 ตารางกิโลเมตร ไม่ใหญ่ขนาดเป็นชุมชนทราวดี ตอนนี้อยู่สภาพบ้านเมืองมันเปลี่ยนไปเรื่อยๆ สภาพการทำพิธีไร่ แต่การทำพิธีไร่ชาวบ้านเขาขุดด้วยรถแทรกเตอร์ มันเจอแล้วเขาก็ให้แอบๆ บางทีเขาก็ให้เราดูบางทีเขาก็ไม่บอก แต่เราไปฐานะคนเก่าเขาให้ดู ผมกับน้องนี่ไปดูบ่อยเลย ผมเล่าให้ฟังอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้เราต้องรวบรวมกันอย่างไร ถ้าทำอย่างนี้ได้ล่ะครับ มาเขาสมอแกลงก็รู้อะไรเป็นอะไร มีอะไรเดินทางไปทางไหนจะเจออะไร จะเดินขึ้นไปบนเขาจะทำอย่างไร อย่าไปสร้างห้องน้ำประเจิดประเจ้อบนเขาสมอแกลง ถ้าจะสร้างก็สร้างให้มันดีมีขีดพร้อมทั้งสภาพธรรมชาติ ถ้าขึ้นไปคนเขาจะต้องเข้าห้องน้ำแน่นอนอย่าให้ไปยิงกระต่ายเรื่อยเปื่อย เดียวต้นไม้ตายหมดจืดมันเรื่อย ๆ (มีเสียงหัวเราะ) อย่างนี้กว่าคืนละครับมันเค็มมันเป็นกรดนะครับปีสวาวะนี้ (มีเสียงหัวเราะ) เพราะฉะนั้นผมพูดง่ายๆว่า

1. สร้างเครือข่าย
2. สร้างความรู้ทั้งจากเก่าและใหม่รวมๆไว้ให้ได้จัดระบบไว้ให้ได้
3. งบประมาณที่จะต้องเดินดูทางในการพัฒนาผมรู้ว่าข้อจำกัดขอ อบต. มี คือมีเงินนะใช่แต่งบประมาณจะต้องใช้ปีต่อปี หรืองบประมาณต้องรีบใช้ให้หมด ก็ต้องรีบทำจะขัดแย้งกับสิ่งที่เราต้องการรักษา จะทำอะไรผมไม่รู้ละแต่

ต้องทำให้เหมาะสมให้รักษา ถ้ามันจะต้องใช้งบประมาณอย่างต่อเนื่องก็ต้องค่อย ๆ ทำค่อย ๆ ปรึกษาผู้รู้ ยกเว้นปลูกต้นไม้ก็อีกนั่นแหละ ต้นไม้อย่างนี้ว่า ต้นเต็ง ต้นรังจะปลูกตรงไหนก็มีความสำคัญอีก ปลูกเสร็จไปทับโบราณสถาน ต้องโค่นอีก โคนค่าอีกเพราะฉะนั้นเวลาจะปลูกต้องมีวิชาการหลักวิชาไว้ เพราะฉะนั้นถ้าเราช่วยกันทำอย่างนี้ ผมเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เราต้องระดมความคิดเห็นของทุกฝ่ายแน่นอน และถ้าทำกันอย่างนี้ทุกคนคงสนุกนะ และจะเป็นผลที่ยั่งยืน ผมทราบว่าตอนที่ผมมามีหลายคนบอกจะกราบทูลเชิญพระเทพฯ เสด็จมา บอกอย่าเพิ่งไปรบกวนท่านเลยเราทำของให้มันพอไม่ขายหน้าชาววังทองก่อนดีไหม นี่ถ้าเชิญท่านมาสมมุติท่านเกิดพระทัยเมตตา ถ้าให้ท่านมาแล้วตากแดดพระเสโทไหลเดินไปไม่มีอะไร ไปถึงสระสองพี่น้อง ไหลลงประพาสพระร่วง อยู่ในความฝันพะยะคะ ท่านไม่เห็นหรือครับเราต้องฟื้นคืนสภาพอะไรให้มันพอ พอที่จะให้ไม่ขายหน้าชาววังทอง ชาวเขาสมอแครง ชาวพิษณุโลก ต้องทำให้ดีถ้าทำดีแล้วไม่ต้องห่วงหรือท่านผ่านมาบ่อย ๆ พิษณุโลกนี้ เมื่อเร็ว ๆ นี้ท่านก็เพิ่งเสด็จมานะครับและผมเล่าให้ฟัง ไหน ๆ ก็พูดแล้วก็ต้องยกตัวอย่าง ผมลูกพิษณุโลกใช้ไหมผมพยายามช่วยเหลือท่านอาจารย์ มังกรมานานปี แต่ยังไม่สำเร็จเกือบแล้ว ยังอีก 10 ท่าน เรื่องพระราชวังจันทน์ที่พิษณุโลกนี้ ของพระนเรศวรซึ่งความจริงเป็นวังเก่าหลายสมัย แต่รุ่งเรืองสุดสมัยพระนเรศวรมาเป็นอุปราชปกครองที่นี่ แต่ที่จริงแล้วสร้างมาหลายสมัย ผมเคยพูดกับท่านอาจารย์มังกรตั้งแต่ท่านยังหนุ่มยังแน่น และตอนที่ท่านเป็นอธิการก็จัดสัมมนา ผมบอกว่าที่นี่ค่ายทหารของท่านแม่ทัพนี้ และคาบมาถึงโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมเป็นวังจันทน์เกษม และจากความรู้ทางประวัติศาสตร์และทางโบราณคดีที่ผมมีนี้ ผมยืนยันได้ว่าเป็นวังเก่าที่สร้างหลายสมัย ถ้าจุดแต่งดี ๆ จะพบฐานรากของกำแพงวังและตำหนัก แล้วก็ส่วนหนึ่งพังลงไป ในแม่น้ำ ยืนยันได้เพราะเดิมนี่ ตัววังและทั้งกำแพงเมืองอยู่สองข้างแม่น้ำ ข้ามแม่น้ำเป็นกำแพงเมืองที่สวยงามและดีที่สุด แต่มันพังลงไปเยอะแล้วและมันเป็นถนนไปหมด ที่ผมเล่าให้ฟังว่าเดิมโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคมศิษย์เก่าต่อต้านมาก รวมทั้งท่านอาจารย์จักรกฤษณ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ผมเคารพนับถือ ซึ่งท่านเป็นเลขาธิการพิษณุโลกลูกพิษณุโลกพิทยาคม หลายคนที่ยังรักท่านก็รักประวัติศาสตร์และท่านก็รักพิษณุโลกพิทยาคมศิษย์เก่ายิ่งรักใหญ่เลย ที่ว่าจะให้ย้ายไปโดยว่าจะมาใช้เป็นที่โบราณสถาน ขุดลอกแต่งให้ดีขึ้น ก็อีกหลักอีกเหลือไม่ยอมกัน ทำที่สุุดนี้กระทรวงศึกษาธิการก็เห็นด้วยแต่ไม่จัดงบให้ พิษณุโลกฯ ก็ย้ายไม่ได้ ผม

เลยไปจัดการด้วยคำสั่งภายในพอสมควรว่า ให้ขบวนและได้กราบทูลสมเด็จพระเทพฯ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ผม ว่าวังจันทน์เกษมเป็นอย่างไร เป็นวังแห่งเดียวที่เหลืออยู่ วังของอุปราชของวังหน้าและของวังกษัตริย์ สมัยพระบรมไตรโลกนาถเป็นวังกษัตริย์ ตอนนี้สรุปว่าพิชญ์โลกพิชยาคมจะย้ายไป ย้ายไปหมดหรือยังผมไม่รู้ แต่ระหว่างที่กำลังย้ายนี้ท่านรู้หรือเปล่าพวกชาวแพชาวเรือ งมเอาสมบัติที่หน้าวังไปเยอะแยะ และก็อ้างเสียงเล่าลือ ท่านอาจารย์มังกรก็เล่าให้ผมฟังว่าเอาไปเป็นห้อง ๆ เลย เพราะข้างล่างที่จมได้น้ำนี้ จมโคลนอยู่พอขุด รื้อคันมันก็คงแตกหัก เจอสมบัติตาม ๆ กันทั้งเครื่องสังคโลกเครื่องขามสมัยเหม็งรวมทั้งอื่น ๆ ท่านเคยได้ยินไหมแม่น้ำน่านนี้ชาวบ้านที่เขาหาปลาได้ทองบ่อย ๆ สมัยผมผมมีเพื่อนมีแพอยู่แม่น้ำนี้ ผมไปนอนแพกับเพื่อนก็ไปมกึ่งกันกึ่งเยอะแยะ แม่น้ำน่านสมัยผมเล็ก ๆ อาจารย์มังกรคงยืนยันได้ เมื่อก่อน กึ่งเยอะเลยงมเอามา เพื่อนผมนามสกุลอินทรทัต มีแพอยู่ที่นี่จะกินข้าวก็ไปมกึ่ง เราไปงมตามตอไม้ตออะไรมาต้มยาเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว มีแต่อย่างอื่น แต่พูดถึงว่าสมัยผมเป็นเด็กนี้ชาวแพเขาได้ทองบ่อย ซึ่งทองก็จะละลายมาหรือถูกน้ำเซาะมาจากวังนี้แหละ ในแม่น้ำน่านมีทองเดี๋ยวนี้คงไม่มีเหลือแล้วละ แต่ว่าที่ผมเล่านี้ก็ทำให้เห็นว่าวังจันทน์เป็นทรัพย์อันมีค่าของชาวพิชญ์โลก เป็นอันหนึ่งที่ใช้เวลานานกันผู้ที่เกี่ยวข้อง และก็อาศัยพระบารมีท่านอันนี้ต้องขออนุญาตเล่า เพราะว่าก็เกือบจะสำเร็จแล้วท่านเสด็จมาดูหลายครั้งแล้วใช่ไหม 2-3 ครั้ง พระองค์ท่านก็สนพระทัยท่านเสด็จที่ไรท่านต้องประทับในค่ายทหาร

อ.น้อย

ทำให้วัดใหญ่ต้องปรับปรุงอะไรอีกหลายอย่างที่มีสิ่งแปลกปลอมอยู่หน้าวัด ก็หน้าชื่นใจเมื่อคราวท่านเสด็จมาคราวที่แล้วหน้าวัดใหญ่มีสิ่งแปลกปลอมเต็มไปหมดผมไปบอกเองไม่ได้ยินหรือครับ

ดร.สืบแสง

ก็ โอเค เล่าเลยมาถึงเพื่อที่จะให้กำลังใจว่า ร่วมกันทำอย่างนี้ว่าไม่ต้องใจร้อนไม่ต้องทอดถอนนะทำไปเถอะแล้วทำอย่างต่อเนื่อง มันจะเห็นผลและสืบทอดไปถึงรุ่นลูกหลานด้วย ผมเชื่อว่าถ้าเราเข้าใจตรงกันอย่างนี้ถ้าเรายังไม่ถูกก็อย่าไปพึ่งทำ ดีกว่าเราทำไปผิด ๆ แต่อะไรที่มันสูญเสี่ยเสี่ยหายเราต้องรีบหยุดยังอะไรที่ไม่สูญหาย เช่นว่าความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่กำลังจะตายไปทุกวันนี้ ต้องรีบไปเก็บเสี่ย เก็บข้อมูลอะไรที่รวบรวมได้ ภาพถ่ายที่ท่านไม่เอาตอนนี้ ลูกหลานสมัยนี้เห็นภาพสมัยเก่าเป็นรูปไม่ได้ความไม่สวยใช่ไหม เดียวก็เอาเผาทิ้งอีกทำให้เป็นรูปที่มีค่า อันนี้ฝากไว้ด้วย

อ.น้อย ลายคราม ครับก็ขอขอบพระคุณ ดร.สืบแสง ท่านให้สิ่งที่มีคุณค่ากันพวกเราเยอะเหลือเกินคำที่ผมประทับใจมากเหลือเกินคือที่ทำอย่างไร พื้นคั้นสภาพ คำนี้ประทับใจกลัวพวกเราจะไปทำอะไรนี่เป็นนี่กว่าดี ประรณาคดีแต่ประสงคร้าย และอีกไม่ว่าเรื่องต้นไม้ สัตว์พิพิธภัณฑน์ เรื่องของการบอกเล่าของท่านผู้เฒ่าทั้งหลายมาเล่าขานและเก็บไว้ และการมีส่วนร่วมสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ ก่อนจะถึงท่านดอกเตอร์มังกรผมขอสื่อสักนิดจะรื้อฟื้นอะไร ถือว่าประเพณีกับวิธีของเราชาวเขาสมอแครงหรือวังทองนี้เป็นประเพณีคนวังทอง คนวังทองเป็นคนดีคนเก่งได้อย่างไร มีการทำพิธีสืบชะตาเมืองสืบชะตาอะไรอย่างหนึ่งก็น่าจะดีนะ ประเพณีขึ้นเขาแล้วยังไม่พอ ถ้ามีประเพณีสืบชะตาคนวังทองทั้งอำเภอมาทำพิธีนี้ใหญ่ขึ้นผมว่าน่าจะเป็นการฟื้นคืนมาอย่างดี

ดร.สืบแสง อันนี้ต้องขออนุญาตนิดนึง ผมลืมนึกเรื่องนี้ไปตามที่ท่านเสนอมาก็ไม่ได้ชัดเจน ท่านต้องใช้สูตรที่ผมแนะไว้ให้แน่ คือสืบชะตานี้ส่วนใหญ่คนเหนือเขาทำกันทางนี้จะทำหรือไม่ผมไม่รู้ อำเภอวังทองนี่นะแต่ตัวอำเภอเมืองพิษณุโลกอาจทำได้เพราะเคยเป็นเมืองหลวงและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญหลายหน้าที่ ก็อาจมีเชื้อให้คิดว่าเขาทำกันอย่างไร อาจไม่จำเป็นต้องเหมือนของเมืองเหนือเสียทั้งหมด แต่ผมมองว่าถ้าวังทองมีก็ทำในใจว่ามีไหมมีประเพณีหลายอย่างประเพณีพื้นบ้านของวังทอง ที่ผมคิดว่าเดี๋ยวนี้ไม่มีไม่เห็นแล้ว สมัยที่ผมเป็นเด็กเครื่องเล่นอย่างนี้ไม่มี ต้องเก็บลูกสะบ้าที่ลอยตามน้ำ แล้วก็มาดองเกลือให้มันเหนียวหน่อยแล้วก็ฉะกัน เล่นสะบ้าทอยสะบ้า เดี่ยวนี้เล่นไม่เป็นหรอกเด็กพวกนี้หรือเก็บตัวกว้างซึ่งเมื่อก่อนนี้ลอยตามน้ำมาบ่้น ถ้าสมัยอนุรักษ์บอกรังแกสัตว์ แต่ถ้าเราจะรื้อฟื้นเราก็พยายามเอากว้างให้ชาวไทย ชาวต่างประเทศให้เห็นว่าแถวนี้มันมีกว้างสารพัดรูปแบบ เขาสวย ๆ นะครับเดี๋ยวนี้ไม่เหลือ พอมีบ้างพอหาได้ในป่าลึก ๆ พื้นตัวกว้างขึ้นมา ไข่ป่าถูกทำลายแต่ถ้าเราดูแลสิ่งแวดล้อมนี้ละ หนูสิ่งแวดล้อม หนูทะเลคนนะ ถ้าเราปรับสภาพป่าแล้วมันยังมีกว้างในประเทศไทย เอาพันธุ์มาเพาะและฟื้นประเพณีพื้นบ้านอย่างเล่นสะบ้า แบบที่เคยเล่นแถวนี้การละเล่นพื้นบ้านแบบอื่น ๆ รวมทั้งสืบชะตา ถ้ามีถ้าไม่มี แต่มีของพิษณุโลกเราก็ตั้งที่พิษณุโลก และหลักเมืองพิษณุโลกตอนนี้อยู่ตรงไหนของแก่นันอีกเรื่องหนึ่ง แต่ตอนนี้มีหลักเมืองพิษณุโลกหรือเปล่า เป็นเมืองเดียวที่ไม่มีหลักเมืองเป็นเรื่องราว

อ.น้อย มีครับอยู่หน้าอำเภอ

ดร.สืบแสง ทำแล้วไข่ไหมฟิ่งทำปี 38 ไข่ไหม

อ.น้อย มีไปเมื่อ.....
ดร.สืบแสง โอเค สมัยใหม่มีแล้ว
อ.น้อย ของเก่าอยู่ตรงไหนผมยังไม่แน่ใจ
พลโทรวมศักดิ์ มีคนบอกว่าเสาดันนี้อยู่หน้าวัดใหญ่ นั่นแหละ มีแน่นอนผมได้ทำหนังสือถึง
 นักค้ำน้ำได้น้ำของทหารเรือมานะครับ ทำมาหลายวันแล้วไม่สำเร็จไม่พบ
อ.น้อย จมอยู่ได้น้ำนั่นแหละ
พลโทรวมศักดิ์ เออว่ายังงั้นครับ ผมทำแล้วนะครับมีแน่นอน พอเอาจริงไม่มีต้องค้นคว้ากันใหม่
 ผมไม่ทราบนะว่ายังอยู่ในนั้นว่ามีเสาทำที่หน้าอำเภอเก่าหน้าอำเภอนั่นแหละ
 ครับเขาว่าจมน้ำ ท่านครับบรรดาพวกเราแสดงความต้องการทั้งหมด เขาวชน
 และบรรดาผู้อาวุโสนี้ครับ ว่าเราจะพัฒนาชุมชนเขาสมอแครงของเราอย่างที่เรา
 ดำเนินการมานี้ นะครับ เมื่อตอนเช้าผมได้ดบท้ายไว้อย่างหนึ่งแล้วว่า จะพัฒนา
 อย่างไรก็ตาม ต้องพัฒนาบนฐานที่อาจารย์น้อยพูดไว้ตอนสุดท้ายนี้ บนวิถีชีวิต
 ของคนเขาสมอแครง อันนี้เป็นหลักสำคัญมาก นะครับ อย่าไปเห็นกรุงเทพเขา
 ทำแล้วเราไปทำตามเขา เมื่อกี้ที่ท่านสืบแสงพูดนี้มันเป็นพิธีรับขวัญ ไม่งั้นผม
 ถามไม่ใช่บายศรีสู่ขวัญแบบล้านนานะครับ ตรงนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ มีสิ่งที่แปลกปลอม
 เข้ามา ผมคิดว่าฟ้าผ่าครึ้นๆ อยู่ นั่นคืออะไรครับ ไม่ใช่ของเขาสมอแครงใช่
 ไหมครับ

อ.น้อย ลายคราม กล่าวสวัสดิ์ทุกท่านครับ ในวันนี้เป็นวันสำคัญอย่างไร เป็นวันของเราชาวตำบลวังทอง และตำบลวังทองที่นี้ก็ที่เขาสมอแครงที่นี้และที่สำคัญอีกอย่างก็คือว่า ต่อแต่นี้ไปในเขาสมอแครงจะมีความหมาย จะเป็นประโยชน์ต่อพวกเราโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงเช้าพอผู้เฒ่าเล่าขานกันไปแล้ว ก็แปลว่าเมื่อเช้านี้ ดร.สืบแสง พรหมบุญ คุณแล้วไม่ถึง เอ แต่ที่ไหนได้ถึงแล้วไม่น่าเชื่อ สรุปแล้วอายุรวม 400 เกือบจะ 500 ปี พอผู้เฒ่าเล่าขานเรื่องเขาสมอแครงไปแล้วบายนี่ เป็นเรื่องของพี่น้องชาวบ้านและลูกหลานจะสืบสานกันอย่างไร เพื่อให้เขาสมอแครงของเรานั้นมีความสำคัญ มีความหมายที่คืออย่างยิ่งต่อพวกเราชุมชน รวมทั้งจังหวัด พิษณุโลก ฉะนั้นก่อนจะถึงตรงนั้น อยากให้พวกเราทุกคนคิดว่าเป็นวิถีชีวิตของพวกเราทุกคนนะครับ

ประการที่ 2 อยากจะฟังความคิดเห็นจากทุกท่าน ปกติแล้วเราจะทำเป็นผู้รับ ต่อไปนี่เราจะต้องเป็นผู้ให้ให้ความคิดเห็นต่อวิถีชีวิตชุมชนนี้นะนั่นคนไทย จะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ให้

ประการที่ 3 ความคิดมีคุณค่าทั้งสิ้นผมอยากให้เห็นสรุปจากที่ประชุมนี้ และสุดท้ายฝ่ายดำเนินการอาจารย์ถาวรสรุปความคิดเห็นจากที่ประชุมออกมาได้อย่างดียิ่งท่านที่เคารพครับ พวกเราที่นั่งอยู่ในที่นี้ ผมว่าถ้ามีโอกาสแนะนำตัวด้วยตนเอง เป็นบรรยากาศอันดีไม่อยากจะให้เป็นทางการ ผมอาจารย์น้อย ลายครามครับ ขณะนี้เป็นผู้ประสานงานองค์กรสู่ประชาชนจังหวัดพิษณุโลก ทุกองค์กรที่มีภาคประชาชนผมอยู่ในฐานะประธานที่ปรึกษา องค์กรนี้เกี่ยวข้องกับประชาชนทั้งหมดครับ ไปทางนี้ครับทักสินารัก

อ.ปราณี

สวัสดิ์ค่ะ ดิฉัน รศ.ดร.ปราณี แจ่มขุนเทียน จริง ๆ แล้วปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษสอนอยู่บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม เมื่อก่อนสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคนี้ สังกัดกระทรวงวิทย์ อยู่ที่ศาลากลางและก็มีกรปฎิรูประบบราชการเราก็เลยโอนนักวิชาการสิ่งแวดล้อม รวมกับนักวิชาการสาธารณสุขทุกส่วน ซึ่งสำนักงานใหม่ตอนนี้อยู่ที่ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขตฯ เดิม ตอนนี้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 3 พิษณุโลก สำนักงานใหญ่อยู่ที่นี้ ถ้าหากน้อง ๆ พี่ ๆ ทุกคนอยากได้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม น้อง ๆ ก็ไปได้อยู่ใกล้ ๆ บ้านน้องนี่เอง

อ.ฉะอ้อน บังศรี สวัสดิ์ค่ะ ดิฉันฉะอ้อน บังศรี เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่เขาสมอแครงคะ

อ.เอื้ออารีย์ ดิฉันนางเอื้ออารีย์ โกศัย เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาสมอแครง ละก็ได้ร่วมงานวิจัยกับ อ.ถาวรด้วยคะ

ชาวบ้าน	ดิฉันสว่างสร้อยสุวรรณ เป็นชาวบ้านเขาสมอแกลงคะ เป็นกลุ่มอนุรักษ์เขา
เขาสมอแกลง	สมอแกลง
อ.สุพัตรา	สวัสดิ์คะ สุพัตรา กิ่งสว่างค์ เป็นอาจารย์สอนอยู่บ้านเขาสมอแกลงนะคะ ซึ่งตอนนี้กำลังสนับสนุนเกี่ยวกับเขาสมอแกลง ในเรื่องการแสดงพื้นบ้านเรื่องรำวงพื้นบ้าน ตอนนี้ก็กำลังทำหลักสูตรสาระ เพลงพื้นบ้านเขาสมอแกลง และก็ใช้สอนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 4 นะคะ และที่ทำอยู่ตอนนี้เพลงรำวงพื้นบ้านในเขาสมอแกลง ตอนนี้เฉพาะที่มัธยมนี้ก็มีการแสดงสามารถแสดงให้ประชาชนดูได้แล้วคะ แต่ว่าในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กำลังเริ่ม คือกำลังเริ่มฝึกการร้องเพลงก่อน และจะเริ่มฝึกการแสดงไปเรื่อย ๆ
อ.พจนา	สวัสดิ์คะ ดิฉันพจนา กลั่นกนา ดิฉันเป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนบ้านเขาสมอแกลง สอนวิชาคณิตศาสตร์ แต่ความสนใจด้านประวัติศาสตร์ สนใจเป็นพิเศษเลยเข้าร่วมคะ
อ.วารุณี	สวัสดิ์คะ ดิฉันวารุณี ยี่มวาริ เป็นอาจารย์สอนอยู่โรงเรียนบ้านเขาสมอแกลง สอนในวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาคะ
อ.ศรีนวล	ดิฉันศรีนวล ประดับวงค์ สอนอยู่ที่โรงเรียนบ้านเขาสมอแกลงคะ ก็สนับสนุนโครงการนี้นะคะ ก็เหลือเวลาอีกปีเศษก็จะเกษียณแล้ว
อ.นิภา	สวัสดิ์คะ ดิฉัน นิภา แพงวังทอง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สอนพิเศษ กพง. การงานและเทคโนโลยี ชั้น ป.1 - ป.3
คุณสมพร	สวัสดิ์คะ ดิฉัน นางสมพร รัตนวานิช เป็นแม่บ้านกลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแกลงคะ
คุณบุญลือ	สวัสดิ์คะ ดิฉัน นางบุญลือ ฤกษ์นอก นะคะ เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่ 8 และกลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแกลงด้วยนะคะ ขอบคุนคะ
คุณเบญจวรรณ	สวัสดิ์คะ ดิฉัน เบญจวรรณ นนท์คณา ทำงานอยู่ที่สำนักงานพัฒนาชุมชน อ.วังทอง
คุณครูณี	สวัสดิ์คะ ดิฉัน ครูณี ขาวเอี่ยม ค่ะ ชาวบ้านเขาสมอแกลงกลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแกลงคะ
คุณบุญเชิด	สวัสดิ์คะ ดิฉัน นางบุญเชิด บุญคุ้ม นะคะ แม่บ้านคะ อยากรจะใช้เวลาว่างดูแลลูกมาช่วยสนับสนุนเขาสมอแกลงเหมือนกัน
คุณปทุม	สวัสดิ์คะ ดิฉัน ปทุม กระจายกลิ่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11 ค่ะ
คุณบัวเรียม	สวัสดิ์คะ ดิฉัน นางบัวเรียม หอมสุด ค่ะ เป็นแม่บ้านเหมือนกัน แต่อยู่กลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแกลงเหมือนกันคะ

- คุณวิมล** สวัสดิ์คะ ดิฉัน วิมล ไมตราลักษณ์ สอนอยู่โรงเรียนบ้านเขาสมอแครงคะ สอนกลุ่มสาระวิชาภาษาไทยในระดับชั้นมัธยม ก็สนใจนะคะกิจกรรมในการอนุรักษ์เขาสมอแครง เคยเข้าร่วมสำรวจเขาสมอแครงกับทีมอาจารย์ถาวรนะคะ 2-3 ครั้ง รู้สึกประทับใจ สนใจพยายามที่จะดึง สร้างจิตสำนึกนักเรียนลูกศิษย์ให้มาร่วมด้วย ในวันนี้เนื่องจากว่า กิจกรรมของเด็กช่วงหยุดเสาร์-อาทิตย์มา 3 สัปดาห์ ไม่เคยว่างเลยคะ ก็เลยจะเห็นว่ามัธยมนะคะเด็กโตหน่อย จะไม่ค่อยมีคะในวันนี้ ขอบคุณคะ
- อ.ทิพย์วรรณ** สวัสดิ์คะ ดิฉัน นางทิพย์วรรณ ศิริ ค่ะ สอนกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ก็ให้การสนับสนุนการอนุรักษ์เขาสมอแครงเสมอมา ได้ให้ความร่วมมือโดยพานักเรียนไปดูสถานที่ต่าง ๆ บนเขาสมอแครง ยังให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ตลอดมา
- นายยิ้ม** ผมนายยิ้ม เทศรี ครัว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 เขาสมอแครงครับ
- นายโซ** ผมนายโซ บุญช่วย กลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแครงเหมือนกัน ก็รักประเพณีพื้นบ้านเขาสมอแครง และเป็นครูกลองยาวที่จะฝึกสอนต่อไปนี้ครับ
- คุณต้อย** สวัสดิ์คะ ชื่อต้อย ศรีทะเล เป็นสมาชิก อบต. หมู่ 11 ในพื้นที่ คอยช่วยประสานงานกับราชภัฏ ดูแลเรื่องเขาสมอแครงและการอนุรักษ์ป่าด้วยคะ ขอบคุณคะ
- นายวันชัย** สวัสดิ์ครับ ผมนายวันชัย เจือบุญ อยู่มหาชัยแม่โจ้เชียงใหม่ และก็ไม่มีโอกาสต้อนรับคณะเขาสมอแครงไปดูงาน เมื่อมีนาที่แล้ว ตอนนี้นำในฐานะที่จะดูว่าหลังจากที่ไปดูงานแล้ว มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ที่เขาสมอแครงครับ ขอบคุณครับ
- อ.ถาวร** คะ สวัสดิ์คะ ดิฉัน ถาวร พงษ์พานิช คะ เป็นชาวบ้านอำเภอวังทอง ก็มีจิตใจเหมือนกับทุกท่านที่นี่แหละคะ ที่จะพัฒนาเขาสมอแครงและบ้านวังทอง ให้ดีที่สุด โดยใช้งานวิจัยเป็นตัวนำ ขอบคุณคะ
- นายจำนงค์** สวัสดิ์ครับ ผมนายจำนงค์ เวียงชัย ลูกเขยเขาสมอแครงครับ ได้ลูกสาวเขาก็ตองช่วยพัฒนาบ้านเขาด้วยครับ ตอนนี้เป็นกลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแครงอยู่นะครับ เป็นประธานสัมพันธ์จำเป็น ของหมู่บ้านเขาสมอแครงอาสานะครับ
- อบต.สมพร** ครับ สมพร ทัดแพ ครัว เป็นประธาน อบต.วังทอง เป็นประธานกลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแครง ความจริงสมาชิกเราจะพูดผิบบ่อย ๆ แต่ความหมายเหมือนกัน จริง ๆ ก็คือกลุ่มรักษ์เขาสมอแครงนะครับ คำรักษ์ก็คือรักษานะครับ

- อ.วงเดือน** วงเดือน ทองสนิท นะคะ เป็นคนวังทองค่ะ ปัจจุบันอยู่โรงเรียนวัดมหาวนาราม อ.เมือง พิษณุโลกค่ะ ก็ชื่นชมกับคณะที่นี่นะคะ ละก็ยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์เขาสมอแครงค่ะ
- อ.จรรยา** ครับ ผมจรรยา ทองสนิท ครูชำนาญการครับ ครูชำนาญามีพ่อตากับแม่ยายเป็นคนวังทอง และก็ลูกสาวเขาก็นั่งคู่กันนี้ครับ ก็คนวังทอง อยากจะมาช่วยงานด้านนี้บ้าง เพราะว่าเมื่อตอนเป็นเด็ก ๆ หมอดูดูไว้ว่าเนื้อคู่ นะ ผมอยู่ตั้งหนามมะครับ เนื้อคู่อยู่ทางตะวันออก เนื้อคู่ผมข้ามเขาสมอแครงมาลงตลาดวังทองนะครับ หมอดูนี้แม่นจริง ๆ ครับ ขอขอบคุณมากครับ
- นายประทีป** สวัสดีครับ ผมชื่อประทีป ขำม่วง ครับ อยู่สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 6 วันนี้ได้รับเชิญจากประธานบริหาร อบต. เชิญท่านผู้อำนวยการให้มาร่วมเวทีประชาคมวันนี้ครับ แต่ผู้อำนวยการไปราชการที่กรุงเทพฯ กลับไม่ทัน ก็เลยมอบให้ผมซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายแผนงานและติดตามผล มาร่วมเวทีครับ ยินดีเป็นอย่างยิ่งครับ อยากเห็นการพัฒนาที่นี่ ฐานะที่ผมเป็นหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขาสมอแครงครับเดี่ยวผมได้ร่วมเวทีกันครับ
- นายลือณวุฒิ** สวัสดีครับ นามสกุลบานเย็นครับ นามสกุลง่าย ชื่อจำยากชื่อ ลือณวุฒิ คนชัยนาท ละก็ไปเรียนที่ลพบุรี ละก็มาอยู่ที่นี้ 17 ปีละ ตอนนี้เป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยสาธารณสุข สอนด้านฝึกงานในชุมชนให้หมออนามัยออกตำบล แต่สอนอย่างไรหมออนามัยก็มาหมดละครับ เป็นหมออนามา เข้ากับชาวบ้านก็ไปกินเหล้าครับ ตอนหลังก็เลยมาสอนใหม่ มาสอนฝึกเขาใหม่ ตอนหลังก็ปี 35 นี้ก็ไปบวชที่วัดอัมพวัน เป็นวิชาสุดท้าย วิชาอื่นใช้ไม่ได้ผล สอนลูกศิษย์ สอนลูก ๆ ไม่ได้ผล ไปฝึกวิชาพุทธกับหลวงพ่ोजรัญ ไปฝึกเรื่องการเตรียมตัวตาย ตอนนี้ได้สอนวิชาเตรียมความตายกับนักศึกษาทุกหลักสูตร ปรากฏว่าได้ผลดี มากครับ สอนการฝึกเตรียมตัวตาย สอนการขังความโกรธ วิธีการหาจาก ความทุกข์ มีความทุกข์ก็หาเข้าไป สนุกสนานมาก ช่วงนี้ก็หาความสุขกับการสอน ละก็มีความรู้สึกชื่นใจมากเวลาเห็นพี่น้องชาววังทองมาร่วมกันอย่างนี้ นะครับ ยินดีจะมาร่วมกับพวกเรา โดยเฉพาะกับท่านอาจารย์ถาวร ยินดีจะมาร่วมกับพวกเราครับผม
- คุณเดชา** ผมเดชา ปัทมศิริวัฒน์ ครับ คู่้นามสกุลนะครับ ผมเป็นน้อง คุณวีระ เสียไปแล้ว
- ปัทมศิริวัฒน์** เคยมีส่วนผูกพันตรงนี้ เคยเป็นสมาชิกสภาจังหวัด 2 สมัย ตั้งแต่ 2529 ถึง 2538 ครั้งหนึ่งก็จัดบลูกรัง แต่เป็นที่น่าเสียใจ เพราะว่าปีเศษหรือไม่เกิน น้ำฝนมา 2 รอบ เกือบหายหมดเลยครับ เงินแสนหายไป ก็แต่ว่าน่าดีใจที่หลังจากนั้น ยุค

ต่อ ๆ มา อย่างสมพร ตอนนี้เราทำตามขึ้นไปแล้ว ผมว่าตรงนั้นเป็นไฮไลต์ที่น่าจะคิดทำอะไรกันอีกเยอะ ส่วนประเด็นเป็นอย่างไรนั้น พรุ่งนี้ต้องออกเดินทางไปเกี่ยวกับไซ้ใหม่ บางทีอาจจะเกิดความคิดขึ้นครับแค่นั้นนะครับ

**ดร.สืบแสง
พรหมบุญ**

ผมคงไม่ต้องแนะนำนะครับ ผม สืบแสง พรหมบุญ ครับ คนวังทอง เดิมก็เป็นอาจารย์อยู่จุฬา ธรรมศาสตร์ เป็นอาจารย์พิเศษหลายสถาบัน เป็นอดีต สส.กทท. ก็ทำงานด้านการศึกษามาโดยตลอด เป็นอาจารย์และผู้บริหารด้านการศึกษา ตอนนี้ก็เป็นที่ปรึกษากับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ทำงานด้านการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาผมก็เป็นคนร่างคนหนึ่งนะครับ ตอนนี้ก็ติดตามเรื่องการปฏิรูปอยู่ ยังไม่ไปเท่าไร แต่ว่าจะเป็นอะไรก็แล้วแต่ พิษณุโลกมีอะไรก็จะมาทุกที ไม่ว่าจะพินุลสงครามจัดหรือพระนเรศวรจัด ไม่ใช่ผมคนเดียวนะ ภรรยาผมก็เหมือนกัน นเรศวร พินุลสงคราม เชิญมาบ่อย ก็ถ้าเราพอจัดเวลาได้ก็มาทุกที อย่างคราวนี้ที่จริงแล้วก็ป่วย บุญของวังทอง บุญของผมด้วย คือเมื่อวันที่ 6 ขนาดเดินไม่ได้เลย เพราะว่าพักผ่อนน้อย งานมาก เครียดไปหน่อย มองพดล มั่นบินได้ มองเพดานบินได้ เขาเรียกโลกหมุน คือโลกมันหมุนหมดเลย เขาเรียกโรคงงเด็กรู้ได้ ก็ต้องนั่งแท็กซี่ไปโรงพยาบาล เพราะขับรถไม่ได้เลย ก็ฟื้นขึ้นเรื่อยตอนวันพุธค่อยยังชั่ว วันพฤหัสบดีขึ้น วันนี้อยิ่งดีใหญ่เลย พอมาวังทองยิ่งดีใหญ่ เขาสมอแครงนี้ ก็ยินดี ดีใจที่พวกเราช่วยกันระดมความคิด ระดมพลังระดมความร่วมมือที่จะทำอะไรให้กับบ้านของเรา ซึ่งเป็นที่ดีมาก ละก็สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่เราจะอยู่ด้วยกัน ด้วยความปรับความสามัคคี และความร่วมมือร่วมใจ คือว่าทุกคนมีส่วน ของเราไม่ใช่ของใคร ถ้าเราบอกว่าไม่ใช่ของเรา มันอยู่ไม่ยืนหรอกครับ ฉะนั้นเราจะช่วยได้แค่ไหนก็แล้วแต่แต่ละคน บางคนช่วยด้วยใจได้ก็ช่วย ช่วยกำลังได้ก็ช่วย ช่วยได้ด้วยทรัพย์ก็ช่วย แล้วแต่เราไม่ว่ากัน บางคนช่วยด้วยการให้กำลังใจนี่ก็สิ้นเหลือละ ทุกคนที่ทำงานนี้ต้องการกำลังใจ โดยเฉพาะคนทำงาน ฉะนั้นงานจะไปไม่ได้ถ้าเราไม่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับรุ่นลูกหลานเราอย่างนี้ด้วยละก็อีกไม่ใช่พวกนี้ก็มีลูกอีกละนี้ หน้าตาแป้ง ๆ อย่างนี้ผลอแป้เดียวมีลูกละ เพราะฉะนั้นก็ยินดีนะครับยินดี ขอบคุณครับ

อ.น้อย ลายคราม

ครับขอบคุณมากครับ มากันหลายฝ่ายหลากหลาย ไม่ใช่ฝ่ายเดียว แต่ฝ่ายที่ไม่ได้แนะนำนี่ก็หลาน ๆ ไม่ต้องแนะนำหรอก เพื่อให้เวทีนี้เป็นไปตามกระบวนการผมก็อยากจะให้ทุกคนปฏิบัติตามผม ขอทุกคนให้ความร่วมมือด้วยครับ ก่อนจะเริ่มต้น ขอให้ทุกคนนั่งตัวตรงด้วยครับ หลับตาลงครับ สงบนิ่ง เพราะที่นี้เป็นวัด พระพุทธองค์ทรงสอนว่าจะทำอะไรให้ใจสงบเสียก่อน ครับขอเชิญทุกคนทำจิต

ให้สงบครับ นาทีนิ่งครับ เดี่ยวเราจะเคลื่อนเวทีกิจกรรมของเราไปข้างหน้า เชิญ
 ครับสงบสักนาทีเดียวเชิญครับ ทุกอย่างอยู่ที่กาย กำหนดที่ลมหายใจ จะเป็นตัว
 กำหนดสติของเรา เป็นบ่อเกิดแห่งความสงบ ลมหายใจเป็นตัวกำหนดครับผม
 (ทุกอย่างเจียบ) ครับขอบคุณครับต่อไปนี้จะเข้ากระบวนการของเราละครับ เพื่อ
 ให้น้อง ๆ หลาน ๆ ทั้งหลายจะได้รู้ว่ากระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างไร ผมจะตั้ง
 คำถามนะครับ จะให้หลาน ๆ เป็นคนตอบ เพื่อรู้ว่ากิจกรรมจะเป็นอย่างไร เอา
 หลาน ๆ ทุกคนช่วยคิด นึกถึงดอกบัว เห็นดอกบัวไหมครับ เคยเห็นดอกบัวไหม
 หลาน ๆ คิดถึงอะไรบ้าง ก่อนจะไปถึงว่าคิดถึงเขาสมอแครง คิดถึงอะไรอย่าง
 ไร เอาคิดถึงดอกบัวหลาน ๆ คิดถึงอะไรบ้าง เอาไม่คิดไปตอบหน่อยซิ เอาคน
 ไหนจะตอบคิดถึงดอกบัวแล้วนึกถึงอะไรบ้าง ทุกคนตอบเลยครับ เอาตอบเลย
 คิดถึงอะไร ตอบอย่างเดียว

- นักเรียน คิดถึงพระ
- อ.น้อย ลายคราม เอาต่อไป และ
- นักเรียน คิดถึงพระพุทธรูป
- นักเรียน การกราบไหว้
- นักเรียน การไหว้พระ
- นักเรียน ฝากน้ำครับ
- นักเรียน พระพุทธรูป
- อ.น้อย ลายคราม เอาละพอแล้ว และจะเอาดอกบัวอะไรไปทำอะไรได้บ้าง
- นักเรียน บูชาพระ
- อ.น้อย ลายคราม เอาตอบอีกเร็ว ๆ เวลา มีน้อย ...เอาละ หมดเวลาแล้ว ครับต่อไปนี้ขบวนการเรา
 จะเป็นอย่างไร ว่าคิดถึงเขาสมอแครงท่านคิดถึงอะไรบ้าง เช่น คิดถึงความศักดิ์
 สิทธิ์ของเขาสมอแครง แหมไปขอพรบนหลวงพ่อเณรแล้ว แหมศักดิ์สิทธิ์จริง
 อย่างนี้เป็นต้น มีอีกหลาย ๆ อย่างต่อไปนี่ครับ ผมยกประเด็นคิดถึงเขาสมอ
 แครง คิดถึงความศักดิ์สิทธิ์ เอาส่งไม่ทำให้ผู้ใหญ่บ้างครับ ท่านคิดถึงเขาสมอ
 แครง นอกจากความศักดิ์สิทธิ์แล้วคิดถึงอะไรอีกครับ เชิญครับ
- นักเรียน นึกถึงบุญคุณ
- อ.น้อย ลายคราม เอาเด็ก ๆ ส่งไม่ทำให้ผู้ใหญ่บ้าง
- นักเรียน นึกถึงพ่อปู่บุญเณรครับ
- อ.น้อย ลายคราม อะไรครับ ให้ผู้ใหญ่บ้างครับ

- ชาวบ้าน** คิดถึงรอยพระพุทธรูปบาทเขาสมอแครงค่ะ
- อ.น้อย ลายคราม** อะไรอีกครับ เมื่อเช้าท่านวิทยากรได้พูดเยอะเลย
- ชาวบ้าน** คิดถึงโบราณสถานและธรรมชาติของเขาสมอแครง
- อ.น้อย ลายคราม** ต่อไปเลยครับ ทุกคนได้พูดเพราะว่าเวทีนี้เป็นของเราครับ คิดถึงเขาสมอแครง คิดถึงอะไรบ้าง เมื่อเช้าเยอะแยะเลย
- ชาวบ้าน** อยากจะอนุรักษ์เขาสมอแครงให้มีต้นไม้ มีสิ่งธรรมชาติให้ยั่งยืน และอีกอย่างหนึ่งอยากจะเห็นการพัฒนา ถ้าบนเขาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรที่จะทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว นี่ผมยังไม่ออกว่าจะทำอย่างไร แต่ในใจผมคิดอยู่แล้วละ น่าจะทำเป็นในลักษณะการพัฒนาควบคู่กับอนุรักษ์ไปด้วย อันนี้เป็นแต่เพียงความคิดของผมเองนะครับ ที่นี้การจะทำแบบนั้นได้มันต้องมีงบประมาณ เรื่องงบประมาณนี้ผมก็ยังไม่ทราบว่าจะเอามาจากไหน
- อ.น้อย ลายคราม** ครับ ประเดี๋ยวจะหาทางออกกันจนได้ คุณยายครับใส่เสื้อเขียว ๆ ผมอยากจะฟังคุณยายบ้าง ความคิดเห็นของคุณยาย คิดถึงเขาสมอแครงคุณยายคิดถึงอะไรบ้าง
- คุณยาย** อยาก...(ไม่ชัด)... พ่อคุณแม่ ยายเอาทางไปทำแต่คมะระบ้าง
- อ.น้อย ลายคราม** ครับผม เชิญครับอีกสักความเห็นครับ คิดถึงเขาสมอแครงคิดถึงอะไรบ้าง
- ชาวบ้าน** คิดอยากให้ชุมชนมีส่วนร่วม ช่วยกันดูแลและอนุรักษ์และดูแลวัฒนธรรมตรงนี้ค่ะ
- อ.น้อย ลายคราม** ครับผม ที่นี้มาทางด้านหน้าบ้าง เพราะว่าข้างหน้านี้ไม่พูดสั้น ๆ ครับ เอาท่านเดชาคิดอย่างไร
- คุณเดชา** นึกถึงตรงนี้พอดีท่านสะกิดว่า เข้าใจว่าเหตุการณ์ตรงนั้นที่สืบแสง น่าจะมาด้วย
- ปัทมศิริวัฒน์** ตอนนั้นผมน่าจะประมาณสัก 8 ขวบ หรือ 9 ขวบ น่าจะประมาณนั้นแหละนะ ผมเกิด 2490 จำได้ว่าปีนั้นถือกันทั้งตลาดวังทองว่า เจดีย์มันถล่มมาฟี ๆ คุณวีระนี่ นำข่ามทุ่งมา มีโรงเรียนราษฎรดำรง แล้วก็กลับมาแล้วมาขึ้น ผมจำไม่ได้ว่าขึ้นทางด้านไหนนะ แต่ภาพวันนั้นขึ้นไปจำได้ติดตามทุกวันนี้ว่า ทุกคนขึ้นมาเยอะมาก มาสักประมาณก่อนเที่ยง บางคนผู้ใหญ่ก็มันมีโพรงเข้าไป ปีนขึ้นไป แต่อย่างอาจารย์สืบแสงพูดนะ ถ้าโครงในความจริงจำในขณะนั้น รูปทรงมันจะอย่างนี้ คราวที่ผมเป็นสมาชิกสภาจังหวัดนี้ มีโอกาสมาคิดตรงนี้ ตอนที่กรมศิลปจะพัฒนาก็พาประธานสภาจังหวัดในขณะนั้น หัวหน้าทีมผมนะ คุณประเสริฐ พ...กุล แวะหาคุณระเบียบที่สุโขทัย ตอนนั้นรู้สึกที่ท่านอยู่ที่สุโขทัย มาถึงบอกว่า เขาคนรับผิดชอบอยู่บ้านคุณนั่นเอง ผมก็ย้อนกลับมาตอนที่เขาถูกยิงตายไม่กี่วัน ผมยังได้พระของค์เลย มาตรงประเด็นรูปทรงคุณระเบียบเขาเขียนยันว่า

สำรวจและพัฒนาตามรูปทรงเดิม ตรงนี้ไม่ตรงกับข้อสังเกตที่ ดร.สืบแสง ให้นำนะ ผมไม่มีความรู้ทางนี้ ก็นำสองสิ่งมาเพื่อใครจะตอบคำถามผม ผมต้องการจุดประกาย ทิ้งคำถามเป็นประเด็นไว้ในตัว

อ.น้อย ลายคราม

ครับ เอาละครับ ต่อไปนี้ก็เป็นเรื่องที่ว่า เราคิดอย่างไรกับเขาสมอเคลง นั่นก็แปลว่าเขาสมอเคลงนี้เกี่ยวข้องกับชีวิตพวกเรา ในปัจจุบันนี้และอนาคต ว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตพวกเรา อยากจะเรียกว่าเป็นลูกเขาสมอเคลงก็จะว่าได้ อย่างอาจารย์แหว่นี้ เป็นลูกเขาสมอเคลงทั้งแม่ทั้งลูก บนบานศาลกล่าวขอพรขออะไรต่าง ๆ จากเขาสมอเคลงจนสนใจ ลูกเรียนจบด็อกเตอร์คนนึงไปแล้ว เหลือกำลังจะจบอีกคน บนบั้งหรือเปล่าให้ได้เรียนจบด็อกเตอร์ บนเรื่อยเลย และก็พูดตรง ๆ เขาสมอเคลงเป็นแหล่งกำเนิด อย่าง ดร.สืบแสง พรหมบุญ ตระกูลท่านเก่ง ๆ ทั้งนั้น รวมไปถึงท่านปลัดกระทรวงมหาดไทย รวมไปถึงท่านเลขาธิการศาลรัฐธรรมนูญ คุณลูกป้าเฮงนะ คุณนพดล เฮงเจริญ และอีกหลายคนครับ เขาสมอเคลงหมายความว่า เป็นแหล่งจะเรียกว่าศักดิ์สิทธิ์ หรือมีอะไรสักอย่างที่คลั่งคลานให้คนเขาสมอเคลงหรือคนวังทองได้เป็นใหญ่เป็นโต ไอ้โฮและตอนนี่ครับ ได้เป็นใหญ่เป็นโตมากขึ้น เป็นลำดับ เขาสมอเคลงควรมีอะไรที่เรานึกไม่ถึงนะ เรานึกไม่ถึงว่ามีอะไรในอดีต จนกระทั่งมาให้ผลในปัจจุบันกับพวกเรา นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดอีกเรื่องนึง คิดอย่างไรกับเขาสมอเคลง ถ้าหากว่า ถ้าวันข้างหน้าคนจะลืมเขาสมอเคลง และให้เขาสมอเคลงเป็นอดีตที่ใครไม่รู้จักนี่ จะรู้สึกอย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้นก่อนอื่นฟังมาตั้งแต่เช้า หลายคนก็อยากจะให้เขาสมอเคลงเป็นนั่นเป็นนี่ จะทำให้เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ครูก็สอนเพลงสอนอะไร จะเอาให้เป็นที่แหล่งความรู้แหล่งภูมิปัญญา จนกระทั่งมีบางคนเสนอให้เป็นมีหลักสูตรเกี่ยวกับเขาสมอเคลง และเป็นหลักสูตรให้เด็กหรือคนเขาสมอเคลงได้เรียนกัน เออก็ดีนะ ผมว่าก็ดีนะ ถ้าจะให้เขาสมอเคลงที่มันอยู่ในใจของคนวังทอง และที่คนพิษณุโลก ได้รู้จักกันทำให้เป็นองค์ความรู้ ทางอาจารย์ ดร.ถาวรก็เข้ามาศึกษาในเชิงวิชาการ แหมจะให้เป็นที่องค์ความรู้ให้มันเป็นอย่างยิ่งใหญ่มานี้ ผมว่าเขาสมอเคลงมันจะทำ... นี่เป็นส่วนหนึ่งที่ยังจะเห็นได้เชิงเศรษฐกิจท่องเที่ยว นะ ผมว่าก็เป็นส่วนหนึ่งนะ เป็นผลพลอยได้ แต่ถ้าเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในวิถีชีวิตของเราทุกคนเสียก่อนน่าจะดี อันที่สองนี้ มันจะเป็นอะไรหลายอย่าง ที่ท่านคิดแต่มันเป็นไม่ได้ ถ้าพลังเครือข่ายของพี่น้องประชาชนไม่รวมกลุ่มกัน รวมตัวกันละก็ คุยกับกลุ่มอื่นเขาบ้าง และก็มาช่วยกันสร้างประวัติศาสตร์ของเขาสมอเคลง เกิดสิ่งที่ท่านปรารถนา ก็แปลว่ามีกลุ่ม

พลัง นี่วันนี้ผมขอบคุณเสื้อสีเขียวละก็เสื้อคอปกขาวนี่ กลุ่มอะไรครับ กลุ่มอนุรักษ์เขาสมอแครง ขึ้นแล้วเห็นใหม่ยังมีกลุ่มอื่นอีกนะ ไม่ใช่จะมีกลุ่มนี้เท่านั้น ถ้ากลุ่มนี้มีพลังผมไม่รู้ใครบอกก็ไม่รู้ว่าต้องให้กลุ่มนี้เริ่มต้นก่อน เพราะเรื่องอะไรเริ่มต้นมันต้องเริ่มที่ตนเองก่อน แล้วถ้าอันไหนทำไม่ได้ก็ให้ อบต. ช่วยหน่อย ถ้า อบต. ช่วยไม่ได้ก็ให้จังหวัด อบจ. ถ้า อบจ. มีโครงการใหญ่กว่านี้ ใช้เงินเป็นล้าน ๆ ก็ให้ กระทรวงอะไรละ กระทรวงอะไรครับท่านสืบแสง โอ หลายกระทรวงต้องช่วยกันแล้ว ถ้ามันจะเป็นถึงตรงนั้น มันก็ต้องมีแผนแม่บท ขนาดเล็ก แผนแม่บทขนาดใหญ่ แล้วก็ยังมีแผนแม่บทระดับชาติ ส่งให้เขาจะเป็นไปได้ โน่นฝ่ายสิ่งแวดล้อมอยู่ตรงนั้น ช่วยได้ส่งต่อกันไปเรื่อย ๆ จะเกิดขึ้นด้วยตัวมันเอง เอออยากจะให้เป็นอะไรบ้าง และจะอย่างไร เนื้อหาวันนี้อยู่ตรงนี้ครับ เมื่อกี้ผมปิดประเด็นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา จนกระทั่งไปถึงหลักสูตร คนอื่นเห็นเป็นอย่างไร จะทำอะไรได้บ้างและจะอย่างไร เชิญครับผมคิดว่าอยากฟังเด็ก ๆ บ้าง เด็ก ๆ อยากจะให้เขาสมอแครงเป็นอะไรได้บ้าง เมื่อกี้ผู้ใหญ่อยากให้เป็นแหล่งความรู้ แหล่งองค์ความรู้ทั้งหลาย เกิดขึ้นได้หลายด้าน ใคร ๆ ก็มาเรียนรู้เรื่องเขาสมอแครง เชิญครับ อาใครยังคิดไม่ออกส่งไม่ด้มา

- นักเรียน** อยากให้เป็นที่ท่องเที่ยวครับ
- อ.น้อย ลายคราม** แนะนำชื่อด้วยสั้น ๆ ครับ และบอกอยากให้เป็นอย่างไร
- ด.ช. นัฐวุฒิ** เด็กชาย นัฐวุฒิ ภูนุชครับ โรงเรียนบ้านเขาสมอแครงครับ อยากให้เขาสมอแครงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวครับ
- อ.น้อย ลายคราม** ท่องเที่ยวแบบไหนครับผม ท่องเที่ยวแบบไหนถึงจะดี เที่ยวแล้วทรัพยากรของเราพังหมดก็ไม่ไหวนะ เออได้เงินแต่เราต้องรับและในเรื่องความเสียหาย จะเที่ยวอย่างไรดีละ เอาไม่เป็นไรส่งคนต่อไป คนอื่นบ้าง
- นักเรียน** เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ด.ญ.เบญจวรรณ อิดหอม
- อ.น้อย ลายคราม** คนที่ให้คนอื่นอยู่เรื่อยไม่มีภาวะผู้นำ ครูต้องดูแลศิษย์ด้วยนะ ภาวะผู้นำ
- ดร.มังกรทองสุชาติ** รักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ ทำไมเราไม่เอาวัฒนธรรมของเขาสมอแครงนี้ที่เราพูดคุยกันนี้ ท่านสืบแสงก็มาเล่าให้ฟัง ท่านเดชาท่านพวกเราลองคุยซิครับว่ามันเป็นอย่างไร สิ่งเหล่านี้เขาเรียกว่าทุนทางวัฒนธรรม เวลานี้ท่านเริ่มถูกจุดละครับ มันมีอยู่ 3 จุด ที่เราเอามา

1. ปลุกสำนึก เราปลุกกันมาหลายทีแล้วว่า แผ่นดินตรงนี้ที่เขาสมอแครงนี่

มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทางโบราณคดี ทางพุทธศาสนา ทางความสำคัญ
 ของความเป็นมาที่รับการศึกษารองครมมาอย่างไร นี่เราปลูกสำนึกในขณะ
 เดียวกันเราก็ให้ความรู้ ถูกไหมท่านสืบแสง ขณะนี้เรากำลังให้ความรู้ เด็ก ๆ มา
 รับฟังนี้ผมชอบใจ ต่อไปต้องลงมือปฏิบัติ วิชาใหม่ที่ผมบอกท่านนี่ องค์กรท้องถิ่น
 ที่ต้องนำครูอาจารย์ต้องนำผู้หลักผู้ใหญ่ต้องเป็นหลักนะครับ ต้องทำตามที่ผม
 บอกไว้ว่า เป็นชุมชนเขาสมอแครงที่เข้มแข็ง ฟังพาดตนเองได้ อันนี้มันไม่ได้
 พูดเล่นนะครับ เป็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจ
 พอเพียงใช่ไหมฮะ ตนเองยืนอยู่บนขาของตนเอง เรามี อบต. เรามีอะไรมานี่
 เป็นหลักเป็นฐาน แล้วก็ที่เรากำลังพูดกันนี้ เป็นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีเฉพาะ
 ของคนเขาสมอแครง เมื่อที่ผมดีใจ ผมชื่นใจ คนเมืองกาญจน์ จะเอาต้นไม้ที่
 อยากให้ฉัน ผมไม่เห็นคนเขาสมอแครงปรบมือขอบคุณเขาสักคนเลย อยากรู้ต้นไม้
 ไม้ไม้ใครคนไหนครับ เมื่อที่นี้อาจารย์สืบแสงบอกคุณพ่อท่านรู้ต้นไม้ คนนี้เหมือน
 กันเลยครับ จะบอกได้เลยวันก่อนพาผมไปบ้านปากฟิงนี้ ตามประวัติศาสตร์ไว้
 อย่างนี้ เขาไปเจอต้นสมอ ชาวบ้านไม่รู้เข้าใจว่าเป็นสมอพิเภก ลูกกำลังเหลือง
 ผมก็ไม่เคยเห็นสมอพิเภกสักที ร่วงลงมาผมก็จะกั๊กชิมว่ามันเป็นอย่างไร ท่าน
 แม่ทัพเห็นก็บอกว่าอะไม่ได้นะ สลอลครับ ต้นสลอล กินเข้าไปก็ฟังซิครับ ไม่
 ต้องกลับสู่โขทัยละ นอนแหงแก่ ไอ้สลอลนี่กินแล้วเม็ดเดียวก็ฟังเลย น้อย่างนี้
 นะครับ ภูมิปัญญา ผมจึงบอกว่าใช้ทุนทางวัฒนธรรมช่วยตัวเองก่อนครับ ช่วย
 ตัวเอง ตรงนี้อ่าฟังไปห้วงทุนที่ นายก อบต. อยู่ตรงนี้แล้วนะครับ แต่มีค่ายิ่ง
 กว่านี่คือ น้ำจิตน้ำใจ แรงของพวกเรา นะครับอย่ามัวไปรอใครเลย นี่เห็นไหมที่
 ผมบอกมานี่ ยกตัวอย่างเมื่อที่ คนเขาสมอแครงนั่งเฉย ปล่อยให้เพื่อนมายิง
 ประทัด เล่นตุม ตุม ตุม (มีเสียงจุดประทัดโรงเจ) วัฒนธรรมอะไรก็ไม่รู้ ของพี่
 น้องเรานี้แหละ เราไม่สังเกตหรอก ของเดิมเราไปไหน รายได้ที่ได้จากข้างบนนี้
 มาบำรุงชุมชนอะไรเขาสมอแครงบ้าง ที่ผมมาพูดนี้ไม่ได้มาพูดให้แตกแยกนะ
 ครับ แต่ว่าชี้ให้เห็น เมื่อมาใหม่ ๆ นี่ผมมากล่าว เจ้าแม่กวนอิมถูกพรรคพวกบอก
 แวะหน่อย นับถือเจ้าแม่กวนอิม ผมแวะไปเขาก็มีธรรมเนียมว่าต้องซื้อน้ำถวาย
 16 ขวด แล้วเขาบอกว่าธรรมเนียมเจ้าแม่มาประทับทรง ผิดถูกอย่างไรผมไม่รู้
 นะครับ ต้องคืนให้เจ้าแม่ 15 ขวด อีกขวดหนึ่งเป็นน้ำมันต์ เจ้าแม่เอากลับไปได้
 และถ้าอย่างนี้มาสักพันคนนี่ ไอ้ 15 ขวดนี้มันหมุนมาอย่างไร เป็นเชิงธุรกิจ และ
 ผมถามว่าชุมชนชาวเขาสมอแครง ได้รับอานิสงส์อย่างที่เรามากกราบพระบาทที่
 เขาสมอแครงอย่างที่วัดโบราณเราทำไหม ตรงนี้ผมไม่ได้พูดให้แตกแยกนะครับ

แต่ถ้าจะพัฒนาให้เป็นท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แผ่นดินของคนเขาสมอ แคลง เมื่อกี้ครับต้องพื้นฟูครับ เมื่อกี้ผมแอบชื่นชมเขาของง่าย ๆ เช่น อาหาร การกินนี่ ผมมากับท่านแม่ทัพนี่ ไม่ต้องการกินหมูเห็ดเป็ดไก่อย่างที่กรุงเทพฯ หรืออย่างที่พิษณุโลกทำ แต่ที่ประทับใจมีอยู่ 2 แกงครับ แกงมัสมั่น แกงบอน หรือมัสมั่น ไม่เหมือนที่อื่นครับ ผมไม่เคยไปกินที่ไหนเนื้อนุ่มอร่อย และที่สำคัญนะครับ แกงหยวกอร่อยมาก ผมไปที่บ้านศรีสัชชาลัย ที่บ้านที่ต่อยมวยได้ เหยี่ยูทองนะครับ ศรีสัช เมืองดั่ง มีหม้อซ้างชื่อพ่อชาแทนคนทางโน้น เรียก พ่ออู๋ แม่อู๋ แต่คนที่บ้านวิจารณ์นี่เขาเรียกพ่อชา แม่ชา ผู้เฒ่าสูงอายุ พ่อแม่ แม่ แม่ บ้านเรานะนี่ก็ออกใหม่ เขาเรียกพ่อชา แม่ชา พ่อชาแทนบอกว่าซ้างที่เวลา มันท้องเดิน หรือท้องอืดต้องให้กินมะขามเปียกก่อน ๆ เพื่อเป็นยาระบาย แต่ถ้า ซ้างหงอย ไม่ทำการบ้าน เหมือนจรูญไม่ทำการบ้าน เขาจะดูพฤติกรรมซ้างหงอย เขาต้องให้กินต้นกล้วยมาก ๆ ครับ เพราะฉะนั้นแกงหยวกกล้วยวันนี้นะครับ นี่ คือวัฒนธรรมไทยนะครับ จรูญต้องให้แม่บ้านแกงหยวกทุกวัน แล้วก็ดูซิว่ามัน คีคักไหม นี่คือวัฒนธรรมไทย แบบง่าย ๆ แต่ถ้าบ่อบ้านหรือซ้างคีคักมาก เขา จะให้ฟักต้มนะครับ เพราะฉะนั้นแม่บ้านทั้งหลายอย่าฝักฟัก แกงจืดฟักนะครับ ต้นฟักให้พ่อบ้านทำนะครับจะนั่งหงอยคอดกไม่เอาไหนนะครับ นี่ขนมยัดไส้ อร่อยมาก นี่ขนมแดงอร่อยมาก ขนมจีบควายมีไหมครับ ผมอยู่บ้านกว้างเลยปาก โทกไป งานบุญงานทานต้องมีลอดช่อง มีขนมจินน้ำยา และก็มีขนมจีบควาย ขนมเปียกปูนครับ และก็มีโรยมะพร้าว บ้านผมเขาเรียกขนมจีบควาย นะครับ ลักษณะอย่างนี้ เพราะฉะนั้นถ้าจะทำโฮมสเตย์ ทำที่เดิมเกิดครับ อย่างท่าน ดร. สืบแสงว่า และก็ทำของพวกนี้แหละครับ ถ้าจะนำท่องเที่ยววนะครับ เน้นเรื่อง ความสะอาด ความสะอาด ความปลอดภัย มี 3 จุดเท่านั้นแหละครับ ท่องเที่ยวนี้ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือท่องเที่ยวอะไรก็ตาม สะอาด สะอาด ปลอดภัย คน ไทยด้วยกัน ผมไม่ค่อยห่วง แต่ถ้าเอาชาวต่างชาติมีโรงแรมชั้น 1 ของสุโขทัย ไพลิน ส่วนขยายของโรงแรมไพลิน บ้านเรานี้ ถ้าพวกท่องเที่ยวที่นอนโรงแรม โอเรียลเตลนะครับ เขาไม่ทานหรอกครับ ทั้ง ๆ ที่ไพลินกินนมเบอร์วันของ สุโขทัย เพราะภูมิด้านทานเขาสู้ไม่ได้ ที่เขาจะมากินน้ำกินอาหารเขาต้องทำ อาหารสำเร็จรูปมาเลยนะครับ แล้วก็ทำค่ายลูกเสือได้ไหม เป็นแหล่งการเรียนรู้ ครับ ถ้าไม่ทำบนเชิงเขาทำข้างล่างและขึ้นเขาให้เด็กสอนเรื่องวัฒนธรรม นะ ครับอันนี้เป็นเรื่องที่ผมอยากจะฝากนะครับ ว่าถ้าท่านจะส่งเสริมสิ่งหนึ่งนะครับ ถ้าจะพัฒนาและดูรูปแบบไม่ได้ ผมอยากให้ท่านนายกนะครับ ท่านเจ้าหน้าที่

และพัฒนาชุมชนที่มาอยู่ที่นี่ ลองดูซิครับ สภาพท้องถิ่นของชุมชนเขาสมอแครง มันมีกรอบอะไรที่อยู่ในแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่ง มีอยู่มากกว่า 2000 โครงการ นำอันนั้นมาปฏิบัติ เพื่อจะได้เป็นสิริมงคลแก่พวกเรา ชาวเขาสมอแครงนะครับ ถ้าคิดไม่ออกนะครับ เรามีสิ่งที่จะทำได้อยู่แล้ว แต่ ขอบอกว่าจะกล้าลงมือปฏิบัติใหม่ อย่าไปหวังว่าทุนไม่มี นี่ผมยังคิดที่ท่านอาจารย์ มาจากแม่โจ้ ไซ้ใหม่ครับ ท่านจะให้ความคิดของเราที่มีพร้อม มาจากกาญจนบุรี นี้จะเอาพันธุ์ไม้สักเท่าไร นะครับแล้วผมอยากจะให้ขายวัฒนธรรมขายบน ศักดิ์ศรีของความเป็นคนเขาสมอแครง ขายของความเป็นคนเขาสมอแครง เหมือนที่ท่านทำเมื่อกี้ ช้างเขาสมอแครงจะไปรำเชิงกระดืบ จะไปรำฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียนอะไรเชิงใหม่หรือจะปล่อยให้สันนิบาตลูกหมามันออกมาเน้นริ้ม ๆ ก็อย่างนั้นไม่ใช่ นะครับ อย่าคิดว่าเป็นทันสมัยครับ เสียเขาที่เมื่อกี้ ผมชอบครับ ที่มีเด็กรำวง เวลานี้กรุงเทพฯ วัฒนธรรม รำวงมาตรฐาน เขากำลังส่งเสริม รำวง อย่างที่บอกเมื่อกี้ รำวงพื้นบ้านนี้รักษาและพอมิแก่ไปใครมานี้ครับ เชิญเขา รำวงต้อนรับ ผมไปทุ่งเสลี่ยม เขามีประเพณีวัฒนธรรม ดร.สืบแสงไป ฟีน้อยไป แม่ทัพรวมศักดิ์ไป มังกรไป เป็นงานบุญงานทานนี้ เขาจะเชิญรำถวายเป็นพุทธ บูชา สามรอบ ดิ่ง ดิ่ง ดิ่ง นี่แปลกดี มีส่วนร่วมไซ้ใหม่ เพราะฉะนั้นรำวงที่ท่าน ทำเมื่อกี้ ลองทำดูให้เป็นเอกลักษณ์ของเรา และบอกให้ได้ว่ามีที่มาที่ไปอย่าง ดร.สืบแสง นะครับ อย่าไปอ้างตรงโน้นอย่าไปอ้างตรงนี้ ผมบอกชัด ๆ เลยว่า ผมฟังแล้วไม่สบายใจ นั่งฟังเมื่อกี้ผมนึกว่าฝนจะตก เอ็งไปกลายเป็นประทัด ต่อไปนี่อย่าให้มีบั้งไฟลูกล้าถึงนี่นะครับ แต่ถ้ามีก็ไม่ว่า แต่ว่าของแท้ ๆ นะไป ไหนลองถามคุณเดชา ลองถามท่านสืบแสง ลองถามพ่อเฒ่าแม่เฒ่าที่อยู่ตรงนี้ดู นะครับ ผมจะปิดท้ายด้วยคำพูดที่ว่า มีผู้หลักผู้ใหญ่เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย คุณประมวล รุจเสวี นี้ พุคมาคำท่านบอกว่า การพัฒนาที่ใช้เป็นคำคมของท่านนี้ เรานำมาใช้ตรงนี้ได้ว่า นำอดีตมาฟื้นฟู อย่างที่เราคุยกันเมื่อเช้านี้มันเงิ เชิดชู ปัจจุบัน ทำให้โด่งให้ดัง บนความดี บนความงาม บนความเป็นของชุมชนชาว เขาสมอแครงนะครับ นำอดีตมาฟื้นฟู เชิดชูปัจจุบันสร้างสรรค์เพื่ออนาคต ครับ ผมขอขอบคุณ ครอบคลุมเวลาเพียงเท่านี้

อ.น้อย ลายคราม ครับ ขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง อาจารย์ปราณี บอกว่ามีอะไรหนึ่ง อยากจะให้ เป็นข้อคิดกับพวกเรา เชิญครับอาจารย์ครับ

รศ.ปราณี สวัสดิ์ค่ะ พอดีผู้ใหญ่ทั้งสองท่านมีธุระต้องกลับนะคะ และอยากจะฝากไว้ที่ ดร.

แจ่มขุนเทียน สืบแสง และ รศ.ดร.มังกร ท่านรวมศักดิ์ พุดไว้ทั้งหมดฝากไว้ที่ชุมชนเขาสมอ

แคลงนะคะ และขอฝากว่าในเอกสารที่ดิฉันเขียนไป ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำวังทอง อันนี้เป็นฝีมือเก็บของนักศึกษาของสถาบันราชภัฏ ซึ่งเขาไม่ได้อยู่ในเขตวังทอง แต่มาร่วมกับนักศึกษาของวังทอง และเก็บวัดได้เกือบสิบวัด เรามีสไลด์ เรามีหลักฐานครบหมดเลย และอยากให้โรงเรียนนี้เก็บวัดโบราณที่อยู่บนเขาสมอ แคลงและพื้นขึ้นมานะคะ ว่ามันมีร่องรอยอะไรบ้างที่พอจะพื้นได้ไหมนะคะ และเอกสารของดิฉันนี้ ดิฉันเก็บชุมชนริมฝั่งแม่น้ำวังทองมาให้เกือบ 10 วัดนะคะ ที่นี้เรามี 7 วัด ตอนนีเหลือ 4 วัด ก็ยังดีกว่าไม่เหลือเลย เพราะว่าจากการอ่านรายการสัมมนา รู้สึกว่าวัดนี้ก็จะป็นสมัยใหม่หมดแล้ว ก็จะมีทางแก้ไขเกี่ยวกับ คงต้องคุยกับคณะกรรมการของชุมชนวังทองหรือเจ้าอาวาสว่า พระพุทธรูปซึ่งเป็นสุโขทัย ดิฉันเห็นวางอยู่ แต่พุทธรูปที่สร้างโดยศรัทธาของประชาชน หน้าตาไม่เป็นพุทธลักษณะ ได้รับการมุ่งหลังคาอย่างดีเลยนะคะ แต่พุทธรูปที่เป็นพุทธรูปเก่าตอนนีเหลืออยู่องค์หนึ่ง วางอยู่บนพื้นนะคะ ผ่านไปและอยากจะทำให้เห็นความสำคัญของพุทธรูปที่เป็นของเก่า ทราวดีของเราหายไปแล้ว ดิฉันก็อยากให้พื้นมา ฝากประชาชน อบต. นะคะ คิดว่าพวกเรานี้บริจาคเงินเพื่อจะสร้างจำลองของเดิมเราที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้นี้เอาคืนกลับมาซะนะคะ และเรื่องสิ่งแวดล้อมอะไร ท่านดร.สืบแสงก็พูดเรียบร้อยแล้ว ดิฉันก็ฝากเรื่องชุมชนนะคะ และหวังอย่างยิ่ง เพราะว่าคูของโรงเรียนนี้ อยู่ตรงนี้เต็มเลยนะคะ ถ้ามีอะไรที่จะให้ดิฉันรับใช้ได้ ติดต่อที่อาจารย์ถาวรนะคะ ก็มีแค่นี้คะ ขอบคุณคะ

อ.น้อย ลายคราม ขอขอบคุณมากครับ ท่านนั่งข้าง ๆ ผม ท่านมาที่หลัง ชาววังทองรู้จักไหมครับ ถ้าไม่รู้จักนี่แหละครับ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสาธารณสุข ของเราครับ ผู้อำนวยการสาธารณสุขภาคเหนือ ใช้ชื่อว่าวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร ครับท่าน ชื่ออนุสรณ์ คุรุทวนนิชพงษ์ ครับผม ครับท่านฟังมาประมาณปีนี้นะครับ ท่านมีอะไร ผมขออนุญาตไปตามลำดับก็แล้วกัน เพราะวิทยาการของเราหวังว่าผู้ที่อยากจะทำให้ข้อคิดเห็นนี้มีเยอะเหลือเกิน เขาสมอแคลงของเราจะทำกันอย่างไรให้เกิดประโยชน์ และจะเคลื่อนกันไปข้างหน้านั้นทางฝ่ายวิจัยของสถาบันราชภัฏ ร่วมกับองค์กรฝ่ายรัฐหรือว่า อบต. ที่นี้ หรือว่ารวมกันทางของวังทองเอง จะได้นำแนวคิดทั้งหลายเหล่านี้ไปฝากความฝันให้เป็นความจริงต่อไป ท่านเดชาตกลก็จะต่อท่าน ลือณวุฒิ นะต่อไปเรื่อย ๆ เลย เอาเชิญครับ

- คุณเดชา** ต่อเนื่องจากที่ท่านมังกรพูดตัดไปแล้วนะ พูดถึงในเชิงถ้าใช้คำว่าวิถีชีวิต ละก็
- ปัทมศิริวัฒน์** พูดถึงเพลงพื้นบ้าน เมื่อตะกี้ที่ท่านสุภาพสตรีสีชมพูนี้ อาจารย์จากโรงเรียนเขาสมอแครงได้พูดถึงว่าได้เก็บเพลงอะไรไว้บ้าง เพื่อมันจะเป็นเอกลักษณ์ที่ยังใช้ได้ ผมเป็นคนวังทองก็อยากจะรู้เหมือนกัน
- อ.สุพรทิพย์** ถ้าพูดถึงการเก็บเพลงพื้นบ้านของเขาสมอแครงตอนนี้นะคะ ก็จะมีผู้เฒ่าผู้แก่
- พูลสวัสดิ์** ของชาวบ้านเขาสมอแครงนี้นะคะ คือตัวหลักใหญ่ของเราคือ คุณลุงโพธิ์ ตอนนี้อยู่ไหมคะ อ้อยอยู่ด้านหลังค่ะ ถ้าอยากทราบรายละเอียดจริง ๆ ต้องถามคุณลุงโพธิ์ค่ะ เป็นทั้งเพลงต้นแบบของเขาสมอแครง และทั้งของกลองยาวนะคะ ให้คุณลุงโพธิ์เล่าอะไรให้ฟังนิดนึงนะคะ คุณลุงโพธิ์คะตามที่คุณลุงให้มาก็มีแต่เพลงนะคะ อยากทราบว่าประวัติความเป็นมานะคะมาอย่างไร ละก็สำหรับเพลงที่จดไว้มีประมาณ 20 เพลง จริง ๆ แล้วมีมากกว่านั้นนะคะ เพลงที่คุณลุงโพธิ์ได้อัดเพลงไว้ สำหรับให้นักเรียนร้องบ้าง มีก็จะพิมพ์มาและถ่ายเอกสารไว้บ้าง สำหรับผู้สนใจนะคะ ละก็หลักสูตรที่ฟังจะทำ และเริ่มต้นสอนเดี่ยวฟังคุณลุงโพธิ์นะคะ
- ลุงโพธิ์** เพลงโบราณนี้ที่ผมเป็นเด็ก ก็ปู่ย่าตายายเขาเล่นกัน ตอนสงครามและบวชพระผมก็จำได้ ตอนนี้อย่าไม่รีบนี่พื้นลืมหุดแล้วครับ ก็ยังมีปู่เรื่อง ปู่แปลง และก็มีใครย่าเรียก ผมก็ไปพยายามขุดค้น ของจด บางครั้งท่านก็ลืมต้องมาต่อต่อกันมา ก็มาถ่ายทอดให้พวกอาจารย์ ละก็การทำรำ มีทุกท่านตามบทเพลง เพลงก็เพราะ ร้องทั้งหญิง ชาย แต่ตอนนี้ที่อาจารย์เอามาโชว์นี้ ผมจริง ๆ เพียงแต่ชี้แนะเฉย ๆ อาจารย์เขาออกมาเป็นแม่บท เป็นทำรำ ผมก็ภูมิใจว่าต่อไปจะพยายามกับอาจารย์นี้ ให้อ่อนช้อยกว่านี้ อย่างคนรำก็ต้องร้องได้หมด แล้วแต่ตามจังหวะจะโคนก็จะฟื้นฟูให้ ดีที่สุดะครับ และตอนนี้ก็กำลังฟื้นฟูกันครับ กลองยาวนี่อีกนี่ผมก็ยังไม่มีเวลาเลย ทำรำเน้นทำรำอ่อนช้อย ผมจะตั้งชื่อว่า ศิษย์ใหม่ของผู้ใหญ่ดี ผู้ใหญ่ดีเมื่อก่อนเป็นคณะกลองยาว ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว วิญญาณของท่านจะได้ภูมิใจว่าลูกหลานได้อุรักษ์ไว้ ท่านจะได้ภูมิใจ ก็ผมก็เป็นลูกเขาลูกเขยที่ชื่อกลองมาให้เนี่ยเขาก็ภูมิใจบอกว่า เขาชื่อพ่อลงนะ นี่เขาให้มาเลยนะ 2 หมื่นกว่าบาทนี่ กลองนี่นำมาจากอ่างทองนี่ ต้องการเอาเด็กนี่มาเป่าปี กลองยาวถ้าขาดปีไม่ได้เลย ปีนี้เป็นตัวนำเลย ถ้าใครมีอะไรของดีที่ว่า คนที่เป่าปีเก่ง ๆ จะให้เด็กนี่ไปหัด มีไหมครับผมอยากจะเอาเด็กนี่ เอาไปหัดและต่อมาภายหลังหน้าอาจจะติชมได้ว่าดีหรือไม่ดี สักปีหน้านี้

- อ.น้อย ลายคราม คุณลุงครับ เดี่ยวนี้คิดหนึ่ง เป่าปี่นี่มันต้องระบายลมปากแบบพองไปในตัว มันต้องมีคุณสมบัติอะไรในข้อแรก
- ลุงโพธิ์ กี่ลิเกวงไหนก็มีปี่ แล้วกลองยาวนี่ไม่มีปี่
- อ.น้อย ลายคราม คนเป่าปี่ ต้องมีหนึ่ง ปอดใหญ่หรือเปล่า สองต้องระบายลม เป่าแบบระบายลมครับ อย่างพวก
- ลุงโพธิ์ เป่ามันต้องระบายลมอย่างที่อาจารย์พูดนะ
- อ.น้อย ลายคราม ละก็จะหมดไปแล้วหากคนเป่าปี่ไม่ได้อย่างที่คุณครูว่านี่แหละ หายากเหลือเกินเมื่อก่อนคนพรหมพิรามเป่าปี่มังคละ เยอะยังมีครับ ยังหาได้ อาจารย์จรูญก็ยังมีการกลองยาวมะขามเตี้ยนะ เป่าปี่ก็แก่เต็มทีแล้วถ้าหมดคนก็หาไม่ได้ คุณจรูญยังจะฝึกอยู่ เรื่องปี่เชิญครับ
- พลโทรวมศักดิ์ ไชโยภิมินทร์ เรื่องการละเล่นพื้นบ้าน กลองยาวกับมังคละนี้ครับ นอกจากจะมีกลองมังคละแล้ว คนสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือปี่ ผมแก้ปัญหาวงมังคละที่ พิบูลสงครามนี้ โดยนำเจ้าหน้าที่คนหนุ่ม ๆ ในวิทยาลัย บอกว่า ถ้าใครเป่าปี่ได้และครูกลองยาวและครูมังคละ รับรองว่าใช้ได้แล้วละก็ จะบรรจุเป็นพนักงาน เอาได้จริง ๆ เพราะปี่นี่ถ้าไม่มีมันขาดวรรคตในความเป็นกลองยาว ปี่มังคละที่บ้านผมเรียกปี่กลองนะครับ เป็นการละเล่นพื้นบ้าน เมื่อก่อนนี้เขาสมอแครงนี้ดังมากนะครับ จำได้ไหม เข้าไปตีในเมืองขบวนที่พิษณุโลกนี้ ดังว่านครสวรรค์ ผมจำได้เลยวังทองนี่ เพราะอาจจะเป็นของพี่หัดเป็นอะไรมานี่ แต่หลายปีมาแล้วใช้ไหม
- ลุงโพธิ์ สมัยก่อนที่ ท่านเสรี บุญยฤทธิ เป็นเทศมนตรีนะใช่ครับ
- พลโทรวมศักดิ์ ไชโยภิมินทร์ ครับนี่เป็นเรื่องที่ผมอยากจะรื้อฟื้นขึ้นมา แล้วก็ถ้ามีวงปี่พาทย์นี้ครับ ผมถามแล้วว่าเล่นเพลงสตริงได้ไหม เขาเล่นได้ แต่เขาไม่เล่นเอง ผมไปบอกพวกทุ่งเสถียรเองขึ้นรถอีแต่นี่ ตั้งวงอย่างนี้แหละครับ ละก็ประชันกัน และให้เด็กหนุ่มเด็กสาวเขาเต้นกัน ตอนนั้นเขาไม่เอาเอง เอาอีเลคโทนอะไรไปแล้วครับ เพราะฉะนั้นเด็กหนุ่มก็ไม่คิดรื้อวงปี่พาทย์ของเรา เราเล่นให้มันทันสมัยขึ้น นี่ก็ออกใช้ไหมเราไม่ต้องไปเสียดวงค์ซ้ออีเลคโทนอะไรแพง ๆ ของฝรั่ง แล้วปี่พาทย์มันเป็นภูมิปัญญาของเราด้วยนะครับ กลองยาวนี่ก็เหมือนกันผมอยากจะรื้อฟื้นขึ้นมา และพอมีนี่ครับ คนในบ้านนี้ต้องให้เขาเล่น ต้องเสียค่าแรงเขาจะได้มีพลังไม่ใช่พอไม่มีสตางค์ขอแรงหน่อยนะ เขาก็มาเล่นให้ฟรี และก็ค่อยหายไปแต่พอมีสตางค์ไปจ้างวงไหนมากก็ไม่รู้ ใ้ไหนพวกเราที่ทำลายตัวเราเอง ต้องค่อย ๆ ให้เขาพัฒนาขึ้นมาละครับ อย่างที่ผาเทียนเล่นไฟที่สุโขทัยนี้ เราเสียปีละล้าน เพื่อทำไลท์ แอน ซาวด์ ผมบอกว่าไม่เอาแล้ว เอาไอ้พลูไฟตะไลบ้านเรา คนท้องถิ่น

เขาจะได้พัฒนาขึ้นมา ไปทำเรื่องอวดฝรั่งว่ามีไลท์ แอน ชาวด์ ของเรามัน
กระจอกงอแง ทำนิกเดียวนะสะ ของเขาเมืองนอกมันอลังการมากกว่านี้ เราก็
เล่นพลุเล่นไฟอะไร พลุเสียงข้างร้องอะไรอย่างที่ทำนสืบแสงคู่มือก่อน งานวัด
ใหญ่หรือที่เขาพระบาทนี้ต้องมี ต้องพีนอย่างนี้ครับ ไม่อย่างนั้นก็เป็นทาสทาง
วัฒนธรรมเขาทั้งหมดนะครับ อันนี้ขอเสริม

อ.น้อย ลายคราม อย่างไรก็ต้องบอกว่าให้รายการโฆษณาที่บอกว่าอายุเขาไหมละ ก็เห็นแล้วลูก
หลานต้องฝากเอาหายไปไหนหมดแล้วละ นั่นแหละต่อไปเราจะอายุเขาไหมละ
เพราะว่าอย่างคนตรีไทยคนที่มานำแล้ว เบียร์ไทยตราสิงห์ต้องมาอ้างเป็นตัว
อย่างโฆษณาเป็นแสนเป็นล้าน บริษัทแอสตัน ซึ่งสอนอยู่จุฬาดอนนี้ สอนคนตรี
ไทยอะไรนี้ ผมก็ยังไม่ได้อยู่เหมือนกัน ครูไทยเราเป็นศิลปินแห่งชาติไปไหนเสีย
แหมขอบคุณครับ เข้าไปทางนี้บ้าง เजारอยู่

คุณรัฐวุฒิ อยากจะถามท่านอาจารย์น้อย ลายคราม นะครับ ด้วยบทสนทนาระหว่างปู่กับ
หลาน ย้อนไปข้างหน้าอีก 20 ปี นะครับ ผมเป็นปู่และมีหลาน อยู่ที่ชัยนาท ท่าน
บางคนอาจจะไปเป็นทวดแล้วก็ได้ หลานก็ถามปู่ว่าปู่เคยอยู่วังทอง เขาบอกว่า
วังทองนะมาเที่ยวเขาสมอแครง พบลายแทงประวัติศาสตร์ เที้ยวตลาดกินผัก
กาดไร่สารพิษ คูวิถีชีวิตพบความเป็นมิตรแท้ของชาววังทอง นั่งเรือเลียบบคลอง
มองน้ำตกตระการตา ปู่มันเป็นอย่างไรครับปู่ ปู่เคยไปอยู่เขาสมอแครงไม่ใช่รี ปู่
ก็เล่าให้ฟังผมก็เล่าให้ฟังหลานเอ๊ย ตอนนี้อยู่เขาสมอแครงมันน่าดูจริง ๆ เพราะว่า
แต่เดิมที่เจ้าแม่กวนอิมเขาบอกว่า บริจาคน้ำ 16 ขวด เดียวนี้ไม่มีแล้วลูก กำแพง
ก็ไม่มีแล้ว ประทัดนี้ก็ไม่มีแล้ว เพราะว่าปู่เคยไปนั่งที่วัดแห่งหนึ่งนะ ชาวบ้าน
เขาคุยกัน ฟังคูวิทยากรหลายคนเอาจริงนะ เอาจริงแต่คำพูดน้อย ๆ นี่สำคัญมาก
มีเด็ก 3 คนนะลูก ชื่อเด็กนี้รัฐวุฒิ พุ่นุช ป.6 เด็กเบ็ญจวรรณ กลิ่นหอม ป.6 เด็ก
วิดา วิทยาชัย เขาตอบวิทยากรตอบดีมากเลยอยากให้สถานที่นี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว
เที่ยว จะได้สบายกายสบายใจ อีกคนนึงตอบว่าจะได้เป็นประวัติศาสตร์ อีกคน
บอกว่าจะได้เป็นอนุรักษ์ธรรมชาติ ปู่ก็เฝ้าดูจริง ๆ ด้วย ปู่อยู่วิทยาลัยสาธาณสุข
กับผู้อำนวยการนุสรณ์ มานี้พบว่าชาวบ้านเขาทำจริง ๆ นะครับ พอขึ้นไปนี่พระ
ท่านบอกเลยคนจะเอาเงินบริจาค พระถามนโยม เงินที่ได้มาลำบากไหม ถ้า
ลำบากอย่าบริจาควัดนี้ไม่ต้องการเงินโยม อยู่ในป่าให้สบายใจ ป่าเยอะ ต้นสมอ
นี้ ได้ข่าวว่าท่านพันโทมาปลูกไว้เต็มหมดเลย นี่ของกินอยู่นี่นะ มีหมดเลยนะ
ครับ ขึ้นไปแล้วพอปวดเมื่อย แล้วลู่งทำไง ปู่ทำไง วิทยาลัยสาธาณสุขที่ปู่เคย
อยู่นะลูก มันมีโรงเรียนแพทย์แผนไทย นวดเท้าหนู พัดนวดได้ นวด 2 ชั่วโมง

เอง กลับมานวดปุสบายเลย ไซ้ใหม่ เดียวนี้ไม่เป็นแล้ววิทยาลัยสาธาณสุข ก็มี
 นวดแผนไทย นวดแผนโบราณ อบรมได้ลูก แกรมถ้าหนูไปเที่ยวเดินแบบวอล์ค
 แรลลี่ นะครับ หนูสามารถไปเที่ยวได้ ไปกันสัก 10 คน 20 คน เขามีอาสาสมัคร
 พาท่องเที่ยว พบหลายแห่งประวัติศาสตร์ เห็นประวัติศาสตร์แน่นอนเลยลูก โส
 มั่นน่าชื่นใจจริง ๆ ปู่ต้องใช้เงินเยอะไหม ไม่ใช่ ถ้าสมัยก่อนตั้งค่าใช้จ่ายต้อง
 เสียค่าน้ำ 20 บาท เดียวนี้ไม่ต้องเพราะว่าที่ฉันเขามีอาสาสมัครบอกเลยว่ามีที่มา
 ที่ไปอย่างไร ชมตลาดก็ไม่มีสารพิษ ว่ามีชมรมอนุรักษ์เขาไม่กินสารพิษกันที่นี้
 อันนี้เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งนะครับคุณให้ฟัง ความฝันของผมเป็นอย่างนี้นะครับ ผม
 เป็นคนชยันตนะครับ มีความคิดว่าสิ่งที่เราพูดนี้ในนี้ มีคำซ่อนโดยเฉพาะเด็ก 3
 คนนี้ ผมจดชื่อไปแล้ว เดียวต้องตามไปถ่ายรูปและเก็บบันทึกไว้ว่า เขาคิดได้นะ
 ครับ เขาคิดได้ดีจริง ๆ ครับ อยากปรบมือให้กับอาจารย์ที่ถ่ายทอดความคิด
 หน่อยครับ ปรบมือให้กับอาจารย์เขาสมอแครงหน่อยครับ (มีเสียงปรบมือ)
 ส่วนอื่น ๆ ท่านวิทยากร ท่านอาจารย์สีบแสง ท่านอาจารย์เดชา หลาย ๆ คนนะ
 ครับ ผมว่าเป็นปรมาจารย์รู้ความเป็นไปทั้งหมดเลยนะครับ แล้วหัวใจสำคัญก็
 คือว่าอยู่ที่ว่าเราจะเอาจริงไหม ถ้าเอาจริงผมว่ามันเกิดครับ วิทยาลัยสาธาณสุข
 ของผมนะครับ ท่านผู้อำนวยการก็มาแล้วมีนักศึกษาวิทยาลัยสาธาณสุขพร้อมที่
 จะช่วย พร้อมที่จะร่วมมือกับพวกเราละครับ แต่จะทำให้มันเกิดได้อย่างไร ผมก็
 อยากเห็นว่าเขาสมอแครงมีลูกเด็วนะครับ ในพิษณุโลกที่มีมันอยู่ใกล้เรา และก็มี
 ความรู้สึกแหมผมก็ตอบไม่ได้ ที่จริงลูกศิษย์ผมนะครับ มาจาก ...ก็คือทุนทาง
 สังคมของเขาสมอแครง ของพี่น้องนี้ครับ นั่นคือความพร้อมมีความคิดริเริ่ม ก่อ
 ตั้งกลุ่มรักเขาสมอแครง และก็ไปดูงานเพื่อที่จะมาจัดการกับพื้นที่ตรงนี้ ย้อน
 ประวัติศาสตร์เพื่อจะให้เกิดความมีเอกลักษณ์ ของเขาสมอแครง ความมีคุณค่า
 อะไรต่าง ๆ แต่สิ่งที่ต้องระวังนะครับ ก็คือจะต้องให้มันถูกทาง ผมยกตัวอย่าง
 อย่างที่อาจารย์สีบแสงบอกนะครับ ผมเป็นลูกศิษย์ อาจารย์ศรีศักดิ์ จบโบราณ
 คดีนะครับ ของบทย่างนี้องค์ความรู้บางอย่างนี้ จะต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ
 ด้าน โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุอะไรต่าง ๆ นี้ มันอยู่ข้างล่างเรา
 อาจจะไม่รู้ แต่ถ้าเราไม่แน่ใจนี้ผมคิดว่า หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ที่นี่ น่าจะขอความ
 ร่วมมือกับกรมศิลปากร ในเรื่องบางเรื่องของภูเขาข้างบนนี้นะครับ เพราะว่าถ้า
 อย่างเราไปพัฒนาเราไปขุด ขุดแอ่งน้ำ ขุดลอกใหม่ ตั้งใจดีนะครับแต่อาจจะผิด
 แผนรูปแบบ เหมือนกับที่เชียงรายทำประตู ประตูเมืองเชียงราย กำแพงเมืองนะ
 ครับ ขำพ้อคุณนะครับ อันนั้นเทศบาลเขาคิดกันเอง ไม่มีหรอกครับคูเมืองไม่ได้

อยู่ตรงนั้น นี่คือการตั้งใจดีแต่ผิด ผิดทางนะครับ เลยอยากจะขอฝากตรงนี้ว่า เราฟื้นฟูของเก่าให้กลับคืนมา เพื่อที่จะทำให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดเป็นสิ่งที่ดี แต่การพัฒนาอะไรก็แล้วแต่ จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ตรงนั้น และอย่ามองเรื่องราวได้เป็นฐานคิดขอให้มองในเรื่อง ความสำคัญของวัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน เป็นที่ด้งครับทุกอย่างก็จะ ฟื้นฟูกลับมา มีทุนทางสังคมคือความร่วมมือ ความสามัคคีที่จะพร้อมใจจะช่วย กันตรงนี้ ขอขอบคุณมากครับ

อ.น้อย ลายคราม ครับขอบคุณครับ ท่านที่เคารพครับ ถ้าท่านรู้ว่าท่านเป็นคนหนึ่งที่ได้ทำลาย วัตถุโบราณ กำแพงเมืองพิษณุโลก วัตถุโบราณพิษณุโลก เด็ก ๆ ตอนนั้นไปขุด กำแพง ไปรื้อกำแพงอะไรทั้งหลาย กรุณาขึ้นจันครับ ในที่นี้ใครรู้ตัวว่าได้ไปทำ มีคนนึง โน่นก็รื้อด้วย ทำไม คิดอย่างไรตอนนี่

ชาวบ้าน มันไม่ทราบ ตอนนั้นทำถนนสวย เขาเรียกพระร่วง ไซ้ใหม่ที่ตรงออกมาสะพาน เอกา หลัง ว.ค. ตอนนั้นเป็นผู้รับเหมา

อ.น้อย ลายคราม ละคนใส่แว่นนี่ละ เอาไม้ค้ำให้หน่อย ต้องให้สารภาพหน่อย

อ.จรรณู ครับคงสารภาพผิดแต่เนื่องจากหมดอายุความไปแล้วครับ 30-40 ปีครับ ก็เป็น นักเรียนโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ก็มีโอกาเรียนในพระราชวังจันทน์ นะ ครับ เป็นนักเรียนไม่รู้ครับ ท่านอาจารย์เขาบอกว่า เขาพวกเราไปขุดอิฐมา คนละบั้งก็ เอามาเพื่อทูปทำสนามบาส (มีเสียงหัวเราะ) อันนี้ท่านอาจารย์ก็มอง ในแง่ทำสนามบาส ท่านอาจารย์ก็ไม่มีความรู้ทาง (มีเสียงหัวเราะ) อาจารย์น้อย ครับ ท่านก็เสียชีวิตไปแล้ว ฉะนั้นพวกผมก็ต้อง นักเรียนมีหลายชั้นนะครับ อย่าง ม.1 นี้ก็ 3 ชั้น เราก็ถึงเวลาชั่วโมงพละ ก็ต้องไปขุดอิฐมาเพื่อมาทูป ไอ้อิฐ นั้นก็อันใหญ่ ๆ อย่างที่เห็นบนเขาสมอแครงนี้ เราไม่รู้คุณค่าเราไม่รู้เรื่องประวัติ ศาสตร์ นะครับตอนนั้น เพราะฉะนั้นไม่มีความผิดละครับ (มีเสียงหัวเราะ) เราก็ ต้องทำกันอย่างนั้นครับ เป็นปีครับ กว่าจะได้สนามบาส นะครับ รุ่นอาจารย์ อย่างนี้แหละครับ เพราะไม่รู้ทำไงได้ละ ตอนนั้นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เรา ไม่ได้เรียนกันละเอียด ละก็เมืองพิษณุโลกเรานั้นสร้างเมืองใหม่ ทับเมืองเก่า นะ ครับ เราสร้างเมืองใหม่ที่ทับอยู่บนเมืองเก่าไม่เหมือนสุโขทัย ๆ เขาเมืองเก่าเห็น ใหม่ครับ ห่างกับเมืองใหม่ตั้ง 10 กิโลเมตร ของเก่าเขาก็ยังอยู่สมบูรณ์ แต่ พิษณุโลกเรานั้นเราสร้างเมืองใหม่ ทับเมืองเก่า อย่างท่านนายกเทศมนตรี อดีต ท่านก็ไม่รู้ กำแพงเมืองทางทิศตะวันตกตั้งแต่หลังวิทยาลัยครูยาวเหยียดไปจน ถึงวัดคู ยาวเข้าไปถึงโนด้วย ท่านก็ไม่รู้คุณค่าของกำแพงเมือง ท่านก็บอกแล้วว่า

เอารถแทรกเตอร์มาไถเลย ดีไหม ทำถนนนะเพื่อที่จะได้ประหยัดบ เห็นไหม ครับเพราะเราไม่ได้เรียนรู้มาก่อน จุดตรงนี้แหละ คือเป็นส่วนหนึ่งที่ว่าเราอยาก จะทำบ้านทำเมือง แต่เราไม่รู้คุณค่าของเก่าแก่ นะครับ ฉะนั้นไอ้ที่สร้างเมือง ใหม่ทับเมืองเก่าอย่างน้อยมี เมืองลพบุรี นะครับ พิษณุโลก เชียงใหม่ สามเมือง นี้ นะครับ เราเรียกสร้างเมืองใหม่ทับเมืองเก่า อันนี้ก็ต้องให้อภัยสำหรับตัวลูกที่ ไม่รู้ นะครับ ฉะนั้นต่อไปที่ว่าเราจะทำพระราชวังจันทร์ให้มันชัดเจนขึ้น ก็มอง ภาพว่าเราจะต้องลงทุนอีกมาก เพราะว่าของเก่ามันไม่ค่อยโผล่ขึ้นมาให้เห็นเลย รากฐานมันฝังอยู่ทั้งหมดครับ อันนี้เป็นส่วนหนึ่ง นะครับ

อ.น้อย ลายคราม ขอบคุณมากครับ อาจารย์ครับ ดีที่ยกขึ้นไปตรงนี้เนี่ย บังเอิญผมอยากจะให้ท่าน นายก และก็อยากจะให้เห็นคนพิษณุโลกอย่างอาจารย์จรรยา ได้สารภาพ ก็เขา สมอแครงผิดอย่างไรก็สารภาพ เราเห็นเขาสมอแครงบางจุดบางแห่ง อย่างที่ พระพุทธเจ้าท่านว่านั่นแหละ พระพุทธศาสนาจะเสื่อมก็พุทธบริษัทนี่แหละ

อ.จรรยา เต็มครับผมขอเสริมอีกนิดครับ ลุงออก ช่วยเล่าซิว่ามีชาวสุโขทัยมาลากวัดดู โบราณจากเขาสมอแครงเป็นสิบ ๆ เล่มเกวียน ออกจากเขาสมอแครงไปเมื่อ 20-30 ปี ลุงออกช่วยเล่าให้ฟังครับ

อ.น้อย เออดี มันจะทำให้เราเกิดความสำนึกร่วมกันตรงนี้หน่อยครับ เชิญครับ

ลุงออก ผมชื่อออก.... ชีระเจตน์ เป็นสมาชิก อบต. อยู่ที่นี่แหละครับ ผมเกิดที่จังหวัด พิษณุโลก แต่ผมมาโตที่นี่อายุประมาณ 8 ขวบ เดี่ยวนี้ผมอายุได้ 55 ปีละ ตอนผม เป็นเด็กอยู่ประมาณ พ.ศ. 2492 ก็มีชาวสุโขทัยมาลากจุดเจดีย์ใหญ่ ได้พระเป็น รถ ๆ 2-3 รถ เลยให้คนที่อยู่บ้านใกล้นี้หาบกระจาดเคียงตอนนั้นผมเป็นเด็กอายุ 10-12 ขวบ ผมจำความได้ผมมาเลี้ยงวัว ผมก็เอาของที่เหลือ ๆ ที่หัก เขาก็ไม่เอา ไป ผมนี่ก็ถือว่าเป็นเด็กสนุก เอามาเรียงเป็นแถว ๆ เอาก้อนหินโยนทอยดูว่าใคร จะแม่นกว่ากัน ก็คนไม่รู้ นะครับ สมัยนั้นมันเยอะจริง ๆ ก็เอาไปหมด พระที่คอ หักแขนหักเขาก็อไม่เอาไป เอาที่ของดี ๆ ไปหมด เอารถจี๊ปลากไปเลย 2 คัน ละที่ นี้ของที่เอาไปไม่หมดที่เหลือมีชาวบ้านที่ไกลบ้างใกล้บ้างก็คุ้มต่อ เสียหายหมด มิตรตรงที่ว่าสามยอด ก็พังกันวินาศหมดเลย และเจดีย์ใหญ่ก็ขุดกันจนคอระฆังขาด ไปเลย มันเป็นอย่างนั้น แต่พอคนอยู่ใกล้อย่างผมนี่ไม่ได้เลย ไม่มีจิตสำนึกอยาก จะได้ เพราะยังเด็กอยู่ (มีเสียงสอบถามฟังไม่ได้) ไม่ใช่ให้ผม นะครับคือคุณลุง ไสวเขาเสียไปแล้ว เขาอยู่ที่โรงบ่ม เป็นคนนำพาว่าเจดีย์นี้อยู่ตรงไหน ไปนำพา เขาไปขุด เขาบอกเอาลายแทง พอเขาได้ไปเยอะ เขาก็เลยให้ลุงไสวไปหาบเดียว แต่ผมไม่รู้เรื่องผมยังเป็นเด็ก ยังไม่มีความคิดว่าจะอยากจะได้อะไร

อ.น้อย ลายคราม ขอบคุณมากครับ ท่าน ดร.สืบแสง มีอะไร

ดร.สืบแสง คือเรื่องนี่ก็คงมีมูล ผมอายุมากเท่าท่านหน่อย ผม 61 นี้ ผมก็จำได้ว่าเมื่อเล็ก ๆ ขึ้นไปดูสภาพมันยังดี คงพ้นจากการจุดและการขึ้นไปอย่างไม่มีระเบียบนี้ เมื่อก่อนขึ้นไปได้จริง ๆ ท่านก็ยังยืนยันได้นะครับ ที่องค์ระฆังนะ ตอนหลังก็ไปถูกจุด ถูกขโมย และเราก็ยังเด็กเกินไป ละก็เล่นกัน แต่ผมยังเชื่อว่ายังหลงเหลืออยู่ อย่างในอียิป ในสุสานกษัตริย์อียิปต์ สุสานถูกขโมยไม่เท่าไร ๆ เขามาจุดแบบสมัยใหม่ก็ยังมีเจออยู่ ฉะนั้นของเราถ้าจุดโดยถูกหลักวิชา บริเวณรอบองค์เจดีย์ละก็ บริเวณพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งชุมชน ที่เป็นวัดเป็นอะไรอาจจะเจออะไรอีกเยอะ ถ้าทำอย่างถูกต้องอาจจะเจอ ผมยืนยันอย่างนั้น และผมก็อยากจะเสริมพิษณุโลกนี้ ผมอยากให้เปิดอย่างที่อื่นเขาทำกัน มีเมืองโบราณบางเมืองที่เขาตั้งบ้านเรือนอยู่บนโบราณสถาน แล้วเขาไม่รู้ เขาก็ออกกฎหมายโดยชาวเมืองนี้ค่อยค่อยย้ายไป ไม่ให้สร้างใหม่ ถ้าอยู่ที่อยู่ไปจนตาย หมดก็ต้องย้าย และเขาก็จุดแต่อย่างที่เป็นระบบสร้างเป็นเมืองใหม่ คือเป็นเมืองเก่านั่นแหละ แต่บูรณะใหม่ เอาอิฐมาต่อ ๆ จนกลายเป็นที่ท่องเที่ยวระดับโลกไป ของเราที่พิษณุโลกนี้ ผมยกตัวอย่างให้ฟัง ริมแม่น้ำน่านทั้งสองฝั่งและฝั่งโน้น จากวัดใหญ่ลงไปทางวัดราษฎร์บูรณะ ผ่านเฉลิมขวัญสตรี นั่นแหละ ตรงนั้นกะกำแพงเมืองโบราณทั้งเส้น ฝั่งโน้นฝั่งตรงข้ามก็เหมือนกัน เมืองกำแพงแผดครับ สวยไม่มีที่ไหนเหมือนที่นี้ครับ เป็นเมืองกำแพงแผดก็คือว่าเป็นกำแพงไม่ใช่แคอย่างนี้ครับ มีอย่างนี้ริมแม่น้ำทั้งสองฟาก ฉะนั้นถ้าฝั่งตะวันตกใจใหม่ครับ แต่ข้ามมาฝั่งนี้ก็ยังมีกำแพงนี้อีกชั้น แม่น้ำผ่านกลางแม่น้ำนี่คือคลองนะครับ เมื่อก่อนเป็นคลอง แต่มันเป็นแม่น้ำไปแล้วครับ ที่นี้ฝั่งทางนี้ครับ ที่มาทางวัดนางพญานี้ก็สร้างใหม่บนซากโบราณสถานของวัดนางพญาทั้งสิ้น ตรงนั้นออกไปประตูผีไปทางป่าช้าและก็เลี้ยวขวาไปทางที่อปแลนด้นะ ก็กำแพงเมือง ชั้นนอกวัดอรุณฤกษ์เป็นวัดนอกเมือง เป็นอรุณวาศรี เป็นกำแพงเมืองพิษณุโลกที่ขยายหลายสมัยมาก จากเล็กเป็นใหญ่ ๆ ขึ้นละก็ กำแพงเมืองพิศดารมาก ถ้าโดยโบราณจริง ๆ แล้วนี่นะ พิศดารมากทางภูมิศาสตร์อย่างนี้ แล้วก็ตรงที่เป็นเทศบาลอยู่นี้ ตรงนั้นที่เขาเขียนว่ากำแพงอะแซหุ่นก็ที่มาดูตัวพระยาจักรีตรงนั้นนะ เราก็เคยมาคัดค้าน เทศบาลที่เขาจะรื้อทำอาคาร 10 ชั้น 20 ชั้น เราค้านจนเสร็จแล้วเขาไม่ทำแล้วใจใหม่

อ.น้อย ลายคราม ที่ตรงอนุสาวรีย์

- ดร.สืบแสง** ใช่เดิมนะ เขาจะทำอาคารใหม่ 10 ชั้น ละก็ค่าตรงนั้นเลย และตรงนั้นก็เป็นการกำแพงเมืองที่เหลืออยู่ ตรงนั้นนะครับเป็นการกำแพงเมืองชั้นในเหลือ 1 ใน 3 ของกำแพงเดิมนะ ท่านลองคิดดูต่อไปอีก 2 เท่า เจริญเติบโตอยู่ตรงนั้น 1 ใน 3 นะครับ และเมื่อสมัยผมเด็ก ๆ นะ สูงกว่านั้น กำแพงเมืองพิษณุโลกนี้ถ้าบูรณะได้ ถ้าสมมติว่าบริเวณริมแม่น้ำน่านทั้งฝั่งโน้น ฝั่งนี้ ฝั่งโน้นเป็นของพิบูลสงครามก็อยู่บนโบราณสถาน ฝั่งพิษณุโลกพิทยาคมก็อยู่บนโบราณสถานกำแพงเมืองชั้นหนึ่งด้านเหนือ นะครับ
- อ.น้อย ลายคราม** แถวโน้นเป็นถนนไปหมดละครับ หัวตะแคงแกลงนะแถวโน้น
- ดร.สืบแสง** แต่ผมหมายความว่า แม้กระทั่งบริเวณที่เป็นถนนนี้ ที่เป็นกำแพงเมืองเดิม ถ้าเฉลิมขวัญย้ายออกไปหรือแถวริมแม่น้ำริ่ถนนและจุดแต่งคงจะเห็นฐานกำแพงสามารถจะเอาอิฐเก่านี้ต่อ ๆ ไปได้ใหม่ อย่างเมืองทรอยที่กรีกนะครับ ที่ตุรกีนี้เมืองทรอยนี้ ที่แรกไม่มีอะไร พอเขาขุดเจอเขาตบแต่งใหม่นี้เป็นเมืองทรอยตามตำนานโบราณของกรีกนี่สวยงาม คนเขาก็ไปดูกัน ของเรานี้ฐานรากกำแพงยังอยู่ นะครับ คือพื้นถนน 2-3 สายตรงนั้น กำแพงเมืองทั้งนั้น แม้กระทั่งฝั่งโน้นที่ท่านเล่า นะ
- ชาวบ้าน** แถวโน้นเป็นถนนครับ ผมเคยเอาเบ็คโฮขุดเจอกำแพงเมืองตลอดเลยครับ แถวกรมอุตสาหกรรมด้านหลังไปชลประทาน และไปทางโรงเรียนพลตำรวจ เคยเอาเบ็คโฮไปขุดทำถนนสายนั้น ผมเป็นผู้รับเหมาอยู่ เจอกำแพงเจอพระพิมพ์นางพญา ตรงหัวตะแคงแกลง เจอกำแพงเจอเศียรพระด้วย ผมได้มอบให้ท่านพระครูอะไรวัดโน้นไว้
- ดร.สืบแสง** เมืองพิษณุโลกนี้เลยไปจนถึงวัดจุฬามณี จนกระทั่งพิพิธธนี วัดโบราณทั้งนั้น แม่น้ำน่านนี้ทั้ง 2 ฝั่ง วัดโบราณทั้งนั้น และพังลงไปใต้น้ำ
- อ.น้อย ลายคราม** ด้วยเวลาจำกัด ผมก็เลยต้องขออนุญาต ก็มีหลายท่านนะครับอยากจะฟังความคิดเห็น แต่บังเอิญว่าเวลามันจำกัดเราเหลือเกิน ท่านที่เคารพรับเวทิจของเราวันนี้ได้อะไรมากมายหลายอย่าง เดี่ยวท่านอาจารย์ถาวร ท่านจะมาสรุปว่าวันนี้ความคิดที่เกิดขึ้นหลากหลายในเวทีนี้ มีอะไรบ้าง รวมไปถึงว่าที่จำกัดอีกก็คือผู้หลักผู้ใหญ่ ท่านมาไกลและมาด้วยใจนี้ และจะต้องรีบไปชะด้วย ผมก็เลยเกรงใจเหลือเกิน ไม่รู้จะอย่างไร ั้งในที่นี่
- ชาวบ้าน** อาจารย์น้อยครับ ผมขอเวลาสัก 5 นาที อยากจะถามอาจารย์ทั้งหลายครับ คือผมเป็นคนเขาสมอแครง ก็อยากทราบว่าบริเวณข้างบนเขาสมอแครงนะครับ อยากให้เป็นของคนเขาสมอแครงทั้งหมดนะครับ เราจะมีวิธีการคุ้มครองกำเนิดอย่างไร ไม่

ให้การก่อสร้างสิ่งแปลกปลอมที่อาจารย์พูดนะครับ เพิ่มขึ้นและรายได้จากวัดทั้ง 2-3 วัดนี้ ใครเป็นผู้ควบคุม และอยากได้ส่วนหนึ่งควมมาบำรุงบนาเสมอแลง หรือบริเวณเสมอแลง ของเรานี้ครับ อยากทราบว่าใครที่เราจะปรึกษา จากใครได้ครับ

อ.น้อย ลายคราม เดียว ผมจะสรุปตอนนี้ว่า อบต. ที่นั่งอยู่นั้น ท่านนายกนั้นแหละ เจ้าของพื้นที่สำคัญที่สุด ครับในเรื่องทั้งหมดที่พูดมาวันนี้ ขาดอะไรบ้าง ขอสรุปก่อน คร.ถาวร จะสรุปว่าที่เราคุยกันวันนี้ที่ได้เห็นชัด ๆ คือเราได้พลังความรู้ที่จะเป็นการนำไปสู่พลังความรู้ของชุมชน ของพวกเราทุกคนที่ที่เกิดขึ้นอยากจะผลักดันให้เสมอแลงให้ไปสู่เยาวชน และหลักสูตรของการเรียนรู้ด้วย ไม่รู้ว่าจะทำได้สักแค่ไหน พลังความรู้ตอนนี้ ประการที่สองอยากจะได้พลังเครือข่ายของเรา ที่บังเกิดขึ้นตอนนี้ ได้แล้วตั้งเป็นองค์กร อะไรขึ้นมาแล้ว ก็นับว่าถ้าขยายต่อไปอีก และก็เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอื่นอีก ถ้าท่านจะทำกติกาอะไรขึ้นมา ซึ่งเป็นพลังที่ 3 ว่าถ้ามันได้เครือข่ายจริง เพราะฉะนั้นเวลาสร้างกฎกติกาอะไรขึ้นมา ซึ่งเป็นพลังที่ 3 ว่าถ้ามันได้เครือข่ายจริง เวลาสร้างกฎกติกาขึ้นมา ให้หยุดสิ่งที่แปลกปลอมทั้งหลายนั้น ไม่ใช่พลังของเราคนเดียวนะ คนอื่นก็จะมาช่วยเสริมมาเติม ให้เรามีความเข้มแข็ง ที่จะทำให้คนอื่นต้องหยุด เราฝ่ายเดียวไปทำให้เขาหยุดไม่ได้ คือต้องสร้างเครือข่ายกฎกติกาจากข้อที่ 2 ก็คือพลังเครือข่ายของเราต้องเข้มแข็งนะครับ ฉะนั้นตรงข้อที่ 3 นี้ เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะเราถือว่าถ้าเราไม่จัดระเบียบตรงนี้ มันก็โน้มน้าวเรื่อย เราไม่สามารถจะอนุรักษ์ในเชิงที่เราต้องการได้ ส่วนที่ 4 ก็คือพลังสามัคคีที่เกิดจากองค์กร ภาครัฐ ทั้งภาคเอกชน ภาคประชาชน ของเรานี้ขอให้เราผนึกกำลังกันให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรรัฐในภาควิชาการ ซึ่งราชภัฏก็ได้งานวิชาการไป อบต. ก็ได้งานแผนชุมชนออกมา ประชาชนก็ได้ชุมชนที่น่าอยู่และเข้มแข็ง มีอะไรต่ออะไรเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นครบถ้วนนะ ส่วนพลังที่ 4 ก็คิดว่าน่าจะเป็นพลังในเรื่องของการสื่อสาร ผมว่าตอนนี้เราคิดอะไรออกมาแล้วนี้ เราไม่ได้พูดเลย เราคงจะต้องสร้างพลังการสื่อสารมวลชน สื่อสารอะไรออกไปให้มากกว่านี้ รู้สึกว่าคิดอะไรกันแล้ว มันก็เงิบ ๆ เลย ยังไม่เห็นพลังการสื่อสารเรื่องเสมอแลงของวังทองของเรา นี้เลยให้กระจายให้ทางสื่อมวลชน รายการวิทยุ ลงบทความ หนังสือพิมพ์ ของหนังสือพิมพ์ระดับประเทศ อะไรต่าง ๆ พลังการสื่อสารของเรา อ่อนมากนะครับ ผมถือว่าอ่อนมาก เราจะทำอะไรนี้ยุคนี้เป็นยุคของการสื่อสาร เพราะฉะนั้นต้องทำพลังตัวนี้ออกไปให้ได้ และสุดท้ายครับ ก็คือเราจะได้พลังของการ เขาเรียกว่า สิ่งที่มีคุณค่าที่

เกิดขึ้นในบ้าน ชุมชนเขาสมอแครงตรงนี้ อย่างน้อย ๆ ก็คงเห็นมีการรื้อฟื้น พื้น
 พูอะไรต่าง ๆ ทั้งมีสิ่งที่เป็นวัตถุประเพณี อะไรต่าง ๆ ที่มันคงอยู่กับบ้านเมืองนี้
 ที่นี่ กับลูกหลานสืบไป สิ่งเหล่านี้ก็คิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์กับพวกเราต่อไป
 และคิดว่าน่าจะคุ้มค่าสำหรับที่เราได้ลงทุนกันมายาวนาน อย่าลืมนะครับการสื่อ
 สารเป็นเรื่องสำคัญ เราทำอะไรคนอื่นไม่รู้ไม่ได้ นะครับ ต้องให้เขารู้ ฉะนั้นแล้ว
 เราจะได้ความร่วมมือหรือพลังไม่ได้ถ้าไร้การสื่อสาร ขอฝากไว้ ครับ อ.ถาวร
 ครับมีอะไรที่สรุปได้อีกครับ เพิ่มเติมช่วยกันเสริมวันนี้ แหมผมเสียตายอีก 2
 ท่าน ยังไม่ได้พูด อุตสาหกิจเขียนเอาไว้

อ.ถาวร ค่ะ กราบขอบพระคุณท่านพิธีกรนะค่ะ สำหรับก่อนที่อาจารย์ถาวรจะสรุปนะค่ะ
 ขอเรียกว่าคงจะเป็นท่าน ดร.ภาณุวัฒน์ สรุปนะค่ะ ขออีกสักนิดนึงตอนนี้เห็นว่า
 ท่าน อบต. รู้สึกจะจับไม้ค้ำหลายครั้ง ขอท่านเข้าของพื้นที่กล่าวสักนิด ก่อนที่
 ดร.ภาณุวัฒน์จะสรุป ขอเรียนเชิญค่ะ

อบต.สมพร ครับ ขอบคุณท่านวิทยากรครับ จริง ๆ ผมเองก็อยากจะเร่งก็จะยาวไป ก็คือจะ
 นิดหน่อยว่าผมเองพื้นเพไม่ใช่คนเขาสมอแครงนะครับ มาอยู่เขาสมอแครงได้ 6
 ปี นะครับ เมื่อมาอยู่ที่นี่ ความรู้สึกของเรา เราปลูกบ้านข้างเขาสมอแครง ก็มีความ
 รู้สึกว่า เอ ทำอย่างไร จะให้เขาสมอแครงนี้มีต้นไม้มืออะไรที่มันเขียวจืด เหมือน
 ในปัจจุบันนี้นะครับ ตอนนั้นผมเองยังไม่ได้เป็นอะไรเป็นพ่อค้า ขายน้าแข็งนะ
 ครับ ก็มีความรู้สึกว่ามีอะไรที่ดึงดูดใจนะครับ จะทำอย่างไรที่จะอนุรักษ์เขาให้
 ลูกหลาน ดูได้ นะครับ ตอนนั้นไม่รู้จักใคร มาใหม่ ๆ นะครับ แต่ก็มันก็พากลุ่ม
 หนึ่งเล่นตะกร้อกัน นี่เราทำอย่างไรว่า จะเริ่มอนุรักษ์เขา เขามาขอเสียก็พา เราก็
 เลยตั้งชื่อว่า พรเจริญกลุ่มรักษ์เขา อันนั้นเป็นจุดแรกนะครับ พอจุดที่ 2 มานี้ พอ
 ดีท่านอาจารย์ถาวร ได้มาพูดคุยว่าอยากจะวิจัยว่าเขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยว
 เกี่ยวนะครับ อันนั้นก็เคยจุดประกายแรกให้เราว่าตอนนี้ที่มันไม่ใช่ที่เราจะ
 อนุรักษ์เฉย ๆ นะ เราจะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว พอดีผมได้เป็นสมาชิก อบต.
 ตอนนั้นยังไม่ได้เป็นประธานนะครับ ก็มีความรู้สึก ถ้าเราไม่ได้เป็นใหญ่ ไม่
 ได้เป็นอะไรนี่ ผมเชื่อว่าเขาสมอแครงนี้ มันเป็นไปได้ยาก ในเรื่องของงบประมาณ
 ผมเองนี่ไม่ใช่จะไปลี้ล้าอำนาจการบริหารคนเก่า ก็เป็นสิ่งที่ว่า
 ประจวบเหมาะกับเขาอ่อนสภาพพจน์เสีย (ประธาน อบต. คนเดิม) ผมเองผมบอก
 ตรง ๆ ว่า ผมมาอยู่เขาสมอแครง รู้จักสมาชิกที่เข้าไปนี้ 3-4 ท่าน แต่ด้วยความว่า
 เขาคงจะมองว่าเป็นคนที่ดี พอสมควรนะครับ ผมไม่เสียเงินค่าจ้างเขายกมือให้
 ผม นั่นเป็นจุดหนึ่งที่บอกว่าเขาสมอแครงน่าจะมึงงบประมาณพัฒนาได้ นะครับ

อันนี้เป็นจุดหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสนใจน้อยนะครับ ทำไงจะให้ชาวบ้านสนใจเยอะขึ้น เรานั่งคิดว่าเราจะทำอย่างไร ก็เลยคิดอย่างหนึ่งว่า ทำไมจะประชาสัมพันธ์คนเขาสมอแครงที่มีจิตสำนึกในเขาสมอแครงนะครับ ผมเริ่มสั่งเสื่อจะมีเสื่อกลุ่มรักรักเขาสมอแครงให้มันผูกพันนะครับ ให้เขามีจิตสำนึก ตอนนี่เสื่อเขาสมอแครงเกือบ 200 ตัว อยู่ที่บ้าน นี่คือผมเริ่มทำนะครับ ที่ผมได้เป็นคณะกรรมการนี้ ได้จัดสรรงบประมาณนะครับ ขึ้นไปบนเขานี้ตอนนี้เกือบ 2 ล้านบาทนะครับ ตอนแรกที่เข้ามาใหม่ ๆ นี้ คือว่าอยากจะเป็นลักษณะอนุรักษ์ ไม่อยากจะทำอะไร ที่ว่าให้มันใหญ่โตนะครับ ตอนนั้นเจ็ดชัยด่วนที่เราจัดสรรงบประมาณไปพัฒนา เจ็ดแสนบาท เราทำทางกว้าง 1.50 ม. ขึ้นไปนะครับ พอดิ ๆ พล ๆ กร ทัฟรังสร มากับท่าน สจ.วิเชียร ภัคดี ก็มาดำหนิว่า อบต.ใจแคบ ทำไมไม่สร้างทางให้ใหญ่ ไม่สร้างทางให้รถไปถึง แต่ใจเราถ้าทางสะดวกก็กลัวว่าเขาจะเอาของอะไรลงมา อยากให้เขาเดินขึ้นไปเท่านั้น แต่ตอนนี้ทาง อบจ.ก็จัดสรรงบประมาณทำถนนเพิ่มไปอีก 2.50 ม. ก็เป็นกว้าง 4 ม. รถวิ่งถึง ส่วนผมเองก็ปู้จู้ตัวหนอน และก็ทำที่จอดรถไว้หน้าบ้าน ในงบประมาณหน้าผมบอกไม่เคยห่วงเรื่องงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐานของ อบต.วังทอง ก่อนข้างที่จะดีนะครับ งบประมาณปีหน้าที่ผมรวบรวมถ้านั้นตอนกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นนี้ ตามรัฐบาลกำหนดไว้ อบต.วังทองจะมีงบประมาณน่าจะถึง 20 ล้าน หมายถึงว่าเรามีเงินสะสมอยู่ 10 กว่าล้าน ได้รับจัดเก็บส่งมาให้ เราน่าจะถึง 20 กว่าล้าน เงินจำนวนนี้ แต่ละหมู่บ้านที่ไว้ในชุมชนนี้ โครงสร้างพื้นฐานเริ่มจะเต็มบ้าง ที่นี้เงินที่เหลือจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐานนี้ จะผลัดมาที่การท่องเที่ยวเขาสมอแครง และอีกอย่างหนึ่งเราโชคดีที่ว่ามีผู้ใหญ่ท่านอธิบดี สาโรจน์ คัชมาตย์ ท่านปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้มานมัสการ พ่อปู่ขุนเณร อันนี้ผมทราบว่าเขาก็แนะนำให้ทำโครงการเข้าไป เขาจะสรรมาให้หน้าครับ อันนี้ที่ว่าจะเราทำโครงการไป ผมกลัวว่าโครงการต้องละเอียดอ่อนครับ ที่จะไปกระทบอย่างที่ท่านอาจารย์เสนอแนะมาครับ แต่สิ่งหนึ่งที่ผมเคยคิด ที่ว่าจะทำในปี 2547 ก็ในเรื่องของพิพิธภัณฑ์ เรามีอาคารของอาจารย์จินดา เป็นอาคารร้างอยู่ เป็นที่ตั้งของพ่อปู่ขุนเณร มี 2 องค์ พอท่านอาจารย์จินดาอยู่ที่นี่ก็ไม่มีใครอาศัยอยู่ ตรงนี้ก็จะเป็แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว ละก็เป็นพิพิธภัณฑ์ นะครับตรงนี้จะเป็ 2 อย่าง อีกอย่างหนึ่งก็คือ ร้านค้าชุมชน ผมเชื่อว่าพอเราประกาศเป็แหล่งท่องเที่ยวได้เนี่ย บริเวณนี้จะเป็ที่จอดรถ เป็แสดงพิพิธภัณฑ์ เป็ที่แสดงศิลปวัฒนธรรมของเราอย่างที่เราเห็นนะครับ อาจจะไม่ทุกวันนะครับ อาจจะเป็นวันเสาร์ อาทิตย์ จะมีการ

แสดงวัฒนธรรมของเขาเสมอ แคลง นะครับ อันนี้ผมก็คงจะทำอะไรก็ขอ
 คำเสนอแนะจากคณะวิจัย และท่านวิทยากรคงต้องนึกถึงกันว่า เมื่อมีงบประมาณแล้วจะทำอย่างไร ทำอย่างถูกต้องจริง ๆ ตอนนี้ผมขอแผนแม่บทการ
 พัฒนาเขาเสมอ แคลง ซึ่งชุมชนเขาเสมอ แคลงเป็นผู้คิดนะครับ ว่าเราจะทำอะไร
 กัน แต่เมื่อจะทำจริง ๆ ก็ต้องขอความรู้จากพวกท่านด้วยนะครับ ว่าทำอย่างนี้
 มันถูกต้องไหม มันมีข้อเสียอะไรบ้าง ครับผมเองก็คงจะมีแค่นี้ครับ สั้นไป
 นิดหนึ่ง

อ.น้อย ลายคราม ขอบคุณครับ และก็เสียงที่ท่านได้ยินประกอบตอนนี้ก็คือประทัด (มีการจุด
 ประทัดที่โรงเรียนเขาเสมอ แคลง) ผมก็อยากจะขอว่าทาง อบต. เรานี้ ท่านเป็น
 พนักงานเจ้าหน้าที่โดยตรง

อบต.สมพร ขอโทษนะครับท่านวิทยากร ผมจะพูดเรื่องนี้พอดีลืมนิดไป ในเรื่องของ อบต.
 วังทอง เรามีกฎหมายควบคุมอาคาร กฎหมายผังเมืองนะครับ ผมไปเป็นเขาปีก
 ป้ายจุดชมวิว คอยสุเทพ 2 ตอนนั้นผมก็โกรธมากนะครับ ผมเห็นป้ายเต็มไป
 หหมด ตอนนั้นผมขึ้นไปกัน ไปเห็นที่เขาสร้างผมก็เลยทำหนังสือว่าให้ปลดป้าย
 ออกนะครับ มีกฎหมายตามมาตรงโน้น มาตรงนี้ ว่าด้วยการควบคุมอาคารนี้เขา
 ก็รับปากว่า 2 ที่นี้ วัดเจ้าแม่กวนอิม กับ โรงเรียน ที่มีเสียงดังอยู่ที่นี่ ต้องหยุดการสร้าง
 ผมบอกว่าถ้าการสร้างของท่านนี้เป็นอันตราย ต่อประชาชนต่อนักท่องเที่ยวที่นี่
 ท่านต้องรับผิดชอบ เรามีหนังสือถึงทั้ง 2 แห่งนะครับ

อ.น้อย ลายคราม เอากฎหมายพระราชบัญญัติสาธารณสุขปี 2535 นั้น กำกับเข้าไป สิ่งนี้คือเป็น
 อันตราย เสียงที่เป็นอันตราย หรือเสียงที่รบกวนอันนี้ได้ทั้งนั้นครับ เพราะว่า
 กฎหมายสาธารณสุข ปี 2535 ที่สามารถที่จะบังคับได้เลยครับ ผมกำลังทำ
 โครงการนี้อยู่แต่บังเอิญไปทำโครงการนำร่องที่นครไทยชะ

อบต.สมพร ครับกฎหมายตัวนี้เราก็มีแล้วครับ กฎหมายว่าด้วยกิจการที่เป็นอันตรายต่อ
 สุขภาพ ผมก็ลืมนึกว่าอย่างหนึ่งก็คือปัญหาที่เราพบที่เขาเสมอ แคลงคือหน่วย
 งานที่มาจับจอง ซึ่งบางส่วนก็เป็นการทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรนะครับ อย่าง
 วัดเจ้าแม่กวนอิม ที่แรกเลยนี่เขาไปขุด

สรุปความคิดเห็นจากการศึกษาดูงานภาคเหนือ

ของชาวเขาสมอแครง

1. หมู่บ้านกระเหรียงรวมมิตร

ด้านสภาพทั่วไป

ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความเห็นว่า เป็นหมู่บ้านที่สวยงาม มีสถานที่ทางราชการ เช่น โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ภายในชุมชน มีแม่น้ำไหลผ่าน มีเรือนแพ มีร้านค้า ร้านขายเสื้อผ้าและของที่ระลึก มีการจัดการท่องเที่ยวโดยช้าง นอกจากนี้ยังมีงานหัตถกรรมทอผ้า และงานแกะสลักไม้ซึ่งเป็นฝีมือของชาวบ้าน เอกลักษณะที่ประทับใจอีกอย่างหนึ่ง คือการแต่งกายของชาวกระเหรียง

ด้านจุดเด่น สิ่งดึงดูดใจ สิ่งประทับใจนักท่องเที่ยว

คณะศึกษาดูงานที่ความประทับใจหลายสิ่งเช่น การแต่งกายชุดประจำเผ่าของชาวเขาล่องแพ สินค้าพื้นเมืองที่จัดขายภายในท้องถิ่น การจัดการท่องเที่ยวที่มีช้างนำพาเที่ยว ประทับใจผู้นำชุมชนที่ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงานเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังชื่นชมที่ชาวกระเหรียงมีการรักษาประเพณีวัฒนธรรมไว้ได้

สิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข และข้อเสนอแนะ

เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวจำนวนมาก จึงควรมีการจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ การปรับราคาสินค้าให้ต่ำลงและสินค้าที่เป็นงานหัตถกรรมเช่น การทอผ้า การแกะสลักไม้ ควรรวมกลุ่มฝีมือและพัฒนาผลิตภัณฑ์ออกมาจำหน่ายแทนการสั่งซื้อมาจากแหล่งอื่นๆ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ควรปรับเช่นกัน

ความรู้และความพึงพอใจในการมาเยี่ยมชมสถานที่

คณะศึกษาดูงาน ได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมบางอย่าง และตั้งอย่างการจัดการท่องเที่ยวของชาวกระเหรียง

กิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้ศึกษา

กิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้ศึกษามีหลายรูปแบบ เช่น

- การจัดการท่องเที่ยวโดยช้างเป็นพาหนะ
- การร้องแพ
- ชมการสาธิตการทอผ้าและการทำหมวก
- กิจกรรมการค้าขายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน
- ประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่าง

การจัดการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นกลุ่มหรือไม่ ถ้ามี โครงสร้างในกลุ่มเป็นใคร

การจัดการท่องเที่ยวของชาวกระเหรี่ยงมีลักษณะเป็นกลุ่มแต่ยังไม่ชัดเจนนัก เพราะการดำเนินการ ยังมีบุคคลภายนอกเข้ามาบริหารจัดการ หรือถ้าชาวกระเหรี่ยงจัดการเองก็ยังไม่สามารถรวมตัวกันได้ดีเท่าที่ควร

สมาชิกที่รวมกลุ่มกันจัดการท่องเที่ยว มีการแบ่งหน้าที่ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเช่นใด และมากน้อยเพียงใด

การรวมกลุ่มจะยังไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะมีนายทุนมาลงทุนและจัดการท่องเที่ยว ชาวกระเหรี่ยงส่วนใหญ่จะรับจ้าง ส่วนด้านการต้อนรับและการประชาสัมพันธ์ยังไม่ดีเท่าที่ควร ผู้ที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดีคือผู้นำหมู่บ้าน

แหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์

สำหรับแหล่งเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่จะมีนายทุนนำมาจัดการการและอีกส่วนหนึ่งจะเป็นผลผลิตของชาวกระเหรี่ยงเอง

รายได้และผลตอบแทนเป็นเช่นไร

รายได้ของชาวกระเหรี่ยงจะมี 2 ลักษณะคือ เป็นรายได้จากการทำงานที่นายทุนจัดสรรให้ในลักษณะค่าตอบแทนการทำงาน ส่วนอีกแบบหนึ่งคือ รายได้ที่ได้จากการขายสินค้าที่ชาวบ้านบริหารจัดการเอง

ท่านสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานไปเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร

คณะศึกษาดูงานเสนอแนวคิดในการพัฒนาเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. จัดการท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
2. จัดสภาพสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม และทำการอนุรักษ์โบราณสถาน
3. จัดร้านค้าขายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว
4. จัดการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเขาสมอแครง
5. จัดการท่องเที่ยวแบบใช้ช้างพาเดินเที่ยวรอบๆเขาสมอแครง
6. ทำการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อร่วมมือกันจัดการท่องเที่ยว โดยไม่ต้องการให้นายทุนมา

จัดการให้ ต้องการพึ่งพาตนเอง

7. จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานในครั้งนี้เพื่อนำไปพัฒนาเขาสมอแครงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้จงได้

2.บ้านอาข่า หล่อชา อ.แม่จัน จ.เชียงราย

สภาพทั่วไป

เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องในการจัดการท่องเที่ยว ลักษณะของหมู่บ้านเป็นลักษณะชุมชนหนึ่งที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ

-ลักษณะบ้านเรือนมีทั้งที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี และค่อนข้างยากจน

-มีแผนผังแนะนำการท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

-ประตูดุสและพิธีกรรมทางศาสนา มีภาษาพูดที่เป็นภาษาถิ่น

-โล้ชิงช้า

-ช่างเหล็ก

-การแสดงของชนเผ่าต่างๆ มีการแต่งกายประจำเผ่า

-มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

-มีหมู่บ้านตัวอย่าง

-บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่นับถือของหมู่บ้าน

-มีการรวมกลุ่มจัดการท่องเที่ยว ชุมชนร่วมมือกันจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นหมู่คณะ มี

ผลประโยชน์ร่วมกัน

จุดเด่น สิ่งดึงดูดใจ สิ่งประทับใจนักท่องเที่ยว

สิ่งที่คณะศึกษาดูงานมีความประทับใจ คือ

- การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของชุมชน
- การรวมกลุ่มจัดการท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของชุมชน
- การจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ประเพณีและวัฒนธรรมที่จัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม
- การให้การต้อนรับและการนำเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ

สิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนา

ข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุงมีดังนี้

- ถนนหรือทางที่เดินชมการท่องเที่ยวควรปรับให้ดีกว่านี้ อาจจะปรับแต่งให้สะอาด สวยงาม มีไม้ดอกไม้ประดับจะทำให้สวยงามมากขึ้น

- การให้ข้อมูลของผู้นำการท่องเที่ยวควรมีข้อมูลมากกว่านี้ และควรพูดเก่งกว่านี้จะได้ ดึงดูดนักท่องเที่ยว

- การให้การต้อนรับทางด้านอาหารการกินควรเพิ่มจุดบริการนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

ความรู้ ความพึงพอใจในการเยี่ยมชมสถานที่

คณะศึกษาดูงานส่วนใหญ่ได้รับความรู้และมีความพึงพอใจในการศึกษาดูงานมาก เพราะได้เห็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนนี้ ตลอดจนได้แนวทางที่จะนำไปพัฒนาเขาสมอ แคลงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวๆ ต่อไป

กิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้ศึกษาดูงาน

ได้ศึกษากิจกรรมท่องเที่ยวหลายประเภท ดังนี้

- การจัดเส้นทางเดินป่า
- การแสดงของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง
- การชมหมู่บ้านและประเพณีที่ชาวเขานับถือ
- พ่อปิ่นดินแม่ทำสวน
- กิจกรรมดำข้าว ทอผ้า สีน้าพื้นเมือง
- ชมสถานที่และประเพณี และการเดินป่า

การจัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหรือไม่ ถ้ามี โครงสร้างสมาชิกในกลุ่มเป็นใคร
มีการจัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม และกลุ่มที่จัดทำคือกลุ่มผู้นำภายในชุมชน เช่น อ.บ.ต.
หัวหน้าเผ่า และผู้ใหญ่บ้าน

สมาชิกมีการแบ่งหน้าที่ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเช่นไร
สมาชิกมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน เช่น ด้านการประชาสัมพันธ์ การต้อนรับนัก
ท่องเที่ยว และการให้บริการด้านต่างๆ โดยมี อ.บ.ต. เป็นผู้ดูแลและติดตาม

แหล่งเงินทุนวัสดุอุปกรณ์มาจากไหน
เงินทุนได้มาจากหลายทาง เช่น ได้มาจากเงินทุนโครงการในหมู่บ้าน การรวมกลุ่มกันรับ
สินค้าจากที่อื่นมาขาย และจากการผลิตกันเอง

รายได้และผลตอบแทนเป็นเช่นไร
รายได้เกิดจากการทำงาน การรวมกลุ่ม ค่าตอบแทน และได้จากการค้าขายสิ่งของ
จำพวกผลผลิต

ท่านสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากการเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ไปเป็นประโยชน์
ต่อการพัฒนาเขาสมอแครงเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร

จากการศึกษาดูงานสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเขาสมอแครงในภาพรวม
ได้ดังนี้

- จัดระบบบริหารการจัดการท่องเที่ยว
- จัดสรรและจัดการรายได้ของหมู่บ้าน
- อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน
- จัดการสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม
- จัดเส้นทางการเดินทาง
- จัดการแสดงที่เป็นประเพณีและวัฒนธรรมแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม เช่นเครื่องจักร
สาน การดำข้าว การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ

3. การศึกษาดูงานป่าสักงาม

สภาพทั่วไป สิ่งที่พบเห็น

สภาพทั่วไปเป็นป่าที่สมบูรณ์ เป็นป่าชื้นน้ำ น้ำตกที่มีความสวย มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับแปลงพืชสาธิต และสวนสมุนไพร สิ่งแวดล้อมสวยงามชาวบ้านส่วนมากอาศัยอยู่บนภูเขา ซึ่งมีความเป็นแบบธรรมชาติมาก ด้านการจัดการท่องเที่ยว ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มและจัดการอย่างมีระบบ ทำให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

จุดเด่น สิ่งดึงดูดใจ สิ่งประทับใจนักท่องเที่ยว

การจัดการด้านการท่องเที่ยว มีสิ่งที่น่าสนใจและประทับใจหลายด้าน เช่น

- ผู้นำและชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเป็นอย่างดี
- ป่าที่สมบูรณ์ คือมีน้ำตก มีสัตว์อาศัยอยู่ สภาพแวดล้อมสวยงาม
- การประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูล และการต้อนรับดี
- ที่ประทับใจมากๆ คือการที่มีต้นไม้จำนวนมาก และเป็นป่าชื้นน้ำ

สิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา

คณะศึกษาดูงานมีความเห็นว่าสภาพทั่วไปเป็นที่ประทับใจ แต่สิ่งที่ควรปรับปรุงคือ ถนนและทางเดินชมที่ต่างๆ

ความรู้ ความพึงพอใจในการเยี่ยมชมป่าสักงาม

คณะเยี่ยมชมส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากที่สุดเกือบทุกๆ สิ่งที่ได้เรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรวมกลุ่ม การต้อนรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่มาชมของชาวบ้าน

กิจกรรมการท่องเที่ยวของป่าสักงาม

สิ่งที่ได้ศึกษาจากป่าสักงามมีหลายกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ

- ป่าไม้ต่างๆ เช่นป่าไม้เบญจพรรณ ป่าภาคผี ป่ารอยอดีต และป่าชื้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์และน้ำตก
- สวนสมุนไพร
- กิจกรรมเดินป่า

มีผู้จัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหรือไม่ ถ้ามี โครงสร้างสมาชิกเป็นใคร
 มีการจัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม มีผู้ใหญ่บ้าน อ.บ.ต.เป็นผู้นำ โดยมีชาวบ้านให้ความ
 ร่วมมือเป็นอย่างดี

สมาชิกแบ่งหน้าที่ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเช่นไร และมากน้อยเพียงใด
 จะมีการทำงานเป็นกลุ่ม และจัดแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบและร่วมมือกันทำงาน โดยมี
 นายคำป็น ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหัวหน้า

แหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ได้จากไหน

ไม่มีแหล่งเงินทุนจากที่อื่น รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการเลี้ยงกบ การทำปุ๋ยหมัก การ
 ทำการเกษตร และรายได้จากการจัดการท่องเที่ยว แม้จะเป็นเงินจำนวนไม่มากนัก แต่ชาวบ้านก็มี
 ความภาคภูมิใจ

รายได้และผลตอบแทนเป็นเช่นใด

รายได้ส่วนใหญ่จะได้จากการทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ และจากการมาเที่ยวของ
 นักท่องเที่ยว ชาวบ้านที่นี้จะไม่ต้งงานเพราะสามารถพึ่งพาตนเองได้

ท่านสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากการเยี่ยมชมป่าสักงามไปเป็นประโยชน์ต่อ
 ก้ารจัดการพัฒนาเขาสมอแกลงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร

คณะศึกษาดูงานทุกคนได้เสนอว่าจะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาและจัดการเขา
 สมอแกลงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ได้

4. บ้านควายไทย อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

สภาพทั่วไป สิ่งที่พบเห็น

หมู่บ้านเป็นทุ่งนากว้าง ชาวบ้านประกอบอาชีพการทำ ทำอ้อย ภายในหมู่บ้านมีที่ ฝัดข้าว ตำข้าวสมัยโบราณ มีควายจำนวนมากใช้ไถนาและหีบอ้อย ทิวทัศน์ที่สวยงาม ชาวต่างชาติ ที่เป็นนักท่องเที่ยวมีมากและที่นี่จะมีการแสดงเล่นดนตรีไทยบนหลังควาย

มีจุดเด่น สิ่งดึงดูดใจสิ่งประทับใจนักท่องเที่ยวใดบ้าง

สิ่งประทับใจคือ

- การแสดงของควาย เช่น การไถนา การวิ่งของควาย การใช้ควายหีบอ้อย
- ห้างนาเก่าๆแบบโบราณ
- กังหันวิดน้ำ
- เครื่องมือหีบอ้อย

นอกจากนี้ยังมีความประทับใจในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว บรรยากาศที่เป็นธรรมชาติแบบชาวทุ่ง และการอนุรักษ์วัดตุโบราณ

สิ่งที่ควรแก้ไขและปรับปรุง

สิ่งที่ควรปรับ คือ สถานที่น่าจะมีการขยายให้กว้างกว่านี้ ควรมีการปลูกต้นไม้เพิ่มเติม และผู้ที่ทำหน้าที่บรรยายควรพูดให้เก่งกว่านี้

ความรู้ ความพึงพอใจที่ได้รับจากการมาเยี่ยมชมบ้านควาย

คณะศึกษาดูงานส่วนใหญ่มีความประทับใจ ที่มีการอนุรักษ์ควายไทย และมีการแสดงของควายให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตไทยในสมัยโบราณ ตลอดจนชื่นชมในการร่วมมือของชาวบ้านที่ช่วยกันอนุรักษ์

กิจกรรมท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง

ได้ชมกิจกรรมการแสดงของควาย เช่น การไถนา การหีบอ้อย การเล่นดนตรีบนหลังควาย และการวิ่งของควาย การสาธิตการถอนต้นกล้า การดำนา การตำข้าว ฝัดข้าวของชาวนาไทย

มีผู้จัดการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหรือไม่ ถ้ามี โครงสร้างสมาชิกเป็นใคร
มีการจัดการเป็นกลุ่ม และมีนายทุนเข้ามาทำธุรกิจส่วนตัว มีหัวหน้าฝ่ายแบ่งหน้าที่กัน
ทำงาน

แหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์มาจากที่ใด

มีนายทุนมาจัดการ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนวัสดุอุปกรณ์มีอยู่ในท้องถิ่น

รายได้และผลตอบแทน

คนงานจะมีรายได้คนละ 3,000 - 5,000 บาท ต่อเดือน และรายได้มาจากการท่องเที่ยว

**ท่านสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากการเยี่ยมชมบ้านควายไปเป็นประโยชน์
ต่อการพัฒนาเขาสมอแกลงเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร**

จากการศึกษาดูงานคณะศึกษาดูงานมีข้อเสนอแนะที่จะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเขาสมอแกลงเป็นแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- นำประเพณีและวัฒนธรรมที่เอกลักษณ์ของชาวเขาสมอแกลงมาจัดเป็นการท่องเที่ยว
- ชาวสมอแกลงมีการทำนาอยู่แล้ว ควรอนุรักษ์เช่นเดียวกัน
- จะนำความรู้ที่ได้รับมาจัดและพัฒนาเขาสมอแกลงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

5. ห้วยฮ่องไคร้ จ.เชียงใหม่

สภาพโดยทั่วไป

สภาพโดยทั่วไปประชาชน ทำการปลูกป่า เพาะเห็ดชนิดต่างๆ นอกจากนี้ยังทำการเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านได้รับความรู้จากวิทยากร มีการผลิตยากำจัดแมลงพิษจากสมุนไพรสะเดา

จุดเด่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว คือการรักษาป่าให้สมบูรณ์ การจัดการท่องเที่ยวลักษณะเป็นกลุ่ม โดยแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ

แหล่งเงินทุนและวัสดุ ได้รับจากโครงการพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

สำหรับความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน จะเป็นทางด้านการเกษตรและการกำจัดแมลงศัตรูพืชโดยใช้สมุนไพรสะเดาที่ชาวบ้านสามารถผลิตใช้ได้เอง

6. หัตถกรรม อ.สารภี จ.เชียงใหม่

สภาพโดยทั่วไป

อำเภอสารภีทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเครื่องจักรสานที่ทำจากไม้ไผ่ มีทั้งเฟอร์นิเจอร์และเครื่องตกแต่งบ้าน ของใช้ในครัวเรือน รวมไปถึงกระเป๋าไม้ไผ่ของสุภาพสตรี

จุดเด่นที่เป็นที่น่าสนใจ จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ไผ่ และการเดินชมผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ไผ่ที่มีการสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ชม

สำหรับการจัดการท่องเที่ยว มีการจัดแบบมีผู้นำกลุ่มและมีโครงสร้าง มีการแบ่งบทบาทและหน้าที่ตามความเหมาะสมของกลุ่มสมาชิก

เงินทุนสนับสนุน ได้จากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ส่วนวัสดุคิปต่างๆ มีอยู่แล้วในท้องถิ่น

ประชาชนมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ที่สามารถส่งขายได้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ส่วนประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานจะนำไปเผยแพร่ให้ชุมชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง

7. แม่บ้านดินพ่อก้าว

สภาพโดยทั่วไป

เป็นการสร้างบ้านเรือนทรงไทย มีการจัดสรรพื้นที่ของบ้านเป็นสัดส่วน และจัดเป็น Home stay แบบไทยๆ ผู้ดำเนินกิจการทำการปั้นดินเป็นรูปพุทธรูป รูปคน และสัตว์ต่างๆ สภาพโดยรวมของพื้นที่มีความร่มรื่น ร่มเย็น ผู้มาเยือนได้รับความอบอุ่นจากการต้อนรับของเจ้าของบ้าน

จุดเด่นของสถานที่นี้คือ การสอนปั้นดินให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจ และนักท่องเที่ยวที่มาพักด้วย ตลอดจนฝึกสอนให้คนทั่วไป รวมทั้งนักศึกษาและนักเรียน

อีกจุดหนึ่งที่น่าสนใจ คือ งานปั้นที่เสีย จะถูกนำไปประดับไว้ที่สวนซึ่งจะทำให้ทราบว่า เป็นงานชิ้นที่เท่าไร

โครงการแม่บ้านดินพ่อก้าว เป็นลักษณะอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ทุกคนช่วยกันทำรายได้มาจากการที่นักท่องเที่ยวมาชมและพักภายใน Home stay และอีกส่วนหนึ่งได้จากการขายผลิตภัณฑ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ประโยชน์ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเขาสมอเคลง คือการนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์กับสิ่งที่มีอยู่ที่เขาสมอเคลง เช่นหัตถกรรมจักรสานและเครื่องปั้นดินเผา

8. หมู่บ้านสามขา

สภาพแวดล้อมทั่วไปของหมู่บ้านสามขานั้นยังมองไม่ชัดเจนเนื่องจากเป็นการพึ่ง
บรรยายที่วัด

จุดเด่นที่น่าสนใจ คือ การร่วมแรงร่วมใจของชุมชนในการทำงาน และการสร้างความ
เข้มแข็งของชุมชน แบบพึ่งพาตนเอง มีการช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีภายในชุมชน ผลผลิตที่ได้ถ้ามี
มากก็จะนำไปขาย ความเป็นอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

ในเรื่องของการจัดกลุ่ม เป็นการจัดกลุ่มที่นำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน มีการจัดแบ่ง
หน้าที่กันทำงาน เด็กและกลุ่มวัยรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมงาน

ด้านเงินรายได้ จะได้จากการค้าขายผลิตภัณฑ์ในชุมชน เงินทุนรายได้ต่างๆ ได้จากเงิน
ทุนสนับสนุน

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาคูงาน ชาวเขาสมอแครงสามารถนำความรู้ที่ได้มาบริหาร
จัดการในเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียง

หลักสูตรการศึกษาชุมชน

สำหรับการจัดการศึกษาในชุมชนเขาสมอแกลง

ความนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รับจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและชุมชน ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ในมาตรา 6 ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมาตรา 8 ได้กำหนดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 27 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาสำหรับชุมชนเขาสมอแกลงเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของชุมชน และสอดคล้องตามแนวทางและสาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาสำหรับชุมชนเขาสมอแกลงไว้ดังนี้

1. มุ่งให้บริการจัดการศึกษาและการเรียนรู้แก่ชาวชุมชนเขาสมอแกลงทุกคน ทุกระดับ

ชั้นการศึกษาได้เข้าเรียนในหลักสูตรแต่ละระดับตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับชั้นสูงสุดจากสถาบันการศึกษาอื่นได้

2. มุ่งผลิตกำลังคนเพื่อเข้าประกอบอาชีพในระดับผู้ชำนาญเฉพาะทางในกรณีที่ผู้เรียนไม่ประสงค์จะศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ และความพร้อม
4. เปิดโอกาสให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสม ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
5. เปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์จากสถานประกอบการหรืออาชีพอิสระได้
6. เปิดโอกาสให้สถานศึกษาและชุมชนในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้และทักษะ สาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว และกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวสำหรับเป็นพื้นฐานในการศึกษา และเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข
2. เพื่อให้บุคคลมีความรู้ ความชำนาญเฉพาะทางในสาขาอาชีพต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาสามารถนำไปประกอบอาชีพและมีความสามารถในการจัดการธุรกิจได้อย่างอิสระ
3. เพื่อให้บุคคลมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ สามารถมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ และมีความสามารถในการจัดการธุรกิจและเป็นผู้นำในองค์กรขนาดเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมที่จะก้าวไปสู่งานในองค์กรขนาดใหญ่ในอนาคตได้
4. เพื่อให้บุคคลมีมนุษยสัมพันธ์ คุณธรรม จริยธรรม มีนิสัยรักการทำงาน ขยันหมั่นเพียร และซื่อสัตย์สุจริตและมีวินัยในตนเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
5. เพื่อให้บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเกิดความสำนึกในความเป็นไทย ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

จุดหมายของหลักสูตรชุมชน

หลักสูตรการศึกษาชุมชนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขบนพื้นฐานความเป็นไทย โดยมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและสังคม ประกอบอาชีพสุจริต และพึ่งตนเองได้
2. มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิด ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ มีเหตุผล มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ มีความสามารถในการสื่อสาร การจัดการ และใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น
3. มีทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี มีสุนทรียภาพ มีความมั่นคงทางอารมณ์ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
4. มีความภูมิใจในความเป็นไทยและประวัติความเป็นมาของชาติไทย ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา และภูมิปัญญาไทย
5. มีความรักท้องถิ่น ประเทศชาติ เห็นคุณค่าของประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม

การจัดหลักสูตรการศึกษาชุมชน

หลักสูตรการศึกษาชุมชนเป็นหลักสูตรที่กำหนดให้ใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับชุมชน ตั้งแต่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และสำหรับชุมชนในรูปแบบของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมาย และทุกรูปแบบการศึกษา

หลักสูตรการศึกษาชุมชน ประกอบด้วย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาชุมชนและสาระของหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมแต่ละท้องถิ่น

การจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแนวดำเนินการ ดังนี้

1. จัดหลักสูตรต่อเนื่อง 12 ปี โดยจัดแบ่งเป็น 4 ช่วงชั้น คือ

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. กำหนดสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.1 สาระการเรียนรู้ หมายถึง สาระและกระบวนการที่ใช้เป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 กลุ่มวิชา ได้แก่

- 1) หลักสูตรประวัติศาสตร์ชุมชนเขาสมอแครง
- 2) หลักสูตรบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 3) หลักสูตรภาษาอังกฤษสำหรับชุมชนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษา

ต่างประเทศ

4) หลักสูตรอาชีพในชุมชน (งานจักสาน) ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

โครงสร้างของสาระการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย สาระการเรียนรู้บังคับและสาระการเรียนรู้เลือก ดังนี้

สาระการเรียนรู้บังคับ เป็นสาระพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน

สาระการเรียนรู้เลือก เป็นสาระที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน รวมทั้งสนองความต้องการของผู้ปกครอง และชุมชน ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และเฉพาะทาง

2.2 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มเติมจากการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ เป็นการเชื่อมโยงและบูรณาการสาระการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระให้เข้ากับชีวิตจริง โดยการจำลองการใช้ชีวิตในสังคมด้วยการให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์ตรง นอกจากนี้ยังเป็นการจัดกระบวนการแนะแนวให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและผู้อื่น รู้สภาพแวดล้อม รู้ปัญหา และรู้วิธีการที่จะจัดการกับตนเองอย่างสร้างสรรค์

3. สัดส่วนเวลาการจัดสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เพื่อให้การใช้หลักสูตรการศึกษาชุมชน เป็นไปตามหลักการ และบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร จึงกำหนดลักษณะของหลักสูตรย่อยและการจัดการศึกษาเรียนรู้ไว้ดังนี้

ประเภทของหลักสูตรที่พัฒนาเพื่อใช้ในการศึกษาชุมชน

ประเภทของหลักสูตรที่ใช้จัดให้กับการศึกษาชุมชน จะเป็นไปตามภารกิจหลักของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษานอกโรงเรียนคือ การให้การศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียน การให้การศึกษาวิชาชีพในระดับประกาศนียบัตร การให้การศึกษาระยะสั้น โดยการประสานงานกับหน่วยงานการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และการเสริมศักยภาพบุคคลตามความต้องการของชุมชน ดังนั้นหลักสูตรที่จะพัฒนาเพื่อใช้ในชุมชน จำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

หลักสูตรเพื่อการศึกษาต่อ เป็นหลักสูตรที่มุ่งตอบสนองต่อผู้ที่ต้องการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะพัฒนาสาระการเรียนรู้ทั้ง 4 กลุ่ม ออกมาเป็นรายวิชาพื้นฐาน (Academic Foundation) ในระบบโรงเรียนที่เน้นคุณภาพ มาตรฐาน และสาขาที่สอดคล้องและเป็นที่ยอมรับในระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและหน่วยงานประเมินภายนอก

หลักสูตรที่เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียน (Vocational Skills) แต่ไม่ปิดกั้นเมื่อต้องการศึกษาต่อ ซึ่งดำเนินการในรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษิตตามอัธยาศัย โดยอาศัยศักยภาพของหน่วยจัดการศึกษาข้างเคียงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ลักษณะของหลักสูตรนี้เป็นเช่นนี้

หลักสูตรระยะสั้น (Shot Course Program) มุ่งเน้นเพื่อการประกอบอาชีพได้อย่างรวดเร็ว เสริมเพิ่มทักษะความชำนาญเทคโนโลยีใหม่ ๆ พัฒนาความรู้ ความสามารถและคุณภาพชีวิต

หลักสูตรซ่อมเสริมความรู้ (Remedial Programs) มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคลที่ต่ำกว่าเกณฑ์ในระบบการศึกษา หรือต้องการเสริมเพิ่มเติมองค์ความรู้ในวิชาใด ๆ เป็นการเฉพาะและกำลังจัดสอนให้กับผู้เรียนทั้งที่เป็นหลักสูตรระยะยาวและหรือระยะสั้นที่ผู้สนใจสามารถเลือกเฉพาะรายวิชาที่ต้องการเรียน

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรส่วนท้องถิ่น

ดำเนินการโดยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน และ/หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือคณะอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อให้สามารถพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นได้ทันทีด้วยตนเอง ความต้องการของชุมชนและสร้างหลักสูตรสถานศึกษาได้ตามกรอบและเงื่อนไขที่กำหนดในหลักสูตรกึ่งสำเร็จรูป โดยร่วมกับสถาบันระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่นและหรือสถานประกอบการพัฒนาหลักสูตรเพื่อใช้จัดการเรียนการสอนแก่ชุมชน

เกณฑ์การใช้หลักสูตร

การจัดกิจกรรม

ชุมชนและสถานศึกษาจะต้องจัดให้ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมประเภทต่าง ๆ โดยให้มุ่งเน้นในการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมให้มีการคิด การวางแผน การประเมินผลการปฏิบัติ โดยให้มีกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ด้วยใน 1 สัปดาห์ ควรจัดให้มีเวลาทำกิจกรรมไม่น้อยกว่า 2 คาบ

การเข้าศึกษา

ผู้เข้าศึกษาตามหลักสูตรนี้ต้องเป็นชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเขาสมอแกลง และหรือชุมชนอื่นที่มีความสนใจ

การโอนผลการเรียนและการยกเว้นรายวิชา

ผู้เรียนที่ประสงค์จะขอโอนการเรียนหรือการยกเว้นรายวิชาให้ปฏิบัติตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการที่เกี่ยวข้อง

การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการวัดและประเมินผลนั้น ๆ

การสำเร็จการศึกษา

การสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการนี้

สำหรับกรณีที่เป็นหลักสูตรชุมชนให้คณะกรรมการวิทยาลัยชุมชนเป็นผู้อนุมัติการสำเร็จการศึกษา

การแก้ไขเปลี่ยนแปลง

หลักสูตรที่มีอยู่แล้วและการพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้สถานศึกษาที่ประสงค์จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาใหม่เสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (เฉพาะในส่วนของหลักสูตรสถานศึกษา) และเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เฉพาะในส่วนของหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น) เพื่ออนุมัติและเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความเห็นชอบและดำเนินการนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับรองมาตรฐานหลักสูตร

เวลาของสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

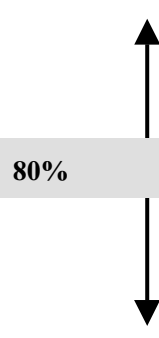
กรณีการศึกษาในระบบโรงเรียน อันเป็นสาระเพิ่มสำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาประมาณปีละ 1,000 ชั่วโมง ให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ ตามความเหมาะสม เช่น การทำโครงการ และพิจารณามุ่งเน้นสาระที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ และการคิดวิเคราะห์

การจัดสาระการเรียนรู้ของช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2 ซึ่งใช้เวลาโดยประมาณ ในการจัดสาระการเรียนรู้บังคับ 80% และเวลาในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 20% สถานศึกษาสามารถยืดหยุ่นเวลาในการจัดการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระได้ตามที่เห็นสมควร โดยสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และจัดการเรียนรู้ในลักษณะโครงการ สหวิทยาการ บูรณาการข้ามกลุ่มสาระ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เน้นทักษะพื้นฐานในการติดต่อสื่อสาร
2. กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เน้นทักษะพื้นฐานการคิด วิเคราะห์ วิจรณ์ (มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม)
3. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา สุขศึกษาและพลศึกษา การงานและอาชีพ เน้นการพัฒนาลักษณะนิสัย

สัดส่วนเวลาสำหรับการจัดสาระการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1 และช่วงชั้นที่ 2

กลุ่มสาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้บังคับ	สาระการเรียนรู้เลือก
ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปศึกษา การงานและอาชีพ ภาษาต่างประเทศ	 80%	
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	20%	

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ให้สถานศึกษาจัดสาระการเรียนรู้เชิงบูรณาการ หรือเป็นรายวิชาหรือเป็นโครงการ ตามความเหมาะสม โดยมีเวลาเรียนรวมประมาณปีละ 1,200 ชั่วโมง และมีสัดส่วนของสาระการเรียนรู้บังคับ 50% สาระการเรียนรู้เลือก 35% และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 15% ของเวลาทั้งหมด

สถานศึกษาสามารถยืดหยุ่นเวลาในการจัดการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระได้ตามที่เห็นสมควร โดยสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และจัดการเรียนรู้ในลักษณะโครงการสหวิทยาการ บูรณาการข้ามกลุ่มสาระ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

กรณีของการจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย จะเป็นไปตามแนวคิดของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมกันกำหนดตามความต้องการของตน

ตัวอย่าง

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านเขาสมอแกลง เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ในโครงการวิจัย

หลักสูตรสถานศึกษา

ความเป็นมา

หลักการสำคัญข้อหนึ่งในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา คือการจัดการศึกษาให้สัมพันธ์หรือสอดคล้องกับสภาพชีวิตของผู้เรียนและสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งทางสังคม และกายภาพ

“สิ่งที่เรียนรู้มีความหมาย ผู้เรียนเรียนรู้แล้วนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ขณะเรียนรู้ ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง มีโอกาสสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นจริงและสิ่งที่เกิดขึ้นจริง” จะเกิดขึ้นได้เมื่อสถานศึกษาจัดการศึกษาตามสภาพจริง ซึ่งสอดคล้องกับ มาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่กำหนดให้ “สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เป็นสภาพของท้องถิ่น” เสริมหรือเพิ่มเติมหลักสูตรแกนกลางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้แล้ว

ความมุ่งหมาย

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาส่วนที่เป็นสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนหรือที่เรียกว่า “หลักสูตรท้องถิ่น” มีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า ภูมิใจในท้องถิ่น สามารถดำรงชีวิตได้ในท้องถิ่น ตลอดจนเห็นแนวทางการแก้ปัญหา พัฒนาชีวิตและสังคมอันเป็นท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย

กระบวนการ/วิธีดำเนินการ

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง อาทิเช่น

แนวทางที่ 1 การเพิ่ม “สาระการเรียนรู้” ส่วนที่เป็นท้องถิ่นเป็นหน่วยการเรียนรู้หนึ่งหน่วย หรือหลายหน่วย ในสาระหลักหรือรายวิชาพื้นฐาน ที่เป็นหลักสูตรแกน

แนวทางที่ 2 การจัดเป็นรายวิชาเพิ่มหรือสาระเพิ่มเติมที่ว่าด้วยท้องถิ่นโดยเฉพาะ เช่น วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เปิดโอกาสให้จัดทำได้ในช่วงชั้นที่ 2 ขึ้นไป

แนวทางที่ 3 การสอดแทรก “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” เข้าไปในรายวิชาพื้นฐาน ทุกหน่วยการเรียนรู้ หรือเฉพาะหน่วยการเรียนรู้ที่สอดแทรกได้ ทุกรายวิชา และทุกช่วงชั้น

แต่ละแนวทางมีกระบวนการหรือวิธีดำเนินการต่างกันไปบ้าง แต่จะมีกระบวนการร่วมกันอยู่ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษาให้เอื้อหรือให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น ตั้งแต่วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา แนวการจัดการเรียนรู้ แหล่งและสื่อการเรียนรู้และการวัดประเมินผล

ขั้นที่ 2 การกำหนดผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ที่เป็นท้องถิ่น หมายถึง กำหนดสิ่งที่ผู้เรียนจะได้รับหลังการเรียนรู้ และกำหนดเนื้อหาสาระที่จะให้เรียน รวมทั้งการกำหนดแนวการจัดการเรียนรู้ แหล่งและสื่อการเรียนรู้ และการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกันด้วย

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำในขั้นที่ 2 ไปจัดการเรียนรู้ เพื่อประเมินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลอย่างไร แล้วนำผลการประเมินการทดลองใช้หลักสูตร มาเป็นข้อมูลย้อนกลับในการพิจารณาปรับปรุงหรือแก้ไขหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ขั้นที่ 4 การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการทดลองไปใช้จัดการเรียนรู้ทั่วทั้งโรงเรียน กิจกรรมสำคัญในขั้นนี้ ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการบริหารจัดการ

ขั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร เป็นการตัดสินคุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่นทั้งระบบ สำหรับยืนยันว่า หลักสูตรที่จัดทำมีคุณภาพสามารถใช้ต่อไปได้หรือว่า จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้หลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น

อนึ่ง หลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่กล่าวถึง มุ่งเน้นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นสำหรับผู้เรียน หรือเป็นหลักสูตรสำหรับการศึกษาในระบบ อย่างไรก็ตามหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าว สถานศึกษาสามารถจัดทำสำหรับให้การศึกษาแก่ชุมชน ทั้งในรูปของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ด้วย โดยปรับรูปแบบและสาระหลักสูตรให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

คำอธิบายรายวิชา

สาระการเรียนรู้ เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

เวลา 40 ชั่วโมง

ศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ การดูแลรักษา สังเกต ฝึกทักษะการร้องเพลงรำวงพื้นบ้าน การทำจังหวะ โดยใช้ส่วนประกอบของร่างกาย การทำจังหวะโดยใช้เครื่องดนตรี การรวมวงเล่นเครื่องเคาะจังหวะประกอบ เพลงการทำท่าทางประกอบเพลงอย่างอิสระ การใช้ภาษาท่าและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงตามจินตนาการ การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ การแสดงออกในการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้าน

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจประวัติความเป็นมาของเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง มีทักษะในการร้องเพลง การทำจังหวะ การแสดง แสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างสนุกสนานรื่นเริง เกิดความรัก ชื่นชม ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสามารถนำการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้านไปใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ

คำอธิบายรายวิชา

สาระการเรียนรู้ เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

เวลา 40 ชั่วโมง

ศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ การดูแลรักษา สังเกต ฝึกทักษะการร้องเพลงรำวงพื้นบ้าน การทำจังหวะ โดยใช้ส่วนประกอบของร่างกาย การทำจังหวะโดยใช้เครื่องดนตรี การรวมวงเล่นเครื่องเคาะจังหวะประกอบ เพลงการทำท่าทางประกอบเพลงอย่างอิสระ การใช้ภาษาทำและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงตามจินตนาการ การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ การแสดงออกในการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้าน

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจประวัติความเป็นมาของเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง มีทักษะในการร้องเพลง การทำจังหวะ การแสดง แสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างสนุกสนานรื่นเริง เกิดความรัก ชื่นชม ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสามารถนำการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้านไปใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ

คำอธิบายรายวิชา

สาระการเรียนรู้ เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

เวลา 40 ชั่วโมง

ศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ การดูแลรักษา สังเกต ฝึกทักษะการร้องเพลงรำวงพื้นบ้าน การทำจังหวะ โดยใช้ส่วนประกอบของร่างกาย การทำจังหวะโดยใช้เครื่องดนตรี การรวมวงเล่นเครื่องเคาะจังหวะประกอบ เพลงการทำท่าทางประกอบเพลงอย่างอิสระ การใช้ภาษาทำและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงตามจินตนาการ การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ การแสดงออกในการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้าน

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจประวัติความเป็นมาของเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแครง มีทักษะในการร้องเพลง การทำจังหวะ การแสดง แสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างสนุกสนานรื่นเริง เกิดความรัก ชื่นชม ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสามารถนำการแสดงเพลงรำวงพื้นบ้านไปใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ

หน่วยการเรียนรู้

สาระเพิ่มเติม สาระการเรียนรู้เพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอแกลง
หน่วยการเรียนรู้ 4 หน่วย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
เวลา 40 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา / ชั่วโมง
1	รวบรวมข้อมูล - ประวัติความเป็นมาของเพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอแกลง - เพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอแกลง - เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ วิธีการใช้และการเก็บรักษา	(4) 1 2 1
2	เพิ่มพูนทักษะ - การร้องเพลง - ฝึกทักษะทางดนตรี - การร้องเพลงประกอบเครื่องดนตรี - ภาษากายและนาฏยศัพท์	(10) 2 2 4 2
3	ศิลปะการแสดง 1. เพลงชะนีห้อยโหนด - การใช้ภาษากายและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงเพลง ร่ำวงพื้นบ้าน - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามจินตนาการ - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ 2. เพลงกุหลาบบานเย็น - การใช้ภาษากายและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงเพลง ร่ำวงพื้นบ้าน - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามจินตนาการ - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ 3. เพลงไถ่ถาม - การใช้ภาษากายและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงเพลง ร่ำวงพื้นบ้าน - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามจินตนาการ - การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ	(24) (6) 1 1 4 (6) 1 1 4 (6) 1 1 4

หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา / ชั่วโมง
4	4. เพลงความรักของชาย	(6)
	- การใช้ภาษาท่าและนาฏยศัพท์ประกอบการแสดงเพลง รำวงพื้นบ้าน	1
	- การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามจินตนาการ	1
	- การแสดงท่าทางประกอบเพลงตามแบบ	4
	แสวงหาประสบการณ์	(2)
	- จัดแสดงเพลงรำวงพื้นบ้านในโรงเรียน - แสดงในชุมชนหรือหน่วยงานอื่น	1 1

แผนการจัดการเรียนรู้

เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 รวบรวมข้อมูล

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. บอกประวัติความเป็นมาของเพลงพื้นบ้านเขาสมอเคลงได้
2. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
3. แสดงออกด้วยความพึงพอใจ

แนวคิดหลัก

เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลงมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากเสร็จจาก
การทำไร่นาก็จะเล่นเพลงรำวงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเพลงที่มีจังหวะง่าย ๆ สนุกสนาน

การเตรียมล่วงหน้า

1. ให้นักเรียนไปสอบถามประวัติความเป็นมาของเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง
2. เชิญวิทยากรในท้องถิ่นเล่าประวัติเพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง

กระบวนการจัดการเรียนรู้

1. ให้นักเรียนฟังเพลงร่ำวงพื้นบ้านแล้วร่วมกันอภิปรายดังนี้
 - จังหวะของเพลงที่นักเรียนฟังเป็นอย่างไร
 - นักเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเพลงที่ฟังหรือไม่
2. นักเรียนแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน แล้วเลือกประธานกลุ่มและเลขานุการกลุ่ม
3. นักเรียนแต่ละกลุ่มนำข้อมูลเกี่ยวกับประวัติเพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลงที่ได้จากการสอบถามจากผู้รู้ร่วมกันอภิปรายสรุปเป็นผลงานของกลุ่ม
4. ตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่มนำเสนอผลการอภิปรายสรุปเกี่ยวกับประวัติเพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลงของกลุ่มหน้าชั้นเรียน
5. เชิญวิทยากรในห้องถิ่นเล่าประวัติความเป็นมาของเพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลงให้นักเรียนฟัง แล้วจดบันทึกลงในสมุด

การวัดผล/ประเมินผล

1. วัดผลกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนโดยวิธีการดังนี้
 - สังเกตพฤติกรรมในการร่วมกิจกรรม
 - ตรวจสอบผลงานการจดบันทึก
 เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผล
 - แบบสังเกตพฤติกรรม
 - แบบตรวจสอบผลงาน
2. ประเมินผลโดยถือเกณฑ์ผ่านจากการวัดผลร้อยละ 75

สื่อและแหล่งการเรียนรู้

1. เพลงร่ำวงพื้นบ้านเขาสมอเคลง
2. วิทยากรในห้องถิ่น

เพลงรำวงพื้นบ้านเขาสมอแดง

1. เพลงชะนีห้อยโหน

ไอ้ชะนีห้อยโหน เฝ้าแต่โยนแกว่งตัว เฝ้าร้องเรียกหาพี่ระรัวและเสร์้าใจ ระรัวและเสร์้าใจ
ฉันอยากจะมีคู่แนบ แอบอิงเอาไว้ แต่ไม่รู้อยู่ไหน แสนระกำใจน้อง ไอ้แม่ยอดชีวิต ไอ้พ่อขวัญ
ชีวิต มารับรักกับพี่ที่นี้ในวงฟ้อนรำ ที่นี้ในวงฟ้อนรำ

2. เพลงกุหลาบบานเย็น

ไอ้กุหลาบบานเย็น สวยเด่นได้พากันมา พอมาถึงน้องยา น้องยาไม่ปราณี ช.เสี่ยแรงชาย
รักชายจึงได้มา ณ. เสี่ยแรงหญิงรักหญิงจึงได้มา ไอ้เวทนาขอลาไปที่

3. เพลงไก่อ่างม

ไก่อ่างมเมื่อยามจะบิน โผผินโผผินไก่อ่างม นานนานหันหน้ามามอง เขามีเจ้าของจงแล้ว
หรือยัง มองดูใครใครก็ไม่เสร์้า หันมองตัวเราแสนหมดคล้าย ปราณีฉันหน่อยได้ไหม อ้อยไม่ได้หวาน
ใจเธอมี ใครบอกเธอเล่า เมื่อตะกั้นี้เล่านั่งเข้าวนยี่ ขวัญใจของเธอก็มี สวยอย่างนี้ก็อย่ามีแฟนเลย
หล่ออย่างนี้ก็อย่ามีแฟนเลย

4. เพลงความรักของน้องชาย

ไอ้ความรักของชายมาถูกทำลายไปตามสายลม เมื่อแรกรักหวังใจว่าจะชม คราวนี้ระทม
เสียแล้วอกเอ๋ย ณ. ว่าอะไรหนอพี่ เมื่อตะกั้นี้น้องไม่ได้ยินเลย อย่างมัวทำ อย่างมัวทำหนึ่งเฉย ไม่นึกเลยว่า
เธอจะหน่าย เลิกรักเลิกรักกันละหนอ เขาไม่จ้อเราไม่ต้องการ ช.ล้อเล่นหน่อยนะเธอ เธออย่าทำใจ
น้อย หันหน้ามาหาพี่หน่อย อย่าทำใจน้อยไปเลยนะเธอ

5. เพลงรำวงกันที่ไหน

รำวงกันที่ไหน ฉันพอใจมาเล่นทุกที่ เล่นที่ไหนก็ไม่เหมือนที่นี้ พบนารีที่ถูกใจเรียม เธอ
ชอบคนไหน ฉันชอบคนโน้น เธอชอบคนไหน ฉันชอบคนนี้ คนนี้ละซีที่ถูกใจเรียม

6. เพลงคนรักจากไกล

คนรักจากไกลหัวใจจากกัน ทุกวันฉันเฝ้าแต่หมองหม่น มองไปใครเล่าจะเหมือนเธอ
ฉันมองเธอเธอไม่จดจำ เจ็บใจที่เราเลิกกัน แค้นใจที่เราฝากคำ คนไหนเชื่อคำก็ต้องเข้าใจ ใจหญิงนั้น
ไม่แน่นอน ขอก्योंทอนให้คืนรน ชายใดหวังได้เสมอชน ก็ต้องขึ้นชมระทมเข้าใจ

7. เพลงเดือนหงาย

ยามเดือนหงายแสงประกายสว่างนภา เมฆน้อยเจ้าลอยลงมาสว่างนภา เปรียบเหมือนดวงจันทร์ โอ้กระต่ายตัวน้อย โอ้แม่สาวน้อยเปรียบเหมือนดวงจันทร์ มาชมรักกัน รักกันให้มันได้ไหมเล่าเธอ

8. เพลงลาก่อนนะเธอ

ลาก่อนนะเธอ วันหน้าค่อยเจอกันใหม่ บ้านฉันอยู่ไกลอยู่ได้ฉันจะขออยู่เป็นเวรเป็นกรรม ละล้าละลัง เดินหน้าถอยหลัง จำใจจากคู่ ตัวไปใจอยู่จากคู่ในวงเพื่อนรำ ไม่อยากจากคู่ในวงเพื่อนรำ หัวอกชายซ้าระกำเพราะความรักเธอ

9. เพลงสายน้ำ

สายน้ำตัดไม้ขาด สายสวาทตัดขาดได้อย่างไร ตัดบัวยังมีเชื้อใย ตัดใจยังมีเมตตา ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน นึกถึงวันไปข้างหน้า ต้นเถิดพี่จำ รำวงดีกว่ารื่นเรียงหัวใจ

10. เพลงฉันแนใจ

ฉันแนใจเก็บรักไว้หวังใจอยู่กับเธอ กลุ่มกล้าหัวใจจริงเนื้อ กลัวว่าเธอจะมาร้างห่างไกล หากบุญของฉันยังมี ดูทีอย่ามาร้างห่างไกล รักเธอไม่บอกรักใคร รัก รัก เธอไม่บอกกับใคร เก็บรักไว้หวังใจอยู่กับเธอ

11. เพลงโอ้แม่ยอดน้ำค้าง

โอ้แม่ยอดน้ำค้าง ลอยกว้างอยู่บนยอดไม้ ชื่นอกชื่นใจ ดอกไม้นั้นมีหลายสี ผมยาวพาดบ่า หันหน้ามาทางนี้ แว่ว ๆ จับใจพี่ สาวต้องต้องลอยลมเอ๋ย

12. เพลงแม่คุณเอ๋ย

ดูซิแม่คุณเอ๋ย จิตใจฉันมาไหวหวั่น ฉันเฝ้าแต่พัวฉันเฝ้าแต่พัน ฉันเฝ้าแต่น้ำตานอง ไม่สมคะเนรักต้องมาลยล่อง ชะเออเอ็งเอ๋ย เรามาคนเดียวใจสอง คิดแล้วให้หมองใจเอ๋ย

13. เพลงกุหลาบนี้เอ๋ย

โอ้กุหลาบนี้เอ๋ย เจ้าไม่เคยส่งกลิ่น หอมระรวยระริน กลิ่นของเธอช่างหอม บ้านอยู่ไกลแสนไกล ยังไม่วายมาตอม กลิ่นของเธอช่างหอม ช่วยวนหัวใจนี้เอ๋ย โอ้แม่สีกาบบัว น้อมมีแฟนกันแล้วหรือยัง จิตใจพะว้าพะวัง ฉันอยากจรรู้ตัวเธอกลับไปนอนละเมอ คิดถึงเธอไม่วาย

14. เพลงยามเย็นเดินเล่นหาดทราย

ยามเย็นเดินเล่นหาดทราย หาดทรายชายน้ำนำดู หนุ่มสาวมาเคล้าเคียงคู่ น่ารักนำดูเขาคู่
เคียงกัน แนะ นอย แนะ น้อย แนะ นอย นอคน้อย นอคนอย นอคหน้อย นอคน้อย

15. เพลงวันใดฉันมิได้มา

วันใดฉันมิได้มา คิดถึงดาราติดตามเตือนใจ รักจริงรักจริงรักจริง ทุกสิ่งขอให้เธอเห็นใจ
รักจริงเต็มใจ อยากพุดออกไปฉันอายุเธอ

16. เพลงเธอจ๋า รักฉันไหม

ช. เธอจ๋า รักฉันไหม จ๊ะ ญ. อ้อยจะไม่รักฉันจริง ช. รักยิ่งกว่าหญิงใดใด เธอจ๋า รักฉัน
ไหม ฉันยังจำได้ตะวันรอนรอน ตะวันรอนรอนฉันก็มองหาเธอ

17. เพลงโทน

เสียงโทนเสียงโทนละกลุ่มใจ อยู่ไม่ได้กลุ่มใจเหลือเกิน จัดแจงทรงเครื่องแต่งตัว ผัด
หน้าหวีหัวอำม้วนานเนิ่น เสร็จแล้วรีบพากันเดิน หาความเจริญในวงเพื่อนรำ

18. เพลงหน้านี้หน้าหนาว

หน้านี้หน้าหนาว ลมหนาวพัดโชยกระหน่ำ เรียมไม่มีคู่รำ เจริญแม่มงามจำเห็นออกเห็นใจ
เรียมหนาวจิต โดคจิตเข้ามาใกล้ ๆ ชิดหน่อยจะเป็นไรไป เข้ามาใกล้ ๆ กันเอ๋ย เขามีคู่กันทุกคน แต่
เรานั้นจนคนรัก อ้วนนำมาน้อยใจนัก เขามีคู่รักกันหมดทุกคน

19. เพลงยามเมื่อเรารักกัน

ยามเมื่อเรารักกัน แสงจันทร์นั้นส่องสว่าง เมฆน้อยที่ลอยมาบัง ความรักนวลนางยิ่งกว่า
ใคร ๆ หญิงอื่นที่เขามีถม นิยมอยากได้เสียเมื่อไหร่ รักเธอยิ่งกว่ารักใคร พวงมาลัยของฉันนี้เอ๋ย

20. เพลงขอฝากรัก

ฉันขอฝากรักแล้วเธอจะอายุ อ้อยอย่า อ้อยอย่า ฉันอายุ ๆ ถ้าเธอแห่งหน้า ฉันอายุต่อแสง
พระจันทร์ จะเล่นจะเล่นจะหัว อย่าทำถือตัวเลยแม่มงามจำ ไอ้เจ้าช้อระกำ ฉันเคยได้รำฉันเคยได้เล่น
ทุกเช้าทุกเย็นฉันเคยได้เล่นฉันเคยได้รำ

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
รายวิชา วิศวกรรม ผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่ (การสานแข่ง)

สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
จำนวนเวลา 80 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา/ชั่วโมง
1	ความสำคัญ ลักษณะ ประโยชน์ ชนิดของไม้ไผ่	8
2	การเขียนโครงการ	8
3	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสานลายต่าง ๆ	8
4	เครื่องมือที่ใช้ในการจักสาน ไม้ไผ่	4
5	ปฏิบัติการสานลายต่าง ๆ	20
6	การเลือกไม้ไผ่มาทำผลิตภัณฑ์	4
7	การสานตามขั้นตอน	20
8	การประเมินผล	4
9	นำเสนอผลงาน	4

คำอธิบายรายวิชา

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2, 3

รายวิชาผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่
จำนวน 160 ชั่วโมง

ศึกษาความสำคัญ คุณลักษณะและประโยชน์ ชนิดและรูปแบบของผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่ ประเภทเครื่องใช้และการออกแบบผลิตภัณฑ์ การเลือกไม้ไผ่และการจักตอก ขั้นตอนและวิธีสานลายต่าง ๆ การเข้าขอบ การเย็บ การทำน้ำมันและการใช้สี การตกแต่งชิ้นงาน การใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์และความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน

ปฏิบัติงานสำรวจและศึกษาข้อมูลตลาด ออกแบบผลิตภัณฑ์ เลือกไม้ไผ่และการจักตอก เตรียมวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ สานเป็นลาย สานขึ้นรูปเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ย้อมสี ทำน้ำมัน ตกแต่งชิ้นงาน ทำบัญชีรายรับรายจ่าย กำหนดราคาและจัดจำหน่าย

เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะเกี่ยวกับการจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และจำหน่ายได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ให้นักเรียนรู้ถึงความสำคัญ ลักษณะของไม้ไผ่และประโยชน์จากไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ได้
2. ให้นักเรียนรู้ถึงชนิดของ ไม้ไผ่ที่มีในประเทศไทย และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ไผ่ได้
3. นักเรียนสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำจากไม้ไผ่ได้
4. นักเรียนสามารถบอกและปฏิบัติตามขั้นตอนของการปฏิบัติชิ้นงานได้
5. นักเรียนสามารถใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยความปลอดภัย
6. นักเรียนสามารถทำความสะอาด เก็บรักษาอุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ด้วยความเรียบร้อยได้
7. นักเรียนสามารถสำรวจแหล่งวัตถุดิบ แหล่งบริการในท้องถิ่น ตลาดจำหน่ายสินค้า กำหนดราคาขาย การจำหน่าย และการทำบัญชีรายรับรายจ่ายได้

หน่วยการเรียนรู้

กลุ่ม การงานอาชีพและเทคโนโลยี		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
หน่วยการเรียนรู้ 12 หน่วย		เวลา 160 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
1	งานบ้าน <u>1. บ้านและชีวิตความเป็นอยู่ในบ้าน</u> - การดูแลและให้บริการแก่สมาชิกในครอบครัว - การสร้างสัมพันธภาพและบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัว - การดูแลรักษาบ้านด้วยการทำความสะอาดห้องต่าง ๆ ในบ้าน	10
2	<u>2. ผ้าและเครื่องแต่งกาย</u> 2.1 การเลือกใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย - ให้เหมาะสมกับวัย และ โอกาส - ทำความสะอาดเสื้อผ้า ที่ทำจากโทเร ผ้ายัด และการซักกรีด - การซ่อมแซมตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องใช้โดยเย็บด้วยมือ - การตัดเย็บที่จับของร้อน โดยการเย็บด้วยมือ	10
3	<u>3. อาหารและโภชนาการ</u> - การเลือกบริโภคอาหาร 3 มื้อ และเครื่องดื่มให้ถูกหลักตามโภชนาการ - การประกอบอาหารมือเช้า ประเภทข้าวต้ม - การถนอมอาหาร ด้วยวิธีการดอง ตากแห้ง	8

กลุ่ม การงานอาชีพและเทคโนโลยี		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
หน่วยการเรียนรู้ 12 หน่วย		เวลา 160 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
4	งานเกษตร 1. พืช - วิธีการเตรียมการก่อนปลูกพืช - ปลูกผักทั่วไปที่สนใจ - รู้วิธีปฏิบัติรักษา เช่น การให้น้ำ ใส่ปุ๋ย	16
5	2. สัตว์ 2.1 การเลี้ยงสัตว์น้ำ - ขั้นตอนการเตรียมการเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ - เลี้ยงปลา กัด 2.2 การเลี้ยงสัตว์บก - ขั้นตอนการเตรียมการเพื่อเลี้ยงสัตว์บก - วิธีการเลี้ยงดูและป้องกันรักษาสัตว์เลี้ยงที่เป็นสัตว์บก	12
6	งานช่าง - งานเขียนแบบ - งานไฟฟ้า - งานโลหะ - งานไม้ - เครื่องมือที่ใช้ในการเขียนแบบ งานไฟฟ้า งานไม้ - วิธีการเขียนแบบอย่างง่าย - การใช้เครื่องมือเบื้องต้นในการเขียนแบบ งานไฟฟ้า งานบ้าน - การเก็บการบำรุงรักษาเครื่องมือในงาน - การซ่อมแซมเครื่องใช้ในบ้าน	20
7	งานประดิษฐ์ - การประดิษฐ์ดอกไม้จากเศษวัสดุในท้องถิ่น ตามกระบวนการของงานประดิษฐ์ โดยเน้นการทำตามแบบและดัดแปลงแบบออกแบบ ที่มีขั้นตอนที่ซับซ้อนมากขึ้น	16

กลุ่ม การงานอาชีพและเทคโนโลยี		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
หน่วยการเรียนรู้ 12 หน่วย		เวลา 160 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
8	งานธุรกิจ - บอกถึงเรื่องธุรกิจในชีวิตประจำวัน - การรักษาการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้บริโภค	16
9	การอาชีพ - ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ - ความรู้ - หลักการ - ทักษะ - คุณภาพ - เทคโนโลยี - เจตคติ - การจัดการ - การตลาด - การบัญชี	16
10	การออกแบบและเทคโนโลยี - ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ และระดับของเทคโนโลยี - การสร้างผลิตภัณฑ์ทำด้วยกระดาษ - ประโยชน์ ข้อดี ข้อเสียและผลกระทบจากผลิตภัณฑ์ - มีเจตคติที่ดีต่อการนำเทคโนโลยีมาใช้	12
11	เทคโนโลยีสารสนเทศ - เข้าใจหลักการทำงานของคอมพิวเตอร์ - ความรู้เบื้องต้นการสื่อสารข้อมูล - บอกหลักการพื้นฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศ - บอกหลักการและวิธีการแก้ปัญหา - ปฏิบัติการโครงงานคอมพิวเตอร์	12

กลุ่ม การงานอาชีพและเทคโนโลยี		ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
หน่วยการเรียนรู้ 12 หน่วย		เวลา 160 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
12	เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ - การทำงานกลุ่ม โดยการวางแผนเลือกและใช้เทคโนโลยี อย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมกับงาน	12

แผนการจัดการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ที่ 2	การอาชีพ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	ภาคเรียนที่ 2
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่	เวลา 2 ชั่วโมง
มาตรฐาน ง 2.1	เข้าใจมีทักษะ มีประสบการณ์ในงานอาชีพ สุจริต มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดี ต่องานอาชีพ และเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพสุจริต	

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนบอกความสำคัญทั่ว ๆ ไปของไม้ไผ่ที่มีอยู่ในประเทศไทยและในท้องถิ่นของตนได้

แนวคิดหลัก

ไม้ไผ่มีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและของประเทศ

การเตรียมตัวล่วงหน้า

1. ภาพ
2. ใบความรู้
3. ใบงาน

กระบวนการจัดการเรียนรู้

1. นักเรียนร่วมสนทนาเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่
2. ให้นักเรียนบอกอาชีพที่เห็นเด่นชัดได้ในชุมชนของตนเอง
3. เมื่อนักเรียนสรุปได้ว่าอาชีพนั้นคือ การจักสานไม้ไผ่ จึงให้นักเรียนบอกความสำคัญของไม้ไผ่ เช่น

- เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันของครอบครัวอย่างไร
 - ในด้านเศรษฐกิจ ไม้ไผ่สามารถทำรายได้ให้ครอบครัวและประเทศอย่างไร
 - ในเชิงอนุรักษ์ นักเรียนและบุคคลในชุมชนจะร่วมกันอนุรักษ์ไม้ไผ่ได้อย่างไร
4. ให้นักเรียนร่วมกันสำรวจว่าในหมู่บ้านของนักเรียนมีบ้านใดประกอบอาชีพเกี่ยวกับไม้ไผ่บ้าง
5. ให้นักเรียนศึกษาจากใบความรู้

การวัดผลและประเมินผล

1. การสังเกตเป็นรายบุคคล
2. แบบทดสอบ
3. สังเกตการทำงานกลุ่ม

สื่อการเรียนการสอน

1. ใบความรู้
2. ใบงาน
3. ภาพ

ใบความรู้ที่ 1

เรื่อง ความสำคัญของไม้ไผ่

ไผ่เป็นทรัพยากรป่าไม้ที่จัดอยู่ในประเภท “ของป่า” ซึ่งเรารู้จักกันดี เพราะในชีวิตประจำวันของเรา เราใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมากมาย เพราะทุกส่วนของไม้ไผ่ล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นราก ลำต้น ใบ หรือหน่ออ่อน เราสามารถนำไม้ไผ่มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย ทำเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ทำของใช้ในครัวเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ และหน่ออ่อน ยังสามารถนำมาทำอาหารได้หลายชนิด และยังมีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพรรักษาโรคได้อีกด้วย

ในปัจจุบันไม้ไผ่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศในด้านอุตสาหกรรมการส่งออก ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตกระดาษ ไหมเทียมและไผ่อัด มูลค่าการส่งออกในแต่ละปีสูงมากคือ มีการส่งออกประมาณปีละสามร้อยล้านบาท ซึ่งการส่งออกมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น แปรรูปแล้ว และส่งออกเป็นลำ

ทุกวันนี้มีการตัดไม้ธรรมชาติมาใช้ประโยชน์กันมากมาย แต่เป็นไปอย่างไม่ถูกต้องและไม่มีการปลูกทดแทน ทำให้ป่าธรรมชาติเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว สามารถให้ผลผลิตเป็นลำต้นไม้สดประมาณตันเศษต่อไร่เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ปกติที่ควรจะได้ประมาณสามตันต่อไร่ ถ้ามีการบำรุงรักษาอย่างถูกต้องผลผลิตจะได้ตามเกณฑ์ เนื่องจากไม้เป็นพืชโตเร็ว มีโรคและแมลงรบกวนน้อยมาก แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของไทยได้ลดลงอย่างรวดเร็ว พื้นที่ป่าทั้งหมดของประเทศประมาณ 148,600 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ป่าเพียง 8,100 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 5.5 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ทำให้ขาดแคลนไม้ไฟเพื่อใช้ในงานอุตสาหกรรมทั้งใหญ่และเล็ก ไม้เป็นพืชที่มีลักษณะเหมาะสมกับสภาพป่าไม้ของประเทศไทย การปลูกไม้จึงน่าจะเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีอีกอาชีพหนึ่ง และควรถือเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนในการช่วยปลูกป่าไม้เสริมทดแทนป่าไม้ที่ถูกใช้ไปอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อให้ปริมาณไม้เพียงพอต่อความต้องการและความสมดุลของป่าเมืองไทยตลอดไป

ใบงานที่ 1

ตอบคำถาม

1. ไม้ไฟมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างไร
 - 1) _____
 - 2) _____
 - 3) _____
2. ไม้ไฟมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของไทยอย่างไร
 - 1) _____
 - 2) _____
 - 3) _____
3. ไม้ไฟสามารถนำมาแปรรูปเป็นอะไรได้บ้าง

1) _____	2) _____
3) _____	4) _____
5) _____	6) _____
7) _____	8) _____
4. ไม้ไฟสร้างความสมดุลให้ป่าไม้เมืองไทยอย่างไร
 - 1) _____
 - 2) _____
 - 3) _____
5. นักเรียนมีวิธีอนุรักษ์ไม้ไฟให้อยู่คู่กับธรรมชาติได้อย่างไร
 - 1) _____
 - 2) _____